

Ғылыми баяндамалар жинағы

Сборник научных докладов

Collection of research reports

ӘОЖ 37.0 (063)
КБЖ 74.00
Б 94

«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ
Ғылыми-әдістемелік кеңесі басуға ұсынады

Рекоменован к печати Научно-методическим советом
АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»

Recommended for printing by methodological board of
AEO «Nazarbayev Intellectual Schools»

Баяндамалар жинағы «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ жариялауға дайындалған
Сборник докладов подготовлен к публикации АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»
Book of reports prepared for AEO «Nazarbayev Intellectual Schools» publication

Рецензенттер:

Абишева Д.Н., философия ғылымдарының кандидаты, доцент

Ахметбекова С.К., педагогика ғылымдарының кандидаты

Б94 Жаңа дәуірдің мектебі // Ғыл. баян. жин. Халықаралық ғылыми-практ. Конф. (Астана қ., 2018 ж. 25-26 қазаны) – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2018. – 455 б. = Школа нового поколения // Сб. науч. докл. Междунар. науч.-практ. Конф. (г. Астана, 25-26 октября 2018 г.) – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2018. – 455 с. = Next Generation Schools // Col. Research rep. Intern. Research-to-practice. conf. (Astana, 25-26 October 2018) – Astana: AEO «Nazarbayev Intellectual schools», 2018. – 455 p. – қазақша, орысша, ағылшынша

ӘОЖ 37.0
КБЖ 74.00

ISBN 978-601-328-509-2

г. Астана
25-26 октября 2018 г.

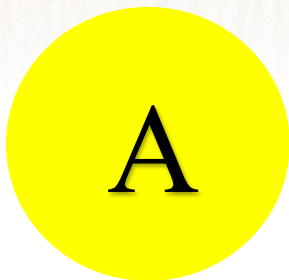
Мазмұны / Содержание / Content

А	МУҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ДАМУЫ – БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ЖАҢҒЫРТУДЫҢ НЕГІЗІ	7
	Абдрахманова Қ.И., Абишева К.М., Турлыбекова С.К., Сүлейменова Г.М.	
	ОБЩЕЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ О ФЕНОМЕНЕ ЛИДЕРСТВА	11
	Абишева Д.Н.	
	ТӘУЕЛСІЗ БАҒАЛАУДЫҢ МУҒАЛІМ ТӘЖІРИБЕСІН ДАМУЫҒА ЫҚПАЛЫ	18
	Аскабулова Ж.А., Таттимбетова А.Б.	
	ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ: СПЕЦИФИКА И АЛГОРИТМ РАЗВИТИЯ ПРОЦЕССА	26
	Ахметбекова С.К., Абишева Д.Н.	
	МАТЕМАТИКА ПӘНІ САБАҚТАРЫНДА CLIL ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ	31
	Абылхасанова М.М.	
	ІС-ӘРЕКЕТТІ ЗЕРТТЕУ: МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ГРАФИКТІК ОРГАНАЙЗЕРЛЕРДІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН ЖАҚСARTУҒА БОЛА МА?	37
	Абылхасанова М.М., Кариева Г.Ж., Есенгубекова Ж.С.	
	EVALUATING THE INTRODUCTION OF GLOBAL CITIZENSHIP TO THE DEVELOPMENT OF STUDENTS	43
	Akhmedov Nurlan, Iskanderov Yerlan	
	INVESTIGATING THE EFFECTIVENESS OF PRIVATE SMALL GROUP TUTORING OF ENGLISH IN KAZAKHSTAN: PERCEPTIONS OF TUTORS AND STUDENTS	49
	Akimenko Olessya	
	КАК РАЗВИТЬ АНАЛИТИЧЕСКИЕ НАВЫКИ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ?	55
	Алдиярова А.А., Сулейменова А.А.	
А	Z ҰРПАҚТАРЫН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕРІ	62
	Әлжанова Б.К.	
В	КРЕАТИВНЫЙ ПОДХОД К УРОКУ САМОПОЗНАНИЯ ЧЕРЕЗ ВИДЕОРЕСУРСЫ	67
	Бабикенова А.А.	
	О ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА САМОАНАЛИЗА И ОБРАТНОЙ СВЯЗИ ПО УРОКУ В РАМКАХ ШКОЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ	78
	Бабич И.М.	
	БИОЛОГИЯ ПӘНІ МЕН АҒЫЛШЫН ТІЛІ ПӘНДЕРІН КІРІКТИРЕ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ СТИЛЬДЕ ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	84
	Балғалиева А.К., Ермаганбетова Н.Д., Бижанова М.С.	
	ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ НАВЫКА ПИСЬМА ПРИ ПРЕДМЕТНО-ЯЗЫКОВОМ ИНТЕГРИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ	91
	Байметова Ж.Р., Жусупова А.А.	
	ТРАЕКТОРИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РОСТА УЧИТЕЛЯ КАК ОСНОВА УСПЕШНОГО ОБУЧЕНИЯ УЧЕНИКА	98
	Батырова Г.Б.	
	ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ЖӘНЕ ӨНЕР ПӘНДЕРІНДЕГІ ПӘНДІК БІЛІМДЕРДІ ТАСЫМАЛДАЙ ОҚЫТУ – ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛЫ	104
	Батырханова А.Ғ., Толегенова А.З.	
	ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰН ОҚУЛЫҚТАРЫНА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР	108
	Базарбекова Р.Ж., Жакеева А.А.	
	ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ С ПОЗИЦИИ ТЕХНОЛОГИИ ДИЗАЙН-МЫШЛЕНИЕ	115
	Бейсенбекова Г.С.	

	РЕФЛЕКСИЯ О СУЩНОСТИ И ЗНАЧЕНИИ МЕТОДИКИ «ИССЛЕДОВАНИЕ В ДЕЙСТВИИ» В ОБРАЗОВАНИИ	122
	Бекенбаева Б.Ш., Байгулина Д.А.	
	МУҒАЛІМДЕРДІҢ ОҚУ КЕДЕРГІЛЕРІН АНЫҚТАУ ҮШІН БАҒАЛАУ КОМПОНЕНТТЕРІ НӘТИЖЕЛЕРІНІҢ СӘЙКЕСТІГІН ТАЛДАУ	128
	Бибеков К.Т., Жумыкбаева А.К.	
	СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАВЫКА ЧТЕНИЯ И ГРАМОТНОСТИ ЧТЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НА МАТЕРИАЛЕ ПЕСЕН НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ	131
	Брекеева С.З.	
	ФОРМИРОВАНИЕ SOFT SKILLS У УЧАЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ	137
	Бырдина О.Г., Долженко С.Г.	
D	СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ТРАДИЦИОННОЙ И ОБНОВЛЕННОЙ СИСТЕМ ОБРАЗОВАНИЯ	144
	Даужанова В.Р.	
	СПОСОБСТВУЕТ ЛИ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КРОССЕНСА РАЗВИТИЮ АССОЦИАТИВНО-ОБРАЗНОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ 8 КЛАССА?	147
	Даулетханова М.С.	
	«МӘҢГІЛІК ЕЛ» ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНЕ ЕНГІЗУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	153
	Джатқанбаева А.Е., Мырзашова Н.А.	
	РАЗВИТИЕ ЯЗЫКОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ НА УРОКАХ ИСТОРИИ ПОСРЕДСТВОМ ИНТЕГРАЦИИ УЧЕБНЫХ ПРЕДМЕТОВ	157
	Дуйсекова А.Б., Еришева А.А.	
E	КАК РАЗВИВАТЬ НАВЫКИ АНАЛИЗА НЕСПЛОШНОГО ТЕКСТА У УЧАЩИХСЯ, КОТОРЫЕ ИЗУЧАЮТ НЕРОДНОЙ ЯЗЫК?	165
	Енгай Н.В., Лих И.В.	
	HOW CAN LISTENING SKILL BE IMPROVED BY USING DIFFERENTIATED STRATEGIES WITHIN INCLUSIVE EDUCATION?	170
	Ermakhanova Zaure, Munarbayeva Daricha, Niyazbayeva Gaukhar	
	ТРАНСФОРМАЦИЯ ПЕДАГОГА В УЧИТЕЛЯ-ЛИДЕРА В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ	175
	Есмағұлова Г.С., Ольховик И.Н.	
	ТАРИХИ МӘТІН АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПАЙЫМДАУ ДАҒДЫСЫН ДАМУ	181
	Есжанова Ғ.К.	
G	НОВЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ	188
	Галимжанова М.А.	
H	TEACHING WRITING THROUGH PROBLEM-BASED LEARNING	192
	Hassanova Kumissay	
I	NEW TECHNIQUE OF JIGSAW READING USING PROBLEM-BASED LEARNING ACTIVITY AS A TOOL FOR SPEAKING SKILLS IMPROVEMENT IN ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE CLASSROOM	198
	Izbassova Gulnur, Yermaganbetova Nurzada	
	IMPROVING COMPREHENSION SKILLS OF STUDENTS THROUGH EMOTIONAL-EXPRESSIVE LEXICAL TEXT-ADAPTED TEXTS	202
	Imanbekova Aizhan	
	LEADERSHIP AND MANAGEMENT STRATEGIES FOR TEACHERS' MOTIVATION AT SCHOOL	208
	Iskanderov Yerlan, Akhmedov Nurlan	
	РАЗВИТИЕ НАВЫКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ SUBJECT-SPECIFIC ТЕРМИНОЛОГИИ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ НА ОСНОВЕ ПОДХОДА CLIL	213
	Ишмухаметова А.М.	
J	НАЗАРБАЕВ ЗИЯТКЕРЛІК МЕКТЕПТЕРІНІҢ БІРІНДЕГІ «ІС- ӘРЕКЕТТЕГІ ЗЕРТТЕУ»: МУҒАЛІМДЕРДІҢ ЗЕРТТЕУМЕН АЙНАЛЫСУДАҒЫ МАҚСАТТАРЫ, ҚИЫНДЫҚТАРЫ МЕН ОЛАРДЫ ЖОЮ ЖОЛДАРЫ	220
	Жаксылыкова Б.О., Байтокаева Л.С.	

	ОҚУШЫНЫҢ ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУЫ ОЛАРДЫҢ БІЛІМ САПАСЫНА ҚАЛАЙ ӘСЕР ЕТЕДІ?	225
	Жумаев Б.К.	
	ЗАМАНАУИ ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА БЛОГ ПІКІР ЖАЗУДЫҢ СТИЛЬДІК ЖӘНЕ ТІЛДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	239
	Жануриева Г.Б.	
	МУҒАЛІМДЕРДІҢ УӘЖДЕМЕСІ МЕН ЖҰМЫС ӨНІМДІЛІГІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР	244
	Жаксылыкова Б.О., Суюндикова Г.С.	
К	IMPROVING THE RATE OF CORRECT RESPONSES TO EXTENDED RESPONSE AND OPEN-ENDED QUESTIONS	250
	Kan Valentina	
	ФИЗИКА МЕН МАТЕМАТИКАНЫ КІРІКТІРІП ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУЫ	256
	Каражигитова Қ., Ауғамбаева Л.	
	БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ РИЗАШЫЛЫҒЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН САПАЛЫҚ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРДІ КАНО МОДЕЛІМЕН АНЫҚТАУ	263
	Келесбаев Д.Н., Алибекова Ж.Д.	
	РОЛЬ ФОРМАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ ПРИ ВНЕДРЕНИИ УСОВЕРШЕНСТВАННОЙ МОДЕЛИ КРИТЕРИАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ	270
	Койшыгараева А.Т., Станишевская Г.А., Огриневич Т.Н.	
	КОНЦЕПЦИЯ УЧЕБНИКА НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ ПО МЕТОДИКЕ ТРЁХЪЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ ШКОЛЫ БУДУЩЕГО	276
	Кондубаева М.Р.	
	ОБРАТНАЯ СВЯЗЬ В ОЦЕНИВАНИИ КУРСОВ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ	280
	Кужагулова Ж.М., Касимова Ж.Г.	
	RESEARCH SKILLS DEVELOPMENT THROUGH PROJECT ACTIVITY	286
	Kussainova Mayra, Myrzabayeva Assemgul	
L	ВЫБОР ОПТИМАЛЬНОГО СТИЛЯ УПРАВЛЕНИЯ НА РАЗЛИЧНЫХ ЭТАПАХ ЖИЗНЕННОГО ЦИКЛА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ	292
	Ломтева Е.В.	
M	ИССЛЕДОВАНИЕ УРОКА (LESSON STUDY): ПРЕИМУЩЕСТВА И БАРЬЕРЫ	297
	Марченко Е.А., Хохотва О.И.	
	РАБОЧИЙ ЛИСТ КАК ИНСТРУМЕНТ ОСОЗНАННОГО ВЫПОЛНЕНИЯ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ	303
	Махатпаева А.Т., Биярова С.Б.	
	«САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУ» ТӘСІЛІН ЕНДІРУ АРҚЫЛЫ ЖОҒАРЫ ДЕҢГЕЙЛІ СҰРАҚТАР ҚОЮ ДАҒДЫСЫН ҚАЛАЙ ДАМУЫҒА БОЛАДЫ?	311
	Матаева С.Р., Сыздықбаева Р.Г.	
	САРАЛАНҒАН ТАПСЫРМАЛАРДЫ БЕРУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАЗЫЛЫМ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛАЙ АРТТЫРУҒА БОЛАДЫ?	316
	Мауытгова Ж.Қ.	
	КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ РОЛИ МЕНТОРА В ИССЛЕДОВАНИИ УРОКА (LESSON STUDY)	323
	Мирашева К.К.	
	ПУТИ РАЗВИТИЯ САКРАЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ	330
	Митрофанова О.А.	
	ҰЛТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯ	334
	Мырзагалиева Е.К.	
N	«КЛИМАТТЫҚ ҚОБДИШАНЫҢ» САБАҚТАРДА ҚОЛДАНУ АЯСЫ ТУРАЛЫ	341
	Нургалиева Г.А.	
	ЗИЯТКЕРЛІК ЖҮКТЕМЕСІ ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕРДЕ ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	348
	Нурсейитов Д.Ф., Нурсейитова М.Ф.	

	ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ОҚУШЫНЫҢ БІЛІМДЕГІ ЖЕТІСТІГІНІҢ МҮМКІНДІГІ	352
	Нурмағанбетова Б.А., Нұрсұлтанова А.С., Уразаева К.Е.	
	ҮШІНШІ МЕГАПОЛИСТІҢ ГЕОЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕРІ	358
	Налмишова Қ.Н.	
O	СЕМЕЙ ҚАЛАСЫ НАЗАРБАЕВ ЗИЯТКЕРЛІК МЕКТЕБІ ЖАТАҚХАНАСЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАР ӨМІРІН ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫ АРҚЫЛЫ ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ	362
	Омарбаева К.Т., Дулатова Г.Е.	
R	GRAMMAR SCHOOLS AND OTHER 4-YEAR HIGH SCHOOLS: DIFFERENCES IN STUDENT PROFILES AND SCHOOLS' SOCIAL CAPITAL	369
	Rogošić Silvia	
S	НАШИ ПЕРВЫЕ ШАГИ В ИССЛЕДОВАНИИ УРОКА	375
	Садыкова Г.Н., Бакытжанова С.А., Батырова Г.Б., Исмагулова Г.В.	
	СИНЕРГЕТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ПРАКТИКЕ ФОРМАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ ОБУЧЕНИЯ УЧИТЕЛЕЙ	379
	Сарсенбекова А.А.	
	ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ СТРАТЕГИИ ЧТЕНИЯ НА УРОКАХ ХИМИИ	387
	Сахиева А.К.	
	ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ЧЕРЕЗ ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТРУД	392
	Сейтмолдинов Д.Н., Жолдасбекова С.А.	
	АБАЙ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ӘЛЕМІНДЕ	397
	Смагулова Р.А., Көпбосынов Б.К.	
	ҰЛТ МӘДЕНИЕТІНІҢ ҚАЙНАР БҰЛАҒЫ	401
	Серкешбаева Г.Н.	
	А.БАЙТҰРСЫНҰЛЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ БАЛАЛАРДЫ ДАМУ ТУРАЛЫ ИДЕЯЛАРЫ	405
	Сәрсембина Б.Қ.	
	ENGAGING ENGLISH LANGUAGE LEARNERS THROUGH INQUIRY-BASED LEARNING	409
	Shotkina Maral	
	ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ПАМЯТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ В 9 КЛАССЕ	415
	Шерубаева Ш.М.	
T	ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДЕГІ ҚАЗАҚСТАН ПӘНІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ	421
	Тұрарбеков Д.М., Турганбаева А.О., Сыздықова Р.Р.	
Ú	ТӨҢКЕРІЛГЕН ОҚЫТУ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗ БЕТІНШЕ БІЛІМ АЛУЫНА ЖАҒДАЙ ЖАСАУ	427
	Үнбаева С.И., Тлеуов Қ.Қ.	
V	КОМПЕТЕНЦИИ И КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ОБРАЗОВАНИИ	433
	Васильков А.В., Никонорова Е.И.	
	РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ И ГЕОГРАФИИ	441
	Воронцова Е.А., Митрофанова О.А.	
Z	САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУ: ФИЗИКА ЖӘНЕ МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕ ҚАБІЛЕТТІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АЙТЫЛЫМ ДАҒДЫСЫН ДАМУ	448
	Зинуллина С.А., Тажигалиева З.Т., Конурова А.М.	

ӘОЖ: 378.026.9

**МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ДАМУЫ – БІЛІМ БЕРУ
ЖҮЙЕСІН ЖАҢҒЫРТУДЫҢ НЕГІЗІ**

**Абдрахманова Қ.И., Абишева К.М.,
Турлыбекова С.К., Сүлейменова Г.М.**

Шымкент қаласындағы физика-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: кәсіби даму, қолдау, аттестация, рефлексивті есеп, портфолио, жоспарлау, SWOT талдау, сауалнама, кері байланыс

Ключевые слова: аттестация, профессиональное развитие, поддержка, рефлексивный отчет, портфолио, планирование, SWOT анализ, анкета, обратная связь

Keywords: certification, professional development, support, reflective report, portfolio, planning, SWOT analysis, questionnaire, feedback

Аннотация

Баяндамада тренерлердің аттестаттау кезеңінде мұғалімдерді кәсіби қолдау бойынша жүргізілген жұмыстары берілген. Тренерлердің жұмыс қорытындысы және тренерлер тобымен жүргізілетін жан-жақты талдау мен зерттеудің нәтижелері бойынша болашақ жұмыс мақсаттары мен міндеттері анық көрсетілген. Зерттеу жұмысының негізгі бағыты – кәсіби қолдау тәжірибесімен бөлісу, тренер –әріптестерге мұғалімдерді одан әрі жетілдірудің күшті факторларын ескере отырып, қажеттіліктерін анықтауға, жұмысын жүйелі жоспарлауға көмектесу.

Аннотация

В докладе излагается работа, проводимая тренерами по профессиональной поддержке учителей в межаттестационный период. На основе результатов работы тренеров и комплексного анализа, исследования, проведенного группой тренеров, четко обозначены цели и задачи будущей работы. Главное направление данной исследовательской работы — поделиться опытом поддержки профессионального развития, помогая коллегам -тренерам спланировать работу с учетом сильных сторон и сторон для дальнейшего совершенствования аттестуемых учителей, определить потребности и спланировать свое собственное развитие.

Abstract

The report outlines the work carried out by trainers on the professional support of teachers during the inter-certification period. Based on the results of the work of the trainers and the results of a comprehensive analysis and research conducted by a group of trainers, the goals and objectives of the future work are clearly indicated. The main direction of this research work is to share experience supporting professional development, helping fellow trainers to plan work taking into account strengths and areas for further improvement of certified teachers, identify needs and plan their own development.

Мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттырудағы негізгі құралдардың бірі аттестация кезеңі болып табылады. Аттестацияның негізгі мақсаты – педагог қызметкерлердің кәсіптік біліктілігін көтеру, кәсіби дамуына ықпал ету және

оқушылардың оқу сапасын жақсарту. Педагогтердің қызметін бағалау және қорытындылау осы аттестациялау кезеңінде жүзеге асырылады.

Аттестаттаудың мақсаты – педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың кәсіби құзыреттілігін бағалау негізінде біліктілік сипаттамаларға сәйкестігін, сондай-ақ кәсіби жетістіктерді және үздіксіз кәсіби даму болашағын анықтау.

Аттестаттау

- педагогикалық тәжірибе негізінде жоспарлауды, оқытуды, оқушылардың
- оқу жетістіктерін бағалауды жетілдіруге;
- өз қызметінің нәтижелері туралы сыни тұрғыдан ойлауын және одан әрі жоспарлау қабілетін дамытуға;
- педагогикалық шеберліктің мәлімделген деңгейінің біліктілік талаптарына сәйкестігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. [1]

Зерттеу жұмысының нақты аспектілерін анықтау үшін, 2017-2018 оқу жылында жасалатын жұмыстарды айқындау мақсатында аттестацияланушы тұлғалардан сауалнама алынды. Сауалнама зерттеудің алғашқы қадамдарының бірі болып табылады. Сауалнаманың мақсаты – аттестацияланушыларға кәсіби қолдау көрсету аясында ақпарат алу. Сауалнама ақпараттың дәлдігі мен жүйелігін қамтамасыз етеді.

Сабаққа дайындалу мұғалім жұмысының маңызды бөлігі болып табылады. Ол алдын ала мұғалім мен оқушылардың белгілі бір әрекеттерінің реті мен уақытын қарастыратын, белгіленген қызметтерді құрастырып жасау, жоспарлаумен байланысты. Сабақты жоспарлау, мұғалімнің ғылыми-әдістемелік пайымдауы, оқу үдерісін айрықша құруда шеберлігі мен тапқырлығы жүзеге асырылатын, оның шығармашылық қызметіндегі қырларының бірі болып табылады. [1] Сабақты жоспарлауда қандай да қиындықтардың орын алуын анықтау мақсатында алынған сауалнамадан төмендегілер анықталды. Жоспарлау бойынша мұғалімдердің оқу мақсатын SMART-қа сәйкес, оқытудағы тәсілдерді күтілетін нәтижемен байланыстыратынын, дифференциациялық тапсырмаларды құруы, сонымен қатар жаңа әдіс-тәсілдерді сабақтарында қолданатынын анықталды. Мұғалімдердің арасында аталған жұмыстар бойынша қиналатындар анықталды.

Келесі маңызды қадам оқыту. Оқыту – педагогикалық қызметтің негізгі түрлерінің бірі. Мұғалім оқушылардың алдына танымдық міндеттер қояды және оқу табысты өту үшін қажетті жағдай жасайды: қойылған мақсаттарға сәйкес мазмұнды іріктеу, оқытуды ұйымдастырудың түрлі формаларын ойластыру және қолдану, әдістердің саналуандығын қолдану арқылы оқу мазмұны оқушылардың игілігіне айналады. Оқудың мақсаты оның мазмұнын анықтайды. Оқудың мақсаты мен мазмұны нақты бір әдістерді, ынталандыру және осы үдерісті ұйымдастыру құралдары мен формаларын қажет етеді. Оқу барысында қолдау және оның жүргізілуі мен нәтижесін басқару қажет. [1] Сауалнама нәтижесінде оқыту бойынша өз пәні саласын меңгергені, дарынды балалармен жұмыс жасауы, оның ішінде оқушылардың зерттеу, сыни ойлау дағдыларын меңгергені айқындалды. Бірақ кейбір мұғалімдер осы кезең бойынша әлі де қолдауды қажет ететіні байқалды. Осылайша, оқыту тәжірибесін бақылау бір жағынан мұғалімнің

тәжірибесі туралы сенімді ақпарат көзі болса, екінші жағынан мұғалімнің кәсіби дамуына қолдау көрсетудің тәсілі болып табылатыны нақтыланды.

Сабақтағы бағалау – тиімді оқытудың қажетті элементі. Ол мұғалімнің қандай жетілдірулер енгізу керектігін және келесі қадамдар қандай болатындығын анықтай отырып, сабақ үдерісінде оқу қалай дамып жатқанындығына көңіл аударғанын талап етеді. Бағалау бойынша алынған сауалнаманың нәтижесінде: мұғалімдердің оқушыларға қолдау көрсетуі, оқу жетістіктерін бағалау үшін қалыптастырушы бағалаудың әртүрлі әдістерін қолданатыны, бағалау құралдарын тиімді жоспарлауы және ТЖБ жұмысының нәтижелерін оқуды жақсарту үшін қолданатындары анықталды. Бұл кезеңде мұғалімдер арасында қолдауды қажет ететіндер де табылды.

Сабақты кешенді талдау сабақтың дидактикалық, психологиялық және басқа негіздерін бір мезгілде талдауды көздейді. Бұл жоспарлау, оқыту және оқу жетістіктерін бағалау тәжірибесін бір мезгілде бақылау кезінде мүмкін болады. Мысалы, заманауи білім беруде танымал Марзаноның мұғалімді бағалау Моделі корреляциялық талдау тәсілдердің қолдану арқылы зерттеу нәтижелерін зерделеуге негізделген. Сабақты бақылау барысында сабақ мазмұнының бағдарламаға, сабақ мақсаттарына сәйкестігін, ресурстардың қолданылуын, пәнаралық байланыстың жүзеге асырылуын, өткен және келесі оқу материалдарымен сабақтастығының сақталғанын, сабақ материалдарының сыни ойлау мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпалын атап көрсетуі қажет. Сауалнама кешенді талдау кезеңінде оқушылардың қажеттіліктерін ескеріп, сабақ арнасын оңай өзгертуде тез арада шешім қабылдауға бейім екендіктерін көрсетті. Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес білімі мен түсініктерін ескере алатынына көз жеткіздік, бірақ мұғалімдерге кәсіби дамуды қолдау қажеттілігі анықталды.

Сауалнама қорытындысын басшылыққа алып, жұмыстың жүйелі жүргізілуі, аттестациядан өтетін әрбір мұғалімге қолдау көрсету мақсатында зерттеу аясының жұмыс жоспары түзілді. 2016-2017 оқу жылында кәсіби даму мақсатын қоюда кездескен кедергілерді ескере отырып, 2017-2018 оқу жылында әр мұғалім өз қызметінің мықты, әлсіз тұстарын диагностикалауына, даму басымдықтарын анықтауға және жеке қажеттіліктерін нақтылау үшін тиімді әдістердің бірі SWOT талдауын жасау тапсырылды. Нәтижесінде, әр пән бірлестіктерінде мұғалімдер таныстырылым арқылы өз жұмыстарын саралап, кәсіби даму мақсатын айқындады. Сонымен қатар мұғалімдерге кәсіби дамуына қолдау көрсету мақсатында түрлі іс-шаралар ұйымдастырылды. Атап айтар болсақ, педагогикалық кеңесте «Педагогикалық қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың аттестаттау нәтижелері, жетістіктері мен кездескен кедергілер», «Сабақты тиімді жоспарлау және өткізу», «Бақылау фокустары. Сабақтарды қадағалау тәртібі» тақырыбындағы баяндама оқылып, мұғалімдерге бағыт-бағдар берілді. Әрбір аттестациядан өтуге өтініш білдірген мұғалімдерге тиімді қолдау көрсету мақсатында сабақтарын жан-жақты талдау жүргізу үшін сарапшы мұғалімдер тәлімгер ретінде бекітілді. Мақсаты тәлімгерлер бекітілген мұғалімдердің сабақтарына қатысып, кешенді талдау жасап, бағыт бағдар беріп, нәтижеге жетуіне ықпал жасайды.

Педагогикалық қызметкер және оларға теңестірілген тұлғаларды аттестациялау аясында кәсіби дамуды қолдау бойынша және құзыреттілік

аясында нақты сұрақтарға жауап беру үшін тренерлердің кеңес беру кестесі түзілді.

Мұғалімдерге I және II жартыжылдықтардағы сабақты бақылау фокустары бойынша кеңестер беріліп, сабақтарына қатысып, сындарлы кері байланыстар жасалып отырды.

I жартыжылдықта аттестацияланушы мұғалімдерді қолдау бойынша тренерлердің атқарған жұмыстарын бағалау мақсатында сауалнама алынды. Сауалнама қорытындысы бойынша әлі де біршама жұмыстар жүргізілу қажет екендігі анықталып, төмендегі ұсыныстар берілді.

Тренердің қолдауы:

Бекітілген кесте бойынша кеңес беру;

Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдық біліктілік сипаттамаларымен мұқият танысу;

Сабақты бақылау бойынша:

Жоспарлау, оқыту, бағалау бойынша кеңес беру.

Есеп жазу:

Есеп талаптарын түсіндіру;

Жазылған есептерге кері байланыс беру.

Мұғалім портфолиосы:

Портфолио жинақтаудың талаптарын түсіндіру.

2017-2018 оқу жылының I жартысындағы мектептің бағалау парағында көрсетілген мұғалімнің дамуына тән аспектілерін жетілдіру бойынша семинар, тренингтер өткізілді. Мұғалім деңгейіне өтініш беріп отырған аттестацияланушы тұлғалардың дамытатын тұстары нақтылап айтылды. 2016-2017 оқу жылындағы аттестациядан өткен мұғалімдердің рефлексиялық есеп нәтижелерін саралай келе, есеп жазуда қиындықтар кездескені анықталды. Жазылған 36 есептен 17 жұмыс төмен нәтиже көрсетті.

Осы нәтижеге байланысты 2017-2018 оқу жылында жұмысты жүйелеу және рефлексиялық есептің сапасын, өзін-өзі тиімді бағалауды жоспарлау мақсатында зерттеу аймағы анықталып, аттестация кезеңінде тиімді қолдау көрсету мақсатында және аттестациядан сәтті өту үшін бірқатар іс-шаралар жасалды. Есептің талаптары әдістеме бірлестік жетекшілеріне таныстырылып, «Іс-тәжірибедегі рефлексия» тақырыбында семинар өткізіліп, кері байланыстың қалай берілетіні туралы бағыт-бағдар берілді. Нәтижесінде әдістеме бірлестік жетекшілері мұғалімдердің есебіне формативті бағалауды жүйелі түрде жасай алды.

Мұғалімдердің есеп жазуына көмек ретінде тренинг ұйымдастырылып, есептің әр бөліктері бойынша өз көзқарстарын білдіріп, жіберілген қателіктерді талқылай отырып кері байланыс жасады. Бұл жұмыстардың нәтижесі 2017-2018 оқу жылындағы рефлексиялық есеп жазуда оң септігін тигізді.

Жоғары	Орта	Төмен
14	1	3

2017-2018 оқу жылындағы аттестация кезінде анықталған жағымды аспектілері:

мұғалімнің өзін-өзі бағалауының шынайылығы және өтініш білдірген деңгейінің сәйкес келуі;

портфолионың сапалы жинақталуы;

уақытты ұтымды пайдалануы;

таныстырылымның талапқа сай болуы анықталды.

2018-2019 жылы зерттеу аймағы:

1. тәжірибені зерттеуде сабақты жоспарлаудың тиімділігі мен дамыту әрекеттері туралы қорытынды тұжырым жасау дағдыларын зерттеу;

2. сабақты зерттеу нәтижесін талдау мен бағалау негізінде өз тәжірибесі мен әріптестердің тәжірибесін дамыту бойынша әрекеттердің тиімдісін айқындау;

3. кәсіби даму мақсатын нақтыландыру жолдарын анықтау.

Зерттеу жұмысын жүргізу барысында бірқатар нәтижелерге жетіп, аттестаталушы тұлғаларға кәсіби дамуын қолдау мақсатында бағыт бағдар берілді. Сондай-ақ, кәсіби тұрғыда қалыптасуға, ішкі уәжді күшейтуге, кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыруға ынталандырып, шығармашылық ізденісті жандандырады, субъектілік ұстанымын қалыптастыруға әсер етті.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымы филиалдарындағы педагог қызметкерлерді аттестаттау шеңберінде мектепшілік бағалау. Әдістемелік ұсыныстар. Астана - 2017.

2. Бизяева А.А. «Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия». Псков 2004.

3. Установление связи между оценением учителя и профессионального развития: фокус на улучшение преподавания и учения, 2012, 2-14 б.

4. Оценивание учителя. Рекомендации по использованию для Назарбаев Интеллектуальных школ, Пат Тиерни, 2011.

5. Кулюткин Ю.Н., Сухобская Г.С. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат./ред./ — М.:Педагогика.

УДК 371.3

ОБЩЕЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ О ФЕНОМЕНЕ ЛИДЕРСТВА

Абишева Д.Н.

Центр педагогического мастерства
АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: көшбасшы, көшбасшылық, командалық жұмыс, көшбасшылық, транзакциялық көшбасшы, трансформациялық көшбасшы

Ключевые слова: лидер, лидерство, групповое взаимодействие, лидерские качества, транзакционный лидер, трансформационный лидер

Keywords: leader, leadership, teamwork, leadership, transactional leader, transformational leader

Аннотация

Бұл мақалада автор «көшбасшылық» ұғымының мәнін әлеуметтік-психологиялық құбылыс ретінде көрсетеді. Автор анықтамалар береді, тұжырымдаманың этимологиялық талдауы орыс тілінде де, басқа батыс тілдерінде де пайдаланылады, кейбір ғылыми көзқарастардың ерекшеліктері анықталады. Осы тақырып аясында автор сонымен бірге мұғалімнің психологиялық құрылымы болып табылатын мұғалімнің көшбасшылық мәселесі бойынша теориялық зерттеу нәтижелерін ұсынады. Автор «мұғалімнің көшбасшылық қасиеттері» ұғымының мағынасын ашып көрсетеді, осы мәселе бойынша кейбір ресейлік және еуропалық зерттеушілердің түсіндіру үлгісі қарастырылады. Мақала соңында автор ғылыми тақырып бойынша қорытынды жасайды.

Аннотация

В данной статье автор раскрывает сущность понятия «лидерство» как социально-психологического феномена. Автором даны определения, использован этимологический анализ самого понятия как в русском языке, так и в других западноевропейских языках, раскрыты особенности некоторых научных подходов. В контексте данной темы автор предоставляет также результаты теоретического исследования по проблеме лидерства учителя, основой которому послужила психологической структуры деятельности педагога. Автор раскрывает значение понятия «лидерские качества учителя», приводит в качестве примера трактовки некоторых российских и европейских исследователей по данному вопросу. В конце статьи автор делает заключение по теме исследования.

Abstract

In this article the author reveals the essence of the concept of "leadership" as a socio-psychological phenomenon. The author gives the definitions, the etymological analysis of the concept itself is used both in Russian and in other Western European languages, the features of some scientific approaches are revealed.

In the context of this topic, the author also provides the results of a theoretical study on the problem of teacher leadership, the basis of which was the psychological structure of the teacher. The author reveals the meaning of the concept of "leadership qualities of a teacher," cites as an example of the interpretation of some Russian and European researchers on this issue. At the end of the article the author makes a conclusion on the research topic.

Традиционное представление об учителе как источнике знаний исчерпало себя. Современный учитель – менеджер, который управляет развитием ребенка, создатель видения, картины желательного будущего для каждого ученика. С этих позиций учитель – лидер, ведь он влияет на учеников, побуждает их работать и направляет их активность на достижение цели. Понятно, что смыслы деятельности учителя и лидера совпадают. Поэтому в науке актуализация лидерства является не только проблемой менеджмента. Сегодня тема лидерства стала интересна социальной психологии, психологии управления, политической психологии, философии, культурологии, этике, имиджологии, политологии и многим другим областям знания. Однако содержание понятия «лидерство» настолько многогранно, что невозможно дать единственно верное его определение.

Как феномен лидерство сопровождает человечество на протяжении всего его существования. Там, где собирается группа, состоящая более чем из двух человек, может возникнуть ситуация лидирования одного и следования за ним других. Так, по мнению российского писателя В. Войновича, природа делит все живые существа на вожаков и членов стада. Французский психолог Г. Лебон также правомерно полагал, что как только несколько живых существ собираются вместе, все равно – будь то стадо животных или человеческая толпа, – они автоматически начинают подчиняться авторитету лидера.

Феномен лидерства в европейской науке наиболее активно изучался исследователями с конца XIX – начала XX вв. Именно в тот период возникло

большинство научных теорий, объясняющих происхождение и функционирование лидерства как элемента групповой структуры. Некоторые исследователи объединили теории на основании того аспекта лидерства, которому уделяется внимание.

Согласно такому пониманию лидерства учитель в результате группового взаимодействия при решении конкретной задачи выдвигается на первый план, принимает на себя функции организатора совместной деятельности, становится лидером. При этом под группой мы понимаем учеников или коллег, с которыми взаимодействует. Он демонстрирует более высокий уровень активности, участия, влияния при решении определенной задачи и, соответственно, оказывает значительное влияние на процессы самоорганизации группы, а также на формирование ее норм и ценностей. В свою очередь, группа принимает лидерство учителя, т.е. выстраивает с ним такие отношения, которые предполагают, что он будет вести, а члены группы будут ведомыми. Вместе с тем мера влияния учителя на группу не является величиной постоянной: притязания учителя и готовность группы принять его ведущую роль могут не совпадать, поэтому при определенных обстоятельствах возможности учителя могут возрастать, а при других, напротив, снижаться.

Несмотря на устоявшееся представление о связи лидерства и групповой структуры нужно отметить, что научное знание о нем не ограничивается только рамками группы. Феномен лидерства не может быть таким ясным и простым, потому что он, весьма противоречив по своей природе. К примеру, З. Фрейд понимал лидерство как двуединый психологический процесс: с одной стороны, групповой, с другой - индивидуальный. В основе этих процессов лежит способность лидера притягивать чувства восхищения, обожания, любви. Поклонение людей одной и той же личности может сделать эту личность лидером. Обязательное условие лидерства – обладание властью в конкретных формальных или неформальных ситуациях. Но в любом случае лидер имеет социальную, психологическую и эмоциональную опору в группе, которая за ним следует.

Российский исследователь В.Н. Фадеева также полагает, что лидерство не ограничивается рамками группы. Так, в своей работе «Лидерство и управление командой» она отмечает, что понятия «лидер» и «лидерство» появились в естественном языке задолго до возникновения научного их понимания. Поэтому они имеют разные значения, из которых исследователи пытаются выбрать только однозначно совпадающие с научным пониманием. Более того в разных языках существует множество слов, более или менее точно выражающих данные понятия. (Таблица 1)

Таблица 1

Понятие «лидерство» в западноевропейских языках

Язык	Слово	Значение слова
Латинский	Dux (от ducō) – водить, вести	Вожатый, проводник; вожак; глава, начальник, командир, полководец, военачальник;

		предводитель, атаман; главарь, зачинщик, инициатор и руководитель; государь
Немецкий	Fuhrer (от <i>fuhren</i>) – вести, водить	Вождь, руководитель; водитель, пилот, рулевой; командир, командующий; проводник; путеводитель; ведущий, лидер
Французский	Guide (от <i>guider</i>) – вести, указывать дорогу	Проводник, вожатый; руководитель, советник, вдохновитель; направляющий
Итальянский	Capo	Голова; ум, разум, сознание; глава; главарь, вожак; ответственный; руководитель, заведующий
Испанский	Jefe	Глава, начальник, шеф, заведующий; старший офицер; начальник, командир, командующий; вождь, лидер

Так, В.Н. Фадеева утверждает, что если обратиться конкретно к истории слова «лидер», то окажется, что оно происходит от западногерманского *laithjan*, которое в английском языке постепенно превратилось в глагол *to lead* со значением «вести», а затем, приблизительно в XII в. – в существительное *a leader* – «тот, кто ведет», т.е. направляет движение, показывает путь, помогает или заставляет идти с собой и за собой. [8] Слово *a leader* начали использовать для обозначения военачальников – общевойсковых командиров (*troop leader*), полководцев (*military leader*), флотоводцев (*flotilla leader*). Поскольку Великобритания была морской державой, постепенно слово *a leader* начали использовать и для обозначения человека, который прокладывает курс корабля (или целой флотилии), и военного судна (*ship*), возглавляющего «ордер», т.е. группу кораблей, перемещающихся в определенном порядке.

Постепенно стало понятно, что, с одной стороны, существуют определенные характеристики, необходимые для лидера, а, с другой, став лидером, человек занимает определенную позицию, которая обуславливает всю систему его отношений и деятельности. Это значение – «позиция лидера» – в XIX веке было выражено в слове *leadership* – «лидерство». Но явление, которое описывают слова *a leader* и *leadership*, раньше или позже было зафиксировано и в других языках.

Обращаясь к этимологии слова «лидер», а также слов, близких ему по значению, В.Н. Фадеева отмечает, что в русском языке существует слово «вождь», которое образовано по тому же смысловому принципу, что и слова *dux*, *leader*, *fuhrer*, *guide*, от глагола «вести». Кроме того, в каждом из указанных языков имеются слова-синонимы, описывающие в целом одно и то же явление, но с разными смысловыми оттенками.

Во французском языке к слову «лидер» наиболее близко слово «*chef*», которое имеет оттенок неограниченной самодержавной власти и подразумевает

существование определенной иерархии, командной структуры; значение слова *decleur* (тот, кто решает) не такое широкое, как у слова «лидер» и используется при описании процесса принятия решений; слово *dirigeant* (руководитель) используется прежде всего в контексте группы. [1] В немецком языке слово *fuhrer*, слишком тесно исторически связано с нацизмом, поэтому употребляется сегодня либо с явным негативным, либо с ироническим оттенком.

Рассматривая синонимический ряд к слову «лидер», В.Н. Фадеева замечает, что в русском языке существует достаточно слов, близких по значению со словом «лидер». Однако они различаются прежде всего эмоциональной окрашенностью, стилевыми особенностями и различной степенью употребляемости. Так, описывая ситуации, в которых человек проявляет себя как лидер, и выражая разное отношение к этому человеку, можно использовать такие слова как: руководитель, управляющий, заведующий, начальник, правитель, распорядитель, председатель, командующий, главнокомандующий, администратор, президент; глава, голова, главарь, вождь, вожак, предводитель, командир, капитан, комиссар, бригадир, звеньевой, мастер, атаман; владыка, властелин, властитель, повелитель, господин; проводник, путеводитель, лоцман, кормчий; опора, столп; старшой, указчик, авангард, коновод, шеф, босс, патрон, хозяин, заправила. Синонимический ряд можно продолжить. [7]

В то время как в японском языке слова для обозначения лидерства вообще не существует. [3]

Как видно, точный ответ на этот вопрос: «Что такое лидерство?» в наука до сих пор не существует. Но у нас есть возможность сделать сравнение определений лидерства. Поэтому полагаем, что приведенных примеров вполне достаточно, чтобы сформировать представление об этом феномене. (Таблица 2)

Таблица 2
Определения лидерства

Определение лидерства	Источник
Способность эффективно использовать все имеющиеся источники власти для превращения созданного для других видения в реальность	Живица, 2017
Способность внушить людям веру в их достоинство и потенциал, помогая осознать эти качества в себе	Кови, 2008
Способность индивида для достижения неких целей воздействовать или влиять на других людей	Дафт, 2002

Leadership defines what the future should look like, aligns people with that vision and inspires them to make it happen despite the obstacles

Kotter, 1996

Многообразие представленных определений понятия «лидерство» позволяет нам сделать заключение о том, что исследователи находятся в поиске ответов на вопросы: «Кто такой лидер?» и «Какие лидерские качества позволяют человеку стать лидером в профессиональной деятельности?»

Если говорить о лидерских качествах учителя, то, можно сказать, что они в значительной степени зависят от его потребностей в самосовершенствовании, педагогическом поиске и творчестве. Исходя из этого различают трансакционных (от лат. [превращение) лидеров. «В отличие от трансакционного учителя, управляющего процессом обмена информацией или транзакцией в группе, трансформационный учитель-лидер управляет смыслом, он характеризуется способностью к осуществлению значительных изменений в педагогической и воспитательной практике. Учитель этого типа привносит изменения в концепцию развития учеников, в ее стратегию, в корпоративную культуру образовательного учреждения и в организационное поведение учителей, администрации, обучаемых, в применяемые образовательные технологии. Трансформационный учитель концентрирует свое внимание на будущих перспективах каждого ученика, общих человеческих ценностях и установках, миссии, новых патриотических и нравственных идеях для развития. Он стремится наладить сотрудничество в коллективе..., наполнить смыслом работу учеников, вовлечь их в процесс размышления и самосовершенствования, основываясь на личных ценностях и убеждениях, на доверии к себе и авторитетности». [5]

Следовательно, лидерские качества учителя более всего проявляются в результате взаимодействия с группой, т.е. в «конкретных обстоятельствах деятельности», а, значит, они ситуативны. [6] Под лидерскими качествами учителя мы понимаем интегральные системные качества, обеспечивающие в совместной деятельности учителя и учеников наиболее быстрое и успешное достижение общей образовательной цели в условиях конкретной образовательной ситуации. [2]

Какие же лидерские качества наиболее актуальны для учителя? В современном менеджменте выделяют более ста качеств, так или иначе соответствующих критериям лидерства. Приведем некоторые из них. (Таблица 3).

Таблица 3
Лидерские качества

Исследователь	Лидерские качества
Д. Майерс	Уверенность в себе, наличие убедительных представлений о желаемом положении дел и способность сообщить о них окружающим простым и ясным языком; достаточный запас оптимизма и веры в своих людей,

чтобы вдохновлять их; незаурядность, энергичность, добросовестность, покладистость, эмоциональная устойчивость

Р. Стогдилл Ум или интеллектуальные способности, господство или преобладание над другими; уверенность в себе; активность и энергичность; знание дела

Р.Л. Кричевский Интеллект, стремление к знаниям, доминантность, уверенность в себе, эмоциональная уравновешенность, стрессоустойчивость, креативность, стремление к достижениям, предприимчивость, надежность, ответственность, независимость, общительность

Для определения лидерских качеств учителя за основу можно взять содержательно-функциональную структуру педагогической деятельности Н.В. Кузьминой. [4] Структура содержит четыре компонента:

1. конструктивный компонент,
2. коммуникативный компонент,
3. гностический компонент,
4. организаторский компонент.

Согласно данной структуре каждый из компонентов педагогической деятельности направлен на решение задачи, решение которой зависит от наличия или отсутствия у учителя определенных лидерских качеств. Так, для реализации конструктивного компонента педагогической деятельности учитель должен быть чувствительным к изменениям, наблюдательным, решительным, настойчивым; для осуществления коммуникативного компонента учителю необходимы эмпатия, коммуникабельность, умение мотивировать, вдохновлять и убеждать; гностический компонент подразумевает подготовленность учителя для деятельности в определенной сфере; организаторский компонент предполагает наличие у учителя такие лидерские качества как проактивность, активность и инициативность, организованность, самоконтроль, самостоятельность. Понятно, что данные лидерские качества учителя не проявляются сами по себе, если только речь не идет о человеке с ярко выраженной харизмой. Они формируются в процессе группового взаимодействия и имеют ситуативный характер.

Таким образом, лидерство – это естественный процесс, построенный на влиянии лидера на поведение группы. Лидер не только направляет и ведет группу, но и хочет вести ее за собой, а группа не просто следует за лидером, но и желает идти за ним. Американский ученый, директор Центра организационного обучения в школе менеджмента MIT Sloan в одном из интервью отметил, что в системе образования нужны три типа лидеров: лидер-руководитель, лидер-менеджер, лидер-активист, которые не позволят угаснуть «огню в костре». А это, в свою очередь, позволит постоянно улучшать процессы обучения и воспитания.

Литература

1. Блондель Ж. Политическое лидерство: путь к всеобщему анализу. – Москва, 1992.
2. Кубарькова Н.В. Лидерские качества педагога: сущность и структура. – <http://www.emissia.org/offline/2012/1772.htm>
3. Кудряшова Е.В. Лидер и лидерство: исследования лидерства в современной западной общественно-политической мысли. Архангельск, 1996.
4. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя. Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности. Ленинград, 1967.
5. А.П. Панфилова Лидерство и профессиональное мастерство учителя. – <https://cyberleninka.ru/article/v/liderstvo-i-professionalnoe-masterstvo-uchitelya>
6. Петровский А.В. Теория деятельностного опосредования и проблема лидерства // Вопросы психологии. № 2. 1980.
7. В.Н. Фадеева Лидерство и управление командой / сост. Фадеева В.Н. Томск, 2014.
Online etymology dictionary. – <http://www.etymonline.com>

ӘОЖ: 371.13

ТӘУЕЛСІЗ БАҒАЛАУДЫҢ МҰҒАЛІМ ТӘЖІРИБЕСІН ДАМЫТУҒА ЫҚПАЛЫ

Аскабулова Ж.А., Таттимбетова А.Б.
«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ АҚ
Педагогикалық өлшеулер орталығы
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: тәуелсіз бағалау, аттестаттация, сапаны бағалау, бағалау құралдары, бағалау критерийлері, сындарлы кері байланыс, кәсіби даму, педагог қызметкер, кәсіби құзырлылық, сабақ бойынша рефлексиялық есеп, есеп бөлімдері, рефлексивті практик, педагогикалық шеберлік деңгейлері, өтінілген деңгей, бағалау парағы, жиынтық бағалау.

Ключевые слова: независимое оценивание, аттестаттация, оценка качества, инструменты оценивания, критерии оценивания, конструктивная обратная связь, профессиональное развитие, педагогический работник, профессиональная компетентность, рефлексивный отчет по уроку, разделы отчета, рефлексивный практик, уровни педагогического мастерства, заявляемый уровень, лист оценивания, суммативное оценивание.

Keywords: independent assessment, attestation, quality assessment, assessment instruments, assessment criteria, constructive feedback, professional development, teaching employee, professional competence, reflexive account on a lesson, sections of the account, reflexive practice, levels of pedagogical excellence, level applied for, assessment sheet, summative assessment.

Аннотация

Берілген мақалада Зияткерлік мектептер мұғалімдерін аттестаттау аясында тәуелсіз бағалауға ұсынылған бір сабақ бойынша рефлексиялық есептер мен бағалау құралдарына талдау жасалған. Мұғалімдердің өз тәжірибесіне рефлексия жасау дағдыларын ұштау арқылы кәсіби дамуына қолдау көрсету, сабақ сапасын бағалау арқылы оқыту тиімділігін арттыру жолдары қарастырылады. Сапаны бағалау оның құрамдас бөліктерінің жоспарлау, оқыту және бағалау бөлімдерінің дұрыс құрылымдалып, іске асырылуының нәтижесі арқылы анықталады. Тәуелсіз бағалау нәтижесі негізінде сапаны бағалауға қатысты берілген ұсыныстарды мұғалім тәжірибесін жетілдіруде қолдануларына болады.

Аннотация

В данной статье дан анализ рефлексивных отчетов и средств оценивания по одному уроку, представленному для независимого оценивания в рамках аттестации учителей Интеллектуальных школ. Предусматривается помощь в профессиональном развитии учителей через совершенствование их навыков по рефлексии их собственного опыта, а также повышение эффективности обучения посредством оценки качества урока. Оценка качества определяется в результате правильного составления и реализации разделов по планированию его составных частей, обучению и оцениванию. На основе результатов независимой оценки рекомендации по оценке качества можно использовать в совершенствовании опыта учителя.

Abstract

In this article the analysis of reflexive reports and means of assessment on the base of one lesson presented for independent assessment within certification of Intellectual schools teachers is presented. Encourage in professional development of teachers through improvement their skills on reflection their own experience and also increase in teaching efficiency through assessment of the quality of a lesson is provided. Assessment of quality is determined as a result of the proper drawing up and implementation the sections of planning its components, teaching and evaluation. Recommendations on quality assessment based on the results of an independent assessment can be used to improve teacher`s experience.

Қай елдің болсын өсіп-өркендеуі, ғаламдық дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына, ел тізгінін ұстар ұрпағының біліміне байланысты. Еліміздің білім беруді дамыту бағдарламасында: «Бүгінгі білім берудегі басты мақсат – тек білім, біліктілік, дағдылар жүйесі ғана емес, осы білімді өмірде қолдана алу, өз бетімен білім алу, өзгерістер заманында тиімді өмір сүріп, жұмыс істеу дағдыларын дамыту» деп көрсетіліп, осы мақсат негізінде сапалы білім беру міндеті айтылады. Себебі қоғамның аса маңызды құндылықтарының бірі – білім. Сондықтан да, қазіргі кезде елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне бағыт алуы жүзеге асырылуда [1,14б]. Бұл істің нәтижелі болуы бала бойына білім нәрін себуші басты тұлға мұғалімнің кәсіби біліктілігіне тікелей байланысты. Джон Кеннедидің «Ұлттың дамуы толығымен білім сапасының дамуына тәуелді» деген ұлы сөзі бар [2,21б]. Осыған орай қазақстандық мұғалімдерге оқушыларды қазіргі және жылдам қарқынмен дамытын әлемдегі өмірге даярлау үшін іс-тәжірибелеріне өзгерістерді енгізу арқылы әр мұғалім өз тәжірибесін зерделеп, кәсіби дамып отыруы өте маңызды. Осы мақсатта бүгінгі таңда мектеп өміріндегі мұғалімдердің біліктілігі мен білімділігін шыңдаудағы болып жатқан өзгерістердің бірі – Зияткерлік мектептер мұғалімдері үшін аттестаттаудың жаңа форматы бойынша мұғалімнің кәсіби құзырлығын бағалау.

Біздің елімізде педагогикалық қызметкерлер мен оларға теңдестірілген тұлғалардың кәсіби құзырлығын бағалау мақсатында аттестациялау – олардың біліктілік талаптарына сәйкестігін анықтау, кәсіби дамудың үздіксіздігін қамтамасыз ету үшін кәсіби жетістіктері мен келешекте дамуын анықтауға бағытталады. [3,7б] Зияткерлік мектептердегі педагог қызметкерлерді бағалау үш кезеңді қамтиды.

I кезең – Мектептегі бағалау.

II кезең – Тәуелсіз бағалау.

III кезең – Аттестация бойынша шешім қабылдау.

Аттестаттаудың екінші кезеңінде аттестатталушы мұғалім педагогикалық шеберліктің алты деңгейіне қатысты бір сабағы бойынша есеп жазады. Есеп жазуда бір сабақтағы жоспарлау, оқыту мен бағалау бөлімдері бойынша өткізген сабағының сапасын бағалау, яғни сабақтағы әрекеттерді талдау арқылы өзінің

рефлексиялау дағдысын көрсетуге мүмкіндік беріледі. Рефлексиялық дағдыларын жетілдіру, яғни өз тәжірибесіне сыни тұрғыда қарай отырып, тәжірибесін ұдайы талдап, терең ойластыру арқылы өзін-өзі реттеуге дағдыландыру, дербестік, өзін-өзі басқару және жетілдіру секілді қасиеттерін дамыту көзделеді. [4,4 б]

Рефлексия жасау дағдыларын ұштау арқылы кәсіби дамуына қолдау көрсету бүгінгі таңдағы білім саласындағы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. «Рефлексивті практик мұғалім әрқашан өзінің оқыту және оқу тәжірибесін дамыту, өзгерту және жетілдіру әдістерін мұқият және үнемі ойластырып жүретін педагог болғандықтан тиімді оқытушы бола алады» [5,90 б] деп көрсетілгендей, мұғалім жұмысының тиімділігін оның өткізген сабақ сапасын бағалауынан көруге болады.

Эксперт рефлексиялық есепті (РЕ) тәуелсіз бағалау үдерісінде педагог қызметкерлердің есебінің шеберлік деңгейіне қатысты біліктілік талаптарына, бағалау критерийлері мен өтінілген деңгей талаптарына сәйкес рефлексиялау дағдысының есеп бөлімдерінде көрсетілуін жан-жақты зерделейді. Осы өзекті тақырып бағытында «Тәуелсіз бағалаудың мұғалім тәжірибесін дамытуға ықпалы» атты зерттеу тақырыбы таңдалды.

Зерттеу мақсаты: Педагог қызметкерлердің бір сабағы бойынша рефлексиялық есептің талаптары мен бағалау критерийлерін есепке ала отырып, сабақты рефлексиялаудағы біліктіліктері мен икемділіктерін анықтау арқылы кәсіби дамуларына ықпал ету.

Зерттеу нысаны: Зияткерлік мектептердің педагог қызметкерлерінің сабақ бойынша рефлексиялық есептерін тәуелсіз бағалаудың нәтижелері.

Зерттеу пәні: Тәуелсіз бағалау үшін ұсынылған сабақ бойынша рефлексиялық есептер, рефлексиялық есепті Бағалау парағы.

Зерттеу әдістері: Деректер жинау, деректерді статистикалық математикалық өңдеу, алынған нәтижелерді талдау, сұхбат.

Қай салада болмасын орындалған жұмыстың нәтижесі сапамен өлшенеді. Білім сапасын бағалаудың теориялық әдіснамалық негіздерін зерделеу барысында Блэк П., Уилиям Д., Выготский Л.С., Шамова Т.И., В.С. Леднев, Т.Д.Макарова, М.М. Поташник, С.Е. Шишов, зерттеушілердің еңбектерінде, адамның әлемдік стандарттарға сәйкес білім алуын қамтамасыз ету үшін білім сапасын үздіксіз бағалап отыру қажеттігі атап көрсетілген. Өйткені кез келген білім беру жүйесінің сапасы білім сапасымен, өз кезегінде мұғалім сабағының сапасын ұдайы бағалап, оқушының да, өзінің де даму бағыттарын анықтап отыруымен тікелей байланысты болады. Сондықтан, өткізген сабағының сапасын бағалап ұдайы тәжірибесін жетілдіру арқылы кәсіби тұрғыда дамып отыру мұғалімге қойылатын маңызды талаптардың бірі болып табылады.

Зияткерлік мектептердің педагог қызметкерлерінің сабақ бойынша рефлексиялық есептерін тәуелсіз бағалау кезеңінде, мұғалімнің өз сабағын жоспарлауы, оқытуы мен бағалауы, сабағының сапасын бағалауы бойынша рефлексиялық есептері зерделеніп, жиынтық бағалау шешімі қабылданды, нәтижесі бойынша бағалау парақтары толтырылды. Бағалау парақтарын талдау негізінде қорытынды жасалып, сандық мәлімет кестесі жасақталды.

1	Мұғалім	78 %	81 %	80 %	85 %	75 %	81 %	45 %	50 %
2	Мұғалім-модератор	85 %	90 %	80 %	85 %	77%	81 %	53 %	59 %
3	Мұғалім-сарапшы	90 %	100 %	92 %	96 %	90 %	95 %	54 %	60 %
4	Мұғалім-зерттеуші	90 %	-	94 %	-	84 %	-	56 %	-
6	Орташа көрсеткіші	86%	90%	87 %	88%	81%	85%	51%	56%

2-кесте. Педагогикалық шеберліктің деңгейлері бойынша РЕ бөлімдерінде ұсынылған дәлелдемелерді рефлексиялаудың сапалық көрсеткіші.

2-кестеде РЕ-дің бөлімдері бойынша сапалық көрсеткіштер берілген. Есептің «Жоспарлау, оқыту мен бағалау» бөлімдерінің «Сапаны бағалау» бөліміне қарағанда көрсеткіштерінің жоғары екендігін көруге болады.

«Мұғалім-модератор» деңгейі бойынша РЕ «Сапаны бағалау» бөлімінің дәлелдемелер сапасының көрсеткіші 2017 жылы 53 % құраса, 2018 жылы 59 % құраған. Осы көрсеткіш бойынша 6% өсуін көруге болады. Дегенмен де, бұл бөлімінің көрсеткіші басқа бөлімдермен салыстырғанда әлдеқайда төмен деңгейде. Зияткерлік мектептер бойынша «Мұғалім-модератор» деңгейінің РЕ «Сапаны бағалау» бөлімінің дәлелдемелер сапасының көрсеткіші 63,3% көрсетіп, нәтиженің ортадан сәл жоғары екендігін көруге болады.

Осыған қатысты алынған тәуелсіз бағалау нәтижелерін саралай келе, біріншіден есеп бөлімдері бойынша төмен пайызды көрсеткен «Сабақтың сапасын бағалау» бөлімін зерделеп, себебін анықтау қажеттілігі туындады. Екіншіден, мұғалімдердің сапаны бағалауды рефлексиялау дағдыларын жетілдіруге қандай қолдаулар көрсетуге болады деген мәселені қарастыруды жөн көрдік.

Рефлексиялық дағдыға ие болу мұғалімдерге өз мамандығының құзыретті деңгейіне жетуге, өз ісінің шебері атануына көмектеседі. Өйткені педагогтің рефлексиялық қасиеті кәсіби дамуының негізгі шарты болып табылады. Осылайша, рефлексиялаушы мұғалім – ойлана алатын, өз тәжірибесін талдай алатын, зерттей алатын педагог. Бұл жөнінде Д.Дьюи рефлексиялаушы мұғалім өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіруге жалықпайтын қажеттілікке ие «өз мамандығының мәңгі оқушысы» деп көрсеткен [6]. М.Барбер мен М.Муршердің «Мектепте оқытуда ұдайы жоғары сапаға қалай жетуге болады?» атты мәселе бойынша әлемдегі алдыңғы қатарлы мемлекеттердің тәжірибесін зерттеуі нәтижесінде үш факторды анықтаған. Солардың ішіндегі осы зерттеу тақырыбына қатыстысы мұғалім қызметінің тиімділігін арттыру үшін дайындыққа, яғни өздік рефлексиялауы арқылы тәжірибесін ұдайы жетілдіріп отыру қажеттігін бөліп көрсетеді.[7, 8 б]

Бұдан білім беру жүйесінің сапасы мектептегі мұғалімдер сапасынан жоғары болуы мүмкін емес екендігі, әр мектептің сапа көрсеткіші сол мектептегі мұғалімнің оқыту сапасына тікелей байланысты деген қорытынды шығады. Әр мұғалімнің РЕ-нің «Сапаны бағалау» бөлімін талдай отырып, есептер бөлімінің мықты тұстары: әріптестерімен бірлескен сабақты жоспарлау, оқыту тәсілдері мен

ресурстарды оқушылардың қабілетін ескере таңдау, оқыту мен бағалау стратегияларын қолдануды талдап, бағалау екендігі анықталды.

Ал сапаны бағалау бөлімінде сандық мәлімет бойынша пайыздық көрсеткіштің төмен болуының себебі: біріншіден, сапаны бағалау бөлімінде мұғалімнің жоспарлау, оқыту, бағалау бөлімдеріндегі әрекеттерін сипаттаумен шектелуі болса, екіншіден, мұғалімнің өз сабағын жоспарлауы, оқытуы мен бағалауын талдауы, бағалауы мен жинақтауы бойынша қорытынды жасап, соның нәтижесінде сабағының сапасын бағалап, өзінің кәсіби даму бағытында тәжірибесін жетілдіру тұстарын анықтап отыруға дағдыланбағанында болып отыр.

Анықталған мәселелер бойынша аттестатталушы мұғалімдерге қолдау көрсету мақсатында төмендегідей іс-шаралар өткізілді:

- аттестатталушы мұғалімдерге қолдау көрсетуші сертификатталған тренерлерге арналған тренинг өткізілді;
- тренер тәжірибесін бақылау негізінде даму бағыттары анықталды;
- бақылау нәтижесінде кері байланыс ұсыну арқылы тренер тәжірибесін жетілдіру мақсатында пікір, ұсыныстар берілді;
- әдістемелік бірлестік жетекшілеріне бір күндік семинар өткізілді;
- аттестаттаудың III кезеңінде әр мұғалімге РЕ қатысты қысқаша пікір жазылған «Бағалау парағы» ұсынылды. Өтілген деңгейге қатысты сындарлы ұсыныстар беру арқылы кәсіби дамуына қолдау көрсетілді.

Сонымен қатар, аттестатталушы мұғалімдерге қолдау көрсетуші 19 сертификатталған тренерлермен жүргізілген сұхбатта «Тәуелсіз бағалау нәтижесінде берілген сындарлы кері байланыстарды мұғалімнің алдағы тәжірибесіне ықпалы қандай болды?» деген сұраққа «Тәуелсіз бағалау педагогтің өз әрекеттерін реттеуге негіз болғанын, сабаққа жасалған рефлексия сабақ нәтижесін жақсарту жолы екендігін атап өткен. Мұғалім өздерінің дамуына жаңа міндеттемелер алғанын, шығармашылық ізденістерге белсенді болған т.б.» оң пікірлер берілген.

Осы бағыттарда атқарылған әрекеттердің нәтижесінде келесі жылында «Сапаны бағалау» бөлімінің көрсеткіштерінің орташа есеппен 5-6 % жоғарылағандығы анықталды. Бұл көрсеткіш тренерлермен тікелей жүргізілген жұмыстың нәтижесі болып табылады. Алдағы уақытта да аттестатталушы мұғалімдердің тәжірибесіне қолдау көрсетуші тренерлер тәжірибесін жетілдіруді жалғастыруда «Кәсіби даму мақсатын анықтау», «Сабақты бақылау», «РЕ жазу тәжірибесін қолдау» және т.б. бағыттарда коучингтер өткізу жоспарланып отыр.

Оқыту сапасын бағалаудың негізгі ұстанымдары жүйелілік, тұрақтылық, жетілдіруге бағытталу. Сабақта білім сапасын анықтау мақсаты:

- оқыту жетістіктерінің деңгейін анықтау;
- оқушылар меңгерген білім мен дағдылардың нақты мықты және әлсіз тұстарын шығару;
- оқушы топтарының оқу жетістіктеріндегі проблеманың болу, болмауын анықтау;
- оқу жетістіктерінің динамикасын қадағалау.
- сапаны бағалау көрсеткіштерін екі негізгі топқа бөлуге болады:
- оқыту үдерісін сипаттайтын көрсеткіштер;
- оқушылардың даярлық деңгейін сипаттайтын көрсеткіштер.

Мұғалімнің сабағы сабаққа даярлықтан басталатыны белгілі. Қысқа мерзімді жоспарда оқушының болашақта Зияткерлік әлеуетін арттыруға көмегін тигізетін, 21-ғасырдың дағдыларын дамытуды ескере және мұғалім тек білім көзі ретінде ғана емес, білім алушылардың өздерінің оқу-танымдық әрекеттерінің белсенді ұйымдастырушысы ретінде қызмет көрсететіндей жоспар әзірлейді. Оқушылардың әрекеттері танымдық деңгейлері бойынша белгіленіп, саралап оқыту идеясы аясында өткізілгені маңызды.

Оқушылардың оқу мақсатына жеткендігінің, үйренгендігінің дәлелі мен нәтижесін бағалау критерийлері арқылы шығарамыз. «Бағалау критерийлері – мұғалім мен оқушыға қалыптастырушы бағалау кезінде оқытудың мақсатына қол жеткізгенін тануға мүмкіндік беретін тұжырым» [8,11 б]. Кез келген жұмысты жетілдіру үшін оны алдын ала өлшеу керек екендігі белгілі. Оқушылардың жетістігі туралы нақты ақпарат алып, түзету жұмыстарын жүргізу үшін оқуды мониторингілеудің маңызы зор.

Сабақ бойынша рефлексиялық сұрақтарды құрастырғанда «Қалыптастырушы бағалау теориясы аясында білім алушыларды қолдау үдерісінің негізі төмендегідей үш сұрақтан тұруы қажет: «Білім алушылар оқудың қай сатысында тұр?», «Өз оқуында олар қайда ұмтылады?» және «Соған жету үшін оларға қандай көмек көрсету қажет?», бұл сұрақтар оқудағы үш қатысушымен: мұғалім, сыныптас және білім алушымен тікелей байланысады» [9,18 б].

Қорытынды бағамдау бөлімінде мұғалім «Сабақ барысында сынып немесе жекелеген оқушылардың жетістіктері/қиындықтары туралы не білдім? Менің келесі сабағымды жетілдіруге не көмектеседі, неге көңіл бөлу керек? «Сабағымнан қандай қорытынды шығарамын? Өзімнің және әріптестерімнің педагогикалық қоржынын қандай идеялармен толықтырамын?» деген сұрақтарға жауап бере отырып, өз сабағын талдау барысында алған ең басты қорытындыларын жазады. Сондай ақ, «Мұғалім модератор» деңгейіне қатысты «Сапаны бағалау» бөлімін жазуда мынадай: «Әріптестермен бірлесе өткізілген сабақ талдауының қандай нәтижелері анықталды? Сабақты зерттеу мақсатына қол жеткізілді ме? Қалай? Сабақты зерттеудің оқушылардың қабілеттерін дамытуға ықпалы болды ма?» сұрақтарын қолданып және төменде берілген ұсыныстарды қолданып жазуға болады.

Сабақ сапасын бағалауға ұсыныстар:

- әр оқушының қажеттілігі мен қабілетіне сай оқу жетістігінің дамуына тікелей әсер ететін қалыптастырушы бағалаудың түрлерін күнделікті тәжірибеде тиімді қолдану;
- әр баланың дарындылығын қажеттілігі мен қабілетіне қарай дамыту, саралау қағидаларын тиімді қолдану;
- бағалау критерийлеріне сәйкес білім алушылардың оқу жетістіктерінің мониторингісі негізінде оқу мен оқытудың тиімділігін арттыру.

Педагогикалық деңгейлер бойынша РЕ «Сапаны бағалау» бөлімін жазуға берілген ұсыныстар:

- мәлімделген деңгейге сәйкес педагог қызметкерлер қызметінің біліктілік сипаттамалары талаптары негізінде сабақты жоспарлау, оқыту, оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау қорытындыларын талдау;

- сабақтың табыстылығын оқушы қабілетімен, сабақтың мақсаты, күтілетін нәтижесімен байланыстыра отырып тұжырымдау;
- сабақтың сапасын бағалау нәтижелері негізінде өтінілген деңгей талабын ескере отырып, тәжірибені дамытудың нақты әрекеттерін ұсыну.

Қорытындылай келе, мұғалімдердің өз іс-әрекеттерін жоспарлай алуы, оқытуы мен бағалауына жауапкершілікпен қарау, іс-әрекетіне рефлексия жасай білу дағдыларын жетілдіру арқылы мұғалім жұмысының тиімділігін көрсетуі, сабақ сапасының артуына әсер ететін басты фактордың бірі екендігі айқындалды. Сабақ сапасын бағалау арқылы жеткен жетістікті сабақтың мақсатына, күтілетін нәтижеге сәйкестендіре отырып, мұғалімнің сапалы оқытуы мен оқушының табысты оқуының нәтижелерін бағалау арқылы, екі жақты дамуға мүмкіндік жасау, қарастырылған тақырыптың өзегі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың халыққа жолдауы, 2014 жыл, Астана, «Қазақстан жолы-2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ»
2. Жаңалыққа бастаған жаңартылған бағдарлама, bilimainasy.kz>p=17890
3. Әдістемелік нұсқаулық. Назарбаев Зияткерлік мектептері Дербес білім беру ұйымы филиалдарының педагог қызметкерлерін аттестациялау аясында бір сабақ бойынша рефлексиялық есепті бағалау. Астана 2016 ж.
4. Мұғалімдердің рефлексиялық дағдыларын дамыту жолдары: әдістемелік нұсқаулық. / Қ.С. Абдраманова, Ж.Д. Жансугирова, Б.Қ. Дильманов, Е.Т. Оспанов. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016. – 46 б.
5. «Педагогикалық шеберлік орталығы Кембридж университетінің Білім беру факультетімен бірлесіп әзірлеген Қ.Р. педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру кустарының деңгейлі бағдарламасына арналған глоссарий»: Оқу-әдістемелік құрал – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы. – 2012 164 б.
6. Зулкашева Ш.М., «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы БҚО ПҚБАИ Деңгейлік бағдарламалар орталығының тренері, Педагогикалық рефлексия мұғалімнің кәсіби дамуының негізі ретінде, 2018 ж.
7. М.Барбер, М.Муршед «Как добиться стабильно высокого качества обучения в школах», 2018 г.
8. «Білім берудің тиісті деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы» Қ.Р. Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы № 1080 қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы.
9. Өңірлік және мектеп үйлестірушілеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық: Оқу-әдіст. құрал /«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ /О.И.Можаева, А.С.Шилибекова, Д.Б.Зиененованың редакциясымен. - Астана, 2016. - 46 б. /18 б.).

УДК 371.3

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ: СПЕЦИФИКА И АЛГОРИТМ РАЗВИТИЯ ПРОЦЕССА

Ахметбекова С.К., Абишева Д.Н.
Центр педагогического мастерства
АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: көшбасшы, көшбасшылық, құзыреттілік, құзыреттілік, оқытушының көшбасшылық құзыреттілігі

Ключевые слова: лидер, лидерство, компетентность, компетенция, лидерские компетенции учителя

Keywords: leader, leadership, competence, competence, leadership competence of the teacher

Аннотация

Бұл мақалада мұғалімнің көшбасшылық құзыреттілігін қалыптастыру туралы жалпы түсінік беріледі. Құзыреттілік көзқарас тұрғысынан «құзыретті» және «құзыреттілік» ұғымдарының мәні анықталды. Авторлар анықтамалар береді және «құзыреттілік» ұғымдарын түсіндіруге арналған кейбір ғылыми көзқарастардың ерекшеліктерін анықтайды. Бұдан басқа, мұғалімнің көшбасшылық жағдайын диагностикалау алгоритмі көрсетіледі. Мақаланың соңында теориялық зерттеулер тақырыбына қорытынды жасалады.

Аннотация

В данной статье дается общее представление о формировании лидерской компетентности учителя. Раскрываются сущности понятий «компетенция» и «компетентность» в контексте компетентностного подхода. Авторами даны определения и раскрыты особенности некоторых научных подходов к трактовке понятий «компетентность» и «компетенция». Кроме того, показан алгоритм диагностики лидерской позиции учителя. В конце статьи делается заключение по теме теоретического исследования.

Abstract

This article gives a general idea of the formation of the teacher's leadership competence. The essence of the concepts "competence" and "competence" are revealed in the context of the competence approach. Authors have given definitions and revealed the features of some scientific approaches to the interpretation of the concepts "competence" and "competence". In addition, the algorithm for diagnosing the teacher's leadership position is shown. At the end of the article, a conclusion is made on the topic of theoretical research.

Компетентностный подход существенно меняет профессиональную позицию учителя, возвращая истинный смысл его деятельности: ведение, поддержка, сопровождение ученика. Учитель становится не просто источником знания, но и выполняет роль консультанта, модератора, тьютора в процессе творческого сотрудничества с учениками и коллегами. Именно в процессе такого эффективного партнерства формируются лидерские компетенции учителя. Учитель становится профессиональным лидером, способным повести за собой, пробудить интерес к обучению и организовать процесс познания. В этом отношении справедливо замечание российского исследователя С. Л. Соловейчик: «Учитель не имеет права быть рядовым, он, да простится мне эта кощунственная мысль, вынужден играть роль прекрасного человека. Эта, однажды принятая на себя роль, исполняется годами и постепенно престаёт быть только ролью, становится характером». [6]

Совпадение смыслов деятельности и предназначения учителя и лидера накладывает отпечаток на профессионально-личностное развитие педагога. Степень осознания собственного потенциала и необходимости его дальнейшего наращивания – ключевое условие развития лидерской компетентности учителя, которая характеризуется:

- способностью к внутренней саморегуляции;
- способностью к эффективному влиянию на окружающих;
- способностью к пониманию и отстаиванию интересов группы;
- способностью к личному целеполаганию и ценностному самоопределению.

Вообще в рамках компетентностного подхода используются два базовых понятия: компетентность и компетенция. До сих пор продолжаются споры об интерпретации этих понятий, поэтому среди исследователей нет единого мнения об их специфике. Встречаются случаи синонимичного использования данных понятий. Вместе с тем большинство исследователей акцентируют внимание на необходимости разведения понятий «компетентность» и «компетенция».

В профессиональной деятельности учителя эти понятия также важно разграничивать. Понятие «компетентность учителя» более шире по сравнению с понятием «компетенция учителя». По нашему мнению, компетентность учителя представляет набор определенных компетенций, т.е. компетентность – это владение учителем определенными компетенциями, необходимыми для достижения профессионального роста.

В содержательном плане компетентность учителя – это знания, умения, навыки, а также личностные качества, которыми он должен обладать для решения тех или иных профессиональных задач. [1] Знания, полученные в процессе обучения, способствуют формированию определенных навыков. Навыки при этом представляют собой доведенные до автоматизма операции, когда человек особенно не задумывается о том, что и как он делает. Навыки, в свою очередь, становятся основой формирования определенных умений. Умения – это деятельность, направленная на решение какой-либо проблемы. Личные качества учителя влияют на процесс формирования знаний, умений и навыков и наоборот. При таком уникальном сочетании формируется компетентность учителя. Можно сказать, что компетентность учителя связана с наличием его профессионального опыта, а компетенции представляют собой знания, умения, навыки, приобретенные учителем в процессе профессиональной деятельности.

Для сравнения понятий «компетентность учителя» и «компетенция учителя» приведем общие определения российских исследователей данных понятий. К примеру, А.В. Хуторской понимает под компетенцией отчужденное, заранее заданное социальное требование (норму) к образовательной подготовке обучающегося, необходимой для его эффективной продуктивной деятельности в определенной сфере. В то время как компетентность представляет собой владение, обладание обучающимся соответствующей компетенцией, включающее его личностное отношение к ней и предмету деятельности. Компетентность – уже состоявшееся качество личности (совокупность качеств) обучающегося и минимальный опыт деятельности в заданной сфере. [7]

Г.А. Сергеев рассматривает компетенцию как «...совокупность взаимосвязанных качеств личности, заданных по отношению к определенному

кругу предметов или процессов и необходимых, чтобы качественно и продуктивно действовать по отношению к ним. Компетентность определяется как владение человеком соответствующей компетенцией, включающей его личностное отношение к ней и предмету деятельности. Таким образом, компетенции выступают как цели образовательного процесса, а компетентность – как результат, совокупность личностных качеств специалиста». [4]

Анализ понятий «компетентность учителя» и «компетенция учителя» позволил нам согласиться с мнением исследователей и сделать некоторые обобщения по данному вопросу.

- Компетентность учителя является личностной характеристикой, совокупностью его знаний, умений, навыков и гибкого мышления, а его компетенция – некоторые отчужденные, наперед заданные требования к процессу обучения.

- Компетентность характеризует учителя в его профессиональной деятельности, а компетенция обозначает основной признак, который делает учителя, возможно, компетентным.

- Компетенция учителя означает осведомленность, авторитетность, а компетенция – круг вопросов, в которых учитель обладает авторитетностью, познанием, опытом, кругом полномочий.

Соответственно, формирование лидерской компетентности учителя также нельзя свести лишь к актуализации профессиональных свойств и качеств, отвечающих требованиям профессии. Наряду со знаниями, умениями, навыками она имеет определенную мотивационную базу, когнитивные, аффективные и волевые компоненты. Это и направленность личности учителя, и способность преодолевать стереотипы, и умение чувствовать проблему, и желание проявлять проницательность, гибкость мышления, характер, волевые качества.

Специфика лидерской компетентности учителя проявляется в следующих особенностях:

- **направленности на группу** (социально-перцептивных способностях, эмпатичности, альтруизме и учете интересов группы, понимании общественно значимых целей), готовности к реализации социальных инициатив);

- **ясности личных целей** (осознанности собственных мотивов, способности к личному целеполаганию и выработке личной стратегии развития, ценностном самоопределении, готовности к отстаиванию собственных интересов и согласованию своих целей с целями группы);

- **саморегуляции** (способности владения собой, уровне организационной культуры и самодисциплины);

- **влиянии на окружающих** (организаторских способностях, механизмах самопрезентации и эмоционального воздействия, навыках эффективных межличностных коммуникаций и взаимодействии с группой, личном обаянии и индивидуальной привлекательности. [3]

Важной составляющей процесса формирования лидерской компетентности учителя является диагностика уровня развития его лидерских компетенций, а также поэтапное осмысление и освоение его лидерского поведения. Диагностика необходима как для выявления актуального уровня, так и для определения возможных индивидуальных путей совершенствования учителя.

Так, Н.В. Кузьмина для диагностики уровня развития компетентности учителя предлагает алгоритм, в котором присутствуют четыре «агрегатных» состояния личности, соответствующие четырем компетентностным сферам. Полагаем, что данный алгоритм можно использовать и для диагностики лидерской компетентности учителя. Проследим логику овладения учителем каждой компетентностной сферы.

1. **Исходное состояние — неосознанная некомпетентность** — характеризуется дилетантским отношением к исполнению ряда компетенций, профессиональных ролей и позиций. При этом субъект удовлетворен уровнем и качеством исполнения, так как не имеет представления о сложности и неоднозначности реализуемых задач.

2. **Кризисное состояние — осознанная некомпетентность** — связано с выявлением и осмыслением слабых сторон, несостоятельности субъекта в той или иной области. Наиболее эффективным способом обнаружения некомпетентности является супервизия – объективная внешняя оценка действий субъекта со стороны независимого наблюдателя — супервизора. Готовность к восприятию негативной обратной связи от супервизора позволит субъекту представить зону своего профессионального и личностного роста. Тогда кризис некомпетентности станет толчком для самосовершенствования.

3. **Конструктивное состояние — осознанная компетентность** — характеризуется теоретическим и практическим освоением профессионально — и личностно-значимых качеств и умений. Данное состояние личности педагога формируется в процессе профессиональной подготовки в вузе и имеет несколько переходных фаз. Каждая фаза будет соответствовать уровню образовательной подготовки специалиста, поскольку выход на новый уровень компетентности связан с осознанием зоны ближайшего развития.

4. **Ресурсное состояние — неосознанная компетентность** — свойственно учителям, которые интуитивно и бессознательно осуществляют различные культуросообразные виды действий. Так, например, успешные импровизации и педагогические искания новаторов не находят своего теоретического обоснования и осмысления у самих авторов. С другой стороны, данное состояние нередко соответствует высшему уровню компетентности, а именно уровню профессионального мастерства в определенной области. Когда овладение способами действий достигает автоматизма и максимального совершенства, отработанности в исполнении, тогда это действие выполняют бессознательно. [2]

Параллельно с овладением лидерской компетентностью учитель должен осмыслить лидерскую позицию и осознать пространство лидерского поведения. Эти два процесса протекают параллельно и взаимообусловлены. Осознание готовности (или неготовности) выполнять лидерские функции в работе с группой — первый шаг учителя к серьезным преобразованиям в своей эмоционально-волевой и ценностно-мотивационной сферах. Исследователи выделяют четыре этапа в процессе формирования лидерской позиции учителя. [3]

Первый этап – формирование лидерской позиции к самому себе – требует от учителя развития навыков саморегуляции. Учителю необходимо научиться управлять собой, собственными внутренними состояниями, своей внешней выразительностью. Учитель должен изучить основы тайм-менеджмента и

культуры самоорганизации и мотивировать себя на постоянное самосовершенствование.

Второй этап – формирование лидерской позиции учителя к партнерам по межличностным коммуникациям в группе – учитель учится позиционировать себя в качестве лидера, доминирующего в ситуациях межличностного взаимодействия. Пространством лидерского поведения становятся внутригрупповые коммуникации, в которых учитель начинает брать инициативу в свои руки. На данном этапе учителю-лидеру необходимы такие компетенции как: самопрезентация, владение техниками и способами влияния на партнеров по общению, побуждение к выполнению социально значимых задач отдельных представителей детского коллектива.

Третий этап – формирование лидерской позиции учителя к детскому коллективу или коллективу коллег, единомышленников – расширяет пространство лидерского поведения учителя до масштабов педагогического коллектива и опосредованного управления детским коллективом. Педагог-лидер выступает в качестве капитана, способного формировать собственную команду единомышленников и координировать их действия в достижении общей цели. Помимо новых знаний в области социальной психологии и психологии управления учителю необходимо иметь представление о таких категориях, как социальная ответственность и эмоциональный интеллект. Данный уровень лидерской позиции предполагает развитую способность понимать собственные эмоции и эмоции других людей и управлять ими. Поддержка инициатив учеников, развитие командных отношений — инструменты лидерского поведения учителя на данном этапе. Эти же механизмы позволяют формировать команду единомышленников в педагогическом коллективе.

Четвертый этап – формирование лидерской позиции учителя к образовательному сообществу детей и взрослых – предполагает руководство системой команд, общешкольным коллективом или целым образовательным сообществом. Расширение пространства лидерского поведения и распространение личного влияния обеспечивается активной гражданской позицией учителя, которую занимает педагог в жизни общества.

Таким образом, в условиях модернизации системы образования учитель-лидер является важным стратегическим ресурсом, который способен генерировать и воспринимать инновации, готов проявлять активность и творчество. Учителю-лидеру доверяют и признают. Ведь он способен вести за собой коллектив детей, родителей, коллег, пробуждая их активность и интерес к процессу обучения, воздействуя на социальные взаимодействия, регулируя взаимоотношения, организуя выполнение эффективной профессиональной деятельности.

Литература

1. Алмазова Н.И. Когнитивные аспекты формирования межкультурной компетентности при обучении иностранному языку в неязыковом вузе: автореф. дис. д.п.н. – Санкт-Петербург, 2003.

2. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя. Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности. Ленинград, 1967.

3. Луткин С.С. Осмысление лидерской позиции педагога как условие развития его профессионально-педагогических компетентностей // Педагогическое образование в России. – № 2. – 2010. – http://journals.uspu.ru/i/inst/ped/ped9/ped9_8.pdf
4. Сергеев Г.А. Компетентность и компетенции в образовании. Владимир, 2010.
5. Сергеев И.С. Как реализовать компетентностный подход на уроке и во внеурочной деятельности / И.С. Сергеев, В.И. Блинов. Москва, 2007.
6. Соловейчик С.Л. Вечная радость: очерки жизни и школы / С.Л. Соловейчик. Москва, 1986.
7. Хуторской А.В. Общепредметное содержание образовательных стандартов. Москва, 2002.

ӘОЖ: 371.3

МАТЕМАТИКА ПӘНІ САБАҚТАРЫНДА CLIL ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ

Абылхасанова М.М.

Орал қаласы физика-математикалық бағыттағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: CLIL технологиялары, математика, бұрыштар, ықтималдық.

Ключевые слова: угол, математика, технология CLIL, допустимость.

Key words: probability, impossible, possible, likely, very likely, certain.

Аннотация

Кіріктірілген сабақтардың құрылымы нақты, көлемді, сабақтың әр сатысындағы оқу материалдары өзара логикалық үйлесімді болуы қажет. Осы талаптарға сай болу үшін сабақтарымды CLIL технологиясының принциптерін ескере отырып, кезекті қадамдар бойынша жоспарлаймын.

Аннотация

Структура встроенных уроков должна быть ясной, объемной, а учебные материалы на каждом уровне класса должны быть взаимосогласованными. Чтобы удовлетворить эти требования, я планирую свои уроки в соответствии с руководящими принципами CLIL.

Abstract

A structure of builtin lessons must be clear, volume, and educational materials at every level of class must be взаимосогласованными. To satisfy these requirements, I plan the lessons in accordance with leading principles of CLIL.

CLIL дегеніміз пән мен тілді кіріктіріп оқыту әдістемесі. Кіріктірілген сабақтың негізгі мақсаты – оқу материалдарын байланыстырып, сабақта оқушыларға терең білім беру, ойлау қабілетін дамыту.

Осы әдіспен жұмыстанып жүргеніме үш жылдай уақыт болғандықтан, әріптестеріммен бөлісе алатындай тәжірибе жинақтадым деп ойлаймын.

Кіріктірілген сабақтардың құрылымы нақты, көлемді, сабақтың әр сатысындағы оқу материалдары өзара логикалық үйлесімді болуы қажет. Осы талаптарға сай болу үшін сабақтарымды CLIL технологиясының принциптерін ескере отырып, төмендегі қадамдар бойынша жоспарлаймын. Ол үшін:

1. Сабақтың мақсаты мен міндетін және қандай нәтиже күтілетінін анықтаймын.

Алдымен өткен сабақтардың оқу нәтижелерін ескеремін. Оқушылар жаңа тақырып туралы не біледі және осы сабақтың соңында не үйренеді? Олар қандай дағдыларды игереді? деген сұрақтар бойынша жұмыстанамын.

2. Тақырып мазмұнын анықтаймын.

Оқу материалының берілу жолын ойластырамын және оқушылар тарапынан болуы мүмкін сұрақтарды анықтап, жауап дайындаймын. Қандай сұрақтар қоюым керек? Қандай тапсырмалар дайындауым қажет? Оқушылар қандай білімдерін пайдаланады және қандай жаңа білім алады? деген сұрақтар төңірегінде ойланамын. Жоспарлау кезінде кез келген күтілетін диалогты тыңдаушыларға мазмұнды және тіл үйрену мүмкіндігіне ие болатындай етуді ойластырамын.

3. Сабақ барысында орын алатын байланыстарды жоспарлаймын.

CLIL белсенді оқытуды қолдайтындықтан жаңа сабақтың тақырыбын ашу үшін жұптық жұмыс немесе топтық жұмыс ұйымдастырамын. Коммуникативті іс-шаралардың ұзақтығын белгілеп, сабақтың соңына қалмауын қадағалаймын. Пікірталастар мен талқылауларды қалай ұйымдастырғанда тиімді болатынын ойластырамын.

Сабақтарымда коммуникативтік әрекеттерге негізделген жұмыстардың 2 түрін қолданамын.

- қысқа, мысалы: оқушыларға тақтадағы бұрыштарды атап, олардың өлшемдерін бағалау үшін 3 минуттық жұптық жұмыс тапсырамын.
- ұзағырақ, мысалы: оқушылардың әрқайсысына берілген элементтері бойынша үшбұрыш салу, оларды белгілеп, бір-бірінің жұмысын тексеру үшін 10 минуттық топтық жұмыс беремін.

4. Ойлау мен оқу дағдыларын дамыту жолдарын жоспарлаймын. Сабақта оқушыларға төменгі деңгейдегі ойлау дағдыларынан жоғары деңгейлі ойлау дағдыларына көшуге мүмкіндік беретіндей тапсырмалар мен сұрақтар дайындаймын.

Төмендегі кестеде кейбір мысалдар келтірілген.

Төменгі деңгей сұрақтары	Мақсаты	Жоғары деңгей сұрақтары	Мақсаты
Бұрыштардың қайсысы сүйір, қайсысы доғал?	Түсінігін тексеру және қайталау үшін	Төмендегі жағдайлардың қайсысы мүмкін, қайсысы мүмкін емес? А) екі доғал бұрышы бар үшбұрыш Б) төртбұрышы да сүйір болатын төртбұрыш	Анализ жасау дағдылары мен негіздеу, қорытындылау дағдыларын дамыту

Сонымен қатар, оқытудың дағдыларын қалыптастыру, мәліметтерді есте сақтау, қорытындылау және проблемаларды шешу жолдарын жоспарлап

отырамын. Мысалы: Сызықтық функция тақырыбы бойынша алған білімдерін жинақтап қорытындылау үшін, осы тақырыптың сұлбасын тақтада құрастыруды ұсынамын.

CLIL технологиясында тілді қолдауға басты назар аударылатындықтан, мен осы мақсаттағы жұмысты ұйымдастырудың төмендегідей тәсілдерін пайдаландым.

Тілді қолдау мақсатында 1) сабақта кездесетін тақырыпқа қатысты барлық терминді анықтап, жазып қоямын. Мысалы: 7-сыныптағы «Бұрыштар» тақырыбына қатысты терминдер:

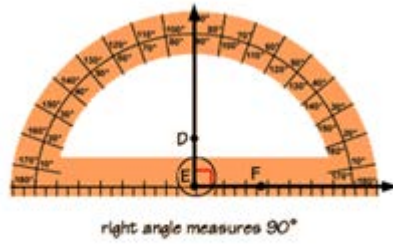
қазақша	русский	english
кесінді	Отрезок	segment
Кесінді ұштары	Концы отрезков	endpoint
сәуле	Луч	ray
бұрыш	угол	angle
төбесі	вершина	vertex
қабырғасы	сторона	side
сүйір	Острый угол	Acute angle
тік	Прямой угол	Right angle
доғал	Тупой угол	Obtuse angle
вертикаль	вертикальный	Vertical angle
сыбайлас	смежный	supplementary

2) математикалық сөздікті, математикалық символдарды пайдаланамын

$()$, $\sqrt{\quad}$, x^2 , x^3 , $\div$, $+$, $-$ сияқты белгілерді пайдалану математикалық ұғымдардың мағынасын түсінуге көмектесе алады.
Мысалы: brackets - $()$

3) анықтамаларды түсінуге көмек ретінде суреттерді колданамын.

Мысалы: 7-сыныпта қарастырылатын бұрыштар тақырыбында «right angle» ұғымы суретпен толықтырылған, бұл оқушының осы ұғымды түсінуіне және тез есте сақтауына көмектеседі.

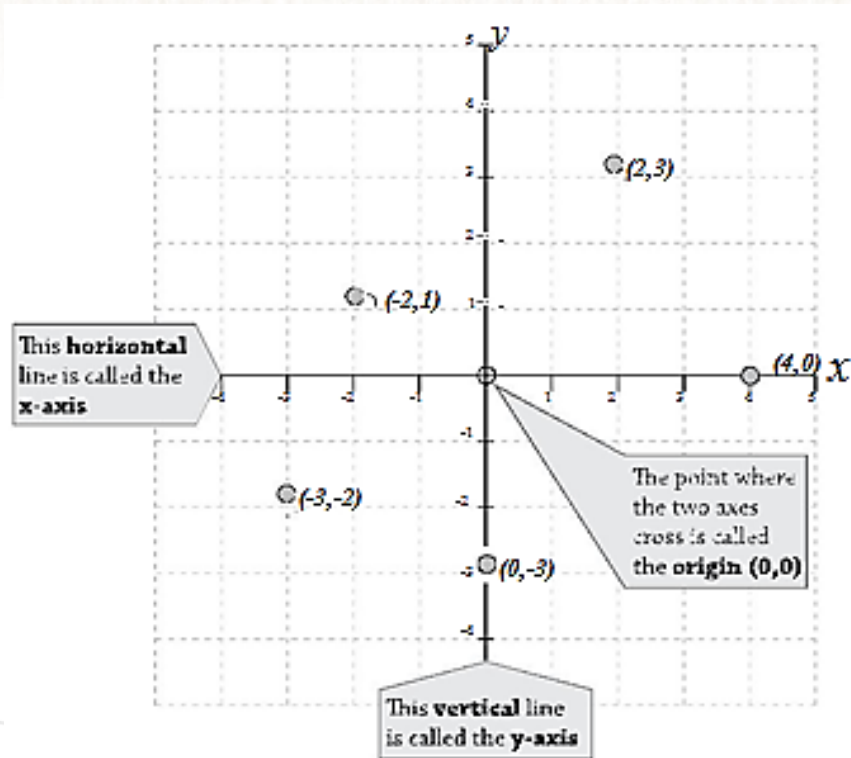

Right angle: An angle whose measure is 90 degrees.

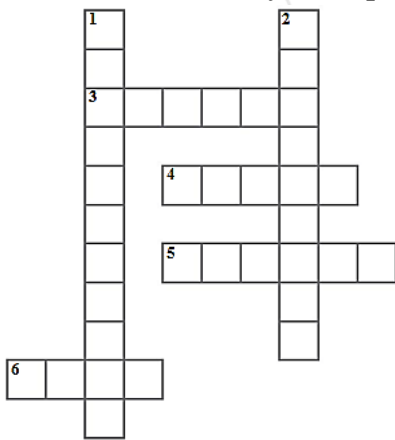
4) Тілді сөз, сөйлем және мәтін деңгейінде қолдауды ойластырамын. Математикада мәтіннің көлемі әдеттегіден аз, себебі математикалық мәселелердің көбі екі немесе үш сөйлеммен түсіндіріледі. Төменде «Ықтималдық» тақырыбына дайындалған тілді қолдау кестесі келтірілген.

Сөз деңгейінде қолдау	Сөйлем деңгейінде қолдау
Сөздік қор: probability	Алмастыру кестесі:
impossible	$\left. \begin{array}{l} \textit{probability} \\ \textit{chance} \\ \textit{likelihood} \end{array} \right $ of
not very likely	The
possible	Сөйлемдер былайша басталады:
likely	It is likely that...
very likely	The probability of it happening
certain	is...
equal chance/equally likely	

5) Сызықтық функция тақырыбын түсіну үшін мұғалім мен оқушылар қажет ететін кейбір негізгі сөздер төменде математикаға тән қысқа түсініктемелермен, қалың қаріппен көрсетілген

6) Тілді қолдау мақсатында **кроссворд шешуді ұсынуға болады**. Жұптық жұмыс ретінде кроссвордты шешу жаңа ұғымдардың тез меңгерілуіне көмектеседі. Оқушылардың бірі ұғымды сипаттайды, екіншісі оны табады.

Across

3. The name of the point (0,0)

4. The name of the vertical line through the point (0,0)

5. The name for straight-line graphs

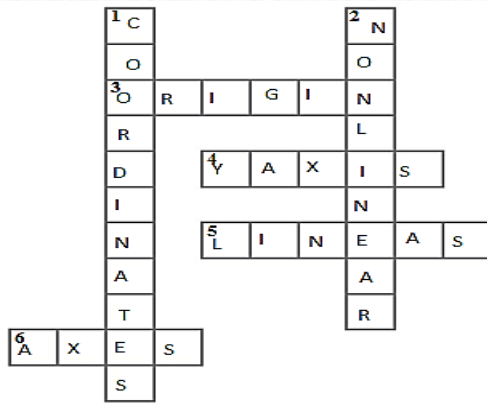
6. The plural of axis

Down

1. The name for a point or ordered pair on a graph

2. The name for a graph with a curve

Answer

Өз тәжірибем негізінде CLIL сабақтарын жүргізетін мұғалімдерге беретін ұсынысым:

- Сабақта асықпай, жәй сөйлеңіз
- Сөйлемдеріңізді анық айтыңыз
- Қойылған сұрақ төңірегінде ойлануға жеткілікті уақыт беріңіз
- Оқушы сізді түсініп отыр ма, жоқ па? Анықтаңыз.
- Түсінбеген жағдайда сөйлеміңізді өзгертіп, мысалдармен

толықтырыңыз

- Сұрақтардың түр-түрін пайдаланыңыз
- Плакаттар мен суреттерді жиі қолданыңыз
- Тапсырмаға нақты нұсқау беріңіз
- Жаңа тақырыпты түсінуге қажетті алдыңғы білімдерін еске түсіріп, жинақтап отырыңыз
- Тақырыпты түсіндірер алдында оқушының тілді меңгеру деңгейін ескеріңіз
- Оқушыларға бірігіп жұмыс істеуге мүмкіндік беретіндей әртүрлі тапсырмалар ойластырыңыз
- Топтық, жұптық жұмыстар беріңіз
- Сабақтың қарқыны оқушының жұмыс жасау шапшандығына сәйкес келетіндей етіп жоспарлаңыз

Кіріктірілген білім беру бағдарламасын табысты жүзеге асыру үшін белсенді оқыту, командалық оқыту, пәндік – тілдік кіріктірілген оқыту т.б педагогикалық озық тәжірибелерді пайдаланған жөн.

Әртүрлі стратегияларды қолдану арқылы оқушылардың математикалық сауаттылықтарын арттыруға болады. Солардың бірі оқушылар SMART технологиялардың көмегімен тапсырмаларды online режимде орындап, өзінің жұмысының нәтижесін көре алатындығы. learningapps, bilimland.kz, twig-bilim.kz сайттарындағы тапсырмалар мен ойындар осыған мысал бола алады.

Мұғалімдер материалды табуға немесе құруға және олардың мазмұны оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай екеніне көз жеткізіп бағалауға міндетті. Көптеген тақырыптық материалдар нұсқаулықта немесе іс-шараларда қолданылатын тілдің күрделілігіне байланысты бейімделуге мұқтаж. Мұғалімдер оқушыларға веб-сайттарды ұсынған кезде қолжетімділік үшін осы мәселені ескеру керек. Қосымша материалдарды ұсына отырып, оқушылардың жас ерекшеліктерін де ескеруді ұмытпаған жөн. Сабақ материалын «жанды», күнделікті өмірмен тығыз байланыстыра отырып, әр оқушының қабілетін дамытып, шығармашылығын, талантын ұштайтындай етіп ұйымдастыру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. ҚР-ның президенті Н.Ә.Назарбаевтің Қазақстан халқына Жолдауы – 2012.
2. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық, үшінші басылым, «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2012
3. Marsh, D, Marsland, B (Eds), 1999 Learning with languages 6 “A” professional Development programme for introducing Content and Language Integrated Learning.
4. Wolff D., 2005. Content and Language Integrated Learning. Handbook of Applied Linguistics Vol.55, Chapter 21, 1-22.
5. University of Cambridge. Teaching Science through English a CLIL approach

ӘОЖ: 372.851

ІС-ӘРЕКЕТТІ ЗЕРТТЕУ: МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ГРАФИКТІК ОРГАНАЙЗЕРЛЕРДІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН ЖАҚСARTУҒА БОЛА МА?

Абылхасанова М.М, Кариева Г.Ж., Есенгубекова Ж.С.

Орал қаласындағы физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік
мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: графиктік органайзер, дөңгелек диаграмма, торлы диаграмма, себеп-салдар диаграммасы, Т-кестесі, Венн диаграммасы

Ключевые слова: графический органайзер, круговая диаграмма, сетчатая диаграмма, диаграмма причин и следствий, таблица- Т, диаграмма Венна

Keywords: graphical organizer, pie chart, net diagram, cause and effect diagram, table-T, Venn diagram

Аннотация

Ұсынылып отырған мақала «Математика сабақтарында графиктік органайзерлерді қолдану арқылы оқушылардың тілдік дағдыларын жақсартуға бола ма?» тақырыбы бойынша іс-әрекетті зерттеу физика-математика бағытындағы Орал НЗМ-нің математика пәні мұғалімдерінің күнделікті сабақ барысында туындаған қиындықтарды шешу мақсатында құрылған зерттеуші тобының іс-тәжірибесіне негізделген.

Үштілді білім беру контексінде бірінші тілдегі ғылыми тілдің дамуы да тұрақты назарды талап етеді. Сондықтан, бұл ұсынылымда оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыру үшін графиктік органайзерлерді қолданудың тиімді тәсілдері қарастырылады және мұғалімдердің тәжірибесіне негізделіп сараптама жасалады. Мақалада көрсетілген тәсілдер зерттеудің ғылыми-практикалық жаңалығы болып табылады. Қорытындыда осы тәсілді қалай дамытуға болатындығы жөнінде ұсыныстар көрсетіледі.

Аннотация

Рекомендуемая статья «Возможно ли улучшить языковые навыки учеников на уроках математики с помощью графических органайзеров?», основана на опыте исследовательской работы учителями математики НИИШ г.Уральск с целью решения языковых проблем, возникающих на уроках.

Развитие первого языка в контексте трехязычного образования требует постоянного внимания. Поэтому в этой статье рассматриваются эффективные методы использования графических органайзеров для повышения математической грамотности учащихся из опыта работы учителей. Методы, представленные в этой статье, являются научными и отличаются

практической новизной исследования. В заключении даны рекомендации об улучшении этого метода.

Abstract

Recommended article "Is it possible to improve the language skills of pupils at the lessons of mathematics with the help of graphic organizers?" is based on the experience of the research group of mathematics teachers of the NIS Uralsk in order to solve the language problems arising during the lessons.

The development of the science - oriented first language in the context of trilingual education also requires constant attention. Therefore, this article discusses effective methods of using graphic organizers to improve the mathematical literacy of students based on the experience of teachers. The methods presented in this article are the scientific and practical novelty of the study. Recommendations for improving this method are given in conclusion.

Кіріспе

Графиктік органайзерлер – білім, ұғым, ой немесе көзқарасты білдіру үшін визуалды таңбаларды қолданатын құрал.

Графикалық органайзердің басты мақсаты: оқу мен оқытуды жеңілдету мақсатында визуалды қолдау ұсыну болып табылады.

Іс-әрекеттегі зерттеуге негіз болған проблемалар:

- математика сабақтарында оқушылардың математикалық тілде сауатты сөйлеу дағдыларының ойдағыдай болмауы;
- оқушылардың өз жұмыстарын қорытындылап ой түйіндеуде қиналуы;
- мәліметтерді жинақтап, таныстыруда графиктік органайзерлерді қолдану дағдысының аздығы.

Зерттелетін мәселенің өзектілігі:

Сыни тұрғыдан ойлайтын, өз ойын математикалық тілде сауатты жеткізе алатын зияткер тұлғаны тәрбиелеу.

Іс-әрекеттегі зерттеу жұмысы келесі қадамдардан тұрды:

Біз зерттеу жұмысын жүргізу үшін 11 «В» сынып оқушыларын алдық, бұл сыныпта 10 оқушы. Сынып оқушыларының білім деңгейлері мен қабілеттері әртүрлі. 11-сынып бағдарламасын талдай отырып, графиктік органайзерлерді пайдалануға болатын тақырыптарды анықтадық. Тақырыпқа сай оқу мақсаттары айқын, нақты көрініс табатындай және оқушы мүмкіндігі ескеріліп органайзерлер құрастырылды.

Зерттеуді оқушылардан алғашқы сауалнама алудан бастадық. Сауалнама бірнеше сұрақтардан тұрды. Сауалнама нәтижелерін саралай келе, оқушылардың математикалық тілде сауатты сөйлеуде қиналатынына көз жеткіздік. Сондықтан зерттеу тақырыбын: Математика сабақтарында графиктік органайзерлерді қолдану арқылы оқушылардың тілдік дағдыларын жақсартуға бола ма? деп анықтадық.

Зерттеудің мақсаты: графикалық органайзерлерді қолдану оқушының математикалық сауаттылығына қалай әсер ететінін зерттеу.

Зерттеу әдістері

Зерттеу әдістері:	Мақсаты:
Сауалнама	Оқушының тілдік дағдысына графикалық органайзерлердің әсерін айқындау.
Бақылау	Сабақ барысындағы графикалық органайзерлер арқылы көрсетілетін қолдаудың нәтижесін байқау.

Сұхбат	Жекелеген оқушылардың графикалық организаторларды қолданудың тиімділігі туралы ойларын білу
Зерттеу	Сабақтар топтамасын жүргізу барысында графикалық организаторлардың түрлерін өзгерте отырып, болжамды тексеру
Мәліметтерді талдау	Зерттеу нәтижелерін сараптау, қорытынды жасау

Зерттеудің міндеттері:

- графикалық организаторлардың түрлерін және оларды қолдану аясын айқындау;
- сабақтардың мақсаттарына сәйкес графиктік организаторларды қолдануды жоспарлау;
- графиктік организаторларды қолданып, сабақтар топтамасын өткізу және мәліметтер жинақтау;
- зерттеуді талдау және қорытындылау.

Күтілетін нәтиже:

- оқушы графиктік организаторларды қолданып, материалды жүйелей алады;
- оқушы ойын сауатты жеткізе алады;
- оқушы графиктік организаторлар мен берілген мәліметтерді оқи алады.

Зерттеу болжамы:

Сабақта графиктік организаторларды қолдану оқушыға мұғалім тарапынан көрсетілген визуалды қолдау болады.

Іс-әрекеттегі зерттеуді бағдарлап отыру үшін рефлексивтік күнделік жүргізуді бастадық.

- Төмендегідей рефлексивтік күнделік үлгісін толтырып отыруды мақсат еттік.

Рефлексивтік күнделік үлгісі

Күні	Қандай тапсырма қолданылды	Оқушының реакциясы	Мен оқушының әрекетіндегі қандай өзгерісті байқадым

- Зерттеу тақырыбына қатысты дереккөздерден шешу жолдарын іздестірдік.
- Зерттеу әдістері сараланды.
- Дереккөздер қарастырылды. Тілдік дағдыны жетілдіруге байланысты келесі және т.б. дереккөздер пайдаланылды:

Әрекет	қыркүйе	қазан	қараша	желтоқса	қаңтар	ақпан	нау	сәуі
	Рефлексия	+						

(өз тәжірибеме баға беру)								
Әріптестермен пікір алмасу (менің тәжірибемдегі мәселе әріптестерімде кездесе ме?)	+							
Зерттеу тақырыбын анықтау (менің тәжірибемдегі шешімін табуды қажет ететін тақырыпты таңдау)	+							
«Сыншы» дос таңдау		+						
Дереккөздермен танысу (мәліметтер жинау)		+						
Зерттеу әдістерін таңдау		+						
Таңдалған әрекеттерді сабаққа қолдану (тиімді әдістер)			+	+	+	+		
Бақылау (қолданған әдіс-тәсілдердің мектеп тәжірибесіне әсері)								
Бағалау								
Тәжірибені тарату								

Зерттеу барысында қойылған мақсатқа жету үшін графиктік органиайзерлерді пайдаландық:

№	Сынып	Графикалық органиайзерлер түрі	Сабақ тақырыптары
1	11	сараптау картасы	Көпмүшелер
2	8	дөңгелек	Статистика
3	8	диаграммалар тізбегі	Статистика
4	9	жазықтық квадранты	Вектор
5	11	торлы диаграмма	Функцияны туынды арқылы зерттеу
6	11	себеп-салдар диаграммасы	Теңдеу және теңсіздіктер
7	11	T-кестесі	Функцияның графигін тұрғызу
8	10	ағаш тәрізді диаграмма	Статистика
9	10	Венн диаграммасы	Комбинаторика

Зерттеу барысында «Сыншыл» дос ретінде сабақты зерттеу бойынша тәжірибесі бар мұғалім М.Ж. таңдалды.

Жоспар құру барысында оны жүзеге асырудың нақты қадамдары мен уақыты белгіленді. Теориялық материалдарды жинақтап, жоспарды практикада мүмкіндігінше жүзеге асатындай етіп құрдық.

Тірек хабарламаны құру кезінде мынадай кезеңдерді негізге алдық:

- Оқу материалына сәйкес өтілетін тақырыпқа толық жан-жақты талдау жасау. Ондағы әзірленген түсініктер мен ұғымдарды іріктеп алып, хабарламаға бөліктер әзірлеу.
- Әр бөліктегі негізгі ұғымдарды, негізгі мәселелерді ала отырып арнайы кестелер мен диаграммалар арқылы белгілеп, тармақтап көрсету.
- Қорытынды сабақта пайдаланғанда әр бөлікке енгізілетін түсініктерді жинақтап, бөліктің геометриялық пішінін таңдап алу қажет.
- Әр хабарлама бөліктің көлемі, жазудың түсі бір-бірінен ерекшеленіп, анық сызылуы керек. Графикалық органайзерлер қандай да бір логикалық тапсырмаларға негізделіп жасалуы шарт. Сонымен бірге оқушылардың бағаланатын дағдылар тобы да ескеріледі;

Графикалық органайзерлерді құруда дағдылар тобын ескере отырып, соған сәйкес тапсырмалар тобын құрастырдық.

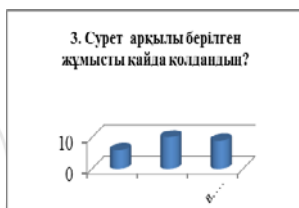
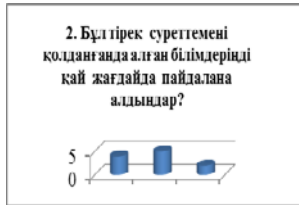
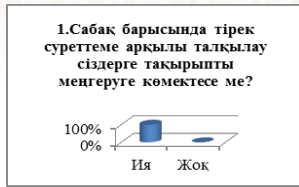
Зерттеу нәтижелері:

Графикалық органайзерлер жүйесін пайдалану нәтижесінде :

- Тақырып органайзерлер арқылы қайта жаңғыртылады және тірек схемалардан мәтінге айналдырылады.
- Әрі оқушылардың білімі нақты болады және математикалық тіл сауаттылығының артқанын сабақ барысындағы шығармашылық жұмыстарына ой-түйін жасау кезінде байқалды. Математикалық тұжырымдарды дәйектеуде өз ойларын дәл және жүйелі жеткізе білді.
- мұндай әдіспен өткізілген сабақта оқушылардың танымдық, шығармашылық белсенділігі артып, математика пәніне деген қызығушылығы артады;
- қалыптастырушы бағалау мен ішкі жиынтық бағалау тапсырмаларын орындау барысында оқушылардың көріп есте сақтау қабілеттері нақтыланып, егер суретті тапсырма келсе, нақты әрі дұрыс жауап беретіндігін аңғардық. 11-сыныпта өтілген «Функцияны туынды көмегімен зерттеу» тақырыбында пайдаланылған суреттемені жоғары келтірген болатынмын. Жиынтық бағалау жұмысында оқушылар осы типті тапсырманы сәтті орындай алғаны көрінді. Бұл сабақта органайзерлерді қолдану оқушының білімді игеруде тиімділігін көрсетеді.

Сабақ барысында оқушылардан жүргізген сауалнамалар арқылы суретті тапсырмалардың пайдасы бар екендігін байқамау қиын емес?!

Зерттеу нәтижелерін талдау:

Оқушыларға ұсынылған рефлексияда:

Сабақ барысында тірек суреттеме арқылы талқылау тақырыпты меңгеруге көмектесе ме?

Иә – 10, жоқ – 0;

Тірек суреттемені қолданғанда алған білімдеріңді

қай жағдайда пайдалана алдыңдар?

а. сабақ барысында келетін сұрақтарда;

в. қалыптастырушы бағалауда;

с. пайдаланған жоқпын;

Сабақта қандай жағдайда математикалық тілде сауатты сөйлеу қажеттілігі туындайды?

а. дәстүрлі сабақтарда – 5;

в. топтық жұмыста – 10;

с. графикалық органиайзерлерді қолдануда – 8;

Қорытынды:

- Сауалнама нәтижесі сабақта графиктік органиайзерлерді қолдану оқушылардың сөйлеу дағдысының арттыруына ықпалы болғанын көрсетті.

- 11-сыныптарда стереометрия тарауында материалды схемалы және белгілеу үлгілері түрінде беру, мысалы Венн диаграммасын (кеңістік аксиомаларын жазықтықтағы аксиомалармен салыстыру), себеп-салдар диаграммасын (теоремалар мен салдарлардың байланысын анықтау), тірек сызбаларын (анықтамалар мен теоремаларды кванторлар арқылы беру) қолдану оқушылардың тақырыпты тез және ұзақ уақытқа есте сақтай отырып, теорема, аксиомаларды математикалық тілде сауатты тұжырымдауға мүмкіндік берді, сондай-ақ тарау соңында білім жинақтау сабақтарында материалды схема конспект түрінде жүйелеп беру оқушылардың жиынтық бағалауда жоғары көрсеткіш көрсетуіне ықпал етті.

- Топтық жұмыстарда бірлесіп оқуды жүзеге асыру барысында оқушылардың материалды бір-біріне тірек плакаттар арқылы түсіндіруі тиімді болды.

- Оқу материалын түсіндіру барысында схема түрінде берілген материалды мәтінге айналдыру оқушылардың сөздік қорын, математикалық сауатты сөйлеу мәдениетін дамытты.

- Графиктік органиайзерлер үй жұмысын орындауға өткен материалдарды қайталап жүруге мүмкіндік берді. Сонымен бірге оқушылардың зейінін шоғырландыру нәтижесінде сабақтың тиімділігі артты.

Қайта жоспарлау:

- Нәтижені жетілдіру үшін болашақта графикалық органиайзерлерді оқушылардың өздеріне жасатуды жоспарлау;

- Сыныпта белгілі бір тақырып бойынша графиктік органиайзерлерді қолдану бағытындағы мини-жобаларды ұйымдастыру, нәтижесін жүйелеп портфолье түрінде жасақтау.

- Іс-әрекетті зерттеудің келесі қадамының негізгі сұрағы: «Графиктік органиайзерлерді қолдану арқылы оқушылардың өз бетімен білім алу дағдысын дамытуға бола ма?»

Пайдаланылған әдебиеттер

1. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Білім беру бағдарламасы Математика 11 кл,
2. «Пәндік-тілдік кіріктірілген оқыту» тәсілін қолдану жөніндегі мұғалімдерге арналған басшылық,
3. Clarke, J.H.(1991), Using visual organizers to focus on thinking,
4. Eight types of graphic organizers for empowering social studies students and teachers. The Social Studies, May/June 2007,
5. http://iatel.narod.ru/lects/Orgs_lect.pdf,
<https://fiedu.uz/.../ispolzovanie-graficheskikh-organajzerov-v-prepodavanii-ekonomich>.

UDC 371.3

EVALUATING THE INTRODUCTION OF GLOBAL CITIZENSHIP TO THE DEVELOPMENT OF STUDENTS

Akhmedov Nurlan, Iskanderov Yerlan

Nazarbayev Intellectual School Physics and Mathematics in Shymkent
KAZAKHSTAN

Түйінді сөздер: білім, даму, жаһандық азаматтық, интернационализм

Ключевые слова: образование, развитие, глобальное гражданство, интернационализм

Keywords: education, development, global citizenship, internationalism

Аннотация

Жаһандық азаматтық – Қазақстандағы көптеген білім беру мекемелерінде жаңа тұжырымдама. Бұл жоба Шымкенттегі физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің кейбір оқытушылары үшін жаңа болды. Халықаралық стандарттарға сай болу үшін Халықаралық мектептердің аккредиттеу кеңесіне дайындық кезінде мектеп жаһандық азаматтыққа баса назар аударды. Жаһандық көзқарас қазіргі жаһандану жағдайында маңызды. Болашақта әртүрлі мамандықтар бойынша кәсіпқой бола алатын біздің балаларымыз басқа елдердің азаматтарымен жұмыс істейтін болады. Сондықтан бізге болашақта қажетті қарым-қатынас, ынтымақтастық, төзімділік пен жауапкершілік сияқты дағдылар мен құндылықтарды үйретуіміз керек. Міндеттердің бірі мұғалімдерге жаһандық азаматтығын тәрбиелеудің педагогикалық тәсілдерін білуі керек, өйткені бұл көптеген адамдар үшін жаңалық.

«Жаһандық азаматтықты оқытудың негізгі мақсаты (GCED) – барлық адамдарға құрметпен қарау, жалпы адамгершілікке жатқызу сезімін қалыптастыру және оқушылардың жауапты және белсенді азаматтар болуға көмектесу. GCED оқушыларды жаһандық мәселелерді шешу және жаһандық мәселелерді шешуге және бейбіт, төзімді, инклюзивті және қауіпсіз әлемге белсенді қатысушы болу үшін белсенді рөлдерді қабылдауға күш-жігерін жұмылдыруға бағытталған» (БҰҰ Академиялық әсері).

Бұл мақалада ғаламдық азаматтық пен интернационализмнің енгізілуі әлемнің азаматтары ретінде балалардың дамуына қалай әсер ететіні қарастырылған. Зерттеу сұрақтарына жауап табу үшін аралас зерттеу әдісі қолданылған. Зерттеу жұмысында Жаһандық азаматтықты нығайтуға бағытталған іс-әрекеттердің балалардың дамуына әсерін және оның қаншалықты маңызды екендігін бағалайды. Нәтижелер барлық мектеп қызметкерлері, жалпы дамуына оң әсерін тигізгенін көрсетеді. Зерттеу нәтижелері болашақ стратегиялық жоспарлауға жаһандық көзқарасты оқыту тәжірибесін жетілдіру үшін қолдануға болады. Сонымен қатар мектепте жаһандық азаматтығын жүзеге асырғысы келетін басқа мектептер де пайдаланылуы мүмкін.

Аннотация

Глобальное гражданство является новой концепцией во многих образовательных учреждениях Казахстана. Это было также ново для какого-то учителя в Назарбаев Интеллектуальной школе по физике и математике в Шымкенте. Школа ставила акцент на глобальное гражданство при подготовке к аккредитации Совета международных школ для соответствия международным стандартам. Глобализм необходим в современном глобализированном мире. Наши дети, которые в будущем станут профессионалами разных профессий, будут работать с людьми других стран. Вот почему мы должны учить им навыки и ценности, необходимые в будущем, такие как общение, сотрудничество, толерантность и ответственность. Одна из проблем заключается в том, что учителя должны знать педагогические подходы к обучению школьников глобальному гражданству, потому что это новшество для многих.

«Основная цель Глобального образования в области гражданства (GCED) – это воспитание уважения ко всем, формирование чувства принадлежности к общему человечеству и помогающее ученикам стать ответственными и активными глобальными гражданами. GCED направлена на то, чтобы дать учащимся возможность взять на себя активную роль, чтобы противостоять глобальным вызовам, а также стать активными участниками более мирного, терпимого, всеобъемлющего и безопасного мира» (Академическое воздействие ООН).

В этой статье рассматривается как внедрение глобальной гражданственности и интернационализма влияет на развитие детей как на граждан мира. Использован смешанный метод для поиска ответов на вопросы исследования. В документе изучается вопрос о том, повлияли ли действия и мероприятия, внедренные в школе, на содействие глобальному гражданству, на развитие детей и оценивают, насколько это важно. Результаты показывают, что все сотрудники школы и студенты чувствуют, что это оказывает положительное влияние на общее развитие учащихся. Результаты исследований могут быть использованы для будущего стратегического планирования, чтобы улучшить практику обучения глобальному гражданству. Их также могут использовать другие школы, которые хотят внедрить глобальное гражданство в своей школе.

Abstract

Global citizenship is a new concept in many educational institutions in Kazakhstan. It was also new to some teacher at Nazarbayev Intellectual School Physics and Mathematics direction in Shymkent (NIS PMSH). The school has put an emphasis on global citizenship while preparing to the Council of International Schools accreditation to meet the international standards. Global-mindedness is essential in today's globalized world. Our children, who in the future will become professionals of different occupations, surely will work with people of other countries. That is why we have to teach them skills and values necessary in the future such as communication, cooperation, tolerance and responsibility. One of the challenges is teachers should know pedagogical approaches of educating schoolchildren global citizenship, because it is a novelty for many.

“The primary aim of Global Citizenship Education (GCED) is nurturing respect for all, building a sense of belonging to a common humanity and helping learners become responsible and active global citizens. GCED aims to empower learners to assume active roles to face and resolve global challenges and to become proactive contributors to a more peaceful, tolerant, inclusive and secure world” (UN Academic impact).

This paper explores how the introduction of global citizenship and internationalism affect to the development of children as citizens of the world. It uses mixed method to find out answers to the research questions. The paper studies whether the actions and activities introduced at NIS PMSH to foster global citizenship has affected on children's growth, and assesses to what extent it is valuable. The results show that all school staff and students feel it has a positive effect on learners' overall development. The research results can be used on future strategic planning to improve the practice of teaching global-mindedness. They can also be used by other schools who wish to implement global citizenship in their school.

Introduction

School is everybody's second home, learners are educated there. They get knowledge, skills, values and traditions. Global citizenship is increasingly becoming core value for humanity. It is taught through subjects in many schools. Now several schools are combining global citizenship into their strategy and mission statements (Monica 2011). In Nazarbayev Intellectual School Physics and Mathematics direction in Shymkent (NIS PMSH), they are also taught internationalism and global citizenship. They are taught to be tolerant towards different cultures and traditions, and respect others' perspectives. It is in the school mission to educate global citizens. For this

reason, this school has been implementing various kinds of activities and events to foster global citizenship and international mindedness. These concepts are introduced through classroom and outdoor activities, which definitely have impact on students' behavior.

Global citizenship by UNESCO is “The primary aim of Global Citizenship Education (GCED) is nurturing respect for all, building a sense of belonging to a common humanity and helping learners become responsible and active global citizens. GCED aims to empower learners to assume active roles to face and resolve global challenges and to become proactive contributors to a more peaceful, tolerant, inclusive and secure world. Education for global citizenship helps young people develop the core competencies, which allow them to actively engage with the world, and help to make it a more just and sustainable place” and according to Ronald Israel from Kosmos journal for global transformation global citizen is “someone who identifies with being part of an emerging world community and whose actions contribute to building this community's values and practices.”

“Internationalism is the belief that countries can achieve more advantages by working together and trying to understand each other than by arguing and fighting wars with each other” (Cambridge Dictionary).

“According to the UN, global citizenship education provides the understanding, skills and values students need to cooperate in resolving the interconnected challenges of the 21st century, including climate change, conflict, poverty, hunger, and issues of equity and sustainability. These same educational outcomes prepare students to be successful in the workplace of the 21st century as well” (UN Academic impact).

Mostly the research is focused on students' knowledge, skills and abilities to improve them. Teachers usually carry out a research on their subject field and teaching strategies to give quality education for young learners, which is a good practice. The uniqueness of this research is to monitor the progress of the actions taken to foster global citizenship and to assess students' demeanor in terms of internationalism. The relevance and the importance of the title make this research exceptional.

The reasons for choice of this topic were several. First, there was a need to evaluate global citizenship at school. Subsequently, contribute to the school. Second, deputy principle of the school urged to investigate on this topic. Third, during the self-assessment process for the Council of International Schools (CIS) accreditation the effect of the actions taken to boost internationalism and multiculturalism by the school were questioned. That is why the title “Evaluating the introduction of global citizenship to the development of students” was chosen.

Aims

The aim of this research was to monitor how effective the activities introduced are in the school to promote global citizenship and to evaluate their effect on students. The research questions were:

1. What activities and actions have been introduced to foster global citizenship in Nazarbayev Intellectual School Physics and Mathematics direction in Shymkent?
2. How do the introduction of global citizenship and internationalism affect the students' development as citizens of the world?

The results of the research will be used for strategic planning to implement global citizenship in schools.

Methods

Research methods chosen were pragmatic and realistic. Primary and secondary resources were used in order to collect first-hand data as well as information from other publications such as journal articles. This enables deep understanding of the topic investigated, thus making the project stronger. In addition, it allows doing a comparative analysis of the past researches. According to Fernando (2013), evaluation process should concentrate on knowledge, skills and behavior showing global engagement.

To ensure reliability and credibility of the project qualitative and quantitative research methods were used. Quantitative methods of research are methods of investigating numbers and all that is measurable in the systematic way of investigating phenomena and their relationship. It is used to answer questions about relationships within measurable variables with the intention of explaining, predicting and control phenomena (Leedy 1993). Qualitative research method is identifying and understanding of peoples' points of view. It also searches people in their normal surroundings to observe their everyday life and behavior (Hennink 2010). Use of mixed method provided triangulation of the project that raises the validity of the work done.

After considering pros and cons of different research methods observation, survey, group discussion and interview were chosen. Before carrying out the study participants were asked and informed about the research, to assure the ethics of the study. All the participants enrolled voluntarily. Observation was chosen because it is practical and sensible as the aim was to see how students behave themselves at their natural settings. Students were observed inside and outside of the school on a regular basis. Survey was conducted online through 'Survey monkey' for its convenience and availability to participants. Survey was done twice, one to collect quantitative data and the other to gather qualitative data. First survey used was to collect qualitative data to find about school communities opinion on the topic explored as well as to discover new insight into our project that were missed from our observation. Second survey was done to gather numerical data to calculate the degree and influence of efforts done to up bring responsible citizens of the world. Group discussion was done with international teachers to compare alternative perspectives and know how the students in our school behave themselves compared to students from abroad in terms of global citizenship. Unstructured interview was taken from students randomly so that they do not feel any kind of pressure or inconvenience. Secondary sources were checked for reliability and were chosen based on their applicability on the research.

Results and Discussion

Modern world faces challenges that must be solved not only on a local or national level but also on global level (Sklad, et al. 2015).

Results show that the school introduced many activities mainly affecting positively to its mission statement on educating global citizens. The school carried out workshops on internationalism and multiculturalism, also shared resources on teaching global citizenship in the classroom. Teachers actively contribute to it in their classrooms. Every week there is a Forum in the Assembly hall, where students are taught to be responsible citizens of the world. Every Friday is a "Global Friday", where students learn and discuss global topics. School runs Hearth of Heart and Charities programs to enlighten kindness in the hearts of the students. School also organizes various events and celebrates international holidays.

Students are aware of the world issues and have a sense of their own role as world citizens. They respect other values and diversity, and concerned about world injustice. Participate in the community at a range of levels, from the local to the global. They are willing to act to make the world a more equitable and sustainable place. They discuss global issues and conduct project works on the Global Perspectives subject. School staff actively takes part in “Creative flight” to share new projects that could make the Earth and people’s life better. On the “Earth Day”, almost all staff turned off electricity and did not use electrical technology to reduce global warming.

Results of both surveys were affirmative. Mainly, survey takers were teachers. In general, the sample sizes of the respondents were enough to make a generalization. Overall, in the first questionnaire the number of respondents were 69 majorities being women 42 versus 27 men; of them approximately 60% were aged 31-45 being the highest in the given age group, followed by 20-30 years old and 46 and above roughly 25% and 10% respectively. This could be explained that most teachers in the school are middle aged. To the question, what the school has implemented to develop global citizenship majority of the respondents named the same activities as we have mentioned above such as Forum, Global Friday, trainings and in the classroom. Few survey takers wrote first of all the concept of global citizenship and internationalism should be taught in the classroom. Second, outside the classroom a good example is Global Friday, serve the community, to integrate with international organizations and schools. The rests listed fairs, promotions and MUN club. Survey takers gave short and simple answers to the influence of the actions taken to develop global citizenship and internationalism broadly saying – it has a positive effect, their perspectives are changing and they know world issues. Slightly less than 20% of the respondents wrote more in detail, that our students know English very good and can feel themselves confidently in other countries. They know cultures and traditions of other nations; consequently, when they travel they do not get culture shock. Besides, the students feel themselves as a part of the world, they show responsibility and try to take individual actions if they can. One interesting respond was that in the classroom they show tolerance and respect. Then, they have high human values and moral. In their daily life the learners of different ethnicities show respect to each other. They have changed tremendously over the time. There is a huge difference if compared our students with other schoolchildren; ours are much better in many respects. They become loyal and motivated to develop themselves.

In the second questionnaire took part 59 people. The results describe how well the school community is informed about the topic investigated. All the respondents showed they know about the global citizenship and about 75% know very well. Participants’ opinions differed to the statement “at school, the learners are always explained about global citizenship”. In total, 85% percent agreed with the statement. Slightly less than one in tenth stayed neutral and the remaining 6% did not agree. Results show there is a significant rise in students’ behavior now compared to when they first came to the school. According to seven in ten survey takers think the learners show sympathy and help others. In addition, they write letters, articles and essays to share their thoughts about world issues.

More than two thirds of survey respondents believe that the students actively participate in community work. They discuss world issues with friends and teachers, and show signs of a global citizenship. We live in the country with various cultures.

International laws and rights affect to globalization and whether we like it or not we are all becoming global citizens (Lynn 2005).

The group discussion with international teachers was invaluable. They gave new insight to the research and answered to questions in detailed with reasons and explanations. The main finding was that they also see the school is doing a great job, which has a positive effect on the learners. Other findings were that they are still young and busy with their studies; that they are curious about their knowledge and future career. They highlighted that teachers try to educate internationalism and global citizenship in their classrooms. However, it is not possible to include them in every lesson considering their relevancy and benefit. If they are included in every lesson plan, it will be contrived or invented unexpectedly that do not fit in the classroom. That is why they are sometimes extra-things. Moreover, global citizenship does not correspond with Learning Objectives. Therefore, it will be wise to put them only when they connect with the topic to make the lessons more authentic. Unfortunately, it is not always interesting for our students to learn about global citizenship repeatedly. From this we could make to assumptions; they are either bored, because they are not interested or they are bored, because they heard about this many times repeatedly. However, they do care about world issues. For instance, they share on social networks about the fire recently happened in Russia. Their thought process and ability developed. In addition, they are not just memorizing things, which is a good sign, their mentality expanding. International teachers noticed that “International Women’s Day” was celebrated very well and they would like to see other holidays to be celebrated like that. They suggested the school should celebrate ethnic minority groups’ national holidays as well. So that others learn better the way, they are celebrated. If compared activities and events taken in the school to international school abroad, our school meets the requirement.

Students’ responses were exactly the same with the local and international teachers’ point of view. Even though they know already what global citizenship is, they are constantly being educated about it, which sometimes become annoying for them. They want some world issues to be estimated how many times and what subjects cover similar topics. However, one said that he started to think about environmental issues after being introduced global citizenship. Another one student even claimed that this school is the best in terms of developing global citizenship. They pointed out that if compared our school to other local schools, certainly they are in an advantage in many respects. “An important lesson to be learnt from research findings is that actions to enhance internationalism must build further on positive attitudes – not risk repetition of what students already know, and telling people what or how to think” (Luanna, et al. 2011).

Conclusion

Based on research findings it is not always necessary to include global citizenship in the short-term lesson plans. Next, the school should monitor how many times and in what occasions world issues need to be included in certain plans such as Global Friday, forums, Ted-X and others in order to avoid losing students’ interest.

In general, the school is going in the correct direction. Students are responsible and respectful towards individual perspectives. The school has introduced many activities and taken actions to foster global citizenship and internationalism. There are many events happening around the year. All the school community takes part in these activities and events. The research results show that the introduction of global

citizenship and internationalism affect the students' development in a positive way. They have all the traits that are defined about global citizenship. They stand for just, equity and equality as the citizens of the world.

References

1. Fernando M. (2013). *Assessing global education: an Opportunity for the OECD*.
2. Hennink, M., Hutter, I., & Bailey, A. (2010). *Qualitative research methods*. Sage.
3. Leedy, P. D. (1993). *Practical research: planning and design*. New Jersey: Prentice-Hall.
4. Luanna H., Christine E., Ken Z., et al. *University and global diversity*. An international survey of higher education students' perceptions of world-mindedness and global citizenship.
- <https://www.researchgate.net>
5. Lynn D., Clive H., Hiromi Y. (2005). *Global citizenship education: The needs of teachers and learners*. Birmingham: Central Printing Services, University of Birmingham Edgbaston, B15 2TT, UK.
6. Monica K. (2011). *Education for global citizenship: An exploration of two curricular methods*.
7. Sklad M., Friedman J., et al. 'Going Global': a qualitative and quantitative analysis of global citizenship education at a Dutch liberal arts and science college.
- <https://link.springer.com>
8. United Nations, Academic impact, Global citizenship education.
- <https://academicimpact.un.org/content/global-citizenship-education>
- <https://www.kosmosjournal.org/article/what-does-it-mean-to-be-a-global-citizen/>
- <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/internationalism>

UDC 37

INVESTIGATING THE EFFECTIVENESS OF PRIVATE SMALL GROUP TUTORING OF ENGLISH IN KAZAKHSTAN: PERCEPTIONS OF TUTORS AND STUDENTS

Akimenko Olessya
Nazarbayev University
KAZAKHSTAN

Түйінді сөздер: көлеңкелі білім беру, бейресми білім беру, жеке репетиторлық, шағын топтардағы репетиторлық

Ключевые слова: теневое образование, неформальное образование, частное репетиторство, репетиторство в мини-группах

Keywords: shadow education, informal education, private tutoring, small group tutoring

Аннотация

Білім беру саласындағы негізгі қызығушылық басым түрде жалпы білім беретін мекемелер мен мектептерге қатысты болады. Дегенмен, жеке репетиторлықтың артып келе жатқан феноменін зерттеушілер ескермей келген. Қазақстанда көптеген мамандар өздерінің жеке репетиторлық қызметтерін ұсынады және жалпы білім беретін мектептердегі қосымша сабақтар үрдісі де белең алып келеді. Не дегенмен де жеке репетиторлықтың нақты тиімділігі күмәнді. Ағылшын тілі бүгінгі таңда репетиторлық қызметтер ұсынылатын ең белгілі пәндердің бірі болып отырғандықтан, аталған зерттеу ағылшын тілінен жеке репетиторлықтың тиімділігін және оның мектептегі білімді толықтыру мәселесін зерттеуге арналған. Аталған сапалы зерттеу Астана қаласының жеке тіл мектептерінде білім алатын ересек жастағы мектеп оқушыларының бес шағын тобын және бес жеке репетитордың жұмыс тәжірибесін зерттейді. Осы зерттеудің мәліметтері жеке және топтық құрылымдық және жартылай құрылымдық сұхбаттар жүргізу әдісімен алынған. Зерттеу нәтижелері жеке репетиторлықтың оқушылардың ағылшын тілінен білімін жақсартудағы тиімділігін көрсетеді. Сонымен қатар, жеке репетиторлық қосымша рөл атқарып, студенттердің жалпы білім беретін мектептерде білім алуға қажетті білімін қалыптастыруға көмектеседі. Осыған қарамастан, басқа пәндерге қатысты бұл жағдайдың өзгеше болуы мүмкін екенін ескеру керек.

Аннотация

Основной фокус исследований в сфере образования всегда преимущественно касался общеобразовательных школ и учреждений. Однако, растущий феномен частного репетиторства в основном игнорировался исследователями. В Казахстане большое количество специалистов предлагает услуги частного репетиторства, и тенденция дополнять таким образом занятия в общеобразовательных школах продолжает расти. Тем не менее фактическая эффективность частного репетиторства остается под вопросом. Так как английский язык сейчас является одним из самых популярных предметов, предлагаемых репетиторами, данное исследование изучает эффективность частного репетиторства английского языка, рассматривая также может оно или нет дополнить школьное образование. Данное качественное исследование изучает опыт пяти частных репетиторов и пяти мини-групп школьников старшего возраста, обучающихся в частных языковых школах в Астане. Данные исследования получены в результате проведения структурированных и полуструктурированных индивидуальных и групповых интервью. Результаты исследования показывают, что частное репетиторство эффективно в плане улучшения знаний английского языка у студентов. Также частное репетиторство выполняет дополнительную роль, помогая студентам сформировать знания нужные для обучения в общеобразовательных школах. Несмотря на это, следует учитывать, что ситуация с другими дисциплинами может значительно отличаться.

Abstract

The main focus of education studies has been on mainstream schools and institutions. However, the growing phenomenon of private tutoring has been largely overlooked by scholars. In Kazakhstan, numerous specialists offer private tutoring, and the tendency to supplement, mainstream schooling continues to grow. The actual effectiveness of private tutoring, meanwhile, remains an open question. Since the study of English language is the most popular among the various subjects offered by tutors, this research studies the effectiveness of private tutoring of English and the way it can – or cannot – complement school education. This qualitative study explores the experiences of five private tutors and five privately tutored small groups of high-school students at private tutoring facilities in Astana, based on data obtained from structured and semi-structured individual face-to-face and focus group interviews. The results of the study indicate that private tutoring is effective in enhancing students' knowledge of English, as well as serves as a remedial purpose by helping students to form the knowledge required by mainstream schools. However, it should be noted that for other tutored subjects the situation might be different.

Introduction

The education industry has recently been one of the major determinants of countries' economic and social development [6]. Not surprisingly, the education sector has attracted a significant amount of attention from both policymakers and researchers. Commonly, education studies have focused more on mainstream schools and institutions than on private schools. However, the growing phenomenon of private tutoring worldwide has not received as much attention or debate, and has been largely overlooked by scholars and policymakers in both western and post-soviet countries [6]. This probably stems from the fact that private tutoring industry remains underdeveloped

in western regions [2], while in the post-soviet countries the number of researchers who would be interested in investigating the topic is limited. This notwithstanding, the private tutoring sphere of education has appeared to become a significantly developed parallel education sector, which supplies a growing body of students from mainstream schools with additional opportunities for schooling.

In Kazakhstan, private tutoring has existed since the beginning of the Soviet period, yet in a discreet and unofficial form [10, p. 93]. The industry, however, has flourished after the country became independent in 1991 and continues to draw both qualified and unqualified personnel into its ranks. Nowadays, numerous educators practice private tutoring in Kazakhstan and the tendency to supplement mainstream schooling continues to grow. The actual effectiveness of private tutoring, meanwhile, remains an open question.

Therefore, the focus of my research was the effectiveness of private tutoring of English, and the way it complements and affects upon school education. English language was chosen as it is the most popular among various subjects offered by tutors. In my research, I concentrated on privately tutored groups of high-school students in organizations, which provide private tutoring in Astana, as high-school students have increasingly constituted the main consumers of this service, specifically in large cities [10].

This qualitative study explores the experiences of five private tutors and five privately tutored small groups of high-school students at urban private tutoring facilities. I investigated how private tutors perceive their contribution to the formation of students' knowledge of and skills in English, and their contribution to meeting the learners' expectations of the program of instruction, thereby elucidating students' views on whether the knowledge and skills they received correspond to their needs and expectations.

Literature Review

Private tutoring is generally characterized as “tutoring in academic subjects which is provided for financial gain and which is additional to the provision by mainstream schooling” [4, p. 612]. The given definition allows us to clearly distinguish between tutoring which is supplied by private entities, and that which is administered by the state. Private tutoring can take many forms: from after-school cram schools, for example, *juku* in Japan, to one-on-one tutoring, courses for examination preparation, and even preparatory examination schools, such as Japanese *yobiko* [1]. All this shows that private tutoring is a significantly versatile sector, which can cover a great variety of students' educational needs.

Despite the different opinions on what private tutoring includes, this research utilizes the working definition of Foondun [7, p. 487]: private tutoring is an “extra coaching in academic and examinable subjects that is given to students outside school hours for remuneration.” This definition, in my opinion, clearly reflects the nature of private tutoring in Kazakhstan as many students here attend private tutoring facilities after school to receive training in the subjects they have difficulties with at school.

International Perceptions of the Effectiveness of Private Tutoring

The actual effectiveness of private tutoring, in the sense of raising learning achievement, has been a great concern for students and parents, as well as for policymakers. As Bray [3, p.47] asserts, this question is “difficult to answer unambiguously.” For him, as with other forms of education, the effectiveness of private

tutoring largely rests upon the motivations of both tutors and tutees. Types of tutoring and their varying pedagogic approaches can also contribute to the perceptions of the effectiveness of private tutoring.

Several studies [8, 9, 11] have shown that the effectiveness of tutoring is difficult to prove. Generally, it can be inferred that much depends on the students' background and their aspirations, as well as the compliance of private tutors' methods of teaching with the pedagogical approaches of mainstream teachers. Commonly, it is presumed that in most cases private tutoring is perceived positively, since if it was not, it would not be used by so many students. As Bray [3] asserts, several things can influence how effective private tutoring will be, for example, the previous background of the students and the compliance of private tutors' methods of teaching with the approaches used in mainstream schools.

Private Tutoring in Kazakhstan

In Kazakhstan, private tutoring has endured since the Soviet time (1920-1991); however, this industry flourished significantly during the post-independence period (1991 until present). It is evident that private tutoring has become more widespread since Kazakhstan became independent, although it is difficult to define its scope and nature due to the scarce sources of available data [10]. As Kalikova and Rakhimzhanova [10] assert, the main controversy of the phenomenon is that although it seems to provide children with an opportunity to enhance the quality of their education and create additional source of income for teachers, at the same time it undermines the principles of equal access to education.

In Kazakhstan, the demand for private tutoring is facilitated by a number of factors, such as the growing amount of work students need to do at school, as well as the dominance of outdated teaching methods. Kalikova and Rakhimzhanova [10] claim that mainstream education focuses mainly on the best-performing students. Thus, students who lack learning ability are unable to cope with the school curriculum and therefore have to seek help from private tutors. Furthermore, the current educational system creates significant competition among students by conducting Olympiads (academic competitions in specific subject areas). These, together with high stake examination UNT, force some students to turn to private tutoring to excel in studies and raise the chance of entering the most prestigious higher education institutions [10]. Of course, the study can only draw conclusions about the situation in two cities, while in other parts of Kazakhstan more research is necessary to address the scope of private tutoring fully.

Research Methodology

To explore the teachers' and students experiences with private tutoring, I have employed a qualitative approach. The data was collected in March and April of 2014. In my research, the specific approach to qualitative research design that was utilized was that of a Narrative Inquiry since the study fully depends on only one type of source – the in-depth interviews. However, for coding and data analysis procedure, the elements of grounded theory were applied, due to the fact that grounded theory methods are most appropriate when the researcher “attempts to derive a general, abstract theory of a process, action, or interaction grounded in the views of participants in a study” [5, p. 14]. Previously grounded theory methods have not been utilized in order to investigate the effectiveness of private small group tutoring, which only adds to the uniqueness of the given study.

Data Collection Instruments

Two types of interviews were applied as the main data collection instrument: individual face-to-face and focus group interviews. Interviews were both structured and semi-structured. Each interview, either group or individual, contained approximately 10-15 questions. One-to-one interviews were conducted with five private tutors. There were two interviews with each of them, each lasting approximately 30 minutes. Focus group interviews were conducted with five privately tutored groups of high-school students. Each group participated in one 30-40 minute interview.

Data Analysis

After both individual and group interviews were transcribed, they were broken down into phrases and sentences that represented the participants' main ideas. The resulting list of concepts formed the open codes. The purpose of the following coding procedure was to construct a number of categories connected with experiences of the participants. After comparing the concepts for similarities and differences, several distinct categories emerged.

During selective coding the main categories were analyzed in order to find similarities and differences, which resulted in the appearance of one main construct, or overarching theoretical category. The following construct was named "The concept of effective tutoring" and involved the main categories representing tutors and students' perceptions regarding private tutoring.

The emergent theory proposes that private tutoring is generally effective in helping students to enhance their knowledge of English. The effectiveness of tutoring depends on the personal and professional characteristics of the tutor, and the way tutor organizes his or her classes. Additionally, one more surprising fact came forward during data analysis process. It is considered common sense that private language training courses allow students to increase their level of mastering beyond what is provided by schools. However, my research indicates that the role of these courses is in fact wider. Thus, in many cases it was revealed that private language courses help students not only to improve their language skills, but also acquire the minimum level of knowledge required by the state.

Findings and Discussion

The findings of this study show that the private tutoring of English that is offered by private tutoring facilities in Astana is generally perceived as effective by both private tutors and privately tutored groups of students in terms of enhancing students' knowledge and helping them to keep up with their English classes at school. As Bray [3] asserted, whether private tutoring "works" significantly depends on the attitudes and motivations of students, and the skills their tutors possess. This study confirmed that the effectiveness of private tutoring of English mainly depends on personal and professional qualities of the tutor. How the tutor organizes his or her classes also plays an important role.

Implications and Conclusion

The goal of the current study was to use narrative inquiry to explore the experiences of five private tutors and five privately tutored groups of high-school students at private tutoring facilities in Astana, Kazakhstan. The findings of this study reveal that private tutoring of English has become not only an important part of the education market in Astana, but also may be a crucial complement to the mainstream educational system. The results have shown that without the use of private tutoring of

English, some students may not be able to meet the requirements of the mainstream system, and others might have fewer opportunities to go beyond the regular curriculum, which did not satisfy their needs. Hence, the demand for private tutoring at least in this study appears to be driven at least in part by the deficiencies of the mainstream education system, which according to the students fails to meet the challenges and demands of its users.

References

1. Baker, D. P., Akiba, M., LeTendre, G. K., & Wiseman, A. W. Worldwide shadow education: Outside-school learning, institutional quality of schooling, and cross-national mathematics achievement // *Educational Evaluation and Policy Analysis*. No. 23. 2001. P. 1-17.
  2. Bray, M. *The shadow education system: Private tutoring and its implications for planners*. M.: UNESCO International Institute for Educational Planning (IIEP), 1999.
  3. Bray, M. *The challenge of shadow education: Private tutoring and its implications for policy makers in the European Union*. M.: European Commission, 2011.
  4. Bray, M., & Kwok, P. Demand for private supplementary tutoring: conceptual considerations, and socio-economic patterns in Hong Kong // *Economics of Education Review*. No.22 (6). 2003. P. 611-620.
  5. Creswell, J. W. *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed method approaches* (second edition). M.: Sage, 2003.
  6. Dang, H., & Rogers, F. The growing phenomenon of private tutoring: Does it deepen human capital, widen inequalities, or waste resources? // *The World Bank Research Observer*. No.23 (2). 2008. P.161–200.
  7. Foondun, A. The issue of private tuition: An analysis of the practice in Mauritius and selected South-East Asian countries // *International Review of Education*. No.48 (6). 2002. P. 485-515.
  8. Guill, K. & Bensen, M. Leistungsvorteile durch Nachhilfeunterricht in Mathematik am Beginn der Sekundarstufe I? Ergebnisse der Hamburger Schulleistungsstudie KESS [Achievement gains through private tutoring in Mathematics at the beginning of secondary education? Results from the Hamburg School Achievement Study KESS] // *Unterrichtswissenschaft*. No.38 (2). 2010. P. 117-133.
  9. Ireson, J., & Rushforth, K. *Mapping and evaluating shadow education* (ESRC Research Project RES-000-23-0117). M.: Institute of Education, University of London, 2005.
  10. Kalikova, S., & Rakhimzhanova, Z. Private tutoring in Kazakhstan. In I. Silova (Ed.), *Private supplementary tutoring in Central Asia: New opportunities and burdens* (pp. 93-118). M.: UNESCO International Institute for Educational Planning (IIEP), 2009.
- Rushforth, K. *The quality and effectiveness of one-to-one private tuition in England* (Doctoral thesis). M.: Institute of Education, University of London, 2011.

УДК 371.3

КАК РАЗВИТЬ АНАЛИТИЧЕСКИЕ НАВЫКИ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ?

Алдиярова А.А., Сулейменова А.А.
НИИ ФМН, г.Уральск
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: проблемалық оқыту, талдау, оқушы қажеттіліктері мен қабілеттері, көшбасшылық, іс-әрекеттегі зерттеу, сұраныстар негізінде зерттеу, нақты мәселені зерттеу, мазмұнды талдау

Ключевые слова: проблемное обучение, анализ, способности и потребности учащихся, лидерство, исследование в действии, исследование на основе запросов, исследование конкретной ситуации, анализ содержания

Keywords: problem-based learning, analysis, student abilities and needs, Leadership, Action research, Inquiry based learning, Case studies, Content analysis

Аннотация

Бұл мақалада оқушыларда талдау дағдысын дамыту үшін проблемалық оқытуды ендірудің тиімділігі қарастырылған. Мақала бүгінгі таңдағы өзекті сұрақтардың бірі өскелең ұрпақтың сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамытуға арналған.

Зерттеу тақырыбының теориялық алғышарттарына басты назар аударатырып, авторлар өз тәжірибесіндегі іс-әрекеттерге талдау келтірген.

Авторлар осы сұрақ төңірегінде іс-әрекеттегі зерттеуді жүргізу үшін мәселені айқындап, мақсат қойып, әр түрлі деректерді жинау әдістерін қолданып, мәселені зерттеп, жаңа іс-әрекеттер мен әдіс-тәсілдерді талдап, алынған деректерді түсіндірген.

Проблемалық оқыту оқушылардың әр түрлі қабілеттерін дамытатыны туралы идея негізделген.

Мақалада оқушылардың жетістіктері, олардың сабаққағы психологиялық және эмоционалды күйлеріне талдаулар жасалынған. Авторлар проблемалық оқыту тәсілі оқушылардың кейбір қажеттіліктерін өтейтін қорытындылайды. Авторлар жоспарлау және оқыту құрылымында кейбір өзгерістерді ұсынған.

Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос эффективности внедрения метода проблемного обучения для развития навыка анализа учащихся. Статья посвящена актуальному на сегодняшний день вопросу развития критического мышления подрастающего поколения.

Особое внимание уделено теоретическим предпосылкам темы исследования, также авторы детально анализируют действия из собственного опыта.

Для исследования в действии данного вопроса авторы формулируют проблему, ставят цель, изучают проблему, применяя различные методы сбора данных, планируют новые действия, методы, затем анализируют и интерпретируют полученные данные. Также в статье раскрываются выводы и предложения, перепланирование для улучшения результатов исследования.

Обосновывается идея о том, что проблемное обучение позволяет развивать разные способности учащихся.

В статье анализируются достижения учащихся, их психолого-эмоциональное состояние на уроке. Авторы приходят к выводу, что подходы проблемного обучения могут создать условие для удовлетворения некоторых потребностей учащихся. Авторами предложены некоторые изменения в структуре планирования и преподавания.

Abstract

This article discusses the issue of the effectiveness of introducing the method of problem-based learning for the development of student analysis skills. The article is devoted to the currently relevant issue of the development of critical thinking of the younger generation.

Particular attention is paid to the theoretical background of the research topic, and the authors also analyze in detail the actions from their own experience.

To investigate this issue, the authors formulate the problem, set a goal, study the problem using different methods of data collection, plan new actions and methods, then analyze and interpret the data

obtained. The article also reveals the conclusions and proposals, re-planning to improve the results of the study.

They justify the idea that problem-based learning allows students to develop different abilities.

The article analyzes the achievements of students, their psychological and emotional state in the classroom. The authors conclude that problem-based learning approaches can create a condition for meeting some of the needs of students. The authors proposed some changes in the structure of planning and teaching.

Каждый учитель старается улучшить свои навыки преподавания и уровень знания своих учащихся. При проведении данного исследования мы начали с постановки проблемы, которую решили исследовать. При анализе результатов суммативного оценивания за раздел и суммативного оценивания за четверть, мы увидели, что учащиеся имеют низкие показатели в решении задач высокого порядка, по сравнению с выполнением других заданий. А именно, ученики затрудняются анализировать содержание задачи и выявлять ключевые моменты для решения.

Мы поставили перед собой вопрос для исследования: «Как подходы проблемного обучения помогают развивать аналитические навыки учащихся?». Используя проблемное обучение для развития навыка анализа, во время исследования проблемы мы сможем заинтересовать учащегося и тем самым помочь ему раскрыть и улучшить свои навыки.

На сегодняшний день для учителя важно развивать в учениках навыки самостоятельного обучения. Современный ученик должен уметь сам анализировать и исследовать не только задачи, но и быть компетентным в работе с научными проектами, которые требуют навыков высокого уровня. Нынешняя молодежь растет в конкурентноспособной среде, где впереди всегда лидеры. Как известно, чтобы быть лидером, нужно не только уметь управлять командой, но и анализировать ситуации. Для учителя важно, чтобы учащиеся были заинтересованы исследованием, именно для этого нужно ставить проблему перед учениками, решая которую, они будут учиться мыслить на высоком уровне и находить решения с помощью анализа ситуации или задачи.

Актуальность выбранного вопроса заключается в том, что учащиеся раскроют свой потенциал настолько это возможно, так как проблемное обучение подразумевает умение выявлять проблему, анализировать задачу, сравнивать пути решения и выбирать самый оптимальный. Решение данного вопроса позволит целенаправленно развивать умения анализа ситуации, проверки, проведения экспериментов, организовывать, сравнивать, находить различия [1,35].

В данном исследовании рассматриваются несколько ключевых понятий и терминов, которые мы изучили для внедрения в свою практику:

- *Исследование на основе запросов (Inquiry based learning)* – форма активного обучения, которая начинается с постановки вопросов, проблем или сценариев, а не просто представление установленных фактов или представление плавного пути к знанию [2, 7].

- *Не экспериментальные исследования (Non-experimental research)* - исследователь идентифицирует факты и может искать среди них отношения. Основными формами не экспериментальных исследований являются исследования отношений, включая интерпретацию уже происшедших событий

как закономерных (*ex post facto*) и корреляционные исследования и анкетирование [4, 29-32].

- *Основные интерпретационные исследования (Basic interpretative studies)* - базовое интерпретационное исследование, предоставляет описательные счета, направленные на понимание феномена, используя данные, которые могут быть собраны различными способами (интервью, наблюдение и обзор документов). Цель состоит в том, чтобы понять мир или опыт другого.

- *Исследование конкретной ситуации (Case studies)* - тематическое исследование, тип этнографического исследования, которое фокусируется на одной единице, такой как один человек, одна группа, одна организация или одна программа. Цель состоит в том, чтобы получить подробное описание и понимание сущности ("случая"). Кроме того, на конкретном примере могут быть получены данные, из которых можно сделать обобщение теории. Фрейд, например, широко использовал кейс-стади в построении своей теории или личности [5,37].

- *Анализ содержания (Content analysis)* фокусируется на анализе и интерпретации записанного материала, чтобы узнать о поведении человека. Материалом могут быть публичные записи, учебники, письма, фильмы, ленты, дневники, темы, отчеты, веб-сайты или другие документы. Анализ содержания обычно начинается с вопроса, на который, по мнению исследователя, лучше всего ответить, изучив документы.

Существует много мелких проблем, которых учащиеся могут встретить в реальной жизни. Чтобы решить проблемы, важно знать определенные законы и правила по наукам. Однако человек не может знать все правила наизусть или помнить все время в течение жизни. Если учащиеся сами будут находить причину проблемы, то мы уверены в том, что это запомнится навсегда. Более того, мы считаем, что такие учащиеся станут более самостоятельными, не будут бояться препятствий в жизни и эти навыки станут толчком того, что они могут решить большую проблему и предложить грандиозное решение. Мы понимаем под термином «исследование на основе запросов» то, что мы не будем представлять на уроках определенные правила, законы, формулы, а только будем предлагать ситуации, к которым приводит незнание этих содержимых по предмету.

Неэкспериментальные исследования по нашему мнению, это те исследования, в которых не нужно проводить эксперименты. Этот тип исследования основывается на теории и применении его в практике, то есть, внесения изменения уже в привычные действия, для того чтобы улучшить какой - либо процесс.

Исследование конкретной ситуации мы считаем одним из простых исследований, в которых исследователь фокусируется на одной ситуации и изучает ее с разных сторон, для того чтобы выявить необходимые факты. В данном виде исследования исследователь использует свои знания и получает новые знания и опыт для дальнейшей работы.

Анализ содержания - это работа с конкретным контентом, выявление с содержания основные факты и термины для получения ответов на свои вопросы [3,40].

После обзора терминов и понятии мы сформулировали перед собой цель исследования – развивать навыки высокого мышления у учащихся и улучшить свои навыки преподавания. Для достижения цели исследования мы поставили

перед собой следующие задачи: полностью изучить ответы учащихся; выявить причины неумения излагать, предлагать решения; составить проблемные задания/вопросы для серии уроков; научиться составлять задания для исследования с помощью ресурсов; провести наблюдение урока; корректировать задания на основе наблюдения; повысить роль ученика в процессе обучения; использовать новые подходы в процесс преподавания.

Таким образом, мы ожидаем, что учащиеся научатся работать с ресурсами для улучшения навыка анализа, а также осознают свою роль как ведущего в процессе получения знаний для обучения на протяжении всей жизни. Важно обратить внимание на то, чтобы все учащиеся принимали активное участие в решении задачи; уважали мнения одноклассников, так как каждая идея «важная»; развивали лидерские качества, так как каждый из них будет предлагать пути решения и обосновывать свое решение; были заинтересованы предметом, так как они сами будут ответственны за усвоение материала, а не на повторение и пересказ того, что учитель говорил на протяжении урока.

Гипотезой исследования является то что, учащиеся смогут анализировать задачи любой сложности и выявлять необходимые факторы для исследования проблемы, смогут выполнять нестандартные задачи, что позволит им самостоятельно принимать решения, быть активными гражданами республики и патриотами своей страны, которые сделают мир лучше.

В исследовании мы будем использовать несколько методов сбора данных, которые помогут нам выявить общую картину исследования. Мы будем использовать метод *анализа источников*. Он необходим, чтобы использовать международный опыт в своей практике для улучшения преподавания. Также данный метод позволит учителю проанализировать результаты учащихся (письменные работы, результаты практической работы), провести сравнение результатов и оценить насколько эффективно проводится урок. *Наблюдение* – этот метод сбора данных позволит учителю выявить проблемы в классе для дальнейшего улучшения обучения, а также для получения сильных и слабых сторон в преподавании. *Интервью* можно использовать для получения информации, которую учитель мог не учесть (личное мнение ученика и его взгляд на определенную ситуацию), то есть во время интервью можно получить ответы на вопросы о моментах урока, которые ему понравились или не понравились и их причинах, которые необходимы для исследования. Также интересно узнать о собственной оценке за участие на уроке.

При обсуждении планирования, для решения поставленных нами задач исследования было решено изучить литературу, в которой предлагаются новые методы для использования в области преподавания. Данные методы должны быть направлены для повышения уровня навыка анализа у учащихся. С этой целью мы планируем использовать проблемное обучение, которое поможет нам заинтересовать ученика для получения новых знаний, а также изучить вопросы тестовых брошюрок экзаменационных материалов Кембриджского стандарта, для внедрения их в свою практику. Нам нужно подбирать ресурсы с использованием академических терминов, согласно возрастным особенностям учащихся, подготовить направляющие вопросы, которые смогут быть поддержкой ученику, самостоятельно добывающему.

Чтобы добиться поставленной цели, задач и ожидаемых результатов, мы будем использовать новые методы и подходы в обучении. Навык анализа считается одним из высоких навыков обучения среди учащихся. Для проведения данного исследования планируется использовать исследовательские методы обучения. Для внедрения данных методов нужно изменить структуру урока, построить его так, чтобы он начинался с проблемной задачи, относящейся к теме урока и позволяющей ученикам самим добывать знания. В конце урока ученики должны прийти к логическому решению задачи. Методы «исследование конкретной ситуации» и «анализ содержания» позволят улучшить навыки учащихся с помощью ресурсов. В качестве ресурсов планируется использовать проблемные задачи и создать вопросы для решения данных задач. Вопросы нужно начинать с «Почему...? Как...? Каким образом ...?». Отвечая на вопросы проблемной задачи, ученик сможет освоить новый материал и улучшить свои навыки благодаря имеющимся знаниям в области данной темы. Также планируется использовать «основные интерпретационные исследования» для сбора данных о данной проблеме или задаче, во время данного метода учащиеся будут играть в ролевую игру (заказчик и клиент) для разработки приложения по информатике.

Важно учитывать связь между тем, что мы планируем и тем, что делаем. Все действия учителя во время исследования должны руководствоваться планом, так как есть определенные методы, которые учитель хочет внедрить в свою практику. Данные методы должны быть хорошо продуманы и проанализированы, прежде чем их внедрять в свою практику. Для достижения результата исследования все действия должны быть направлены на возможность реализации ожидаемых результатов на протяжении урока [5,53].

По итогам всех проведенных уроков мы пришли к выводу, что каждый ребенок может самостоятельно анализировать задачи, при условии, если учитель эффективно подобрал ресурсы и направлял учащихся в работе. Также немаловажно доверять мнению ученика и требовать доказательства, которые помогут конкретно оценить его ответ. Во время составления проблемных задач важно учитывать возраст ученика, предыдущие знания и те знания, которые он должен обрести, решая данную задачу. По итогам урока мы получили возможность улучшить качество проблемных задач, потому что учащиеся указывали на недостаток некоторой информации в сценарии задачи. Мы смогли улучшить атмосферу урока, так как учащиеся не старались делать что-то в одиночку, а внимательно слушали и делились некоторыми сомнениями. Учащиеся могли свободно перемещаться по классу, чтобы посмотреть на решения одноклассников в форме диаграм, схем. Некоторые свободно использовали ресурсы и оборудования класса. Пассивное наблюдение за учащимися позволило нам более глубоко изучить их способности и потребности. Например, некоторые из них могли предлагать решения, далекие от темы урока, использовать знания по другим темам предмета и знания по другим предметам. Также, отдельно выявлены учащиеся со слабым словарным запасом, которым трудно составить сложное предложение, трудно высказать свое мнение классу. При планировании уроков старались учесть все группы потребностей учащихся.

Подводя итоги исследования, мы пришли к мнению, что достигли прогресса в обучении: научились подбирать ресурсы для анализа проблемы;

корректировать данные ресурсы согласно возрасту, сложности и ключевых моментов изучаемой темы; проводить анализ результатов предыдущих уроков и насколько нужно вносить изменения в последующие уроки. Мы считаем, что достигли прогресса в развитии навыка анализа.

Данный прогресс демонстрируют результаты учащихся. Во время работы с ресурсами учащиеся научились выделять ключевые моменты, а также сами выявлять проблему текста и составлять вопросы для решения данной проблемы; давать полные ответы на вопросы; обосновывать свой ответ, ссылаясь на какой-то фактор; конструировать ответы, используя термины предмета; стали любознательнее и начали свободно задавать вопросы, которые являются продолжением темы урока. Также результаты учащихся за четверть демонстрируют, насколько они могут отвечать на вопросы высокого порядка по сравнению с предыдущими результатами. Учащиеся научились сами отбирать нужные ресурсы, а также оценивать каждый ресурс по степени его содержания, что позволило учителю убедиться в правильности выбранной методики. На уроке учитель старался больше доверять действиям учащихся, а также направлять их для самостоятельного обучения.

Во время проведения исследования были также непредвиденные обстоятельства. Иногда учащиеся не хотели останавливать дискуссию, а учителя хотели дослушать их креативные предложения, и это приводило к несоблюдению тайм-менеджмента на уроке. Также в некоторых дискуссиях учащиеся уходили далеко от темы урока, в таких случаях учителям приходилось приостанавливать пассивное наблюдение, чтобы направить учащихся. Были проблемные задачи, в которых ученик выявил несколько проблем для решения, учитель не учел, поэтому на уроке учащиеся решали не одну проблему, а несколько и потеряли много времени.

Исследуя данный вопрос, мы смогли улучшить качество уроков, планирование уроков, развивая их на удовлетворение потребностей. Мы получили опыт и освоили методику исследовательской работы. Научились подбирать ресурсы и составлять направляющие вопросы для поддержки обучения.

Результаты исследования показали, что учащиеся 10-х классов по сравнению с первой четвертью 9-го класса и первой четвертью 10-го класса показали высокие результаты. Это можно увидеть при анализе результатов суммативного оценивания, где были вопросы высокого порядка и процент их выполнения гораздо высок по сравнению с предыдущими годами. По нашим результатам исследования проблемное обучение способствует не только развитию мыслительных навыков высокого порядка, но и формирует лидерские качества и умение работать в коллективе.

По нашему мнению, мы достигли поставленных задач, так как в процессе исследования в действии мы узнали об индивидуальных причинах трудностей анализа каждого учащегося, составили проблемные задачи и вопросы, смогли оказать индивидуальную поддержку учащимся и создать все условия для развития познавательной деятельности учащегося.

Литература

1. Donald Ary, Lucy Cheser Jacobs, Christine K.Sorensen, David A.Walker. 9th edition.
2. C.Kuklthau, L.Maniotes &A.Caspari. «Guided Inquiry: Learning in the 21st Century». 2007.
3. Dr. Sharon Friesen, David Scott. Inquiry-Based Learning: A Review of the Research Literature. 2013.
4. Introduction to Research in Education (Donald Ary, Lucy Cheser Jacobs, Christine K.Sorensen, David A.Walker)
5. Luminița Mihaela Drăghicescu, Ana-MariaPetrescu, Gabriela Cătălina Cristea, Laura Monica Gorghiu, Gabriel Gorghiu. Application of Problem-based Learning Strategy in Science Lessons – Examples of Good Practice.
- <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814049581>
(10.11.2017)

ӘОЖ: 74.26

Z ҰРПАҚТАРЫН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕРІ

Әлжанова Б.Қ.

Ақтөбе қаласындағы физика-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектептері
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: зерттеу, нәтиже, Z ұрпағы, оқыту, әдіс-тәсілдер, сауалнама, құндылықтар, мақсат, психологиялық ерекшеліктер, мінез-құлқы.

Ключевые слова: исследование, результаты, генерация Z, обучение, методы, анкетирование, ценности, цель, психологические особенности, поведение.

Keywords: research, results, Z generation, training, methods, questioning, values, goal, psychological characteristics, behavior.

Аннотация

Зерттеу жұмысының негізгі мақсаты – қазіргі таңдағы жас ұрпақтың ерекшеліктерін, мінез-құлқын зерттей отырып, оларды тәрбиелеудегі, білім берудегі жанашыл әдіс-тәсілдерді анықтау. Әсіресе, қарқынды дамып келе жатқан жаңа технология заманында ойы-өрісі, мәдениеті, мінез-құлқы, тілдерді меңгеруі жағынан алдыңғы ұрпаққа қарағанда озық тұратын Z ұрпағын зерттеу нәтижелері ұсынылды. Мақалада айтылғандай, Z ұрпақтары (Generation Z) әртүрлі оқушылар ғана емес, әртүрлі құндылықтар мен мақсаттарды білдіреді. Әрбір жаңа буын оларды біріктірілген топ ретінде еркін түрде анықтайтын әртүрлі сипаттамалармен және белгілермен байланысты (McCrinkle, 2016) [1]. Назарбаев Зияткерлік мектептері (НЗМ) Қазақстандық дәстүрлерді, халықаралық тәжірибені біріктіретін жаратылыстану-математикалық салада инновациялық, көптілді білім беру жүйесінің үлгісін жасау және енгізу арқылы қазақстандық интеллектуалды әлеуетті дамытуға жәрдемдесуді өз миссиясы деп санайды және бұл Z ұрпағына сәйкес оқыту әдістерін, құндылықтары мен оқыту стилін өзгертуі керек [4]. NIS білім беру жүйесі өз миссиясын жетілдіруі үшін оқушылардың жаңа буынын оқытудың әдістері, білім мазмұны және мақсаттары өзекті және тартымды болуы керек.

Аннотация

Основной целью исследования является выявление современных особенностей молодого поколения, изучение их поведения, выявление инновационных подходов к их обучению и воспитанию. В исследовании предложены результаты исследования психологического характера, культуры, владение языком поколения Z в веке динамично развивающейся новой технологии, которые превосходят предыдущее поколение. Как упоминалось в статье, поколение Z (Generation Z) - не просто разнообразие учеников, но разные ценности и цели. Каждое новое поколение связано с различными характеристиками и особенностями, которые можно свободно определять как консолидированную группу (McCrinkle, 2016) [1]. Назарбаев Интеллектуальные школы (НИШ) рассматривает миссию по содействию развитию интеллектуального потенциала Казахстана и Z поколений, Казахских традиции и международный опыт в области естественных наук и математики, которая сочетает в себе инновационную систему многоязычного образования путем разработки и реализации модели обучения, в соответствии с ценностями и стилем обучения [4]. Чтобы улучшить миссию системы образования НИШ, методы обучения, содержание и цели нового поколения учащихся должны быть актуальными и привлекательными.

Annotation

The main goal of the research is to identify the modern features of the young generation, study their behavior, and identify innovative approaches to their training and education. The study proposed the results of a study of the psychological nature, culture, knowledge of the language of the generation Z in the century of a dynamically developing new technology that are superior to previous generations. As mentioned in the article, generation Z is not just a variety of students, but different values and goals. Each new generation is associated with different characteristics and features that can be freely defined as a consolidated group (McCrinkle, 2016) [1]. Nazarbayev Intellectual Schools (NIS) considers a mission to promote the development of the intellectual potential of Kazakhstan and Z generations, Kazakhstan traditions and international experience in the natural sciences and mathematics, which combines an innovative system of multilingual education by developing and implementing a learning model in accordance with the values and learning style [4]. To improve the mission of the NIS education system, teaching methods, content and goals of the new generation of students should be relevant and attractive.

Оқушылардың жаңа буыны алдыңғы ұрпақтардан ерекшеленеді және олар оқытуға әртүрлі көзқараспен қарайды. Назарбаев Зияткерлік мектептері (НЗМ) қазақстандық дәстүрлерді, халықаралық тәжірибені біріктіретін жаратылыстану-математикалық салада инновациялық, көптілді білім беру жүйесінің үлгісін жасау және енгізу арқылы қазақстандық интеллектуалды әлеуетті дамытуға жәрдемдесуді өз миссиясы деп санайды және бұл Z ұрпағына сәйкес оқыту әдістерін, құндылықтары мен оқыту стилін өзгертуі керек. NIS білім беру жүйесі өз миссиясын жетілдіруі үшін оқушылардың жаңа буынын оқытудың әдістері, білім мазмұны және мақсаттары өзекті және тартымды болуы керек. Z ұрпақтары (Generation Z) – әртүрлі оқушылар ғана емес, әртүрлі құндылықтар мен мақсаттарды білдіреді. Z ұрпақтары 1995-2010 жылдар аралығында дүниеге келген. Олар басқа да ұрпақтарға ұқсайды, олар да қоғамға әртүрлі жолдармен әсер етті: «Ардагерлер» (1925-1944), «Бэби-Бумерс» (1945-1964), «X ұрпақтары» (1965-1980) және «Y ұрпақтары» (1981-1995). Бұл топтардың әрқайсысы құндылықтарды, мақсаттарды және идеалдарды қарастырғанда әртүрлі болады. Әрбір жаңа буын оларды біріктірілген топ ретінде еркін түрде анықтайтын әртүрлі сипаттамалармен және белгілермен байланысты (McCrinkle, 2016). Бұл байланысты сипаттамалар экономикалық жағдайларға, мәдени нормаларға және көзқарастарға, технологиялық жетістіктерге және әрбір ұрпақтың ой-пікірін қалыптастыруға көмектесетін әлемдік оқиғаларға негізделген. Z ұрпақтары Зияткерлік мектептері үшін маңызды ұрпақ болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, Зияткерлік мектептердегі ұстаздар, ата-аналар қауымдастығы Z ұрпағының қажеттіліктері мен басқа да сипаттамаларына жауап беру үшін өз көзқарастарын өзгерту қажет. Зерттеу барысында Z ұрпақтары қабылдаған технологияны оқыту әдісі мен ойлау процесі, жаңа буын ақпараттарына қол жеткізу жолдары және Назарбаев Зияткерлік мектептері қауымдастығының пайдаланалана алатын кәсіби даму модельдері қарастырылады. Сауалнама «Қандай әлеуметтік медиа және құрылғыларды пайдаланасыз?» және «Сыныпта қандай технологиялар пайдаланылады?» сияқты сұрақтарды қамтыды. Сұралғандар тек жас ерекшеліктері, оқыту бағдарламалары және бағалау түрлері бойынша ерекшеленуі мүмкін. Осы мақалада мұғалімдердің заманауи білім беру технологиясының дағдыларына ие болуда осы мақсатқа жетудің әдістері келтірілген. Сонымен қатар, жаңа буын оқушыларын зерттеу барысында фокус группа құру, психологиялық портреттерді пайдалану, бақылау тәсілдері қолданылды. Нәтижесінде, Z ұрпағының мультимедиялық технологияны

қолдануы оқудан күтілетін нәтижеге және құндылықтарына бірқатар жолдармен әсер етті:

1. осы оқушылардың қысқа мерзімді жадысында айтарлықтай айырмашылық бар. Бұл ұрпақ ақпараттың қысқаша сегменттерінің тұрақты ағынына және 6 секундтан аспайтын клиптерге, соның ішінде Facebook-дағы хабарлар және youtube бейнежазбалары;

2. мультимедиялық құрылғыларды пайдалану осы оқушылардың когнитивтік функцияларының көрнекі қабілетін дамытуға себеп болды. Сурет, бейне ойындар және бейнелер сияқты оқытудың визуалды формалары осы оқушыларға қызықты және тиімдірек болып көрінеді;

3. Z ұрпағының ақпаратқа қол жетімділігі жылдам нәтиже мен тұрақты кері байланысты береді. Олар дереу жауап күтеді және көбінесе олардың көздерін табудың заңдылығы мен сенімділігін қамтамасыз ету үшін уақытты жұмсағысы келмейді (Фудин, 2012). Дегенмен, Z ұрпағы жаңа нәрселерді көруге, тәжірибе жасауға немесе зерттеуге қорықпайды. Олар өздерін қызықтырған кез келген тақырыпты ғаламтор желісін қолданып зерттеуге мүмкіндігі бар.

11-16 жасты балалардың психологиялық сипаттамаларын ескере отырып, сондай-ақ назарға Z ұрпағы сипаттамаларын ескере отырып, оқыту стилі мен негізгі ерекшеліктері туралы балалар мен ересектерге білім беру саласындағы танымал американдық сарапшы Джули Коатс «Ұрпақ және оқу стилі» кітабында жазды [3].

➤ Оқушылар басты назарда.

Жастардың білімнен бас тартуы: оларға болашақ өмірі үшін пайдасыз. Оқушылар есейген сайын, абстрактылы «объектілерді» оқып-үйрену талап етіледі.

➤ Бәсекелестіктің орнына ынтымақтастық

Бүгінгі оқушылар – командалық ойыншылар, олар үшін жемісті ынтымақтастықтың құндылығы, оның ішінде оқу үдерісіндегі ынтымақтастық айқын.

➤ Білімнің қолданылуы

Жаңа буын оқушыларының мақсаты – ақпарат алу, оны тәжірибеде қолдану. Оқушылардың танымдық қабілеті қазір алынған білімді қалай және қайда қолдануға болатынын жақсы түсінуге байланысты.

➤ Уақыт – басты құндылық

Уақыт – бұл бүгінгі оқушылар үшін үлкен құндылық, оны тиімді өткізу қабілеті көбіне негізгі аргумент болады. Уақыт әрқашан жетіспейді, оның жоғалуы тиімсіз. Егер зерттелетін ақпарат өте қажет болса, бірақ нашар құрылымдалған болса және оны дамыту қажетсіз уақытты алса, студент оны «тәуелсіз» дереккөздерден іздейді, мұғалімдердің көбісі «олар қажет болғанда үйренгісі келмейді» деп санайды.

➤ Ең бастысы – нәтиже

Оқу үдерісіндегі қазіргі заманғы оқушылар бірінші кезекте нәтижені басшылыққа алады: олар үшін «процесс» маңызды емес. Бүгінде оқушылардың үлкен көлемдегі ақпаратқа қол жеткізуі – бес жасқа толғанда, ата-әжесі әкешесіне қарағанда, қазіргі заманғы балаға көбірек ақпарат берілетінін есте ұстаған жөн. Қазіргі оқушылар өздерін осы дағдыға бағыттай алады, тек қажетті

нәрсені тез табады, ажыратады және еске сақтайды, практикалық құндылыққа ие – көптеген жоғары буын адамдарында мұндай дағдылар жоқ.

➤ Диалог

Заманауи оқытудың маңызды компоненті мұғаліммен және басқа оқушылармен диалог болып табылады. Қашықтықтан білім беруде заманауи технологиялар көмектесе алады: кейбір мектептер, мысалы, мұғалімдер мен оқушылар блогтарын, курсты оқудың әртүрлі аспектілерін талқылауға мүмкіндік береді.

➤ Визуализация

Қазіргі заманғы жастар кез келген басқа ұрпақтың өкілдерінен гөрі көрнекі ақпарат алады. Әртүрлі бұқаралық ақпарат құралдарынан көрнекі ақпарат алуға үйренген жас ұрпақтың оқу стилінің ерекшелігін ескеру қажет – бұл олардың табысты біліміне ықпал етеді.

Бұл зерттеу жұмысындағы сауалнама оқытушылардың осы жаңа ұрпақты ынталандыруға, қозғауға және шабыттандыруға көмектесетін келесідей сұрақтарды қамтыды:

Егер сіз көшбасшы болсаңыз, адал болыңыз

Іскерлік көшбасшыларды ескеріңіз: Z және Y ұрпағының жартысы (52%) адалдық жақсы көшбасшы болудың ең маңызды сапасы екенін айтады. Ұрпақтар адалдықтан кейін көшбасшылар жақсы болжам көрсетуі керек (Z ұрпағы 34%, Y ұрпағы 35%), жақсы қарым-қатынас дағдыларына ие болады (Z ұрпағы 32%, Y ұрпағы 34%).

Сөйлесейік. Жеке тұлға.

Жас ғалымдар технологиялармен «тұрақты байланыста» болғысы келетініне қарамастан, Z ұрпағының басым бөлігін электрондық поштаға (31%) немесе лездік хабарламаларға (41%) және жеке менеджерлермен сөйлесу (16%). Y ұрпағында: жеке адамға (52%), электрондық поштаға (18%), жылдам хабар алмасуға (11%) қатысты.

Көптеген адамдар технологиямен шынымен әріптестермен жеке қарым-қатынастарын нығайтады деп сенеді (Gen Z 12%, Gen Y 19%).

Технология – бұл көңіл күй

Z ұрпағының үштен бірі (37%) сәтте жылдам хабар алмасуды, Facebook-та (33%) және электрондық поштаны (13%) орындады. Y ұрпағы e-mail (31%), Facebook (28%) және жылдам хабар алмасу (25%).

Жаңа дәуір мектебінің стратегиялық бағыттарының қол жеткізілуі үшін зерттеу нәтижесі бойынша осы шешімдер жүйесін орындау ұсынылды:

- жоғары өнімділікке қол жеткізу үшін стратегия мыналарды қамтиды: жаңа оқу-әдістемелік тәсілдерді іздестіру және енгізу арқылы әртүрлі оқушы ұйымдарын қамтамасыз ету;
- оқытушылар үшін кәсіби және көшбасшылық дамытуды қамтамасыз ету;
- технологияны пайдалану арқылы білім алудың қосымша мүмкіндіктерін жасау үшін оқушыларды онлайн оқытуды кеңейту;
- оқу-әдістемелік жаңашылдықтарды және жоғары білім беру тәжірибесін институттандыру;

- жаңа технологияны жүйелі оқытудың күнін ұйымдастыру, онда оқытушылар әріптестерімен сабақ кезінде технологияны қолданудың ерекше әдістерімен бөлісе алады;
- оқытушыларды семинарларға қатысуға ынталандыру және технологияларды олардың оқытуларына енгізу;
- біліктілікті жоғарылату үшін профессор-оқытушылар құрамының бірлескен стратегиясын қабылдап, оқушыларды оқытуға көмектесу;
- жаңа технологияны сабақтарда ықпалдастыруды үйретуге арналған онлайн-нұсқаулықты жасау.

Қорытынды

Технологиямен байланысты мүмкіндіктер мен қиындықтарды ескере отырып, Z ұрпағына арналған сыныпты бейімдеу қиынға соғуы мүмкін. Бұл ұрпақтың түрлі технологияларға қол жеткізіп, олардың сәтсіздіктерін еңсеруіне көмектесетін бірнеше кеңестер бар:

✓ Оқушыларды ынталандыру және оқытуға деген сенімін арттыру үшін дереу технологиялық кері байланысты пайдаланыңыз. Компьютерлік білім беру ойындары мен тәуелсіз жобалар оқушылардың кең ауқымын мүмкіндіктер мен жетістіктерге жеткізе алады.

✓ Оқушыларға онлайн режимінде жұмыс істеуге мүмкіндік беретін жобалар мен оқиғаларды жоспарлауға қатыстырыңыз. Блоггинг, подкастинг және сандық медиа оқушылардың бір-бірімен және бүкіл әлемдегі басқа балалармен байланысуына мүмкіндік беретін жаңа құралдардың бірі болып табылады.

✓ Фильмдермен, PowerPoint презентацияларымен және сандық суреттермен білім беруді жақсарту арқылы Z ұрпағының көрнекі қабілетін пайдаланыңыз.

✓ Оқушыларға сыни ойлау мен проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға, әсіресе олардың технологияларын қолдануға көмектесу. Интернетте іздеу кезінде сенімді және беделді көздерді табу туралы нұсқаулар беріңіз.

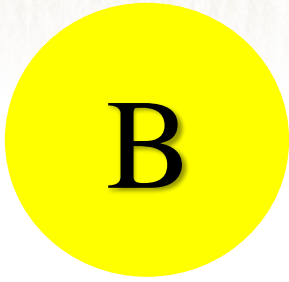
✓ Оқушыларды терең және күрделі бір тапсырмаға аударуға үйрету. Мақсатқа жетуге бағытталған шұғыл әрекет етуді талап ететін тапсырмалар.

✓ Оқушыларды дене шынықтыруды ашық ауада өткізуге уақыт бөлуге шақырыңыз. Табиғат туралы әңгімелесіп, фотосуреттерге қараудың орнына, оқушыларға табиғатты сезінуге мүмкіндік беретін орындарға баруды жоспарлау.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. McCrindle, M. Generation Z characteristics, 2016.
2. Фудин С. Gen Z & what does it mean in your classroom? 2012.
3. Julie Coates. Generational Learning Styles, 2006.

<http://www.nis.edu.kz/ru/programs/AEO%20%20E2%80%9CNazarbayev%20Intellectual%20Schools%20%20E2%80%9D%20%20E2%80%93%20NIS-Program/>

УДК 371.38

КРЕАТИВНЫЙ ПОДХОД К УРОКУ САМОПОЗНАНИЯ ЧЕРЕЗ ВИДЕОРЕСУРСЫ

Бабикенова А.А.
НИШ ФМН, г. Уральск
КАЗАХСТАН

Именно через образование мы хотим возродить в нашем обществе нравственно-духовные ценности, чтобы каждый человек мог в полной мере реализовать заложенные в нем от рождения способности и тем самым принести пользу не только нашему государству, но и всем людям на Земле.
С.А. Назарбаева

Түйінді сөздер: шығармашылық ойлау, білім беру міндеттері, бейнематериалдар, коммуникациялық тапсырмалар

Ключевые слова: творческое мышления, образовательные задачи, видеоматериалы, коммуникативные задачи

Keywords: creative thinking, educational tasks, video materials, communication tasks

Аннотация

Бұл жұмыстың өзектілігі бейнематериалдар арқылы оқушылардың шығармашылық ойлау қабілетін, оқуға деген қызығушылығын арттыруы. Арнайы бейнематериал арқылы оқушылар өзіндік эмоциональдық және шығармашылық күш әсерін жоғарлатады. Оқушылардың сөйлеу тілін, тіл мәдениетін, ауызша және жазбаша сауатты сөйлеу дағдылары қалыптаса бастайды. Сондықтан бейнематериалдарды пайдалана отырып сабақ жоспарлағанда, мұғалім шығармашылық ойлау дағдыларын жетілдіруге және студенттердің сөйлеу белсенділігін арттыруға бағытталған коммуникативтік тапсырмалар арқылы мұқият ойлауы керек. Барлық жаттығулар немесе көрген нәрселерін талқылау әр студенттің рухани-адамгершілік әлеуетін нығайтуға бағытталуы керек.

Аннотация

Актуальность данной работы обусловлена тем, что видеофильмы повышают интерес к уроку посредством творческого мышления, эффективно формируется обратная связь на уроке, что позволяет обеспечить успешное достижение цели урока. Кроме того важно, чтобы просмотр видеоматериала не стал целью, а средством для решения образовательных задач. Использование видеоресурсов на уроках самопознания способствует улучшению обучения и развитию личностных качеств каждой уникальной личности. Преимуществом видеоресурсов является эмоциональная и творческая сила воздействия на учащихся. Поэтому, планируя уроки с использованием видеоматериалов, учителю следует тщательно продумывать коммуникативные задачи, нацеленные на совершенствование навыков творческого мышления и развитие речевой активности учащихся. Все упражнения или обсуждение увиденного должны быть направлены на закрепление духовно-нравственного потенциала каждого ученика.

Abstract

The relevance of this work is conditioned by the fact that video films increase interest to the lesson through creative thinking, feedback is effectively formed in the lesson, which allows to ensure the successful achievement of the goal of the lesson. Creative imagination is such a kind of imagination, during which a person creates new images and ideas of a certain value. These ideas can be embodied in specific products of creative activity. In addition, it is important that viewing video is not the goal, but a means to solve educational problems. The use of video resources in the lessons of self-knowledge contributes to improving the learning and development of the personal qualities of each unique personality. The advantage of video resources is the emotional and creative power of impact on students. Lessons of self-knowledge have their own specifics and differ from other lessons in that they require the formation of positive, positive qualities, skills and skills that are necessary for self-solving problems.

В наше время все большее внимание уделяется человеку как личности - его сознанию, духовности, культуре, нравственности, а также высоко развитому интеллекту и интеллектуальному потенциалу.

Развитие личности в школе идет на учебном занятии, поэтому задача педагога состоит в том, чтобы обеспечить включение каждого ребенка в разные виды деятельности. Особенностью урока самопознания с применением видеоресурсов заключается в том, что на занятиях после просмотра определенного видеоресурса ведется активный диалог с учителем, исследуется мир человеческих взаимоотношений, происходит обмен жизненными наблюдениями, развиваются навыки практического мышления. Видеоматериалы – это технические средства обучения, относящиеся к современным методическим приемам. Учитель не только должен знать, что такое видеоматериалы, но и уметь применять их на практике. Только правильно владея методикой работы с видеоматериалами, он может донести знания до учащихся. Использование данного метода дает:

- во-первых, повышение у учащихся интереса к изучению определенной темы на уроке;
- во-вторых, стимулирует развитие комфортной среды на уроке;
- в-третьих, повышается активность в самостоятельной работе у учеников;
- в-четвертых, просмотр видеоматериала улучшает интеллектуальное и эмоциональное развитие ученика.

Теоретическая база данной работы основывается на принципах гуманно-личностной педагогики Ш.А. Амонашвили, исследованиях по проблемам коммуникативного обучения. Поэтому главное внимание направлено на формирование учащимися личностного отношения к увиденному. Успешное достижение такой цели осуществляется при просмотре видеоматериала на уроке самопознания в рубрике «Подарок учителя». Применение на уроке видеоматериала - это не только еще один источник информации. Использование видеоматериала способствует развитию личностных качеств и различных сторон психической деятельности учащихся, и, прежде всего, внимания и памяти.

При использовании наглядного метода (демонстрация видеоматериала) необходимо соблюдать ряд условий:

1. Продуманное применение видеоматериала на уроке самопознания способствует развитию у ученика интереса к данному предмету, помогает выработать навыки самостоятельной работы.
2. При планировании предстоящего урока нужно четко определить, для выполнения каких задач предназначается тот или иной фильм. Изучив сам фильм, учитель должен отобрать оптимальный объем информации, учитывая уровень

развития учеников, интересы и особенности детей и умение работать с фильмом. От глубины понимания видеофрагмента будет зависеть и качество усвоения ранее пройденного материала.

3. Важно на уроке не допустить пассивного слушания и просмотра видеоматериала, нужно уметь работать с видеоресурсом: спорить, размышлять и оценивать. При использовании видеоматериала в качестве основного источника необходимо составить вопросы, на которые учащиеся получают ответы во время просмотра и которые дают осмысление необходимых фактов.

4. Время, затрачиваемое на демонстрацию видеофрагмента, - от трех до двадцати минут. Методисты утверждают, что отрезок времени просмотра видеоматериала не должен равняться всей продолжительности урока. Оптимально – 10-15 минут. В ситуации, когда видео используется в течение 25-30 минут, пассивность учащихся неизбежна.

Особо нужно заметить, что на уроках с использованием видеофильмов учитель выступает, прежде всего, как организатор учебно-познавательной деятельности учащихся. *Использование видеофильма в преподавании самопознания в школе позволяет решать 3 основные задачи:*

1. сообщение учащимся новых знаний по изучаемому вопросу определенной темы или раздела;
2. знакомство с многообразием внутреннего мира человека;
3. повышение познавательной активности / использование более прочных и глубоких знаний для осмысления /.

Еще одним достоинством видеофильма является сила впечатления и эмоционального воздействия. Главное внимание должно быть направлено на формирование у учащихся личностного отношения к увиденному. Во время просмотра в аудитории возникает атмосфера совместной познавательной деятельности. В этих условиях даже невнимательный ученик становится внимательным. Конечно, для того чтобы понять содержание фильма, учащимся необходимо приложить определенные усилия. Кроме того, информация, представленная в наглядной форме, является наиболее доступной для восприятия, усваивается легче и быстрее. Видеоматериалы предоставляют практически неограниченные возможности для проведения анализа, построенного на сравнении и сопоставлении культурных реалий и особенностей поведения людей в различных ситуациях. Очевидно и то, что видео может иметь сильное эмоциональное воздействие на учащихся, служить стимулом и усилением для создания дополнительной мотивации в дальнейшей учебно-поисковой и творческой деятельности.

На уроке используется короткие видеоленты с определенным тематическим смыслом, где рассматриваются отдельные вопросы к фильму. Опорой к наиболее полному изучению видеоматериала является использование элементов критического мышления, которое обеспечивает успешное достижение цели урока. Таким образом, изучение данной работы позволило развивать не только творческую активность на уроке, но и поднимает познавательный интерес к самому предмету, что повышает качество преподавания урока. Рассмотрим коротко на примере некоторых изученных фильмов:

1. Изучение анимационного мультфильма «Луна»
Жанр - анимационный фильм

Содержание фильма: Басня о мальчике, который в своем возрасте побывал в самых необычных обстоятельствах. В первый раз папа и дедушка берут его на работу. В старой деревянной лодке они выплывают далеко в море, так что и земли не видно, они останавливаются и ждут. Большой сюрприз ожидает мальчика, когда он обнаруживает самые необычные черты своей семьи, их работы. Должен ли он следовать примеру своего папы, дедушки или оставаться верным своим убеждениям? Сможет ли он найти свой собственный путь в разгар их противоречивых мнений?

Пример:

Тема урока: Разум и воля

Класс: 7 класс

Цель урока: развивать интерес к поиску себя через познание своих возможностей.

Содержание урока: Разум и чувства. Человек с сильной волей. Познание возможностей человеческого разума и чувства. Путь к духовному развитию через постижение ценностей жизни.

Прием «Синквейн»

Самым популярным приемом, применяемым на стадии рефлексии, стал синквейн. Синквейн – стихотворение, представляющее собой синтез информации в лаконичной форме, что позволяет описывать суть понятия или осуществлять рефлексии на основе полученных знаний. Правилами написания этого стихотворения является определенное количество слов в строке и назначение каждой строки. Синквейн – это не простое стихотворение, а стихотворение, написанное по следующим правилам:

- 1 строка – одно существительное, выражающее главную тему синквейна.
- 2 строка – описание этой темы, два прилагательных, выражающих главную мысль.
- 3 строка – три глагола, описывающие действия в рамках темы.
- 4 строка – фраза, несущая определенный смысл.
- 5 строка – заключение в форме существительного (ассоциация с первым словом).

Составлять синквейн очень просто и интересно. Работа над созданием синквейна развивает образное и креативное мышление. На уроке самопознания, учащиеся учатся писать подобные стихотворения в парах, напоминая друг другу правила написания, подбирая лексику. Затем синквейн пишется индивидуально. Целью написания подобного стихотворения может быть отработка понятий, рефлексивная оценка пройденного.

На примере мультфильма «Луна»

1. Любовь
2. Сказочная, фантастическая
3. Открывает, учит, познает
4. Любовь всегда спасает
5. Мечта

Вывод: видеоматериал дает богатую пищу для размышления, учащиеся приобретают свою точку зрения о самых важных качествах разумного человека, а с применением приема «Синквейн» после просмотра учащиеся осознают важность принятия самостоятельного решения и обосновывают его.

2. Изучение фильма «Цирк бабочек»

Жанр – короткометражный, мотивирующий, драма

Содержание: действие фильма проходит в США во времена Великой депрессии. Глава цирка "Бабочка", по имени Мендес, приезжает со своей великолепной труппой в Южную Каролину. Там он попадает на выставку уродов, где встречает человека без конечностей, по имени Уилл, над которым все смеются и унижают его. Встретив Мендеса, несчастный Уилл решает примкнуть к труппе и пытается спрятаться в цирковой машине, однако его находят. Все участники цирка "Бабочка" рады видеть его в своих рядах, и он присоединяется к циркачам. Все рассказывают новому участнику труппы свои грустные истории, как плохо им жилось до встречи с Мендесом, благодаря которому они раскрыли себя. Во время совместных гастролей Уилл случайно узнает, что умеет плавать. И тогда он придумывает смертельный номер – прыжок из-под купола цирка в небольшую емкость с водой.

Пример:

Слоган фильма: Никогда не опускай руки, даже если у тебя их нет.

Тема урока: Внешняя привлекательность и внутренний мир человека

Класс: 7 класс

Цель урока: с помощью навыков критического анализа углубить представления учащихся о зависимости внешней красоты от состояния внутреннего мира.

Прием «Эссе»

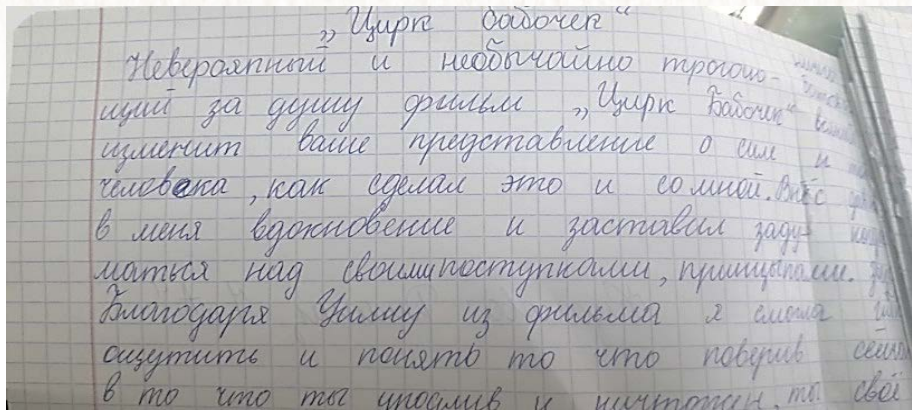
Написание собственных мыслей и взглядов к фильму расширяет спектр поставленных задач к уроку, что является смысловым моментом. Этот прием важен тем, что здесь наиболее четко проявляется отражение внутреннего мира человека через его личные записи. Эссе должно содержать убедительную аргументацию по заявленной проблеме. После просмотра видеоматериала учитель дает правила написания эссе:

- ✓ Эссе не должно содержать ничего лишнего;
- ✓ включать только ту информацию, которая необходима для раскрытия идеи.

Учитель ставит основной вопрос перед началом просмотра. И учащиеся отвечают на вопрос в эссе:

- *В чем смысл данного фильма?*

Вывод: фильм с глубоким смыслом про судьбу удивительного человека, мотивирует учащихся к ценностному отношению к жизни. С помощью применения приема «Эссе» можно увидеть глубину мыслей человека, которые отражаются в собственных переживаниях. Этот видеоматериал является направляющим ресурсом, учащиеся могут получить самостоятельно ответы на многие вопросы о стойкости и терпимости характера человека. Данный урок можно провести для учащихся среднего и старшего звена по соответствующей учебному плану теме о человеке и его жизни.

3. Изучение фильма «Подтверждение»

Жанр - комедия, короткометражный, мелодрама

Содержание: это история о работнике парковки, который не просто выполняет свою рутинную работу, а ещё и пытается поднять каждому человеку настроение. Его миссия - заставить людей улыбаться и верить в свою исключительность.

Пример:

Тема урока: Энергия позитивной мысли

Класс: 7 класс

Цель урока: на основе позитивного мировосприятия углубить представление учеников о сущности жизненного успеха

Прием «Ассоциации»

Данный прием можно применять на всех уроках. Прием направлен на осознание своего творческого воображения, является прекрасным материалом для раскрытия своих внутренних ресурсов. Размышления над фильмом еще раз позволит ученикам осмыслить свои представления об увиденном и развивать свои творческие ресурсы. Учитель ставит основные правила к применению приема «Ассоциации»:

✓ Желательно, чтобы ассоциации были как можно ближе к центральной теме. Если они будут слишком оторванными от предыдущей темы, то это будет резать слух.

✓ Но, кроме того, нужно, чтобы они были не слишком примитивными и очевидными. Чем оригинальнее ассоциации, тем интереснее слушать. Учащиеся записывают свои ассоциации в тетрадях.

✓ Фильм «Подтверждение». Учитель задает вопрос: На что похож этот фильм? Подберите свои ассоциации к фильму. Например, фильм ассоциируется:

- с погодой
- с растениями
- с животными
- с временами года
- с сооружениями

Вывод: данную короткометражную позитивную историю стоит посмотреть, чтобы напомнить о том, что нужно улыбаться и делать приятное для близких тебе людей. Стремление осмысливать явления и предметы окружающего мира при помощи ассоциаций присуще человеческому мышлению. Применение

приема «Ассоциации» формирует у учеников расширенное представление о позитивных и негативных эмоциях и их роли в жизни человека.

4. Изучение фильма «Отец и дочь»

Жанр - немой анимационный фильм

Содержание: тонкий, изящный мультфильм о том, как дочь всю жизнь ждала отца, уплывшего на лодке за горизонт. Символическим колесом жизни в мультфильме становится обычное колесо велосипеда, которое в каждой новой сцене картины привозит дочку - сначала маленькой девочкой, затем влюбленной девушкой, счастливой матерью и наконец слабеющей старушкой - на высокий берег. Спустя много-много лет она узнает правду: темнело, отец возвращался домой, но вдруг лодка дала течь и начала тонуть, изменить ничего было нельзя, и ее единственный пассажир утонул. А жизнь все продолжалась, шла, летела, но память всегда оставалась.

Пример:

Тема урока: Семейные ценности

Класс: 7 класс

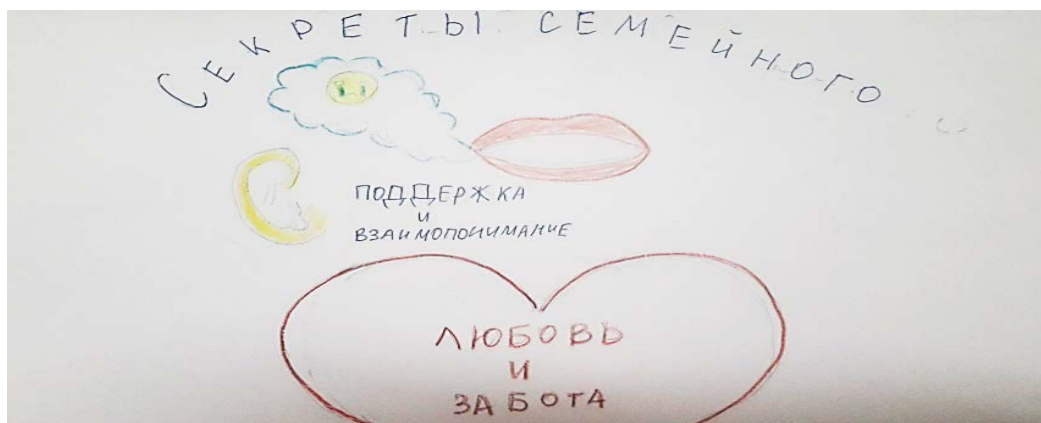
Цель урока: углубить представления учащихся о семейных ценностях, о роли отца и матери.

Прием «Ключевые слова»

Суть этого задания заключается в названии 5 – 7 ключевых слов, передающих суть этого фильма. Затем с помощью этих ключевых слов составляется пересказ событий. Учитель перед просмотром видеоматериала дает задание:

- ✓ Во время просмотра выбирайте 5-7 ключевых слов и запишите их в тетради.
- ✓ Дайте толкование слов и выскажите свои предположения по просмотренному сюжету /в парах/.

Вывод: применение приема «Ключевые слова» помогает передать основной смысл, восстановить содержание фильма. Работа над фильмом способствует развитию общечеловеческих качеств, которые должны быть главными в жизни. Во время рассказывания историй задействуются такие качества учащихся, как любознательность, воображение, способность визуализировать, понимание и терпимость. Душевный фильм дает возможность осознать, что основной семейной ценностью является любовь, которая живет в сердцах близких людей.

Каждый человек идеал по своему. Но все равно, мне нравится, у каждого есть чувства, все свойственно выбирать. И так уже появились идеалы. Любви, которой мы хотим видеть рядом с собой. Есть такие люди, которые не имеют чувств, их называют холодными...
 У меня есть - собственный идеал человека. Описание моего идеала: не быстрое и не маленькое. Мой идеальный человек должен быть **ЧЕСТНЫМ**, это самое важное качество в жизни человека. **ДОБРОТА** - это самое бесценное качество помогает нам завести больше друзей, познакомиться (предоставить) по своей идеальной человек не обязательно должен быть красивым, поэтому внешне может выглядеть, тому как наша учительница по самообразию.
ДРУЖЕЛЮБНОСТЬ помогает завести все больше и больше друзей. Иметь больше количество друзей очень важно, ведь тогда будут люди, которые смогут помочь тебе и поэтому свой идеал должен быть **ОБЩИТЕЛЬНЫМ**. **УМНЫЕ** люди могут и увидеть на том

5. Изучение мультфильма «Озарение»

Жанр - мультфильм, короткометражная драма

Содержание: Эта история о дружбе одинокой бабушки и маленькой девочки. Пожилая женщина осталась совсем одна. Она одинока. Когда-то у нее была семья, дети и лишь старая фотография напоминает ей об этих днях. Днем бабушка попрошайничает на улице, а ночью спит в картонной коробке за переулком. Однажды ей подаст милостыню маленькая девочка, в благодарность бабушка сделает ей оригами-лошадку. На следующий день девочка снова придет к бабушке, и та смастерит ей другую фигурку. На третий день бабушка изготовит бабочек. Так между девочкой и пожилой женщиной родилась дружба. И вот в одно утро бабушка проснется и увидит над своей коробкой рисунок, нарисованный руками девочки. Этот поступок тронул сердце старушки. Мультфильм «Озарение» воспитывает как в маленьких, так и во взрослых зрителях уважение к пожилым людям и чувство милосердия к обездоленным.

Пример:

Тема урока: Любовь как высшая сила

Класс: 9 класс

Цель урока: углубить ценностные представления учащихся о любви, о дружбе и сострадании как о свойстве человеческой души.

Прием «Оформление коллажа» (в микрогруппах)

После просмотра фильма на собственные ассоциации, учащиеся в парах делают коллаж. Прием коллажа на уроках самопознания является творческой

работой. Этот прием помогает активизировать не только интеллектуальную деятельность ученика, но и включить его в творческий процесс, улучшить эмоциональную атмосферу обучения, реализовать индивидуальный подход к учащимся. Перед началом просмотра учащиеся делятся на микрогруппы. Затем перед учениками ставится задача глубже изучить главных героев мультфильма. После просмотра учащиеся с помощью старых журналов и газет создают образ героев мультфильма.

Вывод: поучительный и жизнеутверждающий фильм о доброте дает возможность более глубоко изучать общечеловеческие ценности. Мультфильм вызывает эмоции, заставляет задуматься о жизни. Во время составления коллажа учащиеся спорят, фантазируют, размышляют вслух, учатся работать в парах и группах, учатся мыслить гибко, оригинально, учатся сотрудничеству. А творческая работа с применением приема «Оформление коллажа» способствует осмыслению многогранности своего «Я», а также необходимости жить в мире и согласии с окружающим миром.

6. Изучение видео притчи «Воробей»

Жанр – видеопритча

Содержание: удивительная видеопритча «Воробей» обращает нас к жизни своего сердца. Когда человек любит, тогда он и живет. Когда же он начинает жить умом, то медленно умирает, застывает в своих стереотипах. Взрослый обрывает своими «понятиями» о справедливости, как панцирем. И вдруг, в один прекрасный момент, понимает, что он не способен уже любить, хотя помнит детство и знает, как прекрасно было любить и никого не осуждать в простоте сердца.

Пример:

Тема урока: Семья: прошлое, настоящее, будущее

Класс: 10 класс

Цель урока: раскрыть значимость родительской любви в семье, а также развивать чувства благодарности, уважения и терпимости к старшему поколению.

Прием «Живая беседа»

Этот прием удобен тем, что учитель может останавливать запись в ключевых моментах, задавать вопросы, касающиеся того, что уже случилось и что должно произойти, учащиеся предсказывают дальнейший сюжет и сопоставляют прогноз с реальными фактами.

Перед просмотром видеофильма ставятся следующие вопросы:

-Что значит понимать другого человека?

-К чему может привести непонимание между людьми?

-Трудно ли принять точку зрения другого человека?

-Всегда ли надо принимать точку зрения другого человека? Почему?

Задание к видеофильму может быть дано в форме вопросов, составления схем, заполнения таблиц. Лучше задание напечатать на карточках и перед просмотром фильма раздавать на столы учащимся. Каждый ученик может внимательно с ними ознакомиться, и оно воспринимается как индивидуальное.

Вывод: видеофильм о любви наглядно демонстрирует, как нужно беречь близких тебе людей. Видеопритча способствует осознанию семейных ценностей, роли родителей в семье, формирует чувство благодарности родителям. Учащиеся осознают роль и важность семейных взаимоотношений в жизни человека. С помощью задаваемых вопросов учитель реализовывает свою задачу: побудить учеников, участвующих в беседе, делать практические выводы и совершать прогрессивные шаги к становлению целостной личности.

Уроки самопознания имеют свою специфику и отличаются от других уроков тем, что требуют формирования положительных, позитивных качеств, умений и навыков, необходимых для самостоятельного решения проблем. Поэтому, планируя уроки с использованием видеоматериалов, учителю следует тщательно продумывать коммуникативные задачи, нацеленные на совершенствование навыков творческого мышления и развитие речевой активности учащихся. Все упражнения или обсуждение увиденного должны быть направлены на закрепление духовно-нравственного потенциала каждого ученика. Только в этом случае видеоресурсы будут эффективными средствами обучения на уроке самопознания. Просмотр видеофильма лучше всего производить в том кабинете, где вы постоянно проводите занятия, это имеет свою положительную сторону.

При работе с видеоматериалом особое внимание было уделено подбору приемов, используемых на уроке самопознания. При проведении урока удачными оказались следующие моменты: умение учащихся работать в микрогруппах, умение отвечать на поставленные вопросы учителя /*прием «Оформление коллажа»*/, умение размышлять и анализировать /*на приемах «Эссе», «Письмо «Ключевые слова», Ассоциации»*/, умение презентовать свою работу и задавать вопросы другим микрогруппам /*на приемах «Живая беседа», «Синквейн»*/). Видеоресурсы как особый вид учебного фильма способны создать в классе атмосферу совместной познавательной деятельности, в которой даже невнимательный ученик становится внимательным. Ученикам необходимо приложить определённые усилия и старания. Поэтому использование определенных методических приемов в изучении видеоматериала на уроке самопознания способствует развитию познавательного интереса, активизирует мыслительную и речевую деятельность учащихся.

Хотелось бы подчеркнуть, что через следующие методы и приемы, применяемые на уроках самопознания, учитель:

- Создает атмосферу доверия и взаимного сотрудничества
- Благодаря видеоматериалу, учитель может наметить более глубокий, нравственно-духовный аспект рассматриваемой темы

- С помощью методов и приемов учитель может разнообразить свой урок
- Творческий подход к изучению видеоматериала на уроке самопознания имеет свой положительный эффект, так как учащиеся могли свободно участвовать в беседах и обсуждениях без примеси скованности, и ответы шли из глубины сердца.

Что же дает использование видеоматериала на уроке самопознания ученику? Предмет «Самопознание» отличается от остальных школьных предметов. Он не об окружающем мире, а о самом Человеке. Поэтому учитель самопознания должен применять прием, который будет глубже раскрывать тему данного урока и направлять учеников к дальнейшему поиску своего «Я». Очень было интересно узнать у учащихся, насколько интереснее изучать новую тему на уроке самопознания с видеоматериалом. Застенчивые ученики начали активно мыслить, высказывать свое мнение, сплоченно работать в группах. Также среди учеников заметно расширилось представление о понятиях «позитивная мысль», «позитивное мышление». С помощью активного применения видеоресурсов повысилось воспитание чувства ответственности за свои мысли, слова и действия. Учащиеся стали принимать активные участия во внеклассных мероприятиях, волонтерской деятельности школы, повысился интерес к изучению литературы в области самопознания и психологии.

Литература

1. Анимационного мультфильма «Луна» films.imhonet.ru/element/1208869
2. Короткометражный фильм «Цирк бабочек» <https://my-hit.org/film/13767/>
3. Фильм «Чем люди живы» по рассказу Льва Толстого <http://www.magiya.net/>
4. Короткометражный фильм «Подтверждение» <http://www.youtube.com/watch?v=jKjGb5I8Ka0>
5. Анимационный фильм «Отец и дочь» <http://www.youtube.com/watch?v=5A7t6Fdv8hQ>
6. Мультфильм «Озарение» <http://multyasha.com/korotkometrazhki/86-ozarenie.html>
7. Видеопритчи «Воробей» <http://www.smisl-zhizni.ru/pritchi/71-video/530-vorobei>
8. Матрос Д.Ш. Управление качеством образования на основе новых информационных технологий и образовательного мониторинга» -педагогическое Общество России, М., 2001.
9. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина. М.: Академия, 2007. 368 с.
10. Руденко Т.В. Дидактические функции и возможности применения информационно-коммуникационных технологий в образовании [электронный ресурс] / Т.В. Руденко. Томск, 2006. Режим доступа: http://ido.tsu.ru/other_res/ep/ikt_umk/

11. Мукажанова Р.М., Омарова Г.А. Методика преподавания дисциплины «Самопознание» в школе. Учебно-методическое пособие для учителей. – Алматы: ННПООЦ «Бөбек», 2013. 176 с.
12. Амонашвили Ш.А. Школа Жизни. Теория и практика. Педагогическая мастерская Шалвы Амонашвили. М.: Дрофа, 2010. 176 с.
13. Методика создания и применения современных видеоматериалов в деятельности образовательного учреждений.
14. Методика использования учебных видеофильмов на уроках английского языка ikt.kpschool.ru/index.php?lid=

УДК 371.146

О ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА САМОАНАЛИЗА И ОБРАТНОЙ СВЯЗИ ПО УРОКУ В РАМКАХ ШКОЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ

Бабич И.М.
НИШ ХБН, г. Павлодар
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: кері байланыс, мектеп бағалауы, кәсіби даму мақсаты, бағалау критерийлері, өзіндік талдау, оқушылардың ілгерілеуі, рефлексия.

Ключевые слова: обратная связь, школьное оценивание, цель профессионального развития, критерии оценивания, самоанализ, прогресс учащихся, рефлексия.

Keywords: feedback, school assessment, the goal of professional development, assessment criteria, self-analysis, student progress, reflection.

Аннотация

Бұл мақалада педагогтердің өз сабағына талдау жасау және мектеп бағалауы шеңберінде кәсіби даму мақсаты бойынша әріптестеріне конструктивті ұсыныс берудегі қиыншылықтары өзекті мәселе ретінде қарастырылған. Бұл қиыншылықтардың себептері анықталып, оны жоюдың жолдары ұсынылды. Автор жүргізген зерттеудің негізінде оқу жылы бойы мұғалімнің кәсіби даму мақсатын қою және оны жүзеге асырудың тәртібін ұсынады. Бұл тәртіп мұғалімнің кәсіби даму мақсатын жүзеге асыру үшін бақылаушы мен педагогке мұғалімнің кәсіби даму мақсатына жетудің қай кезеңінде екенін, қай бағытта жұмыс жасау қажеттігін және бақылаушыға не істеу керектігін (ментор, сыни дос) түсінуге көмектеседі. Сындарлы кері байланыс пен сабақты өзін-өзі талдауға кедергі келтіретін анықталған факторлар, сондай-ақ кәсіби даму мақсатын қоюдың ұсынылатын тәртібі мұғалімнің кәсіби деңгейін және оқушылардың жетістіктерін арттыруға көмектеседі.

Аннотация

в данной статье рассмотрена актуальная проблема затруднений педагогов в осуществлении самоанализа урока и представлении конструктивных рекомендаций коллегам по достижению их цели профессионального развития в рамках школьного оценивания. Выявлены причины этих затруднений и предложены пути их устранения. На основе проведенного исследования автором предлагается процедура формулировки и реализации цели профессионального развития учителя в течение учебного года. Данная процедура помогает наблюдателю и педагогу понять, на какой стадии достижения цели профессионального развития находится учитель, куда необходимо стремиться и что сделать наблюдателю (ментору, критическому другу), чтобы помочь учителю в осуществлении цели профессионального развития. Выявленные факторы, препятствующие конструктивной обратной связи и самоанализу урока, а также предложенная процедура постановки цели профессионального развития будет способствовать повышению уровня профессионализма учителя и прогрессу учащихся.

Abstract

This article examines the current problem of teachers' difficulties in making self-analysis of the lesson and giving constructive recommendations to colleagues in achieving their goal of professional development within the framework of school assessment. The causes of these difficulties are identified and the ways of their elimination are suggested. Based on the study, the author proposes the procedure to formulate and realize the goal of professional development of the teacher during the school year. This procedure helps both the supervisor and the educator to understand at what stage of the achievement of the goal of professional development is the teacher, what should be the target and what the observer (mentor, critical friend) is supposed to do to help the teacher to realize the goal of professional development. The identified factors that impede constructive feedback and the self-analysis of the lesson, as well as the proposed procedure for setting the goal of professional development which will help to increase the level of professionalism of the teacher and the progress of students.

Введение. Эффективность обратной связи по уроку во многом определяется тем, насколько она будет мотивировать учителей на развитие собственной практики преподавания и будет способствовать прогрессу учащихся. Большое влияние на эффективность обратной связи оказывает компетентность наблюдателя [1;134], его подготовка [2;16], надежность [3;24] и валидность оценивания. Дональдсон [4;11] полагает, что основным фактором, который ограничивал эффективность оценки преподавателя, являются неопределенные стандарты, и, следовательно, критерии оценивания.

Одной из рекомендаций проекта МЕТ (Measures of Effective Teaching) [5;11] стала необходимость требования от наблюдателей демонстрации точности в выборе признака, на основании которого проводится оценка, который устанавливает ясные ожидания. По мнению Ричарда Марфи [2;16] и Рассела [3;24] это позволит дать учителям уверенность в объективности и беспристрастности их оценки.

Школьное оценивание, которое осуществляется в Назарбаев Интеллектуальной школе, требует от учителя и наблюдателя урока умения концентрировать внимание сразу на нескольких аспектах: непосредственно фокусе наблюдения урока (планировании, преподавании, оценивании) с учетом квалификационных характеристик, реализации цели урока (практики, ресурсы, личностно-ориентированный подход и т.д.), продвижения учителя к достижению цели профессионального развития, качестве самоанализа урока, как показателе осмысления практики преподавания, степени развития рефлексивных навыков педагога.

Контент-Анализ рефлексии ста двадцати учителей после урока и ста двадцати письменных отзывов в листах наблюдения уроков показал, что в отличие от первых двух аспектов оценка и самооценка продвижения учителя к достижению цели профессионального развития на уроке вызывали затруднение как у наблюдателя, так и учителя. В 52% кратких отзывах о продвижении учителей к цели профессионального развития были использованы позитивные общие фразы, не несущие «критически-конструктивные рекомендации по улучшению и развитию дальнейшей практики.» [7, с.33]. Наблюдатели не могли определять проблемные области урока, требующие коррекции, резервы в совершенствовании сотрудника, предлагать конкретные действия (методы, техники) для достижения желаемых результатов. Самоанализ учителей по уроку чаще носил констатирующий характер и не демонстрировал навыки рефлексивного осмысления степени реализации цели профессионального развития и предложений по корректировке направлений ее достижения.

Целью нашего исследования стало выявление основных причин затруднений педагогов в самоанализе урока (почему возникают затруднения?), представлении конструктивных рекомендаций по достижению цели профессионального развития и поиск путей их устранения (как мы будем их устранять и что для этого необходимо сделать?).

Материалы и методы исследования. Исследование осуществлялось в три этапа. На первом этапе (январь-май 2017 года) был проведен концептуальный контент-анализ ста двадцати отзывов о посещенных уроках, ста двадцати самоанализов учителей и качественное исследование - интервью. Смысловыми единицами контент-анализа стали рекомендации по фокусу наблюдения урока и рекомендации по реализации ЦПР с учетом фокуса наблюдения урока, а основной целью его проведения стало выявление частоты встречаемости этих единиц.

Чтобы ответить на вопрос «Почему возникают затруднения в ходе школьного оценивания и самооценивания?», интервью фокусировалось на таких вопросах, как: что такое школьное оценивание? Считаете ли вы, что школьное оценивание способствует улучшению практики преподавания учителя и прогрессу учащихся? Какие факторы препятствуют школьному оцениванию (конструктивной обратной связи, самоанализу урока)? Что необходимо сделать для устранения этих факторов?

В исследовании приняли участие пять учителей, имеющих разный квалификационный уровень, опыт работы (с 3 до 27 лет), должностные обязанности в методическом объединении, преподающие различные школьные предметы. Три из пяти учителей посещали уроки коллег вместе с руководителями методических объединений и все пять учителей показывали уроки наблюдателям в ходе школьного оценивания в течение учебного года.

Полуструктурированные интервью пяти участников были проанализированы с помощью тематического кодирования и интерпретации. В ходе исследования применялась целенаправленная вариационная выборка респондентов, позволяющая понять причины вопроса исследования(табл.1).

Таблица 1.

Информация об участниках исследования

Код участника	Должностные обязанности и в МО	Роль в школьном оценивании	Предмет	Опыт преподавания	Квалификационный уровень	Аттестационный период
У1РН	Руководитель МО	Наблюдение, обратная связь по уроку коллег, проведение и самоанализ своих уроков	химия	27 лет	эксперт	Аттестация
У2РН	Руководитель МО	Наблюдение, обратная	Русский язык	16 лет	модератор	Аттестация

		связь по уроку коллег, проведение и самоанализ своих уроков				
УЗКУ	Координатор критериального оценивания	проведение и самоанализ своих уроков	история	14 лет	модератор	Аттестация
У4ТН	Тренер по развитию одаренности	Наблюдение, обратная связь по уроку коллег, проведение и самоанализ своих уроков	ИКТ	23 года	эксперт	Межаттестационный период
У5ТУ	Тренер по CLIL	проведение и самоанализ своих уроков	физика	3 года	учитель	Аттестация

На втором этапе (август-март 2017-2018г.) осуществлялся повторный контент-анализ отзывов о 120 посещенных уроках, 120 самоанализов учителей и проанализирована динамика частоты встречаемости тех же единиц в сравнении с первым этапом исследования [8, с.18]. На 3 этапе (июнь 2018 г.) было проведено дистанционное анкетирование всего педагогического коллектива с применением закрытых и полужакрытых вопросов.

Анализ данных. Анализ результатов классификационной схемы контент – анализа 1 этапа исследования показал, что частота встречаемости рекомендаций по первой категории значительно превышает частоту встречаемости по второй. То есть наблюдатели не смогли сформулировать конкретные рекомендации по продвижению учителя к цели профессионального развития в 52% от общего количества проанализированных отзывов. Более того, наблюдается уменьшение процента возврата к рекомендациям первого полугодия во втором с 48 до 43. Это может быть причиной неконструктивности рекомендаций первого полугодия, затруднением их выполнения учителем с одной стороны и анализа внедрения рекомендаций наблюдателем, с другой стороны. Таким образом, анализ обратной связи по уроку в рамках школьного оценивания позволил увидеть затруднение педагогов в предоставлении конструктивного отзыва о продвижении к цели профессионального развития.

Все пять участников интервью имеют, в целом, похожее понимание школьного оценивания, как включения учителя в процесс непрерывного профессионального развития. Руководители методических объединений отметили роль оценивания, как способа развития рефлексии учителя. Тренеры и координатор подчеркнули роль оценивания для прогресса учащихся в процессе

реализации учителем рекомендаций в области планирования, преподавания, оценивания.

Все интервьюируемые согласны с тем, что школьное оценивание улучшает практику преподавания учителя, так как он реализует цель профессионального развития, сформулированную с учетом собственных профессиональных потребностей и потребностей учеников. Наблюдатели уроков (руководители МО и учитель-эксперт) считают, что посещение уроков коллег помогает им улучшить собственную практику преподавания не только перенимая лучший опыт, но и в процессе обучения на ошибках других. Учитель – тренер утверждает: «Для того, чтобы дать конструктивную обратную связь мне приходится читать дополнительно методико-дидактическую литературу, что положительно влияет на конструирование и проведение моего урока».

Среди факторов, которые препятствуют предоставлению конструктивной обратной связи руководители МО и учитель-тренер, участвующий в наблюдении уроков, отметили большое многообразие целей профессионального развития, недостаточный объем знаний наблюдателей по всему спектру целей, «не понимание, что является показателем того, что учитель достиг цель профессионального развития или, что он движется в направлении достижения цели». Другие учителя-тренеры согласились с тем, что они испытывают затруднение в самоанализе урока из-за отсутствия «конкретных сформулированных критериев оценивания достижения цели профессионального развития, составленной по SMART». Руководители МО отмечают, что рекомендации по фокусу наблюдения урока с учетом квалификационных характеристик не вызывают затруднения, так как имеют разработанные, понятные измерители (листы оценивания урока, требования к уровню квалификации) и критерии оценивания.

Последний вопрос исследования позволил учителям предложить пути устранения факторов, препятствующих конструктивной обратной связи и самоанализу урока. Все пять участников предложили две основные инициативы:

1) сформулировать критерии оценивания достижения цели профессионального развития. Критерии помогут определить уровень достижения цели наблюдателям при анализе посещения уроков и учителям в процессе рефлексивного самоанализа урока. Поскольку ЦПР направлена на развитие учащихся и педагога, учителя-тренеры предложили сформулировать три критерия оценивания в соотношении учитель: ученик = 1:2.

2) Создать условия для обсуждения «черновых» вариантов целей профессионального развития не только в МО, но и с другими опытными учителями, критическими друзьями

Таким образом исследование показало, что учителя видят главной причиной затруднения представления конструктивной обратной связи и рефлексивного самоанализа урока в отсутствии конкретных критериев оценивания достижения ЦПР учителем и учащимися.

На втором этапе исследования учителям была предложена процедура формулировки и реализации ЦПР, которая включала:

1. самоанализ практики преподавания и выявление профессиональных затруднений учителем;

2. обучающий семинар по постановке цели профессионального развития тренерами профессионального развития;
3. формулировку ЦПР и критериев оценивания к ней (не менее 3);
4. ярмарку целей (помощь критических друзей, менторов в формулировке ЦПР и подборе надежных критериев оценивания ее достижения);
5. реализацию ЦПР и ее корректировку.

Повторный контент-анализ показал положительную динамику в предоставлении обратной связи по цели профессионального развития: 94,5 процентов листов наблюдения уроков содержали конкретные рекомендации по продвижению учителя в выбранном им направлении профессионального развития с учетом критериев оценивания его достижения. Уменьшение разрыва между показателями первого и второго полугодия объясняется тем, что наблюдатели анализируют степень достижения рекомендаций первого полугодия во втором в сравнении с критериями оценивания цели профессионального развития, формулируют выводы о реализации ЦПР учителем, предлагают ему пути дальнейшего развития в новом учебном году.

Анкетирование на третьем этапе исследования ста пятнадцати педагогических работников, принимающих участие в школьном оценивании, показало, что 64% респондента считают целесообразным формулировку критериев оценивания достижения целей потому, что позволяет увидеть результат профессионального развития и его траекторию. 34% опрошенных утверждают, что это помогло им понять направление развития в следующем учебном году.

94% респондентов считают полезной проведение «Ярмарки целей», так как поддержка коллег позволяет сформулировать цель профессионального развития, определять значимую проблему профессионального развития (22% опрошенных), понять, как планировать работу по реализации ЦПР (38% респондентов) и мониторить уровень ее достижения (14%).

56% педагогов отмечают, что зоной развития остается подбор средств и методов, позволяющих реализовать цель профессионального развития. Они считают, что для решения этого затруднения будет полезным определить дескрипторы к каждому критерию оценивания.

Заключение. Исследование показало, что основной причиной затруднений педагогов в предоставлении конструктивных рекомендаций по достижению цели профессионального развития, самоанализу урока стало отсутствие ясных и измеримых критериев оценивания достижения цели профессионального развития. С помощью конкретных критериев оценивания достижения цели профессионального развития учитель, наблюдатель, учащийся будут понимать: на какой стадии реализации цели профессионального развития находится учитель и учащийся; куда необходимо стремиться для достижения цели; что необходимо сделать наблюдателю (ментору, критическому другу), чтобы помочь учителю в достижении цели профессионального развития.

Наблюдатели понимают важность конструктивной обратной связи для развития учителя и учащихся, и необходимость углублять свои знания в области методики, дидактики, предметных знаний. Применение критериев оценивания позволило увеличить процент конструктивных рекомендаций наблюдателей по продвижению учителя к цели профессионального развития и уменьшить разрыв

между показателями первого и второго полугодия – возврата к рекомендациям и мониторинга их выполнения.

Для всех учителей важна поддержка коллег в постановке и реализации цели профессионального развития. Выбору оптимальных средств и методов достижения цели профессионального развития будут способствовать, по мнению педагогов, дескрипторы – последовательные действия по достижению наилучшего результата по каждому критерию.

Результаты исследования помогут повысить качество школьного оценивания и самооценивания педагогов. Выявленные факторы, препятствующие конструктивной обратной связи и самоанализу урока, а также предложенная процедура постановки цели профессионального развития будет способствовать повышению уровня профессионализма учителя и прогрессу учащихся.

Литература

1. Santiago P., Benavides F., Danielson C., Goe L. and Nusche D. Reviews of Evaluation and Assessment in Education Teacher Evaluation in Chile. OECD. 2013.
2. Murphy R. Testing Teachers: What works best for teacher evaluation and appraisal? The Sutton Trust. 2013.
3. Рассел Т. Навыки эффективной обратной связи. Питер, 2002.
4. Morgaen L. Donaldson. So Long, Lake Wobegon? Using Teacher Evaluation to Raise Teacher Quality. Center for American Progress. 2009.
5. Thomas J. Kane, Douglas O. Staiger. Gathering Feedback for Teaching Combining High-Quality Observations with Student Surveys and Achievement Gains, Measures of Effective Teaching (MET). Bill & Melinda Gates Foundation. 2012.
6. Методические рекомендации по аттестации. Часть 2. Центр педагогических измерений. 2017.
7. Вершловский С.Г., Матюшкина М.Д. Контент-анализ в педагогическом исследовании. Академия постдипломного педагогического образования. Санкт-Петербург. 2006.

ӘОЖ: 373.55

БИОЛОГИЯ ПӘНІ МЕН АҒЫЛШЫН ТІЛІ ПӘНДЕРІН КІРІКТІРЕ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ СТИЛЬДЕ ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Балғалиева А.К., Ермаганбетова Н.Д., Бижанова М.С.

Ақтау қаласындағы химия-биология бағытындағы

Назарбаев Зияткерлік мектебі

ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: жазылым дағдылары, ғылыми стиль, мақала, интеграция, көптілділік, академиялық ағылшын тілі, биология, ағылшын тілі

Ключевые слова: навыки письма, научный стиль, статья, интеграция, полиязычие, академический английский язык, биология, английский язык

Key words: writing skills, scientific style, article, integration, multilingual, academic English, Biology, English

Аннотация

Мақала жоғарғы сынып оқушыларының академиялық ағылшын тілінде жазылым дағдыларын ғылыми стильде мақала жазу арқылы дамыту жолдарын қарастыруға арналған. Мектептегі тәжірибені жақсартуды көздеген іс-әрекеттегі зерттеу жұмысы ғылыми және тілдік пәндерді кіріктіре оқыту арқылы тілдік құзіреттіліктер мен пәндік білімдерді ағылшын тілінде меңгеруге көңіл бөлген. Мақалада авторлар академиялық ағылшын тілінде жазылым дағдыларын дамытудың қажеттілігін, жазылым дағдыларын жақсартудың «Daily write» және «Бақылау күнделігі» әдістері мен мақала жазу жолдары туралы келтіреді. Зерттеу жұмысы нәтижесінде оқушылардың академиялық ағылшын тілінде ғылыми стильде жазылым дағдылары және биология пәні бойынша сөздік қоры артып, оқушылар ғылыми мақала құрылымын меңгерді. Мақала көптіліді орта қалыптастыруда мектептегі болашақ түлектердің тілдік құзіреттіліктерін жақсартудың тиімді тәсілдерін топтастырған.

Аннотация

Статья посвящена развитию навыков письма на академическом английском языке старшеклассниками через написание статей в научном стиле.

Данная исследовательская работа, нацеленная на улучшение школьной практики, акцентировала внимание на изучении языковых компетенций и предметных знаний на английском языке посредством интегрированного обучения научных и языковых дисциплин. В статье авторы приводят примеры о необходимости развития навыков на академическом английском языке, методах улучшения навыков «Daily write» и «Дневник контроля», также способах написания статей. В результате исследовательской работы был увеличен словарный запас учащихся по биологии и навыков письма в научном стиле на академическом английском языке. Статья включает в себя эффективные методы улучшения языковых компетенций будущих выпускников школы при формировании полиязычной среды.

Annotation

The article is devoted to the development of writing skills in academic English of high school students through writing articles in the scientific style.

This research, aimed at improving school practice, focused on the study of language competences and subject knowledge in English through the integrated teaching of scientific and language disciplines. In the article, the authors give examples of the need to develop skills in academic English, as well as the approaches to improve the writing skills such as “Daily write” and “the Diary of Monitoring”.

As a result of the research, the vocabulary of students in biology and in academic English was increased. The article includes effective methods of improving the language competence of future graduates of the school in the formation of a multilingual environment.

Неліктен біз бұл тақырыпты таңдап алдық? Бәрі қалай басталды?

Тілдік құзіреттілікті дамыту үштілділік саясаты жағдайында үлкен мәнге ие. Академиялық ағылшын тілін білу, академиялық тілде сапалы жазба жұмысын жасауы оқушының әлемдік бәсекелестікте жетістікке жетіп, өз орынын табуына көмектеседі.

Оқушылардың әлемдік деңгейде бәсекелестікке түсуіне деген қажеттілік, ғылыми тілді дамыту қажеттілігі 2017 жылғы Назарбаев Университетіне түскен және Халықаралық емтихандарды тапсырған түлектеріммен әңгімелесуден кейін туындады.

«Тақырыпты не себепті таңдап алдық?» деген сұрақтың бұдан да басқа бірнеше жауабы бар:

*11-сынып оқушылары болашақта IELTS емтиханнын тапсырады;

*Өз болашағын Назарбаев Университеті және шетелдік университеттермен байланыстырушы студенттер көп;

*Ғылым негіздерін академиялық ағылшын тілінде түсініп талдау жасау қажеттілігі;

*Ағылшын дереккөздерін тиімді қолдана білуге ынталандыру.

Зерттеу жұмысының басты идеясы – биология және ағылшын тілі пәндерін кіріктіре отырып, оқушылардың академиялық ағылшын тілінде жазылым

дағдыларын арттыру арқылы ағылшын тілінде ғылыми мақала жазу қабілеттерін дамытуға болады.

Зерттеу мақсаты – биология және ағылшын тілі пәндерін кіріктіре оқыту арқылы 11-сынып оқушыларының ағылшын тілінде жазылым дағдыларын дамыта отырып, ғылыми мақала жазу қабілеттерін қалыптастыру мүмкіндіктерін зерттеу.

Зерттеу міндеттері:

1. Ағылшын және биология пәндерін кіріктіру арқылы тілдік құзіреттіліктерін дамыту;
2. Оқушылардың және түлектердің сауалнамасы негізінде оқушылардың алдағы уақытта болатын кедергідерді жеңу мүмкіндіктерін қарастыру;
3. Ғылыми және тілдік пәндерде қолданылатын әртүрлі әдіс-тәсілдер арқылы сапалы нәтижеге қол жеткізу.

Зерттеу болжамы – академиялық ағылшын тілінде мақалалар жазу арқылы оқушылардың ғылыми стилде жазылым дағдылары қалыптасады.

Зерттеудің жаңалығы – пәндерді кіріктіре оқыту кез келген мектептерде жүзеге асырылып келеді, ал ағылшын тілімен кіріктіре оқыту жаңартылған білім мазмұнына сәйкес көп жағдайда CLIL әдісі тәсілдеріне сүйенеді, оқушының сөздік қорын, айтылым, жазылым, оқылым дағдыларына арналады. Ал біздің зерттеу жұмысымызда нақты дағды, қажеттіліктер негізінде оқушының болашақта заман талабына сай үш тілді, ғылыми тілді еркін қолданып, өз зерттеулері мен жұмыстарын ғылыми ортаға ұсыну мүмкіндіктерін айқындауға бағытталған.

Күтілетін нәтижелер:

1. Оқушылар ағылшын тілінде ғылыми мақала жазу ережелерін меңгереді;
2. Ағылшын тілінен жазылым және оқылым дағдылары көтеріледі;
3. Шетелдік сайттар мен басылымдарға оқушылар мақала жариялай алады.

Зерттеу жұмысының әдіснамасы: зерттеу жұмысында төмендегідей әдістер қолданылды: сауалнама, сұхбат, сөздік қор деңгейлерін анықтау, саралап оқыту.

Бақылау әдісі – оқушылардың жазылым дағдыларының дамуы немесе кедергілері, сөздік қоры бойынша сабақтарда орындалғын жұмыстар шеңберінде бақылау жүргізумен анықталады. Сауалнама әдісі – оқушылар мен студенттер Назарбаев Университеті, басқа жоғары оқу орындарынан зерттеу жұмысына қатысты мәліметтер алу мақсатында жүргізілді. Бұл әдіс арқылы оқушылардың жазылым дағдылары бойынша деңгейлерін, жыл бойы динамикасын салыстыру, болашақ тандаған оқу орындары арқылы оқушылардың жазылым дағдыларын дамытудың қажеттілігін айқындау, студенттердің сауалнамалары академиялық ағылшын тілінде жазылым дағдыларының қаншалықты қажет екендігін білуге көмектесті.

Сұхбат зерттеу сұрағына байланысты деректер аясын кеңейтуге бағытталған қосымша әдіс ретінде қолданылды.

Салыстырмалы талдау – бұл әдіс оқушылардың зерттеу жұмысы басталғанға дейінгі және зерттеу жұмысының соңындағы жазылым дағдылары бойынша көрсеткіштерін салыстыруға мүмкіндік берді.

Синтез – бұл әдіс арқылы алынған деректерді жинақтап қорытындылау, біріктіре отырып, зерттеу қорытындысы мен ұсыныстар әзірлеу кезінде қолданылды. Зерттеу барысында жазылым дағдыларының деңгейін талдау, жазылым дағдыларын бақылау журналына талдау жасау сияқты әрекеттерде көрініс тапты.

Зерттеу жұмысы қазан-ақпан айлары аралығында жүргізілді. Зерттеу жұмысына биология пәнін таңдаған 11-сынып оқушылары (16 оқушы) қатыстырылды. Себебі болашақ мектеп бітіруші түлектер ретінде ғылым негіздерін ағылшын тілінде үйренуге дайын болуы қажет. Тақырыптың негізгі өзектілігін анықтау үшін студенттерден сауалнама және мұғалімдерден сұхбат алу қажет болатын, сол себепті зерттеу жұмысымызға мектебіміздің түлегі, Назарбаев университетінің студенті Мөлдір Бижанова қатысты. Сауалнама алу және талдау жасау жұмыстарын жас зерттеушіміз орындады. Тақырыпты таңдау қажеттілігі Назарбаев Университетінің студенттері және мектебіміздің бірнеше бұрынғы түлектерінен алынған сауалнама нәтижесі болды. Онлайн формада жіберілген сауалнамаға 14 студент қатысты. Сауалнама төмендегідей сұрақтарды қамтыды:

1. Ағылшын тіліндегі жазба жұмыстарын жиі орындайсыз ба?
Иә – 92,3, жоқ – 7,7
2. Университетте ағылшын тілінде жазба жұмыстарын орындауды талап етеді.
Әр сабақта – 78,6; семестр соңында – 0; жоба жұмысында – 14,3; өз еркіммен – 7,1
3. Ғылыми мақаланы ағылшын тілінде жазу ойыңызда бар ма?
Иә – 84,7, жоқ – 14,3
4. Өзіңіздің академиялық ағылшын тілінде жазылым деңгейіңізге баға беріңіз.
Өте төмен – 0; төмен – 0; орташа -21,6; жақсы – 64,3; өте жақсы – 14,3.
5. Академиялық ағылшын тілінде жазу сізге қаншалықты қажет?
Қажет емес – 0; аздап қажет – 7,1, кей жағдайда қажет – 14,3; үнемі қажет – 78,6.
6. «Академиялық ағылшын тілінде сөйлеу және жаза білу студенттің білім алуына әсері қандай?» деген ашық сұраққа студенттер төмендегідей жауап берді: Көптеген мағлұматтар ағылшын тілінде болғандықтан, орыс немесе қазақ тіліне карағанда ағылшын тілінде жазылған жұмыстар саны өте көп. Бұл үнемі таңсық емес нәрселерді үйренуге жол ашады; Ағылшын тілін білу өте маңызды; Ауызша және жазбаша түрде өз ойын сауатты және жүйелі түрде жеткізуге көмектеседі; Әлемдік стандартқа сәйкес ғылым тілінде жазып-сөйлей білу өте қажет. Ғылымды меңгерумен қатар, өз еңбегінді жариялау үшін де академиялық ағылшын тілі керек.

«Университет студенттері академиялық тілде қандай жазба жұмыстарын орындайды?» деген сұрақтың жауаптары мынадай болды: курстық жұмыс, лабораториялық жұмыстар, эссе, есептер; курстық жұмыстар, жобалар, мәлімдеме, есеп және т.б.; Мақала, репортаж, сұхбат, тапсырмалар, эссе; Мақала, емтихан жауаптары, жазба жұмыстары.

Сонымен қатар 11-сынып оқушыларының тілдік құзіреттілікке қажеттіліктерін анықтау үшін сауалнама жүргізілді. Сауалнама мынадай сұрақтарды қамтыды:

1. Read the questions carefully and answer them:
2. What IELTS score do you need to enter university?
3. What do you struggle the most with?
4. Why do you think it causes so many problems for you?
5. What university are you planning to enter?
6. How often do you read articles in English?
7. Is it easy for you to write articles in english language?

Сауалнама нәтижесі көрсеткендей, «ағылшын тілін оқуда сіздің қай дағды деңгейіңіз төмендеу?» деген сұраққа оқушылардың 100% жазылым дағдысын көрсетті. Мамандық таңдауда оқушылар Назарбаев университеті, Европа және Американың жоғары оқу орындары мен КБТУ, СДУ университетерін атаған.

Зерттеу жұмысы барысында пән мұғалімдері бірнеше оқыту әдістерін қолданып, мынадай жұмыстар жүргізді:

Ағылшын тілі	Биология
Ағылшын тілі сабағында оқушылар қысқа ғылыми тақырыпта шолу жазу	Практикалық жұмыс қорытындыларын ағылшын тілінде жазу
Ғылыми мақала жазу жолдарын, ережелерін үйрену	Пән бойынша академиялық терминдерді білу
Саралап оқыту бойынша әртүрлі деңгейдегі мақалалар оқыту www.NewSela.com	Ғылыми мақалалар оқу: аптасына 1 рет
Оқушылардың жазылым дағдыларын бақылауға арналған журнал жүргізу	Саралап оқыту бойынша әртүрлі деңгейдегі мақалалар оқыту (биология пәні тақырыптарына сәйкес)
Зерттеу барысында жазылым дағдыларының деңгейін талдау	Сыныптан тыс шараларда академиялық тілдің қолданысын назарға алу

Ағылшын пәні сабақтарында күнделікті сабақ «Daily write» тәсілімен басталады. Онда әр сабақ басталар алдында оқушыға түрлі тақырыптар беріліп, оқушы сол тақырып бойынша ғылыми стилде академиялық ағылшын тілін пайдалана отырып, 5-6 сөйлем жазуы шарт. Мысалы: «Biodiverse of Kazatan» немесе «Cancer» тақырыптары. Бұл әдістің ағылшын тіліне де, биология пәніне де тиімді артықшылықтары бар. Біріншіден, ағылшын тілінде күнделікті жазу сіздің дағдыңызды қалыптастырады. Екіншіден, оқушы дағдылана отырып, күнделікті түрлі тақырыпта ағылшын тілінде ойлауға машықтанса, үшіншіден биология пәніне байланысты ғылыми мақалалар оқыту оқушылардың сөздік қоры мен жазылым, грамматикалық және лексикалық бағытта жазылым деңгейі мен ғылыми жазу стилін меңгеруіне мүмкіндік берді. Бұл әдіс зерттеу жұмысы басталған сәттен бастап, оқушылар өз бетінше ғылыми мақала жазу әдісін меңгерген уақытқақа, яғни ақпан айына дейін жалғасты. Зерттеу жұмысындағы тиімді тәсілдердің бірі – жазылым дағдыларын бақылау күнделігі. Бұл күнделікті жүргізу оқушылардың жазылым дағдыларының динамикасын көруге, көмек қажет ететін тұстары мен қажеттіліктерін бақылауда тиімді болды.

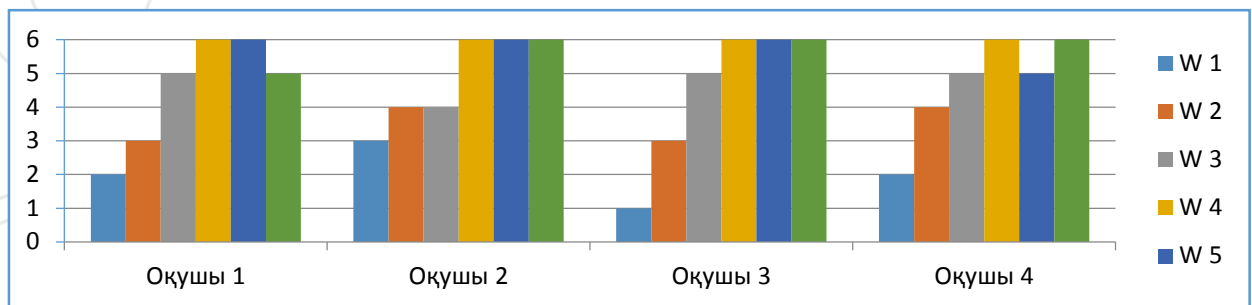
Биология сабақтарында мұғалім оқушылардың әр өткен тақырыпқа ғылыми мақала жазуды тапсырып отырды, ал ағылшын тілі пәні мұғалімі оқушылардың дәптерін тексеріп, жазылым дағдыларын бағалап отырды. Осылайша кіріктірілген пәндер бойынша жазылым дағдыларын биология пәні бойынша академиялық терминдерді қолдана білуін бағалауға арналған журнал жүргізілді.

Жазылым дағдылары динамикасын бақылауға арналған журналда оқушылардың жазылым деңгейін анықтауға арналған мынадай критерийлер енгізілді:

Мақала жазылмына қойылған критерийлер:

1. Грамматикалық төрттен артық қате жібермеу, тыныс белгілерін дұрыс қою.
2. Мақала стилін ескере отырып, әр параграф құрылымын жүйелі түрде сақтап жазу.
3. 250-300 сөзден кем жазбау.
4. Сөз бен сөзді, сөйлем мен сөйлемді байланыстыратын шылауларды пайдалану.
5. Кем дегенде бес академиялық сөз пайдалану.
6. Емле ережесін сақтау.

Осы критерийлерге сәйкес әр оқушыға талдау жасалып, оқушыларға кері байланыс беріліп отырды.

Оқушылардың жазылым деңгейі, сөздік қоры бірдей емес, сондықтан оқушыларға саралап оқыту әдісінің мазмұнды саралап оқыту аспектісіне сәйкес түрлі деңгейлік мәтіндер оқыту арқылы академиялық сөздік қорларын дамытуға мүмкіндік алдық.

Томлинсон мұғалімдердің сыныпта саралап оқытуды қолдануын 4 топқа жіктеді: мазмұн бойынша, үдеріс бойынша, нәтиже бойынша, оқу ортасы бойынша. Зерттеу жұмысында Томлинсон былай деп жазады: «Мазмұн – бұл оқу мен оқытуды енгізу. Бұл біз оқушыларды неге үйретеміз деген сұрақтың жауабы. Мазмұнды саралаудың екі жолы бар, біріншісі – мазмұнды саралау арқылы оқуға қажет материалды оқушының қабілетіне байланысты бейімдей аламыз. Сонымен қатар, біз оқушылардан нені меңгергенді қалаймыз, соған оқушылардың қол жеткізу тәсілін бейімдей аламыз.

Саралап оқыту үдерісіндегі іс-әрекет екі пәнде де ағылшын тілі және биология пәнінде де көрініс тапты. Ағылшын тілі пәнінде <https://newsela.com/articles/#/rule/latest> ресурстары арқылы оқушыларға түрлі деңгейдегі мақалалар оқыту, олардың сөздік қорын, мақала құрылымын, онда қолданылатын тірек сөздер мен әртүрлі көлемде, түрлі деңгейде мақала жазуға болатынын түсіндіре алды. Мазмұнды саралап оқыту арқылы әртүрлі

мақалаларды оқыта отырып, оқушылардың ғылыми мақалалар үлгілерімен танысуға мүмкіндік берілді. Биология пәні сабақтарында кейбір оқу мақсатына сәйкес оқу жоспарында сілтемелер беріледі, сілтемелерге сәйкес оқушылар мақалаларға шолу жасау, мақалаларды талдау сияқты тапсырмаларды орындай отырып, оқу мақсатына жетуге арналған қадамдарды орындайды. Осы ретте саралап оқыту әдістеріне жүгінеміз, яғни оқушылардың деңгейлеріне сай ғылыми мақала көлемі мен мазмұнының күрделілігіне сай саралау тапсырмалары ретінде береміз.

Сондай-ақ, оқу жоспарында ағылшын тіліндегі басылымдардың мақалаларына шолу жасауға арналған арнайы тапсырмалар болады, мысалы, 11.2.2.6 Обырды тудыратын факторларды талдау тақырыбында әртүрлі обыр ауруы туралы мақалаларға шолу жасау тапсырылады, ал 11.2.3.1 қартаю барлық тірі ағзаға тән биологиялық заң ретінде анықтау, оқыту мақсатына жету үшін оқушы қартаю теориялары туралы жазылған бірнеше мақаланы талдауы қажет, топтық жұмыста оқушылар бұл жұмысты сәтті орындады. Сабақ соңында оқушылар академиялық деңгейде пікірталасқа ұласты.

Оқушылардың сыныптан тыс жұмыстарында пәндік кіріктіру оқушылардың жазылым ғана емес, академиялық тілде сөйлеу, терминдерді орынды қолдану сияқты қабілеттерін дамытуға бағытталды. Мысалы, «Earth day» апталығы аясында ұйымдастырылған дебатқа дайындық барысында оқушылар «Антропогенез» тақырыбында бірнеше мақалаға шолу жасай отырып, дебат кезінде өз пікірлерін нақты дәлелдермен академиялық тілді сауатты қолдана отырып қорғады.

Зерттеу нәтижесі – оқушылардың жазылымда академиялық тілді қолдану дағдылары жақсарды, академиялық ағылшын тілінде сөйлемдерді құрастыра отырып мақала жазуға машықтанды. Зерттеу жұмысының нәтижесі ретінде бірнеше оқушы өзінің шағын зерттеуін мақала ретінде жариялады. Стенфорд университетінің ұйымдастырған «Yewno creat» байқауына 11-сыныптың 12 оқушысы өз мақаласын ұсынды, нәтижесінде www.stanfordpress.com сайтында оқушыларымыздың мақалалары жарияланды.

Жазылым дағдыларының жақсарғандығын оқу жылы аяғанда IELTS сынымасын тапсырған оқушыларда жазылым дағдысы бойынша көрсеткіштері 0,5-ке жоғарылауынан көруге болады. Оқушылардың жазылым дағдысының жоғарылауы бойынша 1 балға жақсартқан 3 оқушы – 19%, 5 балл – 11 оқушы, 68%, ал 2 оқушы – 13% айтарлықтай жақсы нәтиже көрсетпеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Marsh D. CLIL. The European Dimension-Actions, Trends and Foresight Potential Public Services Contract DG EAC: European Commission, 2002.
2. Wiesemes R. The Final Report for the Content and Language Integrated Project. London: CILT, 2005.
3. Tomlinson, C. A. How to Differentiate Instruction in Mixed-ability Classrooms/ Carol A. Tomlinson. – Pearson, 2004.
4. Erna Iftanti. Improving students' writing skills through writing journal articles // Jurnal Bahasa Lingua Scientia/ Vol 8, No 1 (2016)

УДК 372.881.1

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ НАВЫКА ПИСЬМА ПРИ ПРЕДМЕТНО-ЯЗЫКОВОМ ИНТЕГРИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ

Байметова Ж.Р., Жусупова А.А.
НИИ ХБН, г. Караганда
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: педагогикалық тәсілдеме, пән мен тілді кіріктіріп оқыту, оқыту стратегиялары, қазақ тілі, география, бақылау, сауалнама алу, оқушы жұмыстарын талдау

Ключевые слова: педагогические подходы, предметно-языковое интегрированное обучение, стратегии обучения, казахский язык, география, наблюдение, анкетирование, анализ работ учащихся

Keywords: pedagogical approaches, content-language integrated learning, teaching strategies, Kazakh language, Geography, observation, questionnaires and analysis of student work

Аннотация

Мақала география және екінші тіл ретінде оқытылатын қазақ тілі пәндері сабақтарында пән мен тілді кіріктіріп оқытуды енгізудің пилоттық жобасы бойынша зерттеу нәтижесін талқылайды. Ұсынылған зерттеу жұмысының әдістері ретінде сауалнама, бақылау, сұхбат, сондай-ақ оқушылар жұмыстарына негізделген мәліметтерді талдау тәсілдері қолданылды. Зерттеуге Назарбаев Зияткерлік мектептерінің бірінің оқушылары қатысты. Зерттеу кіріктірілген бағдарлама бойынша 4 жыл бойы жүргізілді. Ұсынылған зерттеу жұмысының мақсаты енгізілген бағдарлама бойынша оқыту үдерісіндегі қиындықтарды қарастыру, сондай-ақ нәтижелерді талдау негізінде CLIL тиімді әдістері мен тәсілдерін ұсыну болып табылады. Зерттеу нәтижелері оқушылардың оқуын қолдау үшін жақын арадағы даму аймағын құру қажеттілігін, сондай-ақ «тілдік қолдау» жасау мен CLIL пәндерін оқытуда ана тілін қолдану маңыздылығын анықтады.

Аннотация

Статья анализирует результаты исследования по проведенному пилотному проекту по внедрению предметно-языкового интегрированного обучения на уроках география и казахский язык как второй. Инструментами данного исследования были методы анкетирования, наблюдения, интервью, а также анализ данных, основанных на работе учащихся. Участниками исследования стали учащиеся 10 классов одной из Назарбаев Интеллектуальной школы. Исследование проводилось в течение 4 лет обучения по интегрированной программе. Целью данного исследования было рассмотрение трудностей процесса обучения по внедряемой программе, а также на основе анализа результатов были предложены эффективные методы и стратегии CLIL. Результаты исследования выявили необходимость создания зоны ближайшего развития для поддержки обучения учащихся, а также создание «языковых подмостков» и важность использования родного языка в обучении предметов CLIL.

Abstract

The article analyzes the research results of the pilot project on CLIL implementation in Geography and Kazakh as a second language. The research instruments used were survey, observation, interview, and data analysis, which was based on the learners' academic performance in the classroom. The participants were Grade 10 students in one Nazarbayev Intellectual School in Kazakhstan. The research has been conducted for four years along with the process of CLIL implementation at the research site. The research aimed to reveal challenges in CLIL classrooms and to suggest effective approaches and strategies to tackle those areas. The research results showed that there is a need to create the zones of proximal development in CLIL classes and provide learners with language scaffolding. Furthermore, it was revealed that the use of mother tongue is essential in CLIL subjects.

В связи с темпом развития глобализации проблемы полилингвизма обретают огромную актуальность, а процесс ее решения усложняется ростом объема информации. Поэтому перед системой образования возникла необходимость оптимизации учебного процесса, соединяющего развитие

предметных и языковых компетенции в интегрированной программе обучения. По этой причине в мировой педагогической практике широкую известность обретает предметно-языковое интегрированное обучение, т.е. CLIL. В реальности концепция CLIL в целях билингвизма использовалась задолго до возникновения его как педагогического метода, когда в истории ради конкурентоспособности в обществе элита предпочитала отдавать своих детей на иноязычное обучение. Например, образование на греческом, арабском, французском, русском языках. Реалии сегодняшнего дня ставят требования полилингвизма, с которой современная моноязычная школа справиться не сможет. Успешное решение данной проблемы стало возможно при предметно-языковом интегрированном обучении, в процессе которого есть возможность охватить 2-3 языка на более продвинутом уровне. Однако CLIL как термин впервые был введен с 1994 году профессором Дэвидом Маршом из Университета Ювяскюля в Финляндии [1;4].

На сегодняшний день в мировой научно-методической литературе даются различные определения термина CLIL, которые раскрывают ее многогранную суть с различных сторон:

1. «Интегрированное обучение контента и языка (CLIL) – это метод, в котором учащиеся изучают предмет через среду иностранного языка»;
2. «CLIL относится к ситуациям, когда предметы преподаются на иностранном языке с целью изучения содержания и одновременно языка»;
3. CLIL обеспечивает доступ к языку, не требуя дополнительного времени в учебной программе.
4. Ученикам не нужен высокий уровень иностранного языка, они будут изучать язык, фокусируясь на предмете, имея «хорошую практику».
5. CLIL касается мотивации ученика. Это дает студентам ощущение реального достижения [2].

Особый интерес учителей вызывают исследования, направленные на эффективное применение интегрированного предметно-языкового обучения в аудитории. Поэтому научно-теоретической базой данного исследования стали труды таких ученых как Wolfgang Butzkamm [3], Liz Dale, Wibo van der Es, Rosie Tanner [4], которые рассмотрели практическую часть применения подхода на уроке. По мнению исследователей, метод CLIL вносит свои изменения в структуру урока, в виды деятельности учащихся, методы оценивания, предоставления обратной связи. Представленная же статья дополняет, вносит новые элементы в известные теоретические и практические положения, расширяет спектр методических инструментов и углубляет ее практическое обоснование. Полученные знания открывают новые грани проблемы преподавания предмета на казахском языке, которые ранее не изучались.

Метод CLIL на сегодняшний день в Казахстане используется в системе Назарбаев Интеллектуальных школ, согласно государственной политике триединства языков. Поскольку каждый из них, то есть казахский, русский и английский языки выполняют свою важную миссию в казахстанском обществе. Таким образом, такие предметы как география, история Казахстана изучается на казахском языке, а предмет казахского языка изучает контент этих предметов. Для учителей-предметников НИШ это стало новым опытом работы, поэтому была выбрана проблема исследования «Какие подходы способствуют развитию навыка письма при предметно-языковом интегрированном обучении?» Объектом

исследования стала определение эффективных методов, способствующих развитию навыка письмо при предметно-языковом интегрированном обучении, а предметом является процесс организации предметно-лингвистической учебной деятельности на основе графических органайзеров, схем-таблиц, обуславливающее повышение навыка письма.

Исследование носит прикладной характер, целью, которой является разработать теоретически и практически обоснованные методические инструменты, обуславливающее развитие навыка письмо при предметно-интегрированном преподавании на казахском языке. Научной новизной исследования является то, что впервые разрабатываются методические инструменты контентно-лингвистического интегрированного обучения в рамках особенностей казахского языка. Поскольку процесс обучения усложняется принадлежностью первого и второго языков к различным языковым семьям, т.е. русского языка к индоевропейской языковой семье и казахского языка к алтайской языковой семье.

В соответствии с целью, объектом и предметом исследования определяются задачи:

1. Выявить эффективные методические инструменты с позиций эффективности;
2. Определить концептуальные основания эффективности методических инструментов;
3. Разработать методические инструменты развития навыков письма;
4. Создать учебный комплект методических инструментов для рациональной организации работы учащихся.
5. Установить характер влияния разработанной методики на развитие навыка письмо.
6. Развитие навыка письма учащихся можно обеспечить, если:
  - ✓ Граматику казахского языка представить в виде графических органайзеров;
  - ✓ Предоставление грамматических тем на первом языке;
  - ✓ Предоставление обратной связи учащимся на первом языке;
  - ✓ Рассмотрение содержания в единстве с грамматикой языка;

Теоритической базой исследования по методам научно-педагогического исследования стали труды И. Цыркун и В. Пунчик [5]. Для того чтобы процесс педагогического исследования был объективным и доказательным, на данном этапе исследования были использованы теоретические и эмпирические методы исследования и интерпретация результатов. Среди которых следует отметить теоретический анализ педагогических исследований по CLIL, наблюдение в классе, опрос учащихся, изучение школьной документации, самооценка, интерпретация результатов. В последующем планируется развитие, дополнение и конкретизация исследования. В практической части исследования кроме наблюдения широко применялись такие методы как анкетирование и беседа. Это связано с тем, что наблюдение имеет недостаток - субъективность учителя-предметника, а методы анкетирование и беседы коррелируют полученные данные в результате исследования [6;53].

Объектом исследования в течение 4 лет обучения (7, 8, 9, 10 классы) стали учащиеся 2013 года набора, а также была определена фокус группа обучающихся.

В ходе исследования были использованы такие методы как наблюдение, анкетирование и анализ письменных работ обучающихся, анализ краткосрочных планов, наблюдение за работой обучающихся в учебном процессе, интервьюирование, анализ рефлексии учителей-предметников.

Наблюдение и анкетирование учащихся показало, что учащиеся в течение 4 лет обучения преодолевали различные уровни трудностей, которые они испытывают при изучении предмета на казахском языке (см. таблицу 1).

Таблица 1

Трудности, которые испытывают учащиеся при изучении предмета география

Классы	Трудности
7 класс	1. Не могут на практике применять лингвистические формы: падежи, времена глаголов. 2. Ограниченный общий словарный запас. Отсутствие словарного запаса. 3. Отсутствие всех 4 языковых навыков.
8 класс	1. Допускают ошибки на практике при применении лингвистических форм: согласование падежей в притяжательной форме, вспомогательные формы глаголов. 2. Ограниченная предметная лексика. Ограниченный общий словарный запас. 3. Отсутствие 3 языковых навыков: говорение, слушание, письмо
9 класс	1. Допускают ошибки на практике при применении лингвистических форм: формы залога. 2. Ограниченная отраслевая лексика (взаимосвязь физическая география и экономика, экологии, философия и психология) 3. Отсутствие 2 языковых навыков: говорение, письмо.
10 класс	1. На практике допускают стилистические ошибки. 2. Ограниченная отраслевая лексика (взаимосвязь экономики, экологии, политики, социологии, делопроизводство).

Результаты анкетирования, системное проведение обратной связи на уроках, наблюдение учителей географии и казахского языка определило основные причины трудностей в 7-8 классах. К ним относятся знание казахского языка на уровне А0 или А1, мышление учащихся на русском языке, быстрая речь учителя предметника, отсутствие языковой среды и психологический барьер, однако лексические темы охватывают повседневную, социальную жизнь общества. В 9-10 классах к причинам указанных трудностей в большей степени относится широкая интеграция содержания программ с другими учебными дисциплинами, усложняясь специализированными и научными темами, объемами текстов.

Как показывает анализ разработок краткосрочного планирования, исходя из вышеуказанных проблем и специфики учебной программы, в 7-8 классах большой упор делается на работу с языковыми навыками, используются стратегии и подходы для преодоления языкового барьера, создание

коллаборативной среды для психологического комфорта учащихся на уроке. Рефлексия уроков, особенно 7 классов, показывает, что наблюдается период «молчания», поэтому на уроке географии, исходя из потребностей учащихся, главный упор был сделан на работу с текстами, с графическими органайзерами, ключевыми словами в целях развития словарного запаса, а на казахском языке акцент был направлен на развитие грамматических навыков через грамматические схемы-таблицы.

Но чем старше становились учащиеся, тем изучение предмета на втором языке мышления опиралось на стратегии критического мышления. А именно прослеживались сочетание применения определенных подходов и стратегий: стратегия «ИНСЕРТ», «ПОПС-формула», стратегий «RAFT», работа с интернет ресурсами были направлены на развитие предметных и языковых навыков [7;78]. В 9 и 10 классах повышаются языковые компетенции учащихся, и возрастает интерес к предметному содержанию, таким образом, в планировании уроков чаще прослеживается применение проблемно-ориентированного обучения, проектно-исследовательской работы. Например, это прослеживается на уроках по темам «Применение ресурсов, как вторичного сырья» (9 класс), «Экологические проблемы Казахстана и стран СНГ» 10 класс по географии, «Популярные казахско-язычные СМИ среди учащихся НИШ», «Влияние глобализации на семейную культуру» по предмету казахский язык.

Для поэтапного охвата тем по уровням таксономии Блума, виды работ циклично переходят от индивидуальной к парной и групповой формам, которые начинаются с овладения основными смысловыми единицами темы, а работа в паре и в группе через коммуникативные подходы углубляет предметные и языковые компетенции учащихся.

Анализ работ учащихся внутреннего суммативного оценивания за 10 класс показывает, что средний балл за четыре четверти составляет 32 балла из 40 баллов, а у фокус-группы учащихся средний балл составляет 35 баллов. Анализ содержания ответов учащихся письменных работ, такие как внутреннее суммативное оценивание, кластеры, письма в министерства Республики Казахстан (ролевая ситуация), устные защиты проектов показывает, что уже в 10 классе большая часть учащихся (это 8 человек из 10, подгруппа класса) передает предметное содержание на академическом языке. Учащиеся соблюдают и применяют лингвистическую форму построения предложения, правильно применяют форму залога, используют языковые клише, синонимы.

Письмо является самым высоким речевым навыком, которое базируется на чтении, слушании и устной речи, поэтому в исследовании развитие письма рассматривается комплексно через развитие других языковых навыков. И именно через навык письма проявляется и оценивается понимание проблемы, вопроса, предмета, поэтому важность развития навыка письмо на академическом уровне очень высока. Результаты анкетирования и наблюдения учителей-предметников показало, что к механизмам развития навыка письмо относятся системная работа: на первом этапе задания с лингвистическими формами и расширением вокабуляра; на втором этапе работа с языковыми жанрами и развитие критического, творческого мышления.

В целом для определения эффективности был составлен свод педагогических механизмов по параллелям обучения на основе анкетирования и наблюдения (см. таблицу 2).

Таблица 2

Применение педагогических механизмов для развития навыка письмо

Классы	Педагогические механизмы
7 класс	<ol style="list-style-type: none"> 1. Использование двуязычия (16 учащихся из 19), работа с функциональными и ключевыми словами. 2. Работа со словарем. 3. Индивидуальная работа с текстом, переходящая в работу в паре. 4. Лингвистическая форма: построение простого предложения. 5. Работа с 4 языковыми навыками.
8 класс	<ol style="list-style-type: none"> 1. Совместный анализ текста; 2. Графические органайзеры, презентации; 3. Разные подходы при работе с видео ресурсами; 4. Лингвистическая форма: построение усложненного предложения.
9 класс	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проблемно-ориентированное обучение «Я- позиция», SWOT-анализ, «ПОПС-формула» через проблемные ситуации. 2. Проведение тематических мини-исследований. 3. Графические органайзеры, презентации. 4. Лингвистическая форма: применение залоговой формы.
10 класс	<ol style="list-style-type: none"> 1. Графические органайзеры, презентации. 2. «Я - позиция», SWOT-анализ, «ПОПС-формула», через проблемные ситуации. 3. Развитие жанров: официальные письма, статьи, репортажи. 4. Работа со структурой текста/ответ на открытый вопрос: идея, факты, аргументы, анализ и вывод.

Интервьюирование учащихся фокус группы (5 учащихся), показало, что для развития навыка письмо оказали влияние и внешние факторы, такие как учащийся А является олимпиадницей по казахскому языку (с 5 по 10 классы), также ей легко дается изучение других языков, например китайский и французский. Учащийся Е к внешнему фактору относит то, что обучение географии на втором языке является обязательным, поэтому надо относиться к этому как части процесса обучения. Учащиеся В и С по окончании 9 класса выезжали в языковой лагерь с целью погружения в казахскую языковую среду для того, чтобы практиковать языковые навыки. Для учащихся В и Д помогало постоянное чтение художественных произведений и просмотр фильмов на казахском языке, учащаяся Д брала уроки репетиторства по грамматике, но все учащиеся фокус группы определяют главные факторы – это самообразование и внутренняя мотивация. Данные беседы констатируют, что внешние факторы обучению предмету тоже являются одним из подходов, поэтому данные факторы,

как внешнее погружение в языковую среду, чтение и просмотр фильмов на казахском языке могут быть рекомендованы как подходы в развитие навыка письмо.

В учебном процессе немаловажную роль играет психологический настрой, важно создавать для учащегося ситуацию успеха, поддержать, похвалить учащегося, даже если он сказал одно простое предложение, не исправлять языковые ошибки учащихся, дать возможность самим учащимся провести работу над своими затруднениями. Такой психологический подход формирует со временем уверенность в учащихся и убирает барьеры в изучение языка.

В заключение можно сделать вывод, о том, что системное применение предложенных педагогических механизмов развития навыка письма, учет внешних факторов и психологическое сопровождение учащихся при формах учебной деятельности способствуют эффективному внедрению предметно-языкового интегрированного обучения, и поможет учителям-предметникам, преподающим на втором языке, продуктивно организовать учебный процесс.

Литература

1. Макурина М.А. Предметно-языковое интегрированное обучение в 7 - 9 классах средней школы, магистерская диссертация, Екатеринбург, 2017, «Уральский государственный педагогический университет», 133 с.
2. Phil Ball What is CLIL?
https://www.unifg.it/sites/default/files/allegatiparagrafo/20-01-2014/ball_p._what_is_clil_onestopenglish.pdf (04.09.2017)
3. Wolfgang Butzkamm: We only learn language once. The role of the mother tongue in FL classrooms: death of a dogma. Language Learning Journal, Winter 2003, No 28, 29-39 <http://www.fremdsprachendidaktik.rwth-aachen.de/Ww/programmatisches/pachl.html> (04.09.2017)
4. Liz Dale Wibo van der Es Rosie Tanner: CLIL Skills <http://media.leidenuniv.nl/legacy/clil-skill-sample.pdf> (31.08.2017)
5. Иван Цыркун, Вероника Пунчик: Методология и методы педагогических исследований. <http://elib.bspu.by/bitstream/doc/20211/1/%D0%A6%D0%AB%D0%A0%D0%9A%D0%A3%D0%9D%2C%D0%9F%D0%A3%D0%9D%D0%A7%D0%98.pdf> (18.09.2017)
6. Л.Д. Столяренко Педагогика в вопросах и ответах. Учебное пособие. Издательство «Проспект»
<https://books.google.kz/books?id=4x2OCgAAQBAJ&pg=PT12&dq=%D0%BD%D0%B0%D0%B1%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%B5&f=false> (18.09. 2017).
7. RAFT-технология как один из приемов развития критического мышления
http://pedsovet.su/metodika/priemy/5706_raft_tehnologiya (18.09. 2017).

УДК 37.012

ТРАЕКТОРИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РОСТА УЧИТЕЛЯ КАК ОСНОВА УСПЕШНОГО ОБУЧЕНИЯ УЧЕНИКА

Батырова Г.Б.
НИИШ, г. Уральск
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: сабақты зерттеу, Сабақты зерттеуде тәлімгердің рөлі
Ключевые слова: исследование урока, роль ментора в Исследовании урока
Keywords: lesson Study, the role of the mentor in Lesson Study

Аннотация

В статье рассматривается и описывается эффективность Lesson Study как основного подхода, влияющего на профессиональное развитие учителя.

На сегодняшний день актуальной задачей в сфере образования является успешное обучение ученика. Важной составляющей успешного обучения является профессионализм учителя. Большое значение в практике учителя имеет место внутришкольное обучение учителя через множество различных педагогических форм взаимодействия коллег, таких как: менторство, коучинг, Action research, Lesson Study - которые позволяют учителю совершенствовать свою педагогическую практику. Данные формы взаимодействия являются эффективным инструментом внедрения педагогических инноваций в школе путём обобщения лучшего педагогического опыта.

Аннотация

Бұл мақалада мұғалімнің кәсіби дамуында Lesson Study-дың тиімділігі қарастырылады. Бүгінгі күні білім беру саласындағы өзекті мәселе - оқушыны сапалы оқыту. Сапалы оқытудың басты тетігі – бұл мұғалімнің шеберлігі. Тәжірибеде мұғалімді түрлі мектепшілік ұжымдық педагогикалық қауымдастықта, атап айтсақ, Action research, Lesson Study, коучинг, менторинг арқылы оқытудың маңызы зор. Бұлар мұғалімнің тәжірибесін жетілдіруге септігін тигізеді. Жоғарыда аталған бірлескен жұмыс түрлері үздік педагогикалық тәжірибе арқылы мектепке педагогикалық инновацияларды енгізудің тиімді жолы болып табылады.

Abstract

Efficiency of Lesson Study as the main approach influencing professional development of a teacher is considered and described in the article.

Today, a relevant task in education is successful training of students. An important component of successful training is teacher's professionalism. Great value in teacher's practice belongs to intra school training of teachers through a set of various pedagogical forms of interaction of colleagues, such as: mentoring, coaching, Action Research, Lesson Study, - which allow teachers to improve teaching. These forms of interaction are effective instrument of introduction of pedagogical innovations at school by the synthesis of the best pedagogical experience.

Траектория профессионального роста учителя зависит от того, насколько он хочет измениться, насколько он готов стать учителем «новой формации». Саморазвитие и обучение является неотъемлемой частью профессионализма учителя. Учителю необходимо постоянно обучаться и искать «площадки» для пополнения своей педагогической практики. Успешная педагогическая практика учителя является основой успешного обучения ученика. Обучаясь и обучая, учителя постоянно овладевают новыми приёмами и методами, пополняют «копилку» педагогических идей для качественного обучения ученика. На сегодняшний день одним из эффективных путей профессионального роста учителя является исследование своей собственной практики через подход «Lesson Study». Lesson Study помогает учителю взглянуть на свой урок через призму профессиональных мнений более 5 человек. Совместное планирование и

конструктивная обратная связь коллег помогают учителю построить свой следующий урок лучше, тем самым достигается более качественное обучение. Особая методика Lesson Study организует обучающее пространство, которое позволяет вовлечь всех участников в групповую работу и обеспечить успех каждого ученика на уроке.

В 2015 году Центр педагогического мастерства становится официальным членом Всемирной Ассоциации Исследования урока (World Association of Lesson Studies, WALs). Членство в WALs позволило им начать разработку и внедрение проекта «(Lesson Study in Kazakhstan) [1]. Как отмечается в методических рекомендациях Lesson Study для желающих заниматься исследованием своего урока: «В настоящее время существует много возможностей для профессионального развития учителя. Одним из них является педагогический подход Lesson Study, который является одним из эффективных способов сотрудничества и профессионального взаимодействия. Через реализацию подхода учитель, который ведёт урок, имеет возможность совершенствовать свой педагогический опыт, благодаря обратной связи, а наблюдатели могут развивать навыки рефлексии, анализа в результате обсуждения каждого урока. Участники, наблюдавшие за деятельностью учителя и ходом урока, совершенствуют свои педагогические навыки, учатся совместно исследовать урок, составлять критерии достижения сильного, среднего и слабого ученика. В рамках этого подхода формируется культура сотрудничества, которая, в свою очередь, способствует повышению у учителей мотивации для профессионального роста» [2].

Предметом нашего исследования стали уроки учителей - волонтеров, желающих совершенствовать свою педагогическую практику. Каждый практикующий учитель на протяжении всей своей педагогической практики находится в поиске новых методик, технологий, стратегий оценивания знаний учащихся и новых форм проведения уроков для того, чтобы его ученикам было комфортно на уроках, и они могли получить достойное образование. Одним из эффективных подходов анализа и исследования уроков с последующим его улучшением является «Lesson Study».

Lesson Study – это педагогический подход, представляющий собой особую форму исследования в действии на уроках, направленную на совершенствование знаний в области учительской практики. Это цикл, включающий не менее трех уроков, совместно планируемых, преподаваемых, наблюдаемых и анализируемых группой учителей. Используя LS, учителя могут на демократической основе проводить исследование и изучение урока, влияя на качество обучения. При подходе LS можно увидеть ошибки учащихся и учителей, понять, как их избежать и повысить качество преподавания и обучения [1]. Давайте зададим вопрос: Что даёт учителям использование «Lesson Study»? Согласно Дадли методика подхода «Lesson Study» эффективна, поскольку помогает учителям:

- увидеть обучение детей, подтверждающееся более явно в различных проявлениях и деталях, чем это обычно возможно;
- увидеть разницу между тем, что, по мнению учителя, должно происходить во время обучения детей, и тем, что происходит в реальности;
- понять, как планировать обучение, чтобы оно в результате максимально удовлетворяло потребностям учащихся;

•реализовывать подход Lesson Study в рамках профессионального сообщества учителей, приоритетной целью которого является помощь учащимся в обучении и профессиональное обучение членов группы.

В ходе апробации данного подхода было задействовано несколько творческих групп, которые проводили педагогические исследования своей практики на основе методов Lesson Study. Деятельность данных групп фокусировалась на наблюдении за учебным процессом. Были проведены серии уроков, анкетирование, взяты интервью учителей, на основе которых были сделаны выводы об эффективности методики Lesson Study. Результатами наших исследований можно считать овладение учителями методами Lesson Study, число учителей, желающих исследовать собственную практику и вовлекшихся в исследование превысило более 50 человек. Из 55 опрошенных респондентов 45 учителей считают необходимым условием проведение Исследования урока в школе, что составляет 82% от общего количества опрошенных и подтверждает положительную динамику в развитии профессионального роста педагога, 18% респондентов имели недопонимание в необходимости исследования практики собственных уроков. Проанализировав мнения учителей - волонтеров, исследовавших свою практику и получивших конструктивную обратную связь от коллег, можно утвердительно сказать о положительной динамике и прогрессе в развитии самого учителя.

Для исследования была выбрана тема: Использование подхода «Lesson Study» для совершенствования педагогической практики учителей разных предметов с фокусом на диалоговое обучение. Тема работы достаточно актуальна в настоящее время, поскольку невозможно планировать урок, без построение диалога между учителем и учеником. Цель нашей работы: Предоставить практическую поддержку учителям по вопросам исследования своей педагогической практике и в построение содержательного диалога на уроке Акцент всей работы строился на поддержки как учителя, так и ученика, предлагая методические рекомендации к практике учителя. Содействовал конструктивному диалогу самой фокус-группой и учителем-волонтером, доказывая тем самым, важность данного компонента в развитии учителя новой формации.

Наша работа строилась по следующим шагам:

- 1.Обучение учителей приемам и методам подхода Lesson Study.
- 2.Предоставление слушателям курса конструктивной обратной связи.

3.Способствование и поддержка учителя в применение приёмов диалогового обучения.

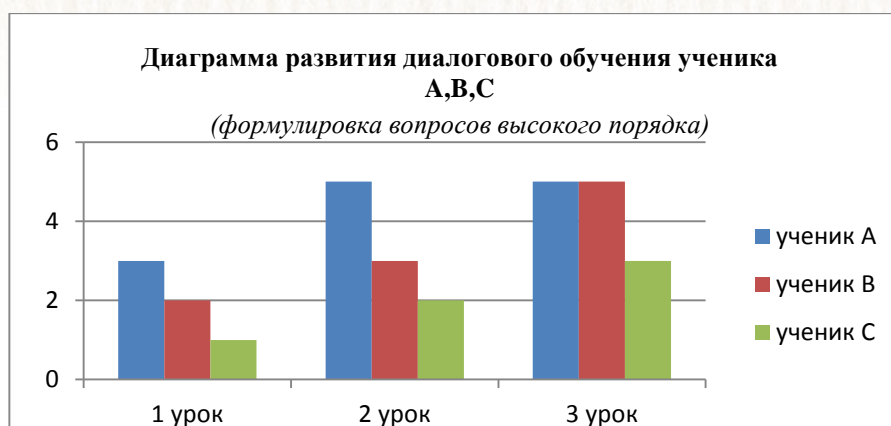

Эта тема взята не случайно, так как в современном, стремительно меняющемся мире, актуальным остается умение грамотно использовать диалог на различных этапах урока. Диалоговая форма обучения является одним из путей совершенствования, как урока, так и методики преподавания самого учителя. Важно научить учащихся говорить друг с другом, уметь вести диалог.

При планировании серии уроков мы придерживались следующих немаловажных компонентов урока:

- ✓ составление совместно плана урока.
- ✓ поиск и подбор заданий к уроку.
- ✓ обсуждение урока с детальным рефлексивным самоанализом учителя.
- ✓ обратной связью от ученика «голос ученика».

Для более тщательного исследования урока, мы также применял методы такие как, наблюдение, интервью, беседа, анкетирование. Для планирования уроков мы собирались вместе, обсуждали каковы цели урока и как можно их достичь. Первый урок, совместно с фокус - группой учитель построил на приёмах диалогового обучения: вопросы - ответы, групповая работа. Во время посещения урока проводилось наблюдение за классом, и особое внимание уделялось трём исследуемым ученикам. При наблюдении урока мы разделились по методам «Lesson Study» и на протяжении всех уроков не просто наблюдали, а проводили мини - исследование урока. После каждого урока проводили обсуждение и анализ урока, каждый из нас делился тем, что увидел в процессе исследования урока. В процессе исследования серии уроков и наблюдений за тремя учениками в постановке вопросов высокого порядка, учителя, наблюдавшие за учениками, фиксировали на каждом уроке количество задаваемых вопросов и пришли к такому выводу: на диаграмме видно положительную динамику в постановке вопросов. Н-р, ученик «С» прогрессирует от урока в урок, ученики «А» и «В» стабильно показывают хороший результат.

Ученик «С»:

Чему равен вписанный угол?

Как вычислить знаменатель геометрической прогрессии?

Возможно ли использовать теорему синусов для решения практических задач?

Ученик «В»

Как определить углы, вписанные на одну и ту же дугу?

Как можно использовать характеристическое свойство геометрической прогрессии?

Как вы считаете, возможно ли определить время, за которое можно успеть помочь тонущему кораблю?

Ученик «А»

Как определить угол между двумя хордами?

Можно ли использовать сумму геометрической прогрессии для решения практических задач?

Каким способом вычислить угол отклонения самолёта от своего курса?

При подведении итогов нашей узкой целенаправленной работы, учитель - волонтер высказал своё мнение: «Исследуя свой урок через подход «Lesson Study», я взглянула на свой урок другими глазами, данные рекомендации фокус – группой помогли мне найти тот оптимальный баланс на уроке, который способствовал простому доверительному диалогу с детьми. Мне самой лично понравился метод «постановки парт»: он точно отражал и показал мою деятельность с классом и с каждым учеником в отдельности. Творческая группа поддерживала меня на каждом уроке, я чувствовала рабочую обстановку, направленную на взаимопонимание, взаимоуважение и взаимодействие».

Наша команда учителей, пройдя все этапы, намеченные при планировании исследовательской работы, считает, что в дальнейшем уроки, проведенные учителем «А», были направлены на развитие исследовательских навыков учащихся. В процессе цикла уроков формировались умения учащихся вести диалог, строить исследовательские беседы друг с другом. Когда ученики говорят друг другу, смотрят на говорящего учащегося, он больше запоминает, чем в случае, когда при опросе ученик слушает учителя. Использование на уроках диалоговой беседы позволяет формировать у учащихся новый тип мышления, которые способствует тому, что учащиеся могут смело принимать решения, делать выводы и самовыражаться. Задачей диалогового обучения является

формирование межличностного взаимодействия, представляющего собой близкую к естественной жизни ситуацию, в которой учащиеся забывают об условностях (урок, учитель), мешающих им проявить себя на личностном и межличностном уровнях. Успешность любой беседы зависит от грамотной постановки вопросов. В Руководстве для учителя сказано, что «...постановка вопросов является ключевым навыком, так как при удачной его формулировке он становится эффективным инструментом для преподавания и может поддерживать, улучшать и расширять обучение учеников». [2]

Таким образом, фокус-группа и учитель - волонтер, выстроили серию последовательных уроков, смогли организовать исследовательскую работу на уроке, формулируя вопросы, добивались содействию диалога как учащихся, так учащихся и учителя.

Использование такого подхода к проведению урока повлияло не только на качество урока, но и на процесс усвоения учащимися новых понятий, новых знаний. Отмечалось повышение эффективности учебной деятельности, как учителя, так и учащихся, что способствовало диалогу учитель + ученик. При постановке вопросов происходило критическое осмысление материала, что способствовало формированию у учащихся навыку самостоятельного суждения, развивала исследовательские навыки.

Обсуждая наши итоги, мы ещё раз убедились в том, что все методы «Lesson Study», использованные при исследовании урока, являются мощным стимулом обучения учителей через сотрудничество, их овладение дает возможность изменения урока, направленных на успешное обучение учеников. Каждый проведенный урок являлся частичкой нашего совместного творчества. Подводя итоги нашего командного исследования, отмечаю большое влияние проекта «Исследование урока в школе» на профессиональное развитие учителей. Необходимо создавать малые творческие группы для исследования урока в целях содействия и улучшения практики педагога. Создавая условия для работы творческой группы, мы предоставляем возможность совместных и авторских исследований в действии. Найденные трудности в практике учителя и предложенные в ходе исследования методические рекомендации способствуют плодотворному анализу собственного урока. Нам нужны учителя - инициаторы, которые смогут вовлечь большое количество педагогов к исследованию школьной практики в долгосрочной перспективе, акцентируют внимание на их исследовательскую деятельность, будут способствовать успешности обучения современного поколения.

Фокус-группа, обсудив итоговый результат, пришла к единому решению о продолжение микроцикла по исследованию урока в следующем учебном году, где попытаться найти пути решения возникшей проблемы используя другие методы и приемы, объединиться с другими микро-группами и сосредоточить долгосрочные перспективы на реализации подхода Lesson Study.

Литература

1. Дадли, П.2011 www.teachingexpertise.com
2. <http://www.lessonstudy.kz>
3. Lesson Study UK www.lessonstudy.co.uk

4. <http://zkoipk.kz/ru/2016smart1/2465-conf.html> Тлепова А.А Из опыта использования «Lesson Study».
5. <http://cpi.nis.edu.kz/public/281014/KV2Urus.pdf>
6. Бекова Д М, учитель английского языка Ибраева С Ж, учитель русского языка и литературы Реймер И В, учитель биологии КГУ «СШ № 23».
7. Lesson Study: как способ совершенствования практики преподавания и обучения.
8. Кабдыкаримова Ж.Ж., Энтина И. Л. Внедрение подхода исследование урока; Казахстанский опыт // Педагогический диалог. №4. 2017. С. 8-9.
9. Абдрахманова Ж.Б. Биярова С.Б Lesson Study: для желающих заниматься исследованием своего урока; методические рекомендации. Астана. 2015. С.4.
10. Сагинов К.М. Менторинг в профессиональном развитии педагогов: теории и практика. Астана. 2016.
11. Руководство для учителя. С. 146.

ӘОЖ: 808.1

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ЖӘНЕ ӨНЕР ПӘНДЕРІНДЕГІ ПӘНДІК БІЛІМДЕРДІ ТАСЫМАЛДАЙ ОҚЫТУ – ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛЫ

Батырханова А.Ғ., Толегенова А.З.

Астана қаласы Назарбаев Зияткерлік мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: шығармашылық ойлау, дағдылар, сананы кеңейту, дағдыларды тасымалдау, пәндік терминология

Ключевые слова: Творческое мышление, навыки, расширение сознания, передача навыков, предметная терминология

Keywords: Creative thinking, skills, expansion of consciousness, delivery of skills, subject terminology

Аннотация

Осы мақаланың басты мақсаты 7-сынып оқушыларының шығармашылық ойлауын арттыру мақсатында қазақ тілі мен әдебиетінің пәндік білімін өнер пәнінде қолдану болып табылады. Мақаланың ғылыми-практикалық жаңалығы мен маңыздылығы сол – оқушылар қазақ тілі мен әдебиеті және өнер пәндері сабақтарында алған білімдерін, дағдыларын қолдана отырып, шығармашылық ойлау дағдыларын дамыта алады. Бұл міндеттерге біз «Қазақ тілі мен әдебиеті және өнер пәндеріндегі пәндік білімдерді тасымалдай оқыту – шығармашылық ойлау дағдысын қалыптастырудың тиімді жолы» тақырыбындағы жүргізген іс-әрекеттегі зерттеуіміз арқылы қол жеткіздік. Жұмыста зерттеу әдістері, оқушыларды оқыту мен оларға үйретудің әдістері мен стратегиялары, сондай-ақ жұмыс нәтижелері де көрсетілген. Таңдалған әдістер мен стратегиялар оқушылардың тапсырмалар мен жаттығуларды орындау арқылы шығармашылық ойлау дағдыларын қаншалықты көрсете алатынын бақылауға мүмкіндік берді: қазақ тілі мен әдебиеті сабағында – эйдос-конспект, каллиграмма, ал өнер сабағында – кейіпкерлердің сипаттамасын құрастыру, халық ауыз әдебиетінен сипаттамаларды қолдану, т.б.

Аннотация

Главной целью данной статьи является применение предметных знаний казахского языка и литературы на предмете искусства, с целью повышения творческого мышления учащихся 7-х классов. Научно-практическая новизна и значимость статьи заключена в том, что применяя полученные знания на уроке казахского языка и литературы на уроке искусства и наоборот, учащиеся, могут развивать в себе навыки творческого мышления. Эти задачи нам удалось достичь

через Исследование в действии «Преподавание предметных знаний в казахском языке и литературы и в искусстве - эффективный способ создания навыков творческого мышления». В работе отражены методы исследования и методы и стратегии преподавания и обучения учащихся, также результаты работы. Выбранные методики и стратегии позволили увидеть насколько учащиеся могут продемонстрировать навыки творческого мышления через выполнения задания и упражнения, таких как – эйдос-конспект, каллиграмма на уроке казахского языка и литературы и на уроке искусства-составление характеристики персонажей, применение описания из народного фольклора и тд.

Annotation

The main goal of this article is to apply subject knowledge of Kazakh language and literature in Arts in order to develop critical thinking skills of 7th grade students. Scientific-practical novelty and significance of the article is that when applying knowledge of Kazakh language and literature on Arts lessons and vice versa, student can develop creative thinking skills. These tasks were achieved through action research “Teachingsubject knowledge in Kazakh language and literature and Arts as an effective method of producing skills of creative thinking”. In the work methods of research, methods and strategies of learning and teaching students and also students’ works are reflected. Chosen methods and strategies allowed to realize to what extent students are able demonstrate creative thinking skills through completing tasks and exercises, such as eidos-synopsis and calligramma on Kazakh language and literature lessons and Arts lessons – completion of characters features, applying description from folklore etc.

Шығармашылық ойлау – жаңа идеялар мен жаңалықтарды туындататын, мәселелердің түбегейлі жаңа шешімін табатын ойлау. Шығармашылық ойлау қабілеті кез келген адамның бойынан табылуы мүмкін, ал шығармашылық ойлау әлеуетін дамытпаған адамның жаңа өнімді туындатуы екіталай.

Халықаралық Бакалавриат мәртебесіне ие болған Астана қаласындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің МҮР (негізгі мектеп) бағдарламасында шығармашылық ойлау оқыту тәсілдерінің дағдылары ретінде білім беру континиумының 5 категориясының бірін құрайды. МҮР бағдарламасының ерекшелігі сол, білім берумен қоса күнделікті өмірде қажетті дағдыларды қалыптастырып, дамытып оқытуға зор мүмкіндік береді. Бұның дәлелі ретінде екі пән (қазақ тілі мен әдебиеті және өнер) мұғалімдерінің пәндік білімдерді тасымалдай оқыту арқылы шығармашылық ойлау дағдысын қалыптастыруға бағытталып жүргізілген зерттеуімізбен бөлісуді жөн көріп отырмыз.

Өнер және қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінде оқушылардың орындаған жұмыстарының сапасын саралай келе, екі пәнде де оқушылардың қиналатын ортақ мәселелері анықталды.

Оқушылар қазақ тілі мен әдебиеті пәні сабағында С критерийі бойынша (мәтін құрастыру) автордың көркем суреттеуін терең түсініп, өз ойын сезімталдықпен, елестетумен, қызығушылықпен жеткізуде қиналса, ал өнер пәні сабағында С критерийі (шығармашылық ойлау) бойынша оқушылар автордың бейнелеу, кескін өнері арқылы аудиторияға ықпал етуінің мақсатын түсінуде шығармашылық ойлау дағдыларының жеткіліксіздігін байқатты. Сондықтан сабақ үдерісіндегі оқушылардың шығармашылық ойлау дағдыларын бақылау әрекеттегі зерттеу нысанына алынды.

Бұл анықталған мәселе бойынша үш кезеңнен тұратын қысқа мерзімді зерттеу жұмысы жүргізілді: диагностикалық, тәжірибелік және рефлексиялық.

Диагностикалық кезең.

Зерттеудің алғашқы қадамы мәселенің туындауын анықтауға бағытталған сауалнама алудан және оны сараптаудан басталды. Сауалнамаға қазақ сыныбының 7-сынып оқушылары, 24 оқушы қатысты. Оқушылар өздеріне ұсынылған сауалнамада төмендегідей жауаптардың бірін таңдады:

- пәндік терминологияны, нұсқаулықты түсінбеу;

- жаңа идеяларды туындатуда қиналу;
- өз-өзіне деген сенімсіздік;
- мәтінді оқу кезіндегі зейінсіздік;
- сөздік қордың аздығы.

Сауалнама нәтижесі бойынша 12 оқушының жаңа идеяларды туындатуда қиналатыны анықталды. 2 оқушы өз ойларының дұрыстығына үнемі күдіктенетіндіктерін білдірді. 4 оқушы зейінсіздіктің салдарынан мәтінді түсініп оқуда қиналатындарын жеткізді, 3 оқушыға сөздік қордың аздығы кедергі келтірген. Ал пәндік терминологияны, нұсқаулықты түсінбеуде 3 оқушының қиналатыны анықталды.

Жоғарыда берілген сауалнама қорытындысы қазақ тілі мен әдебиеті және өнер пәндерінде оқушылардың шығармашылық ойлау дағдыларының қалыптасуына кедергі келтіретін факторларды анықтап берді. Анықталған мәселелер бойынша қазақ тілі мен әдебиетінен кедергілердің алдын алу үшін көркем шығарманы талдаудың ғылыми жүйесін жасаған ғалымдардың: Ә.Қоңыратбаев, Ә.Көшімбаев, Ә.Дайырова, Т.Ақшолақов, Р.Сыздықова және А.Әлімов, Б.Аубекерова, К.Құрманбай, т.б. сынды зерттеушілердің оқу құралдары мен әдістемелік еңбектері басшылыққа алынды. Өнер пәні сабағында А.Д. Чегодаевтің «Өнердің жалпы тарихы» кітабынан, Н.Волковтың аудармаларынан көптеген материалдар қолданылды.

Тәжірибелік кезең

Зерттеудің келесі кезеңінде сауалнама нәтижесі бойынша анықталған шығармашылық ойлау дағдысын қалыптастырудағы басты кедергі – жаңа идеялары туындатудың тиімді әдіс-тәсілдерін таңдадық. Зерттеу барысында күтілетін нәтижеге, көзделген мақсатқа жетудің тиімді тәсілдері ретінде түстер гаммасын қолдану – «каллиграмма», сызықтар ассоциациясы – «эйдос-конспект», символдар ассоциациясы – «символдарды қолдану», «ұқсастық пен айырмашылық кестесі», «кейіпкерді мінездеу тәсілдері» «ПОПС» стратегиясы, «фантастикалық кейіпкерлер» таңдалып алынды.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні және өнер сабақтарында «эйдос-конспект» пен «каллиграмма» әдістері пәндік ерекшеліктерге байланысты сабақтастықта қолданылды. Эйдос-конспект әдісі бойынша оқушылар қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде М.Әуезовтің «Көксерек» әңгімесіне талдау жасады. Ең алдымен оқушылар өздерін толғандырған зерттеу сұрағын құрастырды. Содан кейін зерттеу сұрақтарына жауап беруге негіз болатын шығармадан төрт үзінді таңдады. Әр үзіндінің тұсына туындаған сезімдері мен елестетулері бойынша сурет салды немесе өз ойларымен үндесетін дайын картина қиындыларын жапсырды. Содан соң бейнелеу өнері арқылы жеткізгісі келген сезімдеріне, қиялдарына қысқаша түсіндірме берді. Жұмыс соңында оқушылар түсіндірмелердегі қысқаша ойларды қорытып, бастапқы зерттеу сұрағына бес сөйлемнен тұратын жауап жазды.

Ал өнер сабағында оқушылар эйдос-конспект әдісін пәндік ерекшелікке байланысты сәл өзгертілген форматта қолданды. Оқыған аңыз, фантастикалық шығармаларындағы қалаған кейіпкерлерінің бейнесін оқырман ретінде қалай сезініп, елестететіндерін жасаған мүсіндерімен дәлелдеді және мүсіннің мінез, сезімін детальдер арқылы жеткізуде қандай мақсатты көздегендеріне ауызша түсіндірме берді.

Зерттеуде қолданылған келесі әдістің бірі – каллиграмма әдісі. Оқушылар жұмысқа кіріспес бұрын өз каллиграммаларының тақырып, идеясын анықтады. Одан соң юнит контентінде қарастырылған шығарманың әсерлі болған эпизодтарынан немесе юнит концепцияларымен тығыз байланысты үзінділерінен маңызды сөздерді, сөз тіркестерін таңдады. Таңдаған сөз, сөз тіркестерінің оқиғадағы орны, юнит концепцияларымен байланысы туралы өз ой-пікірлерін қысқаша жазды. Келесі кезекте сөздерді\сөз тіркестерін қолданып, бір форманы\суретті\бейнені ойластырып құрастырды. Формаға сөздерді орналастыруда бірнеше түс, бірнеше қаріпті таңдап, қолданды. Түс пен қаріпті өз ойларын\позицияларын білдіретін құрал ретінде пайдаланды. Жұмыстың аталған соңғы кезеңінде оқушылар өнер пәнінен алған пәндік білімдерін тиімді тасымалдауға тырысты.

Өнер пәнінде бұл жұмыс пәнаралық сабақтастықпен жалғасын тапты, яғни оқушылар бұл ретте қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің пәндік білімін тасымалдауды ескерді, яғни мінездеу тәсілдеріне қарай кейіпкерлерге мінездеме беру дағдыларына сүйенді. Оқушылар өнер пәні сабағында мүсін, бейнелеу өнері туындыларына қарап және сол туындылар туралы жазылған ақпараттарды зерттеп оқып, автордың кейіпкер образын жасаудағы детальдеріне немесе идеясын білдіруде қолданған символдарына сүйеніп, авторлық көзқарасқа өзіндік пайымдауларын жазбаша жеткізді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылар «ұқсастық мен айырмашылық кестесін» жүргізді. Ол үшін оқушылар сабақта қарастырылған шығармалардың ішінен өздері қалаған басты екі кейіпкердің бейнесін салып, сомдалған образдардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын шығармадағы диалог, іс-әрекеттеріне зерттеу жасау арқылы жазды.

Ал өнер сабағында оқушылар бір кейіпкердің әртүрлі уақыт пен орында салынған портретін салыстыра отырып, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарына түрлі дереккөздерді қолданып, зерттеу жүргізіп жазды.

Рефлексия

Зерттеудің тәжірибе кезеңінде өнер және қазақ тілі мен әдебиеті пәндері сабақтарында қолданылған каллиграмма, эйдос-конспект әдістері бойынша орындаған оқушылардың жұмыстарынан олардың шығармашылық ойлау дағдыларының едәуір қалыптаса бастағанын байқадық. Зерттеуге дейін оқушылар шығарма кейіпкерінің іс-әрекетіне, портретіне үстірт, қысқаша, жалаң сын есімдермен мінездеме берумен шектелсе, оқушылар зерттеу кезінде маңызды сөздер мен сөз тіркестерін табу, мінездеудің тәсілдерін меңгеру, символдардың мәнін ұғыну және өз символдарын ұсыну, түстерді сезіну, іс-қимылдар мен мимиканың, сызықтардың мағынасын түсініп оқу арқылы мәтінді өздіктерінен зерттеп оқып, мәтінге жақын тілмен сезімдерін, қиялдарын, елестетулерін жеткізіп, жаңа идеяларды қызығушылықпен туындата бастады. Таңдалған әдіс-тәсілдер оқушылардың шығармашылық ойлау дағдысын қалыптастырып қана қойған жоқ, сонымен қатар, коммуникация, зерттеу, өзін-өзі басқару, әлеуметтену дағдыларын да қалыптастыруға зор ықпал етті.

Екі пән де автордың қиял, сезімдерінің белгілі бір символдармен, түстермен, мінездеу тәсілдерімен берілуінің қыр-сырларын параллель меңгертіп, сабақтастырып ұйымдастыру туралы жоспарымыз да ұтымды болды.

Дегенмен зерттеу кезінде кейбір оқушылардың тапсырма нұсқаулығындағы пікірінді, сыни ойынды білдір деген командалық терминді түсінбей, тапсырманы шығарма мазмұнын баяндау немесе түсіндірумен орындағандары да кездесті. Сонымен қатар, идеяларын білдіретін символдарды табуда да оқушылардың кейбіреуі ұзақ ойланса, ал кейбіреулері идеясына сәйкес символдар мен түсті тез ойластырып, оған сәйкес ойын ауызша, жазбаша жеткізуде қиындықтарға кездесті. Зерттеу барысында анықталған оқушылардың қиындықтары дер кезінде кері байланыс беру арқылы реттеліп отырды. Бұл кедергілер біздің келесі зерттеуімізді жоспарлауымызға, қиындықтан шығудың тиімді әдіс-тәсілдерін таңдауымызға негіз болды.

Қорытындылай келе, қазақ тілі мен әдебиеті және өнер пәндерінің пәндік білімдерін екі пәнде тасымалдай отырып оқыту, екі пәннің пәндік білімдерін оқушылардың қолдануына мүмкіндік туғызатын, ұтымды және олардың жас ерекшеліктеріне сай тәсілдерді сабақтарда үнемі пайдалану шығармашылық ойлау дағдысын қалыптастырудағы тиімді тәсіл екеніне көзіміз жетті.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Уилсон Э. Как проводить исследование в действиях.
  2. Әлімов А. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. Алматы, 2009.
  3. «Мектептегі мұғалім көшбасшылығы» Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. Астана, 2017.
  4. «Орта мектеп бағдарламасы», Халықаралық Бакалавриат ұйымы, 2014.
  5. «Принциптерден тәжірибеге дейін» «MYP: From principles into practice», 2014.
  6. «Негізгі мектеп бағдарламасындағы пәнаралық оқыту», («Middle Years Programme Fostering interdisciplinary teaching and Learning in the MYP», 2014.
  7. <http://subscribe.ru/archive/job.education.trizvshkole>
  8. Волков Н.Н. Цвет в живописи. М.: Издательство, 1985.
  9. Чегодаев А.Д. Всеобщей истории искусства. М.: Искусство, 1956.
- Колдман К. Полный курс рисования и живописи. М.: АСТ, 2017 пер. С англ. Л. Степановой, И. Борисовой, И. Сергеевой.

ӘОЖ: 37.013.2

ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰН ОҚУЛЫҚТАРЫНА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Базарбекова Р.Ж., Жакеева А.А.
«НЗМ ДББҰ-ның «Білім беру
бағдарламалары» орталығы
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: жаңартылған мазмұн, оқулық, дидактикалық талап, ұстаным, ойлау операциялары, қабілет, құндылық, тапсырма, тірек-сызба.

Ключевые слова: дидактические принципы, познание мира, творческое мышление.

Keywords: renewed educational, the textbook, the learning.

Аннотация

Бұл мақалада жаңартылған білім беру мазмұны бойынша дайындалатын оқулықтарға қойылатын талаптар баяндалады. Оқулық құрылымын жасауда басшылыққа алынатын дидактикалық ұстанымдар көрсетіледі. Бағдарламада көрсетілген оқу мақсатының оқулықта берілу жолдары түсіндіріледі. Жаңартылған мазмұн бойынша оқушылардың аналитикалық, зерттеушілік, шығармашылық т.б. ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған тапсырмалардың нақты мысалдары беріледі. Бастауыш сыныпта «Дүниетану» пәнін оқытуда «шиыршық» қағидасы бағдарламада берілуі мен оқулық арқылы оны жүзеге асырудың тиімді жолдары ұсынылады. Сондай-ақ оқу мақсатын орындаудың, яғни нәтижеге жетудің шарттары көрсетіледі.

Аннотация

В статье рассматриваются требования к учебникам для начальной школы, разрабатываемым в рамках обновленного содержания образования. Указаны дидактические принципы, которыми в процессе разработки может руководствоваться каждый автор. Предложены примеры заданий на развитие аналитического, исследовательского навыков, творческого мышления учащихся по обновленному контенту. Имеются примеры заданий, направленных на развитие мыслительных способностей учащихся. Показан принцип спиральности целей обучения учебной программы и способы его реализации через учебник на примере предмета «Познание мира». Также представлены учебные задания, способствующие достижению целей обучения.

Abstract

This article considers the requirements for the development of primary school textbooks developed in the frame of the renewed educational content. The didactic principles each author can follow during the development process are indicated. The textbook shows how to achieve the subject programme learning objectives. Sample activities developing analytical, research skills, creative thinking of learners according to the renewed content are proposed. There are specific sample activities aimed at the development of mental abilities. The “World understanding” shows the spiral nature of the subject programme learning objectives and the method of its implementation through the textbook. Moreover, conditions for achieving the learning objectives are proposed.

Жаңартылған білім беру мазмұнына, оқу мақсаттары мен оқыту қағидаларына сәйкес оқулық құрастыру қазіргі кезде маңызды проблемалардың бірі болып отыр.

2015 жылдан бері жаңартылған білім беру мазмұны бойынша дайындалған оқулықтарда елімізге белгілі ғалымдардың, практик-мұғалімдердің, әдіскерлердің және «Оқулық» республикалық ғылыми-практикалық орталығы мамандары мен оқулық сапасын қоғамдық бағалау порталы бойынша жинақталған сараптама қорытындылары бойынша бірқатар олқылықтар бар екені анықталған. Олар мыналар:

- 1) тапсырмалардың классификациясы жаңартылған білім беру мазмұнының талаптарына сәйкес келмейді, көптеген оқулықтарда тапсырмалар ақпараттық тұрғыда білім беру акцентінде берілген;
- 2) тәжірибелік тапсырмалар, білім алушының өз бетімен жұмыс істеуге бағытталған тапсырмалар жеткіліксіз;
- 3) әртүрлі деңгейдегі сұрақтар мен тапсырмаларын қолдану, талдау, синтездеу және бағалау жұмыс түрлері жеткіліксіз;
- 4) қолжетімділігі мен қиындығына байланысты оқу материалдары жүйелілік сақтамаған және осы жастағы балалардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері ескерілмеген;
- 5) көптеген тарауларда көлемді, меңгеруге қиындық туғызатын мәтіндер берілген [1].

Жаңартылған бағдарлама талабына сай сапалы оқулық жазу үшін алдымен оның дәстүрлі оқулықтан қандай айырмашылығы барын анықтап алу қажет сияқты. Жоғарыда көрсетілген кемшіліктердің кездесуі де осы оқытудың

жаңартылған мазмұнын толық түсінбегендіктен, практикалық тәжірибенің аздығынан, енгізіліп жатқан өзгерістердің түпкі мақсатын білмегендіктен деп ойлаймыз.

Мектепте білім беру бағдарламасы мен оқулық бір-бірімен тығыз байланысты екені белгілі, екеуі де оқытудың сапасына ықпал етері сөзсіз. Сондықтан оқулық құрылымын жасауда бұл екеуін кешенді түрде қарастыру қажет.

Қазіргі кездегі білім берудің жаңартылған мазмұнына сай бағдарлама қағидалары мен талаптары өзгергендіктен, оқулықтағы бұрынғы дәстүрлі «пәнге бағытталған» көзқарас та өзгерді, жаңартылған оқулық мазмұны да «оқушыға бағытталған» қағиданы басшылыққа алады, яғни әрбір оқушының бойындағы жеке тұлғалық және психологиялық қабілеттерін дамыту міндетін көздейді.

Дәстүрлі мектеп оқулықтарында оқу материалы теориялық білімді бекітуге және алған білімін қолданып, жаттықтыру қызметін атқарады. Тақырыпқа сәйкес әдеби немесе ақпараттық мәтін беріліп, осы мәтін бойынша оқу материалын оқушы санасына бекіту және еске сақтау үшін тапсырмалар, сұрақтар, сызба-кестелер т.б. белгілі бір тәртіппен, яғни «жеңілден ауырға» қағидасымен орналастырылады.

Мектеп оқулықтарын құру мәселесін зерттеген Ресей ғалымдарының бірі, психолог Г.Г. Граник оқулықты құру кезінде мынадай талаптарды басшылыққа алу керек деп есептейді:

- оқушылардың ақыл-ой белсенділігін арттыру үшін білім дайын күйінде берілмеуі керек, оқушы оны өзі іздеп табуы тиіс;
- оқу материалдары оқушыны қызықтыратын ашық, бояуы қанық түрде болуы тиіс;
- оқу материалын түсіндіретін суреттер абстрактілі түрде болғаны дұрыс;
- оқу материалдары алуан түрлі болуы керек;
- берілетін оқу материалын оқушы оп-оңай меңгере алатындай емес, оның күшіне сәйкес келетіндей болуы керек [2].

Осы талаптарға сәйкес болумен қатар қазіргі оқулықтар тағы қандай болуы керек?

Жаңартылған білім мазмұнындағы оқулықтың құрылымы да ерекше, оқу материалдары әртүрлі түсіндірмелі-иллюстрациялық және проблемалық оқытудың күрделі комбинациясынан тұруы қажет.

Әсіресе, оқулықтың маңызды ерекшелігі, ол – сөйлесу, зерттеушілік, жоба құру, өз ойымен бөлісу, яғни оқушының сыни ойлауын дамыту идеясының аясында құрылады. Жаңа мазмұн оқулықтары арқылы оқушы нені үйрене алады?

Жаңартылған мазмұн оқулықтары оқушылар алған білімді күнделікті өмірде қолдана білу, зерттеу, бағалау, сыни ойлау сияқты т.б. ХХІ ғасырдың дағдыларын дамытуға бағытталуы тиіс [3]. Бұл дағдылар нысандарды салыстыру, ұқсастығы мен өзгешелігін табу, қарама-қайшылықты ажырату, жүйеге келтіру, ассоциациялық байланыс табу, себеп-салдарын анықтау, өз көзқарасын білдіру, болжам жасау, яғни оқушының әртүрлі ойлау операцияларын қатыстыру арқылы орындалатын оқулық материалдары арқылы қалыптасады. Сондықтан да оқулықта оқушыға құпия, әлі беймәлім, жаңа ақпарат берудің психологиялық

қыр-сырын түсініп, оқулық құрастырудың психодидактикалық талаптарын басшылыққа алу қажет.

Жаңа сипаттағы оқулықтардың тағы бір басты ерекшелігі – бағдарламада көрсетілген белгілі бір нақты оқу мақсаттарына қарай құрылуы. Бұл оқу мақсаттары арқылы оқушылар:

- 1) зерттеулер жүргізіп, қорытынды жасауды;
- 2) өз қиялымен болжау жасауды;
- 3) алған білімдерін қолданып, практикада жүзеге асыруды;
- 4) қолдау немесе қарама-қайшы тұжырым ұсыну арқылы сыни ойлауды;
- 5) түрлі ізденістер арқылы зерттеу қабілеттерін жетілдіруді;
- 6) сұрақ төңірегінде талқылау жүргізуді, т.б. үйренеді.

Бұл мүмкіндіктер, әрине, өзінен-өзі іске аспайтыны белгілі, оқулық тапсырмалары жүйелі іс-әрекеттік тәсілдеме, яғни белсенді оқу әдістері арқылы орындалуы тиіс. Ал бұл белсенді іс-әрекеттер мен ұтымды тәсілдемелер *оқулық бойынша дайындалған нұсқаулықта («қадам-қадам» сайын) түсіндіріледі.*

Мектеп оқулықтарын құрастыруда оқушының психологиялық аспектілері бірінші орынға қойылады. Оқулық материалды есте сақтауға емес, оқушыны оқуға деген талпынысы (мотив) мен қызығушылығын оятатын, іс-әрекетіне деген жауапкершілігін сезінуге үйрететін, қоршаған әлем туралы өзіндік көзқарас қалыптастыруға ықпал ететіндей етіп құрылады.

Жаңа талапқа сай оқулық жазу бұл тек жаһандық өзгерістер мен әлеуметтік-мәдени көзқарастардың өзгеруіне ғана байланысты емес, сонымен бірге ақпарат көлемінің қарқындап өсуіне де қатысты болып отыр.

XX ғасырдың басында ғалымдар (М.Н.Скаткин, И.Я.Лернер, Д.Д.Зуев т.б.) мектепте оқыту үдерісін оқулық арқылы ұйымдастыру керек деп санады, себебі ол кездері мектепте оқушы үшін де, мұғалім үшін де оқулық негізгі ақпарат көзі болып есептелді [4].

Ал қазіргі заманда бұл көзқарас өзгерді, оқушы үшін ақпарат алатын дереккөздер өте көп. Статистикалық мәлімет бойынша, бүгінгі күні сандық ақпарат көздерінің көлемі әрбір бес минут сайын жаңарып, толығып отырады екен. 2016 жылы жер бетіндегі халықтың тең жартысы яғни 3 млрд. 416 мың адам интернетті қолданған, бұл 2015 жылмен салыстырғанда 10%-ға өскен. 2020 жылға қарай ақпарат көлемі 44 триллион гигабайтқа жетеді деп болжам жасап отыр [5].

Осындай ерекше қарқынмен дамып келе жатқан ақпараттық технологияның жаңалықтарынан өзіне қажеттісін ала білу үшін оқушы кез келген дереккөзден (интернет желісі, энциклопедия, сөздік, газет-журнал материалы, әңгімелесу барасындағы сауалнама және т.б.) өзіне қажетті ақпаратты табуы, оны өңдеуді үйренуі тиіс. Жаһандану заманында XXI ғасыр түлегіне ең қажетті дағды – ақпаратпен жұмыс істей білу дағдысы. Сондықтан да жаңа заман оқулықтарында оқыту үдерісіне ғаламтор жаңалықтарын, смартфонды, планшетті, видеокамераны т.б. ақпарат құралдарын қолдану мүмкіндігі кеңейтіледі, оқушыға өз бетінше білімді іздеп табу деңгейіне, өз біліміне деген жауапкершілігін көтеруге мүмкіндік береді.

Мектепте білім беру үдерісі: мұғалім – оқушы – оқулық арасындағы диалогқа құрылады. Сыныптағы жұмыс осы үшеуінің арасында бөлінеді. Н.М.Скаткиннің пікірі бойынша, бұл оқушының оқу қызметіндегі ұстанымын

өзгертеді: педагогикалық өзара қарым-қатынастың нәтижесінде оқушы оқулықтағы тапсырмаларды орындауда белсенді қатысушы болады, оны мұғаліммен және сыныптағы оқушылармен топтық, жұптық жұмыс түрінде орындайды [4].

Жанартылған білім беру мазмұны бойынша оқытудың маңызды ерекшелігінің бірі – оқулықтағы тапсырманы орындау критерийлері алдын ала ұсынылады. Критерий арқылы оқушы өз жұмысының қаншалықты сапалы орындағанын тексере алады, ал бұл оқушының маңызды психологиялық қабілетін – өзін-өзі бақылауын қалыптастырады. Оқулықта берілген тапсырманы өзіне тексерту немесе сыныптасымен бірігіп тексеруге ұсыну арқылы оқушыны мұғалім тарапынан бағалаудан босатады, оқушы «жаман баға алып қалам ба» деп қорықпайды. Ал бұл тәсіл өте қажет, себебі психологтардың айтуынша, соңғы уақытта балалардың арасында «мазасыздық» күшейіп келеді, ол біртіндеп эмоционалды күйзеліске ұшырауы немесе түрлі созылмалы (гастрит, бронхит, т.б.) ауруға шалдығуы мүмкін.

Статистикалық мәлімет бойынша мектеп жасындағы балалар арасында жүйке ауруының түрлері 2016 жылы 15 пайызды, 2017 жылы 14,6 пайызды құраған. Әсіресе 15-17 жастағы жасөспірімдердің мұндай дертке шалдығу көрсеткіші 4 есеге артқан [6]. Мамандар мұның себебі оқулық мазмұнының күрделенуінен деп санайды.

Бастауыш сынып оқушылары үшін шамасы келмейтін тапсырмалар қобалжу мен жүйке күйзелісін туғызады, оқытушы мен ата-анасы арасында қарым-қатынасты бұзады, өзіне деген сенімсіздік, «менің шамам осыған ғана жетеді» деген ой пайда болады. Оқушы өзіндегі туа біткен қабілеттер жетіспейді деп санаса, оның еңсесі түсіп, ол тапсырмаларды орындаудан қашқақтайтын болады. Сондықтан да оқулыққа берілетін оқу материалын іріктеу кезінде оқушылардың денсаулығын ойлауды естен шығармауымыз керек. Себебі, оқулықтағы ақпаратты қабылдау, есте сақтау, түсіну оқушының жүйке қызметінің жүйесі арқылы жүзеге асырылатыны белгілі.

Нейропсихологтардың пайымдауынша, бастауыш мектеп жасындағы балалардың оң жақ жарты шарының қызметі сол жаққа қарағанда жақсы дамиды көрінеді, олар символдар, кесте, бейнелер арқылы берілетін мағлұматтарды жақсы қабылдайды.

Бұрын «В.Ф.Шаталов әдісі» деп аталатын тірек-сызба белгілерін (сигналдарын) сабақта қолдану мұғалімдер арасында кеңінен қолдану тапқан болатын. В.Ф.Шаталов бойынша бұл «тірек сигналдарының ең басты мақсаты – берілген тақырыпты логикалық байланыстар негізінде оқушының түсінуі мен ұзақ уақыт есте сақтауын қамтамасыз ету» [7]. Бұл әдістеме қазіргі күнге дейін құндылығын жойған жоқ. Шаталов әдісінің мүмкіндіктерін мектеп оқулығын құрастырған кезде тиімді қолдануға болады деп ойлаймыз. Мысалы, белгілі бір тақырыпты түсіндіру барысында бірнеше ақпаратты, көлемі үлкен, қабылдауға қиын соғатын оқу материалын ықшамдап тірек сызбаларына жинақтап, негізгі идеяларын әсерлі әрі тартымды етіп көрсетуге болады.

Дәстүрлі оқулық қарапайымнан күрделіге, төменнен жоғарыға, ескіден жаңаға өтуге бір сызық бойымен құрылса, ал жаңа мазмұнды оқулық «шиыршық» (спиралды) даму жүйесіне құрылады. Ерте кездегі антика дәуірінде Гегельдің спиралды даму теориясы бойынша адамзат алдыңғы жүріп өткен даму жолын басып өту арқылы келесі сатыға, дамудың жоғары деңгейіне өтеді деп санаған.

Спиралдың әрбір жаңа орамы алдыңғы орамды қайталаған сияқты біртіндеп жоғарылайды [8]. Дамудың осы заңдылығына сәйкес оқулықта берілетін білім де үздіксіз, прогрессивті және циклді түрде көрінуі тиіс.

Мысалы, «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, «Білім беру бағдарламалары» орталығы дайындаған бастауыш сыныптарға арналған «Дүниетану» оқулықтарында спиралды оқыту қалай көрінетінін байқайық.

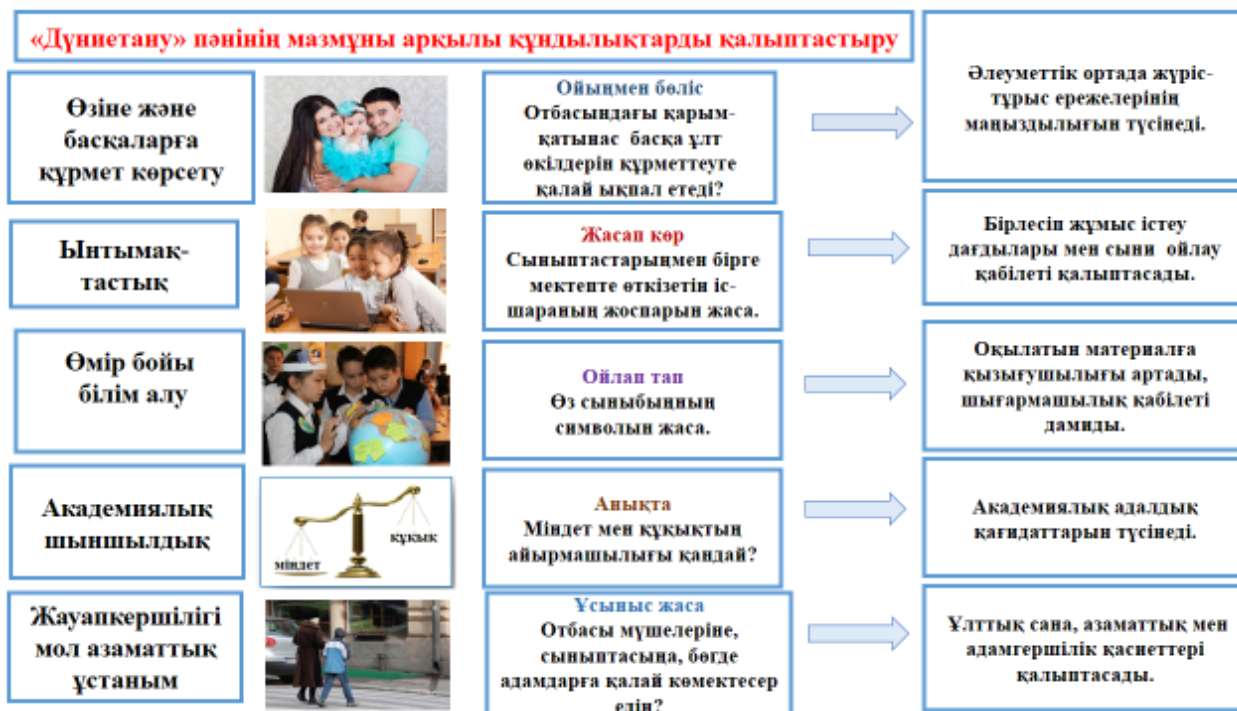
Оқушының ойлау жүйесін дамытуды көздейтін оқу мақсаттары бір сабақ көлемінде ғана емес, бір сыныптан екінші сыныпқа толығып отырады. Төмендегі кестеде «Дүниетану» пәнінің бір оқу мақсатының қалайша дамып, кеңейтілетіні көрсетілген [3].

1 сынып	2 сынып	3 сынып	4 сынып
1.2.2.1 ауа райының адамға және оның іс-әрекетіне әсерін анықтау	2.2.2.1 ауа райының адам өмірі мен шаруашылық іс-әрекетіне оң және кері әсерін талдау	3.2.2.1 Жер климатының негізгі түрлерінің сипаттамаларын анықтау	4.2.2.1 адамзат дамуына климаттың әсерін талдау

Бағдарламадағы пәндік білімдердің кіріктіріліп берілуі, ортақ тақырыптар арқылы құрылуы оқушылардың психологиялық ерекшелігіне, яғни әлемді тұтас қабылдауына бағытталған. Демек, бір пәннен алған білімін басқа пәнде пайдаланып, өз білімін толықтыруға мүмкіндік алады. Мысалы, «Қазақ тілі мен әдебиетінде» бастауыш сынып оқушылары «Атақты тұлғалар» атты ортақ тақырыптарда қазақ хандары (Абылай хан, Керей хан, Жәнібек хан) туралы шығармалармен танысса, «Дүниетану» пәнінде осы алған ақпарат негізінде қазақ хандығының пайда болуы, құрылуы туралы тарихи деректерді оқып, білімдерін кеңейтеді.

Оқулықта тақырып бойынша тапсырмалар қарапайымнан күрделіге және ойлау деңгейлеріне (Блум таксономиясы бойынша) қарай беріледі. Егер оқулықта берілетін тақырып бойынша алғашқы тапсырмалар оқушының жеке тәжірибесіне сүйенсе («Ойыңмен бөліс», «Есіңе түсір», «Ойлан»), келесі тапсырма білімін қолдануға («Дәлелде», «Анықта», «Сұрақтарға жауап бер», «Сипатта») және кең ауқымды дағдыларын дамытуға бағытталады («Салыстыр», «Талда», «Бағала», «Ойлап тап»). Оқушылардың алғашқы зерттеушілік дағдыларын дамыту «Дүниетану» оқулығында жүйелі түрде «Анықта» айдарында беріледі. Зерттеу барысында оқушылар түрлі дереккөздерді пайдалана отырып, ақпарат жинақтайды (сауалнама, интернет желісі, газет материалдары), оны өңдейді, нәтижесін кесте, диаграмма түрінде ұсынады. Мысалы, «Адамдар неліктен бір-бірімен қақтығысқа түсіп, ренжісіп қалады? Үйдегі адамдардан, құрбыларыңнан, көршілеріңнен т.б. адамдармен сұқбат алып, қорытынды жаса» немесе «Ұл балалар спорттың қандай түрін, ал қыздар қай түрін ұнатады? Сауалнама қорытындысы бойынша диаграмма сал» т.б. тапсырмалар арқылы оқушылардың қарапайым зерттеу жүргізу негізінде аналитикалық ойлау қабілетін дамытуға бағытталған.

Оқушылардың оқуға қызығушылығын қалыптастыруда құндылық олардың ішкі жан дүниесі мен жеке тұлғасының дамуына ықпал етеді. Сондықтан да оқулық құрылымында оқушының бойында құндылықтарды қалыптастыруға қатысты міндетті қамту ең маңызды мәселе болып табылады. «Дүниетану» пәнінің мазмұны бойынша құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған тапсырмалардың үлгісін келесі кестеден байқауға болады:

Оқулықта берілген тапсырмалар оқу мақсатына сәйкес келгенімен, берілу жолы дұрыс болмауы мүмкін. Сондықтан да оқу мақсаты «Оқушы нені үйренеді?» деген сұраққа жауап іздесе, оқулық тапсырмалары «Оқушыға не үшін қажет?» деген сұраққа, ал нұсқаулық «Оқушы қалай үйренеді?» деген сұраққа жауап беруі қажет. Оқу мақсатына сәйкес келмеген тапсырмалар ол керексіз, жүйесіз берілген білім болып саналады. Оқу материалын түсіну оқушының өзіне-өзі сұрақ қоюынан басталуы керек: «Бұл не ...?», «Неліктен ...?», «Бұл маған не үшін қажет ...?» т.с.с. Себебі көп жағдайда оқушылар сабаққа не үшін қатысып отырғанын, оған бұл оқу материалы не үшін қажет екенін түсінбеуі мүмкін.

Оқулық авторы оқулықта беріліп отырған «тақырып туралы ешнәрсе білмейтін адамның» орнына өзін қойып үйренуі керек. Тек осындай жағдайда ғана автор өзінің жазып отырған оқулығына сын көзбен, басқа адамның көзқарасы тұрғысынан қарай алады.

Қорыта айтқанда, оқулық тапсырмалары арқылы оқу мақсатын орындаудың, яғни нәтижеге жетудің шарттары төмендегідей:

1. Тапсырманы оқу мақсатына сәйкестендіру;
2. Тапсырманы прогрессияға бағыттау;
3. Бекіту тапсырмалары арқылы тақырыпқа қайта оралу;
4. Деңгейлік сипатта тапсырмалар құрастыру;
5. Құндылықтарға негіздеу;

6. Жағдаяттық мәселе туғызу;
7. Үлгі (нұсқа) ұсыну т.б.

Ағылшын драматургы, Нобель сыйлығының лауреаты Бернард Шоудың «Оқулық бұл оқуға арналған кітап емес» деген сөзі бар. Олай болса, оқулық дайын білім көзі емес, ол – оқушының танымдық міндеттер мен проблемалық мәселелерді тауып, оларды шешуге үйренетін, яғни өз бетінше оқуға, әлемді тануға үйренетін құралы.

Сондықтан сапалы оқулық құрастыру оңай шаруа емес, көп ізденуді, жан-жақты зерделеуді қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Сараптама. «Оқулық» республикалық ғылыми-практикалық орталығы. <http://okulyk-edu.kz/show/item/1516770774-ekspertiza>
  2. Психологические проблемы построения школьных учебников / Под ред. Г.Г. Граник. - М., 1979.
  3. Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4-сыныптарына арналған «Дүниетану» пәнінен үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана, 2018.
  4. Скаткин М.Н. Проблемы теории учебника в отечественной дидактике. М., 2007.
  5. Большой информационный вызыв. http://expert.ru/russian_reporter/2017/02/bolshoj--informatcionnyij-vzryiv/
  6. Мәселе: Бала неге сырқат? (www.pavlodarnews.kz веб-сайтынан)
  7. Шаталов В. Ф. Эксперимент продолжается. М., Педагогика, 1989.
- Гегель В.Ф. Диалектика как теория развития <http://filosofedu.ru>.

УДК 37.012

ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ С ПОЗИЦИИ ТЕХНОЛОГИИ ДИЗАЙН-МЫШЛЕНИЕ

Бейсенбекова Г.С.
НИИ ХБН, г. Атырау
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: дизайн ойлау, шығармашылық процесс, зерттеу дағдылары, бағалау құралдары, проблемаларды шешу, тәжірибелік дағдылар

Ключевые слова: дизайн-мышление, творческий процесс, исследовательские навыки, инструменты оценивания, решение проблем, практические навыки

Keywords: design thinking, creative process, research skills, assessment tools, problem solving, practical skills

Аннотация

Зерттеу мәселесі, шығармашылық тәсілдер арқылы оқушылардың зерттеушілік жобаларды жасауда ынтығасын арттыру болып табылады. Ойлау-дизайны технологиясының элементтерін химия сабақтарында бейімдеу, оқушылардың дизайнды ойлау дағдысын дамытуға көмектеседі. Оқушыларға жүргізілген бақылаудың анализінің негізінде, сіздерге, автор бір сабақта оқушылардың қажеттілігін ескере отырып, ойлау-дизайнның кезеңдерін қолданудың мысалы берілген. Аталған оқу технологиясы енгізу оқушылардың зерттеушілік дағдыларын жетілдіруде оң нәтиже көрсетеді.

Аннотация

Проблемой исследования является повышение мотивации учащихся к созданию исследовательских проектов через приемы творческого подхода. Адаптация элементов технологии дизайн – мышление на уроках химии позволит развитию дизайнерского мышления у учащихся. На основе анализа наблюдений за учащимися, автором приведен пример использования этапов дизайн – мышления на примере одного урока с учетом образовательных потребностей учащихся. Результаты исследования показали положительный результат внедрения данной технологии обучения при совершенствовании исследовательских навыков учащихся.

Abstract

The problem of research is to increase the motivation of students to create research projects through creative approaches. Adaptation of design thinking technology elements in chemistry lessons will allow developing design thinking in students. Based on the analysis of student observations, the author gives an example of using the design thinking stages by the example of one lesson, taking into account the educational needs of students. The research results showed a positive result of the implementation of this learning technology in improving the students' research skills.

Введение. Одним из методов развития навыков исследования у учащихся является «активное» обучение или обучение, «ориентированное на ученика», которое позволяет использование этапов дизайн - мышления:

1. Эмпатия – для создание успешных продуктов и сервисов необходимо начать с погружения в жизнь пользователя через наблюдение, беседы и метод «интервьюирование»;
2. Фокусировка – осмысление проблемы, правильное ее понимание и озвучивание сути вызова;
3. Генерация идей – режим проектного процесса, в котором необходима концентрация на разработке различных идей и решений;
4. Выбор идей – разработка критерий выбора идей;
5. Прототипирование – создание «макетов», которые помогут найти верное решение;
6. Тест – обратная связь от пользователя. [1]

Основу исследования составляют приемы и подходы стратегии дизайн-мышления. Директор лаборатории исследований в области дизайна Стэнфордского университета (REDlab) доктор Морин Кэрролл утверждает, что ученики нуждаются в навыках для активного участия в обществе, где проблемы становятся все более сложными, а процесс понимания важным. [2] Профессор Школы образования Стэнфордского университета Шелли Голдман отмечает, что идеи, лежащие в основе дизайн-мышления, имеют глубокие связи с работами таких мыслителей как Джон Дьюи (американский психолог и философ), Люси Митчелл (американский педагог), Лев Выготский (советский психолог) и Пауло Фрейре (бразильский педагог и философ). Каждый из них был уверен, что при объединении обучаемых в убедительную, актуальную и реальную проблемную среду обучение становится повсеместным. [3] Дизайн - мышление предоставляет альтернативу общеобразовательной модели обучения, предлагая учащимся найти ответы на сложные и трудные проблемы, которые имеют множество жизнеспособных решений и способствуют развитию навыков учащихся действовать в качестве агентов изменений. Навыки и компетенции учащихся согласуются с пятью основными предположениями:

1. Навыки и знания, которые могут быть полезными;
2. Творчество, интерпретируемое как способность создавать новые модели, адаптированные в новых ситуациях;

3. Новые навыки и знания, необходимые для жизни в глобальном мире и виртуальном мире (глобальную осведомленность и грамотность в разных культурах, технологическую грамотность для виртуального мира);

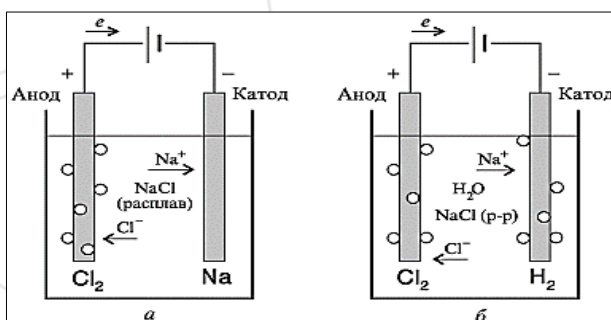
4. Высокие познавательные навыки, такие как решение проблем и критическое мышление;

5. Эмоциональный интеллект - способность понимать и управлять своими и чужими эмоциями, способность взаимодействовать с другими, понимать других, общаться с другими и управлять своими чувствами [10].

Цель исследования. Интегрированная образовательная программа АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» – NIS-Program, учитывая зарубежный опыт, поддерживает внедрение в образовательный процесс элементов дизайн-мышления, направленный на развитие практических навыков у учащихся (манипулятивные навыки, планирование эксперимента, сбор и обработка данных, формулирование вывода или заключения) и развитие навыков мышления высокого уровня через использование заданий и вопросов, которые углубляют знания через доказательство и аргументацию своего мнения, через ответы на открытые вопросы. Наблюдая за действиями учащихся при выполнении лабораторных опытов, практической работы, при нахождении путей решения проблемных вопросов и создании творческих работ, выявились проблемы:

1. Поисково-информационные навыки у большинства учащихся не высокие;
2. Неумение применить полученные практические знания при анализе результатов химического эксперимента.

Эти проблемы выявились, когда в задания суммативного оценивания 10

класса включили вопросы следующего содержания: «Сравните схемы а и б. Объясните, почему натрий не образовался в продуктах, при электролизе раствора хлорида натрия?». На этот вопрос не ответило 5 учащихся из 19 учащихся, это составляет 26,3%. Почему возникла проблема? Анализ проблемы:

исследуя свойства электролитов, собирая схему электролиза, сформулировав выводы с научной точки зрения, учащиеся не смогли полученные на практике знания, применить в теории. Учащиеся выполняют задания разного уровня проблемного и экспериментального характера, проводят лабораторные и практические работы научно-исследовательской направленности.

Возможные исследовательские вопросы:

1. Как адаптировать элементы технологии дизайн – мышление на уроках химии, и связать с академическими стандартами и содержанием предмета?
2. Помогут ли приемы творческого подхода поднять мотивацию учащихся к созданию исследовательских проектов?
3. Какие инструменты оценивания использовать для выполненного творческого задания?

Материал и методы исследования. Использование элементов технологии дизайн – мышление предполагает создание учащимися на уроках химии разнообразных продуктов: инфографики, буклетов, постеров, каталогов,

диаграмм, анимации, видеороликов. Главной особенностью дизайн-мышления является творческий процесс, в котором интересные идеи ведут к лучшему решению поставленной задачи и формированию исследовательских навыков. Для оценивания практики был составлен предварительный план исследования:

1. Обзор литературы: научных статей, учебных пособий, материалов конференции.

2. Выявление первоначальных навыков у учащихся: анкетирование, наблюдение, беседа, видеоматериалы, анализ результатов.

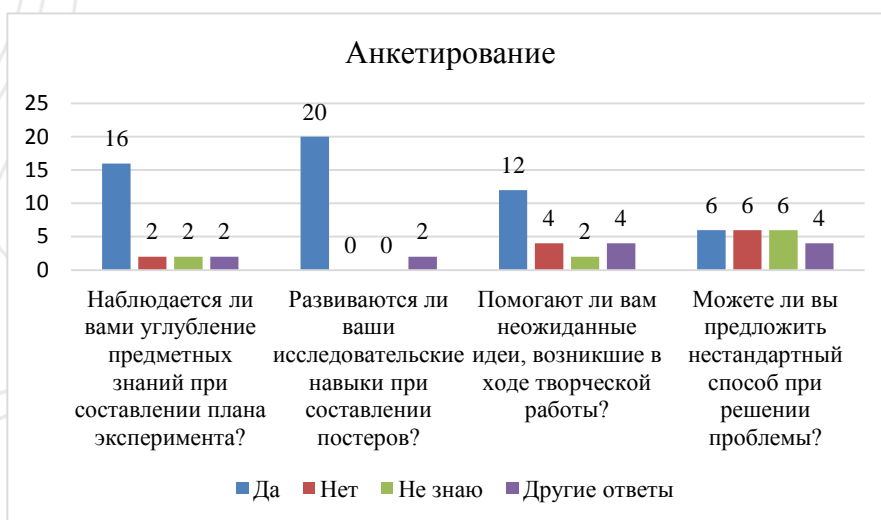
Продукты:

- составление буклетов, брошюр, постеров, ментальных карт, инфографики;
- выполнение мини проектов, презентаций и создание документального фильма.

3. Анализ первоначальных данных практики в действии.

4. Вывод по исследованию в действии.

Проведено анкетирование среди учащихся 10 классов, участвовало в

анкетировании 22 учащихся.

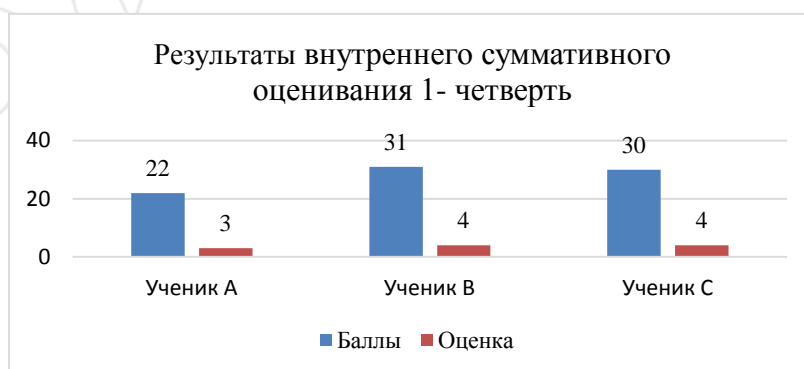
По результатам видно, что проблема существует:

процент учащихся, которые ответили «не знаю» и «нет» от 9% до 27%, «другие ответы»

ответили от 9

% до 18%.

Дальнейшие действия были направлены на применение элементов подхода дизайн – мышление, опираясь на принципы «творчества» и «деятельности». Выбор фокуса группы: ученик А- 10 D, ученик В -10 С класс, ученик С-10 D класс.

Выбор был основан по результатам ВСО 1-четверти, и эти ученики выбрали предмет «Химия» для сдачи внешнего суммативного оценивания. На уроках внедрялись этапы

дизайн–мышления: эмпатия, фокусировка,

генерация идей, выбор идей, прототипирование, тест. Например, на проведенном уроке по теме: «Распознавание пластмасс в составе отходов и определение способов утилизации» в 10 классе, на стадии вызова по «эмпатии», предлагается ученикам деловая игра: «Вы режиссеры и сценаристы документального фильма о

длительном сроке службы пластика и последствия его на окружающую среду». Для направления деятельности учащихся предлагаются задания:

- 1) Снять и смонтировать короткое документальное видео, в котором:
  - объяснить людям из 1900 года, какие выгоды и проблемы пластмасса принесёт в их мир (одна группа);
  - необходимо отразить современную проблему пластмассовых отходов в окружающую среду (вторая группа);
- 2) Как можно уменьшить пластмассовые отходы в окружающую среду и какие из этих способов используются в настоящее время? (обе группы).

На выполнение задания отводится одна неделя. Учащиеся проводят обзор литературы, поиск информации, и находят ответы на поставленные вопросы. В результате улучшаются навыки самостоятельной работы с теоретическими материалами и умения выбирать необходимую информацию. На этапе фокусировки происходит обсуждение более подходящего сценария для создания документального фильма, основываясь на информацию о пластмассах: аддитивных и конденсационных. В результате у учащихся формируются навыки коммуникации, систематизации и анализа материала. На следующем этапе генерации идей проводится исследовательская беседа. В беседе группы выдвигают идеи:

1. Альтернатива аддитивным пластикам – это биоразлагаемые пластики (полиэфиры и полиамиды).

2. Утилизация пластмасс: трудность переработки в тщательном разделении, а также в промывке пластикового мусора.

3. Уменьшить поступление пластмассовых отходов в окружающую среду: повторное использование, страхование ответственности предприятий, система «залог-возврат». Учащиеся приобретают навыки синтеза и умение применить полученные знания по физике, биологии. При выборе идей учащиеся составляли критерии оценивания:

- понимают преимущества используемых полимеров;
- приводят аргументы вреда выбранных полимеров;
- экономическая проблема отходов синтетических полимеров и биополимеров;
- безопасная утилизация полимерных отходов для окружающей среды.

Процессы самооценивания и взаимооценивания с составлением критериев оценивания самими учащимися предполагают развитие навыков анализа и оценки. Предлагаемый учителем лист взаимооценивания. Поставить знак «+», если данный критерий достигнут, или знак «-», если критерий не был достигнут.

Таблица 1 Лист взаимооценивания

группа	Имена учащихся	Умение выбирать необходимую информацию	Обзор литературы. Поиск информации	Ответы на поставленные вопросы	Участники группы работали в сотрудничестве

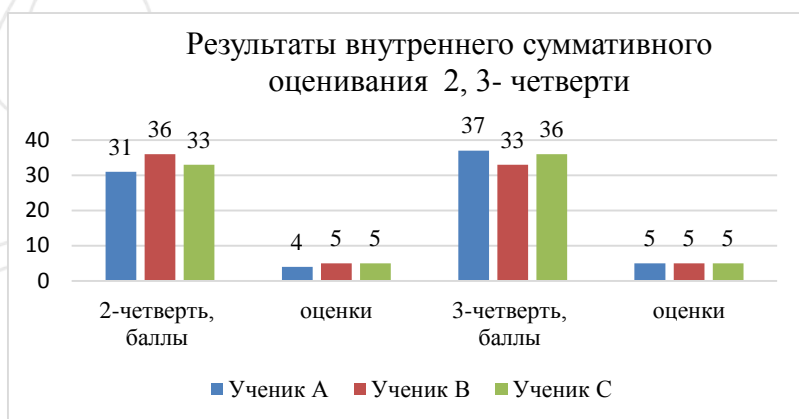
Таблица 2 Лист самооценивания

Критерии оценивания	Баллы (0-3)	Баллы (4-5)	Краткий отзыв

Привожу не менее трех преимуществ используемых полимеров			
Использую не менее трех аргументов вреда выбранных полимеров			
Выяснил не менее трех безопасных способов утилизации полимерных отходов для окружающей среды			

На этапе прототипирования каждая группа создает документальный фильм о вреде, пользе и утилизации пластика. Затем, группы, объединившись создают общий командный фильм. Созданный продукт выставили для обсуждения среди учащихся 10 классов для сравнения с другими работами. Для получения обратной связи: уточнение и улучшение будущего решения. Учащиеся опять вернулись к этапу эмпатии через наблюдение и общение.

Результаты исследования и их анализ

учащихся в разрезе четвертей учебного года. При анализе качества успеваемости у учащихся фокус группы наблюдается

стабильность в полученных знаниях. Результаты внешнего суммативного оценивания представлены на графике. Ученики В и С в итоге годовую оценку получили «отлично», а ученик А - оценку «хорошо», что является показателем успешности процесса внедрения элементов дизайн-мышления. Но при анализе выполненных заданий по второму компоненту (эксперименту) выявились ряд ошибок, допущенных учениками по проведению инструментального эксперимента- умение наблюдать, анализировать полученный результат, а также прогноза улучшения исследования. Проблема есть по преобразованию данных из

Как повлиял данный подход на качество знаний по внутреннему и внешнему суммативному оцениванию?

Результаты внутреннего суммативного оценивания показаны на приведенном графике. Виден прогресс у учащихся фокус группы наблюдается стабильность в полученных знаниях.

Результаты внешнего суммативного оценивания представлены на графике. Ученики В и С в итоге годовую оценку

одного формата в другой, например, из таблицы в график, построению графика с использованием соответствующих шкал и нанесения значений, и интерпретировании графиков разных масштабов. Значит, в учебном процессе необходимо делать акцент на вовлечение учащихся в планирование и оценивание экспериментов для развития мыслительных навыков творческого уровня

Заключение. Таким образом, использование элементов технологии дизайн-мышление оказывает положительное влияние на развитие исследовательских навыков учащихся. Применение инструментов оценивания позволяет эффективно организовать учебный процесс, оказывать своевременную поддержку ученикам и отмечать их прогресс в обучении. В дальнейшем планировать проведение сравнительного анализа путем введения элементов дизайн-мышления в экспериментальную группу с большим охватом учащихся, и сравнить разницу с результатами обучения контрольной группы, что позволит определить, какие именно факторы могут играть определяющую роль в данном когнитивном процессе.

Литература

1. Дизайн-мышление. Smashing Journal.
- / <https://smashingjournal.ru/?p=7212> (06.08.2018г).
2. М. Кэрролл, Ш. Голдман. //Цель, творческое мышление, процесс: Дизайн мышление в средней школе, 2010.
3. Shelley Goldman , Zaza Kabayadondo // Taking Design Thinking to School: How the Technology of Design Can Transform Teachers, Learners, and Classrooms, 2016.
4. Р.Х. Шакиров, А.А. Буркитова, О.И. Дудкина. Оценивание учебных достижений учащихся. Методическое руководство/ «Билим», 2012.
5. Метод дизайн-мышления. Гайд по процессу. Команда лаборатории Wonderful на основе Стенфордского издания «An introduction to Design Thinking Process Guide» d. Shool.
- /<http://tilda.education/courses/web-design/designthinking/>(12.06.2018г).
6. Peter Rowe "Design Thinking", 1987.
7. David Lee. Design Thinking in the Classroom: Easy-to-Use Teaching Tools to Foster Creativity, Encourage Innovation, and Unleash Potential in Every Student, 2018.
8. Образовательная программа АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» – NIS-Program. Учебный план. Химия 10 класс. 2016 год. Версия №5.
9. Д.С. Хонг. Инновации в классе. Дизайн - мышление для обучения в XXI веке. 2011.
10. Юн Чжао. Поднять или возглавить путь: американское образование в эпоху глобализации. 2009.
11. Alyssa Gallagher, Kami Thordarson // Design Thinking for School Leaders: Five Roles and Mindsets That Ignite Positive Change. 2018.

УДК 373.1

РЕФЛЕКСИЯ О СУЩНОСТИ И ЗНАЧЕНИИ МЕТОДИКИ «ИССЛЕДОВАНИЕ В ДЕЙСТВИИ» В ОБРАЗОВАНИИ

Бекенбаева Б.Ш., Байгулина Д.А.
НИШ ФМН, г. Кокшетау
КАЗАХСТАН

Ахметова Г.М.
НИШ ХБН, г. Петропавловск
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: рефлексия, ғылыми-зерттеу жұмыстары, сапаны басқару
Ключевые слова: рефлексия, Исследование в действии, менеджмент качества
Keywords: reflection, Action research, quality management

Аннотация

Мақалада «Іс-әрекетті зерттеу» әдісі туралы, оның тарихына қысқаша шолу, бұл әдіснаманың мектеп саласындағы қызметі, маңызы, мақсатын зерделеу, бұған қоса осы әдістемелік құралдың мектеп саласы маманына беретін қолқабысы, пайдалылығы, сонымен қатар «іс-әрекеттегі зерттеу» үрдісінің анықтамаларына талдау жасалған. Нәтижесінде осы әдіснаманың мәні тұжырымдалған.

Мақала мәтінінде, «Іс-әрекеттегі зерттеу» - дің мектеп мұғаліміне көмегі туралы, осы әдіснаманың қоғам өміріндегі басқа салаларда да қолдануылы жайлы жан-жанқты талдау жасау арқылы жаңа, тың ой орамдары, жаңа тұжырымдамалар, басқа зерттеушілердің еңбегіндегі ой түйін-дәлелдерді пайдалану арқылы осы әдіснаманың мектеп ұстазына білім – тәрбие беру үрдісін жаһандық жаңа талаптарға сай ұйымдастыруға зор көмек бары анықталғанын айтуға болады. Қорыта айтқанда, «Іс-әрекеттегі зерттеу» әдістемесі мектеп мұғаліміне зор рухани күш қайнар көзі бола алатыны дәлелденген. Іс-әрекеттегі зерттеуді қолдану, әрбір білім-тәрбие әрекетін жетілдіре беруге, БҰҰ (ЮНЕСКО) 2016ж бастап әрбір мемлекет мектептері оқушыларға глобалдық (жаһандық азаматтық) білім – тәрбие беру стратегиясын іске асыруда зор көмегі бары тұжырымдалған.

Аннотация

В статье выполнено рефлексивный анализ о сущности и значении метода «Исследования в действии». Сделан краткий анализ истории этого метода в человеческой цивилизации, а также рассмотрен вопрос о том, что представляет собой метод исследования в действии. Кроме того, рассмотрен вопрос, что представляет собой педагогическое исследование в действии на базе школы. В тексте статьи отмечается о пользе этого метода в виде предоставления учителям силы систематического размышления над практикой. Также выполнено краткое определение метода исследования в действии. В кратце рассмотрены вопросы методики проведения «Исследования в действии».

В более широком смысле выполнена рефлексия о пользе метода «Исследования в действии». При этом использовались труды ученых и исследователей, которые раскрывают отдельные тонкости и нюансы этого метода. В заключении статьи говорится о пользе метода «Исследования в действии», конкретно, для учителей школ с целью активной реализации ими стратегии образования в современных условиях. А именно, начиная с 2016 г, во всех школах мирового сообщества, согласно решению ООН (ЮНЕСКО), должны осуществляться стратегии глобального образования (глобальная гражданственность).

Abstract

The article provides a reflexive analysis of the essence and meaning of the method of "Action Research". A brief analysis of the history of this method in human civilization is made, as well as what is the method of research in action. In addition, the question of what constitutes pedagogical research in action on the basis of the school is considered. The article highlights the benefits of this method in the form of teachers' power of systematic reflection on the practice. A brief definition of the research method in action is also performed. The technique of «Action Research "is briefly considered.

The reflection on the use of the method of «Action Research "is more widely performed. At the same time, the works of scientists and researchers were used, which reveal certain subtleties and nuances of this method. The article concludes on the benefits of the method of "Research in action" for schoolteachers in the implementation of the strategy of education in modern conditions. Namely, since 2016, all schools of the world community, according to the UN decision (UNESCO), should implement the strategy of global education (global citizenship).

Применение учителями методики «Исследование в действии» в целях совершенствования своей практики является объективной необходимостью для современной школы. При этом нельзя ничего возводить в абсолют, преувеличивать и преуменьшать роль этого или какого-либо другого метода, либо методики обучения и воспитания. Однако нет сомнения в том, что данный метод «Исследование в действии» созвучен идеям современной новой конструктивистской стратегии обучения, а также стратегии глобального образования (глобальной гражданственности), которая согласно решению ООН (ЮНЕСКО) должна действовать, начиная с 2016 г. во всех школах каждого государства мирового сообщества.

В методическом руководстве для учителя и для тренера, а также в других научных источниках хорошо описаны сущность и методика исследования в действии. Пройдя данную методику на курсах повышения квалификации и применив ее в своей учительской работе совместно с коллегами, мы приняли решение обсудить свое понимание и полученный опыт применения этого метода в данной статье. Ниже приводится краткое изложение сущности данного метода из Руководства для учителя и тренера, а также собственные размышления о его пользе и актуальности.

ИЗ РУКОВОДСТВА УЧИТЕЛЯ И ТРЕНЕРА:

С какого времени используется метод Исследование в действии в человеческой истории? Что представляет собой метод Исследование в действии?

«Можно даже предположить, что древнегреческими эмпириками использовался цикл исследований в действии» (2, с. 126).

«К. Льюин был первым, кто описал эти исследования как «пошагово развивающееся по спирали действие, предполагающее этапы планирования, действия и оценивания результата этого действия». (2,126).

«Так, все примеры исследований специалистами-практиками показывают, что практик (преподаватель, практикующий врач и др.) одновременно принимает на себя и роль исследователя» (2, с.126).

Что представляет собой педагогическое Исследование в действии на базе школы?

«Педагогическое исследование в действии на базе школы является процессом, посредством которого специалисты-практики обдумывают и отвечают на школьные проблемы (2, с.128).

«Эта форма исследования не столько «в» и «про» образование, сколько «для» него» (2, с. 128).

«Исходя из этого, назначением учителя является собственное вовлечение в процесс саморефлексивного исследования для того, чтобы суметь понять и усовершенствовать собственную практику» (2, с.128).

«Учителя часто озадачены проблемами, возникающими на занятиях, и активно пытаются решить их. В тот момент, когда учитель включается в практику, чтобы осуществить изменения в ней, при этом систематически собирает доказательства влияния данных изменений, он погружается в *Исследование в действии*» (2, с.128).

«Еще одной важной особенностью *Исследования в действии* является то, что оно всегда осуществляется *членом* или *при участии* своих членов в

организации или сообществе, а не командой исследователей извне, обычно изучающей учителей или учеников в действии». (2, с.128)

«*Исследование в действии* на базе школы связано с исследованием человеческих поступков и социальных ситуаций, в которых оказываются педагоги. Импульс к исследованию может возникнуть из ситуации, являющейся в некоторых аспектах неприемлемой, чувствительной к изменениям, либо требующей практической реакции» (2, с.128).

«В соответствии с этим *Исследование в действии* посвящено повседневным практическим проблемам, с которыми сталкиваются учителя и, как таковое, является гибким исследовательским подходом, методология которого определяется, скорее, как установка на исследование, нежели определенный набор исследовательских инструментов и стратегий» (2, стр.128).

В чем польза метода «Исследования в действии»?

«*Исследование в действии* может представить учителям силу систематического размышления над практикой» (2, с.128), «...*исследование в действии* является оптимально действенным способом: оно начинается буквально там, где в настоящий момент находится учитель и совершенствует его на столько, насколько он этого желает» (2, с. 128).

Краткое определение метода Исследование в действии?

«**Это процесс выполнения действий с целью совершенствования преподавания и обучения совместно с систематическим исследованием практических действий и их последствий**» (2, с. 128).

«В значительной степени разрабатывается и проводится специалистами-практиками, анализирующими данные по итогам своего рабочего места для совершенствования собственной практики» (2, с.128).

«Это вид прикладного исследования, в процессе которого исследователь активно задействован в деле, ради которого проводится данное исследование» (2, с.128).

«Рассматривается в контексте богатых традиций качественного исследования, сформировавшегося в области антропологии, социологии и этнографии» (2, с.128).

Какова методика проведения «Исследования в действии»?

«Первым шагом проведения *Исследования в действии* является сознательное принятие обязательств по его выполнению» (2, с. 130).

мым сложным в разработке Исследования в действии является правильная постановка вопроса» (2, с.131).

«Исследование в действии помогает учителям понять последствия того или иного действия» (2, с.131).

Третьим шагом является сбор данных. Систематизация и анализ данных.

Четвертым шагом является совершенствование практики.

В реальной практике методика «Исследование в действии» выглядит следующим образом:

- 1.Определение проблемы.
- 2.Сбор данных
- 3.Интерпретация данных
- 4.Действие на основе данных.
- 5.Оценка результатов.

6. Последующие шаги.

По всем вышеперечисленным пунктам в научной литературе и в Руководствах учителя, тренера имеется подробная информация.

О пользе метода «Исследование в действии»: «Эта форма исследования не столько «в» и «про» образование, сколько «для» него (2, с. 128), «...назначением учителя является собственное вовлечение в процесс саморефлексивного исследования для того, чтобы суметь понять и усовершенствовать собственную практику» (2, с.128).

«*Исследование в действии* на базе школы связано с исследованием человеческих поступков и социальных ситуаций, в которых оказываются педагоги. Импульс к исследованию может возникнуть из ситуации, являющейся в некоторых аспектах неприемлемой, чувствительной к изменениям либо требующей практической реакции» (2, с.128).

«...*Исследование в действии*...является гибким исследовательским подходом, методология которого определяется, скорее, как установка на исследование, нежели определенный набор исследовательских инструментов и стратегий» (2, с.128). Из этих (Руководства для учителя и тренера) и других источников (например, изречения великих педагогов или пословицы) можно увидеть смысл жизни или общественное назначение учителя школы – служение будущему государству. То есть, все современные проблемы цивилизации в конечном счете, доверены учителю школы (решение проблем здоровья, экологии и т.д.). То есть, на учителей школы возложена огромная ответственность по подготовке молодого поколения к реалиям XXI века. Постоянные размышления под воздействием «шишек-уроков» реальной жизни позволяют осознать роль (полезность) метода Исследования в действии в решении многих проблем современной школы, учителей и школьников, более того современной интеллигенции, в конечном счете, и всего общества. Свою полезность данный метод, нужно полагать, начал проявлять со времен древних греков.

Однако многим современникам хорошо известен Метод Эдисона. После 36 000 неудачных опытов создания электрической лампочки сотрудники Эдисона покидают его, и он в одиночку продолжает работать. После 99 000 неудачных опытов он поймет, как надо сделать лампу. И на деле так и происходит. На вопрос: «Как вы выдержали столько неудач?» он ответил так: «Кто вам сказал, что я получал 99000 неудач. На деле это были удачи о том, когда электрическая лампа не загорается.

Также хорошо известно, что в экономике Японии часто применяется метод менеджмента качества, сущность которого совпадает с методом Исследования в действии, когда не только специалисты, но и каждый рабочий предприятия применяют метод Исследования в действии. Каждый заинтересован о совершенствовании своего рабочего места. И это тоже доказывает полезность данного метода и в экономике.

Однако если говорить о применении данной методики в области образования и знания, то необходимо обратить внимание на полезность данного метода для учителей и учеников, и, наконец, интеллигенции вообще. Необходимо не забывать об одной проблеме школы и интеллигенции – проблеме отличников. Согласно статистическим исследованиям, еще во времена СССР в мировом масштабе прослежена такая закономерность – отличники учебы (школы, вуза) в

реальной жизни – отстающие. Отличник со школьной парты научен быть отличником. Он стремится делать все на отлично, идеально. Это на деле является и требованием родителей, общества. Таким образом, у многих интеллигентов имеется стратегия делать только идеально, стремление к идеалу. А как быть с пословицей: «плох тот солдат, кто не стремится быть генералом?» Кроме того такой специалист (учитель, ученик) полностью не отдается делу.

Разумеется, в этом нет ничего плохого. Однако как доказывает практика жизни, все недостатки являются продолжением достоинств. Иначе говоря, стремление к идеалу на деле становится огромной, непреодолимой преградой. Человек с такой внутренней установкой ничего не может довести до конца. Он вообще теряет из вида главное и не главное. Вместо постоянного стремления к идеальному выполнению нужно выбрать стратегию метода Исследования в действии, т.е. стратегию улучшения действия.

Метод исследования в действии успешно может решить также проблему, когда человек абсолютно убежден в авторитете науки и находится под самогипнозом научного текста. В конце концов он перестает самостоятельно думать, и ищет ответы на вопросы только в научных книгах. Читает, чтобы самому не думать. Он плавно, незаметно оторван от реальной жизни. Желаемое принимает за действительное. Своим мыслям доверяет абсолютно, как в реальности. На деле реальность заменил текстом научной книги, свои мысли и реальность считает одним и тем же. Он даже не подозревает, что его мысли могут быть ложными. От этого самообмана вместе с «шишками-уроками» реальной жизни успешно может спасти метод Исследования в действии, который предполагает сравнение мысли (планов) с реальностью. Один вопрос себе: «это факты или это мои мысли?» или «А как в реальной жизни» вернул бы человека от сна к бодрствованию.

Метод Исследования в действии имеет и такую важную полезность как самомотивация, самозарядка, получение «мышечной радости», так как метод Исследования в действии обязательно предполагает видение результата действия. Человек может увидеть только то, что он желает увидеть. Это доказывает такой опыт. Ученику дается задание внимательно посмотреть в аудитории на все вещи красного цвета в течение 1 мин, и потом, если его спросить, где имеются синие цвета, он, как правило, не может ответить на этот вопрос. Он скажет, что искал только красные цвета. Таким образом, когда человек увидит результаты своего запланированного действия, у него происходит прилив энергии. (М. Горький: «...даже маленькая победа... делает человека сильнее»).

Метод Исследования в действии удачно может помочь в решении проблемы самообмана интеллигенции «Я работаю над собой». Такой специалист годами ничего так и не может сделать. Так как данное заявление – самообман. Нет конкретности, нет сроков выполнения. Есть только абстрактное заявление. Есть старый разрыв теории и практики. Разрыв слова и дела. Метод исследования в действии удачно помогает выработать личности очень нужный в реальной жизни навык – навык решения проблем. Данный метод вооружает человека силой точной формулировки проблемы. Силой точного конкретного вопроса. Точная формулировка проблемы – это почти 50-90% решения данной задачи.

Метод Исследования в действии может решить и ту важную проблему, которую впервые точно описал Мишель Монтень (возможно, не впервые, однако

в его философских трудах данная проблема описана). О проблеме откладывания жизни Монтень написал: «Можно долго жить, при этом не жить». У личности может не быть чувств, что он живет, если он не видит результаты своих действий. Согласно методу Исследования в действии, когда специалист дорожит своими действиями и решает увидеть свои действия, он достигнет успеха.

Метод Исследования в действии может помочь в овладении навыком мышления, так как обязывает личности рефлексировать после каждого запланированного действия. Человек часто думает, что мог бы успеть сделать что-либо, но всегда делает это поздно. И самопроизвольно задается внутренним вопросом: «А почему я обэтом не подумал раньше?». Метод Исследования в действии позволяет достичь того, что бы человек сказал: «Как хорошо, что я об этом вовремя подумал!».

Метод Исследования в действии путем тренировки в постановке точных вопросов вырабатывает у учителя (на деле у любого человека) навыки исследователя. Увидеть в известном – неизвестное, в знакомом - незнакомое, в понятном – непонятное. Естественно, такой навык очень необходим в поиске выхода из «безвыходного положения».

Польза данного метода уникальна в преодолении свойства человека видеть не факты (реальность), а свое восприятие (3, с.29,37,4). То есть всегда существует проблема: как добиться более реалистичного восприятия окружающего мира. Данная проблема широко освещена в теории познания, в педагогике и психологии. Хотя это не может являться гарантией реалистичного восприятия действительности любой личностью. Поэтому Р. Энтони предлагает пятьдесят идей для реалистичного восприятия (4, с.9), Ричард К. Хьюсман, Джон Д. Хэтфилд утверждают, что можно помочь сделать восприятие шире, т.е. более реалистичным (3,с. 60).

Однако, на наш взгляд, данный метод является проверенным веками, надежным способом получения реалистичного восприятия окружающего мира. Например, Эдисон пользовался этим способом. Так, Бахмутова Н.И. предлагает то же, что и Эдисон, т.е. неудачу можно воспринимать как провал и повод для депрессии, а можно увидеть в ней повод научиться чему-то новому и больше не повторять подобных ошибок (5, с.65).

Таким образом, получается, что все обстоятельства – кстати, все действия – удачные. Иначе говоря верна народная поговорка: все, что делается – всегда к лучшему. На наш взгляд, это верно, особенно. Исследование в действии также является источником жизненных сил. Правильность данной мысли можно увидеть в работе А. Баниэля « Девять правил жизненной силы». (6,с. 21,25)

Учитель, работающий по привычке, способен не замечать (не признавать) свои действия, свои ошибки. Такая жизнь (действие) истощает жизненные силы (А. Баниэл 6, с. 42). И. наоборот, учитель, применяющий данный метод, осознающий свои действия (т.е. осознание действия – является источником жизненных сил), признающий свои ошибки (здорово отнесшийся к неудачам), всегда активен, полон сил при выполнении миссии: «Образования Для Всех» - «научиться познавать, научиться жить, научиться делать, научиться жить вместе, научиться быть». При этом метод Исследование в действии может использоваться учителями всех предметов и по всем интересующим проблемам.

Литература

1. Руководство для учителя. АОО «НИШ», 2015. С. 209-218.
2. Руководство для тренера. АОО «НИШ», 2012. С. 126.
3. Хьюсман Р., Хэтфилд Д. Фактор Справедливости, или «И это после всего, что я для тебя сделал...» / Пер. с англ. О.Р. Семенов. М.: Знание, 1992.
4. Э. Роберт Секреты уверенности в себе: Пер. с англ. М.: Мирт, 1994.
5. Бахмутова Н.И. Современная школа. Реальное восприятие мира. Казахстан, 2010.
6. А. Баниэль Девять правил жизненной силы. СПб.: Питер, 2010.

ӘОЖ: 371.3

МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ОҚУ КЕДЕРГІЛЕРІН АНЫҚТАУ ҮШІН БАҒАЛАУ КОМПОНЕНТТЕРІ НӘТИЖЕЛЕРІНІҢ СӘЙКЕСТІГІН ТАЛДАУ

Бибеков К.Т., Жумыкбаева А.К.
«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ
«Педагогикалық өлшеулер орталығы» филиалы
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: Бағалау, біліктілік арттыру курстары, портфолио, таныстырылым, тестілеу, психометрика, салыстырмалы талдау

Ключевые слова: Оценивание, повышение квалификации, портфолио, презентация, тестирование, психометрика, сравнительный анализ

Keywords: Assessment, professional development, portfolio, presentation, testing, psychometric, comparative analysis

Аннотация

Мақалада біліктілік арттыру курстарындағы мұғалімдердің оқу кедергілерін анықтау және оның шешу жолдарын ұсыну қарастырылады. Осы мақсатта мұғалімдердің біліктіліктерін арттыру курстары аясында тестілеу емтиханынан жеткілікті деңгейде балл жинай алмаған мұғалімдердің тестілеу нәтижелері мен портфолио дәлелдемелері салыстыра талданып, бағалау нәтижелерінің сәйкестігі анықталады. Біліктілік арттыру курстарының тиімділігін арттыру үшін ұсыныстар беріледі.

Аннотация

В статье рассматриваются подходы определения трудностей в обучении учителей в рамках повышения квалификаций и пути решения. В ходе исследования проведен сравнительный анализ результатов тестирования с доказательствами портфолио учителей, которые не набрали проходной балл по результатам тестирования в рамках повышения квалификаций, выявлена взаимосвязь между компонентами оценивания. По итогам работы предоставляются рекомендаций по улучшению эффективности курсов повышения квалификации.

Abstract

The article is dedicated to the approaches of determining the difficulties of training teachers in the framework of advanced training and solutions. In the course of the study, a comparative analysis of test results was carried out with evidence of a portfolio of teachers who have not gained a passing score on the results of testing in the framework of advanced training, and the relationship between the components of assessment was identified. According to the results of the work, recommendations are given to improve the effectiveness of advanced training courses

Қазақстан Республикасында орта білім сапасын жақсарту бағытында мұғалімдердің біліктіліктерін арттыруға ерекше көңіл бөлінеді. Соның ішінде «Тиімді оқыту мен оқу», «Мектептегі мұғалім көшбасшылығы», «Педагогикалық қоғамдастықтағы мұғалім көшбасшылығы» білім беру бағдарламалары бойынша педагог қызметкерлердің біліктіліктерін арттыру курстары жүргізіледі. Бағдарлама бойынша біліктілік арттыру курсынан өткен мұғалімдер критерийлерге сәйкес бағаланады: бағдарламаның идеяларын білу мен түсіну, осы идеяларды өз тәжірибесінде қолдану мен идеяларды тәжірибеде жүзеге асыру рефлексиясы. Бағалаудың жеткіліктілігі қағидасын қамтамасыз ету үшін мұғалімдер үш компоненттен тұратын бағалаудан өтеді: тестілеу формасындағы емтихан тапсырады, портфолио дайындап, таныстырылым қорғайды. Бағдарламаның мазмұнын мұғалімнің білуі мен түсінуі тестілеу формасындағы емтихан арқылы тексеріледі. Өйткені тест тапсырмаларында Бағдарламаның мазмұны толық қамтылады. Бағдарлама идеяларын өз тәжірибесінде қолдану мен идеяларды тәжірибеде жүзеге асыру рефлексиясы портфолио және таныстырылым қорғауда бағаланады, сонымен бірге белгілі мөлшерде білуі мен түсінуі де көрініс табады.

Бағалау компоненттерінің нәтижелерін өзара салыстыра талдау арқылы мұғалімдердің оқу кедергілерін анықтау мақсаты қойылды. Ол үшін тестілеу емтиханынан жеткілікті деңгейде балл жинай алмаған мұғалімдердің тестілеу нәтижелері мен портфолио дәлелдемелері салыстырыла қаралды.

Зерттеудің методологиялық негізі ретінде бағалау қағидалары, тестология, психометрика салаларындағы ғылыми-әдістемелік тұжырымдар, қағидалар мен ғылыми көзқарастар зерделенді. Зерттеу барысында корреляциялық талдау, статистикалық талдау, бақылау әдістері қолданылды. Соның ішінде тестілерді классикалық тестология теориясы тұрғысынан компьютерлік статистикалық талдау нәтижелері пайдаланылды.

Педагогикалық өлшеулер орталығында тестілеуде жеткілікті емтихан жинай алмаған мұғалімдердің портфолиоларын модерациялау үдерісі орын алады. Портфолионы бағалау кезінде басты назар өзара байланыспаған фактілер мен идеялардың үстірт немесе тек теориялық түсінігіне емес, кешенді тұтас түсініктің көрінуіне аударылады [1.16]. Яғни мұғалімнің түсінігі, алған білімін тәжірибеде қолдануы мен соның негізінде рефлексия жүргізіп, өз тәжірибесіне, оқыту мен оқуға талдау жасап, қорытынды шығара алуы тұтас бағалауға түседі. Ал тест нәтижелерін талдау – Бағдарлама бойынша қандай тақырыптарды, білімдер мен идеяларды мұғалімнің білуі мен түсінуі күшті немесе әлсіз екенін көрсетеді.

Зерттеу шеңберінде портфолио, таныстырылым, тестілеу формасындағы емтихан нәтижелері арасында сәйкестік қарастырылды. Яғни осы үш компонент бойынша бағалау нәтижелерінде корреляция бар ма, бір компонент бойынша алынған нәтиже басқа компоненттер бойынша алынған нәтижемен қандай байланыста екені зерделенді. Ол үшін тест нәтижелерін талдауда алынған мәліметтерді пайдаланып, төмен нәтиже көрсеткен мұғалімдердің портфолиолары іріктелді. «Педагогикалық қоғамдастықтағы мұғалім көшбасшылығы» бағдарламасы бойынша 19 балдан төмен жинаған 112 мұғалімнің портфолиосын зерделеуде: 1) есеп жазу кезінде Бағдарламада берілген

ғылыми негіздерді, идеяларды басшылыққа алуы; 2) төмен балл жинаған тақырыптарының есептерде көрініс табуы назарға алынды.

Тестілеуде 19 балдан төмен жинаған тыңдаушылардың 18 % өз есептерін жазу кезінде Бағдарламада берілген ғылыми материалдарға мүлде сілтеме жасамағаны, 57 % -і 1 не 2 сілтеме жасап, ғылыми негіздерді атап өткені анықталды. Дегенмен сілтеме келтірген немесе ғылыми негіздерді атаған тыңдаушылардың 25 %-і тәжірибені жоспарлауда және талдауда ғылыми тұжырымдар мен ұсынылған алгоритмдерге сүйене бермейтіні көрінді.

Тыңдаушылар төмен балл жинаған тақырыптар қатары анықталды. Соның ішінде «Педагогикалық қоғамдастықтағы мұғалім көшбасшылығы» бағдарламасы үшін негізгі тақырыптар болып табылатын «Педагогикалық қоғамдастықтағы мұғалім көшбасшылығы түсінігінің мәні», «Оқытуды басқару мен көшбасшылық» тақырыптары бойынша 0-2 балл алған тыңдаушылардың портфолиолары зерделенді. Тақырыбы бойынша 0 балл алған 7 мұғалімнің біреуі ғана мұғалім көшбасшылығының маңызы туралы айтқан. Педагогикалық қоғамдастық шеңберінде өзгеріс енгізуді басқару және өзінің көшбасшылығы туралы қамтылмаған. Инновацияларды енгізу кезінде басшылыққа алу ұсынылған «Неліктен біз біздің оқыту тәсілдерімізді өзгертуге тиіспіз, содан кейін мәселені шешуге бағыттталып: біз бұны қалай істейміз, тек содан кейін ғана – біз сыныпта не істеуіміз керек?» [2] сұрақтарын пайдаланып, өзгеріс енгізу жұмыстарын жүйелей алмаған. Зерделенген портфолиоларда мұғалімдер «сыныпта не істеуіміз керек?» сұрағына қатысты өз жұмыстарын ұйымдастырған. Бұл біліктілік арттыру курсының нәтижесіне білім алушы мұғалімнің жеке уәжі, тәжірибесі, кәсіби даярлығы, дербес-психологиялық ерекшеліктері ықпал ететінін көрсетеді.

Андрогогикалық зерттеулерде ересектерді оқыту мәселесінде білім алушының тұлғалық ерекшеліктеріне баса мән беріледі. А.Маслоу, К.Роджерс сияқты шетелдік ғалымдар негізін салған тұлғалық-бағдарлы тәсілді ересектерді оқытуда негізге алу маңызды. Ересектерді оқытудың тұлғалық-бағдарлы тәсілінде индивид ретіндегі әр адамның құндылығына, даралығына, субъективті тәжірибесіне басымдық беріледі. Сонымен бірге біліктілік арттыру курсынан өткен мұғалім қызметінен күтілетін нәтижені де есепке алуымыз керек. И.А. Зимняя өз еңбектерінде тұлғалық-қызметтік тәсілдегі тұлғалық компонент оқу-білім беру үдерісінде білім алушының ұлттық, гендерлік, жас, дәрежелік, дербес-психологиялық ерекшеліктерін есепке алуға қажеттігіне тоқталған. [3.74] Мұғалімдердің біліктіліктерін арттыру кезінде тұлғалық-қызметтік тәсіл де назарға алынғаны дұрыс.

Біліктілік арттыру курсынан өткізер кезде мектепке қажетті өзгеріс енгізеді деп күтілетін мұғалімнің ішкі уәжін, білімі, тәжірибесі мен кәсіби дайындығын анықтап алу керек болады. Өйткені «Ересектерді инновациялық оқыту тұлғаның индивидуалды ерекшеліктерін есепке алып құрылу керек» [4.70]. Мұғалім өзінің кәсіби қызметінде сыныптағы оқу үдерісіне өзгеріс енгізіп, конструктивтік оқыту теориялары негізінде білім берудегі инновацияларды үйренуге және тәжірибесіне енгізуге мүдделі болуы мүмкін. Біліктілік арттыру білім алушы мұғалімнің уәжділігі және кәсіби мүдесімен сәйкес келген жағдайда тиімді болады. Сондықтан қазіргі заман талабы тұрғысынан мақсатты түрде біліктілік арттыру көзделген жағдайда мұғалімдердің құзыреттіліктері, қажеттіліктері, кәсіби-

шығармашылық қабілеттері сарапталып, жіктеп-іріктеп алу механизмдерін ойластыру қажет деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бағалау рәсімдеріне шолу. «Назарбаев Зияткерлік мектептері», 2016ж.
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық: Педагогикалық қоғамдастықтағы мұғалім көшбасшылығы. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015ж.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результатов образования //Высшее образование сегодня. 2003. № 5.
Лебедева Н.В. Современные подходы к проблеме обучения взрослых//Сибирский психологический журнал. 2014г. №51

УДК 372.881.161.1

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАВЫКА ЧТЕНИЯ И ГРАМОТНОСТИ ЧТЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НА МАТЕРИАЛЕ ПЕСЕН НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Брекеева С.З.
НИШ ФМН, г. Уральск
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: дағды, оқылым, ән, сабақ, музыка, оқушылар, формативтік бағалау
Ключевые слова:навык, чтение, песня, урок, музыка, учащиеся, формативное оценивание
Keywords: skill, reaging, song, lesson, music, students, formative evaluation

Аннотация

Мақала 8-ші сыныптағы «Орыс тілі мен әдебиеті» (Т2) кіріктірілген пәні сабақтарында әндерді пайдалану мәселесіне арналған. Өткізілген сабақтар мен оқушылардың рефлексиясы негізінде автор әннің (ән мәтіні, аудио/видеотаспалар) NIS-program бойынша оқытудағы оқылым дағдыларын жетілдіруде, оқу сауаттылығын арттыруда оң ықпалын дәлелдейді. Сонымен қатар музыка сабақта жағымды эмоционалдық орта қалыптастыруға жағдай туғызады.

Зерттеудің ғылыми-тәжірибелік жаңашылдығы 8-ші сынып Оқу жоспарының тарауларына сәйкес ән жинағын жасақтау жұмысын қолға алу. Зерттеудің негізгі нәтижесі болып оқушылардың оқылым дағдысы бойынша білім сапасының артуы.

Аннотация

Статья посвящена вопросу использования песенного материала на уроках интегрированного предмета «Русский язык и литература» в 8-м классе (Я2). На основе анализа уроков и рефлексии учащихся автор доказывает положительную роль песен (текстов, аудио/видеозаписи) в совершенствовании навыков чтения, грамотности чтения в условиях обучения по NIS-program. Музыка способствует созданию благоприятной эмоциональной среды на уроке.

Научно-практическая новизна исследования заключается в попытке создать сборник песен в соответствии с разделами Учебного плана. Основным результатом исследования явилось повышение качества выполнения заданий по навыку Чтение.

Abstract

The article is devoted to the use of song material in the lessons of the integrated subject "Russian Language and Literature" in the 8th grade (L2). Based on the analysis of lessons and reflections of the students, the author proves the positive role of songs (texts, audio / video recordings) in improving reading

skills, reading literacy in the conditions of NIS-program learning. Music contributes to the creation of supportive emotional environment in the lesson.

The scientific and practical novelty of the study consists in trying to create a collection of songs in accordance with the units of the Course plan. The main result of the study was an improvement in the quality of the performance of tasks for the Reading skill.

Обновление системы образования в Казахстане, организация уроков по Интегрированной образовательной программе в рамках обновления содержания образования дают учителю возможность свободы выбора учебных ресурсов для урока в рамках раздела и темы. Работая в НИШ, педагоги обрели навыки поиска качественных ресурсов в журналах, на страницах газет; тексты, обработанные учителями с точки зрения соответствия количества слов, учета возрастных особенностей тексты, аудиофайлы служат основой для составления заданий формативного и суммативного оценивания по языковым навыкам.

Известно, что наряду с текстами, и песни являются хорошим материалом для организации уроков русского языка как второго. Учитывая возрастные особенности учащихся 8-х классов, мы решили использовать на уроке песни, тексты песен. Это источник информации, который привлекает учащихся, влияет на их восприятие, эмоциональный интеллект, способствует созданию особой обстановки в классе.

Цель нашего исследования заключалась в совершенствовании, улучшении навыка Чтение, грамотности чтения через использование песен. В свои школьные годы мы разучили так много песен о Родине, о столице, о любви к природе. Мы пели их с любовью, с гордостью. Напевая каждый раз одни и те же строчки, мы запоминали их. Они были тесно связаны с ценностями общества. Задумкой использовать песни на уроках я поделилась с коллегой. Нас заинтересовал вопрос, как можно использовать песни на уроках русского языка как второго, как песни могут содействовать формированию умений учащихся выражать собственные мысли, связывать тему песни с их жизненным опытом, как песни могут влиять на формирование навыка Чтение, грамотности чтения?

С целью услышать голос ученика мы провели анкетирование, которое включало такие вопросы:

1. Как Вы относитесь к выражению: «Музыка благотворно влияет на человека»?

2. Нравится ли Вам использование песен на уроках для выполнения заданий по русскому языку?

3. На Ваш взгляд, могут ли песни (прослушивание, чтение и выполнение заданий по этим навыкам) помочь усвоить материал раздела по теме?

4. Как влияет песня на Ваше настроение в классе?

5. Влияют ли песни на расширение Вашего кругозора?

Большинство респондентов, 88%, как мы и предполагали, выразили согласие с тем, что музыка благотворно влияет на человека. 60% опрошенных нравится работать с песнями. На 3-й вопрос 50% опрошенных ответили отрицательно. 60% учащихся ответили утвердительно на 4,5-й вопрос.

На основании данных опроса, беседы с учащимися в неофициальной обстановке мы решили запланировать и провести уроки, где они работали бы с текстами песен по навыку Чтение.

Сначала изучили Учебную программу и Учебный план по русскому языку и литературе для 8 класса Я2, чтобы знать, по каким разделам Учебного плана целесообразно использовать песни для планирования уроков.

Затем мы сделали обзор литературы, прочитали статьи ученых в области филологии, учителей- практиков; их мысли о значении песен в целом, о роли песен на уроках русского языка утвердили нас в правильности выбранной темы, её актуальности сегодня, когда речь идет о формировании эмоционального интеллекта учащихся. Приведу в пример следующие выдержки из статей: 1) Кандидат филологических наук, доцент, докторант Санкт-Петербургского государственного университета Т. А. Потапенко в статье «Песни к детским мультипликационным и игровым фильмам в обучении русскому языку как иностранному», подчеркивая роль музыки, пишет: «Музыка дает уроку радость, эмоциональную близость. Песня – это кратчайшая дорога от сердца к сердцу, она способна внести в урок образы, звуки и дыхание жизни, позволяет создать на уроке особую среду общения. ...Песни можно использовать для расширения словарного и фразеологического запаса, активизации синтаксических структур, разговорного стиля речи, для формирования и развития навыков слушания, произношения». [5]

2) «..., во-первых, песни имеют обучающую функцию, поскольку они являются средством прочного усвоения лексического материала и расширения словаря учащихся. Они способствуют совершенствованию навыков иноязычного произношения, в них лучше усваиваются и активизируются грамматические конструкции. Во-вторых, в песнях часто встречаются реалии стран изучаемого языка, что способствует формированию социокультурной компетенции обучаемых. И, в-третьих, песни выполняют развивающую функцию, содействуя эстетическому воспитанию учащихся и раскрытию их творческих способностей, способствуя развитию у них музыкального слуха». [3]

3) Песня - великолепное средство повышения интереса к стране изучаемого языка, следовательно, и к самому языку. Кроме того, это быстрый и легкий способ повторения языкового материала. Нужно учитывать, что человек, согласно данным психологии, гораздо глубже и быстрее запоминает то, что ему близко, что он переживает эмоционально. [1]

Следующим этапом в нашем исследовании стало проведение уроков: я выбрала разделы «Биоразнообразии» и «Космос», коллега выбрала раздел «Спорт и отдых». На практике, на уроках интегрированного предмета «Русский язык и литература» нам предстояло наблюдение за учащимися, за их продвижением, а может, наоборот, отсутствием изменений. Ответить на вопрос исследования: «Как песенный материал помогает совершенствованию навыка Чтение?» нам должны были не 1 и 2 урока, а серия уроков.

Для урока по теме «Защита животных» из раздела «Биоразнообразие и исчезновение» выбрала после долгого поиска и тщательного отбора песни: «Раненая птица» композитора А. Пахмутовой на слова поэта Р. Рождественского, «Не дразните собак!» композитора Е. Птичкина на слова М. Пляцковского. Для урока по плану исследования из раздела «Космос» выбрала 3 разные песни для 3-х групп: «Трава у дома» на музыку В.Мигуля, слова А. Поперечного, «Наедине со всеми» композитора В. Шаинского, поэта А. Поперечного, «Притяжение Земли», автор слов – Р.Рождественский, композитор – Д. Тухманов.

Не все учащиеся были знакомы с песнями, это понятно, так как в связи с развитием технологий дети больше времени и внимания уделяют компьютерным играм, социальным сетям, тем более не интересуются фильмами, песнями прошлого столетия. Учащимся были предложены задания: определить тему, выписать ключевые слова, сделать вывод по содержанию песни, эти задания выполнялись в группе, паре. Некоторые ученики искали материал об авторах песни, истории создания песни. После выполнения заданий учащиеся пели песни под караоке. По навыку Чтение также выполняли различные задания: вставить пропущенные слова, подобрать синонимы и антонимы, составить толстые вопросы, определить тему, основную мысль и другие.

После проведения уроков провели второй опрос учащихся, чтобы дополнить исследование их мнениями и понять, к чему на данном этапе мы пришли.

Результаты исследования, сделанные в ходе проверки работ по Чтению, наблюдения за эмоциональным состоянием учащихся свидетельствуют о том, что у них под влиянием песен возрастает качество обучения, мотивация к изучению языка. Если качество знаний по навыку Чтение составляло перед исследованием 68%, то после исследования оно составило 78%. Небольшое, но изменение, рост наблюдается. Настроение под влиянием песен существенно улучшается, что не может не влиять на успешность ученика на уроке и после (дети уходили с урока, напевая строчки из песни, прозвучавшей на уроке).

В песнях представлены все типы текста (описание, повествование, рассуждение); в текстах песен заключено порой разнообразие различных синтаксических конструкций (простые предложения, предложения с прямой речью, косвенной речью, обращениями). Песни содержат средства выразительности, которые учитель тоже может отработать параллельно в соответствии с целями обучения по Чтению. Немаловажен и тот факт, что один и тот же текст песни может применяться для достижения различных целей обучения в зависимости от навыка (Слушание, Говорение, Чтение, Письмо), например, песню можно прослушать, выполнить послетекстовые задания, затем на его основе написать небольшое эссе, в таком случае сочетаются непродуктивный и продуктивный виды работы. Можно предложить учащимся выполнить задания по навыку Чтение, затем дать задание на составление диалога, монолога по навыку Говорение, в этом случае также сочетаются непродуктивный и продуктивный виды работы. Особая организация стихотворных строк, рифмы, способствуют появлению желания самому попробовать сочинять поэтические строки.

Отбирая песни для уроков, руководствовалась рекомендациями Б.Ю.Нормана, доктора филологических наук, профессора кафедры теоретического и славянского языкознания БГУ: «Тексты песен должны соответствовать тематике уроков. В них, наряду с изученной лексикой, должны присутствовать новые лексические единицы. Четкость ритма и рифмы в тексте облегчает процесс восприятия и овладения новым материалом. Правильно отобранные тексты песен с учетом положительного эмоционального воздействия на детей влияют как на их мотивационную, так и на эмоциональную сферу». [1]

Эта точка зрения находит отклик и в работе учителей-практиков Колонской Н.Е., Пономаревой Я.С.: «Песни ... должны быть аутентичны, доступны в информационном и языковом планах, проблемны, актуальны, а также мелодичны,

но главное, они должны соответствовать возрастным особенностям учеников» [4]. Учителя Бабич С.Н., Ляшенко О.В. советуют: «При загрузке текста песни из интернета следует обратить внимание на орфографию и пунктуацию (они не всегда бывают правильными), а также сверить текст со звучащей песней. При частом использовании песен на уроках нужно избегать повторяемости, однотипности заданий, чтобы они не вызывали скуки у детей» [2].

Анализируя уроки в рамках исследования, мы сделали некоторые выводы. В процессе работы с текстами песен выявлены положительные стороны их использования на уроках русского языка, тексты песен способствовали:

- формированию навыка различных видов чтения: ознакомительного, поискового, изучающего (осуществлять поиск и последовательность информации, выделять ключевые слова, определять тему, основную мысль, выявлять главную и второстепенную информацию, извлекать необходимую информацию, излагать содержание услышанного, определять значение слов, фразеологизмов с помощью словарей и др.);
- обогащению словаря учащихся новой лексикой (синонимами, антонимами, фразеологизмами и др.);
- расширению кругозора учащихся (при использовании песни, учащиеся узнают о композиторе, авторе, истории создания песни);
- привитию патриотизма;
- развитию грамотности чтения;
- развитию умения находить, определять изобразительно-выразительные средства языка (например, анафора: «Раненая птица в руки не давалась, Раненая птица птицей оставалась», метафора: «в души людям смотрят» в песне «Раненая птица» и много других).

К концу исследования мы сделали заключение, что цель работы, которую мы поставили перед собой, вполне достижима, об этом говорят сравнительные данные второго опроса и результаты работы.

На 1-ый вопрос той же анкеты положительно ответили уже 100% учащихся (в первом опросе 88%), возросло существенно количество учеников, которым нравится использование песен на уроках – 98% (в первом опросе таких было – 66%). На вопрос №3 «На ваш взгляд, могут ли песни (прослушивание, чтение и выполнение заданий по этим навыкам) помочь усвоить материал раздела по теме?» в первом опросе ответили утвердительно 50 %, отрицательно – 50%, то при втором опросе этот показатель стал 100% и 0%. 4%, 10% соответственно. Количество учеников, ответивших положительно на вопросы №4,5, выросло от 60% до 100% на 4 –й вопрос и 90% на 5-й вопрос. Данные опроса показали, что песни являются хорошим материалом не только для организации заданий формативного оценивания по языковым навыкам, но и благоприятствуют созданию комфортной обстановки на уроке.

Рефлексия учащихся показала, что учащиеся правильно стали отвечать на вопросы по навыку Чтение, улучшили навык Слушание, заинтересовались песнями прошлых лет, что они «заставляют задуматься о главном в жизни», «...учат нас любить природу, Родину, бережно обращаться со всем живым миром». По мнению детей, они узнали песни детства своих родителей, бабушек и дедушек и отметили, что в них больше смысла, они являются проводниками истинных ценностей, что приближает их к ценностям школы.

При обсуждении уроков наши коллеги отметили, что на таких уроках-песнях царит необычная атмосфера, осуществляется интеграция: можно при желании найти интересные песни по теме урока и раздела не только по русскому языку, но и по физкультуре, музыке и другим предметам. Некоторые учителя признались, что ребята смело выражают свои мысли, авторскую позицию, стараются запомнить мелодию песни, напевают песни на переменах.

Считаю, что приобщение к миру музыки чрезвычайно важно теперь, когда часто и подолгу учащиеся смотрят фильмы – детективы, триллеры, фантастику, смотрят фильмы, порой оторванные от реальной действительности, но такие фильмы привлекают учащихся световыми, шумовыми эффектами. Это важно и по той причине, что в эпоху глобализации человек может легко потерять себя, свои корни.

Материал песен – это эффективное средство при изучении языка как второго. Песни, по моим наблюдениям, вносят разнообразие в процесс обучения русскому языку, поддерживают интерес у учащихся не только к его изучению, а в целом к истории и культуре страны. Таким образом, учитель русского языка и литературы (Я2) может использовать песни наряду с обычными текстами для организаций заданий формативного оценивания практически по всем навыкам (Слушание, Чтение, Говорение, Письмо). Из предложенных учащимся для использования в письме цитат о музыке предлагаю цитату мыслителя древности Платона, которую выбрало большинство учащихся, и которая очень просто объясняет значение музыки в нашей жизни: «Музыка воодушевляет весь мир, снабжает душу крыльями, способствует полету воображения; музыка придает жизнь и веселье всему существующему, делает человека счастливым» [7].

Литература

1. Норман Б.Ю. Лингвистика каждого дня. Мн.: Высш. шк., 1991. С.128-136.
2. Бабич С.Н., Ляшенко О.В. Использование песенного материала как средство обучения русскому языку в школах с румынским языком обучения. <https://infourok.ru/ispolzovanie-pesen-na-urokah-russkogo-yazika-v-shkolah-s-ruminskim-yazikom-obucheniya-1242356.html> (17.04.2016г.)
3. Кокорина Г.В. Социокультурный аспект песенных материалов <http://pandia.ru/text/78/027/1687.php> (17.04.2016г.)
4. Колонских Н.Е., Пономарева Я.С., Использование песенного материала при изучении английского языка/ URL: <http://pandia.org/text/78/151/77867.php/> (02.04.2016г.)
5. Потапенко Т.А. Песни к детским мультипликационным и игровым фильмам в обучении русскому языку как иностранному" (Русский язык за рубежом, №4, 2003). <http://www.russianedu.ru/magazine/archive/viewdoc/2003/4/228.html> (18.04.2016г.)
6. Потапенко Т.А. Песни для всех возрастов. Русский язык за рубежом, №1, 2004). (12.08.2018г.)
7. Платон <https://socratify.net/quotes/platon/41020> (10.09.2018г.)

УДК 373.016: 811.111

ФОРМИРОВАНИЕ SOFT SKILLS У УЧАЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Бырдина О.Г.

Ишимский педагогический институт им. П.П. Ершова
РОССИЯ

Долженко С.Г.

филиал Тюменского государственного университета
РОССИЯ

Түйінді сөздер: soft skills (жұмсақ, икемді дағдылар), шетел тілінің оқыту, soft skills қалыптастыру, сыншыл ойлауды дамыту, белсенді сөйлесуді технологиясы

Ключевые слова: soft skills (мягкие/гибкие навыки), изучение иностранного языка, формирование soft skills, развитие критического мышления, технология активного говорения

Keywords: soft skills, foreign language learning, soft skills formation, development of critical thinking, active talking technology

Аннотация

Мақала шетел тіл сабақтарында бүгінгі тенденциялардағы soft skills (Жұмсақ дағдылар) оқушыларда қалыптастыруға арналған.

Бұл концепцияның негізгі мақсаты оқушыларда soft skills белгілі жинақтарды (коммуникативті дағдылар, командада жұмыс істеу дайындығы, ақпаратпен жұмыс істей білу, іздеу және оны бағалау, өзінің артықшылығы мен кемшіліктерің сынап білу) Content-based Active Speaking (CAS) (белсенді сөйлеу технологиясы) арқылы Ағылшын тіл сабақтарында қалыптастыру.

Мақалада белсенді сөйлеу технологиясының мазмұны ұсынылады, технологияның кезеңі түсіндірілген, жұмыстың қолданатын нысан мен әдістері, сондай-ақ шетел тіл сабақтарында оқушылардың soft skills (жұмсақ дағдылары) қалыптастырудың негізгі нәтижесі ұсынылған.

Аннотация

Статья посвящена современным тенденциям формирования soft skills (мягких навыков) у учащихся на уроках иностранного языка.

Основная цель в рамках данной концепции состоит в формировании определенного набора soft skills у учащихся (коммуникативных навыков, готовности работать в команде, умение работать с информацией, искать, оценивать ее, умение критически оценивать свои достоинства и недостатки) на уроках английского языка через внедрение и апробации технологии Content – based Active Speaking (CAS) (технологии активного говорения).

В статье представлено содержание технологии активного говорения, описаны этапы технологии, используемые формы и методы работы, а также представлены основные результаты формирования soft skills (мягких навыков) у учащихся на уроках иностранного языка.

Abstract

The article is devoted to modern tendencies of soft skills formation among students at foreign language lessons.

The main goal of this concept is to create a certain set of soft skills for students (communication skills, willingness to work in a team, the ability to work with information, to look for, and evaluate it, the ability to critically assess one's own merits and demerits) in English lessons through introduction and approbation of Content-based Active Speaking technology (CAS) (technology of active speaking).

The article describes the content of the technology of active speaking, describes the stages of the technology, the forms and methods of work used, and presents the main results of the formation of soft skills for students in foreign language lessons.

Сегодня важным в современном мире является формирование у учащихся soft skills (гибких/мягких) навыков, или, как их принято сегодня называть,

«навыков будущего», а именно: это умение вступать в коммуникацию, взаимодействовать с партнерами по общению, иметь навыки сотрудничества, критического мышления, умение работать с информацией и т.д.

В современных исследованиях «гибкие навыки» рассматривают как набор личностных характеристик, повышающих эффективность взаимодействия с другими людьми в рабочем пространстве и эффективность работы [3;25].

Гибкие навыки (от англ. «soft skills») – комплекс неспециализированных, важных для карьеры надпрофессиональных навыков, которые отвечают за успешные участи в рабочем процессе, высокую производительность и являются сквозными, то есть, не связаны с конкретной предметной областью [1;35].

В зарубежных исследованиях гибкие навыки рассматриваются как личные качества, которые способствуют лучшему взаимодействию, деятельности и карьерному росту [6;110], как личностные качества, способствующие успешной социализации, включающие дружелюбие и оптимизм [7;23].

Нам близка позиция К. Робинсона [6], который предложил следующую структуру гибких навыков: коммуникативные навыки, готовность работать в команде, умение работать с информацией, умение самостоятельно принимать решения, культурная компетентность, позитивный настрой.

Занятия по иностранному языку в школе – идеальная площадка для формирования soft skills у школьников, а именно:

- коммуникативные навыки (умение грамотно донести свою точку зрения, готовность и умение выслушать своего собеседника);
- готовность работать в команде;
- умение работать с информацией, искать, оценивать ее, задавать правильные вопросы;
- умение критически оценивать свои достоинства и недостатки.

Важнейшей задачей современного учителя является то, как эти навыки сформировать комплексно, системно. Актуальным становится и использование таких методов и технологий, которые способствуют проявлению самостоятельной активной деятельности учащихся, устранению страха говорить на иностранном языке, нивелированию «ошибкобоязни», которые направлены на развитие коммуникативных навыков учащихся, взаимодействие в команде, проявление лидерских качеств, умений критически мыслить.

Выделенные проблемы позволили нам провести исследование эффективности формирования soft skills у учащихся, разработать и апробировать технологию Content – based Active Speaking (CAS) на занятиях по иностранному языку (на примере английского языка).

Основными концептуальными отличительными особенностями данной технологии от традиционной системы обучения являются:

- использование языка в целом, а не членение его на грамматические и лексические явления;
- задания сконцентрированы на содержании, а не на форме, но это не означает полного невнимания к правильности построения иноязычной речи (Таблица 1).

Таблица 1
Сравнительная характеристика традиционного обучения иностранному языку и обучения, с использованием технологии CAS

Параметры сравнения	Традиционное обучение	Обучение с использованием Content – based Active Speaking
Сущность	Передача знаний, умений и навыков учителем в готовом виде	Передача способов получения знаний - овладение знаниями в процессе самостоятельной поисковой деятельности
Содержание	Информационно-объяснительная подача материала: объяснение – практика – высказывание	Деятельностно-развивающее обучение: использование языка в целом, а не членение его на грамматические или лексические явления, задания сконцентрированы не на форме, а на содержании
Формы	Преобладает фронтальная, индивидуальная, групповая формы работы	Преобладает групповая форма работы, позволяющая учащимся взаимодействовать друг с другом
Функции учителя	Носитель информации, хранитель норм и традиций	Организатор сотрудничества; консультант, управляющий поисковой работой учащихся во время решения коммуникативных задач

Преимуществами технологии Content – based Active Speaking (CAS) являются то, что:

- во-первых, данная технология позволяет учащимся преодолеть языковой барьер, что позволяет учащимся свободно и непринужденно говорить на иностранном языке, не боясь совершить ошибку;
- во-вторых, задания подобраны таким образом, чтобы учащиеся самостоятельно могли находить интересующую их информацию, производить отбор языковых и речевых средств;
- в-третьих, все предлагаемые учителем задания носят проблемный, поисковый характер, что позволяет учащимся критически мыслить, отстаивать свою точку зрения;
- в-четвертых, преобладание групповых форм работы на уроке способствует развитию умений работать в команде, взаимодействовать с партнерами по общению.

Таблица 2
**Концептуальные характеристики урока с использованием технологии
 активного говорения Content-based Active Speaking (CAS)**

Действия учащихся	Деятельность учителя
Ученики говорят подавляющую часть урока	Учитель направляет и моделирует различные формы речевого взаимодействия. Учителя выполняет функцию посредника (от англ. facilitator), т.е. наблюдателя и помощника в ходе выполнения задания и слушателя на этапе предъявления задания
Все учащиеся принимают равное участие в общении	Учитель не допускает монополизации внимания и учебного времени на наиболее раскованных и продвинутых учеников, вовлекает в общение слабоуспевающих и стеснительных
Учащиеся хотят говорить	Уровень мотивации на уроке очень высок благодаря созданию учителем на уроке языковой атмосферы, ситуации успеха и т.д.
Учащиеся в процессе говорения преодолевают языковой барьер, устраняют страх, «ошибкобоязнь»	Технология активного говорения, ориентирована на тренировку разговорной речи, что позволяет учащимся свободно и непринужденно говорить на иностранном языке, не боясь совершить ошибку
Языковой уровень соответствует реальным возможностям учащихся	В процессе обучения учитель делает акцент не на языковых средствах, необходимых для решения поставленной задачи, а на самом задании, его содержании. Такой подход отнюдь не означает полного невнимания к правильности построения иноязычной речи, но здесь работа с языковым материалом лишь сопровождает выполненные задания

Опыт работы показывает, что на традиционных уроках учащиеся не всегда вовлекаются в подлинно творческую работу, не тренируют способности самостоятельно решать сложные задачи, чаще всего они получают знания в готовом виде, запоминают, воспроизводят.

Отзывы учащихся подтверждают вышеизложенную мысль: их привлекают активные формы и методы, которые заставляют мыслить, искать ответы, самим разбираться в фактах, событиях явлениях действительности.

Используя данный подход к преподаванию, в центр внимания ставится непосредственно само задание, а не грамматические или лексические вставки. Чтобы успешно справиться с заданием, учащиеся должны правильно использовать речь и обмениваться своими идеями. Таким образом, язык становится инструментом коммуникации, который нацелен на то, чтобы помочь учащемуся успешно справиться с поставленной задачей [5, с. 45].

В связи с этим работа на уроке с использованием технологии CAS строится на трех этапах:

Первый этап «Spark». Цель учителя на данном этапе – мотивировать учащихся к высказыванию, «зажечь» учащихся идей, разогреть перед предстоящей работой, устранить страх, «ошибкобоязнь», погрузить в языковую среду.

На данном этапе используются следующие методы и приемы стимулирования и мотивации учебно-познавательной деятельности: «Ассоциации», «Мозговой штурм», мини-квесты, использование речевых опор, опорных схем, создание учителем проблемных ситуаций при помощи проблемных вопросов, заданий и коммуникативных задач.

Главная цель учителя на уроке: непосредственно или опосредованно помочь порождению речевого высказывания за счет вызова ассоциаций с жизненным и речевым опытом обучающихся. При обучении активному говорению под опорами следует понимать «стимулы», которые обеспечивают:

- а) общее направление содержания высказывания,
- б) адекватность высказывания теме,
- в) логичность построения высказывания,
- г) количественную достаточность в раскрытии темы.

Так, опоры, с одной стороны, стимулируют речь учащихся, с другой, помогают правильному оформлению мысли.

Второй этап Task Focus. Целью данного этапа является активизация лексических единиц в речевых образцах, моделях; отработка навыков разговорной речи.

На данном этапе учитель ставит коммуникативные задачи перед учащимися и создает речевые ситуации. Ситуации можно моделировать различными способами: с помощью наглядности, словесного описания, инсценировки, путем опоры на реальные жизненные факты и т.д. Создание интересных коммуникативных ситуаций – это творчество, методический поиск учителя. При этом эффективнее использовать реальные ситуации общения, когда обсуждаются близкие ученикам, волнующие их темы, когда они высказывают свои мысли, делятся впечатлениями. Учащиеся решают коммуникативные задачи в парах или группах. На этом этапе ошибки не важны, учитель обеспечивает поддержку и следит за правильным выполнением заданий. Учащиеся сосредотачиваются на общении, пусть даже в ущерб правильности грамматики. Очень важно обеспечить содержательность высказываний на изучаемом языке, исключить высказывания, не имеющие связи с действительностью, не соответствующие ей. Необходимо постоянно привлекать внимание ребят к тому, о чем говорится: «Is it really so?», «Do you agree?» и др.

Используемые методы и приемы: по источнику передачи и восприятия учебной информации: словесные (беседа), наглядные (иллюстрации,

демонстрации), практические (упражнения); по логике передачи и восприятия учебной информации: репродуктивно-продуктивные, продуктивные; по степени самостоятельности мышления обучающихся: проблемные, проблемно-поисковые, эвристические; по характеру управления учебной работой: самостоятельная работа, работа под руководством учителя. Примерами могут служить следующие методы и приемы: «Следопыты», «Карусель», «Walking dictation», «Lazy-bones», «Boaster», «Frames», «Picture gap», «Matching task» и др.

Третий этап Eloquentice. Цель этапа: научить учащихся решать коммуникативные задачи, формировать речевое поведение. Учитель продолжает работу по решению коммуникативных задач, поставленных на втором этапе. На этом этапе ученики должны опираться на знание английского языка, чтобы хорошо справиться с заданиями. Им предоставляется возможность сконцентрироваться на точности и правильности произношения и использовании языка, развеять все любые сомнения или проблемы, с которыми сталкиваются. В конце каждого занятия учащемуся предлагается вести дневник наблюдений своих успехов

На этом этапе используются методы и приемы активного говорения: беседа, интервью, репортаж, выступление в дискуссии, доклад, выступление, отчет, высказывания монологического, диалогического характера, самоконтроль рефлексия результатов обучения отражены в дневнике наблюдений, где школьники учатся анализировать свои успехи и трудности в овладении иностранным языком.

Практическое внедрение результатов по использованию технологии активного говорения Content-based Active Speaking осуществлялось на уроках английского языка, а также путем разработки и реализации методических рекомендаций по использованию технологии CAS, основанных на личном практическом опыте работы.

Апробация данной технологии началась в 2015-2016 по 2017 - 2018 учебном году. В эксперименте приняли участие ученики 5-х классов МАОУ СОШ №5 г. Ишима, Тюменской области, Россия. В эксперименте приняли участие 30 учащихся (по 15 человек в контрольной и экспериментальной группе).

На констатирующем этапе эксперимента было проведено исследование по владению учащимися коммуникативными навыками, с этой целью использовались метод тестирования и метод включенного наблюдения. Критериями оценивания явились: мотивационный (положительное отношение к изучению иностранного языка, познавательная активность, желание вступать в контакт с окружающими), когнитивный (понимание учащимися изучаемого материала, сформированность специфических и общекультурных знаний, коммуникативных умений и навыков), поведенческий (способность учащегося к сотрудничеству, совместной деятельности, умение решать коммуникативные задачи, речевое поведение).

Для диагностики уровня развития критического мышления использовалась карта педагогических наблюдений [2] (критериями оценивания служили: умение учащихся ясно и четко формулировать вопрос или проблему на иностранном языке, в умение работать с информацией, искать, оценивать ее, выделять существенные и несущественные признаки, умение сравнивать и выделять главное, умение критически оценивать свои достоинства и недостатки).

Проведенное исследование позволило нам выявить достаточно низкий уровень владения коммуникативными навыками, и низкий уровень сформированности критического мышления у учащихся в экспериментальной и контрольной группах.

На контрольном этапе эксперимента разница в уровне сформированности мягких навыков в первой экспериментальной группе учащихся значительно возросла. Учащихся с высоким уровнем стало больше на 9%, и с низким уровнем уменьшилось на 27%

Анализ результатов свидетельствует о значительном повышении уровня сформированности soft skills у детей именно в экспериментальной группе, где эффективно использовалась технология CAS.

Таким образом, технология Content - based – Active Speaking способствует формированию soft skills у учащихся на уроках иностранного языка: развитию положительной учебной мотивации, творческих способностей учащихся, нестандартного мышления, повышает познавательную активность учащихся, развивает коммуникативные навыки учащихся, умение работать в команде, вести совместную деятельность, отстаивать свою позицию, умение критически мыслить.

Литература

1. Жадько Н.В. «Мягкий» навык как единица содержания интенсивного профессионального и бизнес обучения // Научные исследования в образовании. №8. 2011. С.34-38.
2. Загашев И.О., Заир - Бек С.И. Критическое мышление: технология развития: Пособие для учителя. СПб, Альянс «Дельта», 2003.
3. Локтаева Н.Н. Формирование мягких навыков в процессе обучения иностранному языку // Academia: педагогический журнал Подмосковья. № 2. 2014. С.24-27.
4. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов. 4-е изд. М.: Омега. 2010.
5. Robinson K. Out of our minds: Learning to be creative. Wiley. 2011.
6. Keow Ngang Tang The importance of soft skills acquisition by teachers in higher education institutions // System. № 69. 2017. P. 108-120.
7. Pachauri D, Yadav A. Importance of soft skills in teacher education program // International Journal of Educational Research and Technology. №5. 2014. P. 22-25.

УДК 373.55

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ТРАДИЦИОННОЙ И ОБНОВЛЕННОЙ СИСТЕМ ОБРАЗОВАНИЯ

Даужанова В.Р.
НИИШ, г. Караганда
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: критериялды бағалау, дәстүрлі жүйе, жаңартылған білім беру жүйесі

Ключевые слова: критерияльное оценивание, традиционная система, обновленная система образования

Keywords: criteria assessment, traditional system, updated education system

Аннотация

Ұсынылған мақалада дәстүрлі және заманауи бағалау жүйесі салыстырылды. Бұл сұрақ қазіргі уақытта өзекті. Осыған орай, келесі міндеттер қойылды: бірнеше мектеп оқушылардың жоғары деңгей дағдыларына салыстырмалы талдау жасау, критериялды және дәстүрлі бағалау жүйесінің артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау. Зерттеу жұмысының нәтижесі ұсынылып, критериялды бағалаудың перспективалары көрсетілген.

Аннотация

В данной статье проведен сравнительный анализ современной и традиционной системы оценивания, что в сейчас является актуальной темой. В результате были поставлены следующие задачи: сравнительный анализ навыков высокого порядка у учащихся нескольких школ; выявление преимуществ и недостатков критерияльной и традиционной системы оценивания. Статья демонстрирует итоги проведенного исследования и показывает перспективы критерияльной системы. Новизна статьи заключается в анализе критерияльного оценивания с 7 по 9 класс осуществляемого практике на протяжении нескольких лет. Проведение сравнения с результатами обучения учащимися со сверстниками дает ответы на многие вопросы общественности. Критерияльная система оценивания является перспективной для формирования конкурентоспособной личности, стремящейся выйти в мировое пространство.

Abstract

In this article, a comparative analysis of the modern and traditional assessment systems is carried out, which is now a topical issue. As a result, the following tasks were set: a comparative analysis of high-order skills among students in several schools; identifying the advantages and disadvantages of the criterial and traditional assessment system. The article demonstrates the results of the study and shows the prospects of the criterion system. The novelty of the article lies in the analysis of criterion assessment from the 7th to the 9th grade of the practice carried out over several years. Comparison with peer education results provides answers to many questions from the public. The criteria evaluation system is promising for the formation of a competitive personality seeking to enter the global space.

Как известно, отечественные и международные эксперты неоднократно акцентировали внимание на отличительных особенностях традиционной системы образования, в центре которой всегда стоит запоминание, нежели способность мышления. Преподавание, в основном, ведется с акцентом на теорию, и меньше

внимание всегда уделяется применению знаний на практике. Новая система образования является одной из нескольких инициатив Президента для изменения жизни в лучшую сторону, и отстаивания своей позиции среди мировых держав. Цель: на основе проведенного исследования дать краткий сравнительный анализ традиционной и обновленной системы обучения.

Благодаря этой системе ученик развивается со всех сторон. Наука гуманитария и изобразительное искусство преподаются на одном уровне до 11 класса, из-за чего ученику легче определить свой путь и сферу будущей деятельности. Затем в течение 11-12 классов обучение проходит по выбранным предметам и пяти основным. Программа по каждому уроку выстроена по определенной логической последовательности, то есть не бывает резких скачков в темах. Во время изучения определенной темы, ее обязательно связывают с предыдущей, либо с другим предметом. Благодаря чему, информация осваивается быстрее и дольше остается в памяти. Принцип спиральности позволяет наращивать знания и умения, учащихся постепенно, переходя от простого к сложному. Принцип спиральности обеспечивает доступность изложения материалы как для учителя, так и для ученика и способствует сохранению преемственности и интеграции предметов. Так, предметные знания постепенно расширяются, и изучаемые предмет рассматривается в спектре происходящих мировых событий, а не как оторванная часть науки, которая не пригодится в будущем. Данная система предоставляет многие возможности. Новая система образования в силах конкурировать с зарубежными программами. На сегодняшний день уже десять Назарбаев Интеллектуальных школ получили международную аккредитацию CIS. Эксперты признали, что по всем стандартам Интеллектуальные школы соответствуют самым строгим критериям мирового уровня. За очень короткий промежуток времени данный показатель является очень высоким. Данный статус дает не только мировое признание, но и новые возможности и улучшенные перспективы учащимся и учителям. К примеру, аккредитацию признают лучшие университеты мира, и они рады работать с учениками школ, признанных CIS.

Несмотря на все плюсы есть и некоторые недостатки. К примеру, сложности восприятия новой программы и системы оценивания обществом в целом и общеобразовательными школами страны в частности. Еще одним минусом критериального оценивания является то, что ученики могут привыкнуть к тому, что ему всегда дают готовые критерии. То есть при других жизненных ситуациях будет сложно адаптироваться к тому, чтобы составлять дескриптор самостоятельно. Но это все является временными трудностями. Все новое, всегда встречает много негодования от общественности.

Данная программа уже показывает свои результаты. Многие иностранные университеты восхищаются разносторонностью и целеустремленностью выпускников НИШ. Ученики поступают в ТОП-10 признанных вузов мира, в университеты как MIT, Caltech, Stanford, Princeton. Но в этом есть и минус, ведь многие студенты уже не хотят возвращаться обратно и повышается уровень «утечки мозгов». Из-за этого нужно взять под контроль обучение детей за границей.

Новая программа кардинально отличается от традиционной системы оценивания. Критериальное оценивание позволяет исключить личностный

фактор учителя и ученика, что очень часто встречается в современной школе. К тому же дескрипторы предоставляется возможность ученику поработать над своими ошибками. В результате ученик наглядно видит пробелы в той или иной теме или навыках что позволяет выстроить индивидуальный маршрут и изменить ситуацию в будущем. Традиционная система чаще всего включает в себя «немую» оценку, субъективно выставленную учителем.

В 3-х школах города было проведено исследование. Для сравнения были проведены тестовые задания среди учеников 9 классов школ традиционной и новой систем обучения. Задание состояло из двух частей. Первая из них требовало умение связывать материалы по нескольким предметам, а именно определить связь между историей и изобразительным искусством. Второе задание помогло определить может ли ученик работать с картой и связывать ее с пройденным материалом. Были предоставлены две карты: одна с изображением раздробленной Италии 1850-х годов, а во второй показана Италия после объединения.

В итоге на первый вопрос ответили и смогли обосновать свой ответ 85% учеников, занимающихся третий год по новой программе, в то время как из учеников, обучающихся по традиционной системе на вопрос ответили всего 53%. Во втором вопросе результаты не сильно отличаются, 93% учеников против и 68% учеников из остальных школ верно ответили на вопрос.

Результаты показали, что ученики, обучающиеся по новой системе более способны к применению знаний в неординарных условиях. Многим не составило труда связать два предмета, вывести и использовать информацию из карты-схемы.

«Каждый казахстанец должен понимать, что образование – самый фундаментальный фактор успеха в будущем. В системе приоритетов молодежи образование должно стоять первым номером. Если в системе ценностей образованность станет главной ценностью, то нацию ждет успех», — отметил Н.А. Назарбаев в Послании “Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции”.

Успех в модернизации системы образования Казахстана, может быть, достигнут лишь при условии, если все установки, положенные в программе, смогут взять максимум возможного из положительного потенциала, который был накоплен мировым опытом. Особенно в условиях быстрого развития технологий, совершенно иных детей, которые требуют к ним современный образовательный подход.

Новая система оценивания и образования является одним из успешных шагов в построении инновационной и модернизированной Республики Казахстан. Ученикам легче учиться и оценивать себя. Она способствует возможности достижения цели обучения через извлечение максимальной пользы от любой информации и любого вида деятельности на уроке. Результат перехода не заставит себя долго ждать. В итоге образование в стране станет конкурентоспособным на мировой арене и откроет новые перспективы для подрастающего поколения.

Литература

1. Стратегический план развития Республики Казахстан до 2020 года, от 1 февраля 2010 г.

2. А.К. Мынбаева, Ш.Т. Таубаева, А.А. Булатбаева, Н. Анарбек. Образовательная политика: Теории и концепции, тенденции и стратегии развития. КазНУ им. Аль-Фараби, 2014г. С.227.
3. Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2017-2018 учебном году. Инструктивно-методическое письмо. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2017. С. 370.
4. Руководство для учителя ЦПМ АОО «Назарбаев интеллектуальные школы», 2015. Программа для учителя ЦПМ АОО «Назарбаев интеллектуальные школы», 2015.
5. Звенигородская Г.П. Рефлексивное образование: феноменологический подход. - Хабаровск, 2001. С. 153.
6. Джадрин М.Ж. Инновационные процессы в школьном образовании Казахстана как основание для повышения его качества// Информационно-методический журнал открытая школа –№2(153). С. 3-6.
7. Руководство по работе в малых группах: Раздаточные материалы по Программе повышения квалификации педагогических работников «Эффективное обучение». – Астана, 2016. – С.18.
8. Повышение качества профессионального развития педагога: Коллективная монография / Под ред. д.п.н. С.Д. Мукановой. Караганды, 2015. –С. 232.
9. Савенков А.И. Психологические основы исследовательского подхода к обучению: Учебное пособие. М: 2006. С.420.

УДК 372.893

СПОСОБСТВУЕТ ЛИ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КРОССЕНСАРАЗВИТИЮ АССОЦИАТИВНО-ОБРАЗНОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ 8 КЛАССА?

Даулетханова М.С.
НИИ ХБН, г. Усть-Каменогорск
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: кроссенс, эрудиция, шығармашылық, қиял
Ключевые слова: кроссенс, эрудиция, креативность, воображение
Keywords: crosssense, erudition, creativity, imagination

Аннотация

Мақалада ассоциативті-бейнелі ойлауға тән болып келетін ойлау іс-әрекеттерін жаттықтыру барысында кроссенс әдістерінің қолдану мүмкіндігі қарастырылады. Оқушылардың тәжірибелік жұмыстарының нәтижелілігін талдау, сонымен қатар, кроссенспен жұмыс жасау барысында оқушылардың өзара әрекеттесу сипатына негізделіп ассоциативті-бейнелі ойлаудың даму деңгейі анықталады. Кроссенсті әзірлеу кезінде оқушының тарапынан берілген тақырыптың терең түсінуіне қол жеткізіледі, кроссенс барысында топтық немесе жұптық жұмыс жасау үрдісінде берілген мәселе немесе тақырып түрлі бағыттан және әрі жан жақтан қарастырылады. Кроссенспен жұмыс жасау кезінде ынталылық артып, ой-өріс деңгейі өседі, әдеттен тыс ойлау қабілеті, креативтілік, коммуникативті және реттеуші икемдер дамиды, ақпаратпен жұмыс жасау дағдысы жетілдіріледі. Кроссенс әдістерінің қолданылуы қиял тетіктерін іске қосуға, көру бейнесі мен

ұғымдардың мән-мағынасы арасындағы ассоциативті байланыстарды орнату мен бекітуге мүмкіндік туғызды.

Аннотация

В статье ставится задача рассмотреть возможности приема кроссенс в тренировке мыслительных действий, присущих ассоциативно-образному мышлению. На основе анализа результативности практической деятельности учащихся, а также характера взаимодействия учащихся при работе с кроссенсами определяется степень развития ассоциативно-образного мышления. При разработке кроссенса учеником достигается более глубокое понимание заданной темы, в процессе групповой или парной работы над кроссенсом проблема или тема рассматривается с разных сторон и позиций. При работе с кроссенсом повышается инициативность, уровень собственной эрудиции, развиваются нестандартное мышление, креативность, коммуникативные и регулятивные умения, улучшаются навыки работы с информацией. Применение приема кроссенса позволило включить механизмы воображения, установить и закрепить ассоциативные связи между зрительными образами и характером понятий.

Abstract

The article aims to consider the possibility of using crossence in the training of thinking processes inherent in associative-figurative thinking. Based on the analysis of the effectiveness of practical activities of students, as well as on the nature of the interaction of students when working with crossence, the degree of development of associative-figurative thinking is determined. In developing a student's crossence, a deeper understanding of a given topic is achieved, in the process of group, pair work on a crossence, the problem, or topic is viewed from different angles and positions. Working with a crossence entails the increase of initiative, the level of one's own erudition, the development of non-standard thinking, creativity, communication and regulatory skills, the improvement of skills in working with information. The use of crossence allowed us to activate the mechanisms of imagination, to establish and consolidate the associative links between visual images and the nature of concepts.

Президент Республики Казахстан Н.Назарбаев в своем послании народу Казахстана «Казахстанский путь – 2050: единая цель, единые интересы, единое будущее» отмечал, что необходимо обеспечить современную систему образования «современными программами и методиками обучения, квалифицированными кадрами. ...Результатом обучения школьников должно стать овладение ими навыками критического мышления, самостоятельного поиска и глубокого анализа информации». Назарбаев Интеллектуальные школы следуют принципу, согласно которому учащиеся должны «научиться учиться» и стать самостоятельными, мотивированными, заинтересованными, уверенными, ответственными и интеллектуально развитыми личностями. Соответственно, учителя должны воспитывать и развивать эти качества посредством использования различных стратегий преподавания и обучения.

В течение трех лет я, апробируя NIS Program по всемирной истории, фокусирую внимание на проблемах развития навыков. Начиная исследование, я четко представляла свою главную задачу – осуществить переход к новым методикам (или модифицировать уже известные), формирующим навыки высокого уровня: анализ, синтез, оценка, критическое мышление. Наблюдая за учащимися в процессе обучения, я пришла к выводу, что им достаточно сложно мыслить целостно, ассоциативно, т.к. одновременно рассматривать предмет или явление с разных сторон, связывать их между собой является для них трудной задачей. Но, с другой стороны, отметила для себя и то, что визуальный образ помогает им построить организованный, простой, и в тоже время детальный, ответ, развивает логическое и пространственное мышление, способствует запоминанию учебного материала и удержанию его в памяти на длительный период времени. Мои наблюдения подтвердили исследования школьных психологов - визуальный канал восприятия информации у 80% учащихся оказался

лидирующим. Это привело меня к мысли о том, что необходимо провести исследование о влиянии имеющихся приемов и стратегий для развития ассоциативно-образного мышления учащихся. В ходе размышлений о возможностях приемов и стратегий для развития ассоциативно-образного мышления у учащихся был выбран прием кроссенс, который, на наш взгляд, наиболее полно отвечал поставленным задачам.

Слово «кроссенс» означает «пересечение смыслов», которое в переводе с английского означает "пересечение слов". Эта уникальная идея принадлежит писателю, педагогу и математику Сергею Федину и доктору технических наук, художнику и философу Владимиру Бусленко. Кроссенс - это ассоциативная цепочка, замкнутая в стандартное поле из девяти квадратиков как для "Крестиков-ноликов". Все девять изображений связаны по смыслу с предыдущим и последующим, а центральное изображение объединяет по смыслу сразу несколько [3]. Связи могут быть как поверхностными, так и глубинными, но в любом случае это отличное упражнение для развития логического и творческого мышления. Однако, есть небольшая проблема в создании кроссенсов - это трактовка изображений, которые могут быть не очень понятны или чересчур загадочны. В этом случае даётся краткая текстовая подсказка – кто или что изображено на каждой картинке, а задание - найти связи между соседними изображениями или дать название кроссенсу, отыскав единую нить ассоциаций.

Что дает применение кроссенса на уроке истории? Каковы его возможности? Во-первых, можно любую историческую фигуру или явление рассмотреть с нескольких сторон. Например, с помощью кроссенса мы можем по-разному рассмотреть Джорджа Вашингтона - как личность, политика или полководца. Или же совершенно с разных позиций государств-участников трактовать итоги Крымской войны. При изучении различных реформ, например, Танзимат в Османской империи, их значение будет зависеть от того, экономический, политический, социальный или культурный аспект мы будем рассматривать. Каждая сторона нужна и важна, потому что только в комплексе получается целостность, только на пересечении всех смыслов, появляется новый, как следующая ступень понимания. Таким образом, кроссенс - хороший способ не только найти связи и смыслы в истории, но и углубить понимание уже известных понятий и явлений. Основной смысл создания кроссенса – это загадка, задание, которое предназначено для определённой аудитории, поэтому он заинтересовал меня как педагога. Необходимо отметить, что в кроссенсах велика роль субъективного восприятия образов и изображений, поэтому возможны свои варианты связей, при условии, что ученик обоснует свою версию[5].

Цель исследования - выявить возможности кроссенса в тренировке мыслительных действий, присущих ассоциативно-образному мышлению. Для достижения поставленной цели были определены следующие задачи:

1. Рассмотреть различные варианты практического применения кроссенса при организации учебной деятельности учащихся
2. Поэтапно внедрить данный прием в систему уроков
3. Обобщить наблюдения, насколько способствует применение кроссенса развитию ассоциативно-образного мышления у учащихся

При решении поставленных задач использовались следующие методы исследования:

1. Теоретический анализ литературы, относящейся к содержанию исследования

2. Наблюдение за ходом учебного процесса и анализ педагогического опыта

3. Проведение экспериментальной проверки практического применения кроссенса при организации учебной деятельности учащихся

4. Анализ итогов учебной деятельности учащихся и статистическая обработка результатов исследования.

Исследование в действии поможет сформулировать ожидаемые результаты. Учащиеся смогут:

1. Понимать суть логики и взаимосвязи вещей

2. Устанавливать и закреплять ассоциативные связи между зрительными образами и характером понятий и сюжетов

3. Точно выражать свои мысли, выстраивать аргументированный ответ [4, с. 22]

В качестве исследовательской площадки я выбрала учащихся 8А класса, в котором веду занятия уже 2 года. Класс с казахским языком обучения разделен на подгруппы по 11 человек. Перед проведением исследования, я использовала в качестве отправной точки данные исследования школьных психологов «Карта дифференциации учащихся». Из этого состава в качестве объекта наблюдения были определены три ученика:

Ученик А (быстрый ученик) обладает средним уровнем работоспособности, внутриличностным и межличностным интеллектом. Развитие логического мышления среднее, по форме восприятия учебного материала аудиал со зрительно-моторно-слуховой памятью. Пользуется авторитетом у одноклассников, имеет широкий кругозор и отличные навыки разговорного русского языка.

Ученик В (средний ученик) проявляет среднюю работоспособность и логику, обладает телесно – кинестатическим интеллектом по Г. Гарднеру. Она - аудиал со зрительно-слуховой памятью. На уроках демонстрирует готовность и большое желание освоить предмет, но имеет языковую проблему.

Ученик С (медленный ученик) показывает средний уровень обладания логического мышления. Он использует в обучении слуховую и моторно-слуховую память. Тип интеллекта по Гарднеру – внутриличностный и межличностный. Ученик скромный, не особенно активный, редко демонстрирует готовность к публичному выступлению.

Как использовались образы (различные изображения, имеющие символическое или прямое значение) до Action Research? В основном, как исторический источник для интерпретации исторических событий, либо в качестве дополнительного материала к основному историческому источнику. В процессе Action Research был применен другой подход к организации учебной деятельности учащихся с использованием образов, направленный на развитие всех аспектов мышления: памяти, ассоциативного видения, синтеза и поиска информации, неординарности мышления. Основными моделями взаимодействия на этот период стали исследовательский разговор, аргументация и диалог. Мои действия были направлены на организацию учебной деятельности учащихся с использованием приема кроссенс, «который поощряет и поддерживает обстоятельные, творческие и побуждающие к размышлениям беседы» [1, с. 43].

Во время проведения Action Research учащиеся работали с кроссенсом на разных этапах урока:

1. Применение кроссенса на стадии вызова для определения темы, для определения и постановки проблемы «Кто из европейских правителей был более просвещенным?» В этом случае кроссенс будет иметь конкретную методическую цель или даже несколько: проверка домашнего задания, формулировка темы урока, постановка цели урока, раскрытие информационного блока темы, поиск проблемы.

2. Применение кроссенса на этапе закрепления, обобщения учебного материала темы «Насколько идеи Просвещения повлияли на американцев?». Организация групповой работы (составление кроссенса на заданную тему из предложенных изображений, сравнение кроссенсов групп, решение кроссенсов групп)

3. Применение кроссенса как творческое домашнее задание (составление кроссенса в печатном или электронном виде на заданную тему, на произвольную тему, по исторической личности или эпохе).

В соответствии с ключевыми факторами ОдО я как учитель имела возможность помогать учащимся получать навыки совместной работы.

При выборе методов педагогического исследования я еще раз обратилась к академическому чтению теории по этому вопросу. Внимательно изучив Кембриджский подход, я поняла, что надо выйти на новый виток спирали профессионального развития и освоить «способ, позволяющий воспринять себя как критического мыслителя, сопровождающего учеников в мире познания и развития» [1, с. 34]. Изучение методов педагогического исследования (учебно-методическое пособие Сидорова С.В. «Педагогическая методология») позволило выбрать следующие методы сбора данных моего исследования (см. таблицу 1.) [2, с. 63]

Таблица 1. Методы сбора данных исследования

Индивидуальный метод сбора данных		Коллективный метод сбора данных
1. Эмпирический	А. Наблюдение	1. Присутствие на уроках критического друга, учителя всемирной истории, потому что мы придерживаемся одинакового мнения об общих нормах преподавания и осуществляем работу по NIS Program.
	В. Изучение продуктов деятельности	
	С. Опросно-оценочные листы	
	Д. Исследовательский дневник учителя	
2. Математический	А. Графопостроение – для наглядного графического изображения на основе полученных числовых показателей	2. Оператор, осуществляющий видео – и фотосъемку 3. Учащиеся, осуществляющие рефлексивную оценку на каждом уроке.

Инструментом для проведения исследования я выбрала предложенные в разделе «Как проводить Action Research»:

- A. Рисунки и фотографии, собранные за определенный период
- B. Ситуативные записи об исследовании
- C. Опрос
- D. Оценка деятельности
- E. Групповые и индивидуальные работы за определенный период [1, с.27]

С помощью этих методов и инструментов я получила необходимую информацию об уровне сформированности ассоциативно-образного мышления у учащихся и его изменении в процессе применения приема кроссенс.

После беседы с коллегой, я пришла к выводу, что мне необходимо внести следующие предложения по осуществлению изменений в практике и выявления степени влияния приема кроссенс на развитие ассоциативно-образного мышления учащихся: разработать уроки по разделу «Распространение идей Просвещения» с применением приема кроссенс на разных этапах урока - на стадии вызова для определения темы, на этапе закрепления, обобщения учебного материала (организация групповой работы), творческое домашнее задание (индивидуальная работа по самостоятельному составлению кроссенса).

Итак, первым этапом было применение кроссенса на стадии вызова для определения темы «Кто из европейских правителей был более просвещенным?». Учащимся был предложен кроссенс, который по замыслу учителя не только должен был помочь учащимся определить тему урока, но и позволил бы одновременно проверить степень усвоения знаний предыдущего урока (домашнее задание), сформулировать цели урока, раскрыть информационный блок темы, сформулировать проблемный вопрос урока.

На втором этапе кроссенс применялся на этапе закрепления, обобщения учебного материала по теме: «Насколько идеи Просвещения повлияли на американцев?». Была организована групповая работа, где трое исследуемых учащихся находились в трех разных группах. Учащимся было предложено составление кроссенса на заданную тему из предложенных изображений, затем группы должны были обменяться составленными кроссенсами и решить их. После каждая группа представляла свой вариант решения кроссенса, а группа, которая являлась составителем кроссенса оценивала работу данной группы и представляла свой вариант решения кроссенса.

Заключительным этапом по применению кроссенса при изучении раздела «Распространение идей Просвещения» стало творческое домашнее задание – учащимся было предложено составить кроссенс в печатном или электронном виде на одну из тем раздела, по исторической личности или эпохе на выбор.

Анализ итогов учебной деятельности учащихся подтвердил мое мнение о том, что при использовании приема кроссенс у учащихся отмечается развитие всех аспектов мышления: памяти, ассоциативного видения, синтеза и поиска информации, неординарности мышления. Кроссенс, созданный учеником, в первую очередь отражает глубину понимания заданной темы, способствует развитию логического и образного мышления, повышает мотивацию и развивает способность самовыражения. Организация групповой или парной работы с кроссенсами одноклассников поможет ребятам увидеть тему или проблему с другой стороны, с другой позиции. Стремясь отразить своё видение, ученики ищут интересный дополнительный материал, проявляют нестандартное

мышление и повышают уровень собственной эрудиции. Как любое творческое задание, кроссенсы повышают инициативность, креативность и развивают воображение. Работа с кроссенсами способствует развитию коммуникативных и регулятивных умений, навыков работы с информацией. Т.е., главное назначение данного приема, чтобы включить механизмы воображения, установить и закрепить ассоциативные связи между зрительными образами и характером понятий и сюжетов, а все это, в свою очередь, способствовало активизации познавательной и мыслительной деятельности учащихся и как следствие, прочного и глубокого усвоения знаний[5].

Это результаты, полученные в рамках проведенного эксперимента по исследуемой теме. Работа в данном направлении будет продолжена, т.к. четко обозначены положительные результаты. Позиция исследователя в проекте Action Research способствовала моему профессиональному росту и стремлению поделиться этим опытом с коллегами. Деятельность педагога – исследователя, как и любого другого исследователя всегда сопряжена с трудностями. Результаты исследования, несомненно, повлияют на мою будущую профессиональную деятельность на уроках. Полученный навык работы по алгоритму: план – наблюдение и действие – рефлексия - новый план оказался актуальным. Работа по изменению практики показала, что «Action Research не предоставляет исчерпывающих ответов на все вопросы о том, как ученики учатся или о том, что педагоги могут сделать для усовершенствования практики преподавания и обучения» [1, с. 11]. Мне стало очевидно, что учитель-профессионал должен иметь желание и смелость взять на себя ответственность за выбор новых стратегий, которые позволят реализовать главный принцип Назарбаев Интеллектуальных школ, а именно «научить детей учиться».

Литература:

1. Руководство для учителя, 2015 г.
2. Сидоров С.В. «Педагогическая методология» // М., 1991. – С. 63.
3. Кроссенс – игра для эрудитов // <http://www.nkj.ru/> (2018)
4. Манько Н.Н. Когнитивная визуализация дидактических объектов в активизации учебной деятельности // Известия алтайского государственного университета. Серия: Педагогика и психология. – № 2. – 2009. – С. 22
5. Никоарэ М. Пересечение смыслов.....или творим с историей http://www.ug.ru/method_article/214 (2018).

ӘОЖ: 373.1 (37)

«МӘҢГІЛІК ЕЛ» ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНЕ ЕНГІЗУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Джатканбаева А.Е., Мырзашова Н.А.
«Шайқорық орта мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: Мәңгілік Ел, құндылықтар, ұлттық, білім мазмұны, жаңарту.

Ключевые слова: Мәңгілік Ел, ценности, национальный, содержание образования, обновление.

Keywords: Mangilik El, values, national, Content of Education, updating.

Аннотация

Мақалада жаңартылған білім беру аясында әртүрлі пәндер бойынша топтастырылған мұғалімдерден құрылған топтар арасында жүргізілген «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясын оқыту үдерісіне енгізудің тиімді жолдары қарастырылады. Қазақстан Республикасындағы «Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына» сәйкес мектептің білім беру стандартын жаңартудың инновациялық сипаты алған білімді өмірде қолдана алу парадигмасына ауысуымен танылады. Оның мәні оқытудың мақсаттары кең ауқымды дағдыларды қалыптастыру арқылы оқытудың нәтижесіне қарай бағытталуында. Қазақстандық «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясын білім мазмұнының құндылықтары арқылы жүзеге асыру қамтамасыз етіледі. Қазақстан мектептеріне енгізіліп отырған жаңартылған білім мазмұнының ұстанымдары, құндылықтары мен оқу мақсаттары, білім алушылардың педагогикалық-психологиялық ерекшеліктерін есепке алу инновациялық көзқарастар мен тәжірибелер тұрғысынан қарастырылады.

Аннотация

В статье обсуждаются эффективные способы внедрения национальной идеи «Мәңгілік Ел» по различным дисциплинам в рамках обновления содержания образования.

В соответствии с Государственной программой развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы переход к образовательной парадигме, имеющей инновационный характер обновления школьных образовательных стандартов применять полученные знания в повседневной жизни. Учитывая принципы, ценности и образовательные цели содержания обновленного образования в школах Казахстана и психолого-педагогические особенности обучающегося рассматривается с точки зрения инновационных подходов и опыта.

Abstract

The article discusses effective ways to incorporate the national idea "Mangilik El" among the groups of teachers grouped in different disciplines within the framework of renewed education.

According to the "State Program of Education Development for 2011-2020" of the Republic of Kazakhstan, innovative description of the standard of school education is changed into the paradigm of using the acquired knowledge in life. The key is that the learning objectives are oriented to formation of a wide variety of skills through training. The implementation of the Kazakh national idea "Mangilik El" will be provided with the help of traditional values. Updates, values and goals of education included in the content of education of Kazakh schools were considered taking into account pedagogical and psychological characteristics of students, and features of using criteria-based assessment of progress.

Елбасының «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауында барша қазақстандықтарды біріктіретін, ел болашағының іргетасын қалаған басты құндылықтар жасалды. Бұл құндылықтар уақыт сынынан өткен қазақстандық жол тәжірибесі. Білім беру мазмұны білім мен білік жүйесін анықтаумен қатар, өмірлік құндылықтар мен мұраттарды да қамтиды.

«Қазақстан – 2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Елбасы Жолдауындағы «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясын өмірде іске асырудың негізі мектепте қалануы тиіс. Орта білім беру жүйесінде «Мәңгілік Ел» идеясы балалар мен жастарды жоғары руханилық, азаматтық ұстаным, әлеуметтік жауапкершілік қазақстандық қоғам игілігі үшін еңбек ету дайындығын, жаңа қазақстандық патриотизм мен бірігу сезіміне тәрбиелеуге бағытталған. Сондықтан мектеп жаңа ұрпақты өмірге және қоғамдағы белсенді қызметке дайындауға бағытталған әлеуметтік міндетін атқару барысында оқушылардың бойында ұлттық және жалпы адами құндылықтарды қалыптастыруы қажет, яғни Әл-Фараби айтқандай «Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы».

Жаңартылған білім мазмұны аясында қазақстандық патриотизм мен азаматтық жауапкершілік, құрмет көрсету, ынтымақтастық, еңбек пен

шығармашылық, ашықтық, өмір бойы білім алу тәрізді «Мәңгілік Ел» құндылықтар жүйесін білім беру мен тәрбиелеуде іске асыру тетіктері жаңартылған мазмұндағы жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының барлық білім деңгейлеріне енгізілген.

Жалпыұлттық идеяның миссиясы мен құндылықтары оқу-тәрбие жұмысының барлық түрлері арқылы кешенді түрде жүзеге асырылады. Білім беру үдерісін ұйымдастырудың басты ерекшелігі білім беру мен тәрбиенің бірлігі болып табылады.

Бірақ мектепте білім беру үдерісін ұйымдастырудың белді мүшесі ұстаздар қауымын «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясының құндылықтарын сабақ барысында қалай дамытуға болады? Енгізудің тиімді жолдары қандай? деген сұрақтар мазалайтыны рас. Сабақ барысында білім берудегі құндылықтарды қалыптастыру үдерісі өз деңгейінде көрініс таппайды. Осыған орай, осы мәселе төңірегінде ізденіп, «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясын оқыту үдерісіне енгізудің тиімді жолдары қандай?» деген сұрақ айналасында әріптестеріммен бірге бірлесе отырып, оңтайлы шешімдерін табуға бел будық, оқыту үдерісіне тиімді енгізу жұмыстарына зерттеу-зерделеу жүргіздік.

Зерттеудің түйінді идеялары – «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясын оқыту үдерісіне енгізудің тиімді жолдарын қарастырып, оқушылардың бойында патриоттық сезімдерін қалыптастыра отырып, елін, жерін сүйетін Мәңгілік елдің ұландарын тәрбиелеу.

Зерттеу жүргізудегі мақсат пән мұғалімдерін «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясының құндылықтарын пәндерді оқытуда жүзеге асыру жолдарымен таныстырып, тәжірибеде тиімді қолдану жолдарын қарастыру.

Күтілетін нәтиже: пән мұғалімдері білім мен тәрбиені және ұлттық идеологияны дәріптейтін «Мәңгілік Ел» құндылықтарын сабаққа енгізуді үйренеді, сабақ жоспарындағы мақсатқа жету жолдарының айқындығына көз жеткізеді.

Тақырып әрине ауқымды. Дегенмен әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, әріптестерімнің сұрағына бәріміз бірге жауап іздеп көрдік.

Жалпы зерделеуге пән бойынша топтастырылған мұғалімдерден құралған 5 топ қатысты.

Ең алдымен зерттеу сұрағына қатысты әдебиеттермен, нұсқаулықтармен, зерттеулермен танысып, ресурстарды іздеп, ең қажеттісін іріктеп, әдістерді зерделеп, зерттеу сұрағы туралы басты идеялар айқындалды.

Атап айтатын болсақ,

- Елбасының «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауы,

- ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың бастамасымен «100 нақты қадам» Ұлт жоспары (89-қадам. «Нұрлы Болашақ» ұлттық жобасын әзірлеу және жүзеге асыру. Мектептік білім берудің қолданыстағы оқу бағдарламаларына Мәңгілік Ел» құндылықтарын енгізу),

- ҚР БҒМ «Өрлеу» ұлттық біліктілікті арттыру орталығы» АҚ филиалы ҚР білім беру жүйесінің басшы және ғылыми-педагогикалық қызметкерлерінің біліктілігін арттыратын республикалық институтының «Мәңгілік Ел» құндылықтары – қазіргі қазақстандық білім берудің негізі»

тақырыбындағы республикалық онлайн пікірлесу алаңында таратылған әріптестеріміздің іс-тәжірибесі,

- 2017-2018 оқу жылында ҚР жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы әдістемелік нұсқау хат негізге алынды.

Сонымен қатар, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы ұсынған «Мәңгілік Ел» патриоттық актісін түсіндіру бойынша әдістемелік құралда берілген «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясының базалық құндылықтарын меңгеру мен жаңа қазақстандық патриотизмді қабылдауға бағытталған «Мәңгілік Ел» патриоттық актісін түсіндіру бойынша ғылыми-әдістемелік және практикалық материалдар көп көмегін тигізді. Бұл құралда қазіргі талаптарға сәйкес патриоттық бағыт бойынша қызметті жоспарлауға көмектесетін тәрбиелік шаралардың әзірленімдері, әдістемелік ұсыныстар, жаңа көзқарастағы күнтізбелік-тақырыптық жоспарлау және т.б. ұсынылған.

«Жаңартылған білім беру стандарттары мен оқу бағдарламалары мазмұнында «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясының жүзеге асырылуы» оқу құралында пәндік білімді меңгеруді қамтамасыздандырумен қатар, оқушылардың бойында «Мәңгілік Ел» құндылықтарын қалыптастыруға мүмкіндік тудыратын пәндер бойынша жаңартылған оқу бағдарламаларындағы оқу мақсаттарынан мысалдар келтірілген. Сол оқу мақсаттарына жекелеген сабақтарда қол жеткізудің жиынтық нәтижесі «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық құндылықтарында тәрбиеленген білімді, зиялы әрі рухани мықты тұлғаны қалыптастыруға септігін тигізеді.

Сондай-ақ, коучинг сабақтар, семинар-практикумдар өткізіліп, нәтижесінде мұғалімдердің жекелеген сабақтарында осы үдерістің тиімді ұйымдастырылуына зерделеу жұмыстары жүргізілді.

«Пән бойынша топтастырылған мұғалімдерден құралған әр топпен Сіздің ойыңызша сабақтың қай кезеңінде аталған құндылықтарды қолдану тиімді болады? Пәндік білімді меңгертумен қатар оқушылардың бойында «Мәңгілік Ел» құндылықтарын қалай қалыптастырасыз? Сабақ үрдісінде құндылықтарды тиімді қолдануда қандай кедергілер бар?» деген сұрақтардың аясында жұмыстар жүргізілді.

Әдіс-тәсілдер апробациядан өткізіліп, сабақтар талданды. Әр сабақтан соң оң нәтижелер мен кездескен кедергілер сараланды, одан әрі жетілдіру үшін қайта жоспарланды. Әр сабақтың жетістігі мен кездескен кедергілерді талқылап, алдағы уақытта нені ескеру қажет екеніне көз жеткізіп, оқушылардың жеке даму аймағы анықталды.

Нәтижесінде, мұғалімдердің «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясы, оның мәні, мағынасы туралы жалпы мағлұмат алып, оны сабақ үдерісіне дұрыс енгізу дағдыларын қандай деңгейде қалыптастырғанына қорытынды салыстырмалы сараптама жүргізілді.

«Мәңгілік Ел» идеясын білім беру мен тәрбиелеуде іске асыру тетіктеріне білім беру құндылықтарын, қазақстандық патриотизм және азаматтық жауапкершілікті, ашықтық пен ынтымақтастықты қалыптастыру, өмір бойы білім алу және т.б. жатады. Қазақстан халқын біріктіретін «Мәңгілік Ел», «Қазақстан – ортақ мекеніміз», «Қазақстан – менің Отаным» жалпыұлттық идеяларын жүзеге асыруда мектептердің рөлі аса маңызды болып табылады.

XXI ғасыр – қатаң бәсекелестік ғасыры. Демек, әлемдік бәсекелестіктің жылдам дамуына ілесе алатындай білімді де тапқыр дара тұлғаның тағдыры барша педагогикалық қауымның қолында екені даусыз. Педагогикалық қауымның қазіргі таңда атқарып жатқан істерінің арқасында жас ұрпақтың болашақта әлемдік деңгейдегі сынақтардан жоғары нәтиже көрсететініне сеніміміз мол.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауы, 2014 жылғы 17 қаңтар
2. «100 нақты қадам» Ұлт жоспары. Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы. - <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000100>
3. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. - <http://www.edu.gov.kz>
4. Жаңартылған мазмұндағы жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. - <https://nao.kz/loader/fromorg/2/22?lang=kz>
5. «Мәңгілік Ел» құндылықтары – қазіргі қазақстандық білім берудің негізі» тақырыбындағы республикалық он-лайн пікірлесу алаңында таратылған әріптестеріміздің іс-тәжірибесі. ҚР БҒМ «Өрлеу» ұлттық біліктілікті арттыру орталығы» АҚ филиалы ҚР білім беру жүйесінің басшы және ғылыми-педагогикалық қызметкерлерінің біліктілігін арттыратын республикалық институты, 2016.
6. 2017-2018 оқу жылында ҚР жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы әдістемелік нұсқау хат.
7. «Мәңгілік Ел» патриоттық актісін түсіндіру бойынша әдістемелік құрал. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016.

УДК 371.3

РАЗВИТИЕ ЯЗЫКОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ НА УРОКАХ ИСТОРИИ ПОСРЕДСТВОМ ИНТЕГРАЦИИ УЧЕБНЫХ ПРЕДМЕТОВ

Дуйсекова А.Б., Еришева А.А.
НИИ ФМН, г. Костанай
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: тілдік құзіреттер, пәнаралық байланыс, кіріктірілген сабақ, оқу пәні, оқу үрдісі

Ключевые слова: языковые компетенции, межпредметная интеграция, интегрированный урок, учебный предмет, образовательный процесс

Keywords: language competences, interdisciplinary integration, integrated lesson, academic subject, educational process

Аннотация

Мақалада авторлар гуманитарлық және лингвистикалық циклдағы оқу пәндерін кіріктіру арқылы тілдік құзіреттерді дамыту тәжірибесін сипаттайды. Зерттеуде оқу бағдарламаларын салыстырмалы талдаудың нәтижелері көрсетілген, пайыздық үлеспен әр түрлі салаларды қамтитын пәндерді кіріктірудің мүмкін нұсқалары берілген, кіріктірілген сабақтарға қысқаша

шолу жасалынған. Авторлар зерттеу барысында оқу үрдісінде кіріктіруді жүзеге асырудың артықшылықтарын көрсетуге тырысады, тілдік күзiреттерді дамытуға және жақсартуға бағытталған қалыптастырушы тапсырмалармалардың нұсқаларын ұсынады. Осы зерттеу тілдік күзiреттерді дамытуға қажетті жағдайларды анықтауға көмектеседі, тарих сабақтарында көптілділікті дамытудың қосымша нұсқаларын ұсынады.

Аннотация

В статье авторы описывают опыт в развитии языковых компетенций на уроках истории через интеграцию учебных предметов гуманитарного и лингвистического циклов. В исследовании отражены результаты сравнительного анализа учебных программ, в процентном соотношении указаны возможные варианты интеграции предметов из разных образовательных областей, представлен краткий обзор содержания интегрированных уроков. Авторы на протяжении всего исследования стремятся показать важные преимущества применения интеграции в учебном процессе, предлагают некоторые варианты формативных заданий, направленных на развитие и улучшение языковых компетенций. Данное исследование помогает выявить необходимые условия для развития языковых компетенций, предлагает дополнительные варианты развития полиязычия на уроках истории.

Abstract

In the article, the authors describe the experience in the development of language competencies in history lessons through the integration of academic subjects of the humanitarian and linguistic cycles. The study reflects the results of a comparative analysis of the curricula, a percentage of possible options for the integration of subjects in different educational areas, a brief overview of the content of integrated lessons. Throughout the study, the authors strive to show the important advantages of integrating the educational process, offer some options for the formative tasks aimed at developing and improving the language skills. This study helps to identify the necessary conditions for the development of language competencies, offers additional options for the development of multilingual in history lessons.

В связи с переменами в отечественной системе образования все более актуальным становится поиск эффективных методов и приемов обучения, которые бы способствовали развитию конкурентоспособной, интеллектуально развитой личности. Такая необходимость связана с вызовами современного мира, в котором быстрыми темпами развиваются новейшие технологии, меняются ценностные ориентиры, трансформируется политическая, культурная и социальная сферы. На современном этапе, в условиях информационного общества, все большую популярность набирает процесс интеграции. Интеграционные процессы затронули различные сферы общества, в том числе и сферу образования. Взаимодействие образовательных систем на международном уровне, создание единого образовательного пространства, обмен опытом и педагогическими инновациями – все это мы можем отнести к примерам интеграции в сфере образования. Необходимо отметить, что к числу инновационных методов обучения относится процесс интеграции учебных дисциплин, позволяющий учащимся приблизиться к пониманию общей картины мира [1;25]. Важность данного процесса в сфере образования было отмечено в трудах выдающихся педагогов. Так, Я. А. Коменский писал, что «все, что находится во взаимосвязи, должно и преподаваться в такой же взаимосвязи». Он видел перспективным образование, при котором учащемуся предоставляется целостная картина мира [2;287]. По словам другого известного педагога К.Д. Ушинского, межпредметные связи способствуют формированию ясных, полных и целостных представлениях об окружающем реальном мире. Он подчеркивал, насколько важно приводить знания в систему, так как связь между понятиями и их развитие в общей системе предметов ведет к расширению и углублению знаний ученика, и к концу обучения они превращаются в целостную мировоззренческую систему. [3;336]. На территории СНГ более широкомасштабные исследования

интеграции в обучении стали проводиться в конце 20 века сотрудниками научно-исследовательского института Академии Педагогических наук СССР, однако отдельные стороны данного типа обучения до сих пор требуют дальнейшего изучения. На сегодняшний день интеграцию учебных предметов рассматривают как одно из направлений развивающего обучения, которое ведёт к развитию навыков и умений, активизирует познавательный интерес обучающихся [4;5]. Одним из примеров реализации интеграции в обучении является разработка и проведение интегрированных уроков по предметам разных циклов. При этом важно отметить, что в современной практике наибольшее внимание все-таки уделяется интеграции предметов естественно-научного/математического цикла нежели гуманитарного цикла. В первую очередь это связано с актуальностью навыков, к примеру математическая грамотность, которые развиваются в рамках данного цикла; во-вторых, очень тесное соприкосновение отдельных тем, процессов, явлений в содержании учебных предметов.

Таким образом, на основании вышеизложенной информации, была определена и сформулирована цель исследования, направленная, во-первых, на определение преимуществ интеграции предметов гуманитарного цикла, в частности истории, с учебными предметами из других областей; во-вторых, выявление условий формирования языковых компетенций в процессе интегрированного обучения.

Для достижения цели были определены следующие задачи:

- изучить предыдущие исследования в данной области с целью ознакомления с условиями и видами интеграции;
- проанализировать содержание учебных программ с целью выявления возможности осуществления предметной интеграции;
- разработать и применить на практике содержание интегрированных уроков;
- определить преимущества интеграции предмета «история» с предметами других циклов;
- провести опрос среди учащихся - участников интегрированного урока;
- сформулировать обоснованный вывод по исследуемой теме, составить список рекомендаций.

В процессе исследования были использованы следующие методы: анализ личного опыта в проведении интегрированных уроков, наблюдение за деятельностью учащихся во время урока, анализ, выполненных учащимися, формативных заданий, опрос участников интегрированного обучения (фокус - группа, учителя - наблюдатели). В качестве дополнения был использован метод сравнения.

Вопросу предметной интеграции посвящено множество педагогических исследований как в отечественном науке, так и в зарубежной. Особый интерес к педагогическому новшеству проявили педагоги - практики таких стран, как Германия (M. Calvin, U. Sandfuchs, R. Thurow и др.), США (E. E. Oberholzer, J. S. Oakley, D. Tanner, D. L. Hough, G. F. Vars, B. Brunkhorst, M. Freeman, B. R. Sandal и др.) и Россия (Н. В. Груздева, Т. В. Мухлаева, О. И. Бычкова, В.С. Елагина, А.Я. Данилюк и др.) [5, с.11]. В трудах вышеперечисленных исследователей определена значимость интегрированного обучения, описаны этапы становления, а также отмечены виды, уровни и способы интеграции учебного материала.

Согласно установленной классификации интеграцию предметного содержания разделяют на два типа: внутрипредметная и межпредметная интеграция. В свою очередь виды межпредметной интеграции могут быть охарактеризованы как:

1. Ближняя межпредметная интеграция (интеграция учебных предметов, входящих в одну образовательную область).

2. Средняя межпредметная интеграция (интеграция близлежащих образовательных областей).

3. Дальняя межпредметная интеграция (интеграция взаимно - удаленных предметных, а также образовательных областей).

Ознакомившись с видами и способами учебной интеграции, мы приступили к следующему этапу нашего исследования: анализ и сравнение учебных программ с целью подбора содержания для интеграции. Полученные результаты были оформлены в виде таблицы (Таблица 1):

Таблица 1

Список тем и учебных предметов для осуществления интеграции содержания (фрагмент)

Интегрируемые предметы	Класс	Четверть	Тема для интеграции	Предмет
	7	4	Неліктен киіз үй көшпелілердің материалдық мәдениетінің ең жоғарғы үлгісі деп саналады?	Қазақ тілі Бізді қоршаған әлем. Қазақ отбасы және отбасылық құндылықтар
	8	4	Неліктен ХІХ ғасыр қазақ халқының музыка өнерінің гүлденген дәуірі деп саналады?	Қазақ тілі «Музыка, өнер және әдебиет»
	9	1	Ә.Бөкейханов – ұлт көшбасшысы	Қазақ тілі «Өнегелі өмір»
	10	3	Тәуелсіз Қазақстанның халықаралық қауымдастыққа кірігуі	География «Қазақстан дүниежүзілік елдері. ТМД-ның ішкі және сыртқы саясаты» Қазақ тілі «Сауда мен көмек: екі жақты келісім»
	12	3	Экономикалық прогресс	Экономика «Развитие экономики Казахстана»

Всемирная история	7	3	Какие изменения произошли в мире в результате Великих географических открытий?	География 7.1А Географиялық зерттеу әдістері (1 четверть)
		4	Насколько оригинальной была теория Коперника о том, что Земля вращается вокруг Солнца?	Физика 7.4С «Космос и Земля»
	8	4	Какое из научных открытий 19 века оказало наибольшее влияние на жизнь людей?	Биология 7.4А «Размножение»
	10	3	Раздел: 3В «Религия в современном обществе»	Русский язык и литература (Я2) Раздел 2: «Праздники. Верования. Поклонение» (2 четверть)

Согласно сравнительным данным, большинство тем позволяют осуществить интеграцию содержания предмета «история» с предметами лингвистического цикла (дальняя межпредметная интеграция) – 35%, а также с отдельными предметами общественно - гуманитарного цикла (средняя межпредметная интеграция) – 43%. Помимо этого, допускается возможным интегрировать содержание с предметами естественно - математического цикла (дальняя межпредметная интеграция) – это примерно 16% тем. Если рассматривать возможность интеграции по временному периоду, то есть варианты интеграции в пределах одной четверти/учебной недели и интеграция в разные учебные четверти. Последний вариант может быть реализован через разработку серии домашних заданий, в частности такой вариант приемлем для таких предметов как «Всемирная история» и «Қазақстан тарихы» - 50 % тем.

Проанализировав данные таблицы, мы пришли к первоначальному выводу, о том, что интеграция истории с другими учебными предметами, предоставляет дополнительные возможности для углубления знаний и развития навыков, необходимых личности в условиях современного общества. В процессе сравнения учебных программ особое внимание было обращено на возможность интеграции предмета «история» с предметами из других областей. Было выявлено, что значительное количество тем по предмету «Қазақстан тарихы» схоже по смыслу и контексту с темами учебного плана по предмету «Қазақ тілі және қазақ әдебиеті (Т2)». Подобная ситуация характерна и для таких предметов как «Всемирная история» и «Русский язык и русская литература Я2». Таким образом, следующий шаг в исследовании был определен исходя из предоставленной возможности

интеграции двух предметов из разных образовательных областей. Окончательным решением стал вопрос о развитии языковых компетенций. В настоящее время развитию языковых компетенций в образовательной деятельности уделено особое внимание, поскольку языковые навыки являются предпосылкой к формированию навыков коммуникации, что важно в процессе становления социально - активной личности [6;65]. Дополнительным основанием для выбора послужили схожие цели учебных программ (развитие языковых навыков, реализация политики трехязычия), а также обзор трудностей, возникающих у учащихся в процессе учебной деятельности. К таковым относятся:

- недостаточный уровень словарного запаса;
- низкий уровень владения академической лексикой;
- трудности при работе с письменными источниками (недопонимание смысла отдельных предложений, словосочетаний, слов);
- языковой барьер во время выступления перед аудиторией (сложность формулировки устного ответа, где важно грамотно говорить).
- недопонимание устной речи спикера или собеседника;
- нарушение правил стилистики при выполнении письменных заданий.

Важно отметить, что основная часть затруднений характерна для учащихся, изучающих предмет на втором языке.

Учитывая возможные преимущества интеграции предметов, а также понимая важность развития языковых навыков в процессе обучения, было принято решение разработать и провести серию интегрированных уроков с предметами лингвистического цикла, а именно: русский язык и всемирная история, қазақ тілі и Қазақстан тарихы. Ключевая цель практического этапа заключалась в стремлении определить: на каких стадиях урока и при каких условиях представляется возможным развивать, либо улучшать языковые навыки. Таким образом в течение первого полугодия совместно с учителями языковых предметов были разработаны и проведены два интегрированных урока (Таблица 2).

Таблица 2

Краткий обзор содержания интегрированных уроков

Интегрируемые предметы	Всемирная история Русский язык (Я2)	Қазақстан тарихы Қазақ тілі (Т2)
Класс (подгруппа)	10 (с казахским языком обучения)	10 (с русским языком обучения)
Четверть	3	3
Темы для интеграции	1. Какие военные конфликты произошли на религиозной почве со второй пол. XX в.? 2. Сравнение религий	1. Ұлттық экономика моделі 2. Отандық өнім
Языковые цели	1. Делать аргументированные выводы по изученному материалу (<i>всемирная история</i>).	1. Диалог құрау, сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын орынды қолданып, тыңдаушыға әсер ету

	2. Анализ прослушанного и прочитанного текста (<i>русский язык</i>).	2. Терминдерге синонимдер кұрастыру және жазу.
Краткое содержание заданий	1. Использование стратегии «ИДЕАЛ» для поиска путей предотвращения религиозного конфликта (навыки говорения, письма). 2. Работа со сплошным текстом (навыки чтения).	1. Бейнематериал қарау (тыңдалым дағдысы). 2. Отандық өнімнің сұранысын арттыруға бағытталған жарнама кұрастырады.
Способ развития языковых компетенций	Критерий оценивания: при выступлении учащиеся не допускают речевых ошибок (навык говорения). 1. Во время работы со сплошным текстом, учащиеся выполняют дополнительное задание: - Подберите синонимы к слову «противостояние», «дискриминация»; - Объясните, как вы понимаете предложение «Пламя перекинулось на север, в Кашмир»; - Каким художественным средством является «пламя перекинулось»? В каком значении использовано слово «оттепель»? Что оно означает? 2. Во время обмена информацией участники одной группы передают содержание устно, другие – самостоятельно перечитывают проработанные источники (навыки говорения, аудирования, чтения).	Критерий оценивания: Влиять на слушателя, правильно используя стиль и этикет разговора. 1. В ходе работы с новыми терминами (экономический рост, импорт, экспорт, продукция), учащимся необходимо объяснить своим словами значение понятия, используя словарный запас. 2. Учащиеся составляют предложения с новыми терминами (устно).

По итогам проведения серии открытых интегрированных уроков были проанализированы, используемые приемы и методы обучения, результаты формативных заданий (рабочие листы), кроме этого проведен опрос среди участников интегрированного урока (учащиеся фокус группы и учителя-предметники). Таким образом, удалось выделить ключевые условия, необходимые для формирования и развития языковых навыков в случае интеграции истории с предметами лингвистического цикла.

- Перед началом планирования важно соотнести языковые цели интегрируемых предметов. Языковые цели должны быть подобраны с учетом

цели обучения и предполагаемых форм и видов заданий. Языковые цели никак не должны препятствовать достижению учебной цели.

- При подборе заданий для формативного оценивания, желательно к нему разрабатывать небольшое по объему дополнительное задание, направленное на развитие или отработку определенного навыка. К примеру, учащиеся на уроке всемирной истории, определяя причины и последствия религиозного конфликта, выполняли дополнительное задание по тексту: подбор синонимов к ключевым терминам источника. На уроке истории Казахстана, учащиеся пользовались готовыми клише для выступления перед аудиторией. Клише были заранее подготовлены учителем казахского языка с целью развития навыка говорения.

- Рекомендуется дополнительные варианты заданий разрабатывать с учетом способностей обучающихся. Для этого важно знать о тех трудностях, с которыми сталкиваются отдельные учащиеся в процессе изучения языка.

В свою очередь, в ходе исследовательской работы, нами были выявлены дополнительные преимущества интеграции содержания предметов для учебного процесса:

- Совершенствование процесса оценивания: предоставление своевременной, качественной обратной связи учителями - предметниками согласно предметным целям;

- Возможность улучшить языковые навыки в ходе изучения содержания интегрируемого предмета;

- Развитие полиязычия, и к тому же углубление знаний, через интеграцию всемирной истории с историей Казахстана.

- Поводом для интеграции содержания может стать не только тема урока, но и имеющиеся у учащихся навыки.

В заключении, хотелось бы отметить, что процесс интеграции содержания учебных предметов предоставляет большие возможности для совершенствования образовательного процесса. Через интеграцию мы можем развивать или улучшать у учащихся необходимые навыки, расширять их кругозор, обмениваться опытом и идеями с коллегами, тем самым, делая учебный процесс более привлекательным и результативным. Конечно, данное направление требует углубленного изучения, но мы надеемся, что результаты проделанной нами работы будут полезными и смогут найти дальнейшее применение на практике.

Литература

1. Данилюк А. Я. Теория интеграции образования. Издательство Ростовского педагогического университета, 2000. С. 25.

2. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения / Под ред. А.А.Красновского / Я. А. Коменский. М.,1955. С.287.

3. Чернышевский Н. Г. Избранные педагогические сочинения / Н. Г. Чернышевский. – М.: Педагогика, 1983. С. 336.

4. Интеграция предметов естественнонаучного цикла в формировании функциональной грамотности школьников в условиях 12-летнего обучения / Методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И.Алтынсарина, 2013. С. 5.

УДК 371.014

КАК РАЗВИВАТЬ НАВЫКИ АНАЛИЗА НЕСПЛОШНОГО ТЕКСТА У УЧАЩИХСЯ, КОТОРЫЕ ИЗУЧАЮТ НЕРОДНОЙ ЯЗЫК?

Енгай Н.В., Лих И.В.
НИИ ФМН, г. Талдыкорган
КАЗАХСТАН

Түйін сөздер: толық емес мәтін, екінші тіл, мәтінді түсіну, ақпарат, жұмыс түрлері, талдау, салыстыру, презентация, ұсыныстар

Ключевые слова: несплошной текст, неродной язык, понимание текста, информация, формы работы, анализ, сравнение, презентация, рекомендации

Keywords: visuals, the second language, reading comprehension, information, forms of work, analysis, comparison, presentation, recommendation

Аннотация

Мақала қазіргі заманғы мектептегі өзекті мәселелердің бірі болып табылатын орыс тілі екінші тіл ретінде және ағылшын тілі сабақтарында толық емес мәтіндерді талдауды үйрету тәжірибесіне арналған. Мақалада екінші тілді үйренетін студенттердің толық емес мәтіндерді талдаудағы проблемалары, мұғалімдердің тәжірибесін зерделеудің дәлелдері, сондай-ақ түрлі мәтіндермен жұмыс істеу туралы студенттердің сауалнамаларын талдау барысында алынған мәлімет келтірілген. Оқушылардың идеялары мен мұғалімдердің көзқарастарында сәйкессіздік бар екені анықталды. Мақалада студенттердің орыс тілі екінші тіл ретінде және ағылшын тіліндегі жұмысының талдауы келтіріледі, ол IELTS емтиханы барысында толық емес мәтіндерді түсінуді жақсартуға әсер етеді. Авторлар толық емес мәтінді талдау және олардың түсініктемелерін талдау үшін бірнеше тапсырмалардың мысалдарын ұсынады. Үш жыл бойы деректерді салыстыру негізінде мұғалімдерге сабақта толық емес мәтінмен жұмыс істеуін жетілдіру бойынша ұсыныстар жасалады.

Аннотация

Статья посвящена исследованию практики обучения анализу несплошных текстов на уроках русского языка как второго и английского языка, что является одной из актуальных проблем в современной школе. В статье описываются проблемы учащихся при анализе несплошных текстов, изучающих второй язык, приводятся фактические данные исследования практики учителей, а также данные, полученные при анализе анкет учащихся о работе с различными текстами. Выявлено несоответствие в мнении учителей с представлениями учащихся. В статье приводится анализ работ учащихся по русскому языку как второму и английскому языку, описывается, что влияет на улучшение понимания несплошных текстов, в том числе при сдаче экзамена IELTS. Авторы приводят примеры нескольких заданий для анализа несплошного текста и комментарии к ним. На основе сопоставления данных за три года даются рекомендации для учителей по улучшению работы на уроке с несплошными текстами.

Abstract

The article is devoted to the action research on teaching the analysis of visuals at Russian, as the second language, and English lessons, which is one of the urgent problems in the modern school. The article describes the problems of students who learn the second language in the analysis of visuals, provides evidence of a research of the teachers' practice, as well as data obtained in the analysis of students' questionnaires about working with various texts. There is a discrepancy in the views of teachers with the

ideas of students. The article provides an analysis of the work of students in Russian as a second and English language, describes what affects the improvement of understanding of visuals, including IELTS preparation. The authors provide examples of several assignments for analysing visuals and comments on them. Based on the comparison of data for three years, recommendations are made for teachers on how to improve class work with visuals.

В последнее время остро стоит проблема функциональной грамотности учащихся. Исследования ПИЗА, СИТО выявляют проблемы, связанные с пониманием текста различных видов, в том числе и несплошных. В нашей практике преподавания также выявилась проблема работы с несплошными текстами у учащихся, которые изучают язык как неродной. Одной из причин, возможно, является то, что в НИШ-программ для основной школы по предмету «Русский язык и литература» навык работы с несплошными текстами включен с 6 класса, но только на уровне понимания текста. В программе указано, что учащиеся должны понимать основную, главную и второстепенную информацию, но это лишь часть навыков, необходимых для считывания информации [1, с. 21].

По английскому языку работа с графиками, таблицами, диаграммами начинается в 9 классе несмотря на то, что учащиеся работают с организационными несплошными текстами с 7 класса [2, с. 26].

Данное несоответствие в программах отражается на качестве анализа несплошных тестов и приводит к тому, что учителя редко и неэффективно используют несплошные тексты, что в конечном итоге приводит к тому, что школьники не умеют их использовать как средства презентации информации. Таким образом, проблема может быть связана с методикой обучения анализу текста.

Целью нашего исследования было определить наиболее успешные методы обучения анализу несплошных текстов для повышения функциональной грамотности учащихся.

Мы предположили, что работу с несплошными текстами лучше всего начинать с 6 класса, используя различные стратегии считывания и анализа информации.

Если взять за основу требования, необходимые для сдачи теста ПИЗА, то для анализа несплошного текста необходимы следующие навыки:

- сформулировать основную мысль;
- определить основные составляющие графика, таблицы и других текстов (структура);
- определять назначение графика, карты или рисунка,
- устанавливать соответствия между частями текста,
- оценивать не только содержание, но и форму;
- оценивать назначение текста, качество его исполнения и другие [3, с. 29].

На первом этапе нашего исследования мы изучили различные источники информации, но, к сожалению, не смогли найти подробных рекомендаций о том, каким образом следует обучать анализу несплошных текстов. Лишь некоторые работы содержали примеры и образцы текстов с заданиями.

Изучив коммуникационную таксономию Рута Кларка и Чопеты Лион, мы пришли к выводу, что успешный анализ несплошных текстов зависит от того, насколько учащиеся понимают их функции и содержание [4, с.8].

В зависимости от выполняемой функции несплошные тексты делятся на декоративные, репрезентационные, мнемонические, организационные, реляционные, трансформационные, интерпретирующие. NIS-программ подразумевает владение и оперирование всеми этими видами текстов, которые следует не только анализировать, но и создавать.

В ходе анкетирования выяснилось, что учащимся легче работать со сплошными текстами, потому что они к ним привыкли. Только 7% опрошенных указали, что для них не имеет значения, с каким текстом работать. «Легче запомнить и пересказать содержание сплошного текста» - мнение 67 % респондентов. На вопрос «В каком тексте легче найти главную информацию?» учащиеся ответили, что чаще это зависит не от вида, а от сложности текста. Устное высказывание легче построить на основе сплошного текста (77%). Эти данные показывают, что у учащихся недостаточно сформированы навыки анализа несплошных текстов.

В результате интервьюирования учителей было выявлено, что при анализе текста большинство использует метод прямой аналогии (68%), а остальные используются в качестве дополнительных (исследовательский, анализ утверждений, метод наводящих вопросов, сравнение текстов – примерно по 8%).

Наблюдая в течение трех лет за тем, как учащиеся анализируют тексты и что им помогает это делать, было выяснено, что большинство учащихся могут сделать для себя выводы, если используют сравнительный анализ (35%), далее следует метод наводящих вопросов (24%), затем анализ утверждений (16%) и исследовательский (14%), а метод прямой аналогии – 11%.

Также эти данные подтверждаются результатами учащихся при подготовке к сдаче IELTS. Учащиеся, использующие сравнительный анализ и метод наводящих вопросов при описании реляционных несплошных текстов, имеют результаты за письменную часть выше, чем учащиеся, использующие другие методы.

Так как исследование проводилось в течение трех лет, мы можем сравнить результаты использования несплошных текстов как средства презентации информации в средней и старшей школе. Наблюдая за детьми на своих уроках и уроках других учителей, где учащиеся представляли свои проекты в качестве презентаций, было выявлено, что в основной школе учащиеся используют, в основном, сплошные тексты с небольшим количеством иллюстраций, носящих декоративную функцию. В старшей школе, где требуется в основном интерпретация информации, большинство учащихся могут строить высказывание на основе схем, таблиц, применяя их в качестве иллюстративного материала. Но даже в старшей школе 16 % учащихся предпочитают использовать сплошной текст для описания своих исследований, хотя понимают, что для привлечения внимания читателя или слушателя лучше использовать различные виды схем, таблиц, рисунки и иллюстрации, носящие мнемоническую и интерпретирующую функции.

В ходе исследования было выявлено, что для обучения считыванию информации с несплошных текстов на первом этапе лучше использовать простые таблицы и схемы. Например, для учащихся 7 класса по предмету «Русский язык и литература» был предложен текст «Таблица размеров подростковой одежды» [5, с.1]. Сначала был предложен текст без названия. Учащиеся должны были его

сформулировать. Ученик А предложил назвать текст «Подростковая одежда», ученик В – «Разница в размерах», ученик С – «Как отличать размеры одежды». После обсуждения всех предложенных вариантов и при помощи наводящих вопросов был сформулирован верный заголовок. Таким образом учащиеся смогли сделать вывод о том, какие составляющие важно учитывать для определения темы несплошного текста.

Далее можно предложить сравнение идентичных несплошных текстов. Например, по английскому языку были предложены две карты, на которых предлагалось сравнить, как изменилась местность по сравнению с 1986 годом [6, с.1]. Учащиеся должны были найти среди множества вариантов предложения, которые дают сравнительную характеристику карт, и дополнить их необходимой информацией для описания изменений в местности, указанной на карте. В ходе работы выяснилось, что многие учащиеся составили предложения, которые содержат слишком общую или неточную информацию.

В течение трех лет мы использовали различные способы обучения анализу различных текстов, и пришли к выводу, что учащимся нравится работать с несплошными текстами, когда есть определенная внутренняя установка «я учусь действовать». То есть, необходимо оставлять для учащихся некоторую свободу действий и как можно шире разнообразить виды и направления работы с таблицами, схемами и другими несплошными текстами, особенно смешанного типа. Некоторые способы были подсказаны нам и самими учащимися. В результате мы поняли, что дети могут добавить эстетическую привлекательность или юмор, изобразить объект реалистично или, наоборот, нереалистично, найти подсказки для понимания фактической информации, показать изменения в объектах с течением времени или пространства, иллюстрировать теорию или принцип и так далее.

Было также замечено, что учащиеся начинают правильно извлекать информацию из несплошных текстов после того, как начинают составлять несплошные тексты. После того, как учащиеся выполнили несколько заданий по составлению различных видов схем, таблиц, графиков на основе сплошного текста, а также после того, как они пытались найти оптимальный вариант передачи информации в виде несплошного текста (например, пытались отобразить текст-повествование о жизни Марко Поло в виде графика или постера), учащиеся отметили в беседах, что им стало намного проще понимать более сложные тексты.

Учащиеся отмечают, что в презентации понимания текстов сложного содержания несплошные тексты играют организующую роль, выстраивают логику их коммуникации. Например, представление темы «Миграция» в рамках концепции изменений для личных, локальных и глобальных перспектив выстраивается в упрощенную схему с ключевыми идеями.

Большую роль, по мнению наших учеников, сыграл сравнительный анализ текстов, так как в этом случае можно было увидеть достоинства и недостатки текстов различных видов при передаче одной и той же информации. Особенно это заметно при построении несплошных текстов во время слушания. В зависимости от того, что необходимо передать (основное содержание, идеи текста или его структуру), выбор вида текста может измениться. Выполнив такую работу в 9

классе несколько раз, учащиеся пришли к выводу, что каждый из видов несплошного текста можно использовать с определенной целью.

Таким образом, учащиеся в старшей школе смогли усовершенствовать свои навыки работы с несплошными текстами через понимание «как это работает» и смогли улучшить свои показатели IELTS на 2 балла, набрав от 6.0 до 7.5 общего счета.

Одновременно с этим у наших учеников есть проблемы с описанием, которое показывает качественные отношения между контентом и показывает количественные отношения между двумя или более переменными.

Незначительный рост в использовании несплошных текстов как средства презентации в среднем звене обуславливается особенностями программы, связанными с тем, что несплошной текст рассматривается подробно только на уровне понимания.

За время исследования выявлено, что, обучаясь по новым программам, у наших учащихся хорошо сформированы навыки:

- формулировать тезис, выражающий главную мысль;
- определять основные составляющие несплошного текста;
- объяснять назначение несплошного текста;
- находить необходимые единицы информации;
- отделять основные идеи от второстепенных.

Некоторые навыки требуют дальнейшего совершенствования:

- устанавливать соответствие между частью текста и его идеей;
- определять наиболее общую, доминирующую идею текста;
- оценивать не только содержание текста, но и его форму;
- оценивать качество текста в зависимости от его цели и целевой аудитории.

В результате исследования были сформулированы рекомендации для учителей:

- использовать различные стратегии обучения анализу несплошных текстов и сравнение двух текстов на одну тему, как наиболее успешную методику;
- рекомендовать учащимся использовать различные виды несплошных текстов как средство представления информации;
- использовать несплошные тексты не только для извлечения информации, но и для практики слушания, говорения и чтения.

Литература

1. Учебная программа по предмету «Русский язык и литература» (как второй язык), *Основная школа, 6-10 классы*. <http://cep-forum.nis.edu.kz/index.php?topic=9636.0> (14 сентября, 2016).
2. Subject Programme for English. Secondary school (grades 6-10). <http://cep-forum.nis.edu.kz/index.php?topic=9634.0> (14 сентября, 2016).
3. «Основные результаты международного исследования PISA-2015», 2017 год: Национальный отчет/С.Ирсалиев, А.Култуманова, Е.Сабырұлы, М.Аманғазы – Астана: АО «Информационно-аналитический центр», 2017. http://iac.kz/sites/default/files/nac_otchet_pisa-2015_final.pdf (28 сентября, 2017).

4. Chopeta Lyons, Ruth Clark. More Than Just Eye Candy: Graphics for eLearning. <https://www.learningsolutionsmag.com/articles/332/more-than-just-eye-candy-graphics-for-elearning-part-1> (4 ноябрь, 2016).

5. Таблица размеров одежды. <https://www.sunsport.ru/articles/tablica-razmerov-odezhdy/> (10 январь, 2017).

Preparation for the IELTS Exam. <https://ieltsfocus.com/2017/10/12/ielts-writing-task-1-maps/> (10 ноябрь, 2017).

UDC 371.3

HOW CAN LISTENING SKILL BE IMPROVED BY USING DIFFERENTIATED STRATEGIES WITHIN INCLUSIVE EDUCATION?

Ermakhanova Zaure, Munarbayeva Daricha, Niyazbayeva Gaukhar
Nazarbayev Intellectual School of Chemistry and Biology in Kyzylorda
KAZAKHSTAN

Түйінді сөздер: дифференциация, ерекше қажеттілігі бар оқушы, метатанымдық әдіс тәсілдер, тыңдалым, іс әрекеттегі зерттеу.

Ключевые слова: дифференциация, ученик с особыми потребностями, метакогнитивные методы обучения, слушание, исследование в действии.

Keywords: differentiation, a student with special needs, metacognitive strategies, listening, an Action Research.

Аннотация

Сыныпта тілдерді үйретуде негізінен оқу, сөйлеу, жазылым және тыңдалым дағдысы бойынша оқытылады. Оқушыларды оқытуда сыныпта өткізілетін дағдылар негізінен – оқу және сөйлеу. Сондықтан тыңдалымға және жазылымға мұғалімнің бірлескен жоспарлауында назар аударыла бермейді және бұл дағдылар оқушылар тарапынан аз дамыған. Сондықтан Іс әрекеттегі зерттеуде оқушылардың тыңдалым дағдыларын дифференциациялық әдіс-тәсілдер арқылы дамыту туралы зерттеулерге шолу жасалып, талдау жасалған.

Біздің жұмысымыздың мақсаты – мұғалімдерге тыңдалым дағдысын дамытуда жақсы жетістіктерге қол жеткізуге бағытталған дифференциациялық әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, инклюзивті оқыту әдістерінің көмегіне жүгіну арқылы оқушының қажеттіліктерін қалай қанағаттандыруды түсінуге көмектесу болып табылады. Қазақстанда инклюзивті білім беру тәжірибесі жаңа бастама. Бұл зерттеудің маңыздылығы орасан зор, себебі ол Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамытуға ықпал етеді. Зерттеудің әдіснамасы – құжаттарды талдау, сауалнама жүргізу, Іс-әрекеттегі зерттеуді бақылау және жүзеге асыру. Зерттеу дизайны аралас әдісті зерттеу болып табылады. Іс-әрекеттегі зерттеу мына басты сұраққа жауап беруге тырысады: ерекше қажеттілігі бар оқушының тыңдалым дағдысын жақсартуда инклюзивті әдістер қалай көмектеседі? Зерттеушілердің ұсыныстары әр түрлі оқушылардың тыңдалымын жетілдіруге, ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды қолдаумен және модификациялаумен қамтамасыз етеді.

Аннотация

Самый распространённый навык, с которым умеют работать учащиеся в классе, в основном, является говорение и чтение. На слушание и письмо уделяются меньше времени и внимания учителями при совместном планировании урока, также эти навыки мало разрабатываются самими учащимися. Именно поэтому, при исследовании практики в действии (Action Research) уделено внимание на улучшение навыков слушания у учащихся с учетом дифференциации обучения. Цель нашей работы – помочь учителям, как поддерживать потребности каждого ученика в выработке навыков слушания через дифференциацию обучения, применяя инклюзивные подходы в обучении, которые направлены на получение результативных академических успехов при прослушивании.

Практика инклюзивного образования в Казахстане – это новое направление в обучении и преподавании. Поэтому проведение этого исследования является важным в практике обучения,

поскольку оно затрагивает развитие подходов инклюзивного образования в Казахстане. Методология исследования заключается в обзоре и анализе литературы по этим вопросам, анкетировании, опросе, наблюдении и реализации Исследования практики в действии. Дизайн исследования представляет собой смешанные методики. Исследованию практики в действии ставит перед собой вопрос: «Какие инклюзивные подходы способствуют и помогают улучшению академических успехов учащихся с особыми потребностями в слушании?» Рекомендации исследования, дают направления учителям по развитию и модификации поддержки учащихся с особыми потребностями для улучшения навыка слушания при обучении.

Abstract

Four skills taught in the class are reading, speaking, writing and listening. The most prevailed skill which students work with mostly is speaking and reading. Therefore, listening and writing are paid less attention by teacher's planning collaborative work and these skills are worked out little by the students. That's why this Action Research reviews the researches about improving listening skills of students within differentiation.

The purpose of our work is to help teachers to understand how to support each student's needs in listening through differentiated instruction with the assistance of inclusive teaching approaches aiming to get good academic achievement in listening. The practice of inclusive education in Kazakhstan is a new endeavor. The finding of this research is very significant because it contributes to the development of inclusive education in Kazakhstan. The methodology of the research is the document analysis, questionnaire, observation and implementation of the Action Research. The research design is mixed method study. The Action Research seeks to answer the question: What inclusive approaches precede the improvement of academic achievement of the student with special needs in listening? The recommendations made by the researchers guide teachers to improve listening of different students, supporting students with special needs by accommodation and modification.

The purpose and research questions

The teachers' collaboration is a great power that teaches, regulates and research students learning in the classroom. Four skills taught in the class are reading, speaking, writing and listening. The most prevailed skill, which students work with mostly is speaking and reading. Therefore, listening and writing are paid less attention by teacher's planning collaborative work and these skills are worked out little by the students. Listening in English is an active skill, which requires skills from differentiating the sounds to analyzing and synthesizing processed information. These are the mental processes that all students use to understand spoken language. So listening receives limited attention in many classes, often without sustained support to guide students and results in students' low academic achievement in listening. Some students need more support in listening due to the fact that English is the third language, or some students may need more time due to special need they have. This is the case in like in our school Nazarbayev Intellectual School in Kyzylorda.

The case of this project will focus on is a student of the 9th grade and is diagnosed with Cerebral Palsy and it is difficult for him to control his muscles while reading, speaking, writing and listening. It is quite certain that teachers prepare students for the listening test by revising new words within the topic, repeating the sounds, reading texts, which are similar to the topic; however, teachers cannot predict what cognitive problems in understanding the spoken language they have while doing tasks for listening. That might be the reasons for getting bad performance in the summative assessment per unit in listening. That was the reason for a principal to offer me this topic as a project in this course. Furthermore, according to observed lessons, we found out that all students illustrate bad performance in listening either.

The purpose of our work is to help teachers to understand how to support each student's needs in listening through differentiated instruction with the assistance of inclusive teaching approaches aiming to get good academic achievement in listening.

Action Research Questions:

- ✓ How to satisfy learner's needs in listening?
- ✓ What strategies of differentiation are suitable to improve listening?
- ✓ What inclusive approaches precede the improvement of academic achievement of the student with special needs in listening?

Literature Review

According to Hseigh (1997), fewer studies have been devoted to differentiating instruction in English listening. The strategies which were introduced in the action research are flexible grouping, collaborative learning and teach by concepts such as multi-intelligences and self-regulation. Furthermore, the author took students' readiness, interest, and learning profile into consideration as the key factors. The key aspect of the research was that the author did not differentiate the content of the listening, but the differentiated instruction was applied in the lessons. After the questionnaire, it was revealed that students liked the flexible grouping productive although they found listening task challenging. They added that listening difficulty helped them in writing. In our Action Research, both differentiating by instruction and by content were more preferred by the decision of our team members.

Zonoubi (2007) investigated the effect of listening mode on the choice of cognitive strategies in listening comprehension. He compared the students' success when learners were given the audio-visual and only audio versions of a text. Results indicated that two test modes indicated no difference between the two groups. Moreover, the author used the cognitive strategies and tactics between the audio-visual and only audio groups. The mean frequency in only – audio group was 14, which was higher than the audio-visual group. It meant that the comprehension was at the same level within one audio for audial and visuals.

The concern of researchers (Moreno, 2015) about improving listening skills made me want to combine metacognitive approach with differentiated instruction to include all students' needs. It is vital for teachers to keep in mind that with different students in the class, more flexibility is required so that no one is left behind and success is achieved by all. This research was not conducted in the Kazakhstani context before, which is why it has great significance in education research.

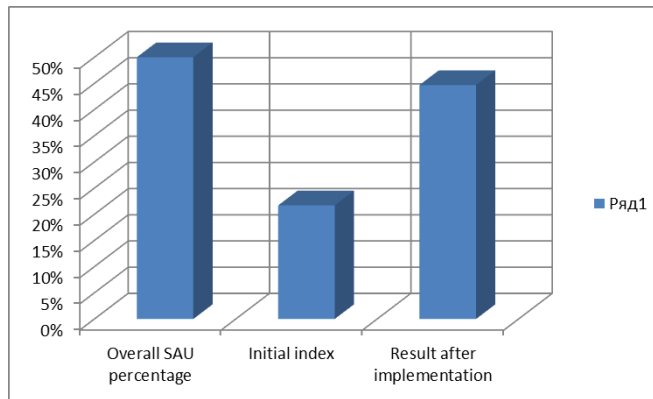
Analyzing the literature review of several authors such as Anderson (1991), Goh (2002) and Yusnita (2006), I found out that metacognitive approaches in listening are important because it may precede the successful performance. In simple, metacognitive is thinking about thinking and it activates students' thinking that leads to improvement of listening skill. During planning lessons for this project I have to focus on following strategies such as cognitive strategies (repeating, translation, grouping, note taking, deducting, imaginary), metacognitive strategies (planning for learning, thinking about the learning process, monitoring of one's production or comprehension, evaluating learning) and socio-affective strategies (social-mediating activity, communicating with others on the listened information). It guided me in selecting effective strategies that help both typical and students with special needs to improve listening skills.

These studies were the precursors in our planning listening tasks with differentiated instruction for learners through inclusive practices. While meeting we consulted the various literature on Action Research and Differentiation. After the consultation with the school psychologist, we drew the conclusion that most attention needed issues was to try various strategies in differentiation and inclusive practices to

satisfy each learner’s needs and to see the improvement of listening skills. To check up the best strategies of differentiation we co-planned several lessons, where differentiation with accommodation and modification of tasks were implemented by co-planners. We had to think over about accommodation modes by time, psychological help or modifications in tasks. It meant we would plan our lessons according to students' needs if some students had special needs we had to consolidate more time to do the tasks. To interest the students to listen, we paid attention to types of learning styles.

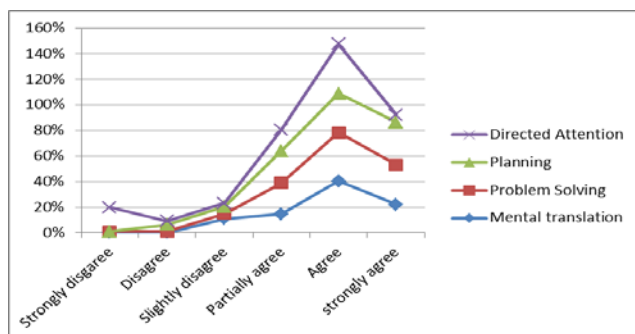
Methodology

The data before the research was conducted by observation, document analysis, questionnaire and reflective journals where learners wrote their feedback on the lesson and things they want to change next lesson. Research group members attended Math, English, Kazakh, and Russian and Biology lessons. The main focus was directed to the student with special needs with Cerebral palsy 8-grade student. After each observation, we organized meetings and eliminated difficulties he faced.

Table 1. Comparative analysis before and after the Action Research Implementation

Document analysis included the examination of summative assessment per unit taken from the electronic journal. The initial data states that the quality in English dropped significantly to 21.7 from 50 percent altogether in groups. By the end of the Action research, it rose twice to 44.7 percent from 50.

Table 2. Survey results

Vandergrift and Goh (2006) suggest a metacognitive knowledge questionnaire or a checklist for learners to find out more about metacognitive awareness and perceived use of strategies while listening. This instrument assesses five important factors in listening: problem solving; planning and evaluation; (no) mental translation; personal

knowledge and directed attention. We considered that this questionnaire might let us know whether learners use meta in listening if they retain concentration till the listening audio. The line graph illustrates that students stay concentrated while listening, although they state that they stop listening and give false answers in case they do not understand the listening script. Furthermore, learners do not use metacognitive approaches in listening that is learners never check if their guess makes sense within the sentence, they never reflect on what they will do differently next time. They found listening to be the most difficult skill to acquire. It says that Students translate keywords and word by word while listening. They do not use words they know to understand the meaning to guess the answer in listening task. These findings assist us to measure their difficulties and plan our lessons to assimilate them.

Discussion

Action Research is a spiral research where Planning, Acting, Observing and Reflecting are realized through the team of teachers. Team members gathered the information on learners' learning styles, consulted the Individual Educational Plan of the student with special needs. These strategies were decided to employ in the classroom: Learning Stations, strategies that teach by learning styles, and Levelled (differentiated) tasks for students with A, B and C levels and A Carousel – a strategy with differentiated instruction. This Action Research timeline lasted for a month and team teachers consisted of three teachers and a critical friend or a supervisor. After conducting each lesson, learners were asked to fill in the reflective journals where they wrote two things they liked and one advice. The hilarious thing here was that the student with special needs wanted more listening tasks as for typical students they wanted to play during lessons. We tried to satisfy all learners and implemented various games with a goal to teach vocabulary as a warm up, in addition, collaborative learning and multi-intelligences differentiated tasks for learners. Next lesson we planned lessons by Zonoubi's theory of the effect of listening mode for audial and visuals (2007). In contrary to Zonoubi we found out that learning style plays a significant role in teaching listening. Moreover, visual students could identify quickly the correct order of the story for 3 minutes ahead than audial. All lessons were planned with the meta-strategy that made students think about their way of learning listening (guessing the word, thinking in English, not translating words into their native language, recheck the answers mentally, reflect on how they did listen).

Inclusive strategies like social collaboration, modifications in tasks and accommodations were also employed in the class. Collaboration in group works, discussions within the group created a friendly atmosphere for everybody. In the task Barry's work problems, the student with special needs became an idea generator in a group work. In the strategy Carousel, tasks for writing had a sample in the worksheet and according to sample, the learners had to write the worst job opinion writing task. As for reading, the keywords were marked in italics where they used those words to answer the questions. In addition, the extra time of 5 minutes was given as an accommodation to the task in listening. In the end, the summative assessment per unit was organized with similar accommodations.

Future Recommendations

✓ Listening tasks should be differentiated to satisfy all learners. Before implementing Action Research my A-level students were first to do the tasks and they

became bored and could sometimes distract the lesson procedure. With differentiated instruction, A-level students can think hardly analyze and synthesize the information.

✓ All listening should be taught with the brain in mind. Teachers must use meta-analysis before, while and after the listening. Planning, Concentrated attention, Problem Solution, Mental Thinking of tasks.

✓ According to my students' answer to the questionnaire, listening is the most difficult skill to acquire. Each learner must be taught with differentiated instruction, especially the student with special needs. He has to be taught with inclusive strategies – accommodations and modifications. In listening tasks, the student with Cerebral Palsy should be given extra time. In other schools it will depend on the students' needs, must be suggested the idea of inclusion to the administration to give extra time not only in summative assessment per unit as well as to summative assessment per a term.

✓ Continue the Action Research Practice to help students to succeed in listening in English. On the second hand, it will shape the culture of Professional Development of Teachers.

References

1. Coskun, A. The Effect of Metacognitive Strategy Training on the Listening Performance of Beginner Students // Online Submission, No.4 (1), 2010. P.35-50.
2. Chabot C., Shoveller J.A., Spencer G., & Johnson J.L. Ethical and epistemological insights: A case study of participatory action research with young people // Journal of empirical research on human research ethics, No.7 (2), 2015. P.20-33.

УДК 371.3

ТРАНСФОРМАЦИЯ ПЕДАГОГА В УЧИТЕЛЯ-ЛИДЕРА В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Есмагулова Г.С.

филиал ЦПМ АОО НИШ, г. Уральск
КАЗАХСТАН

Ольховик И.Н.

КГУ «ОШ №3», г. Аксай
КАЗАХСТАН

Тірек сөздер: мұғалім көшбасшы, көшбасшылық, зерттеу, жаңа енгізу, тиімді мектептер, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру, көшбасшылықтың түрлері, топтары көшбасшылықтың топтары
Ключевые слова: учитель-лидер, лидерство, исследование, нововведение, эффективные школы, саморазвитие, самосовершенствование, виды лидерства, группы лидерства

Keywords: the teacher leader, leadership, a research, innovations, the effective schools, self-development, self-perfection, the types of leadership, the groups of leadership

Аннотация

Мақалада «көшбасшы болу деген не», «көшбасшы болу жеңіл ме», деген ойлар, «мұғалім көшбасшы», «көшбасшылық» атты ұғымдар қаралған. Автор сауалнамаларды зетрреудің қорығандалары ретінде көрсеткен, ол І деңгей мұғалімдердің мәселерін, осы жағдайлардан өту жолдарын мысал ретінде көрсеткен.

Аннотация

В статье представлены размышления о том, «что значит быть лидером», «легко ли быть лидером», рассматриваются понятия «учитель-лидер», «лидерство». Автор приводит результаты исследований с использованием анкетирования, опросов директоров и учителей I уровня, изложены проблемы учителей, даны советы выхода из проблемных ситуаций.

Abstract

In this article, you can find the answer to the questions “what does it means to be a leader?”, “is it difficult to be a leader?” examines phrases “a teacher – leader” and “leadership”. The author deals with the results of the testing of school the first level teachers, shows their problems and gives the ways of solutions problem situations.

В жизни каждого учителя наступает момент остановки, переосмысления и оценки своей работы, желание увидеть новые грани своей практики в будущем. Особенно это проявляется в период обновлений различных видов. Здесь напрашивается вопрос: а все ли педагоги осознают такую необходимость и готовы ли к обновлению?

Готовы ли педагоги в условиях обновления образования взять на себя ответственность за обучение своих подопечных, за уровень повышения своей квалификации? Готовы ли занять лидерскую позицию в условиях обновленного содержания образования? “Все думают об изменении мира, но никто не думает о том, чтобы изменить себя” - эти слова Льва Толстого утверждают, что изменения и преобразования надо начинать прежде всего с себя.

Насколько педагоги в условиях обновленного содержания образования готовы начать изменять себя? Сегодня главной задачей учителя считается сформировать компетентную, социальную, успешную личность. По нашему мнению, именно учитель, обладающий лидерскими качествами и способностями, может справиться с поставленными задачами, выдвигаемыми обновленным содержанием среднего образования РК.

Лидер... Что же означает это слово? По мнению Д. Максвелла «настоящий лидер - это тот, кто оказывает влияние на людей, увлекая их за собой» [1]. Мы согласны с мнением Д. Максвелла, но если рассматривать это понятие в отношении педагогов, особенно в период обновления содержания среднего образования РК, то мы вкладываем в понятие «лидер» несколько иное значение, которое мы постараемся раскрыть в данной статье. Изучая вопрос лидерства учителей, мы решили провести небольшой опрос «Готовность педагога быть лидером в своей профессии» среди учителей, прошедших курсы повышения квалификации по программе 1 (продвинутого) уровня, ЛУПС (далее 1 уровня) и учителей, работающих в классах с обновленным содержанием среднего образования РК.

По проведенному опросу в 2017-2018 учебном году среди коллег, учителей 1 уровня (52 респондента), мы выявили, что 93% учителей реально считают себя лидерами в школах, а 7% не ощущают себя ими. Совершенно другая картина была выявлена нами в результате опроса среди учителей, работающих в классах с обновленным содержанием образования, не проходивших обучение по Программе 1 (продвинутого) уровня или ЛУПС. На вопрос «Готовы ли вы стать лидером в условиях обновленного содержания образования?» из 63 респондентов 32 ответили «нет» или «не совсем». Из тех, кто готов стать лидером 10 человек относят себя к лидерам-руководителям и 10 - лидерам-менеджерам (зам

директора, руководители методобъединений), 17% к лидерам-активистам, остальные не считают себя лидерами.

Выявив такие факты и с учетом своих наблюдений, мы пришли к выводу, что перед нами стоит большая проблема: учителя боятся занимать лидерскую позицию в своей профессии. Таким образом, мы пришли к изучению темы: **«Трансформация педагога в учителя-лидера в условиях обновленного содержания образования».**

Кто он учитель-лидер? Какими качествами обладает? Хотим представить нашу точку зрения с опорой на высказывания известных людей.

Какой учитель сегодня? По мнению Президента страны Н. А. Назарбаева: «Учитель новой формации - духовно развитая, социально зрелая, творческая личность, компетентный специалист, профессионально владеющий всем арсеналом педагогических средств, стремящийся к постоянному самосовершенствованию. Он несет ответственность в формировании и развитии высокообразованной творческой личности и максимальной самореализации». [2]

Профессия учителя изначально подразумевает, что каждый педагог является лидером в своей предметной области, т.к. является человеком, руководящим группой детей, ведущий группу за собой в мир этого предмета. Учитель 21 века, работающий в условиях обновленного содержания образования – это личность, осознающая свою ответственность за обучение детей 21 века, стремящаяся быть лидером везде.

А каково же значение слова «лидер» в толковых словарях?

Толковый словарь С. Ожегова: «ЛИДЕР - глава, руководитель политической партии, общественно-политической организации или вообще какой-нибудь группы людей; человек, пользующийся авторитетом и влиянием в каком-нибудь коллективе». Это только одно значение, которое подходит к профессии учитель.

Рассмотрим значение ЛИДЕР в других словарях.

Толковый словарь Д. Ушакова «Лидер-1. Вождь, руководитель политической партии, общественно-профессиональной организации, партии. Профсоюзные лидеры. 2. лицо, идущее первым...». Толковый словарь Т. Ефремовой «Лидер-1. Вождь политической партии, руководитель общественно-профессиональной организации. // Тот, кто пользуется особым авторитетом среди кого-либо». Политический словарь «Лидер – член малой группы, который выдвигается в результате взаимодействия членов группы для организации группы при решении конкретной задачи».

Познакомившись со значениями слова «лидер» в словарях, учитывая условия обновленного содержания образования РК и условия быстро меняющегося мира, мы пришли к такому пониманию сочетания слов «учитель-лидер».

Учитель-лидер - это человек, умеющий мыслить креативно, применять в обучении обучающихся нестандартные подходы, стремительно саморазвиваться, принимать новшества как данность.

Что значит - быть учителем-лидером? Попробуем изложить свою точку зрения.

1. Быть учителем-лидером - значит упорно и много трудиться, постоянно самосовершенствуясь, повышая свой интеллектуальный

уровень, ежедневно обновляя и пополняя свой «сундучок знаний», помнить о том, что лидерами не рождаются, ими становятся. Все в наших руках, надо верить в свои силы, в дело, которое мы делаем.

2. Быть учителем-лидером, значит, быть уверенным, позитивным, коммуникабельным, ответственным человеком, уметь слушать и слышать окружающих. Работа с людьми должна проходить в позитивном ключе. Лидер должен демонстрировать уверенность в собственных силах. И эта уверенность поможет вселить уверенность в других, поддержать их.

3. Быть учителем-лидером, значит всегда ставить цели и стремиться их достигать! Учителю-лидеру, особенно в период преобразования в школах, необходимо знать не столько куда вести людей, сколько куда идешь ты сам, для того, чтобы вводить новые подходы в обучении учащихся, убедить коллег в их целесообразности применения, надо четко представлять конкретные цели. До сих пор актуальны сказанные когда-то давно слова Марка Твена «Кто не знает куда направляется, тот очень удивится, попав не туда».

4. Быть учителем-лидером, значит помнить о том, что: лидерство – не сольное выступление, а командная игра! «Общие цели и ценности в основе лидерской позиции учителя являются весьма значимым условием для создания эффективных школ». [3, с.167] Мы еще не встречали примера, где высокие результаты школ достигались бы без активного участия и поддержки сплоченной группы учителей-лидеров.

Приведем примеры образа учителя-лидера глазами наших коллег, с которыми мы познакомились, благодаря опросу «Готовность педагога быть лидером в своей профессии»:

- человек, занимающий руководящую должность в школе;
- учитель с внутренней силой, он должен уметь отстаивать себя, свое мнение, свои убеждения и увлекать других;
- человек, которому не безразлично то, что происходит рядом;
- учитель, находящийся в постоянном поиске самосовершенствования;
- человек, готовый к переменам в собственной практике;
- учитель, который находит общий язык со всеми и уверенно ведет к общей цели;
- педагог, готовый учить по-новому, постоянно саморазвиваться и вовлекать в самообразование своих коллег.

С одной стороны, описание образа учителя-лидера подходит каждому педагогу, но с другой стороны статистика опроса показывает, что все могут быть учителями-лидерами, считают только 10% респондентов. А реально ли всем учителям быть лидерами? Насколько это необходимо нашему образованию?

Да, сегодня наше образование очень нуждается в настоящих лидерах-педагогах, тех, которые занимают лидерскую позицию в работе с детьми, родителями, коллегами. Ведь быть лидером, это не значит, быть впереди всех. Настоящий лидер, он так организывает работу и обучение, что все вокруг него стремятся вперед. Хочется обратиться к коллегам и сказать: друзья, «вам не нужно занимать руководящий пост в группе, отделе, отделении или в компании, чтобы иметь возможность вести за собой других». Но, если вы считаете по-другому, то значит, вы попались на удочку должностного мифа. Руководящая

должность автоматически не делает человека лидером. Истинное мерило лидерства — это влияние и не более того. Желание менять, совершенствовать, созидать и стремление отыскать лучший способ — все это характеристики истинного лидера. [4]

В каких же случаях педагоги проявляют лидерские качества чаще всего?

По итогам опроса мы столкнулись с интересным фактом «Кто, по вашему мнению, может быть лидером в школе?»

Учителя 1 уровня считают, что лидерами в школе могут быть директора и их заместители – 50%, 37,5 % - это учителя 1 уровня, и только 12,5% остальных учителей могут быть лидерами. Это мнение почти также поддерживают и остальные учителя, работающие в классах с обновленным содержанием образования: 76% считают, что лидером в школе может быть директор или его заместитель, 13% - учителя 1 уровня, 7% - учителя. Что же получается, учителя забыли о своем предназначении, или срабатывает стереотип, что лидером может быть только руководящее лицо?

В каких случаях педагоги чаще проявляют лидерскую позицию? Учителя 1 уровня: при руководстве ученической группой в организации сотрудничества между учителем и учащимися – 38%, в педагогическом коллективе в работе по совершенствованию практики преподавания – 45%, редко, в случае необходимости – 17%. По мнению учителей, непрошедших курсы 1 уровня: при руководстве ученической группой в организации сотрудничества между учителем и учащимися – 48%, в педагогическом коллективе в работе по совершенствованию практики преподавания – 24%, редко, в случае необходимости – 28%.

Готовы ли педагоги стать лидерами в условиях обновленного содержания образования? 67% - готовы, 33% - нет. Мы считаем, что проблема в том, что педагоги не осознают своей возможности занимать лидерскую позицию, хотя обновленное содержание образования предоставляет такую возможность педагогам. В качестве примера приведем некоторые из них:

- возможность постоянного саморазвития через курсы повышения квалификации и посткурсовую поддержку тренеров ЦПМ;
- поддержка различных сетевых сообществ;
- выбор ресурсов при планировании и проведении уроков.

Почему многие педагоги не хотят быть лидерами в образовании или боятся взять на себя новые обязательства? В условиях обновленного содержания образования важны многие качества педагога, которые характеризуют лидеров.

В начале XX века американский социолог Э. Богардус перечислил десятки качеств, которыми должен обладать лидер, — чувство юмора, такт, умение предвидеть, способность привлекать к себе внимание, умение нравиться людям, готовность брать на себя ответственность и т.д. Он считал, что лидером человека делают, прежде всего, такие качества, как ум, энергия, характер.

Из перечисленных Э. Богардусом качеств наше внимание привлекла «ответственность». Мы считаем, что каждый учитель, работающий в условиях обновленного содержания среднего образования РК, может и должен быть лидером в своей профессии, а самое главное взять на себя ответственность за использование ресурсов, необходимых в практике преподавания и обучения.

Всем нам известно, что большую помощь в подготовке к урокам, оцениванию достижений учащихся оказывают ресурсы, разработанные и предоставленные на портале Системно-методического комплекса. А вот насколько сегодня педагоги готовы взять на себя ответственность за разработку ресурсов или же работают по шаблонам, разработанными другими педагогами. Мы провели небольшой опрос среди педагогов, работающих в классах с обновленным содержанием образования, и пришли к следующим выводам. В основном большее количество педагогов 48% в работе пользуются готовыми ресурсами, 32% вносят свои корректировки в готовые материалы, и только 20% самостоятельно разрабатывают все необходимые ресурсы и готовы делиться ими с коллегами.

У Керола Барнета есть замечательные слова: «Только я могу изменить мою жизнь. Никто не может сделать этого за меня». Нас радует, что 20% опрошенных нами педагогов, не только самостоятельно разрабатывают, но и готовы делиться ими.

Каковы же пути развития лидерства педагогов?

1. Мы считаем, что самое важное это осознание своей миссии, то, что если являешься представителем профессии – педагог, то сразу автоматически становишься лидером. Важно понять, где и когда ты можешь себя проявить? В этом помочь могут профессиональные коучи, практикующиеся в направлении лайф-коучинга. Было бы очень хорошо, если бы школы имели в школах внутренних коучей. Как один из вариантов, это обучение педагогов в школах профессионального коучинга, и такая возможность есть: участие в Международном конкурсе на льготное обучение коучингу, вся информация находится на сайте «Коучинг в образовании.рф». На сегодняшний день такой возможностью воспользовались только 3 педагога из Казахстана.

2. Из своего опыта, тесно сотрудничая с Центром образовательных программ, в частности со старшим менеджером дошкольного и начального обучения Рахимжановой Б.Б., можем сказать, что разработка ресурсов позволяет учителю улучшать опыт планирования уроков, повышать профессиональный рост. Такая возможность есть у многих педагогов Казахстана. Но, с другой стороны, мы хотели предложить Центру образовательных программ, с целью развития ответственности и развития лидерских качеств рассмотреть предложение проведения примерно раз в четверть или полугодие конкурса-выставки ресурсов, разработанных педагогами общеобразовательных школ.

Мы думаем, что учитель в период обновления содержания среднего образования в школах Казахстана каждому учителю необходимо переосмыслить и понять свою роль учителя школы с обновленным содержанием среднего образования, т.е. пройти путь трансформирования в учителя с лидерскими качествами. Ведь учителю предстоит быть готовым к нововведениям, к принятию изменений в мире, ставить и достигать поставленной цели, уметь убеждать коллег в необходимости преобразований, быть открытым для новых идей. Сегодня учителю необходимо быть учителем — исследователем, понимать степень успешности своих действий на уроке для того, чтобы понимать, в каком направлении двигаться дальше, постоянно совершенствуя свою педагогическую практику. Разве имея все эти направления развития, учитель не будет учителем-лидером? Несомненно, каждый учитель становится лидером в своей предметной

области! Мы считаем, что лидером может стать каждый, ведь лидерами не рождаются, ими становятся, надо только приложить к этому усилия, заниматься саморазвитием и самосовершенствованием! «Начните делать то, что нужно. Затем делайте то, что возможно. И вы вдруг обнаружите, что делаете невозможное». [5]

По нашему мнению, казахстанская модель развития образования позволяет учителям использовать все возможности для успешности преподавания и обучения и создает условия для постоянного саморазвития и самореализации на профессиональном поле.

Литература

1. Руководство для учителя. Первый продвинутый уровень. Астана, 2014.
2. «В Казахстане за последние 10 лет государственное финансирование образования увеличилось в семь раз» <http://www.zakon.kz/176813-v-kazakhstane-za-poslednie-10-let.html>
3. Максвелл. Д. «Пять уровней лидерства» <http://www.e-puzzle.ru>
4. Максвелл Д. Воспитаи в себе лидера. http://www.marsexxx.com/ycnex/maxwell-vospitai_lidera.htm
Максвелл Д. Лидер на 360. <http://www.klex.ru/51q>

ӘОЖ:371.3

ТАРИХИ МӘТІН АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПАЙЫМДАУ ДАҒДЫСЫН ДАМЫТУ

Есжанова Ғ.К.

Тараз қаласы физика-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: Кәсіби мәселе, оқушылардың пайымдау дағдысының жоғарғы деңгейде болуы, дамыту жобасы, кедергілерді жою, оқушының ілгері жылжуын бақылау, жұмысты жақсарту, келесі қадамдарды нақтылау.

Ключевые слова: Профессиональная цель, повышения уровня мышления учащихся, проект развития, устранение недостатков, контроль над прогрессией учеников, улучшение работы, уточнение следующих шагов.

Key words: professional issues, high level of students' judgment, development project, elimination of barriers, student mobility, improvement of work, clarification of next step

Аннотация

Автор мақалада дамыту жобасы арқылы кәсіби даму мақсатына жету жолдарын көрсетеді. Кәсіби даму тақырыбындағы мақалада оқушылардың пайымдау дағдысын жоғарғы деңгейге жеткізу мәселелерін баяндайды. Әріптестермен бірлескен әрекеттерін екі жақты талдап көрсетеді. Дамыту жобасы барысындағы стратегияларды тәжірибеде қолдану формалары мен ерекшеліктері жайлы сөз етеді. Іс - әрекеттерге бақылау жүргізу арқылы кәсіби дамудың қадамдарына, жұмысты жақсарту жолдарына сипаттама береді.

Аннотация

В статье рассматриваются пути достижения целей профессионального развития через проектную деятельность. Рассмотрены пути достижения высокого уровня мышления учащихся.

Применены такие методы работы и инструменты как совместная работа, обсуждение с коллегами, использование возможностей. Описываются шаги по улучшению работы посредством контроля профессиональной деятельности.

Abstract

The author focuses on achieving the aim of professional development through the teacher led work. She teaches students how to improve their thinking skills in the field of professional development. The teacher analyzes cooperation with her colleagues and describes about the forms and peculiarities of applying strategies for the development strategy. Furthermore, the work describes the steps of professional development through the control of actions and the ways to improve the work.

2016-2017 оқу жылындағы 12-сынып оқушыларының қалыптастырушы бағалау және ішкі жиынтық бағалау көрсеткіштеріне жасалған талдау оқушылардың пайымдау дағдысының жоғарғы деңгейге жеткізу қажеттігін көрсетті. Оқушылардың тұлғалық қалыптасуында бұл дағдылардың жеткілікті болуы маңызды болып отыр. Пайымдау туралы әдебиеттерге шолу жасайтын болсақ, пайымдау – ХХІ ғасыр дағдысы (ЭҚДҰ, 2008). Тарихи пайымдау дағдысы – оқушылардың тарихи оқиғаны тек жаттап қана қоймай, ол мәселеге жауап қайтару мақсатында бір-бірінен туындайтын ой-пікірлерді байланыстырып, оқиға жөнінде тұжырым жасау дағдысы (Van Drie and Van Boxtel, 2008).

Пайымдау мәтіні (сауаттылығы) – тарихи оқиғаларды ұғынып, олардың себеп-салдарын түсіндіру үдерісі (Perfetti et al., 1995). Оқушылардың оқудағы нәтижелерін арттыру арнайы тарихи мәнмәтінді және нақты сыныптағы жаттығуларды талап етеді (Van Drie and Van Boxtel, 2008). «Рефлексивті агент» ретінде оқушының іс-әрекетіне түрткі болуы, жетекшілік қолдау көрсетуі оқу деңгейі үшін маңызды (Мерсер, 2010). Пайымдауға қолданылатын әдістерге сүйену жұмыстың сапалы болуына мүмкіндік береді (Мирсеитова, 2006).

Опфер мен Педдердің (2010) еңбегіне сүйенсек, оқушылардың пайымдау дағдысын дамытуға, оқудағы нәтижелерін арттыруға септігін тигізетін факторлар арнайы мәнмәтін және нақты сыныптағы жұмыс. Мерсер (2010) еңбегіне сүйенсек қолдау көрсететін ересек адам «рефлексивті агент» ретінде оқушының іс-әрекетіне түрткі болуы, бағыттауы, жетекшілік қолдау көрсетуі оқу деңгейі үшін маңызды. Мирсеитова, С., Іргебаева Ә. (2006) пікірінше, барабар шешім қабылдауға арналған тиісті критерийлерге, ой-пікір, пайымды қалыптастыру үшін қолданылатын әдістерге сүйену жұмыстың сапалы болуына мүмкіндік береді. Р.Ә. Қаратабанов (2015) Қазіргі әлемдегі Қазақстан тезистері әдістемелік құралына сүйенсек, онда оқушылардың курстық жұмысты жазуда социологиялық зерттеулер сауалнама, сұхбат, кейс-стади талдау жасауына ерекше мән берілген.

Жоғарыда көрсетілген әдебиеттермен және басқа да зерттеу мақалаларымен танысу арқылы оқушылардың пайымдауын дамытуда түрлі стратегиялар қолдану қажеттілігі анықталды. Әдебиет көздерінде оқушының пайымдау және шешім қабылдау, екі жақты көзқарасын білдіруіне қатысты жақын ойлар берілген. Авторлар еңбектерінде тақырыпқа қатысты ойлары мен идеялары жұмыс жоспарын құруда пайдалы болды. Осыдан келіп, оқушылардың пайымдау дағдысын жоғарғы деңгейге жеткізу кәсіби мәселе мақсаты болып қойылды. Сондықтан 2017-2018 оқу жылында осы мәселені шешу жоспарланды. Жоба барысында 12 F сынып оқушылары нысанға алынды. Себебі, аталмыш оқушылар оқу жылының соңында сыртқы бағалау курстық жұмыс және эссе жазатын сыныптардың бірі болды. Аталмыш тақырыпта білім беру мақсатына жетуде кәсіби даму мәселесімен байланыстырылды. Өзектілігі әріптестермен бірлескен

әрекеттер арқылы тәжірибеге өзгерістер енгізу. Іс-әрекеттерге бақылау жүргізу арқылы кәсіби даму.

- Кәсіби мәселе: Оқушылардың пайымдау дағдысының жеткіліксіздігі.
- Зерттеу сұрақтары: Оқушылардың пайымдау дағдысының жеткіліксіздігі неде?
- Оқушылардың пайымдау дағдысын жоғарғы деңгейге қалай жеткізуге болады?

Жоғарыдағы зерттеу сұрақтары сауалнама нәтижесін талдаудан кейін зерттеу нысанына алынды. Сауалнама жүргізудегі тағы бір мақсат диагностика жасау болды. Бұл әрекетті оқушыларға ашық сұрақ қою арқылы кедергі болуы мүмкін мәселелерді нақтыладым. Оқушылардың басым бөлігі кедергілердің қатарына талдау шешімдерін шығару екендігін анықтадым. Сауалнаманы талдаудан кейін 12-сынып (9 оқушының) жоба жазуда төмендегідей қиындықтармен кездесетіні анықталды:

- түсіндіру мен сипаттау жеткіліксіздігі – 27,4%;
- мәтінді қолдану дағды жеткіліксіздігі – 17,8%
- екі жақты талдау дағдысының жеткіліксіздігі – 45,6%
- тиімді салыстыру жеткіліксіздігі – 12,6%

Сауалнаманы талдаудан кейін оқушылардың жобаның жекелеген бөлімдерін жазуда оқушыларға қолдау қажеттігі анықталды. Бұл кедергілерді жою мақсатында оқушыларға кері байланыс парағын дайындап ұсындым. Бұл тиімді болды. Себебі жоба жазуда жұмысты жақсартуға, дедлайн бойынша тапсырмаларды орындауға ықпалы байқалды.

Кері байланыс парағы:

А бөлімі	Бірінші зерттеу сұрағында нені қарастырдыңыз қажеттілігі болса, соған қарай	
	Екінші зерттеу сұрағы әсері болса, соған қарай	
	Үшінші зерттеу сұрағы қаншалықты әсер етуде болса, соған қарай бағыттап, нақты көрсетіңіз	
	Әрбір зерттеу сұрақтарына фактілер, авторлар ойы, дәлелдер келтіріңіз, зерттеулермен салыстырыңыз.	
	Басқа зерттеулермен салыстырыңыз, екі жақты көзқарасыңызды көрсетіңіз	
В бөлімі	Деректердің шынайылығын, әдебиеттерге шолу жасаңыз	
	Зерттеу әдістерін көрсетіңіз	
	Сауалнама талдауын беріңіз. Сандық зерттеу нәтижелерін көрсетіңіз	
С бөлімі	Зерттеу қорытындыларын көрсетіңіз	
	Өзгерістер, басқа мемлекеттермен салыстырғанда қандай болып тұр	
	Тиімді жағы мен тиімсіз жақтары, ұқсастығы мен айырмашылығы, жетістіктері мен сәтсіздіктері туралы ұсыныстарды әсер етеді, күші артады, жетістіктерге әкеледі деп көрсетіңіз	
Д бөлімі	Талдау, оның шешімін кестеге бөліп көрсетіңіз PEST, SWOT, GAP талдаудың біреуін	

	Басқа әдістерді қолданып басым бағыттарына ұсыныс жасаңыз	
	Талдаудың шешімдерін көрсетіңіз	
	Мәселенің өзектілігіне назар аударыңыз	
Қорытынды бөлім	Әсері бар, әсер етеді, зерттеу барысында анықталды, деректер қолданылды, сандық және сапалық зерттеу қолданылды, нәтижесінде мынандай болды деп көрсетіңіз	
	Жаңалығы: әсерін, күшін, ықпалын, жағдай жасайтынын т.б анықтадым немесе анықталды деп көрсетіңіз	
	Ұсыныстар: жетілдіру, насихаттау, дамыту, ұйымдастыру, жағдай жасау, тәжірибесін тарату, тиімді қолдану, ұтымды қолдану, тәжірибеге енгізу т.б қолданыңыз	
	Рефлексия: Жоба жазуда фактілер мен аргументтерді жүйелеуді білдім. Талдаудың күшті және әлсіз жақтарын ұтымды анықтауға дағдыландым.	
	Әдебиеттер: 70/30 70 пайызы – мақала, газет, журнал, зерттеу мақаласы, монография 30 пайызы – сілтеме	

Дамыту жобасы іс-әрекеттер және бірнеше қадамдар арқылы жүргізу жоспарланды.

Әдістемелік бірлестікте әріптестермен бірлескен жоспарлауда және жеке жоспарлауда оқушылардың пайымдау дағдысын дамыту әрекеттері ескерілді. Оқытуда түрлі тәсілдерді іріктеп жұмыс жүргізу жоспары құрылды. Сабақты жоспарлауда, қалыптастырушы бағалау тапсырмаларын құруда осы дағдыларды дамыту бағытындағы стратегиялар мен іс-әрекеттер енгізілді. Өз сабақтарымда тәжірибе жүзінде жүргіздім. Себебі оқушылардың жоба жазуда өз бетімен зерттеу жүргізуі мен пайымдау дағдысының жоғарғы деңгейде болуы маңызды болды. Әріптестермен бірлескен сабақ жоспарлауда оқушылардың пайымдау және шешім қабылдау дағдысын дамыту мәселесі қайтадан талқыланды. Жоспар құрылып, келесі қадамдарға бөлінді.

Жоспардың келесі қадамы қолданатын стратегияларды жүйелеу болды. Жұмыс әдістері мен құралдары анықталды. Олар: бірлескен жұмыс, әріптестермен талқылау, мүмкіндіктерді қолдану. Зерттеу әдістері: бақылау жүргізу, сауалнама жүргізу, құжаттарды талдау.

Жетістік қадамдары:

- курстық жұмыс ережесі дедлайнмен жұмысты жүйелі жүргізу
- зерттеу сұрақтарына шынайы фактілер келтіру
- бұрынғы зерттеулер мен өзінің зерттеулерін байланыстыра отырып талдауы, салыстыруы
- мәселелерді жан-жақты қарастыруы
- PEST, SWOT, GAP талдау әдістерін қолданып, басым бағыттарына ұсыныс жасауы
- шешімдерін көрсетуі

Зерттеу құралдарын қолдану, оқушылардың жұмыстарына кері байланыс жүргізу, арнайы дайындалған кестеге жазып отыру әрбір оқушының жетістігін бақылап отыруға және жұмысты жақсартуға мүмкіндік берді. Сонымен бірге

қысқа мерзімді сабақ жоспарының соңындағы тиісті бөліктерге де жазып отыру өз әрекеттерімді қалай жүргізу керек екендігіне ықпал етті.

Кедергілерден шығу жолдары

Кедергілер қатарында – оқушылардың оқиғаларға әржақты көзқарас дәлелді пікір беруі жеткіліксіз болды. Яғни, оқушылардың берілген тақырыпты қысқа әрі нақты жеткізе білу дағдысын жетілдіру әлі де маңызды болды. Сонымен қатар, оқушылардың жұмыстарын талдау арқылы оларда әлі де екі жақты талдау жағынан кедергілер бар екендігі белгілі болды.

Екі жақты талдау дегеніміз – оқушылардың өз зерттеу жұмысын бұрынғы зерттеулермен байланыстыруы, мәселені жан-жақты қарастыруы, шынайы фактілерді ұсынуы, өзінің тәуелсіз көзқарасын баяндауы, өз позициясын тандаған аспектіге бағыттауы, жоғары тиімділік деңгейіндегі зерттеу дағдысын көрсете алуы. Сондықтан оқушыларға мәселеге екі жақты қарау тұрғысынан шағын жаттығулар жасату арқылы шешу жолы қарастырылды.

Жаттығулар:

- Мәселенің тиімді жағы– кем дегенде екі, тиімсіз жағы – кем дегенде екі
- Дәлелдер келтіру – кем дегенде екі
- Ұқсастығы мен айырмашылығын анықтау – кем дегенде екі
- Артықшылығы мен кемшілігін анықтау – кем дегенде екі

Осы әрекеттерден кейін кейін оқушылар өз ойларын нақты детальдармен сипаттауға, дәлелдерді келтіруге, салыстыру арқылы өзіндік пайымын жасауға дағдыланды. Сонымен тиімді кері байланыс беру, шағын жаттығулармен жұмыс жасату арқылы оқушылардың жоба жазудағы дағдыларын жоғары деңгейге жеткізу мүмкін болатындығы анықталды. Дегенмен сыныпта екі оқушы екі жақты талдауда дағды төмендігін байқатты. Олар тапсырмаларды орындада идеяларды, тұжырымдарды және дәлелдерді тиімсіз пайдаланды. Мәліметтерді пікірін негіздеу үшін қолдану орнына, пікірін одан әрі сипаттауға бейім болып отырды.

Жобаның А бөлімінің талаптары талдаудың маңыздылығын түсінуі, ой мен пікірдің анық болуы, шынайы фактілерді қолдануы, әдебиет көздеріне шолу жасауы. Басты мақсат оқушының өз пайымын беруі болатын. Осы жерде тағы да бір кездескен кедергі жекелеген оқушылардың А бөлімі зерттеу сұрақтарының қойылуы мен екі жақты көзқараста қарастырылуы болды. Осы жағдайды әдістемелік бірлестікте әріптестермен бөліскенімде олар оқушыға бұрынғы жазылған жобалар үлгісін көрсету арқылы ықпал етуді ұсынды. Бұл өз кезегінде тиімді болды. Сонымен бірге әріптестермен бірлесе жасалған жұмысты жетілдіруге арналған нұсқауды беру арқылы мәселе шешімін табу мүмкін болды. Бұл жағдайдан шығу жолы төмендегі нұсқауда кесте түрінде көрсетілген

Жұмысты жақсартуға нұсқау

жұмыстың жақсы тұстары қанат белгісімен	✓ қанат белгісімен
жетілдіруге келетін әлсіз тұстары	X белгісімен
жетілдіруге қажетті ұсыныстар	❖ белгісімен көрсетілген.

Дамыту жобасының ықпалы

III тоқсандағы жүргізген сабақтар, ішкі жиынтық бағалаудың қорытынды көрсеткіші бойынша және дамыту жобасы аясында жүргізілген әрекеттер нәтижесінде оқушылардың пайымдау дағдысы **жеткілікті деңгейге** көтеріле бастағанды байқалады. Нақтылай келсем оқушылардың:

- мәселелерді салыстыру дағдысы;
- деректерді қолдану дағдысы;
- оқушылардың өз ойларын екі жақты көзқараспен жеткізуге дағдылануы;
- тақырыптан ауытқымау, дәлелдер мен жеке пікірлерді логикалық реттілікте қойып, ойды дамыта алуы байқалды.

Жобаны ары қарай дамыту мақсатында IV тоқсанға жоспарлаған келесі кадам оқушылардың жоба жұмыстарын жеке парақтарға шығарып, әріптестерге кері байланыс жасауға ұсыну болды. Жоба критерийлеріне сай әріптестер оқушылардың жұмыстарын бағалады. Бұл әрекет жекелеген оқушылардың жұмыстарын қайтадан қарастырып, **жетілдіру** жасауына мүмкіндік берді. Өз кезегінде бұл оқушылардың өз әрекеттеріне сыни тұрғыдан қарауына септігін тигізді. Сонымен бірге әріптестердің де келесі жоба жазу жұмысында осындай мәселелерді ескеруіне, осындай кедергілерді болдырмау жолдарын тәжірибеде қарастыруына ықпал етті.

Келесі жоспар мен ұсыныстар

Дамыту жобасы барысында жасалған әрекеттерді талдау арқылы мынандай **кемшіліктер** анықталды. Оқушылардың жұмыстарында әлі де болса пайымдау дағдысының жеткіліксіздігі, шешім қабылдауда әлсіз тұстары анықталды. Атап көрсеткенде өзі жасап отырған мәселені тиімсіз бағалауы. Өзі ұсынып отырған идеяларды, тұжырымдарды және дәлелдерді тиімді пайдалана алмауы, жалпылама көрсетуі. Сондықтан келесі оқу жылында 12-сынып оқушыларымен зерттеуде бұл кемшіліктерді болдырмау керек деген шешім қабылдауыма ықпал етті. Бұл мәселе әдістемелік бірлестікте әріптестермен талқыға салынды. Осыдан кейін келесі жоспар құрылды.

Дамыту жобасына қатысты келесі жоспар төмендегідей:

- зерттеу тәсілдерін түрлендіру және ары қарай бақылау жүргізу;
- дамыту жобасы аясындағы әріптестермен бірлескен әрекеттерді жүргізу;
- дамыту жобасы аясында әріптеспен бірлесіп әдістемелік құрал шығару;
- жасауға қажетті кадамдарды ретімен қою арқылы бағыттау;

Қазіргі қоғам дарынды, қабілетті адамдарды қажет етеді. Сондықтан мұғалім өз әрекеттерінде қажетті өзгерістерді орынды пайдаланғаны дұрыс. Өзгеріс – жаңа тәсілдерді іске қосу деген сөз. Жоба барысында бақылау нәтижелері оқушылардың өзін-өзі бақылау, пайымдау және шешім қабылдау дағдысының артқаны байқалды. Дамыту жобасын жүргізу барысында мен көшбасшылық дегенді өзіңнің жасаған ұтымды әрекеттеріңді басқа әріптестеріңе айту арқылы олардың да әрекеттеріңе ықпал ету екендігін ұғындым. Жоба арқылы басқа әріптестерімнің идеяларының тәжірибеге ықпал ететіндігі анықталды.

Қорытындылар мен ұсыныстар

- Кедергілерді жоюда оқушылардың пікірлерін жинау, талдау
- Оқушының ілгері жылжуын бақылау

Жұмысты жақсартуда

- Әдістерді ұтымды қолдану
- Оқушылардың идеяларын қолдану

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Van Brie, J. and van Boxtel, C. (2008) Historical Reasoning: Towards a Framework for Analyzing Students' Reasoning about the Past, *Education Psychology Review* 20:87–110
2. Perfetti, C. A., Britt, M. A., & Georgi, M. C. (1995). *Text-based learning and reasoning: Studies in history*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
3. Мирсеитова, С., Іргебаева, Ә. (2006) Әрекеттегі RWCT философиясы мен әдістері, Қазақстан Оқу Ассоциациясы: Алматы, 129 бет
4. Мерсер, Н. (2005) Назарбаев Зияткерлік мектебі Мұғалімдерге арналған нұсқаулық (2016), Астана қаласы, 331-337 б.
5. Экономикалық қызметестік және даму ұйымы (ЭҚДҰ) (2008) 21 ғасыр дағдылары: оқушыларды жаңа глобалды экономикаға қалай дайындаймыз? [21st Century Skills: How can you prepare students for the new Global Economy?], <https://www.oecd.org/site/educeri21st/40756908.pdf>
6. Мирсеитова, С., Іргебаева, Ә. (2006) Әрекеттегі RWCT философиясы мен әдістері, Қазақстан Оқу Ассоциациясы: Алматы, 129 бет
7. Назарбаев Зияткерлік мектебі. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық (2016), Астана қаласы, 331-337 б.
8. «Қазіргі әлемдегі Қазақстан» пәні бойынша 11-сынып бағдарламасы тақырыптарының тезистері: Назарбаев Зияткерлік мектептері мұғалімдеріне арналған әдістемелік құрал/кұраст.: Р.Ә. Қаратабанов. – Астана.: Білім беру бағдарламалары орталығы, 2015. – 84 б.

УДК 371.3

НОВЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Галимжанова М.А.

Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» по Атырауской области
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: ақпараттық, ақпараттық қоғам, ақпараттық-мәдени және білім беру ортасы, электронды оқулықтар және презентациялар

Ключевые слова: информация, информационное общество, информационная культурно-образовательная среда, электронные учебники и презентации.

Keywords: information, information society, information-cultural educational environment, electronic textbooks and presentations

Аннотация

Мақалада шет тілдерін оқыту мен оқытуда интернет-ресурстарды пайдалану қарастырылған. Дәлірек айтқанда, ол ақпараттық қоғамның және жалпы ақпараттық-мәдени білім беру ортасының тұжырымдарын қамтиды және білім беру мақсаттары үшін ақпараттық технология әдісімен пайдалануға болады. Мысал ретінде сыныпта тілдік материалдарды электрондық оқулықтар мен тұсаукесерлер сияқты қамтамасыз етудің осы.

Аннотация

В статье представлены применение интернет-ресурсов в изучении и преподавании иностранных языков. Чтобы быть более точным, она охватывает понятия информационного общества и информационно-культурной образовательной среды в целом и информационные технологии способ может быть использован для образовательных целей. В качестве примера были рассмотрены такие средства предоставления языкового материала в классе как электронные учебники и презентации.

Abstract

The article presents how the internet recourses can be applied in studying and teaching foreign languages. To be more exact, it covers the notions of information society and information-cultural educational environment on the whole and the way information technologies can be used for educational purposes. As an example electronic textbooks and presentations were considered as means providing language material in class.

Прежде чем говорить об информатизации современного общества следует определить, что такое «информация». Можно дать различные толкования этому понятию. В переводе с латинского *informatio* - разъяснение, изложение, осведомление. Согласно современному философскому словарю, этимологически информация является термином обыденного языка, относящимся к познавательной-коммуникативной сфере человеческой деятельности и обозначающим совокупность сведений о каких-либо событиях или фактах.

Само понятие информации и всё связанное с ним широко вошло в обиход с 50-х годов 20 века, тогда появились такие дисциплины, как информатика (комбинация из слов «информация» и «автоматика») - область изучения научно-технической информации, ориентирующаяся на автоматизированную обработку данных с использованием вычислительной техники, средств связи и математико-программного обеспечения. А также информология (наука об информации), теория информации (математическая теория связи), теоретическая и прикладная информатика, компьютерика и другие науки. Поскольку информация вплетена в жизнь человеческого общества, то вместе с историческими этапами в нашем обществе происходила информационная эволюция, которая была обусловлена различными носителями информации: письменностью, книгопечатанием, современной информационно-кибернетической техникой. Е.Л.Федотова говорит о пяти информационных революциях. Первая связана с изобретением письменности, что «привело к гигантскому качественному скачку: появилась возможность фиксировать знания на материальном носителе, тем самым отчуждать их от производителя, и передавать знания от поколения к поколению». Вторая была «вызвана книгопечатанием и появилась возможность тиражирования и активного распространения информации, возросла доступность знаний для людей». Третья революция обусловлена изобретением электричества, благодаря чему появился телеграф, телефон, радио, позволяющие оперативно передавать и накапливать информацию в любом объёме. Четвёртая связана с вычислительной техникой, персональным компьютером, сетями связи и телекоммуникациями, позволяющими накапливать, хранить, обрабатывать и передавать информацию в электронной форме, ростом «оперативности и скорости создания и обработки информации, увеличением скорости поиска и получения информации». Сегодня переживаем пятую информационную революцию, связанную с формированием и развитием трансграничных информационно-коммуникационных сетей, охватывающих все страны и континенты, проникающих в каждый дом и воздействующих одновременно и на каждого человека в отдельности, и на огромные массы людей. Революция призвана интегрировать в едином информационном пространстве программно-технические средства и телекоммуникации, информационные запасы или запасы знаний как единой информационной и телекоммуникационной инфраструктуры.

Человек всегда стремился подчинить себе пространство и время. Такую возможность дают ему современные электронные коммуникации. Информация стала мгновенной и доступной, она «стирает» все границы (реальные и виртуальные), приобретает глобальный характер, объединяет людей в мировом масштабе. «Кто владеет информацией, тот владеет миром» - актуальность этой фразы очевидна, как никогда ранее. Информационная эпоха определила свои приоритеты и выбор ресурсов для экономического, духовного, социально-политического развития общества, что нашло отражение в сфере подготовки кадров для разных сфер деятельности. В данный момент есть потребность в универсалах-специалистах, которые не только владеют «смежными» специальностями, но и в профессионалах, умеющих решать проблемы «глобального» характера, прошедших подготовку в рамках мультидисциплинарного направления.

Самым активным образом развивается трансграничная информационная сеть Интернет. Необходимо осознать роль и место современных информационных и коммуникационных технологий. Глобальная сеть даёт современному человеку полное удовлетворение его информационных потребностей, доступ к культурным, образовательным ресурсам в общемировом информационном пространстве и ощущение причастности ко всему происходящему.

Многие специалисты работают над проблемой создания открытой информационно-культурной образовательной среды, именно российского сегмента в сети Интернет. Обидно, что часто информацию можно найти только на зарубежных сайтах в иноязычном варианте, что ограничивает возможности пользователей. Интернет имеет уникальные технологические возможности для развития и обновления системы образования и культуры. Современная система образования интегрирует в себя новые образовательные технологии, связанные с использованием компьютеров, тем самым по-новому организуя процесс образования. Преподаватель потерял «монополию» на изложение учебной информации в законченном виде, когда обучаемому оставалось её только «потребить» в предложенном варианте. Сейчас, работая с текстовой информацией, снабжённой гиперссылками, обучаемый сам «выстраивает» схему ознакомления с материалом. Таким образом, процесс познания стал более индивидуальным. В такой новой модели образования преподаватель должен создать для ученика такие условия и текст, сохраняя тем самым за собой обучающие функции.

Информатизация и глобализация привели к появлению нового типа образования - «открытого образования» с помощью современных информационных и коммуникативных технологий. Это даёт возможность распространения образовательных услуг в широком масштабе, применяя дистанционные образовательные технологии. Так можно решить ряд проблем, связанных с территориальной удалённостью обучаемого от учебного заведения, иногда с состоянием здоровья, финансовой ситуацией, транспортом. Более того, предоставляется возможность выбрать желаемую специальность, а не ту, что может предложить ближайшее учебное заведение. Новые информационные технологии дают самые современные и актуальные знания, не оторванные от реалий современной жизни и соответствующие современному уровню развития науки, техники, производства. Система сетевого обучения включает в себя базовые элементы: учебное заведение (организационная структура), информационные ресурсы (базы данных, технические и программные средства), преподаватели (консультанты), обучаемые.

Рассуждая об использовании новых информационных технологий в образовательных целях, мы говорим о создании информационно-образовательного пространства. Это пространство осуществления личностных изменений людей в образовательных целях на основе использования современных информационных технологий, пространство для совместной учебной деятельности на основе электронно-коммуникационных систем и средство обучения.

При этом педагогические технологии преобразуются в педагогические информационные технологии - системы материальных (технологии) и идеальных (знания) средств, используемых в обучении для обработки, передачи,

распространения информации. На образовательную роль информационных технологий можно посмотреть и с более широкой точки зрения. Получить образование - это не только получить диплом. Интернет-ресурсы дают возможность учиться всем, кто этого хочет. Образование получают не единожды и на всю жизнь, а в течение всей жизни. В этом истинный смысл процесса получения новых знаний, потребность в которых не должна иссякнуть с получением диплома.

Новые информационные технологии универсальны как для самостоятельного изучения материала, так и для аудиторной работы. Одним из самых популярных средств обучения являются электронные учебники и электронные презентации.

Можно выделить три основных режима работы: обучение без проверки, обучение с проверкой и тестовый контроль. С помощью такого учебника можно, проверяя знания одновременно всей группы, обеспечить реализацию принципа индивидуализации в обучении путём создания системы равносложных заданий.

В качестве способа изучения нового материала презентация может служить первым этапом ознакомления студента с материалом, в ней могут быть обозначены следующие шаги или инструкции по выполнению заданий. Презентацию можно снабдить гиперссылками, чтобы она представляла собой «некий инструмент» оценки знаний, полученных ранее. В таком случае студент будет видеть те области, на которые ему стоит обратить большее внимание и в конце, подсчитав количество правильных ответов, увидит результат. Последний может быть без отметки как таковой, но с советом по дальнейшим действиям, или же похвалой и оценкой в целом.

Трудно переоценить значение всех информационных и коммуникативных новинок в сфере образования. Хочется надеяться, что они будут способствовать не только процессу получения новых знаний, но и способствовать духовному личностному росту всех, кто приобщился к миру новых технологий.

Литература

1. Извозчиков В. А., Лаптев В. В., Потёмкин М. Н. Концепция педагогики информационного общества // Наука и школа. 1999. №1.
2. Петрова М. П. Дистанционное обучение иностранным языкам в социокультурном контексте: дис... канд. пед. наук. - Якутск, 2002. - 265 с.
3. Современный философский словарь // под общ. ред. д. ф. н., проф. В. Е. Кемерова. М.: Академический проект, 2004. 864 с.
4. Федотова Е. Л. Информационные технологии и системы: учеб. пособие. - М.: ИД «ФОРУМ»; ИНФРА, 2009. 352 с.
5. Электронные презентационные материалы: метод. Рекомендации // сост.: Захарьин К. Н., Сарафанов А. В., Суковатый А. Г. и др. - Красноярск: СФУ, 2008. 36 с.
6. Балыкбаев Т.О. Внедрение информационно-образовательной среды в учебном процессе // Тезисы докл.межд. научно-пр.конф. «Информационные технологии в образовании и науке» - Казань: Фолианть, 2007.

UDC 371.3

TEACHING WRITING THROUGH PROBLEM-BASED LEARNING

Hassanova Kumissay

Nazarbayev Intellectual School of Chemistry and Biology in Atyrau
KAZAKHSTAN

Түйінді сөздер: ағылшын тілін шетел тілі ретінде үйренетін білім алушылар, проблемаға бағытталған оқыту, идеялар тудыру, ой қозғау, жазылым дағдылары

Ключевые слова: учащиеся у которых английский язык является как иностранный, проблемно-ориентированное обучение, генерация идей, мозговой штурм, навыки письма

Keywords: EFL learners, problem-based learning, generating ideas, brainstorming, writing skills

Аннотация

Жазу дағдысын үйрену – күрделі міндет, себебі ағылшын тілінде тілдік деңгейлері әртүрлі оқушылар бар. Әрбір оқушы білімді әртүрлі жолмен үйренеді және оқушылардың осы қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін арнайы тәсілдерді ескеру керек. Тұтастай алғанда, проблемаға негізделген оқыту проблеманы түсінуге, идеяларды шығаруға немесе осы мәселелерді шешу үшін шығармашылықты дамытуға көмектесуде пайдалы болып саналады. Бұған қоса, бұл әдіс бірлескен жұмыстың маңыздылығын нығайтады, мағыналы параграфтар жазуға жетелейді, сабақ барысында оқушылар бір-бірін бағалайды және сындарлы кері байланыс береді. Зерттеу нәтижелерінен жиналған деректер (зерттеуге дейін және зерттеуден дейін) және 7-сынып оқушыларының жазбаша жұмыстарының нәтижелері осы тақырыпқа бағытталған сабақтардың зерттеу тақырыбын әрі қарай дамытудың маңыздылығын көрсетеді.

Аннотация

Развитие навыков письма является сложной задачей, потому что на уроках английского языка есть учащиеся с разными языковыми уровнями. Каждый ученик учится по-другому, и необходимо учитывать особые подходы к удовлетворению потребностей каждого конкретного ученика. В целом, по мнению новый подход, развитие навыков письма через проблемное обучение помогает им лучше понять процесс обучения на основе проблем, генерировать идеи для решения данных проблем. Кроме того, этот подход может усилить важность совместной работы, предоставить содержательную структуру письма, оценить друг друга и дать конструктивную обратную связь. Результаты показали, что собранные данные из опроса (до и после исследования) и результаты письменной работы учащихся показали, что учащиеся 7 класса значительно улучшили навыки при генерации идеи по данным проблемам при во время урока.

Abstract

Teaching writing skills is a challenging task, because there are learners with different language levels in English classes. Each learner learns in a different way, and special approaches need to be considered to cater for these individual learner needs. Overall, the learners found the new approach, writing through problem-based learning, useful in helping them to gain a better understanding about the problem-based learning process, generating ideas or promoting creativity to solve the given problems. In addition, this approach can reinforce the importance of collaborative work, provide writing meaningful paragraphs, assess each other and give constructive feedback. The results showed that collected data from the survey (before the experiment and after the experiment) and results of students' written work showed learners of Grade 7 demonstrated a significant increase in writing arguments to the given problems while participating in PBL focused lessons.

Introduction

Teaching writing skills is a challenging task, because as a teacher of English I have met different learners with various language levels. Each learner needs in a special approach which can be called as learners' needs. My observations of students' written work revealed that improvement is needed in the areas of organization, focus, and in completing sentences. Another problem is that students lack strategies for revising their work. Many students tend to keep their first draft of writing. They do not revise it for the final draft. Their result in study is IELTS reports and essays. But before taking it learners face with different genres of writing such as articles, short stories, reviews etc. All of them require arguments to produce thoughts, ideas, and examples. Arguments can appear through solving a wide range of problems after being aware of solutions for them. Thus, I decided to investigate how learners of Grade 8 might improve their writing skills through creating and solving problems. Writing is a productive skill, it means learners produce their knowledge in a written way. All types of writing require specific structures, layouts, vocabulary and grammar. But how to design a writing class using problem-based approach and lead the students to write a certain kind of writing in Grade 8?

What is a problem and problem solving? Problem is a task that needs to be developed by using ideas and knowledge.

Teaching English in EFL classrooms cause many problems because it is used only in the classrooms and it has rare chances of using at homes. It can be easily forgotten after classes, when learners get into daily life situations. Many teachers and researchers have been trying out new methods and techniques to improve the situation and keep learning all the time. Problem-based learning (PBL) has been experimented in teaching and it has recognised as one of the effective methods of teaching. This method is implemented through discussing and finding solutions to the given problems among learners. They search for information, share ideas and draw conclusions. Hence, through PBL learners can remember the language what they studied at the lessons.

The importance of problem solving lies in the beginning of learning from the appearance of the problem that needs making a relevant decision on it. Despite the difficulties that I have encountered throughout the whole research, I let students know how to use time and resources, distribute responsibilities while they worked in groups, dissolve complex tasks and provide constructive feedback on work that was done. Learners that are more confident, and I, supported less confident learners. The tasks were given considering their ability, and they were provided with necessary resources that assisted them not only to solve the problem, but also to improve their English. Therefore, every learner in the group was engaged in learning and trying to make their own decisions while they solved the given problems. The questions for this study on this research project are:

- How to develop learners' writing skills?
- What strategies are effective to improve writing skills?
- How can problem-based learning be used during the lessons? What kind of resources can be given to Grade 8 learners to improve problem solving skills and general English?

Literature review

Problem-based learning in writing

Problem-based learning (PBL) can be thought of as a combination of cognitive and social constructivist theories, as developed by Piaget and Vygotsky, respectively. The first application of PBL was in medical schools which rigorously test the knowledge base of graduates. According to García-Famoso (2005), “PBL was first applied in the 60s, in the Faculty of Health Sciences of McMaster University (Canada) and in the School of Medicine of Case Western Reserve University (United States). The main objective was twofold: to develop problem solving skills and bring learning closer to real medical problems.” (edutechwiki.unige.ch/en/Problem-based learning)

Problem-based learning is used in writing to maintain thinking activity. Sonmez and Lee (2003, p. 1) state that “PBL is an instructional approach that challenges learners to seek solutions to real world (open-ended) problems by themselves or in groups... PBL engages learners in developing skills as self-directed learners.” By creating situations and asking to find solutions teachers guide learners to think over the given issues.

Activities provided on PBL constitute a collection of information stored in memory which turns to be expressed as ideas for writing materials. This collection of information previously stored in the memory then will turn to be writing on the given problems. To stimulate thinking activity that based on real world problems leads to the writing process. It is, therefore, necessary for students to stimulate the activity of thinking based on the real-world problems so that these problems can be expressed in written form.

PBL can be started from the stated problem not with learners’ previous or new knowledge. Knowledge is gained by searching solutions to the given problems. Let’s consider how PBL impacts students’ learning. Schmidt (1993) argues that PBL has the following influences on student learning:

- Activation of past knowledge (PK) – the initial analysis of a problem stimulates the retrieval of PK
- Elaboration of PK via small-group discussion
- Restructuring of knowledge to fit the problem under discussion – the construction of a semantic network.
- Learning in context the problem serves as a scaffold for storing cues which may support retrieval of relevant knowledge when needed for similar problems.
- Epistemic curiosity can be expected to emerge the problems are considered in open discussion by the students and are relevant to them.

Supporters of ‘discovery learning’ state that to encourage active participation in the learning process and to organise the learning situation around problems it is welcomed to vary activities on PBL. During PBL forms of discussion, reflection and questioning can take place. All the activities should be elaborated because it is a key characteristic of PBL.

How to develop writing skills through PBL

So many experts researched the ways of implementing PBL to develop writing. They offer various strategies that could enhance writing skills of learners (4, 451). Effective writing is a goal-directed, hierarchically organized, recursive process which requires an awareness of the relationship between subject, purpose and audience (5, 1975). Trying to write under the pressure of too many constraints frequently creates “writer’s block” It is necessary to break the composing process down into a number of subprocesses which include setting goals, making plans, generating ideas, and

organizing the ideas into some kind of structure easily accessible to a particular audience (6, 1980). There are strategies that will help guide the writer through each of these subprocesses. These strategies have been adapted for EFL classrooms and applied to explore the actions of the teacher in the classroom (cited from <https://wac.colostate.edu/books/language.../chapter3.pdf>)

The significant feature of PBL

The school students face difficulties in their written expression while communicating in academic writing classes and real life situations. Previous methods of teaching such as presenting the ways of writing, showing the structures of the given writing paper depend more on teaching grammatical rules of language rather than the language itself. In PBL teachers apply texts for reading comprehension, let learners find the solutions of the given problems and generate ideas through reading the texts or other various sources of information and make the students memorize the information and other aspects of the subjects for reproducing these in testing their abilities.

Setting goals and planning

First step to implement PBL in writing were setting goals and planning. Teacher can guide learners to start the writing task by creating goals. For example, write about what parents should know about Minecraft to be aware of their children's behavior while they are playing games. Several questions can be given to the learners to help them determine further goals: What do you hope to accomplish with what you write? Convince the audience that your goal is essential?

If the goal is clear learners are encouraged to develop plans to write. Plan can include the stages of writing to reach the goal. When learners begin writing they can change goals and subsequently they restructure their plans and make it more suitable for the task. Some learners get confused when they plan their writing. But a clear goal and plan raise awareness of learners to be on the task of writing.

Strategies for Idea Generating

In the writing process the description of the solutions of the given problem can be provided by generating ideas. Generating ideas is activating background knowledge of the learner and getting new ideas from peers or different sources of information. One strategy of the retrieval of ideas is "brainstorming", that is splitting up the class into small groups to get as many ideas as they can. Another strategy is to draft up lists of ideas to make up sentences and paragraphs. Hence, writing on solving problems can be done.

Problem-based learning in practice

It is not easy to plan the writing lesson on problem solving. A shiny example of it can be demonstrating the stages of this lesson for my English class. As a teacher I set a goal to provide writing. In Grade 8 there is a lesson to design a leaflet for healthy eating. First, the teacher states the following problem: **What information should contain a leaflet?** It is applied the Moderation method, where teacher writes on the board:

If you want to be healthy...

Teacher asks learners to write on a piece of paper their ideas to continue the given statement. Learners in group provide ideas about the given problem. They present their ideas and teacher gives feedback. Teacher assesses learners' ideas by giving small hearts to the relevant idea. The group which get more hearts is a winner. They keep these ideas to plan the content of the leaflet.

Planning an outline of the leaflet

Teacher divides learners into three groups and hands out A4 or A3 paper. Learners are told to provide their ideas about:

Group 1. The eat well plate is a way to make balanced eating

Group 2. Food diary – How to keep a track of what you eat

Group 3. Food serve sizes or what foods should I eat and how much?

Their task is to plan the content of the leaflet. Each set problem should be solved to convince the audience that the information in the leaflet is a very important point to consider.

Generating ideas

Learners are to jot down ideas on the given problems to describe the content of the leaflet. They make up sentences and paragraphs which convey the meanings of each problem mentioned above. Learners are allowed to use dictionaries and internet sources, because some learners lack in generating ideas.

Leaflet is a type of informative writing, so teacher should remember that it can contain advice for the audience to follow the healthy lifestyle or healthy eating.

Organizing the ideas into some kind of structure easily accessible to a particular audience.

This time learners are going to create a leaflet, thus they put their ideas into three pages of it. Questions under the problems are helpful to create 3 pages of the informative writing.

Peer assessment

A group presents their jobs while other group members listen to them and assess their presentation according to the following criteria:

- Relevance of ideas to the topic (if necessary cut some of them)
- A range of food vocabulary (if necessary add some more words and delete irrelevant ones)
- Manner of speech (voice, behavior, body language)
- Design of the page

Teacher monitors learners' presentation and provides feedback on it following the criteria mentioned above.

Findings

According to investigation of students on writing criteria there were identified that students have shown full understanding the given problems, because they had a guided practice on them (questions as guidelines for solving problems). Another criterion was about organizing writing which was provided by independent search of materials on the given problems. The result indicated 90%, which means most learners were able to use key ideas of the materials to solve the problem. Next criteria was directed to determine the motivation of students in learning process. All the students were engaged in learning how to solve the problems, searching the resources for the given issues, spending time and efforts to accomplish the task. Another point to be concerned was the paragraphs or ideas of writing which were organized clearly dividing into meaningful paragraphs. For example, while students create a brochure on **“What information should contain a leaflet?”** they placed the information on three separate pages according to the given problem. Accuracy was the one of main criteria in this research, because without grammatically correct phrases and sentences students could

not develop their writing skills. The last one was clarity. They showed their desire to clarify accomplished tasks by giving verbal explanation and argumentation.

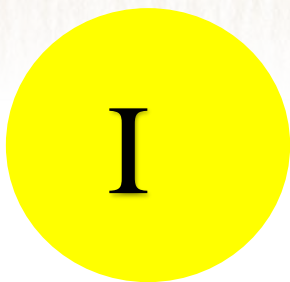
Conclusion

According to research results I have analyzed benefits of conducting a research in the classroom. Due to meaningful and authentic interactions learning was successful, students were motivated and worked independently. They gained new information, generated different ideas and learned to write sentences correctly. However, it was not possible to avoid challenges due to lack of vocabulary and time limit. Many students identified time pressure for doing problem solving tasks. In future experience I would like to organize the lesson concerning learners needs, especially according to their learning styles. Lack of vocabulary still remains as a main challenge for learners. It should be pre-taught before any listening or reading tasks.

Meanwhile I found the method very useful, because the results of Internal Summative Assessment indicated much more progress in the learning of students A, B and C who were under research.

References

1. Sonmez D. & Lee H. Problem-Based Learning in Science // ERIC Clearing house for Science, Mathematics, and Environmental Education. Columbus, OH, 2003.
2. Schmidt H.G. Foundations of Problem Based Learning: some explanatory notes // Maastricht, University of Limburg, 1993.
3. <https://wac.colostate.edu/books/language.../chapter3.pdf>
4. Problem-Solving Strategies and the Writing Process // College English. No.39, 1977). P.451.
5. James Britton, Tony Burgess, Nancy Martin, Alex McLeod, and Harold Rosen. The Development of Writing Abilities // London: Macmillan Education, 1975.
6. Revision Strategies of Student Writers and Experienced Adult Writers // College Composition and Communication. No.31, 1980. P.378-388.

UDC 371.3

NEW TECHNIQUE OF JIGSAW READING USING PROBLEM-BASED LEARNING ACTIVITY AS A TOOL FOR SPEAKING SKILLS IMPROVEMENT IN ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE CLASSROOM

Izbassova Gulnur, Yermaganbetova Nurzada

Nazarbayev Intellectual School of Chemistry and Biology in Aktau
KAZAKHSTAN

Түйінді сөздер: айтылым дағдылары, ағылшын тілі, оқылым дағдылары, жаңа техника, екінші тіл

Ключевые слова: навыки говорения, английский язык, навыки чтения, новая техника, второй язык

Keywords: speaking skills, English language, reading skills, new technique, second language

Аннотация

Мақала ағылшын тілі сабақтарында 9-сынып оқушыларының «Jigsaw Reading» тәсілі арқылы проблемалық оқыту элементтерін қолдана отырып, сөйлеу дағдыларын дамытуға арналған.

Мектеп тәжірибесін жақсартуға бағытталған аталмыш зерттеу жұмысындағы басты мақсат проблемалық оқыту арқылы «Jigsaw Reading» жаңа техникасын пайдалану сөйлеу дағдыларын дамытуға тиімділігін анықтау болып табылады. Мақалада авторлар «Jigsaw Reading» жаңа техникасын пайдалана отырып, сабақ үлгісін келтіреді, сондай-ақ сөйлеу дағдыларын дамыту қажеттілігін көрсетеді, өйткені ол шет тілін оқыту процесінде маңызды компоненттердің бірі болып табылады. Сонымен қатар, бұл жұмыста «Jigsaw Reading» техникасының тіл дағдыларының ішіндегі тыңдалым, оқылым және айтылым дағдыларын қамтитындығымен ерекшеленетіндігін және авторлар өздері ойлап тапқан «Jigsaw Reading» жаңа техникасы зерттеу жаңашылдығы екені айтылады. Зерттеу жұмысының нәтижесінде сөйлеу дағдысын жақсарту және оқушылардың сөздік қорын ұлғайту байқалды. Сонымен қатар, оқушылардың академиялық прогресі байқалады, әсіресе формативті және жиынтық бағалау кезінде.

Аннотация

Статья посвящена развитию навыков говорения на уроках английского языка как второго, среди учеников 9 класса через новую технику «Jigsaw Reading».

Данная исследовательская работа, нацеленная на улучшение школьной практики, была акцентирована на выявление эффективности новой техники «Jigsaw Reading» в развитии навыка говорения, посредством проблемного обучения. В статье авторы приводят пример урока с использованием новой техники «Jigsaw Reading», также указывают на необходимость развития навыков говорения, поскольку он является одним из важнейших компонентов в процессе изучения иностранного языка. Кроме того, в данной работе упоминается об уникальности приёма «Jigsaw Reading», так как он включает все три навыка: слушание, чтение и говорения и о новизне исследования, заключающаяся в новой технике, «Jigsaw Reading» с использованием элементов проблемного обучения, разработанной самими авторами. В результате исследовательской работы были замечаны улучшения навыка говорения и увеличение словарного запаса учащихся. Помимо того, наблюдается академический прогресс у учеников, в частности при формативном и суммативном оценивании.

Abstract

The article is devoted to the development of speaking skills through new technique of Jigsaw Reading in English as a second language classroom among nine grade.

This research, aimed at improving school practice, focused on the study of determining effectiveness of new technique of Jigsaw Reading using problem-based learning activity. In the article, the authors provide examples of lesson involving the usage of given technique, also they mention about the necessity of speaking skills development as it is one of the most important components of foreign language acquisition. Moreover, authors give information about the uniqueness of Jigsaw Reading as it contains the combination of three skills: reading listening and speaking and about the originality of the research, which refers to new technique of Jigsaw Reading, developed by authors themselves. As a result of the research, the technique promoted increase by 20-30% on average in the learners' speaking skills during summative and formative assessment and enlarging students' vocabulary.

Current reforms in language policy of Kazakhstan are focused on the need of trilingual education. Thus, the Nazarbayev Intellectual Schools seek the development of Kazakh, Russian and English. Kazakh is the official state language, acquisition of which is the duty of every member of the school community; Russian is a language of interethnic communication; and English is developed within the school as it is necessary for integration into the global economy [1].

"Children of the modern world, they need to speak the state language, the Russian language which is the language of our communication and the English language that is the world language now, the language of science, innovations and the Internet," Nazarbayev said [2].

Topicality: Second language skills are best learned if speaking is a major component of the learning process, in fact it is essential. Learning to speak moves the student on to developing other language skills such as reading, writing and listening [3].

Most of our learners find difficult to express their thoughts in English as they lack confidence because of insufficient vocabulary and grammar ignorance.

Above mentioned issues led us to start research and seek for methods of improving speaking skills

Objective: to determine to what extent **new technique of Jigsaw Reading using problem-based learning activity** contributes to the development of speaking skills among 14-15 aged students in English as Second Language classroom.

Research questions:

- To identify advantages and difficulties of using the new Jigsaw reading technique in English as a second language classroom.
- Conduct interviews with colleagues and consider possibility of using this technique on other subjects.
- Get feedback from the student about the technique.

Why have we focused on Jigsaw reading? The jigsaw classroom is a research-based cooperative learning technique invented and developed in the early 1970s by Elliot Aronson and his students at the University of Texas and the University of California since 1971.

How to use Jigsaw: Learners are divided into 5 or 6-person jigsaw groups ("home" group) and a text is parted into 5-6 segments. Each learner of "home" group is assigned to read different segments of the text. Learners are given time to read over their segment. One student from each "home" group joins other students assigned to the same segment to form temporary "expert groups". These "expert groups" discuss the main points of their segment. Learners return to their "home" groups and retell their own segments to others. Learners complete a quiz on the whole text [4].

In our practice periodically we have been using Jigsaw reading since it involves reading, speaking and listening skills. Moreover, learners are highly motivated as the approach requires communication, cooperation and physical movement. Therefore Jigsaw reading became a basis of our research. In order to develop students' speaking ability more effectively we have decided to modify the original Jigsaw reading, in which **speaking** is limited by retelling. Our **new version** of Jigsaw reading suggests usage of texts containing description of real-life problematic situations without solutions instead of applying common reading materials as articles, stories, autobiographies. Students not only read and discuss the content of a text but consider and share in group's possible ways of solving the problem, which enhances speaking skills.

Originality: We have reviewed other studies on using Jigsaw reading in English Language Teaching and find out that most of them are focused on reading achievement [5, 6]. As far as we know, researches in which Jigsaw reading is used as an approach for speaking development have not been conducted yet.

The research lasted for two months from 20.09.2017 to 24.11.2017. We focused on one class (twelve 14-15 year-old students), where most of them struggle to speak fluent English. Throughout the research the new technique was implemented 8 times. Further there are steps of new and modified **Jigsaw Reading technique using problem-based learning activity.**

Lesson topic "Family Conflict"

1) Students are divided in 3 "home groups" (A, B and C) and all of them were given description of the same problem. Additionally, "home" group A receives the text expressing attitude and opinion of Parent about the problem, "home" group B gets Teacher's opinion, "home" group C is given Student's opinion to the situation.

2) As original Jigsaw reading strategy learners are given time to get familiarized with the issue. One student from each "home" group joins other students assigned to the same segment to form temporary "expert groups". These "expert groups" discuss the main points of their segment. "Expert" groups are: "Parents" join together, "Teachers" join together, "Students" join together.

3) All students gather together and find the solution of the problem. E.g. Parents, Teachers, Student try to assert their rights but anyway come to one decision.

For the purpose of collecting data, the survey was carried out after each practice of Jigsaw, which contained the following questions: "Do you like Jigsaw reading activity?" "Do you have any difficulties while working with the peers in a group?" "To what extent did Jigsaw motivate you for speaking?"

During our research, we wanted to investigate the possibility of applying the approach in other subjects. In this regard, teachers of other subjects were invited for monitoring. Then, they were interviewed in order to share impressions and different ways of using new Jigsaw. Besides, we also observed behavior and progress of students during the usage of this method. Video recording was applied as well, which allowed to watch the activity for the purpose of data collection.

Having collected the evidence from the colleagues and learners, we have analyzed it, taking into consideration our own observations and results, that is, students' speaking achievement.

After the completion of research, we revealed advantages and difficulties of method by analyzing all data.

Effectiveness of Jigsaw particularly in improving speaking skills are:

- Students obtain practice in self-teaching and peer teaching, which is one of the most valuable skills in learning process and promotes active communication and cooperation as well.
- Jigsaw facilitates speaking and enables learners to speak more easily as their discussion is based on the given text, which means learners are provided with necessary vocabulary from the text.
- Each student is accountable, which means all of the learners are supposed to make their contribution.
- As the method is based on problem-based activities learners are promoted to refine critical thinking and problem solving skills during the discussion.

Drawbacks in using the method.

- 1) The method is not appropriate to use in every lesson since every topic cannot be based on the problem.
- 2) It consumes a great deal of time to conduct the Jigsaw activity as it has several stages.
- 3) There are difficulties in grouping the students (Different level of background and knowledge of learners, personality types).
- 4) Learners tend to speak their first language during Jigsaw and teacher finds difficult to monitor all the groups at the same time.

The key finding is that new technique of Jigsaw reading using problem-based learning activity promoted increase by 20-30% on average in the learners' speaking skills, which allowed us to achieve the objective of the research.

Teachers of other subjects who have observed our lessons assumed that method can be applied in their subjects. Thus, in future, we plan to share this experience with colleagues and suggest the method to use in other subjects and classes.

From feedback of students we have also noticed their positive attitude to this approach.

Taking into account all above mentioned features of the given method we concluded that this method is advantageous in English Language teaching.

References

1. Nazarbayev Intellectual School of Astana. Language Policy
- <http://nisa.edu.kz/index.php/en/schoolapp/language-policy> (20.10.2018)
2. Nursultan Nazarbayev. Trilingual education - necessity for children in Kazakhstan
- http://www.inform.kz/en/n-nazarbayev-trilingual-education-necessity-for-children-in-kazakhstan_a2897108 (20.10.2018)
3. Helen Khan. The Importance of Speaking in Second Language Acquisition.
- <http://eslarticle.com/pub/english-as-a-second-language-esl/139477-The-Importance-of-Speaking-in-Second-Language-Acquisition.html> (20.10.2018)
4. Elliot Aaronson. Jigsaw in 10 easy steps.
- <https://www.jigsaw.org/> (20.10.2018)
5. Ghazi Ghaith. Effects of the Learning Together Model of Cooperative Learning on English as a Foreign Language Reading // M.: Bilingual Research Journal, October 2003.

UDC 371.3

IMPROVING COMPREHENSION SKILLS OF STUDENTS THROUGH EMOTIONAL-EXPRESSIVE LEXICAL TEXT-ADAPTED TEXTS

Imanbekova Aizhan

Nazarbayev Intellectual School of Physics and Mathematics in Taraz
KAZAKHSTAN

Түйінді сөздер: лексикалық минимум, зерттеу, сендіре жазу

Ключевые слова: лексический минимум, исследование, убедительное письмо

Keywords: lexical minimum, research, persuasive writing

Аннотация

Мақалада 10 сынып оқушыларының эмоционалды-экспрессивті минимум кіріктіріліп, бейімделген мәтіндер арқылы оқушылардың сендіре жазу дағдысын арттыру жолдары қарастырылады. Автордың зерттеу жұмысы 10 «А», «В», «С» сынып оқушылары арасында жүргізілген себептерін баяндаған. Фокус тобы ретінде 14-15 жас аралығындағы оқушыларды іріктеп алу ерекшелігі түсіндірілген. Автор зерттеу барысында сендіре жазу бойынша зерттеу жүргізген практик-ғалымдардың Бренда мен Ринардттың (2011), Мерлин және басқалардың (2005), Асаро-Садлер мен Бактың (2012), М.Әуезов, Б.Хасанов еңбектерін басшылыққа алған. Зерттеу жүргізу барысында қолданылған зерттеу құралдары: сауалнама, сұхбат, рефлексивті күнделік, бақылау карталары, аудио-бейне жазба, аналитикалық есептер, тоқсан бойынша дағдылар бойынша талдамалар, электронды журналдағы оқушылар бағалары арқылы алынған зерттеу нәтижелері салыстырмалы түрде берілген. Зерттеу қадамдары: деректер негізінде тәжірибеде өзгерісті қажет ететін кәсіби мәселені анықтау, кәсіби мәселе аясында зерттеу сұрағын нақтылау, зерттеуге қатысушы сыныптарды анықтау, оқушылардың ата-аналарынан келісім беру хатын алу, зерттеу тақырыбы төңірегіндегі әдебиет көздеріне шолу жасау және практик-ғалымдардың еңбектерін талдау, зерттеу нәтижесінде анықталған стратегиялар мен талаптарды талдап, тәжірибеге ендіру жолдарын қарастыру, зерттеу құралдары мен тәсілдерін таңдау, зерттеу жүргізу бойынша жұмыс жоспарын құру, жоспарланған әрекеттердің мерзімін белгілеу, қолданылған әдістердің әсері мен тиімділігін бағалау мақсатында бақылау кестелерін құру, рефлексивтік күнделік жазба жүргізу жолдарын саралай отырып, зерттеу жұмысының тиімділігі зерделенген. Зерттеу жұмысын жүргізуде туындаған қиындықтар мен анықталған кемшіліктерге назар аударылып, қорытынды жасалынған.

Аннотация

В статье рассматриваются пути повышения навыка убедительного письма учащихся 10-го класса через адаптированные текстов с эмоционально-выразительным минимумом. Автор описывает причины исследования, проведенного среди учащихся 10 классов «А», «В», «С». В качестве фокус-группы были объяснены особенности отбора учеников в возрасте от 14 до 15 лет. Авторы руководствуются результатами исследований со стороны исследователей Бренда и Ринарда (2011), Мерлина и др. (2005), Асаро-Сэдлера и Бакти (2012), М. Ауэзова и Б. Хасанова. Результаты исследования даны посредством сравнения исследовательских инструментов, используемые в исследовании: опросы, интервью, рефлексивные дневники, контрольные карты, аудиовизуальные записи, аналитические отчеты, ежеквартальные анализы, оценки учеников в электронном журнале. Исследовательская эффективность исследования была изучена путем анализа этапов исследования: определение профессиональной проблемы, которая должна быть изменена на основе данных, уточнение исследовательского вопроса в контексте профессиональных вопросов, определение классов, участвующих в исследовании, получение согласия родителей, просмотр источников литературы и анализа работ ученых и специалистов-практиков, в результате анализировать стратегии и требования, рассматривать пути внедрения в практику, выбор инструментов и методов исследования, разработать план исследования для исследований, определить сроки планируемых действий, создание контрольных карт для оценки эффективности используемых методов, пути записи рефлексивных дневников.

Abstract

The article discusses ways to improve the skill of persuasive writing for students in grade 10th through adapted texts with an emotionally expressive minimum. The author describes the reasons for the

study conducted among students of 10 classes "A", "B", "C". As a focus group, the features of the selection of students aged 14 to 15 years were explained. The authors are guided by the results of research on the part of researchers Brend and Rinard (2011), Merlin et al. (2005), Asaro-Sadler and Bakti (2012), M. Auezov and B. Hasanova. The results of the study are given by comparing the research tools used in the study: surveys, interviews, reflexive diaries, control charts, audiovisual records, analytical reports, quarterly analyzes, and student grades in an electronic journal. The research effectiveness of the study was studied by analyzing the stages of the study: determining the professional problem that needs to be changed based on the data, clarifying the research question in the context of professional issues, identifying classes participating in the study, obtaining parental consent, viewing literature sources and analyzing the work of scientists and specialists practitioners, as a result, analyze strategies and requirements, consider ways of putting them into practice, selection of tools and research methods, develop a research plan for research, determine the timing of planned actions, create control charts to assess the effectiveness of the methods used, ways to record reflexive diaries.

Increasing your writing skills is a long and difficult process, a sophisticated skill, because the writing skills are interrelated with the following components:

- **writing content (what?):** writing, text, the theme of the writing work, the context;
- **writing technique (how?):** structure of writing, style feature of linguistic work;
- **compliance with language standards (what?):** literary language norms: grammatical, spelling, punctuation, etc. correspondence.

The presence of a complex, productive skill, possessing the same skills and abilities as the skills of writing linguistic content and the content of language material, creates certain difficulties in teaching students. As a result of daily reflexive analysis and quantitative and qualitative student data and analytical reports submitted by the PDP, there was a need to increase students' confidence. The reason for this is that in the academic year 2016-2017 the quality of writing was poor because of the inappropriate, irrational and insignificant use of an emotionally expressive vocabulary in the creative part of the student's writing task based on an analytical report provided by the Center for Educational Measurements. That is why in the current 2017-2018 school year this research was conducted as a part of this study. The study was conducted within the framework of the following two questions: How can I make the learner's use of emotional-expressive lexicon proper? How can emotional-expressive vocabulary enhance students' confidence in writing? As a result of the research, it was expected that students will be able to provide the hero's emotions, provide a characteristic of speech, a combination of spoken speech and artistic speech, a sense of emotional power, the character's outlook, the peculiarity of thinking, the character and the way of life and will be able to convince the audience. Before carrying out the research, a plan of action, steps, form and timetable of action was constructed.

№	Activity	The goal	Form	Period
1	Conducting a reflective journal	Defining and changing the steps of the research	Written	4.09.2017
2	Consultation with colleagues	identifying ways to solve the problem	Professional conversation	4.09 2017

3	Literature review	Selection of the necessary information	Search, accumulation, selection	5.09-12.10.2017
4	Preparation of diagnostic survey questions	Identifying difficulties	Survey	13.10-16.10.2017
5	Receiving a letter of consent	Ethical standards of research	Template	16.10-17.10.2017
6	Integration of strategies into lessons	Changing the learning experience	Lesson plan	18 10-23.10 2017
7	Control through research tools	Studying the progress of writing works	Audio and video recording, interviews, checklists	24.10-29.12.2017
8	Analysis of results	studying the research steps	Analysis	30.12-30.01 2018
9	Identify the following steps, planning, carrying out	Changing according to the results of the research	Changing	30.01-30.04.2018

No.1 An action plan for research

The study was conducted among the students of 10 "A", "B", "C" classes. As the focus group of 60 students was difficult to control, students were selected from 14 to 15 years of age. An agreement letter was sent to the parents of pupils participating in the study to make a photo and video recording and to publish their research results ethically.

Dear parents!

I am Imanbekova Aizhan Nurkhalikyzy. I work at Nazarbayev Intellectual School of Mathematics and Physics in Taraz as a teacher-moderator or Kazakh language and literature. A pupil of the 10th grade _____ is invited to participate in my project.

The aim of this project is to improve the quality of education.

During the work on a project the following events might take place: audio recording, video recording, meeting during extracurricular activities, interview, etc.

It is expected that the results of the project will contribute to the improvement of students' knowledge. The results of the project might be published at the conference. In order to ensure anonymity and confidentiality, participants are given nick names and all information they provided my project with will be removed. Therefore, anonymity and privacy are strictly controlled until you allow other personal information to be disclosed.

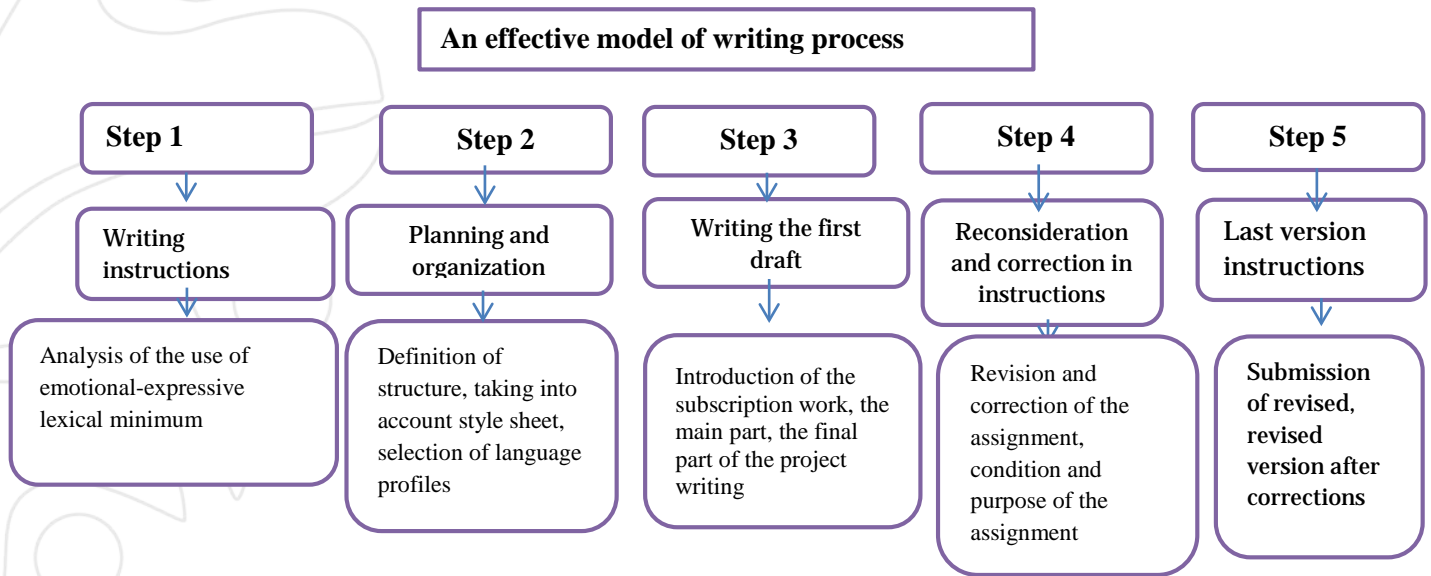
If you have any questions about the project, contact me by phone: 87029156523, or by email imanbekova_a@trz.nis.edu.kz

Thank you for your time!

Parents' name _____ Parents' signature _____

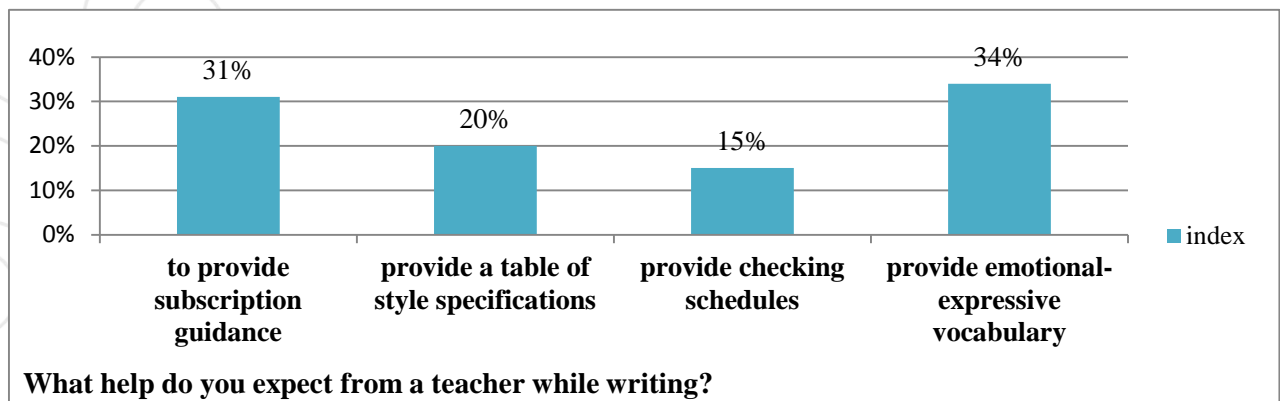
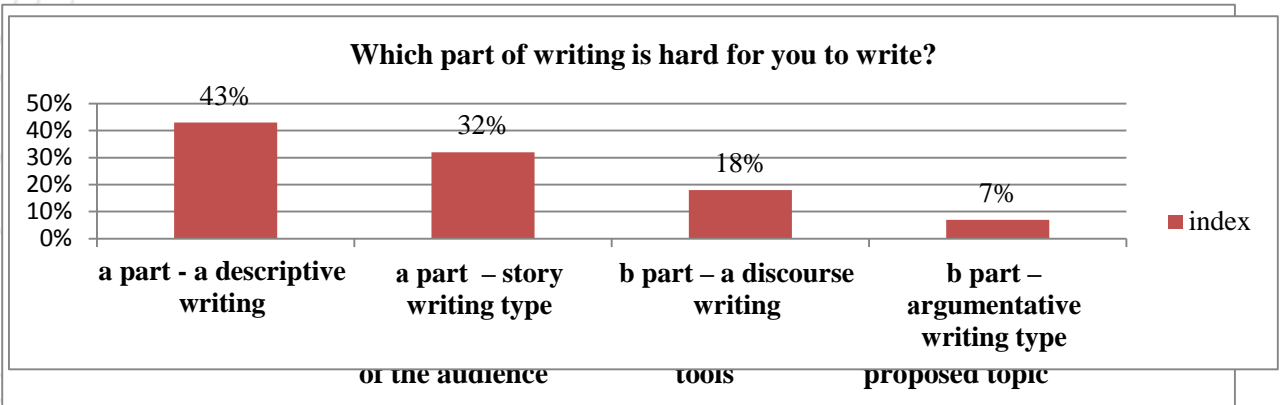
No.2 Consent letter from parents of pupils participating in the study

Analyzes of literature sources have been made to solve the problem which was mentioned above. During the study, Brenda and Rynard (2011) essays were reviewed. The authors warn that the purpose of persuasion and argumentation subscription varies depending on the circumstances of the audience and the task: «*The essence of persuasion and argumentation essays can be to persuade the reader to the game, but the sequence of arguments presented in such essays may vary according to the task: description, advocacy, argumentation*». Merlin (2005) and others work is one of the most complex forms of writing. He emphasizes that analysis, discussion and dispute require a clear, reliable and diverse approach. In addition, the essay also mentions metacognitive verbs: attention, thought, imagination, and speech. Asaro-Sadler and Bak (2012) see the importance of subscribing skills as one of the key tools in developing societies, which reflects the profound knowledge as an important tool for sharing ideas, critical thinking and deep knowledge of content. The authors talk about teaching POW + TREE using two mnemonics. Here POW is a planning stage for writing various genres, TREE includes the subtitle elements of writing: theme, reason, interpretation/delivery. As a result of the analysis of literary sources, it is necessary to consider the following algorithm for effective organization of target assignment, elements of training, the planning stage and the stage of delivery:

No.3 An effective model of the writing process being guided by the research

Diagnostic questionnaire No.1 consisting of 3 questions was conducted to determine the difficulties and priorities of the students' writing tasks. The survey included 60 students from 10th grade. According to the results of the survey 25% of pupils' writing work ignored styles, 12% - misinterpretation of the audience, 35% - misuse of language tools, and 18% - deviation from proposed topic. While 31% of the pupils in the writing work expected assistance from the teachers to be instructed to provide subscription guidance, 20% provide a table of style specifications, 14% provide checking schedules, and 35% provide emotional-expressive vocabulary with embedded text specimens. As a result of the survey determining which section of the student's writing work is difficult to write 43% of pupils have difficulties in section A - a descriptive writing, 32% section A – story text, 18% of which was in section B part - a discourse writing, and 7% section B - argumentative writing type. When analyzing the results of the survey, it was clear that pupils were inadequate to use linguistic tools, the need to present a sophisticated text-based, emotional-expressive lexicon, and that part - a descriptive subscription, and the need to focus on these issues.

No.4 The results of students' diagnostic questionnaires

This diagnostic questionnaire has been questioned whether the research could be complete that's why diagnostic questionnaire No.2 was conducted: 1) How well do you use emotional-expressive vocabulary for writing? a) rarely b) often c) sometimes d) never; 2) What help would you expect from a teacher while writing? a) providing ready-made structures to promote conviction; b) providing a list of emotional expressions; c) explanation the features of using emotional vocabulary; d) providing the texts which help for writing; 3) How well do you know the features of description, narration, argumentation, and discourse texts? a) very good, b) good, c) average, d) low. Analyzing

the results of the diagnostic questionnaires, I found that students do not completely consider the features of using emotional-expressive vocabulary and need additional guidance. The experience in solving this issue was discussed with colleagues, Russian and English experts and network partners, in order to determine the frequency in practice and ways to solve them. The following activities were planned and implemented to improve students' writing skills:

Unit 9 in the curriculum of 10th grade, which aims to improve writing skills: «Countries with limited access to the sea», «Conflict and Peace», «World news», «Crime and Law», «The problem of poverty», «Trade and Help: bloody diamond», «Preservation of human life», «Risks of destruction and preservation» and W1,2,3,5,5,6,7,8,9,12 learning objectives were selected.

According to the selected units of curriculum were prepared 27 adaptive texts, 27 tasks with minimum emotional-expressive vocabulary.

No.5 Tasks designed for motivating students to achieve objectives

Unit, topic	Learning objectives	Tasks
Unit 1: Countries with limited access to the sea	W8,W4, W9	<ol style="list-style-type: none"> 1. Write about inner feelings and impression of the person who first sees the sea, using the emotional-expressive vocabulary with accuracy. 2. Write about sadness and grief, feelings and mood of countries with limited access to the sea using emotional-expressive vocabulary. 3. Write about countries with limited and limitless access to the sea comparing their social status, mood and feelings using emotional-expressive vocabulary with accuracy.
Unit 2: Conflict and Peace	W11,W1, W2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Write about inner feelings and impression of a person who is experiencing conflict situations using emotional-expressive vocabulary with accuracy. 2. Write about inner feelings and sadness of people suffering persistent wars, using the emotional-expressive vocabulary with accuracy. 3. Write about joy and happiness, emotions of people who have reached a peace using emotional-expressive vocabulary with accuracy.

For effective organising writing skills written instructions with different in objectives metacognitive verbs, POW + TREE using two mnemonics were prepared.

Depending on the types of emotions in each unit: affection, fear, joy, excitement, curiosity, anxiety, amazement, dread, sadness, confusion, offense, cry, anger, scare, be touched, regret, be complacent, despair, be insulted, cheer, etc. adaptive texts, which are integrated into the emotional-expressive vocabulary minimum were prepared. Each student's written work was evaluated and written feedback was provided. Apart from assessment and feedback, in order to determine the student's developmental scores, in

accordance with the success criteria at the end of each assignment, the scores of test exams were monitored, analyzed and further steps were modified.

References

1. Brenda J. and Rinard S.G. The Persuasive and Evaluative Essays of Adolescent English Learners // University of California. Davis ProQuest Dissertations Publishing, 2011.
2. Marilyn A. and Nippold J.M., Lonergan W. and Fanning J.L. Persuasive Writing in Children, Adolescents, and Adults, 2015.
3. Asaro-Saddler K. and Bak N. Teaching Children with High-Functioning Autism Spectrum Disorders to Write Persuasive Essays, 2012.
4. Sharples Mike. How we write writing as creative design // London, 2002, P. 240.
5. Auezov M. Annual thoughts // Almaty, 1979.
6. Khasanov B. Metaphorical usage of words in Kazakh language // Almaty, 1986. P.208.

UDC 371.3

LEADERSHIP AND MANAGEMENT STRATEGIES FOR TEACHERS' MOTIVATION AT SCHOOL

Iskanderov Yerlan, Akhmedov Nurlan

Nazarbayev Intellectual School Physics and Mathematics in Shymkent
KAZAKHSTAN

Түйінді сөздер: көшбасшылық, басқару, мотивация, мұғалімдер, мектеп

Ключевые слова: лидерство, управление, мотивация, учителя, школа

Keywords: leadership, management, motivation, teachers, school

Аннотация

Қазіргі заманғы мектептер – күрделі орталарда жұмыс істейтін ашық ұйымдастыру жүйелері. Тиісінше, қазіргі уақытта мектептер тек мұғалімдер мен студенттердің қауымдастығын ғана емес, сондай-ақ ата-аналар мен қамқоршылар кеңесі сияқты басқа мүдделі тараптарды да білдіреді. Бұл мектеп басшыларын білім беру мекемесінің жетекші әдістерін және оның дамуын ойластыруға мәжбүр етеді. Сондықтан, олар үшін ұйымдастырушылық өзгерістерді, басқа мүдделі тараптармен өзара әрекеттесу дағдыларын және мектептің, жергілікті және ұлттық деңгейлердің әртүрлі деңгейлеріндегі қиындықтарды қанағаттандыруға мүмкіндік беретін көшбасшылық дағдыларды дамыту қажет.

Қазіргі таңда Қазақстанда білім беру жүйесінде елеулі реформалар жүргізілуде. Осы реформалардың бір бөлігі ретінде Назарбаев Зияткерлік мектептері (NIS) өзгерістер агенттері ретінде құрылды. Назарбаев Зияткерлік мектептері – дәстүрлі білімнен түбегейлі ерекшеленетін білім беру бағдарламаларының заманауи модельдерін енгізудің тәжірибелік платформасы. Мен 2014 жылдан бастап Шымкентте орналасқан физика-математика мектебінде жұмыс істеймін. Сондықтан осы реформаларды күнделікті өмірімде сезінемін. Дегенмен мен қарапайым мұғаліммін, жоғары лауазымдарда жаңартылған бағдарламаны іске асырудың қиындықтарын білмеймін, мұғалімдерді жана тәсілдерді қолдануға ынталандыру үшін, мүдделі тараптардың талаптары, мектептің осы талаптарын қаншалықты қанағаттандыра алатыны үшін қандай стратегияларды қолдануға болады. Бұл мақалада біз мектепте әкімшілік деңгейде тұрған адаммен сұхбат жүргізіп, мектеп басшыларының алдында тұрған қиындықтарды түсіндіруге тырысамын. Сондай-ақ, зерттеу әдіснамасын түсіндіріп, сұхбат алушының көшбасшылық стилін талдап, жүргізілген сұхбаттың нәтижелерін талқыламақпын.

Аннотация

Современные школы – это открытые организационные системы, которые работают в сложных условиях. Соответственно, школы в настоящее время представляют собой не только сообщество учителей и студентов, но и другие заинтересованные стороны, такие как родители и попечительский совет. Это заставляет школьных лидеров задуматься о эффективных методах руководства учебным заведением и его развитию. Вот почему для них важно развивать лидерские навыки для управления организационными изменениями, умениями сотрудничать с другими заинтересованными сторонами и возможностями для решения задач на разных уровнях, таких как школьный, местный и национальный уровни.

В настоящее время в Казахстане происходят значительные реформы в системе образования. В рамках этой реформы в качестве агентов перемен были созданы Назарбаев Интеллектуальные школы (НИШ). Школы НИШ – экспериментальная платформа внедрения современных моделей образовательных программ, которые принципиально отличаются от традиционного образования. Я работаю в школе НИШ по физике и математике, которая находится в Шымкенте с 2014 года. Поэтому я переживаю эти реформы в своей повседневной школьной жизни. Однако я обычный учитель, я не знаю о проблемах внедрения обновленной программы на высших должностях, какие стратегии можно использовать для мотивации педагогов к практике новых подходов, каковы требования заинтересованных сторон, как школа может удовлетворить эти требования. В этой статье я соберу интервью у человека, который находится на административном уровне в нашей школе, попытаюсь объяснить проблемы, с которыми сталкиваются руководители школ. Также я собираюсь объяснить методологию исследования, проанализировать стиль руководства, интервьюируемого и обсудить результаты проведенного интервью.

Abstract

Modern schools are open organisational systems, which operate in complex environments. Accordingly, schools currently represent not only the community of teachers and students, but also other stakeholders such as parents and board of trustees. This forces school leaders to think about effective methods of leading the educational institution and its development. That is why it is essential for them to develop leadership skills to direct organisational changes, skills to cooperate with other stakeholders and capabilities to meet the challenges at different levels such as school, local and national levels.

Presently, in Kazakhstan significant reforms in the education system are taking place. As part of this reform, Nazarbayev Intellectual Schools (NIS) were created as the agents of change. NIS schools are an experimental platform of implementing modern models of educational programmes, which are fundamentally different from traditional education. I have been working at NIS school of Physics and Mathematics, which is situated in Shymkent since 2014. Therefore, I am experiencing these reforms in my daily school life. However, I am an ordinary teacher, I am not aware of the challenges of implementing the updated programme in higher positions, what strategies can be used to motivate educators to practice new approaches, what the requirements of stakeholders are, how school can satisfy these demands. In this paper, I will interview a person who is in an administrative level in our school, try to explain the challenges school leaders are facing. Also I am going to explain the methodology of the research, analyse the interviewee's leadership style, and discuss the results of conducted interview.

Introduction

Modern schools are open organisational systems, which operate in complex environments. Accordingly, schools currently represent not only the community of teachers and students, but also other stakeholders such as parents and board of trustees. This forces school leaders to think about effective methods of leading the educational institution and its development. That is why it is essential for them to develop leadership skills to direct organisational changes, skills to cooperate with other stakeholders and capabilities to meet the challenges at different levels such as school, local and national levels.

Presently, in Kazakhstan significant reforms in the education system are taking place. As part of this reform, Nazarbayev Intellectual Schools (NIS) were created as the agents of change. NIS schools are an experimental platform of implementing modern models of educational programmes, which are fundamentally different from traditional education. I have been working at NIS school of Physics and Mathematics, which is situated in Shymkent since 2014. Therefore, I am experiencing these reforms in my daily

school life. However, I am an ordinary teacher, I am not aware of the challenges of implementing the updated programme in higher positions, what strategies can be used to motivate educators to practice new approaches, what the requirements of stakeholders are, how school can satisfy these demands. In this paper, I will interview a person who is in an administrative level in our school, try to explain the challenges school leaders are facing. In addition, I am going to explain the methodology of the research, analyse the interviewee's leadership style, and discuss the results of conducted interview.

Methodology

In NIS schools educational programmes combine the best traditions of Kazakhstani education and the best international pedagogic practice, consequently in these educational institutions with the local teachers shoulder to shoulder work international teachers. It has always been interesting for me to observe, how international teachers' team leaders lead them, because they all come from different countries with various backgrounds, culture and life styles. These were the reasons that motivated me to interview team leader of international teachers, whose formal position is International Deputy Principal.

Interview is one of the main qualitative methods of obtaining information in empirical studies, which is conducted according to a certain plan and involves mandatory sequence. A lot of preliminary preparatory work is required to use the interview method in a research study. Researchers have to formulate goals and objectives and have to identify the object and subject of the upcoming face-to-face interview. Consecutive questions are prepared beforehand in order to guide interviewee (See: Cohen L., Manion L., & Morrison K., 2007). In my case I had clear aims and objectives, also I knew whom to interview. I created 16 questions as guidance in an interview process. These questions guided me during the process, but I had to be flexible and adapt myself according to the situation, in order to discover his leadership style and I had to ask many other queries as well. Interview was recorded with the consent of the interviewee and it lasted approximately one hour. I really appreciate the contribution that my interviewee made to this final paper by dedicating some of his time in his busy schedule.

In interview method, sometimes the respondent gives excessive details in the statements, which can significantly shift the emphasis and make it difficult to identify the most important components of the entire study. The researcher should remember about a possible effect of the interview as the self-presentation of the respondent (See: Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K., 2007). The same situation occurred in my interview process too. My interviewee talked a lot about his challenges as a teacher in Kazakhstan, his collaborative work with local educators, which were off topic. However, I had a definite purpose to identify his leadership style, so I could manage the process and adjust it by asking many unprepared questions to the interviewee.

Besides interview, I was able to use another qualitative research method observation. I observed him during September, to double check the interview results. Gathered data from these methods were analysed and applied to the goal. The outcomes and findings of the research method will be discussed in the following section.

Findings and Discussion

The home country of my interviewee is Kenya and he is a Mathematics teacher. Despite of being from Kenya he has worked in many different countries such as Botswana, South Africa and Kazakhstan. He has worked in different leading positions,

for example, he worked for the educational government of Botswana for over ten years, and he was consulting manager in the educational government of South Africa for over five years. Overall, he has been in leading positions for approximately seventeen years. According to his point of view, each person accepts the roles in their life due to their abilities and aptitudes. For him, being a leader in NIS school is one of the challenges that he is going to face in his life.

When my interviewee was appointed as an International Deputy Principal, he could feel high expectations, which were anticipated from him; also, he understood that he had to deal with the people with different capabilities. Before being appointed to the leadership position, he was an ordinary international teacher. He worked with his followers for a long time; this fact helped him a lot in his new leadership position. Therefore, he had a great opportunity to examine them, and to be acquainted with their culture, professional background and potential. As a result, he set up a clear goal to share the task with his experienced staff and create a strategy to appreciate their initiatives. Accordingly, he stated that his followers are experienced enough so he can rely on them, and they are quite responsible to complete the assigned tasks themselves. He also added that it is vital for staff to work productively and cooperatively by sharing responsibilities among them. From his answers, I could identify that his style is distributed leadership. Harris (2010, 55) mentioned that such type of leadership distributes the duties among the experts rather than relying on the decisions of the formal leaders. Also Bennett et al. (2003, 3) claim distributed leadership is an emergent property of a group or network of individuals in which group members pool their expertise.

The model of distributed leadership is based on agreement, mutual support, recognition of professionalism and experience of the followers and professional responsibility of each member of the team for achieving the common goals set up. The leaders play an important role as a mediator between the internal and external aspects of school life which impact on the development of an educational institution. Their tasks to create creative groups united by common interests and approaches for achieving the aims and reach the better results in learning. Previously my interviewee worked in many leadership positions so he believes that leadership is very important tool in school improvement. He is sure that by leading the school in an effective way, leaders can improve the quality of education and better the learning outcomes. From his words I identified the claim of Leithwood, Harris and Hopkins (2008, 27) which sounds as school leadership is second only to classroom teaching as an influence on pupil learning. Leithwood et al. (2008, 30) add that schools with the highest levels of student achievement attributed this to relatively high levels of influence from all sources of leadership. Distributed leadership functions in two of widely cited 'seven strong claims' about successful leadership in schools. Hallinger and Heck (2010) also found that distributed leadership was significantly related to change in academic capacity and, thus, to growth in student learning.

The distribution of leadership among followers and the development of leadership at all levels are the main task of leaders in distributed leadership style. Practice shows that competence of educators increases when they have leadership position, also their self-confidence and self-esteem rise. In addition, necessity for cooperation appears amongst teachers, eliminates competition mood amidst them, and pedagogues search a new ways of development (See: Harris, A., 2004). My interviewee added that he believes and trusts his employees to complete successfully assigned tasks,

he supports and guides them, provides with necessary help whenever needed. The same idea discussed in the article of Hopkins and Jackson, they stated that at the core of the capacity-building model, it has been argued, is 'distributed leadership along with social cohesion and trust' (Hopkins and Jackson, 2002: 95). He also believes that an open dialogue among the staff and create good atmosphere amid them is very important.

Each leader has to set up a strategic vision, which will guide him/her. According to Bush, T., & Glover, D., (2014) vision is significant for effective leadership. This was the reason for me to investigate and to identify the vision of my interviewee has. I wanted to know how it is going to help in school improvement. First of all, he wants to contribute in creation of trust atmosphere in our school. He stated that he worked in Shymkent NIS for a quite long time, so he could notice the entrust culture in our school society. Second, he plans to be a role model to the local leaders in sharing responsibility with ordinary educators. He had an opportunity to examine Kazakhstani leaders, he came to conclusion that our school system based on control and there is small delegation of powers from top to bottom. Third, he sees our working place without stress and panic. Fourth, as a member of CIS steering committee, he wants our school to pass the upcoming CIS accreditation successfully and to get certificate of this respected international organisation. These show that my respondent has strategic visionary, which is vital for competent leaders. Harris, A. claimed that leaders had skills in communicating, in supporting colleagues' development so that they felt confident in fulfilling expectations of their contribution to the achievement of strategic goals and in the management of conflict and negotiating positive outcomes (Harris, A., 2004).

To conclude, my interviewee worked in many different countries and served a various leadership positions. He prefers sharing the responsibility, delegating the power to followers in order to make them leaders in their level rather than lead solely. His leadership style is distributed with clear strategic visionary. He believes that chosen leadership style is really important in school improvement, which ensures the quality of education. As Leithwood and Reil (2003: 3) note, 'research suggests that teacher leaders can help other teachers to embrace goals, to understand the changes that are needed to strengthen teaching and learning and to work towards improvement'.

Conclusion

In nowadays Kazakhstan leaders have understood that educational institutions exist in a changing world, also significant reforms in the education system are taking place. Mostly these reform initiatives connected with updated educational programme and curriculum, implementing new technologies into the teaching process, approaching new teaching and learning methods. In this situation, the leaders' role has increased and in order to succeed they have to find out new approaches to manage the schools.

The results of interview showed, my interviewee has a clear understanding of the school effectiveness, which depends on the relationship environment set up within the school context. Also it depends on the school leaders' ability to build a collective capacity within a diverse staff. As an experienced leader, my interviewee is aware of the benefits of distributed leadership style, so he gives followers the necessary degree of freedom in choosing the methods of individual activity. He encourages the staff he works with to promote productive professional relationship among the society. Overall, the main goal is to improve the quality of education, to increase the pupils' learning achievements and generally school improvement.

References

1. Cohen L., Manion, L. & Morrison K. Research methods in education. Routledge, 2017.
2. Harris A. Distributed leadership: Current evidence and future directions in Bush, T., Bell, L. and Middlewood, D. (Eds.) // The Principles of Educational Leadership and Management / London, 2010. Sage.
3. Leithwood K., Harris A., & Hopkins D. Seven strong claims about successful school leadership // School leadership and management. No.28 (1), 2008. P.27-42.
4. Harris A. Distributed leadership and school improvement: leading or misleading? // Educational Management Administration & Leadership. No.32 (1), 2004. P.11-24.
5. Hopkins D. and Jackson D. Building the Capacity for Leading and Learning, in A. Harris, C. Day, M. Hadfield, D. Hopkins, A. Hargreaves and C. Chapman (eds.) // Effective Leadership for School Improvement / London: Routledge, 2002. P. 84–105.
6. Hallinger P., and R. H. Heck. 2010. Leadership for Learning: Does Collaborative Leadership Make a Difference in Student Learning? // Educational Management, Administration and Leadership. No.38 (6) P.654–678. doi: 10.1177/1741143210379060.

УДК 372.857

РАЗВИТИЕ НАВЫКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ SUBJECT-SPECIFIC ТЕРМИНОЛОГИИ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ НА ОСНОВЕ ПОДХОДА CLIL

Ишмухаметова А.М.
 Филиал НИИ ФМН, г. Семей
 КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: үштілділік саясаты, пәндік-тілдік кіріктірілген оқыту (ПТКО), ғылыми терминология, контекст, скаффолдинг

Ключевые слова: политика трехязычия, предметно-языковое интегрированное обучение (ПЯИО), научная терминология, специфичная для предмета, контекст, скаффолдинг

Keywords: trilingual policy, content and language integrated learning (CLIL), subject-specific terminology, context, and scaffolding

Аннотация

Мақалада мұғалімнің CLIL әдісі бойынша халықаралық кеңесберуші Рози Таннердің қатысуымен Астанада өткен үйрету семинарында алынған білім мен дағдыны іс-тәжірибеге енгізу, зерттеудегі іс-әрекет тәжірибесіне шолу жасалды. Тақырып жоғары сыныпта жүргізілетін бейіндік пәндерді ағылшын тілінде оқыту мен оқу, тіл мен контенттің кіріктірілуіне негізделген жұмыс ерекшелігіне сай тандалып алынды. Мақалада автордың оқыту мақсаттарымен сәйкестендірілген, биология пәнін оқыту үрдісінде апробацияланған пәндік-тілдік кіріктірілген оқытудың жекелей әдістемесі, үш тоқсандағы оқу жетістіктері нәтижесінің мониторингі, қорытындылар, зерттеу кезіндегі жетістіктер мен мәселелердің сараптамасы, лингвистикалық құзіреттілікті дамыту бағытындағы келесі зерттеулерді жоспарлауға ұсыныстар баяндалады.

Аннотация

В статье представлен обзор практики исследования в действии, внедрение знаний и навыков, полученных учителем в ходе обучающего семинара по подходу CLIL в Астане с участием международного консультанта Розы Таннер. Выбор данной темы связан со спецификой работы в старших классах: преподавание и обучение профильных предметов ведется на английском языке и

основано на интеграции контента и языка. Статья содержит описание отдельных методик предметно-языкового интегрированного обучения, разработанных автором в соответствии с целями обучения и апробированных в процессе преподавания биологии в классе, мониторинг полученных результатов оценивания в разрезе трех учебных четвертей, выводы, анализ удачных сторон и проблем, возникших в ходе исследования, рекомендации по планированию последующего исследования в направлении развития лингвистической компетентности.

Abstract

The article provides a review of the action research practice, the introduction of knowledge and skills received by the teacher during a training seminar on the CLIL approach in Astana with the participation of international consultant Rosie Tanner. The choice of this topic is related to the specifics of work in the high school: teaching and learning of profile subjects is conducted in English and is based on the integration of content and language. The article contains a description of individual methods of content-language integrated learning created by the author in accordance with the learning objectives and tested in the process of teaching biology in the classroom, monitoring the results of evaluation in the context of three terms, conclusions, analysis of successful parties and problems encountered during the study, recommendations for planning a further research on the development linguistic competence.

В современном мире с расширением международных экономических связей возрастает потребность в подготовке высококвалифицированных специалистов с таким уровнем владения иностранными языками, который позволяет осуществлять непосредственное общение с зарубежными партнерами в различных сферах профессиональной деятельности. [1;325].

Назарбаев Интеллектуальные школы стремятся сформировать лингвистическую компетентность учащихся с целью развития навыков эффективной коммуникации и упрощения поступления в высшие учебные заведения международного уровня. Для достижения этой цели Назарбаев Интеллектуальные школы внедряют политику трехязычного обучения. Школы обучают казахскому, русскому и английскому языкам, и используют все три языка для преподавания учебных дисциплин. Политика трехязычия отражена в учебных программах по предмету «Биология» следующим образом: в 11 и 12 классах предмет преподается на английском языке. Политика трехязычного обучения в Назарбаев Интеллектуальных школах определяет подходы в обучении и роли учителей языковых и неязыковых дисциплин. Реализация языковой политики отражается в разделах учебной программы Педагогические подходы, используемые при обучении предмету, Развитие коммуникативных навыков учащихся, Подходы к оцениванию результатов изучения предмета [2;7].

Основным инструментом обучения языкам на неязыковых предметах является методика предметно-языкового интегрированного обучения. Благодаря технологии CLIL на практике реализуется принцип «двойного вхождения знаний» [3, с.44], т.е. иноязычная коммуникативная компетентность развивается не только на основе изучения языковой дисциплины, но и через язык обучения профильных дисциплин. Большое внимание, в данном аспекте, уделяется профессиональному развитию учителей Назарбаев Интеллектуальные школ.

Тема проведенного исследования «Как применение приемов CLIL влияет на развитие навыка использования subject-specific терминологии на уроках биологии у учащихся 12 класса» в большей степени связана со школьной ценностью *Обучение на протяжении всей жизни* через понимание участниками процесса важности обучения, потребность к достижению цели, открытость новым идеям, готовность к изменениям. Сопоставление темы со стратегическими планами развития школы и методического объединения позволяет провести

параллель с Приоритетом Профессиональное *развитие и система оценивания*. Кроме того, subject-specific терминология является основой для написания учащимися ответов на задания внутреннего (ВСО) и внешнего суммативного оценивания (СО), а анализ результатов внутреннего и внешнего суммативного оценивания показывает, что для учащихся представляет сложность использование научной терминологии при анализе и синтезе информации.

Цель исследования и цель профессионального развития учителя созвучны: развитие навыка использования subject-specific терминологии по биологии у учащихся 12 класса на основе подхода CLIL. Для достижения цели исследования были выдвинуты следующие задачи: развивать навык использования учащимися 12 класса subject-specific терминологии через задания CLIL формативного оценивания и внутреннее суммативное оценивание, проводить feedback посредством анализа ответов, изучить, как изменится качество выполнения учащимися вопросов ВСО с расширенным ответом в течение 1-3 четвертей, сравнить данные выполнения ВСО по биологии и химии.

В процессе работы я опиралась на исследования зарубежных ученых. Budvytyte-Gudiene and Toleikiene, 2008, Литва: «В CLIL язык обучения является иностранным языком и редко используется (или вообще не используется) в социальных контекстах вне класса, что ограничивает степень обучения. Классные комнаты образуют основной, часто единственный, контекст, в котором учащиеся имеют возможность использовать целевой язык». Lasagabast er, 2008, занимался изучением вопроса внедрения Программы CLIL на английском языке в Баскском автономном сообществе, Испания. «Сравнение 28 не-CLIL 15-16 летних детей на четвертом курсе среднего образования с 170 студентами CLIL на третьем и четвертом курсах среднего образования, каждый из которых получает четыре часа CLIL в неделю. Группы CLIL значительно опережали своих коллег, не являющихся членами CLIL ...». Llinares и Whittaker, 2009, 2010; Whittaker & Llinares, 2009, провели серию исследований с испанскими младшими учениками: «... благодаря тщательно продуманному переходу задач от устного к письменному и последующему скаффолдингу, даже начинающие младшие ученики CLIL могут быть направлены на то, чтобы сделать первые шаги в действительно предметно-специфическом дискурсе...» [4, с.108]. Gassner and Maillat, 2006 изучали классы биологии в Швейцарии, где 17-18-летним французским носителям языка преподавали либо на своем L1, либо через средний уровень английского языка. Наблюдая за ролевыми играми, которые проводились во время изучения раздела об окружающей среде, Gassner and Maillat, обнаружили, что эта деятельность резко увеличила постановку студентов на L2, не оказывая такого эффекта на постановку на L1. Короче говоря, студенты CLIL говорили более тщательно и, казалось, стали более глубоко участвовать в роли различных заинтересованных сторон в экологическом конфликте (5, с. 553). John Clegg, 2014: «Студенты также должны писать о предметах: они должны точно строить формальные предложения, использовать словарь, специфичный для обучения, и организовывать предложения в хорошо сформированные абзацы» (6, с. 1).

Основой для разработки заданий CLIL формативного оценивания послужило издание CLIL Skills [7, с.71], «Скаффолдинг» в контексте предметно-языкового интегрированного обучения [8, с.50].

В исследовании задействованы: 28 учащихся 17-18 лет – участники учебно-воспитательного процесса, заинтересованные в результатах ВСО и СО, коллеги – учителя химии, преподающие второй профильный предмет, учителя биологии, посетившие мои уроки и применяющие методику CLIL в своей практике. Исследование проводилось в три этапа. На вводном этапе изучен анализ результатов внутреннего и внешнего суммативного оценивания предыдущих лет, выявлена проблема по затруднениям учащихся в написании расширенных ответов на задания внутреннего суммативного оценивания и экзамена международного формата, составлен план исследования, проведен теоретический обзор ресурсов по данной проблеме. На основном этапе осуществлен сбор данных, разработаны CLIL-задания для уроков, проведены их апробация, анализ выполнения заданий ВСО с расширенным ответом, feedback посредством анализа ответов ФО и ВСО. На завершающем этапе обработаны полученные данные, подведены итоги исследования.

В ходе исследования применены метод теоретического анализа, скаффолдинг, наблюдение учителя, анализ работ учащихся, рефлексия и анкетирование учащихся, интервьюирование учащихся и учителей

В качестве *измерителей* взяты задания ВСО 1-3-й четвертей с развернутым ответом, оцениваемые в три балла. Основное требование к ответу: *subject-specific терминология должна употребляться в контексте, в виде логически построенного предложения с завершенной мыслью*. Другими измерителями являются рефлексия и анкетирование учащихся, т.к. важно знать мнение самих участников.

Задания CLIL формативного оценивания разработаны с учетом языковой поддержки. Приведу два примера активности на устранение информационного пробела: джигсо с использованием видеоматериала и работа в парах с текстами А и В.

Джигсо с использованием видеоматериала. Проводится аналогично работе с текстовым материалом. Необходимо подобрать видеоролик продолжительностью не более пяти минут, содержащий титры (subject-specific words), составить задания/вопросы по сюжету. При первичном использовании это могут быть простые задания, например, по описанию этапов одного процесса, далее можно дифференцировать задания в зависимости от уровня успеваемости учащихся.

Работа с текстами А и В (gapped texts). Оба текста (А и В) идентичные по контенту, содержат иллюстрации и пробелы (научные термины), но в разных местах. Банк слов не предоставляется. Раздать тексты А одной паре учеников, текст В – другой паре. Учащиеся с текстами А и учащиеся с текстами В составляют вопросы к пропущенным словам в предложениях. Затем объединяются в другие пары, т.е. один ученик с текстом А и другой – текстом В в одну пару. Задают вопросы и вписывают ответы в текст.

Данные задания развивают навыки чтения, говорения, слушания и письма, а, в случае работы с текстами, навыки построения вопросительных предложений.

На основании результатов анализа исследования, могу отметить следующее: 3/4 учащихся активно вступают во взаимодействие при выполнении CLIL-заданий формативного оценивания на уроке; 78% учащихся позитивно отзываются о формах работы на уроках (помогает понять процесс, повышает

качество групповой работы, развивает вокабуляр, навыки слушания, чтения, говорения, письма); сравнительный анализ выполнения учащимися заданий ВСО с развернутым ответом показывает, что задания, оцениваемые в 3 балла, выполнены в 1-й четверти на 0-3 балла, во 2-й и 3-й четвертях на 1-3 балла. Сравнение результатов 1-й и 3-й четвертей (вход и выход) позволяет отметить, что на выходе на 0 баллов ответы не оценены, число учащихся, набравших 1 балл сократилось в 2 раза, 2 и 3 балла – увеличилось на три единицы. (Таблица 1).

Таблица 1.

Результаты выполнения заданий ВСО с развернутым ответом учащимися 12 классов 1-3 четверти 2017-2018 уч. года (баллы)

Количество баллов из трех	Количество учащихся по четвертям		
	1	2	3
0	5	0	0
1	2	3	1
2	5	5	8
3	16	20	19

Анализ анкетирования 26-и учащихся показал, что в большей степени помогает в написании расширенных ответов на задания ВСО. Учащимся было предложено сделать два выбора. Предпочтение отдано CLIL- активити, объяснению учителя и индивидуальной работе (Таблица 2).

Таблица 2.

Результаты анкетного опроса учащихся

Вид деятельности	Предпочтение, %
CLIL-активити	58
Индивидуальная работа	54
Объяснение учителя	58
Зубрежка	23
Другое	7

Сопоставлены результаты ВСО двух профильных предметов у 12 учащихся. Особых расхождений в результатах двух предметов не наблюдается. Приобретен опыт работы учителем и учащимися.

На основании результатов исследования я пришла к выводам.

На развитие навыка использования subject-specific терминологии на уроках биологии у учащихся 12 класса применение приемов CLIL оказывает положительное влияние. Однако нельзя брать во внимание только данный подход. Согласно анализу анкет учащихся, развитие данного навыка находится в тесной связи с объяснением учителя, а также индивидуальной работой учащихся. Важность присутствия объяснения учителя можно расценивать как аргумент в

пользу основного принципа CLIL: *«Каждый учитель в CLIL является учителем предмета и языка»*.

При сопоставлении данных двух профильных предметов, интервьюировании учащихся и учителей химии выяснилось, что при написании ВСО по химии допускается использование информативной поддержки (data booklet). Необходимо отметить, что в физике также предоставляются формулы и константы. В биологии учащиеся не имеют возможности пользоваться подобными ресурсами. В ходе опроса учащиеся указали, что отсутствие подобной поддержки усложняет написание расширенных ответов по биологии. И это, в очередной раз, подтверждает, что *формирование понимания контента осуществляется только через языковую среду урока, индивидуальную работу*.

Позитивные стороны моей исследовательской практики связаны с открытостью учащихся. для взаимодействия с учителем и одноклассниками.

При проведении исследования первая сложность, с которой я столкнулась, это ограниченная база ресурсов по данному вопросу. Источники, с которыми я работала, являются англоязычным, и данные в них, в основном, представлены в формате материалов конференций, семинаров. В целом ресурсы предоставляют информацию о работе на уроках, развивающей навыки слушания, чтения, говорения. По вопросам развития письменной речи в области наук, которая важна для написания расширенных ответов, информации мало. В материалах международных конференций АОО НИШ, выложенных на сайте, имеется информация о проблемах внедрения CLIL в ВУЗах, а также в школах сети, но в последнем случае, показано применение данного подхода в преподавании истории на государственном языке в среднем звене. Однако, преодолеть данный барьер мне удалось благодаря знанию языка и консультациям с коллегами – школьными координаторами AR. Кроме того, эта сложность еще раз подтверждает актуальность темы моего исследования.

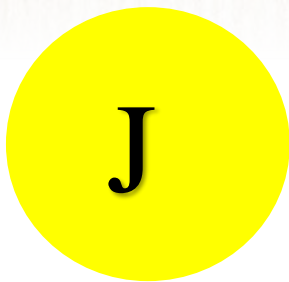
Вторая проблема в исследовании была связана с тем, что, согласно теоретическим источникам (Lasagabaster, 2008), целесообразно было бы сопоставить результаты в CLIL–классе и не CLIL- классе, на что не предоставляется возможности в связи с применением подхода в других группах. Сравнить с работой общеобразовательных школ также было невозможно ввиду отсутствия преподавания профильных предметов на L3. Данное ограничение было преодолено за счет сравнения результатов выполнения заданий ВСО по второму профильному предмету [9;65].

Исследование практики позволило мне уделить больше времени рефлексии, обмену информацией с учащимися и коллегами, вносить изменения в преподавание и обучение, искать пути достижения цели, реализовывать новые возможности.

Вопросы по теме исследования были решены. Следующим этапом моей работы будет, выпуск методического пособия с заданиями по CLIL для уроков биологии на английском языке, которое будет полезно для коллег НИШ, общеобразовательных школ, студентов профильных специальностей. В будущем продолжу заниматься исследованием своей практики и практики коллег в направлении развития языковой компетенции учащихся и постараюсь провести интеграцию с другими предметниками, в частности, с учителями английского языка [10;412].

Литература

1. Коломиец Т. В. Язык специальности как фактор профессионального развития студентов-фармацевтов при изучении английского языка [Текст] // Теория и практика образования в современном мире: материалы Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль 2012 г.). — СПб.: Реноме, 2012. С. 325-328. URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/21/1823/> (17.09.2018)
2. NIS-Programme. Учебная программа по предмету «Биология». Старшая школа. Углубленный уровень 11-12 классы, Версия: 11, Май 2018 г. С.7.
3. Жетписбаева Б.А. Теоретико-методологические основы полиязычного образования: автореф. дис. ... д-ра пед. наук:13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования, этнопедагогика / Б.А. Жетписбаева. — Караганда, 2009.
4. Christiane Dalton-Puffer Content and language integrated learning – from practice to principles? С. 12. Annual review of applied linguistics (2011), 31. С.182–204.
http://anglistik.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/dep_anglist/ARAL_2011_CLIL_article.pdf (21.09.2018)
5. Content and Language Integrated Learning: A research agenda. Christiane Dalton-Puffer and Ute Smit.pdf-
https://www.researchgate.net/publication/259436609_Content_and_Language_Integrated_Learning_A_research_agenda (21.09.2018)
6. John Clegg. Skills for CLIL
-<http://www.onestopenglish.com/clil/methodology/articles/article-skills-for-clil/501230.article> (21.09.2018).
7. CLIL Skills. Liz Dale, Wibo van der Es, Rosie Tanner. 2011 European Platform – internationalizing education.
8. «Скаффолдинг» в контексте предметно-языкового интегрированного обучения (CLIL)/ П. Мехисто. – Астана: Назарбаев Интеллектуальные школы, 2017.
9. Сборник отчетов по исследованиям. 2017-2018 учебный год, НИШ ФМН г. Семей. С. 58-65.
10. Ишмухаметова А.М. Как применение приемов CLIL влияет на развитие навыка использования subject-specific терминологии на уроках биологии у учащихся 12 класса. Учитель-исследователь. Журнал сети НИШ. №2 июнь, 2018. С. 408-412.

ӘОЖ: 371

**НАЗАРБАЕВ ЗИЯТКЕРЛІК МЕКТЕПТЕРІНІҢ БІРІНДЕГІ
«ІС-ӘРЕКЕТТЕГІ ЗЕРТТЕУ»:
МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЗЕРТТЕУМЕН АЙНАЛЫСУДАҒЫ МАҚСАТТАРЫ,
ҚИЫНДЫҚТАРЫ МЕН ОЛАРДЫ ЖОЮ ЖОЛДАРЫ**

Жаксылыкова Б.О., Байтокаева Л.С.

Ақтау қаласындағы химия-биология бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: іс-әрекеттегі зерттеу, тәжірибе жақсарту, қиындықтар

Ключевые слова: исследование в действии, улучшение практики, трудности

Key words: action research, improving practice, challenges

Аннотация

Берілген мақала зерттеліп отырған Назарбаев Зияткерлік мектеп мұғалімдерінің «Іс-әрекеттегі зерттеумен» айналысудағы мақсаттарын айқындап, олардың зерттеу барысында кездесетін қиындықтарын анықтайды. Мектепте «Іс-әрекеттегі зерттеумен» айналысатын мұғалімдер үшін арнайы курстар ұйымдастырылған. Бұл курстарды зерттеудегі тәжірибесі мол мұғалімдер, яғни модераторлар жүргізеді. Алайда модераторлардың арасында бірлескен жоспарлаудың әлсіздігі, практикалық дағдыларға толыққанды мән берілмеуі сынды факторлар мұғалімдердің зерттеу жүргізуде қиындықтарға тап болуына септігін тигізеді. Бұл зерттеу жұмысы мектеп мұғалімдері мен курс модераторларына орын алып жатқан қиындықтарды жеңу жолдарын ұсынады. Зерттеліп отырған мектептің тәжірибесі мен зерттеу жұмысының нәтижесін басқа да Зияткерлік мектептер мен жалпы орта білім беретін мектептерде пайдалануға болады, себебі зерттеу нәтижесі мектептің дамуына өз үлесін қосады.

Аннотация

Данная статья определяет цели исследования в действии, проводимых учителями и выявляет трудности, сталкиваемые учителями при проведении исследования и рассматривает пути их решения. Для учителей школы организованы курсы по «Исследованию в действии». Курсы проводятся более опытными учителями-исследователями, которых называют модераторами. Однако, такие факторы как недостаточность уровня качества совместного планирования, уделение недостаточного внимания практическим навыкам исследовательской работы способствуют тому, что учителя-исследователи сталкиваются с небольшими трудностями. Это исследование предлагает пути решения выявленных трудностей учителям школы и модераторам курсов. Опыт исследуемой школы и результаты исследования могут быть использованы другими Интеллектуальными школами и общеобразовательными школами, так как результаты исследования делает вклад в развитие школы.

Abstract

This article presents the results of the study, which identifies the teachers' purpose of conducting action research in their schools, determines the difficulties they encounter and offers the ways to solve them.

The courses on Action reserach are orgnized within the school. These courses are taught by more experienced teacher-researchers, who are called moderators. However, such factors as the lack of joint planning, paying insufficient attention to teachers' research skills result in the fact that teacher-researchers face several challenges. This study offers solutions to the identified difficulties for school teachers and course moderators. The experience of the studied school and the results of the research can be used by other Intellectual schools and mainstream schools, as the results of the research can make a contribution to the development of the school.

*Өзгеріс жасау үшін мұғалімге төрт түрлі дағды қажет.
Олар: мақсатты айқындай білу, шеберлік, ізденіс және серіктестік. Ізденіс пен серіктестік дағдылары бірлескен кезде, олар адамның күш-қуатын арттырады.
(Fullan, 1993)*

Заманауи мектеп мұғалімі білім беру саласындағы өзгерістерге ашық және оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін меңгерген тұлға ретінде қалыптасып келеді, ал инновация мен технология қарқынды дамып келе жатқан ғасырда мектеп мұғалімінің оқушыларына сапалы білім беруінде «Іс-әрекеттегі зерттеудің» пайдасы зор.

Назарбаев Зияткерлік мектептерінің біріндегі мұғалімдер «Іс-әрекеттегі зерттеумен» 2015 жылдан бастап айналысып келеді. Олар зерттеу жұмыстарының нәтижелерін облыстық және халықаралық конференцияларда баяндап, мақалаларын жариялауда. Мұғалімдердің зерттеу жұмысымен айналысуына ықпал жасау мақсатында мектеп әкімшілігі әр аптаның сенбі күнін «бірыңғай әдістемелік күн» деп белгілеген. Бұл күні мұғалімдер бір-бірімен кездесіп, зерттеу барысында туындаған қиындықтарды талқылайды және оларды шешу жолдарын бірге іздестіреді. Мектеп мұғалімдеріне әдістемелік көмек беру үшін арнайы модераторлар тағайындалған және «Іс-әрекеттегі зерттеу» бойынша мектеп координаторы бекітілген.

Мектеп координаторының берген мәліметі бойынша 2018 жылдың қаңтар айынан бастап 62 мұғалім «Іс-әрекеттегі зерттеумен» айналысады. Зерттеу жұмыстарының сапалы жүргізілуі үшін мұғалімдер зерттеу тәжірибелеріне қарай үш топқа бөлінген. Зерттеу жұмысымен алғаш рет айналысып жатқан мұғалімдер «бастауыш» топқа, бірнеше ай айналысқандар «жалғастырушы» топқа, ал зерттеу жүргізудегі тәжірибелі мұғалімдер «ілгері» топқа барады. Топ мүшелері апта сайын өткізілетін «әдістемелік күні» кездесіп, бір-бірімен пікір алмасып, өздерінің зерттеу жұмыстары бойынша топтың модераторларымен кеңеседі.

Мадеева, Насығазы және Салтыбаева 2016 жылы «Преимущества и трудности проектов Action Research и Lesson Study» тақырыбында зерттеу жүргізіп, осы екі зерттеу түрінің Назарбаев Зияткерлік мектептеріндегі мұғалімдердің тәжірибесіне тигізетін пайдалы жақтарын талқылап, олардың зерттеу барысындағы кедергілерін анықтаған [1]. Дегенмен Назарбаев Зияткерлік мектептеріндегі мұғалімдердің «Іс-әрекеттегі зерттеуді» жүргізудегі мақсаттары мен қиындықтары жөнінде мектепшілік зерттеулер аз жүргізілген немесе мүлдем жасалмаған.

Берілген зерттеу жұмысының мақсаты – мектеп мұғалімдерінің «Іс-әрекеттегі зерттеумен» айналысудағы мақсаттарын айқындап, олардың зерттеу жасау барысында кездесетін қиындықтарын анықтау және оларды жеңу жолдарын қарастыру.

Зерттеу жұмысы төмендегі сұрақтарға негізделіп жүргізілді:

- *Мектеп мұғалімдері «Іс-әрекеттегі зерттеумен» не себепті айналысады?*

- *Зерттеу барысында мұғалімдер қандай қиындықтарға тап болады?*
- *Анықталған қиындықтарды жеңу үшін не істеу керек?*

Зерттеу жұмысының міндеттері:

- Сауалнама жүргізу арқылы «Іс-әрекеттегі зерттеумен» айналысатын мұғалімдердің осы зерттеумен айналысудағы мақсаттары және зерттеу жұмысы барысында туындайтын қиындықтары туралы мәлімет алу.

- Интервью арқылы мектеп модераторларының жұмысындағы қиындықтар жөнінде ақпарат алу.

- Алынған нәтижелердің негізінде мұғалімдердің зерттеу жұмысын тиімді жүргізуінің жолдарын қарастырып, ұсыну.

Зерттеу жұмысының өзектілігі:

- Назарбаев Зияткерлік мектептеріндегі «Іс-әрекеттегі зерттеудің» жүзеге асырылуы жөнінде зерттеулер аз.

- Зерттеу нәтижелері мұғалімдердің кәсіби шыңдалуына және мектептің дамуына үлесін қосады.

Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру курстарының екінші деңгей бағдарламасының мұғалімге арналған нұсқаулығында «Іс-әрекеттегі зерттеуге» мынадай түсініктеме берілген: «Мектеп базасында жүзеге асырылатын іс-әрекеттегі зерттеу үдерісі арқылы практик-мамандар мектеп проблемаларын қарастырып, оларға жан-жақты жауап беру мүмкіндігіне ие болады. Бұл «мектептегі шара» немесе «мектеп туралы ақпарат» қана емес, ол ең алдымен – «мектеп үшін» жүргізілетін зерттеу нысаны» [2, 85 б].

Білім саласындағы көптеген зерттеушілер «Іс-әрекетті зерттеудің» оқыту мен оқудағы тиімділігін анықтаған. Тран өзінің жұмысында Гей мен Эйрейшннің осы зерттеу түрін жүргізу арқылы мұғалімдердің өз оқушыларының білім алу ерекшеліктерін және оқудың сәтті болуына кедергі болатын факторларды анықтайтынын атап өткен. Сонымен қатар, мұғалімдер туындаған проблемаларды бірлесе шешіп, өздерінің кәсіби дамуын шыңдау арқылы мектептің жақсаруына өз үлесін қосады [3, 105 б]. Ал Зубер-Скенин «Іс-әрекеттегі зерттеудің» мектептегі басқару жүйесінің жақсаруына әсер етуін осы зерттеудің тиімді тұстарының бірі деп қарастырады [4, 45 б].

«Іс-әрекеттегі зерттеу оқушылар қалай оқитындығы немесе тәжірибені жетілдіру үшін мұғалімдер не істей алатындығы туралы біздің барлық сұрақтарымызға жауап бере алмайды. Алайда іс-әрекеттегі зерттеу осы сұрақтар туындайтын жерде, нақты іс-әрекет қолданылатын жерде жүргізіледі және ол дереу іс-әрекетке кірісуге мүмкіндік береді» [2, 94 б].

Әртүрлі ғалымдардың зерттеулерінің нәтижесі «Іс-әрекеттегі зерттеудің» мұғалім тәжірибесін жақсартудағы маңызы зор екенін айғақтайды. Бұл жағдай осы зерттеу түрінің Назарбаев Зияткерлік мектептерінде ауқымды түрде таралуының алғышарттарының бірі болып табылады.

Назарбаев Зияткерлік мектептерінің бірінде жасалып жатқан қарқынды жұмыстарға қарамастан мұғалімдердің «Іс-әрекеттегі зерттеуге» көзқарасы әртүрлі қалыптасуы мүмкін. Мұғалімдердің бір тобы «Іс-әрекеттегі зерттеумен» өз тәжірибесін жақсарту мақсатында айналысса, екіншілері зерттеу жұмысын

мектептегі «орындауға тиіс» қызметтерінің бірі ретінде қабылдауы ықтимал. Сондай-ақ «Іс-әрекеттегі зерттеумен» айналысу мұғалімдердің аттестадан сәтті өтуінің негізгі факторларының бірі болғандықтан, бұл өз кезегінде мұғалімдерді зерттеу жұмысымен айналысуға мәжбүр етуі мүмкін.

Мұғалімдердің «Іс-әрекетті зерттеумен» айналысудағы мақсаттарын айқындап, олардың зерттеу барысында кездесетін қиындықтарын анықтау мақсатында зерттеуші-мұғалімдерден сауалнама алынған болатын. Сауалнамаға барлығы 57 мұғалім қатысты. Мұғалімдердің жауаптарына талдау жасалып, көптеген құнды ақпарат алынды.

Зерттеуші-мұғалімдердің «Іс-әрекеттегі зерттеумен» айналысуының бірден-бір себебі – білім беру тәжірибесін жақсартуға ұмтылысы. Сауалнамаға қатысқан мұғалімнің 71%-ы сабағын мазмұнды және қызықты жоспарлағысы келетінін, сыныптағы оқушылардың білім сапасының төмен болуына алаңдап, олардың білім деңгейінің көтерілуіне ықпал еткісі келетінін айтқан. Ал 9%-ы осы зерттеумен айналысуға жеке қызығушылық факторы әсер етті десе, мұғалімдердің 7%-ы «Іс-әрекеттегі зерттеумен» айналысуын мектеп талаптарының бірі болғандығынан деп түсіндірген. Өкінішке орай, сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің 13%-ы берілген сұраққа жауап бермеген. Байқағанымыздай, мұғалімдердің көп бөлігінің «Іс-әрекеттегі зерттеумен» айналысудағы негізгі мақсаты оқыту үдерісін жақсарту арқылы оқушылардың білім деңгейін көтеруге септігін тигізу болып табылады.

Мектеп мұғалімдерінің 47%-ының көзқарасы бойынша «Іс-әрекеттегі зерттеудің» мұғалім тәжірибесін дамытуда орасан зор ықпалы бар. Мұғалімдердің 35%-ы зерттеудің сынып ішінде туындаған мәселелерді (проблемаларды) шешудегі маңызы жоғары екенін атап айтқан. Қалған мұғалімдер «Іс-әрекеттегі зерттеумен» айналысудың тәжірибе алмасудағы пайдасын байқаған. Дегенмен мұғалімдердің 9%-ы әлі де зерттеудің өз тәжірибелеріне деген оңтайлы әсерін сезінбеген.

Мұғалімдердің сауалнамадағы берген жауаптарының негізінде зерттеу жұмысы барысында олардың төмендегідей қиындықтарға тап болатындығы анықталды:

- Зерттеу мәселесін (проблемасын) анықтау.
- Зерттеу этаптары бойынша жұмыс жасау.
- Жүргізілген әрекеттерге рефлексия жасау.
- Зерттеу әдістері арқылы алынған мәліметке талдау жасау.
- Зерттеуді қорытындылау.
- Зерттеу нәтижелері бойынша мақала және есеп жазу.
- Зерттеумен айналысуға уақыттың тапшылығы.

Сауалнамаға жауап берген мұғалімдердің 15%-ы зерттеу жүргізуде еш қиындық көрмейтінін мәлімдеген. Бес мұғалім зерттеу жүргізудегі қиындықтарын анықтай алмай, берілген сұраққа жауап бере алмаған.

Сауалнама нәтижелері Мадеева, Насығазы және Салтыбаеваның өз зерттеу жұмысында Назарбаев Зияткерлік мектептері мұғалімдерінің зерттеу жасаудағы анықтаған кедергілерімен үйлеседі. Басқа Назарбаев Зияткерлік мектептерінің мұғалімдері секілді, зерттеліп отырған мектеп мұғалімдері де зерттеу әдістерімен жұмыс жасауда, зерттеу тақырыбын анықтауда және зерттеу нәтижелерін талдауда қиналады.

Зерттеу жүргізудегі қиындықтарға қарамастан зерттеуші-мұғалімдердің 81%-ы оқыту тәжірибесін жақсарту үшін «Іс-әрекеттегі зерттеумен» үздіксіз айналысатынын мәлімдесе, ал қалған 19%-ы келешекте зерттеу жүргізетініне сенімсіздік білдірген. Зерттеушілердің 68%-ы өздерінің зерттеу жұмыстарының нәтижелеріне көңілдері толатынын айтса, 32%-ы әлі де өз жұмыстарынан қанағаттанушылық сезінбейтінін атап өткен.

Сауалнама нәтижесінде мұғалімдердің көп бөлігі «Іс-әрекеттегі зерттеумен» айналысуды оқыту үдерісін жақсартуда пайдалы деп танығанымен, оларға әлі де біршама әдістемелік көмек қажет екені анықталды.

Зерттеуші-мұғалімдердің курс жұмысы барысында кездесетін қиындықтары туралы курс модераторларының көзқарасын білу үшін олармен жеке сұхбат жүргізілді. Сұхбат әр топқа жауапты үш модератордан алынды. Олардың пайымдауынша, курс жұмысында мынадай кедергілер байқалады:

- Мектеп мұғалімдерінде «Іс-әрекеттегі зерттеу» туралы теориялық білім жеткілікті болғанымен, зерттеу жұмысының практикалық дағдылары толық қалыптаспаған.
- Кейбір мұғалімдер әртүрлі сыртқы факторларға байланысты өздерінің зерттеу жұмыстарын аяқсыз қалдырады.
- Курс модераторларының арасындағы бірлескен жоспарлаудың әлсіздігі нәтижеге толық жетуге кедергі тудырады.

Сауалнама мен сұхбаттың негізінде анықталған қиындықтарды ескере отырып, «Іс-әрекеттегі зерттеу» бойынша мектепте жүргізіліп жатқан жұмыстардың сапалылығын арттыру мақсатында мынадай өзгерістер енгізуді ұсынамыз:

Мектеп педагогтарына арналған ұсыныстар:

- Уақытты алдын ала тиімді жоспарлау (қысқа мерзімді зерттеулер жүргізу, зерттеуді бір жартыжылдықта тиянақтау).
- Зерттеуді мұғалімнің кәсіби даму мақсатымен байланыстыру.
- Сыншы дос ретінде бір-бірінің зерттеу жұмыстарына кері байланыс беру.

Курс модераторларына арналған ұсыныстар:

- Мұғалімдердің қажеттіліктеріне бағытталған бірлескен жұмыс жоспарын құру.

Осы бағытта жұмыс жасау үшін курс модераторлары «Дамудың жеті күні» аталатын әдістемелік күндердің уақытын тиімді пайдалана алады.

- Курс жұмысын жоспарлағанда практикалық тапсырмалардың көп болуына мән беру.
- Қажет болған жағдайда, зерттеуші-мұғалімдерге жекелей кеңес беру.

Қорыта келгенде, зерттеу жұмысының нәтижесінде Назарбаев Зияткерлік мектептерінің біріндегі зерттеуші-мұғалімдердің көпшілігі «Іс-әрекеттегі зерттеудің» оқыту мен оқу үрдісіне оң әсерін тигізетінін түсінетіндігі анықталды. Мұғалімдердің көпшілігі аталмыш зерттеу түрімен үнемі айналысуды көздейді. Мектепте зерттеушілер үшін арнайы курс ұйымдастырылып, жағдай жасалғанымен, атқарылып жатқан жұмыстарды жақсартуға бағытталған әрекеттер жоспарланған жөн. Себебі зерттеуші-мұғалімдер де, курс жүргізетін модераторлар да жүргізіліп жатқан іс-шаралар барысында біршама қиындықтардың орын алатынын байқаған.

Мектепте жоғарыда аталған ұсыныстардың енгізілуі «Іс-әрекеттегі зерттеуге» қызығушылық танытатын мұғалімдердің санын көбейтуге, мектепте орындалып жатқан жұмыстардың нәтижелілігінің артуына өз септігін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Мадеева И., Насығазы Б. & Салтыбаева Ж.// Преимущества и трудности проектов Action Research и Lesson Study АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» / VIII Халықаралық Ғылыми-тәжірибелік конференциясы. Презентация. <http://conferences.nis.edu.kz/wp-content/uploads/2017/01/NIS-Conference-2017-Madeyeva-Nassygazy.pdf> (2018, қаңтар).
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық//«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығының Әдістемелік кеңесі. Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2012.
3. Fullan, M. G. Why teachers must become change agents // Educational leadership, №50. 1993. 1-13 б.
4. Hien, T. T. T. Why is action research suitable for education? // VNU Journal of Science: Foreign Studies. №25(2). 2016. 97-106 б.
5. Zuber-Skenitt, O. Improving learning and teaching through action learning and action research // Higher education research and development. №12(1). 1993. 45-58 б.

ӘОЖ: 371.3

ОҚУШЫНЫҢ ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ ОЛАРДЫҢ БІЛІМ САПАСЫНА ҚАЛАЙ ӘСЕР ЕТЕДІ?

Жумаев Б.К.

Ақтау қаласындағы химия биология бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: жазылым дағдысы, жазылым дағдыларын бағалау, биологиялық диктант, swot-талдау, білу және түсіну, қолдану, талдау, жинақтау, бағалау

Ключевые слова: навыки письма, виды, жанры, биологический диктант, SWOT-АНАЛИЗ, знание и понимание, применение, анализ, синтез, оценка.

Keywords: the writing skills, types, genres, biological dictation, SWOT-ANALYSIS, knowledge and understanding, application, analysis, synthesis, assessment

Аннотация

Бұл мақалада оқушылардың жазылым дағдыларын дамыту, олардың білім сапасына қай дәрежеде әсер ететіндігін анықтау бағытындағы жүргізілген ғылыми жұмыстың нәтижелері зерделенеді.

Мақсаты: Оқушылардың академиялық жазылым дағдыларын қалыптастырудың тиімді жолдарын анықтау алынды. Жазылым дағдылары қазіргі кездегі академиялық тілдің қалыптасуындағы 4 дағдының бірі болып табылады.

Бұл жұмыстың өзектілігі оқушылардың бойындағы жазылым дағдыларын дамытуға деген қажеттіліктен туындады.

Зерттеу жұмысының болжамы: зерттеу жұмысы бойында жүргізілген эксперимент нәтижесінде оқушылар бойында жазылым дағдыларын белгілі бір дәрежеде дамытып және академиялық тілді қалыптастырады.

Зерттеу кезеңдері: I. Тақырыпты таңдау және мақсат қою. II. Сауалнама жүргізу, әдебиеттермен жұмыс. III. Тиімді әдістерді іздестіру, қолдану, бақылау, кері байланыс жүргізу, қайта

жоспарлау. IV. Әдістердің тиімділігін сараптау, талдау, қорытындылау, өз пікірімді ұсыну, тиімділігін дәлелдеп жариялау, әріптестермен бөлісіп кері байланыс алу.

Зерттеу әдістері: 1. Талқылау және әңгімелесу 2. Зерделеу 3. Сауалнама жүргізу 2. Мәліметтерді статистикалық өңдеу.

Зерттеу жаңалығы ретінде қолданылған әдіс – тәсілдердің тиімділігі статистикалық сараптау бойынша айқындалды. Жұмыс нәтижелері ретінде мұғалімдердің іс-тәжірибелерінде қолдануға болады.

Аннотация

В этой статье мы рассмотрим результаты исследовательской работы, чтобы определить, как развитие навыков письма студентов влияет на их качество образования.

Цель: Определение эффективных путей формирования навыков письма учащихся. Навыки подписки - один из четырех способов формирования текущего академического языка.

Актуальность этой работы связана с необходимостью развития навыков письма в студентах.

Гипотеза исследовательской работы: В результате экспедиции в исследование студенты развивают свои навыки письма определенным образом и образуют академический язык.

Этапы исследований: I. Выбор темы и установка цели. II. Анкетирование, работа с литературой. III. Поиск и использование эффективных методов, перепланирование, обратная связь. IV. Анализ эффективности методов, анализ, обобщение, представление собственного мнения, доказывание эффективности.

Методы исследования : 1. Обсуждение и собеседование 2. Изучение 3. Анкетирования 4. Статистическая обработка

Метод, используемый в качестве новизны исследования - эффективность наборов данных определялась статистическим анализом. Результаты работы могут быть использованы в педагогической практике.

Abstract

In this article, we look at the results of research work to determine how the development of writing skills of students affects their quality of education.

Objective: Determining effective ways to form students' writing skills. Subscription skills are one of four ways to build a current academic language.

The relevance of this work is related to the need to develop writing skills in students.

Research hypothesis: As a result of the expedition to the study, students develop their writing skills in a certain way and form an academic language.

Investigation phase: 1. Selecting a topic and setting a goal. 2. Questioning, working with literature. 3. Effective methods of monitoring, feedback, application, redevelopment. 4. Analysis of the effectiveness of methods, analysis, synthesis, presentation of one's own opinion, proving effectiveness

Method of research: 1. Discussion and interview. 2. Study. 3. Questionnaires. 4. Statistical processing

The method used as a novelty of research - the effectiveness of data sets was determined by statistical analysis.

Кіріспе

Мәселе: Оқушылар биология пәні бойынша анық түсінікті айтып бергенімен, оны толық жазуға және дәлелдемелерді келтіруге аса назар аудармайтынын байқадым. Оқушылар терминдерді өз түсінігі бойынша қысқа да нұсқа жазуға тырысады. Кейбір ұғымдарды нақты жазатын жауаптарға жалпылама көп сөзбен жауап беріп, нақты дәлелдеме келтірмейтін кездер көп болды. Осыған сүйене отырып, оқушылардың академиялық жазылым дағдыларын қалыптастырудың тиімді жолдарын анықтаудың қажеттілігі туындады.

Зерттеу тақырыбы: Оқушылардың жазылым дағдыларын дамыту олардың білім сапасына қалай әсер етеді?

Зерттеу мақсаты: Оқушылардың академиялық жазылым дағдыларын қалыптастырудың тиімді жолдарын анықтау.

Зерттеудің гипотезасы: Қазіргі дарынды оқушылар XXI ғасырдың талаптарына қол жеткізу үшін қажетті дағдылардың бірі – жазылым дағдыларын

калыптастырып, оларды бойына сіңіру керек. Зерттеу жұмысы барысында жүргізілген эксперимент нәтижесінде оқушылар бойында жазылым дағдыларын белгілі бір дәрежеде дамытып және академиялық тілді қалыптастыру маңызды.

Зерттеу кезеңдері

1. Тақырыпты таңдау және мақсат қою
2. Сауалнама жүргізу, әдебиеттермен жұмыс
3. Тиімді әдістерді қолдану, бақылау, кері байланыс жүргізу қайта жоспарлау
4. Әдістердің тиімділігін сараптау, талдау, қорытындылау, өз пікірімді ұсыну, тиімділігін дәлелдеп жариялау

Зерттеу әдістері

1. Талқылау және әңгімелесу
2. Зерделеу
3. Сауалнама жүргізу
4. Статистикалық өңдеу

Негізгі бөлім:

Идеяны түсіну

Жазылым дағдысы тақырыпты аша білу, грамматикалық сауаттылық, өз ойын сын тұрғысынан дәлелдеу, қорытынды шешім шығарып, өз көзқарасын білдіру деңгейіне бағытталады.

Жазылым дағдыларын бағалау: шығармашылық бағыттағы сипаттау, баяндау (шағын әңгіме, эссе, қойылым сценарийі) және белгілі бір аудиторияға бағытталған дәлелді мәтіндер (үндеу хат, пікір, мақала, жарнама) жазу, (әңгіме, шығарма, эссе жазу, хат жазу, қорытынды шешім шығару, өз көзқарасын білдіру, цитатамен жұмыс).

1-кесте. Академиялық тіл мен тұрмыстық тілдің арасындағы айырмашылық

Тұрмыстық тіл	Академиялық тіл
Істеу Табу Сөйлеу Алу туралы айту	Өндіру Оқшаулау Бекіту, қабылдау мақұлдау Табу, тауып алу сипаттау, талқылау, түсіндіру; түсінік беру түсіндіру; ұғындыру.
Біз тәжірибеден қызық нәтиже алдық және алғашқы қателікті қайталамау үшін, біз оны қайтадан тәжірибе жасауға шештік.	Экспериментті аяқтау туралы деректерді талдау, бізді бірнеше күтпеген нәтижеге алып келді. Демек біз эксперименттерді дәлелдеудің дәлдігін тексеру үшін қайталауды ұйғардық.

Зерттеу кезеңі:

2-кесте. Әдебиеттерге шолудан басқа әріптестерімнің іс-тәжірибелерімен бөлісу мақсатында сауалнама жүргіздім.

ВОПРОСЫ ОТВЕТЫ 12

Сабақ барысында жазба жұмыстарын орындатудың білім сапасына әсері қандай?

12 ответов

Жазба жұмысын сауатты орындатып үйретер болса, білім сапасына әсері зор.

Жазылым дағдыларын жақсартады, сауатты жазып үйренеді.

орташа

12 класс оқушыларына ағылшын тілінде беретіндіктен ағылшын тілінде жазылым дағдысын дамыту, 12 және 3 компоненттерде қажет болады, оқу сапасында әсері бар себебі нақты жазылым пәндік тіл көрініс береді.

Өзіңдік оң әсері бар. Жазылым- өнімді әрекет. Жазылым дағдысы арқылы оқушының таным, түйін, сауаттылығы өміс көрінеді. Мұғалім оқушыға келесі әрекет көзін жоспарлауға кіріседі.

Жазба жұмыстарын жүргізу оқушылардың жиынтық бағалау жұмыстарының сапасын көтеруге жақсы ықпал етеді.

негізі әсері көз, бірақ сабақ түріне байланысты.

Оқушылардың оқуға тыңдаған материалдары бойынша түсініктерін тексере аламыз.

Жазба жұмыстары залпы оқушылардың білім сапасына үлкен әсер етеді деп ойлаймын.

Тікелей, емтиханда биология бойынша жазылым дағдысы тексеріледі.

ВОПРОСЫ ОТВЕТЫ 12

Оқушылар жазба жұмыстарының сапасын арттыру үшін қандай әдіс-тәсілдерді қолдануға болады?

11 ответов

неғұрлым қатесіз жазу және есте сақтауға мүмкіншілік

'turning dictation' from CLIL.

Жазылым алды, жазылым барысындағы, жазылымнан кейінгі тапсырмаларды қызықты етіп ұйымдастыруға арналған әдістер.

Сабақ барысында жазылым тапсырмаларының саны мен сапасын арттыру.

деңгейлік тапсырмалар

жазылымға қатысты әдістерлерді

аудиовизуалды материалдарды молынан пайдалануға болады, мәтін бөліктерімен орынды жұмыс жасау, тілдік материалдарды грамматикамен бірікте ала отырып жұмыс жасауға болады.

аргументтелген жазылым тәсілін өкі немесе үш объектінің ерекшеліктерін, ұқсастықтарын мен айырмашылықтарын қолдануға тиімді.

кері байланысты дүріс беру керек.

Қатемен жүйелі жұмыстану қажет.

Жоғарыдағы сауалнамада жауап берілді.

Оқушыларға ғылыми түсініктерді қамтыған тапсырмалар ұсынудың академиялық жазылым дағдыларының дамуына әсері қандай?

12 ответов

терминдер уиретіледі

Алдымен қылыми түсініктерге тоқталып өтер болса, жазылым дағдысына оң әсер етеді.

Ғылыми терминдер мен түсініктерді жазу арқылы оқушылар сауатты жазады.

орташа

Жоғарыда айтып өткендей академиялық тіл жазылым дағдысында ғылыми түсініктердің қалыптасуына ықпал етеді.

Оқушының сөздік қоры жетіледі Сөзді талғаумен қолдана алу дағдысы қалыптасады.

Жазба жұмыстарын зерттеу бағытындағы тапсырмаларда қолдану өте тиімді. Жазу барысында оқушылар өздерінің білімдерін жүйелеу жүргізеді.

оқушы дүріс жазып сипаттауды үйренеді.

Саралап оқыту үшін қажетті тапсырмалар оқушыларды оқыту стиліне сай қажеттіліктерін қанағаттандырады.

Әсері бар, ғылыми сөздерді қолдануға әсері болады

Оқушылардың ғылым негіздерін жақсы меңгеруіне жағымды әсер етеді.

Өзіңіздің осы тақырыпта жасаған зерттеу жұмысыңыз бар ма, болса қандай жетістікке жеттіңіз және оны одан әрі қалай дамытуға болады?

12 ответов

Бар. Тіл, әдебиет сабақтарында тілдік дағдыларға ортақ сөз, сөз тіркестерін беру арқылы, оны сабақ процесінде орынды қолдана білуге дағдыландыру әрекетім оқушының жинақы тілмен сөйлеуге үйретті.

Оқушылардың зерттеушілік дағдыларын мәтінмен жұмыс арқылы дамыту бағытында жұмыс жүргізілді. Оқушылар түрлі ақпарат көздерінен алынған ғылыми, ғылыми-жауапкершілік мәтіндерден жұмыс жүргізді, оларды салыстырды.

жоқ

10,12 сынып оқушыларын емтиханда дайындағанда апта сайын ұйымдастырылатын мониторинг жұмыстары академиялық жазылым дағдыларының дамуының сапасын арттырды.

Зерттеу жұмысын жасамадым

Иә, менің зерттеу жұмысымның тақырыбы "Жоғары дәрежедегі сұрақтарды пайдалана отырып оқушылардың жазылым дағдысын дамыту" деп аталды. Оқушылармен бірге ІЖБ жұмыстарында, сипаттау, түсіндіру сияқты сұрақтарға толыққанды жауап бермей, тек санамалап беру мені алаңдатты, бағалау кезінде қиындық туғызды. Мен сабақ барысында жоғары дәрежедегі сауалдар қойып, жауаптар алумен қатар, қалыптастырушы бағалау жұмыстарында да дағдылардың екінші тобын дамытуға арналған тапсырмаларды пайдаландым. Қазіргі кезде басты назарда ұстаймын, сабақ барысында, тарау бойынша жиынтық бағалау жұмыстарын өткізу кезінде барынша толық жауап берген жөн екенін ескертіп отырамын. Мәтінмен, дәлелмен жұмысты түрлендіріп отырамын.

Зерттеу сұрақтарын сараптау кезеңі:

- 1. Сабақ барысында жазбаша жұмыстардың тиімділігін қалай арттыруға болады? Әріптестердің көпшілігі өз тәжірибелерінде уақыттың жетіспеушілігі туындағанын ұсынды.
- 2. Оқушылар биологиялық ұғымдарды толық сипаттау үшін академиялық түсіндірме сөздіктерді білуі жеткілікті бола ала ма? Жұмыс жоспарын толық жүйелесе қанағаттандырады, бірақ ол да жеткіліксіз деген ұсыныс айтылды.
- 3. Оқушылардың нақты жауабын алу үшін қандай әдістер қолдану тиімді? (Жазбаша кері байланыс беру арқылы оқушылардың нақты жауап беруін жетілдіруге болады ма?) Кез келген жазылым жұмысының кері байланысы болу керектігін ұсынды. Ол оқушымен бірге талқыланғанда көпшілігінде тиімділік берген
- 4. Оқушылардың жазба жұмыстарының сапасын арттыру үшін қандай әдіс-тәсілдерді қолдану тиімді? ПОПС формуласы, 4 сөйлем, әдейі қате жіберілген қысқа мәтін, тақырып қате қорытындыланған сөйлемді түзету; **Когнитивтік даму** – адамның когнитивтік ортасының, атап айтқанда оның қабылдауының, есте сақтауының, ойының, тілінің, қиялының қалыптасуы мен дамуы процесі. Сәйкестендіру, Венн диаграммасы

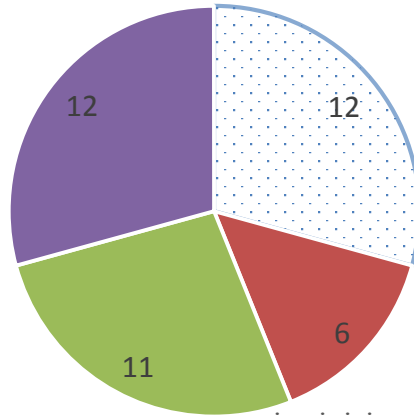
1-Диаграмма.

Зерттеу

сұрақтарын

сараптау.

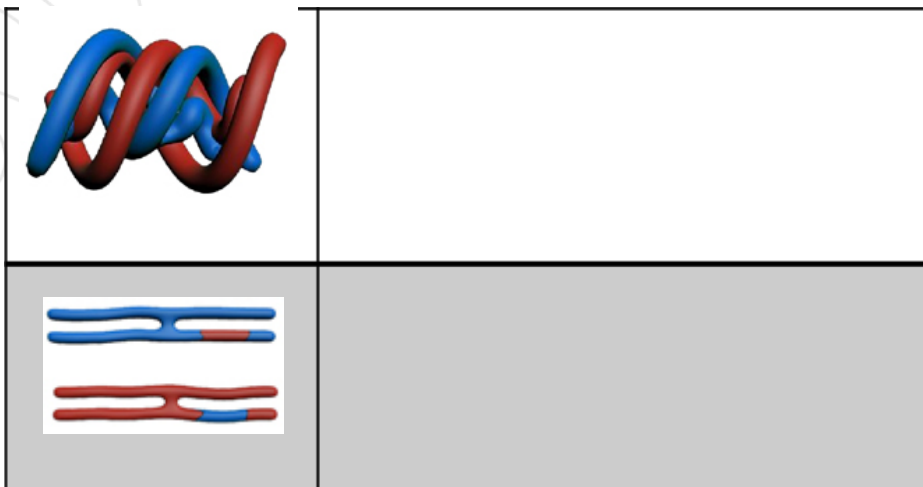
Зерттеу сұрақтары:

- Сабақ барысында жазбаша жұмыстардың тиімділігін қалай арттыруға болады?
- Оқушылар биологиялық ұғымдарды толық сипаттауы үшін академиялық түсіндірме сөздіктерді білуі жеткілікті бола ала ма?
- Оқушылардың нақты жауабын алу үшін қандай әдістер қолдану тиімді?(Жазбаша кері байланыс беру арқылы оқушылардың нақты жауап беруін жетілдіруге бола ма?)
- Оқушылардың жазба жұмыстарының сапсын арттыру үшін қандай әдіс-тәсілдерді қолдану тиімді?

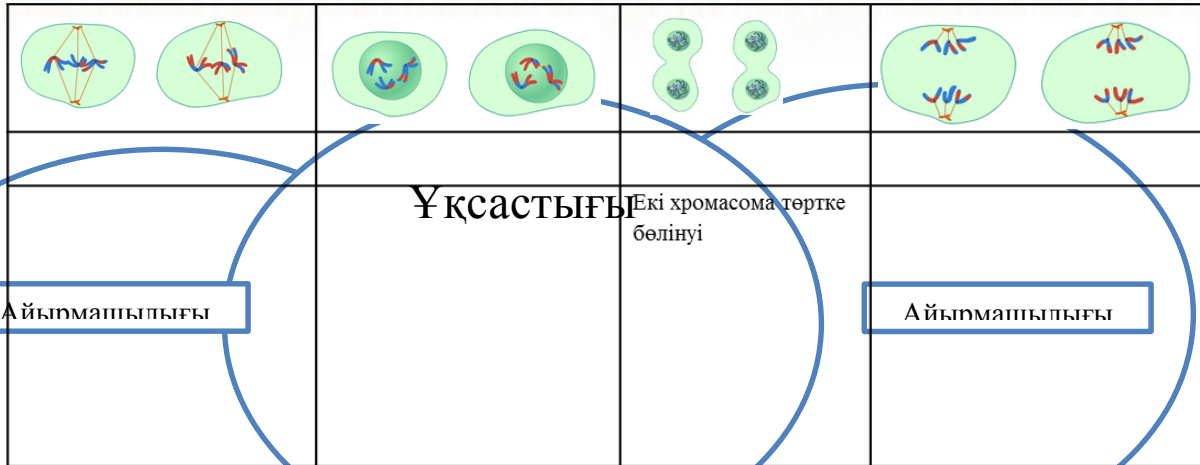
Зерттеу кезеңінде қолданылған әдістер түрі:

1-тапсырма. Суретке қарап анықтама бер

2-тапсырма. Мейоздың сатыларын анықтап, сипаттама бер

3-тапсырма. Венн диаграммасы

4-тапсырма. «ПОПС» формуласын қолдану

Айтылым және жазылым дағдыларын қалыптастыруда «ПОПС» формуласын қолдану өте тиімді. Тақырып бойынша өз пікірін дәлелдеп, көзқарасын білдіріп, шешім шығарады.

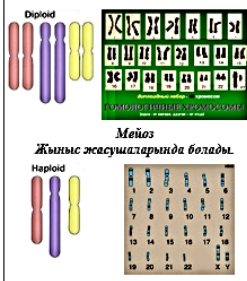
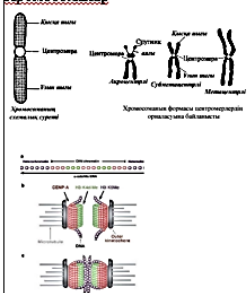
Оқушыларға «Қан жайында қызықты мәліметтер» атты мақала беріледі. Оқушылар мәтінді оқып, ПОПС формуласын толтырады. Тақырыбы: «Театр туралы мен не ойлаймын?»

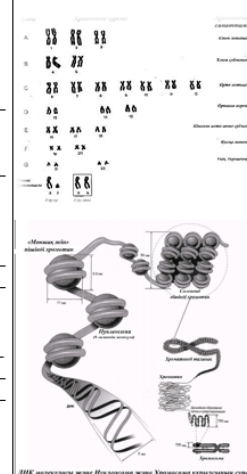
«ПОПС» формуласы

- Бірінші сөйлем «Менің ойымша, ... »
- Екінші сөйлем «Себебі, мен оны былай түсіндіремін ... »
- Үшінші сөйлем «Оны мен мына фактілермен, мысалдармен дәлелдей аламын ... »
- Соңғы сөйлем «Осыған байланысты мен мынадай қорытынды шешімге келдім».

5-тапсырма. Биологиялық диктант

Оқушы түйін сөздерді жазып академиялық тілде жазылым дағдылары қалыптасады.

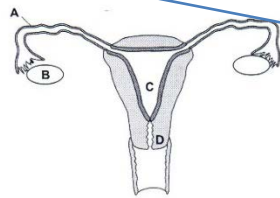
	<p>Сабақтың тақырыбы: <i>Адамның хромосомалық жинағының кариограмасын құру. Гендік мутациялануды зерттеу.</i></p> <p>Кілт сөздердің мағынасын түсініп жаз</p>	<p>Суреттегі таңбалардың атауын жаз</p> <p>Митоз <i>Аза жасушаларында болады.</i></p>	<p>Түзетулер мен енгізулер (мұғалімнің жұмысымен салыстыр)</p>
<p>• Сабақтың мақсаты: <i>Кариограмма құру, хромосомалар тобын ажырату, хромосома жинағының бұзылуын анықтау</i></p> <p>Бүгінгі тақырып бойынша оқушылар болжамы:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кариотип деп- _____ 2. Қалыпты Кариотип үшін мынадай сипаттама тән _____ <ul style="list-style-type: none"> • _____ саны қалыпты болады • _____ жұп құрып табысады. • _____ хромосомалық мутациялар болмайды. 3. Хромосома санының екі түрі болады, олар _____ 4. Кариограмма дегеніміз- _____ <ul style="list-style-type: none"> _____ ретімен орналастыруын айтады. 5. Кариотип және адам хромосомасы бірнеше белгілерге ие болады. Жалпы кариотип үшін және ағзадағы хромосомалар үшін ортақ көптеген ерекшеліктер бар. <ul style="list-style-type: none"> • _____ ДНҚ кешені болып табылады • _____ ДНҚ молекуласы орайды • _____ мындағы гистон кешенінің орауымы болады. • Хроматиннің әр аймағында конденсациялану деңгейі айқындалады, немесе сыртқы қоршауы өзгеше болады. • Жасушаның бөлінуі кезінде ықшамдалған хроматин, тығыз таяқша тәрізді құрылым түрін аласың. • Диплоидты хромосома жиынтығы бір-біріне гомологиялық хромосомалардың жұп жиынтығы болып табылады. 	 <p>Мейоз <i>Жыныс жасушаларында болады.</i></p> <p>Хромосомалар</p> <p>Кариограмма</p>	

<p>Осы тақырып бойынша мақсатына жеттіңбе, болжамың сәйкес келдіме</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Гомологиялық емес хромосомалар пішіні және ұзындығымен _____ • Барлық хромосомалар екі нықтан тұрады және олардың арасындағы нәзік аймағында – _____ Бірінші реттік керілу кезінде _____ • Кейбір хромосомалар екінші реттік керілу кезінде, Рибосомалық РНҚ генинің орналасқан аймағында болады. _____ • Кариотипте хромосоманың 3 түрі бар, олар _____ • Әрбір хромосоманың соңы _____ • Әрбір репликациядан кейін және жасушаның бөлінуі кезінде хромосоманың соңғы аймағында _____ • Диплоидты әйел жынысты дарада 2 X-хромосома _____ • Митоздың профаза және метафаза кезеңінде әрбір хромосома екі бірдей хроматидтен тұрады _____ <ol style="list-style-type: none"> 6. Геном (ағылшынша genome, грекше genos — шығу, тек) — хромосомалардың гаплоидты (сыңар) жиынтығында шоғырланған гендердің бірлестігі. Генотип өзгеруіне байланысты мутациялар гендік, хромосомдық және геномдық деп бөлінеді. 7. Гендік мутация ДНҚ молекуласындағы _____ болады. 8. Хромосомалық мутация, _____ құрылымы өзгереді. 9. Геномдық мутация — _____ 	 <p>Метафазалық хромосомалар тиші: 1— метacentрілік (екі бөлігі бірдей); 2— субметacentрілік; 3— акроcentрілік (екі бөлігі мүлде бірдей емес); 4— телocentрілік (екінші бөлігі жоқ) хромосома; 5— екінші тартылыс тіл центрілік хромосома; 6— спутникті хромосома. Ашық түсті денгелектер арқылы центромера көрсетілген</p>	
--	--	---	--

Әдістердің тиімділігі: Бұл әдістер оқушылардың жазылым дағдыларын қалыптастырып, олардың сұрақты талдау мен оған берілетін жауаптың нақтылығын, академиялық тілді менгеруін, сұрақтың түйін сөздерін жазуды дағдыландырады. Зерттеу барысында оқушылардан алынған мәліметтерді сарптасак:

1-сурет. Оқушылардың жазба жұмысын талдау.

- Бұл сұрақ адамның жыныстық көбеюі туралы.
- (a) Жыныстық жетілу кезеңінде екінші ретті жыныстық белгілер пайда болады. Әйелдерде пайда болатын екінші реттік үш жыныстық белгіні атаңыз.
1. Доспағай өсуі +
2. Мен шығуы алғаш циклі +
3. Дәуіс тапқы өзгерісі + [3]
4. Мамасы тапқы өсуі + 3+
- (b) Эстроген – әйелдердің жыныстық гормоны. Эстроген гормонының химиялық класын атаңыз.
- күміс заттар [1]
- (c) 27.1-суретте әйелдің репродуктивті жүйесінің бөлігін атаңыз.

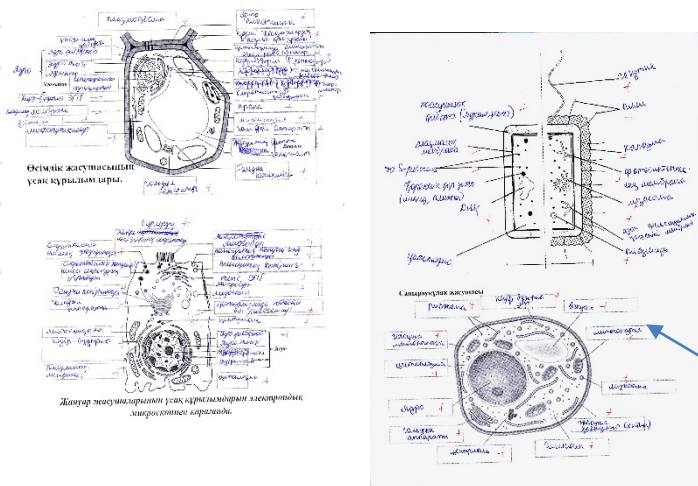
- 27.1-суретте репродуктивті жүйесінің төрт бөлігі А – D әріптерімен белгіленген. Берілген бөліктерді өріппен белгілеңіз:
- (i) эстроген шығаратын. B + [1]
- (ii) әдетте ұрықтану орын алатын. C - [1]

Орфографиялық кемшіліктер оқушының жазуын түсінуді қиындатады, бұл да оқу сапасының төмендеуіне алып келеді.

Гормондардың химиялық құрамы 4 типтен тұрады. Оларда бірнеше гормондар бар, оқушылар соның түйінін шатастырады. Оқушы жауабында қателік бар. Бұл жерде есте сақтау үшін Венн диаграммасын қолданған тиімдірек болар еді.

Жеке және топпен жасалған мына жұмысқа сараптама жасайтын болсақ,

2-сурет. Оқушылардың жұмысына

Орфографиялық кемшіліктер оқушының жазуын түсінуді қиындатады, бұл да оқу сапасының төмендеуіне алып келеді.

Қорытынды:

Оқушылардың жазба жұмысын ескере отырып, әріптестерімнің жұмыстарын саралай отырып, оқушылардың жазылым дағдыларын қалыптастыру үшін мынадай қорытындыға келдім. Бұны саралау үшін. **Оқушылардың академиялық жазылым дағдыларын қалыптастырудың тиімді жолдарын анықтауда SWOT-ТАЛДАУ.**

(Strengths ағылшын сөздерінен қысқарған – күшті жақтары, Weaknesses – әлсіз жақтары, Opportunities – мүмкіндіктері, Threats – қауіптер). Баламаларды салыстырудың жиі қолданылатын әдістерінің бірі.

Күшті жақтары

1. Оқушы нақты жауап беруге үйренеді
2. Академиялық тіл мен тұрмыстық тілдің ара жігін ажыратып жазады
3. Оқушы өзінің қателігін айқын көріп талдау жасай алады
4. Оқушының есте сақтау қабілетіне оң ықпал етеді

Әлсіз жақтар

1. Мұғалімнің көп уақыты материал дайындауға кетеді
2. Сабақ үдерісінде 2 немесе 3 әдістен көп қолдана алмаймыз, себебі бұл жағдайда тиісті нәтижеге қол жеткізу қиындайды
3. Дұрыс ұйымдастырылмаған жазба жұмыстары оқушыны ынталандырмайды.

Мүмкіндіктері

1. Оқушылардың академиялық тілде жазу дағдысын дамытады
2. Мәтінге қойылатын сұрақтарға назар аудартып, нақты жауап жазуға үйретеді

3. Мәтінді тану, оны түсіну, талдау, саралау, қорытынды жазу және пікірлер мен ұсыныс беруге дағдыландырады

Қауіп-қатер

1. Түсініксіз құрылған сұрақтар немесе тапсырмалар оқушылардың психологиялық күй-қалпына кері әсер етуі мүмкін

2. Жазба жұмыстары мен оларды жүргізу барысы үнемі қадағаланып, оларға кері байланыс беріліп отырмаса, оқушылар қате жазуға дағдыланады.

4-Диаграмма. Жыл соңындағы сыртқы жиынтық бағалаудың қорытындысында оқушылардың оқу үлгерімі 100% көрсетті.

4-кесте. Құрастырылатын сұрақтар Блум таксономиясына негізделген төмендегі үлгілерге сай болуы тиіс

Ойлау деңгейі	Сұрақтар үлгісі
Білу және түсіну	Не? Кім? Қашан? Не .... үлгісі болып табылады? .... не тұспалданады? .... басқаша қалай түсіндіруге болады? .... бұл үлгі боп табыла ма? Мен мұны өз сөзіммен сипаттай алам ба?
Қолдану	Бұл қалай пайдаланылады? Бұл немен байланысты? ... қандай жағдайларда?
Талдау	Неге? Қалай? .... себебі не болып табылады? Қорытынды үшін не нәрсе дәлел? ...себебі қандай? ...бір-бірімен қалай үйлеседі?

Жинақтау	Егер бұл іске асатын болса, осыдан кейін не болады? Теорияның болжамы іске аса ма? Алынған ақпарат негізінде қандай қорытынды жасадым? Бұл онымен қалай байланысты?
Бағалау	Бұл жақсы ма және неліктен? Бұл қисынды ма және не себепті?

5-кесте. Сұрақ және бағалау жүйесі көрсетілген

Білу	Қай жылы болды? Қайда болды? Қалай болды? Формуласын жазыңыз. Атап көрсетіңіз.	1-2 ұпай
Түсіну	Сөйлемді аяқтаңыз. Не білдіңіз? Неліктен? Сөйлемді өзгертіңіз. Өзара байланысын түсіндіріңіз. Өз сөзіңізбен айтыңыз.	3-4 ұпай
Қолдану	Бірнеше тәсілмен шешіңіз. Құбылыстың негізін түсіндіріңіз. Жорамалды тексеріңіз. Қорытынды жасаңыз.	5-6 ұпай
Талдау	Құрылымы қандай? Топтастырыңыз. Салдары не? Салыстырыңыз. Бөліктерге бөліңіз. Себебін талдаңыз.	7-8 ұпай
Жинақтау	Өз шешіміңізді көрсетіңіз. Алгоритм ұсыныңыз. Баламасын табыңыз. Бөліктерден құраңыз. Жүйелеңіз. Зерттеңіз.	9-10 ұпай
Білімді бағалау	Қосынды ойды бағалаңыз. Жетістіктерін атаңыз. Өлшемдерін көрсетіңіз. Сәйкестігі қандай? Қаншалықты дұрыс? Өз ойыңыз?	11-12 ұпай

Жазылым дағдыларын дамыту үшін жоспарлау барысындағы ұсынысым

1. Оқушыларды оқу үдерісіне белсенді қатыстыру
2. Сыныпта мәдени орта құру
3. Оқу мақсаттарын тұжырымдау
4. Тақырыбы мен мақсаты айқын, қол жетімді, берілген уақытқа есептеулі болу
5. Жазылым дағдыларына қойылатын критерийлері нақты болу
6. Оқушылардың түрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін оқытудың әртүрлі әдісін қолдану
7. Жазылым материалдары берілген уақыт төңірегінде орындай алатын болу
8. Сұрақ негізінен қысқа және толық жаупты жоспарлау
9. Оқушылардың материалдарды түсінгенін бағалайтын түрлі әдістерді қолдану
10. Анықталған қажеттіліктерге қарай оқу үдерісін бейімдеу және оқушыларға кері байланыс беру

Пайдаланылған әдебиеттер

1. https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-94-017-2243-8_3

2. <http://www.wallacefoundation.org/knowledge-center/Documents/How-Leadership-Influences-Student-Learning.pdf>

3. <http://engime.org/blum-ojlau-abileti-taksonomiyasi-ereket-etistikteri.html>

Педагогикалық диалог № 1 (11). 2015 жыл ISSN2308-7668. 14-бет

ӘОЖ: 372. 881.1

ЗАМАНАУИ ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА БЛОГ ПІКІР ЖАЗУДЫҢ СТИЛЬДІК ЖӘНЕ ТІЛДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жануриева Г.Б.

Орал қаласындағы физика-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: блог пікір, сауатты блог, жанр.

Ключевые слова: блог, современный урок, грамотный блог, жанр.

Keywords: blog, web log, write a grammar.

Аннотация

Бұл мақала қазіргі қазақ тілі сабақтарында блог пікір жазудың жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдауға арналған. Блог пікір жанрлық жағынан публицистикалық стильге жатады. Жанрлық және стильдік жағынан блог пікірге мынадай талаптар қойылады:

- ✓ сөз өте жинақы, тұжырымды болып құралады;
- ✓ экспрессивті, екпінді болады;
- ✓ тыңдаушыларын коммуникативтік байланысқа тартатындай болып құралады;
- ✓ тақырыбы өмірдің әр саласына байланысты болғандықтан, ол тақырыбына сай ғылыми стильге, көркем әдебиет стиліне жуықтап келеді және т.б

Ал блог пікірдің тілдік ерекшелігіне қойлатын талаптар мыналар:

- ✓ экспрессивті сөздер, мақал-мәтелдер, тұрақты тіркестер, сөйлемдер;
- ✓ тақырыпқа сай терминдер, неологизмдер;
- ✓ толымсыз сөйлемдер, эллипсис сөйлемдер;
- ✓ тыңдаушылардың көңілін бұратын қаратпа сөздер, сұраулы және лепті сөйлемдер.

Қазақ тілі сабақтарында блог пікір жазу оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады және өзіндік позицияларын танытуда маңызды рөл атқарады. Жоғарыда аталған талаптарды орындағанда ғана сауатты блог жаза аласыз.

Аннотация

Эта статья посвящена анализу жанровых и языковых особенностей блога на современных уроках казахского языка. Комментарий в блоге - это жанровый аспект публицистического стиля. Ниже приведены требования к просмотрам блога в жанре и стиле:

- ✓ слово очень компактно, концептуально;
- ✓ выразительный, интенсивный;
- ✓ он предназначен для привлечения слушателей к коммуникативной коммуникации;
- ✓ Поскольку предмет связан со всеми аспектами жизни, он тесно связан с темой научного стиля, художественной литературы и т. Д.

И требования к языковой специфике блока:

- ✓ фразеологизмы, пословицы, поговорки, фразы;
- ✓ термины, неологизмы;
- ✓ неполные предложения, предложения эллипса;
- ✓ лозунги, слова обращения, которые понравятся слушателям.

Написание сообщений в блогах на уроках казахского языка - отличный способ повысить интерес учащихся к предмету и играет важную роль в выражении их позиции. Вы можете написать грамотный блог только в тех случаях, когда вы отвечаете вышеуказанным требованиям.

Annotation

This article is devoted to the analysis of the genres and languages of the genre of modern languages in the Kazakh language. Comment in the block is a genre aspect of the publicist style. A little bit of demand in the genre and style of the Prologum block:

- ✓ The word is very compact, conceptual;
- ✓ intuitive, intense;
- ✓ Forwarding of communicative communicators to ten communicators;
- ✓ The subject matter is associated with all aspects of the life, with a direct connection to the science style, the monumental literatures, etc. D.

And the requirements for the language specificity of the block:

- ✓ phraseology, proverbs, chapters, phrasals;
- ✓ term, neologisms;
- ✓ unfavorable suggestions, ellipsis propositions;
- ✓ Snooze, hurt feelings, who are sorry to hear.

The postings in the blocks of the Kazakh language are very good - it is a great opportunity to get excited and to play a significant role in the development of their positions. You can only write a grammar blog just in case when you are trying to get the most out of your expectations.

Интернет қолданушылар арасында айтарлықтай танылмалдылыққа ие болған блогерліктің қызметі қандай, қандай пайдасы бар? Блог оқып, блог жүргізіп жүрген адамдар қаншалықты сауатты? Блог оқу, блог жүргізу тәрбие құралы бола ала ма? Мақала барысында осы сұрақтардың жауабын іздейтін боламыз.

Блог сөзінің тарихына шолу жасайтын болсақ, «Блог» сөзі қазақ тіліне ағылшынның «blog, web log» сөзінен енген. Білдеретін мағынасы – интернет-журнал немесе онлайн-күнделік. Блог үнемі енгізіліп отыратын жазба немесе сурет т.б. мультимедиялық ақпарат болуы мүмкін. Бұл жұмыста біз мәтін үлгісінде жазылатын блог төңірегінде сөз қозғамақпыз. Арнайы сайтта блог жүргізіп, жазбалар қалдырып отыратын адамды «блогер» деп атайды. Бүгінгі таңда өзінің жеке блогін жүргізіп, мол табысқа жетіп, блогер атанып жүрген адамдар баршылық.

Блог түсінің шығу тарихына тоқталар болсақ, ойлап табушысы Йорн Баргер деген азамат болып табылады. 1997 жылы 17 желтоқсанда алғаш рет блог термині қолданылған екен. Кейін Эван Уильямс деген азамат блог сөзін ағылшын тілінде зат есім (blog) және етістік ретінде (to blog – блогті өзгерту немесе блогке жіберу) қолданып, осы арқылы блогер термині қалыптасқан. Блогерліктің дамуына blogger.com сайтының ашылуы негіз болды.

Білім саласындағы жаңа реформалар қазақ тілі мен әдебиетіне сабақтарына айтарлықтай өзгерістер енгізді. Оқытуда жаңа педагогикалық әдіс-тәсілдер, озық ақпараттық технологиялар пайда болды. Бүгінгі заманауи қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында шығармадан гөрі эссе, мақала, креативті жазбалар, блог пікір сынды жазылым жұмыс түрлері ұтымды қолданылады. Бұл бір жағынан оқушының пәнге деген қызығушылығын арттырса, екінші жағынан оқушыны өмірге бейімдейді. Яғни қарапайым сабақта жазып үйренген үлгіні оқушы өмірде тиімді пайдалана алады.

Осы мақалада мен қазақ тілі сабақтарында блог пікір жазудың жанрлық және тілдік ерекшеліктеріне тоқтала отырып, сауатты блог пікір жазудың алғышарттарын анықтамақпын.

Блогке қатысты әр түрлі пікірлер мен зерттеулерді саралай келе, сапалы әрі сауатты блог жазудың маңызды деген ережелерін іріктедік.

Біріншіден, блог – бұл публицистикалық стильдің жанрлық түрі. Блог пікір туралы сөз қозғаған кезде публицистикалық стиль ерекшеліктерін жете түсіне білуіміз керек. Блог жазу барысында публицистикалық стильдің жанрлық ерекшеліктерін қатаң сақтауымыз қажет.

Публицистикалық стильдің жанрлық түрі болып табылатын блог пікір де жұртқа үндеу, үгіт айтуда, белгілі бір тұжырымды насихаттау мақсатында пайдаланылады. Блог пікірге қоғам үшін және де сол кезеңде мәні бар мәселелер тақырып болады. Мысалы, саяси, экономикалық, экологиялық мәдени, моральдық мәселелер. Блог пікірдің мақсаты – жұртшылықты қоғамдық мәні бар іске қатыстыру, жұртшылықтың санасына ықпал ету. Сондықтан да блог пікір жазу арқылы біз көпшіліктің санасына әсер етіп, белгілі бір түйіткілді мәселеде шешім қабылдауына ықпал етуіміз мүмкін. Бүгінгі ақпараттық-технология заманының маңызды бөлігі болып табылатын блог пікірлер сауатты болуы үшін публицистикалық стильдің талаптарына жауап беруі керек.

Осы міндетіне сай публицистикалық стильдің басты сипаты қалыптасқан. Блог пікір публицистикалық стильдің жанрлық түрі ретінде төменде аталған сипаттарға сай болуы шарт.

I. Публицистикалық сөз өте жинақы, тұжырымды болып құралады

Оқырмандарыңызға жеткізгіңіз келетін ойдың, пікірдің маңыздылығы қаншалықты жоғары болса да, блогіңіз мейлінше жинақы, жүйелі, тұжырымды болғаны дұрыс. 500-1000 сөзден тұратын сіздің пәлсапалық пікіріңізден оқырман жалығуы мүмкін, сондықтан да тоқсан сөздің тобықтай түйінін тартымды беруге дағдыланған жөн. Сіздің оқырмандарыңыздың жас ерекшелігі, интеллектуалдық қабілеті, ақпаратты қабылдау жылдамдығы сан түрлі, сондықтан тіліңіз жеңіл болғаны дұрыс.

II. Сөз экспресивті, екпінді болады

Блог пікір қоғамды пікірді қалыптастыруға, оқырманның санасына әсер етуге бағытталған болғандықтан, пікір мәтінінде адамның бойында жағымды эмоция тудыратын экспресивті, екпінді сөздер болғаны дұрыс. Мысалы: **«Болашақ білімді жастардың қолында! Заман талабына сай білім алуы керек.»**

III. Сөз тыңдаушыларын коммуникативтік байланысқа тартатындай болып құралады;

Блогің жалпы мақсаты - оқырманмен коммуникативтік байланысқа түсу, өзекті мәселе бойынша пікірлесу, кері байланыс алу. Сіздің жазғаныныңыз тек өзіңіз үшін қызмет етпеуі керек, жазған блог пікіріңіз қоғамға, оқырманға пайдалы болу керек. Сондықтан да міндетті түрде оқырмандарыңыз өз пікірлерін қалдырып отырса ғана, сіздің блогіңіздің өз мақсатына жеткені.

IV. Публицистикалық стильдің тақырыбы өмірдің әр саласына байланысты болғандықтан, ол тақырыбына сай ғылыми стильге, көркем әдебиет стиліне жуықтап келеді.

Блог жазаған кезде ескерер тағы бір жайт – қозғалғалы отырған мәселеңіздің тақырыбы. Қоғап отырған тақырыбыңызға сай публицистикалық стильге басқа да стильдердің элементтерін араластырып жазуға болады. Мысалы, белгілі бір көркем шығарма туралы блог жазып отырсаңыз, көркем әдебиет стилінің элементтерін қосып жазсаңыз да артық етпейді.

Аталғандардың барлығы блогтің жанрлық ерекшелігін танытады. Сауатты, сапалы блог пікір жазу үшін міндетті түрде публицистикалық стильдің жанрлық ерекшелігіне қойылатын талаптарды сақтаған дұрыс.

Публицистикалық стильдің сипатына сай мынадай тілдік тұлғалар қатынасады:

- а) экспрессивті сөздер, мақал-мәтелдер, тұрақты тіркестер, сөйлемдер;
- ә) тақырыпқа сай терминдер, неологизмдер;
- б) толымсыз сөйлемдер, эллипсис сөйлемдер;
- в) тындаушылардың көңілін бұратын қаратпа сөздер, сұраулы және лепті сөйлемдер.

Осы тұлғалар публицистикалық сөзге экспрессивтік екпін, ырғақ, жинақылық бейне береді.

Публицистикалық сөздің қоғамдағы мәні өте зор. Ол қоғам мүшелерін ұлы істерге жұмылдырады, ұлы идеяларды дәріптейді.

Сондықтан публицистикалық сөздердің ерекше оқиғаларға байланысты туғандары, ерекше мәнділері, көркемдері ел есінде мәңгі қалады. Оның авторлары, атақты шешендер ұмытылмайды. Антика заманындағы грек Демосфен бүгін де ауыздан түспейді. Төле би, Қазыбек би, Әйтеке би сөздерін әр қазақ біледі. Отан соғысы жылдарындағы Б.Бұлқышев сөздері жауынгерлерімізді шабуылға бастады.

Публицистикалық сөз зор талант, мол біліммен қатар дайындықты қажет етеді.

Блог пікір жазу – бүгінгі ақпараттық-технологияның қарыштап дамып тұрған заманның жемісі. Бірақ көпшіліктің санасына ой салатын, көңілін оятатын блог пікір сарынындағы ой-пікірлер қай заманда да болды. Мысалы, қазақтың би-шешендерінің, ақын-жазушыларының, ел басқарған көсемдерінің ұранды сөздері бүгінгі заман көзқарасымен қарағанда блог пікірдің тамаша үлгісі болар еді. Сондай пікірдің бірі ретінде Ұлы Отан соғысы жылдарындағы жауынгер-жазушы, публицист Баубек Бұлқышевтың шығармаларында блог пікірге үлгі ретінде алуға болатын үзінділер баршылық. Мысалы:

«Шығыс ұлы! Сонау туған өлкең Арқаны есіңе түсірші. Ондағы мейірімді халықты, бізді тәрбиелеп өсірген Отан-ананы еске түсірші! Сен соларды сүйетін едің. Бүгін сол шын махаббатты іс жүзінде көрсету керек болып отыр.

Отан деген бір-ақ сөз. Бірақ осы сөздің мағынасына тең келер ешбір сөз жоқ. Сол ардақты Отан бүгін қауіпте тұр.

Менің көз алдыма: «Қарағым, ұлым, тағдырым сенің қолыңда» деп тұрған ізгі ана – Қазақ әйелінің бейнесі келеді. Бұл маған Отан өміріне төнген қауіпті аңғартады. «Ұланым, туған еліңді сақтап қал!» дегендей болады. Осы лебіз жанды жанып, күш қуатты тасытады.» (Баубек Бұлқышев «Шығыс ұлына хат»)

Публицистикалық стильдің жанарлық және тілдік ерекшеліктеріне толықтай жауап беретін бұл үзінді сол кездегі жастардың жігеріне қанат бітіріп, Отанға деген махаббаттарын арттырса керек.

Тағы да бір сондай үлгіге алаш қайраткері Міржақып Дулатовтың «Қазақ тілінің мұңы» тақырыбындағы мақаласынан үзіндіні жатқызуға болады. Әр дәуірдегі қазақ тілінің мұңын, қиын тағдырын айта келе, оқырмандарға ой салып, ана тіліміздің мұңын мұндап, жоғын жоқтауға ат салысқаны сөзсіз.

«Мен заманымда қандай едім? Мен ақын, шешен, тілмар бабаларыңның бұлбұлдай сайраған тілі едім. Мөлдір судай таза едім. Жарға соққан толқындай екпінді едім. Мен наркескендей өткір едім.

Енді қандаймын?

Кірленіп барамын, былғанып барамын. Жасыдым, мұқалдым.

Мен не көрмедім?

Маған әкеліп араб пен парсыны қосты. Бертін келе шүлдірлетіп ноғайды, былдырлатып орысты араластырды. Бір күндерде мені мүлде жоқ қылғысы келгендер де болды...Төңкеріске шейін көрмегенім қалған жоқ. Төңкеріс болмаса бейшара қазақ менен айырылатын да шығар деп едім» (Міржақып Дулатов. Алашым, Ардағым, 2012 «Қазақ тілінің мұңы» мақаласы, 171-бет)

Осы блогтің тілдік және жанрлық ерекшеліктеріне тоқталар болсам:

Тілдік ерекшелігі:

I. Сауатты блог

а) Блог жүргізудің ең басты талабы – сауатты жазу. Блогер грамматикалық, пунктуациялық заңдылықтарды қатаң сақтауы тиіс, себебі ол көпшілік алдында сол тілді насихаттаушы болып табылады. Кейбір блогерлерде кездесетін қателік – қазақтың төл әріптерінің орнына кириллицадағы ұқсас әріптерді жазу. Мысалы: «ә – а», «ғ – г», «ң – н», «і – и», «қ – к», «ө – о», «ү,ұ – у».

ә) Тілдерді араластырмай жазу. Қазақ тілінде жазылған блог пікірдің ішінде қазақша баламасы бар орысша (т.б. тілдер) сөздер қолданылмағаны дұрыс. Термин сөздерді қолдансақ та, оқырмандарға түсінікті болуы үшін қысқаша түсіндірмесін берген жөн. Бұл да тілдік сауаттылықты сақтаудың бір жолы болып табылады.

б) Әдеби тіл нормасын сақтау. Блог бұл желідегі барлық оқырмандарға арналады. Сондықтан әдеби тіл нормасын сақтап, тіл тазалығына мән берген дұрыс. Диалект, говор, варваризм, түрлі «паразит» сөздерді қолданбай, жалпыға түсінікті тілде жазылған блог түсінуге жеңіл болды.

Мақалада блог пікір жазудың жанрлық және тілдік ерекшелігіне қойылатын басты талаптарды анықтауға тырыстық. Әр сыныптың оқу мақсатына сай блог пікір жазуға оқушылардың құзіреттелігін дамыту үшін жеңілден күрделіге принципі арқылы тапсырмалар іріктеу.

Қазақ тілі сабақтарында блог пікір жазу – оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады және өзіндік позицияларын танытуда маңызды рөл атқарады. Жоғарыда аталған талаптарды орындағанда ғана сауатты блог жаза аласыз.

Пайдаланған әдебиеттер

1. М. Дулатов. Алашым, Ардағым, «Қазақ тілінің мұңы» мақаласы, 2012 171-бет
2. Р.Әмір, М.Атабаева. Қазақ тілі. 9-сынып. «Мектеп», 2009, 78-83 б.б.
3. Р. Құтқожина, Қ. Бітібаева, Қ. Жаманбаева. Әдебиет. 7-сынып. Алматы «Атамұра», 2007, 165-168 б.б.

Петр Смирнов. Правила введения правильного блога. <https://www.cossa.ru/216/11886/>

ӘОЖ: 373.55

МҰҒАЛІМДЕРДІҢ УӘЖДЕМЕСІ МЕН ЖҰМЫС ӨНІМДІЛІГІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР

Жаксылыкова Б.О., Суюндиқова Г.С.

Ақтау қаласындағы химия-биология бағытындағы

Назарбаев Зияткерлік мектебі

ҚАЗАҚСТАН

Түйін сөздер: мұғалімдердің уәждемесі, өнімділік, нәтижелілік, гигиеналық факторлар, уәждемелік факторлар.

Ключевые слова: мотивация учителей, производительность, эффективность, гигиенические факторы, мотивационные факторы.

Key words: teachers' motivation, productivity, efficiency, hygienic factors, motivational factors.

Аннотация

Назарбаев Зияткерлік мектептерінің бірі үлгісінде жасалған бұл зерттеу мұғалімдердің уәждемесіне әсер ететін оң және теріс факторларды анықтайды. Автор алдымен уәждеме мен жұмыс өнімділігі арасындағы байланысты қарастырады. Содан соң Герцберг теориясын негізге ала отырып, мұғалімдердің тиімді еңбек етуіне әсер ететін гигиеналық факторларды және бұл факторлармен қаншалықты қанағаттанғандығын анықтайды. Зерттеу соңында автор анықталған қиындықтарға сәйкес шешу жолдарын ұсынады.

Аннотация

Это исследование, разработанное в одной из Назарбаевских интеллектуальных школ, определяет положительные и отрицательные факторы, влияющие на мотивацию учителей. Вначале автор рассматривает взаимосвязь между мотивацией и производительностью. Затем, основываясь на теории Герцберга, он определяет гигиенические факторы, которые влияют на эффективную работу учителей и насколько они удовлетворены этими факторами. В конце исследования автор представляет решения выявленных проблем.

Abstract

This study, carried out in one of the Nazarbayev Intellectual Schools, identifies the positive and negative factors that affect teachers motivation. The author first examines the relationship between motivation and productivity. Then, based on Herzberg's theory, author determines the hygienic factors that affect teachers' effective work and how satisfied they are with these factors. At the end of the study, the author presents solutions to the identified problems.

Соңғы жылдары мұғалімдердің уәждемесі білім беру саласында негізгі зерттеу нысанына айналды. Себебі мұғалімдердің уәждемесі мектептегі оқыту үдерісінің нәтижелілігіне, оқушылардың оқуға деген уәждемесіне ғана емес, жалпы білім беру саласындағы жаңартпалар мен реформалардың жүзеге асуына тікелей әсері бар [1]. Мысалы, уәждемесі жоғары мұғалімдер жаңа әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы үкімет немесе әкімшілік тарапынан бағытталған жаңа бастамалардың оң дамуына үлесін қосады. Мұндай мұғалімдер кәсіби біліктілікті дамыту мақсатында үнемі ізденісте болады. Алайда кей кезде жұмысбастылық салдарынан мұғалімдердің жұмыс жасауға ынтасының төмендегенін байқауға болады. Бұл өз кезегінде ұжым арасындағы ахуал мен мектеп жұмысының нәтижелілігіне кері әсерін тигізіп, сонымен бірге жоғарыдан келген жаңа бастамалардың сәтсіз орындалуына әкелуі әбден мүмкін. Осы орайда Назарбаев Зияткерлік мектептерінің біріндегі мұғалімдердің уәждемесін зерттеуді жөн көрдік. Өйткені мұғалімдердің уәждемесі – мектеп жұмысының табысты болуының бірден-бір кепілі екенін ұйғардық.

Зерттеу жұмыстың мақсаты – мұғалімдердің уәждемесі мен жұмыс істеу өнімділігіне әсер ететін оң және теріс факторларды анықтау және шешу жолдарын ұсыну. Берілген мақсатқа жету үшін зерттеу барысында келесі міндеттер атқарылады:

- 1) уәждеме мен өнімділіктің өзара әсерін анықтау;
- 2) мұғалімдердің уәждемесін көтеретін және кері әсер ететін факторларды анықтау;
- 3) мұғалімдердің және мектеп ұжымының уәждемесін көтеру жолдарын ұсыну.

Зерттеудің теориялық негіздемесі. Кез келген мекеменің немесе ұйымның өнімділік тиімділігін арттырудың негізгі факторы – белсенді еңбекке ынталандыру және жоғары өнімді еңбекке уәждеме жасау. Ал уәждеме дегеніміз не? Басқарушылық психологияда маңызды деп танылған уәждеме ұғымының мағынасын ашу барысында бірнеше анықтаманы қарастырдық. Біреулер уәждемені ұйымның мақсатқа жету процесі ретінде таныса, енді біреулер уәждемені ішкі және сыртқы әсерлер ықпалынан өз қажеттіліктерін қанағаттандыру процесі деп таниды. Ал қазіргі заманғы психологияда «уәждеме» сөзі қосарлы мағынада қолданылады: мінез-құлықты анықтайтын факторлар жүйесі ретінде (бұған, атап айтқанда, мұқтаждықтар, мотивтер, мақсаттар, ниеттер, ұмтылыстар және тағы басқалар жатады) және белгілі бір деңгейдегі мінез-құлықты қамтамасыз ететін, ынталандыратын және қолдайтын үдерістің сипаттамасы ретінде [2, 43 б]. В.А. Дубровскаяның пайымдауынша: «Уәждеме – бұл сыртқы және ішкі қозғаушы күштердің жиынтығы, олар адамды белгілі бір қызметке итермелейді, шекараларға және қызмет формаларына сұрау қояды және осы қызметке белгілі бір мақсаттарға жетуде бағыт береді» [3, 51 б]. Қорытындылай келгенде уәждеме бұл – тұлғаның бағытын айқындайтын, алға қойған мақсатқа жетелейтін және белсенділікті тудыратын түрткілер мен қозғаушы күштердің жиынтығы деп атауымызға болады.

Білім беру тәжірибесінде уәждеме педагогикалық қызметтің маңызды компоненттерінің бірі болып табылады. Жоғары уәждеме мұғалімдердің кәсіби дамуына, өзін-өзі жетілдіруіне зор үлес қосады [4]. Ал мектептегі мұғалімдердің кәсіби дамуы өз кезегінде педагогикалық ортаға, оқытушылар құрамы және оның мүшелерінің кәсіби қызметіне де әсер етуі мүмкін. Сол себепті мұғалімдерді кәсіби дамуға ынталандыру – болашақта мектеп жұмысының нәтижелі болуына кепіл деп айтуымызға болады. Мәселен, ЭЫДҰ-ның «Мектеп көшбасшылығы» құжатында: «...мектептердің басшылары мұғалімдердің уәжі мен қабілетіне ықпал жасай отырып және олар жұмыс істеп, оқып отырған орта мен ахуалға әсер етіп, мектеп үлгерімін арттыруда басты рөл атқарады...» деп жазылған [5]. Яғни мұғалімдердің уәждемесін арттыру, кәсіби даму үшін қолайлы жағдайлар жасау, ұжым арасындағы ахуалды жақсарту мектеп басшыларының мүддесінде. Мектеп басшылары осы әрекеттер арқылы мектептің өндірістігіне, тиімділігіне, нәтижелілігіне ықпал ете алады. Сондықтан берілген зерттеу нәтижелері алдымен мектеп әкімшілігіне және басшыларға пайдалы болады.

Зерттеу жұмысының теориялық негізі ретінде Фредерик Герцбергтің «Екі факторлы гигиеналық теориясы» алынды. Адамның қажеттіліктеріне негізделген бұл уәждеме теориясы факторлардың екі тобын қарастырады: гигиеналық факторлар (жұмыс орынның саясаты, жұмысты бақылау дәрежесі, жалақы, жеке

адам аралық қатынастар, денсаулыққа әсер етуші факторлар секілді сыртқы уәждер) және уәждемелік факторлар (жетістік, қызметте жоғарылау, жұмыс нәтижелерін мойындау, жауапкершіліктің жоғары дәрежесі және шығармашылық іскерлік өсу мүмкіндігі секілді ішкі уәждер). Герцберг бойынша гигиеналық факторлар жеткілікті болса, адам жұмысына қанағаттанады. Ал уәждемелік факторлардың болуы жұмысшылардың уәждемсін арттырып, тиімді жұмысқа итермелейді. Герцбергтің пайымдауынша, жұмысшыларда қанағаттанбаушылық сезімі пайда болғанда, басшы ең алдымен қанағаттанбаушылық тудыратын гигиеналық факторларға көңіл аудару керек және оны жою үшін барлығын жасау керек. Жұмысшылардың қанағаттанбаушылығы мүлдем жойылды деген жағдайда ғана басшы уәждемелік факторлардың қолданыс табуына назар аудару керек және жұмысшылардың қанағаттанушылық жағдайына жету механизмі арқылы жоғары еңбек нәтижелеріне қол жеткізуге тырысу керек [2].

Берілген теорияға сүйене отырып алдымен мектеп мұғалімдерінің өнімділігіне әсер ететін гигиеналық факторларды және мұғалімдердің олармен қаншалықты қанағаттанғандығын зерттеу жұмысының эмпирикалық бөлімінде қаратсырамыз.

1. Зерттеу әдістемесі. Зерттеудің негізгі әдістемесі – кейсті зерттеу («case study»). Зерттеу жұмысы Назарбаев Зияткерлік мектептерінің бірін ғана қамтитын болғандықтан, осы әдістемені тандауды жөн көрдік. Зерттеу жұмысына қажетті деректерді жинау сауалнама әдісі арқылы жүзеге асты. Зерттеу барысында екі сауалнама жүргізілді.

Бірінші сауалнама Т.Н. Сильчинкованың «Педагогикалық мамандықты тандау мен педагогикалық қызметті ынталандыратын уәждер» атты әдістемесіне негізделген. Басты мақсаты – мұғалімдер үшін педагогикалық мамандықтың маңыздылығын анықтау. Мамандық тандауға ынталандырған негізгі уәждерді анықтайтын бұл сауалнамаға 51 мұғалім қатысқан болатын. Сауалнама онлайн түрде ғаламтор желісі арқылы мұғалімдерге жіберілген болатын. Сауалнама құру құралы ретінде «гугл форма» қолданылды. Сынақтан өтушілер сауалнамада берілген уәждерді бес балдық шкала (0-1-2-3-4-5) арқылы маңыздылығын бағалауға тиіс еді.

Келесі сауалнама Герцберг теориясына негізделіп, мұғалімдердің жұмыс шарттарымен, яғни гигиеналық факторлармен қаншалықты қанағаттанатындарын, сондай-ақ қандай факторлар жұмысты тиімді және тиімсіз орындауға ықпал ететіндігін анықтайтын болады. Сауаланмада мұғалімдердің жұмыс орнына деген қатынасын, мектеп ішіндегі ахуалды, жұмыс кестесін, кәсіби даму үшін берілетін мүмкіндіктерді, мектеп басышылығымен әкімшілігінің қатынасын, мұғалімдердің жалақысымен қанағаттанушылығын және тиімді еңбек етуге итермелейтін факторларды қамтитын жалпы саны 34 сұрақтан тұрады. Бұл сауаланма да «гугл форма» онлайн платформасы арқылы құрылып, мұғалімдерге жіберілген болатын. Берілген сауалнамада 95 мұғалім жауап берді. Мұғалімдердің аты-жөні көрсетілмеді. Қатысушылар сауалнамада берілген пікірлермен қаншалықты келісетіндіктерін бес балдық шкала арқылы бағалауға тиіс еді (1 – «мүлдем келіспеймін», 2 – «келіспеймін», 3 – «жауап беруге қиналамын», 4 – «келісемін», 5 – «толығымен келісемін»).

4. Зерттеу нәтижелері мен түсініктемесі. Т.Н. Сильчинкованың әдісіне негізделген бірінші сауалнаманың нәтижелерін есептеп, келесі уәждердің педагогикалық мамандықты таңдауға әсер ету маңыздылығы анықталды.

Уәж	Ықпал ету дәрежесі (максимум 5)
Оқу пәніне қызығушылық	4,7
Берілген пәнді оқытуға ынтасы	4,5
Өзін балаларды тәрбиелеуге арнау	4,2
Педагогикалық қабілеттерін түсіну	4,2
Жоғары білім алу	4,1
Педагогикалық мамандықтың мәртебесін түсіну	3,5
Материалдық жағынан қамсыздандыру	3,4
Білім грантын алу мүмкіндігі	2,9
Өзгелердің ықпалы (мұғалім, ата-ана т.б.)	2,3
Өзге жағдайлардың салдарынан	1,8

Берілген нәтижелер мектептегі мұғалімдердің мамандықтың төмен жалақысы мен оның беделінің жоқтығына қарамастан, педагогикалық саланы саналы түрде таңдағанын, өз пәніне және бала тәрбиесіне деген қызығушылықтарының барын анық көрсетеді. Сонымен қатар кейбір мұғалімдердің педагогикалық мамандықты таңдауда өзге адамдардың ықпалы немесе білім грантын ұтып алу мүмкіндігі басым болғандықтан таңдағанын да аңғаруға болады. Яғни берілген нәтижелер мектеп ұжымындағы мұғалімдердің басым көпшілігі педагогикалық мамандықты өздігінен таңдап, қалаған мамандықтары бойынша еңбектеніп жүргенін көрсетеді. Мұндай ортада мамандығына деген кері қатынастың әсерінен уәждемені төмендететін факторлардың болуы анықталмады.

Келесі мұғалімдердің гигиеналық факторлармен қанағаттанушылығын анықтайтын екінші сауалнаманың нәтижелеріне көшеміз. Сауалнама нәтижелерін талдай келе мұғалімдердің мектеп саясаты мен ұжым арасындағы қарым-қатынастың жақсы болғанына қарамастан мұғалімдердің барлығы гигиеналық факторлармен толықтай қанағаттанбағанын анықтадық. Сауалнамадан өткен мұғалімдердің жартысынан көбісі жалпы мектептің ішінде еңбек етуге, біліктілігі мен мүмкіндіктерін толық қолдануға, кәсіби өсуге, білікті маман ретінде қалыптасуға қолайлы жағдайлардың ұйымдастырылғанын атап өтті.

Алайда мұғалімдердің ауыр жүктемесі, тығыз жұмыс кестесі, қағазбастылық, демалыс күндерінің аздығы мұғалімдердің денсаулығына кері әсер етіп, күйзелісті жағдайларға, жұмысты шаршаңқы күйде орындауға еріксіз мәжбүрлейді. Бұл өз кезегінде оқыту үрдісі және оқушы мен мұғалім арасындағы қарымқатынасқа да әсер етеді. Сондай-ақ кәсіби дамуға мүмкіндіктері бола тұра, уақыт тығыздығынан оларды толық қолдана алмайтынын атап өтті.

Жұмыс орнының саясаты мен мектептің мақсат-міндеттері барлық мұғалімдерге мәлім. Бұл арқылы бүкіл ұжымның ынтымақтастығы мен тұтастығының бір екенін және ортақ мақсатқа жұмылып жұмыс істейтінін байқауға болады. Сондай-ақ басшылықтың жұмысшылармен оңай қарым-қатынасқа түсуі, жұмысшыларға деген құрметі мен қолдауын сезінетіндіктерін

мұғалімдердің 60 пайызға дерлігі атап кеткен. Дегенмен, жұмысшылар арасында басшылық жағынан қысым сезінетіндердің саны 32 пайызды құраса, 27 пайызы бұл пікірмен өз ойларын бөлісуге қиынсынды. Мұғалімдердің 41 пайызы ешқандай қысым сезінбейтінін атап өтті.

Тағы да атап өтетін қанағаттанбаушылық факторы – мұғалімдердің жалақысы. Сауалнамаға жауап берушілердің 50 пайызы ғана қазіргі жалақысына риза екенін көрсетсе, қалған мұғалімдер бұл сұраққа жауап беруге қиынсынды немесе жалақыны еңбек нарығындағы жағдайға сәйкес келмейді деген ойларын білдірді.

Гигиеналық факторлардан бөлек уәждемелік факторларына қатысты нәтижелерге тоқталатын болсақ, нәтижелі жұмыс жасауға ынталандыратын негізгі фактор ретінде кәсіби даму мүмкіндігінің бар екендігін мұғалімдердің 63 пайызы атап өтсе, 54 пайызы жауапкершілікті, ал 51 пайызы мұғалім мамандығының қызықты мазмұнын атап өткен. Сонымен қатар педагогикалық мамандықтың қызықты мазмұны мен табысқа жетуге ұмтылу секілді факторлар мұғалімдердің нәтижелі еңбек етуіне әсері бар екені анықталды.

Нәтижелерді талдай келе мұғалімдердің еңбек шарттары мен гигиеналық факторларымен толықтай қанағаттанбағанын көруге болады. Герцбергтің гигиеналық теориясына сәйкес ұжым арасында қанағаттанбаушылық басым болса онда бұл өз кезегінде жұмыс өнімділігіне де әсер етеді, мұғалімдердің жұмыс жасау уәждемесі азаяды. Сауалнама нәтижелеріне сүйенсек қанағаттанбаушылық мәселесі берілген мектепте де орын алып тұр. Бұл мәселені шешу барысында келесі ұсыныстарымызды береміз:

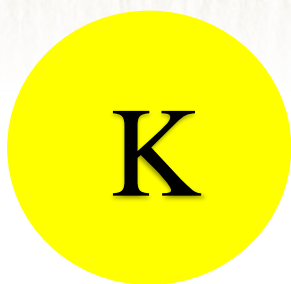
- жұмыс кестесін мүмкіндігінше 2-3 параллельден арттырмау;
- мүмкіндігінше сабақ кестесін ұйымдастыру барысында 1 күнді мұғалімдердің біліктілігін арттыруға, зерттеумен айналысуға, жоспар жазуға және тағы басқа мұғалімдердің кәсіби қажеттіліктеріне арнау;
- өркениетті мемлекеттер үлгісінде бес күндік жұмыс кестесіне өту;
- басшылық пен мұғалімдерді біріктіріп психологиялық тренингтерді өткізу. Басшылық тарапынан мұғалімдермен жиі кездесулер мен сұхбаттар өткізу;
- әр мұғалімнің кәсіби әлеуетін бақылау, жеке тұлғалық дамуына ықпал жасау;
- қағазбастылықты азайту.

Қорыталай келе, нәтижелі жұмыс жасау үшін уәждемелік факторлар мен қатар гигиеналық факторлары да жеткілікті болуы керек. Назарбаев Зияткерлік мектептерінің бірі үлгісінде жасалған бұл зерттеу қорытындысы мектеп саясаты мен ұжым арасындағы ахуалдың жақсы болуы, кәсіби мүмкіндіктердің жеткілікті болуы мұғалімдерді тиімді еңбек етуге итермелейтіні анықтады. Дегенмен, еңбек нарығына сай емес төмен жалақы, ауыр жүктеме, уақыт тапшылығын тудыратын жұмыс кестесі мен қағазбастылық секілді гигиеналық факторлар біраз мұғалімдердің жігерлі жұмыс жасауға құлшынысын төмендетеді. Аталған кедергілерді шешу барысында мектеп басшылығына бірқатар ұсыныстар жасалынуы керектігі айқындалды. Зерттеу соңында берілген ұсыныстар қабылданса, мұғалімдер барлық гигиеналық факторлармен қанағаттанып, нәтижесінде мұғалімдердің тиімді еңбек етуге ынталандыратын уәждемесі көтеріледі деп болжанады.

Пайдаланылган әдебиеттер

1. Gorozidis, G., Papaioannou, G.A. Teachers' motivation to participate in training and to implement innovations. *Teaching and Teacher Education*, 39 1(11), 2014.
http://selfdeterminationtheory.org/wpcontent/uploads/2015/01/2014_GorozidisPapaioannou.pdf
2. Ахметов А. А. Менеджмент негіздері. – Алматы, 2005.
3. Дубровская В.А. Мотивация персонала: методические рекомендации. Кемерово: Изд-во КРИПКИПРО, 2009, – 51 с.
4. Бакурадзе А., Джамулаев А. Мотивация учителей: актуальные потребности и принципы их удовлетворения или компенсации// *Директор школы*. – № 10, 2007.
5. OECD. *Reviews of National Policies for Education: Secondary Education in Kazakhstan*, OECD Publishing, 2014. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264205208-en>
6. Сильчинкова Т.Н. (п.а). Изучение мотивов педагогической деятельности. www.silchenkova.ru/sist_met_i_metod_ped_issled/index.html (28.02.2018).

UDC 371.3

IMPROVING THE RATE OF CORRECT RESPONSES TO EXTENDED RESPONSE AND OPEN-ENDED QUESTIONS

Kan Valentina

Nazarbayev Intellectual School of Physics and Mathematics in Taraz
KAZAKHSTAN

Түйінді сөздер: ашық сұрақтар, зерттеу, стратегиялар
Ключевые слова: открытые вопросы, исследование, стратегии
Keywords: open questions, research, strategies

Аннотация

Зерттеуде 12 сыныпта физикада кеңейтілген және ашық сұрақтарына жауап беру сапасын арттыру мәселесі қарастырылған. Теориялық негіздер, тәсілдер, талқылау және негізгі тұжырымдар жинақталған.

Студенттердің негізгі қиындықтары сұрақтарды шешуде үнемі дұрыс емес стратегияларды қолдануда, мазмұнды концептуалдық түсінуде, сұрақтарды толыққанды түсінбеуде, графикалық талдауда болды.

2017-2018 оқу жылында физикадағы кеңейтілген және ашық сұрақтарға жауап беру нәтижелері туралы мәліметтер жинақталған бойлық зерттеу жобасы қарастырылды.

Стратегиялардың комбинациясын пайдалану: білімнің дамуын ынталандыру және мүжіят іріктелген материалды пайдалана отырып, пән бойынша дағдыларды дамыту үшін үлкен жұмыс көлемін қамтитын түрлі CLIL әдістері, ашық және кеңейтілген сұрақтарға жауап ретінде оқушылардың білім сапасын жақсартуда тиімді болды.

Аннотация

В исследовании рассматривается вопрос о повышении качества ответов на развернутые и открытые вопросы по физике в 12 классах.

Обобщены теоретическая основы, подход, результаты, обсуждение и основные выводы.

Основные трудности студентов заключались в использовании не всегда верных стратегий при решении вопросов, в понимании самого вопроса с пробелами, в графическом анализе и концептуальном понимании содержания. Был рассмотрен проект горизонтального исследования, в котором данные о результатах ответов на развернутые и открытые вопросы по физике были собраны в течение 2017-2018 учебного года.

Использование совокупности стратегий: различные техники CLIL, включающих огромный объем работы по стимулированию освоения знаний и развитию умений по предмету с использованием тщательно подобранного материала было эффективным в повышении качества обучения учащихся в ответах на открытые и развернутые вопросы.

Abstract

This study reports the findings of an action research to improve the proficiency of the students of grade 12 in answering extended response (ER) and open-ended (OE) questions in physics.

The theoretical basis, approach, results, discussion and main conclusions are generalized.

The main difficulties of the students were to use not always the right strategies for solving problems, understanding the question itself with gaps, in graphical analysis and conceptual understanding of the

content. A draft longitudinal study was considered in which data on the results of the answers to detailed and open physics questions were collected during the 2017-2018 school year.

The use of a set of strategies: the various CLIL techniques including a huge amount of work to stimulate the acquisition of knowledge and the development of subject skills using carefully selected material was effective in improving the quality of student learning in answering open and expanded questions.

1.0 Introduction

This study reports the findings of the preliminary phase of an action research to improve the proficiency of the students of grade 12 in answering extended response (ER) and open-ended (OE) questions in physics. The theoretical foundation, approach, results, discussion and main conclusions are outlined.

2.0. Problem statement

Schools world over would like their students' performance to be at its best as it indicates the level of success attained in the quest to provide education services. However, in the NIS 2015-2016 academic year, students put up a less than stellar performance in the second physics paper competent in answering ER and OE during the physics examination. According to the analytical report of the 2015-2016 academic year of Autonomous Education Organization "AEO" (NIS) concerning the physics external examination:

"Results of the second component indicate that students' performance is lower compared to the first and third components. The average score of students on this component was 48.55 points out of 100 maximum points" [1, p.30-33].

The students' main weaknesses were misapplied problem solving strategies, misunderstanding questions, gaps in graphical analysis, and conceptual misunderstanding.

2.1 Questions

In order to guide this action research during the study period, four questions were posed. First: What is the current proficiency of grade 12 physics students of NIS Taraz in answering extended response questions? This question is pertinent because it provides the impetus for determining the baseline data upon which future comparisons would be made. Second: What weaknesses hamper the proficiency of grade 12 physics students of NIS Taraz in answering extended response questions? The importance of this question is that it provides a basis for formulating a relevant course of action or an intervention to remedy the challenges of students in answering extended response questions proficiently. Third: What best practices exist concerning helping students to answer extended response questions? This question is helpful in collecting together what other researchers have done to address similar problems. The collection of ideas supports the creation of a synthesized intervention without having to reinvent the wheel. Finally: What custom strategies can increase the proficiency of grade 12 physics students of NIS Taraz in answering extended response questions? This question is crucial because it combines the intervention of the study and the process of implementing it in order to come up with a potent program of work. Questions 3 and 4 were partially addressed by reviewing the relevant literature on the topic of open-ended questions to which the extended response questions are related (www.revisionworld.com).

3.0 Literature Review

The literature describes different types of questions so it is necessary to clearly delineate the boundaries between the relevant ones in order to mitigate possible

confusion concerning them. Multiple choice questions and structured questions are generally well known and used so no further mention will be made of them in this study. There are extended response questions normally scoring 3-5 points and requiring lots of answer space, typically 4-10 answer lines. Extended questions assess the students' ability to communicate logically connected concepts. Their answers are not well-defined and numerous answers may be possible for which full marks can be scored depending on set criteria or quality. They are the most common type of long task set in physics. Beyond extended questions lie free-response questions also known as open-ended questions, which give more choice to the student to choose an approach and extend their thinking and ideas. Such questions are used in physics as well but not as much as extended response questions are applied. Open-ended questions may include design tasks and evaluative questions such as those involving evidence for a theory. Good planning and presentation are critical to answering free-response questions well [2, p.66]. Thus, ER and OE are relevant to the study and are treated together as long tasks even if they possess distinct features.

With the types of questions defined, it is necessary to review the principles upon which ER and OE questions are founded. They must be clear in terms of the task to be performed, valid in terms of the content and depth expected of the student, fair in terms of not embarrassing the student or asking them to do what they are not intended to do, meeting quality requirements in terms of a given standard [3, p.30-31] and reliable in terms of giving the expected result each time they are applied [3, p.21]. Teachers ought to cooperate in order to vet the questions set before they are applied [3, p.22].

Practice in problem solving and study are important but inadequate on their own for enabling a student to solve ER and OE. On the part of the student, it is crucial that they learn to reflect and to apply metacognition so as to solve ER and OE problems [4, p.50].

Thus Leak et al. [5, p.12] and Sverin [2, p.2, 61] recommend applying different mental stimulation strategies, organizing students into groups to support peer teaching and taking the students into work and social environments to apply their learning. Unfortunately many schools are so insular that the social dimension outside of school is nearly stifled altogether. This constitutes a missed opportunity.

ER and OE have their own characteristics which every teacher ought to appreciate to a reasonable depth. The challenges that people face in life often include fuzzy tasks of open nature. Most life challenges do not have a unique solution [10, p.237]. Such questions are set in the second component of the external physics examination and require the student to draw from a wide range of information within their mind, and to organize it in a sensible and meaningful way, exhibiting correct scientific reasoning and thinking [6, 9702]. ER and OE can be answered by most people with the exception of those who lack interest in the topic of the question [3, p. 19-22]. Such questions measure how articulately an answer is given but not the attitude of the responder. ER and OE elicit unbounded, imprecise, unprejudiced and candid responses with multiple solution alternatives [7, p.48]. ER and OE questions expose learning outcomes, values, beliefs, high order skills and processes that are not directly visible. This makes them very potent in the teaching and learning process. They should be used to guide students to give structure to their answers and present skillfully. This way, the thought process, emotions and attitude can be engaged to the benefit of learning. This style of questions requires that students are aware of the assessment criteria [7, p.48].

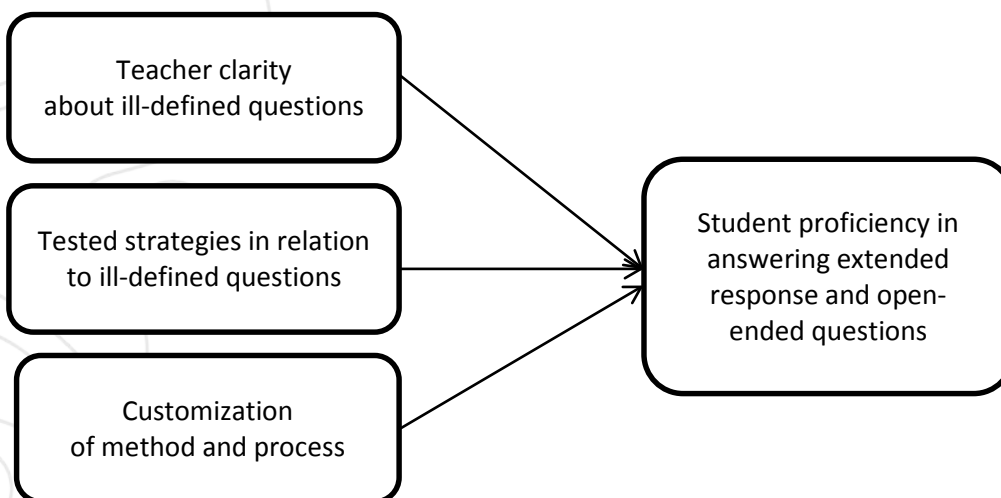
Students should be taught how to gauge the depth of the required response based on the marks allotted for the long physics task [7, p.7].

It is self-evident that teachers with nascent language skills in which the test is administered would face a considerable challenge articulating their own responses to ER and OE and even more difficulty in grading the responses of students. Some studies found problems with ER and OE in which examiners did not adhere to the aforementioned principles. Shilo [7, p.9] found that poorly written questions arose because of misuse of action verbs, wrongly formulating questions, writing statements instead of questions, misallocation of points to questions, complicated sequences of instructions and actions, using brackets inside a question, using ambiguous words with more than one meaning and questions without clear instructions for students to work on. Thus, teachers need to work within certain parameters in setting questions of open nature. Students need to be allowed to communicate.

When ER and OE are used, it is important to assess the process of carrying out the task as well as the work that is handed in by students. Therefore, despite the importance of written tests, observation with feedback sheets, verbal testing and plenary presentations are indispensable in assessing with ER and OE [8, p. 143].

Finding the strategies for improvement comes after the outing of shortfalls in student performance [8, p.115]. Data collection in one classroom can be applied in a school-level study and analyzed to provide information for decision making [8, p.116].

3.1 Theoretical Framework

Figure 1. Source: Study data

4.0 Methodology

The literature was reviewed to understand the meaning-, principles-, characteristics-, connections-, potency-, application-, data management and theoretical framework behind of ER and OE questions. Some strategies found in the literature included: frequent formative tests often, frequently feedback, sharing model answer mark schemes, and using peer teaching among others. Ten formative tests and three summative tests provided primary data. The study adopted a longitudinal study design in which data on ER and OE in physics was collected over the academic year 2017-2018. One cohort comprising of three streams with 36 students was studied.

4.1 Design

This study adopted a longitudinal study design in which data on ER and OE in physics was collected over the academic year 2017-2018.

4.2 Process

The strategies found in the literature were applied. Formative tests with ER and OE were administered often, checked and discussed frequently; mark scheme model answers were shared; high performing students were allowed to explain their strategies for solving given problems; slow performers were encouraged to speak, write, present and defend their responses; practical classes were held at least once in a week; a variety of informative print-, online- and audio-visual subject content media sources was shared with students, and teachers were available for consultation. The language of testing was English although rarely, scaffolding in Russian was permitted when it aided deep understanding of a hard concept. This is permissible in the CLIL matrix framework under the content-cognition indicator. Vocabulary dominoes [10, p.5] were applied to support the mastery of terms and their standard definitions.

4.3 Sampling and Sample

A sample of 36 students was taken from the naturally selected grade 12 streams G₁, G₂ and H. The longitudinal study ensured that each student was their own control [9, p.3]. The unit of analysis for this study was the cohort. The 36 students in the cohort provided individual performance data which was averaged to obtain the cohort's performance.

4.4 Instruments

The baseline data was collected in September 2017. The main data source was ten (10) formative tests with only ER and OE questions. Other primary data was taken from section C of the end of term summative examinations done by students of Grade 12. That section consists of two extended response questions. The difference between successive summative examinations is that the content changes. However, the nature of the questions remains relatively the same. The ultimate final data will be obtained from the report of the A-level physics external summative examination of 2018, which is beyond the timeframe of this study. Mark schemes developed and vetted internally by all physics faculty were used to score the questions. For pre-validated questions taken from the 9702 series of Cambridge International Examinations, pre-existing mark scheme solutions were used for scoring students' responses.

4.5 Analysis

Data was tabulated in MS Excel and graphical and basic statistical analysis was carried out. Data from observations and feedback sheets from students was read and incorporated in the results and discussion sections.

5.0 Results

In class observations revealed that English language deficiency, content confusion and poor answer techniques plagued some students. Strong students struggled with the limits of study concerning content coverage. Some students were absent at times, which caused them to miss crucial content covered during lessons. That naturally made them to underperform on formative tests. Given that means are susceptible to outliers (Avasi et al. 2017), it is unsurprising that the average sometimes plunged. Remedial lessons were given wherever possible but the effects of missing lessons still hurt students' performance on formative tests and stressed them to read old content alongside new content.

Figure 2 shows the graphical trend of student performance in answering ER and OE.

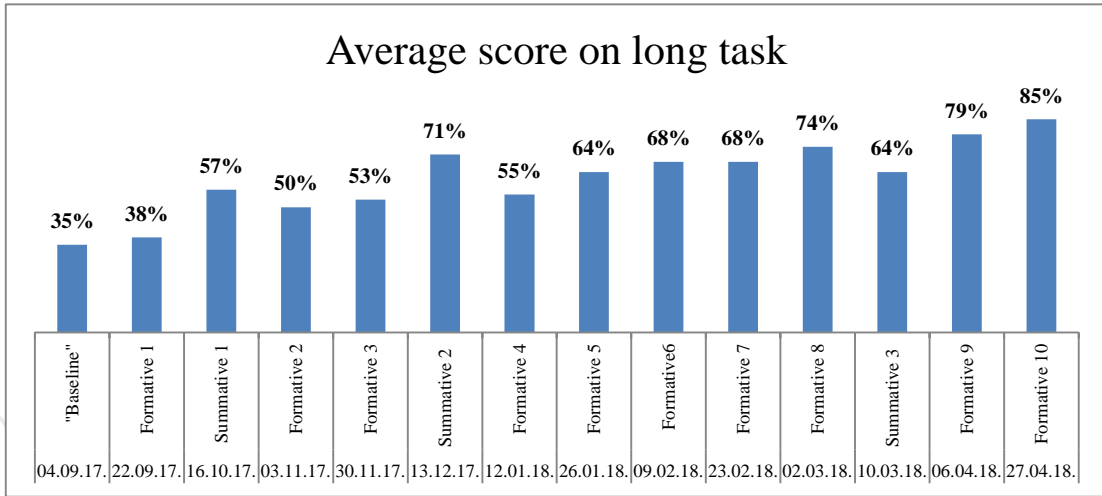

Figure 2: Student performance on open tasks in 2017-2018

The baseline performance was 35 percent. There is an increasing trend with multiple peaks. The first peak was at the summative examination of the first term when the average rose to 57 percent. The second peak was at the summative examination for the following term and stood at 71 percent. The third peak was at the eighth formative assessment test in term 2 when the average stood at 74 percent on ER and OE tasks. The final peak was during formative test ten (10), when the average score soared at 85 percent. There were temporary falls in performance in the intervening tests but thereafter the performance gradually increased above previous peaks.

6.0 Discussion and recommendations

At the commencement of the study, students’ performance on extended response and open-ended tasks in the baseline and first test were below the performance in the 2015 external examination of 48.55 percent. However, due to the intense application of the strategies described in the process section, the performance in long tasks increased above the 2015 external examination performance and never decreased below it again.

The variations in performance during tests can be attributed to various factors. First, topics and themes changed so naturally new content, vocabulary and meanings needed to be learnt. The latency in performance at some points is thus understandable. Some students obviously struggled with the English language and miswrote their responses which caused the overall average performance to fall. Student absence hampered the performance of some of them. Nonetheless, they gradually picked up the rhythm of study and gained proficiency that ultimately moved the performance up by 36.45 points.

It is not known which of the strategies individually contributed most to the improved performance. However, it is evident that the cocktail of strategies was efficacious in raising the proficiency of students in answering extended response and open-ended tasks.

6.1 Conclusion

The study was successful in addressing the four study questions. The baseline performance average was determined. Formative 10 in the third term gave the performance data in response to question one (1). English language deficiencies, content confusion and poor answer techniques were among the factors identified in response to

question three (3). Best practices from the literature were documented and applied. Scaffolding in Russian and peer teaching were applied to aid understanding. The proficiency of students in answering extended response and open-ended tasks was improved as far as the internal examinations and tests are concerned. It can be asserted with reasonable confidence that candidates from NIS Taraz 12 G₁, G₂ and H will not be among those who bring down the national average in the second component of the external physics summative examination.

References

1. External Summative Assessment for Grade 12, AEO NIS, 2016.
2. Sverin T. Open-ended problems in physics: Upper secondary technical program students' ways of approaching outdoor physics problems, 2011, P. 66.
3. Cheng T.S. How to set open-ended questions. Assessment in Singapore // Guan T.P. & Cheng L.S. (eds.): Singapore Examinations and Assessment Board, 2014. PP. 29-33.
4. Rotthoff T., Baehring T., Dicken H.D., Fahron U., Richter B., Fischer M.R. & Scherbaum W.A. Comparison between Long-Menu and Open-Ended Questions in computerized medical assessments. A randomized controlled trial // BMC medical education, No.6 (1), 2006. P.50.
5. Leak A. E., Rothwell S. L., Olivera, J., Zwickl, B., Vosburg, J., & Martin, K. N. Examining problem solving in physics-intensive Ph. D. research // Physical Review Physics Education Research, No.13 (2), 2017. P. 2.
6. Cambridge International Examinations. Syllabus Cambridge International AS and A Level Physics, No.9702, (1st ed.) // Cambridge, 2017.
7. Shilo G., Formulating good open-ended questions in assessment. // Educational Research Quarterly, No.38 (4), 2015. P.3.

ӘОЖ: 373 (072)

ФИЗИКА МЕН МАТЕМАТИКАНЫ КІРІКТІРІП ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Каражигитова Қ., Ауғамбаева Л.

Тараз қаласындағы физика-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: физика мен математикаға байланысы, кіріктіріп оқыту.
Ключевые слова: связь физики и математики, интегрированное обучение.
Keywords: communication of physics and mathematics, integrated learning.

Аннотация

Мақалада физика мен математиканы кіріктіріп оқыту арқылы оқушылардың зерттеу дағдысын арттыру мақсатында жүргізілген коллаборативті зерттеу жобасы қарастырылады. Зерттеу барысында оқушылардың физикада кейбір құбылыстарды зерттеуде математикалық аппараттарды қолдана алмауы бойынша зерттеулер жүргізген практик Ә.Ж. Көшеров және Л.Т. Исакова (2015), американдық физик Фейнман (1988) зерттеулері мен Онтарио университетінің (2010) зерттеушілері, Фелтонның (2014), Айтуллина, Павловская (1997), Дж. Раддок бастаған Кембридж университетінің зерттеушілері жасаған «Оқушы үні» жобасы (Rudduck et al, 2004),

Альсейтовтің (2014) және Қожабаевтың (1998) еңбектерінде ұсынған стратегиялары талданылады. Авторлар оқушылардың физикалық құбылыстарға математикалық есептеулер жүргізуде кездесетін қиындықтарын талдап, оларды шешу жолдарын анықтады.

Зерттеу жүргізу барысында авторлар кәсіби мәселе, мәселені шешуге бағытталған зерттеу сұрақтарын, зерттеуді іске асыру мақсатында зерттеу құралдарын, зерттеудің жұмыс үрдісін зерделейді. Сабақта қолданылып жатқан стратегиялар мен құралдар (құжаттарды талдау, сауалнама алу және сабақты сырттай бақылау, бақылау парақтары) салыстырылады. Зерттеу жұмысының нысанын көрсетеді. Зерттеу аясында алынған нәтижелерді саралап, тұжырым шығарады.

Аннотация

В статье представлен проект совместного исследования, целью которого является развитие исследовательских навыков учащихся через интегрированное обучение физики и математики. В ходе исследования были использованы стратегии, использованные в трудах практика А.Ж. Кошерова и Л.Т. Искаковой о неумении использования математических устройств для изучения некоторых явлений в физике (2015), исследования физика Фейнмана и ученых из университета Онтарио (2010), проект «Голос ученика», разработанный Фелтоном (2016), Айтুলлиной, Павловской (1997) и исследователями Кембриджского университета под руководством Дж.Раддока, а также труды Альсейтовой (2014) и Кожобаева (1998). Авторами были проанализированы трудности, которые встречаются в решении математических расчетов физических явлений и предложены пути их решения. В ходе исследования авторы изучаются профессиональные вопросы, исследовательские вопросы, направленные на решение проблемы, исследовательские инструменты и рабочие процессы.

В ходе работы сравниваются стратегии и инструменты, используемые на уроке (например, анализ документов, наблюдения урока, листы оценивания). Проект представляет цель исследовательской работы, а также анализ результатов, полученных в ходе исследования и вывод.

Abstract

The article presents a joint research project, the goal of which is to develop students' research skills through integrated physics and mathematics learning. The study used the strategies that had been used in the practice of A.Zh. Kosherova and L.T. Iskakova about the inability to use mathematical devices to study certain phenomena in physics (2015), research of the physicist Feynman and scientists from the University of Ontario (2010), the project "Voice of the Student", developed by Felton (2016), Aitullina, Pavlovskaya (1997) and researchers at Cambridge University under the direction of J.Raddock, as well as the works of Alseitova (2014) and Kozhabaeva (1998). The authors analyzed the difficulties encountered in solving mathematical calculations of physical phenomena and suggested ways to solve them. In the course of the study, the authors study professional issues, research questions aimed at solving problems, research tools and work processes.

During the work, strategies and tools used in the lesson are compared (for example, analysis of documents, lesson observations, evaluation sheets). The project represents the purpose of the research work, as well as an analysis of the results obtained during the research and conclusion.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті, білімін саналы түрде таңдай алатын, халықаралық нарықта бәсекеге түсе алатын маман дайындау. Соған байланысты оқушыларға тек қана білім беру емес, жаңа білімді игеруге, оқушылардың жеке өмірінде қажет болатын дағдыларды қалыптастыру өте маңызды. Сондықтан оқушылардың зерттеушілік дағдысын арттыру үшін математика мен физиканы байланыстырып оқыту әдістерін қолдануын зерттеу қазіргі таңдағы өзекті мәселенің бірі.

Оқу барысында математика мен физиканы ұштастыра оқыту әдістерін қолдану мектепте талқыланып жүрген әдістемелік мәселенің бірі. Сонымен бірге оқушылардың кейбір физикалық құбылыстарды зерттеуде математикалық есептеулер жүргізуде қиындық туғаны белгілі болды. Физика пәнінен ғылыми зерттеу жұмысын жазған оқушыларға да пәнаралық байланыстың қажет екенін байқадық. Сондықтан біз оқушылардың зерттеу дағдыларын дамыту үшін бірнеше дереккөздерге талдау жасай отырып оқу үрдісінде пәнаралық байланысқа баса назар аудару керек екенін ұғындық. Физика мен математиканың өзара байланысын терең түсінуіне көмектесу үшін кіріктіріп оқытудың маңызын

түсіндік. Сосын оқу жылының басында «Көлденең жоспарлау» бойынша пәнаралық байланыс анықталып, бірлестік мұғалімдері арасында талқылау жүргізілді. Осы талқылауда 10-сыныпта физика мен математика пәндерінің ортақ тақырыптар мен оқыту мақсаттары бар екені анықталды. Ғылыми зерттеу жұмысын жазғысы келетін, «кейбір физикалық құбылыстарды зерттеуде математикалық есептеулерді қалай жүргізуге болады?» деп сұрап жүрген оқушылары бар 10-сыныптың 15-16 жас аралығындағы он оқушысын фокус топ ретінде алдық.

Дамыту жобасын жүргізу үшін бірнеше әдебиетке шолу жасалды. Альсейтовтің пікірінше: *«Есепті шешу процесі бірнеше іс-әрекетті орындауды талап етеді. Атап айтқанда: есептің шарты мен сұрағын, белгілі және белгісіз шамаларды ажырату. Берілген және ізделінді шамалар арасындағы байланысты тағайындау, яғни есепке талдау жүргізу»* [7, 12. 2016].

Ә.Ж. Көшеров және Л.Т. Искакова әдістемелік оқу құралында математика мен физика пәндеріне теориялық тұрғыдан талдау жүргізу және осы екі пән де жиі қолданылатын ортақ ұғымдар мен ережелерді өзара келісе отырып қалыптастырудың қажет екендігін айтады [1,256]. Ал Қожабаевтың зерттеулеріне сүйенсек, оқушылар жаңа материалдың маңызды түсініктерін бөліктеп алуды үйренгеннен кейін, енді жаңа мәліметті өздігінен еске түсіру қабілетін қалыптастыруына болады [3, 256 б]. Осы еңбектерге сүйене отырып, екі пән бір-біріне ықпалы тиетіндей тапсырма құрастырдық. Содан кейін математика сабағында оқушыларға екі белгісізі бар теңдеулер жүйесін шешу ұсынылды, себебі физика пәнінен «Кирхгоф заңдары» тақырыбын өткенде үш белгісізі бар теңдеулер жүйесін шешу арқылы ток күшінің, кернеудің түсуінің мәнін есептеу қажет болды. Математика сабағында оқушылардың 90%-ы теңдеулер жүйесін дұрыс шешті. Ал физика сабағында оқушылардың 69%-ы ғана үш белгісізі бар теңдеулер жүйесін шешу арқылы кернеу мен ток күшінің мәндерін есептеп шығара алды. Бұл диагностикалық есеп оқушылардың физика мен математика арасындағы байланысты байқамайтынын көрсетті. Сондықтан біз, пән мұғалімдері, математика мен физиканың оқу бағдарламаларына салыстырмалы түрде талдау жүргізу қажет деп ұйғардық. Сонымен қатар осы екі пән бойынша оқу мақсаттарын қарастыру кезінде де пәнаралық байланысты тиісті түрде қолдану қажет деп шештік. Сосын Дж Раддок бастаған Кембридж университетінің зерттеушілері жасаған жобасы (Rudduck et al, 2004) назарға алынды. Кембридж университетінің «Оқушы үні» жобасы бойынша жүргізілген жұмыс оқушыларға жоғары деңгейлі сұрақтар тастап, олардың зерттеушілік әрекетінің дамуына ықпалын тигізетіндігі туралы айтылғандығын басшылыққа ала отырып, оқушылардан физика және математика пәндерін оқуда қандай кедергілер бар екенін анықтау үшін сауалнама алынды (1-кесте).

1-кесте. Саулнаманың талданған жауаптары

Сұрақ	Жауаптар			
<i>Сіздің ойыңызша, сізге осы екі пәнді оқуда не</i>	Физика сабағында математикадан алған білімді қолдана алмау	Математикадан білімнің төмен болуы, физика сабағында қиындық туғызады	Мен үшін ешқандай кедергі жоқ	Басқа өз ойыңыз

кедергі келтіреді?				
--------------------	--	--	--	--

Сауалнаманың жауаптарын талдау нәтижесінде оқушылардың 30%-ы ешқандай кедергі жоқ деп белгілегенімен, оқушылардың 10%-ы физика мен математиканы екі түрлі әлемге жатқызып, ал оқушылардың 60%-ы физика сабағында математикадан алған білімді қолдана алмайтыны анықталды.

Осы авторлардың еңбектерінде физика мен математиканың өзара байланысы оқушылардың танымдық қызметтерін жалпы ғылыми идеялар мен әдістер негізінде құруға мүмкіндік беретіндігі жайында айтылған. Яғни, олар жалпы оқуға қабілеттілікті қалыптастырады және ғылымды жасаудың жалпы принциптерін ашады. Сондықтан да физика мен математиканың пәнаралық байланысы жекелеме оқу пәндері бойынша білім мазмұнын жасаудың қайнар көзі болып табылады. Оқушылардың білім деңгейінің жоғарлауына, логикалық ойлау қабілеті, шығармашылық ізденістерінің дамуына ықпал ете отырып, материалдық әлемнің бірлігі жөнінде түсінік алуға, табиғат пен қоғамдағы құбылыстардың өзара байланысын білу мүмкіндіктерін арттыру қажет. Сондықтан оқушыны жеке тұлға ретінде дамытуда, пәндердің бір-бірімен байланысын жүзеге асыруды көздеу қажет.

Американдық физик Фейнман физика мен математиканың бір-біріне қолдау көрсеткенімен, физикадағы сөздер мен айналадағы құбылыстардың байланысына мән беру қажет екендігін атап өткен [4, 166 б]. Сол себепті, Булатова мен Зекешова физика сабағында оның математикамен байланысы нығая түсу мақсатында сыбайлас ұғымдарды негізге алу, пәндердегі ұғымдардың айырмашылықтарын жоюға мүмкіндік беретінін және мұғалім мен оқушылардың қызметін едеуір жеңілдететінін айтқан. Мысалы, мектеп геометриясында вектор ұғымы физикадағы векторлық шамалармен байланыстырыла түсіндірілуі [9, 78-80б]. Осы теориялардағы тірек бола алатын әдіснамалықты басшылыққа алып, ортақтастырылған сабақ жоспары құрылды. Осы бірлесе құрастырылған сабақ жоспары негізінде кіріктірілген сабақ өткізілді (2-кесте). Нәтижесінде, оқушылар физикалық құбылыстарды зерттеу кезінде сұрақтар қойып, алдын ала болжам жасауға дағдылана бастады. «Пәнаралық байланыстар қоршаған әлемдегі болып жатқан құбылыстар мен процестердің өзара байланысын бейнелей отырып, олардың материалдық білігін аша түседі, сөйтіп оқытудың ғылыми деңгейін көтереді [6,11-13б].

2-кесте. *Суперпозиция принципі мен векторлар тақырыбы байланысын анықтау*

	Математика	Физика
Оқу мақсаттары	ГВП10.1 вектордың, коллинеар векторлардың, тең векторлардың, нөлдік вектордың, бірлік вектордың және вектордың абсолюттік шамасының анықтамаларын біледі; ГВП10.2 коллинеар және	суперпозиция принципін білу және қолдану -вакуумдағы нүктелік заряд кернеулігі формуласын білу және қолдану; $E = \frac{Q}{4\pi\epsilon_0 r^2}$ вакуумда нүктелік

	коллинеар емес векторларды қосу ережелерін біледі және қолданады	заряд үшін кернеуліктің формуласын білу және қолдану
Ұғымдар	векторлар, векторларды қосу, коллинеар векторларды қосу, вектордың абсолют шамасы	- суперпозиция принципі; - вакуумдағы нүктелік заряд кернеулігі формуласын коллинеар және коллинеар емес векторларды қосу ережелері арқылы білу; Кулон заңы
Сабақтағы әрекет	Есептің математикалық сипаттамасын көрсету; физикалық есептің геометриялық сызбасын орындау; қандай шаманы анықтау керек екендігін анықтау;	есептің шарты бойынша қажетті физикалық шаманың формуласын көрсету; Векторларды қолданып, өріс кернеулігін сызбасын сызып, талдай алады; Коллинеар емес векторлардың қосу арқылы суперпозиция принципі векторлық қосынды екенін көрсету.

Кіріктірілген сабақ өткізілгеннен кейін оқушылардың ойын білу мақсатында оқушылардан «Физика – математика емес, математика – физика емес. Біреуі екіншісіне көмектеседі» дегенмен келісесіз бе? Сіз қатысқан кіріктірілген сабақ осы ойды қаншалықты растайды? тақырыпта эссе алынды. Оқушылардың эсселері бізге бағдарламаны ары қарай жүргізуге септігін тигізді. Сабақта Тұрбаев, Парменова және Бегайдаров мақаласында көрсетілген «физика сабағында физиканың заңдары мен формулаларындағы функционалдық тәуелділікті, математика сабағында өтетін функционалдық тәуелділікпен қарастыру» стратегиясын қолдану оқушылардың танымдық қабілетін жетілдіруге түрткі болды [9, 78-80 б]. Оқушылардан алынған кері байланыс бұл әдістердің балаларға оңтайлы әсер етіп жатқандығын байқатты (3-кесте).

Кесте 3. Сызықты функция мен бірқалыпты қозғалыс теңдеуін салыстыру

1. y -ті x -қа байланысты функция ретінде қарастырамыз.	1. s -ті t -ға байланысты функция ретінде қарастырамыз.
2. t саны x айнымалысы сияқты кез келген нақты мән қабылдай алады.	2. Бірқалыпты қозғалыс кез келген жылдамдықты ала алмайды.
3. Нақты мәселерге байланысты k , x , y шамаларының атаулары әртүрлі болуы мүмкін.	3. Бұл жағдайда s, v, t шамаларының нақты атаулары бар.
4. Бұл функцияның графигі түзу болады.	4. $s(t)$ графигі жарты түзу, себебі $t > 0$ жағдайы қарастырылады.

Әріптестермен пікірлесе келе «оқушыларға жоғары деңгейлі сұрақтар тастау» (Көшербайдың, 2016) мен «кешенді оқытудағы топқа арналған сұрақтар» [2, 228б] стратегияларын қолдануды ұйғардық (Кесте 4). Бұл стратегия оқу

материалына орай сұрақ дайындай білуге, әрі жинақталған білімді сұрақ түрінде өрнектеуге, яғни баланың ойлау қабілетін жетілдіруге түрткі болды.

4-кесте. *Проблеманы шешу моделінің 4 қадамы*

<i>Проблеманы түсіну және зерделеу</i>	Оқушылар проблема жайында ойларын ортаға салады. Талқылау кезіндегі негізгі идеялары мен ұсыныстарын қағазға жазады.
<i>Жоспар құру</i>	Жоспар құруда оқушылар қолданатын стратегияларын қарастырады. Жоспар өзгертілуі мүмкін.
<i>Жоспарды жүзеге асыру</i>	Бұл этапта оқушылар өз жоспарлары бойынша жұмыс жасайды. Оқушыларға еркіндік беріледі. Мұғалім оқушыларға сұрақтар қою арқылы дұрыс жолға нұсқап отырады. Мысалы, «Осыған ұқсайтын қандай проблеманы білесің?»
<i>Шығару жолына талдау жасау</i>	«Тағы да бірге» фазасы кезінде үлкен топта оқушылар орындалған жұмыстарын талдайды. Қандай әдіс-тәсілдің тиімді болғанын сыни тұрғыдан бағалайды. Мұғалім оқушылардың шешіміне байланысты сұрақтар қояды, түйіндейді.

Оқушылар топта пікірталас арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге, зерттеушілік дағдыларының дамуына ықпал етті. Рубрика арқылы бақылаулар жүргізілді (5-кесте).

5-кесте. *Рубрика*

Бағалау критерийі	Оқу жетістігінің деңгейі		
	Жартылай сенімді	Сенімді	Толық сенімді
Сұрақтар қояды, болжам ұсынады	Физикалық құбылыстарды зерттеу кезінде сұрақтар қойып, алдын ала болжам жасауда қиындық туады ☐	Физикалық құбылыстарды зерттеу кезінде сұрақтар қояды, алдын ала болжам жүргізуде қателік жібереді ☐	Физикалық құбылыстарды зерттеуде сұрақтар қойып, алдын ала болжам жүргізе алады ☐
Түсініктерге анықтама береді	Түсініктерге анықтама беруде көмек қажет етеді. Термин сөздердің мағынасын шатастырады ☐	Түсініктерге анықтама беруде қиналады. Бірақ термин сөздердің мағынасын түсінеді. Түсінікті жеткізуде академиялық тілі жетіңкіремейді. ☐	Түсініктерге анықтама береді. Ойын нақты жеткізеді. Термин сөздерді орынды қолданады. ☐

<p>Бақылау жүргізеді, эксперимент жүргізеді</p>	<p>Бақылау жүргізу кезінде жоспар құрады, бірақ бақылаудың мақсаты мен міндеттерін және жүргізу әдісін дұрыс көрсете алмайды. Экспериментті құралдарды қолданып жұмыс жүргізуде қателік жібереді. Алған практикалық деңгейі мен теориялық деңгейін байланыстыруда кемшіліктер бар.</p> <p>☐</p>	<p>Бақылау жүргізу кезінде жоспар құрады, бақылаудың мақсаты мен міндеттері және жүргізу әдістерін көрсетеді. Эксперимент құралдарды қолданып жұмыс жүргізуде қателік жібереді. Бақылау әдістерінің өзіндік ерекшелігі бар. Практикалық және теориялық деңгейін байланыстырады.</p> <p>☐</p>	<p>Бақылау жүргізу кезінде жоспар құрады, бақылаудың мақсаты мен міндеттерін және жүргізу әдістерін көрсетеді. Экспериментті құралдарды қолданып, жұмысты жүргізгенде ретімен көрсетеді. Өзін өзі бақылай алады.</p> <p>☐</p>
<p>Қорытындылар мен тұжырым жасайды</p>	<p>Жүргізген жұмыстарын қорытындылау мен есептеу жүргізуде қателіктер жібереді.</p> <p>☐</p>	<p>Есептеу жүргізуде қателік жібереді, бірақ жүргізген жұмысынан қорытынды шығарады.</p> <p>☐</p>	<p>Материалдарды құрылымдайды. Өз идеяларын дәлелдейді және қорғайды. Есептеулер жүргізеді.</p> <p>☐</p>

Біз жүргізген зерттеуіміз оқушылардың танымдық қабілетін жетілдіруге түрткі болды; олардың зерттеушілік дағдыларының дамуына көмектесті; оқушылардың екі пәннен де білім сапасы артты. Ең бастысы біздің ұстаз ретінде тәжірибемізді жетілдіруге және кәсіби дамуымызға ықпал етті. Екі пән арасындағы қарама-қайшылықты шешудің бір ғана жолы мұғалімдердің пәнаралық бірлескен жұмысы екенін түсіндік. Зерттеу жұмысын жүргізу барысында іс-әрекет жоспарын өзгертіп, кедергілерді талқылап, басқару арқылы өзімізге деген сенімділікті арттырдық. Бұл оқушылардың ойлау қабілетін дамытады әрі әртүрлі пәндерден алған білімдерін жалпылап, оны қолдана білу біліктілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Мектепішілік «Идеялар жәрмеңкесінде» бірлесе жоспарлап, кіріктіріп өткен сабағымызды жарияладық. Әріптестер қызығушылық танытты. Пәнаралық байланыстың тағы бір нәтижесі 10-сыныптың екі оқушысы физика пәнінен «Сұйықтардың тұтқырлық және диффузия коэффициенттері мен активациялық энергияның температураға тәуелділігін зерттеу» тақырыбында ғылыми жоба жазды. Осы жоба жазу барысында оқушылар тұтқырлық коэффициент логарифмінің температураға тәуелділігінің графигін салу кезінде математика пән

мұғалімінің көмегіне жүгіну қажет болды. Себебі 10-сынып оқушылары математикадан логарифм тақырыбын өтпеген болатын. Сондықтан математикадан жеке оқушыларға түсіндіру жұмыстары жүргізілді. Нәтижесінде олар халықаралық «Жас ғалым» жобалар жарысында үшінші жүлделі орынға ие болды. Осы сыныптың тағы да екі оқушысы қолданбалы математиканың волейбол ойынында қолдануын зерттеді. Жазған ғылыми жоба «STEAM NIS Taraz-2018» фестиваліне ұсынылды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Көшеров Ә.Ж., Искакова Л.Т. Физика мен математиканың өзара байланыстары: теориясы және әдістемесі. Ш.: Нұрлы бейне, 2015.
2. Felton, M. (2014) Complex Instruction, Аризона университеті: Тусон, 2014
3. Қожабаев Қ. Математиканы оқыту әдістері, Санат: Алматы, 1998
4. Фейнман Р.Ф. О связи математики и физики, М. «Наука» 1987
5. Көшеров Ә.Ж. Физикалық есеп және оны шешудің жалпы әдістері. Ш.: Нұрлы бейне, 2014.-152б
6. Айтуллина Б., Павловская В. Пәнаралық байланыс //ИФМ журналы, 97-№2, 11-13 б.
7. Альсейтов А.Г. Есепті шешу процесі және оның кезеңдері. // <http://www.kazmath.kz/index.php/ru?catid=0&id=170/2014/> (желтоқсан 2016)

ӘОЖ: 37.011.33.004.12

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ РИЗАШЫЛЫҒЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН САПАЛЫҚ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРДІ КАНО МОДЕЛІМЕН АНЫҚТАУ

Келесбаев Д.Н., Алибекова Ж.Д.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: сапа, жоғары білім берудегі сапа, негізгі, күтілетін, тартымды және ескерусіз сапалық қажеттіліктер, тұтынушы разылығы, кано моделі.

Ключевые слова: качество, качество высшего образования, обязательные, одномерные, привлекательные и безразличные качественные потребности, удовлетворенности потребителей, кано модель.

Keywords: quality, quality in higher education, must-be, one-dimensional, attractive and indifferent quality requirements, customer satisfaction, kano model.

Аннотация

Бұл мақалада Кано моделі туралы жан-жақты ақпарат беріліп, Кано моделінің университет білім алушыларға бағдарланған қолданбалылығы зерттеледі. Ол үшін білім алушыларға Кано моделі түсіндіріліп, жоғары білім беруде маңызды деп есептейтін сапалық қажеттіліктер мен олардың маңыздылық дәрежелерін белгілеу сұратылған және бұл сапалық қажеттіліктер тұрғысынан өздерінің университеттерін қалай бағалағандығы талданған. Бұл зерттеу жұмысының мақсаты – Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Гуманитарлық ғылымдар факультетінің Бастауышта оқыту бағдарламасының сапасына қатысты білім алушылардың қажеттіліктерін анықтау және білім алушылардың разылығы мен наразылығының бұл бағдарламаның сапасын белгілеу мен көтерудегі әсерін талдау болып табылады. Бұл мақсатқа жету үшін алдымен фокус-топтық жұмыстар арқылы білім алушылардың алып жатқан білімдеріне қатысты қажеттіліктері анықталады. Содан кейін 116 білім алушыға жасалатын Кано сауалнамасы арқылы жинақталған қажеттіліктер Кано бағалау кестесі арқылы жіктеледі. Осылайша сапалық қажеттіліктер: негізгі, күтілетін, тартымды және ескерусіз қажеттіліктер болып төрт категорияға

бөлінді. Соңында, ол қажеттіліктердің разылық және наразылық коэффициенттері есептеледі және олардың білім алушылардың разылығын арттырудағы және наразылығын азайтудағы әсері анықталады.

Аннотация

В данном исследовании представлены сведения о модели Кано и проведены прикладные работы со студентами университета. Модель Кано применили среди студентов Университета Ахмеда Ясави, где задавались вопросы касательно требований, предъявляемых к качеству высшего образования, качественных нужд и потребностей, их значения, кроме того, студентам была предоставлена возможность дать оценку своему университету касательно удовлетворения потребностей в области качества. Целью данного исследования является установление потребностей студентов университета в области качества программ бакалавриата по специальностям менеджмент туризма и финансы, определение уровня удовлетворенности студентов, а также качества образования и путей его совершенствования. Для достижения поставленной цели была создана анкета Кано и проведен опрос 116 студентов, после чего посредством групповой работы были установлены требования и потребности студентов в области образования и его качества. Далее, выявленные потребности и требования были сгруппированы согласно оценочной таблицы Кано. Таким образом, требования в области качества были распределены по четырем группам: необходимые; одномерные; привлекательные; нейтральные. В заключение был проведен подсчет значений удовлетворенности и неудовлетворенности, посредством чего установлена роль этих требований и потребностей в повышении либо снижении удовлетворенности (неудовлетворенности) студентов.

Abstract

In the study was given information regarding Kano's Model and a case study was conducted for university students. Kano's Model was describe for students and was aske what they thought was important quality requirements in higher education, the degree of their importance and how they evaluated their own institutions with respect to the quality requirements. The purpose of this study, to determine student requirements regarding the quality of the undergraduate program of Children's Education which is being conducted at the Faculty of Humanity Sciences in Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University and to analyze the student satisfaction and dissatisfaction and their majority roles in determining and improving the quality of the program. To achieve this object, at first was uncovered student requirements relating to the education that they receive by the focus group work and results of the Kano's Survey that was applie to 116 students. Secondly, Kano Evaluation Table classified these requirements. Thus, the quality requirements divided into four categories: must-be, one-dimensional, attractive and indifferent. Finally, calculated values of satisfaction and dissatisfaction and was identified roles any of these requirements in increasing and decreasing student satisfaction and dissatisfaction.

Кіріспе. Барлық салада орын алып жатқан қатаң бәсекелестік ортада ең маңызды құрамдас элемент болып табылатын сапа ұғымының «сапа – тұтынушының қалауы» [1] деп анықталуынан бастап барлық кәсіпорындар секілді университеттер де өздерінің білім беру қызметтерінің тұтынушыларына көп назар аударуда. Бүгінгі нарықта жетістікке жету үшін тұтынушылардың қажеттіліктерін терең түсініп, оларды толық қанағаттандыру керек [2]. Сондықтан университеттер өздерінің тұтынушылары болып табылатын білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру арқылы олардың ризашылығын арттыру үшін тұтынушыларға бағдарланған қызмет көрсету әдістерін көптеп қолдануда [3]. Сол әдістердің бірі Кано моделі болып табылады. Бұл модель кәсіпорындардың тұтынушыларының қажеттіліктерін қанағаттандыра білу дәрежесі мен тұтынушыларының қанағаттанушылық деңгейі арасындағы байланысты айқындауға зор мүмкіндік береді [4]. Бұл өз кезегінде кәсіпорындарға қызметтеріне қатысты сапалық қажеттіліктерді анықтауға және осыған қарап қызмет сапасын жақсартуға көмектеседі [5].

Зерттеу жұмысының мақсаты мен аясы. Зерттеу жұмысының мақсаты: білім алушылардың ризашылығына әсер ететін сапалық қажеттіліктерді анықтау, жіктеу және білім алушылардың разылығы мен наразылығының бағдарлама сапасын жақсартудағы әсерін талдау.

Зерттеу жұмысының аясы Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Гуманитарлық ғылымдар факультетінің Бастауышта оқыту бағдарламасымен шектелген. Бұл бағдарлама бойынша барлығы 116 білім алушы оқып жатыр [6].

Зерттеу жұмысының теориялық негіздемесі. Кано моделін 1984 жылы Кано және оның достары тұтынушылардың талап-тілектері мен қажеттіліктерін топтастыру (жіктеу) мақсатында ойлап тапқан [7]. Профессор Кано тұтынушылардың өнімнен немесе қызметтен күтетін сапалық қажеттіліктерінің бірдей болмайтынын алға тартқан [8; 9; 10].

Кано моделі өнімге немесе қызметке деген тұтынушы қажеттіліктерін маңыздылық дәрежесі бойынша алты бөлек категорияға (санатқа) жіктейді және осы категориялардың әрқайсысының тұтынушының қанағаттанушылық деңгейіне әрқелкі әсер ететінін түсіндіреді. Осы қажеттіліктерге мыналар жатады [11; 12; 13; 14]: Негізгі қажеттіліктер (Т), Күтілетін қажеттіліктер (О), Тартымды қажеттіліктер (А), Ескерусіз қажеттіліктер (І), Қарсы қажеттіліктер (R) және Күмәнді қажеттіліктер (Q).

Зерттеу жұмысының әдістемесі. Фокус-топтық жұмыстар: Гриффин және Наусердің пайымдауынша, біртекті нарық сегментінде 20-30 тұтынушымен болған кездесулердің (фокус-топтық жұмыстар) нәтижесінде тұтынушылардың ойындағы өнім немесе қызметке қатысты барлық сапалық қажеттіліктердің шамамен 90-95 %-ын анықтауға болады екен [15]. Осы тұжырымға сүйенген бұл зерттеуде фокус-топтық жұмыстар әдісі қолданылды. Фокус-топтық жұмыстар 116 білім алушыға жүргізілді.

Сауалнамалық жұмыстар: Фокус-топтық жұмыстардың нәтижесінде білім алушылардың білім беру қызметтеріне қатысты сапалық қажеттіліктері анықталғаннан кейін, бұл қажеттіліктерге қатысты деректерді жинау үшін Кано сауалнамасы дайындалады. Кано сауалнамасы әрбірі функционалды және диффункционалды, яғни болымды және болымсыз сұрақ түрінде екі бөлімнен құралады [11].

1-кесте. Кано бағалау кестесі [11, 6]

Өнім немесе қызметтің сапалық қажеттіліктері		Диффункционалды сапалық қажеттілік (Болымсыз)				
		1 – ұнайды	2 – солай болу керек	3 – маңызды емес	4 – шыдаймын	5 – ұнамайды
Функционалды сапалық қажеттілік (Болымды)	1 – ұнайды	Q	A	A	A	O
	2 – солай болу керек	R	I	I	I	M
	3 – маңызды емес	R	I	I	I	M
	4 – шыдаймын	R	I	I	I	M
	5 – ұнамайды	R	R	R	R	Q

Кано бағалау кестесі: Өнім немесе қызметке қатысты сапалық қажеттіліктер анықталып, оларға қатысты деректер жиналып болғаннан кейін әрбір сапалық қажеттіліктің қандай Кано категориясына жататындығын анықтау, яғни жіктеу жұмысы жасалады. Әрбір сапалық қажеттілік Кано сауалнамасындағы екі түрлі (болымды және болымсыз) сұраққа берілген жауаптарға сүйеніп, Кано бағалау кестесі арқылы жіктеледі (1-кесте).

Разылық және наразылық коэффициенттері: Әрбір сапалық қажеттіліктің қандай Кано категориясына жататындығын анықтағаннан кейін, бұлардың шынайылығына көз жеткізудің ең қарапайым жолы олардың статистикалық көрсеткішіне, яғни жиілік талдауына қарау керек. Алайда, әртүрлі нарық сегменттеріндегі әртүрлі қажеттіліктердің кіретін категориялары ашық әрі дәл емес. Сондықтан бұл жерде олардың статистикалық көрсеткішіне қарау дұрыс емес. Бұндай жағдайда разылық және наразылық коэффициенттерін есептеу дұрыс болады [11].

Зерттеу жұмысының нәтижелері. Фокус-топтық жұмыстардың нәтижелері: Фокус-топтық жұмыстардың нәтижесінде білім алушылардың университетте алып жатқан білімдері мен білім беру қызметтеріне қатысты 24 сапалық қажеттіліктері анықталып, материалдық құндылықтарға қатысты 5 қажеттілік, академиялық және әкімшілік қызметкерлерге қатысты 6 қажеттілік, сабақтар мен карьераға (мансапқа) қатысты 8 қажеттілік және де біліктіліктерге қатысты 5 қажеттілік болып 4 топқа жинастырылды (2-кесте).

2-кесте. Білім алушылардың университетте алып жатқан білімдері мен білім беру қызметтеріне қатысты сапалық қажеттіліктері

Т	оп	Сапалық қажеттіліктері		
	Материалдық құндылықтарға қатысты	Аудиториялардың көрнекті және таза болуы		
		Аудиторияларда заманауи құрылғылардың болуы (проектор және т.б. с.с.)		
		Қосымша қызмет көрсету бөлімдерінің болуы (медпункт, ашық алаң, буфет және т.б. с.с.)		
		Кітап қорына бай орталық кітапхананың болуы		
		Кабелсіз интернеттің (wi-fi) қолдануға ашық болуы		
	Академиялық әкімшілік қызметкерлерге	Кафедраларда жеткілікті ғылыми дәрежелі оқытушылардың болуы		
		Оқытушылардың сабақтарға өздерінің келуі және өз білімдерімен бөлісуі		
		Оқытушылардың теориялық және практикалық білімдерінің жаңа болуы		
		Оқытушылардың үйрету және байланыс жасау қабілеттерінің жақсы болуы		
0		Студенттік кеңсенің жылдам әрі мұқият түрде тиімді жұмыс жасауы		
1		Академиялық және әкімшілік қызметкерлердің сыпайы қарым-қатынас жасауы		
	Сабақтар мен карьераға қатысты	2	Сабақтардың мазмұны білім алушылардың келешекте жұмыс жасайтын жұмыстарына сай болуы	
		3	Сабақтардың түсінікті және қолданбалы болуы	
		4	Оқу бағдарламаларында таңдау компоненттерінің көп болуы	
		5	Емтихан сұрақтарының мазмұны мен үйретілген тақырыптарға сай болуы	
		6	Емтихандарды бағалау стандарттарының ашық және таза болуы	
		7	Білім алушылардың қолданбалы тәжірибелік жұмыстары емтихан бағасының бір бөлігін құрауы	
		8	Карьера (мансап) жоспарлау үшін оқу жылының аяғында іс-тәжірибенің міндетті болуы	
		9	Карьера (мансап) жоспарлау үшін арнайы мамандандырылған семинарлар мен кеңес беру офісінің болуы	
		Біліктіліктерге қатысты	0	Университет қалашығының ішінде көңіл көтеру және сауда орталықтарының болуы
			1	TOEFL сияқты шет тілі сынақтарына қатысты ақпараттандыру жұмыстары мен тіл үйрету курстарының болуы
	2		Электронды кітапханалар мен халықаралық дерекқорларды пайдаланудың қолжетімді болуы	
	3		Кафедраларда магистратура мен докторантура бағдарламаларының болуы және бұл бағдарламаларға қатысты ақпараттандыру жұмыстары мен дайындық курстарының болуы	
	4		Ғылыми мамандандырылған семинарлар мен конференцияларға республикалық және халықаралық деңгейде танылған мамандарды, кәсіпкерлер мен ғалымдарды көптеп шақыру	

Кано моделінің нәтижелері. Білім алушылардың 66,4 %-ын қыз бала, 33,6 %-ын ер бала, 58,6 %-ын 20 жасынан кішілер, 41,4 %-ын 20-25 жас аралығындағылар құрайды. Отбасылық табыс көлеміне қарайтын болсақ, ең жоғары үлесті 47,4 %-бен 200-400 \$ аралығында орташа-төмен табысқа иелер алып отыр. 400-600 \$ аралығында орташа-жоғары табысқа иелердің үлесі 31,9 %. Бұл білім алушылардың 25,0 %-ы іс-тәжірибеден өткен болса, 75,0 %-ы іс-тәжірибеден өтпеген. 96,5 %-ы қолданбалы іс-тәжірибеден өтуді қалайды (3-кесте).

3-кесте. Үлгінің демографиялық құрылымы

№	Құрылымы	Орналасу тобы	Саны	Үлесі (%)
1	Жынысы	Қыз бала	77	66,4
		Ер бала	39	33,6
		Барлығы	116	100
2	Жасы	... ≤ 20	68	58,6
		20 - 25	48	41,4
		25 ≤ ...	0	0
		Барлығы	116	100
3	Отбасылық табысы (\$)	... ≤ 200	14	12,1
		200 - 400	55	47,4
		400 - 600	37	31,9
		600 ≤ ...	10	8,6
		Барлығы	116	100
4	Іс-тәжірибе жағдайы	Іс-тәжірибеден өткен	29	25,0
		Іс-тәжірибеден өтпеген	87	75,0
		Барлығы	116	100
		Іс-тәжірибеден өтуді қалайды	112	96,5
		Іс-тәжірибеден өтуді қаламайды	4	3,5
		Барлығы	116	100
5	Курсы	1-курс	24	20,7
		2-курс	28	24,1
		3-курс	31	26,7
		4-курс	33	28,5
		Барлығы	116	100

Деректердің талдануы: Сапалық қажеттіліктер мен деректерін талдау барысында жиілік талдау, бағалау кестесі және разылық коэффициенттері қолданылды. Талдау нәтижесінде 24 сапалық қажеттіліктің 5-і негізгі, 8-і күтелетін, 8-і тартымды және 3-і ескерусіз қажеттіліктер болып анықталды. Разылық және наразылық коэффициенттері де бұл қажеттіліктердің дұрыс категорияларда орын алғандығын көрсетіп отыр (4-кесте).

4-кесте. Кано моделін қолдану нәтижелері

Kalite Unsurları		Категориялар						Барлығы	Категориясы (Ең көп)	Разылық коэффициенті	Наразылық коэффициенті				
М	оп	1	2	3	4	5	6								
М	агерналды	Қажеттіліктер													
		Аудиториялардың көрнекті және таза болуы						1	7	9			16	,40	0,76
		Аудиторияларда заманауи құрылғылардың болуы (проектор және т.б. с.с.)						5	5	0			16	,74	0,70

		Қосымша қызмет көрсету бөлімдерінің болуы (медпункт, ашық алаң, буфет және т.б. с.с.)	8	8	7	0			16		,40	0,76
		Кітап қорына бай орталық кітапхананың болуы	7	0	7	0			16		,32	0,32
		Кабелсіз интернетің (wi-fi) қолдануға ашық болуы	0	5	0				16		,75	0,39
Академиялық және әкімшілік		Кафедраларда жеткілікті ғылыми дәрежелі оқытушылардың болуы	0	3	5				16		,68	0,73
		Оқытушылардың сабақтарға өздерінің келуі және өз білімдерімен бөлісуі	8	0	8				16		,68	0,68
		Оқытушылардың теориялық және практикалық білімдерінің жаңа болуы	5	1	8	0			16		,43	0,75
		Оқытушылардың үйрету және байланыс жасау қабілеттерінің жақсы болуы	5	4	0	4			16		,39	0,26
		Студенттік кеңсенің жылдам әрі мұқият түрде тиімді жұмыс жасауы	2	1	8	2			16		,35	0,29
		Академиялық және әкімшілік қызметкерлердің сыпайы қарым-қатынас жасауы	2	0	8				16		,76	0,45
Сабақтар мен карьерға қатысты		Сабақтардың мазмұны білім алушылардың келешекте жұмыс жасайтын жұмыстарына сай болуы	4	5	7				16		,46	0,78
		Сабақтардың түсінікті және қолданбалы болуы	1	1	8				16		,69	0,72
		Оқу бағдарламаларында таңдау компоненттерінің көп болуы	3	0	0				16		,80	0,38
		Емтихан сұрақтарының мазмұны мен үйретілген тақырыптарға сай болуы	9	4	4				16		,42	0,82
		Емтихандарды бағалау стандарттарының ашық және таза болуы	2	0	6				16		,75	0,72
		Білім алушылардың қолданбалы тәжірибелік жұмыстары емтихан бағасының бір бөлігін құрауы	4	9	1	0			16		,61	0,38
		Карьера (мансап) жоспарлау үшін оқу жылының аяғында іс-тәжірибенің міндетті болуы	0	4	7	3			16		,62	0,65
Білімділіктерге қатысты		Карьера (мансап) жоспарлау үшін арнайы мамандандырылған семинарлар мен кеңес беру офисінің болуы	0	0	0	6			16		,60	0,60
		Университет қалашығының ішінде көңіл көтеру және сауда орталықтарының болуы	8	2	2				16		,82	0,44
		TOEFL сияқты шет тілі сынақтарына қатысты ақпараттандыру жұмыстары мен тіл үйрету курстарының болуы	0	9	3	3			16		,71	,43
		Электронды кітапханалар мен халықаралық дерекқорларды пайдаланудың қолжетімді болуы	3	0	9	4			16		,68	0,46
		Кафедраларда магистратура мен докторантура бағдарламаларының болуы және бұл бағдарламаларға қатысты ақпараттандыру жұмыстары мен дайындық курстарының болуы	8	5	1	0			16		,66	0,64
	Ғылыми мамандандырылған семинарлар мен конференцияларға республикалық және халықаралық деңгейде танылған мамандарды, кәсіпкерлер мен ғалымдарды көптеп шақыру	5	5	7	6			16		,64	0,35	

Қорытынды. Жүргізілген бұл зерттеу жұмысының нәтижесінде, жұмыстың негізгі мақсатына сәйкес сапалық қажеттіліктер анықталды.

Анықталған 5 негізгі сапалық қажеттіліктер мыналар: аудиториялардың көрнекті және таза болуы; қосымша қызмет көрсету бөлімдерінің болуы; оқытушылардың теориялық және практикалық білімдеріндегі жаңашылдық; сабақтардың мазмұны білім алушылардың келешекте жұмыс жасайтын жұмыстарына сай келуі; емтихан сұрақтарының мазмұны мен үйретілген тақырыптарға сай болуы. Бұл қажеттіліктер білім беру қызметінің негізгі критерийлері болып табылады. Егер бұл қажеттіліктер университет немесе кафедра тарапынан қанағаттандырыла алмаса, білім алушылардың өте қатты наразылығын тудырады. Сондықтан университет басшылығы ең алдымен осы қажеттіліктерді қанағаттандыруы керек.

Анықталған 8 күтілетін сапалық қажеттіліктер мыналар: аудиторияларда заманауи құрылғылардың болуы; кафедраларда жеткілікті ғылыми дәрежелі оқытушылардың болуы; оқытушылардың сабақтарға өздерінің келуі және өз білімдерімен бөлісуі; сабақтардың түсінікті және қолданбалы болуы; емтихандарды бағалау стандарттарының ашық және таза болуы; карьера (мансап) жоспарлау үшін оқу жылының аяғында іс-тәжірибенің міндетті болуы; карьера

(мансап) жоспарлау үшін арнайы мамандандырылған семинарлар мен кеңес беру офисінің болуы; кафедраларда магистратура мен докторантура бағдарламаларының болуы және бұл бағдарламаларға қатысты ақпараттандыру жұмыстары мен дайындық курстарының болуы. Білім алушылардың разылығы осы қажеттіліктердің қаншалықты қанағаттандырылуына тура пропорционалды болып табылады. Осыған орай университет басшылығы білім алушылардың разылығын көтеру және білім алушыларды университетке көптеп тарту үшін осы қажеттіліктерді жылдам қанағаттандыруы керек. Егер олай болмаған жағдайда осы университетке және осы мамандыққа келгісі келетін білім алушылардың басқа университеттер мен мамандықтарға кетіп қалуына және оқып жатқан білім алушылардың наразылығына әкеліп соғады.

Анықталған тағы 8 тартымды қажеттіліктер мыналар: кабелсіз интернеттің (wi-fi) қолдануға ашық болуы; академиялық және әкімшілік қызметкерлердің сыпайы қарым-қатынас жасауы; оқу бағдарламаларында таңдау компоненттерінің көп болуы; білім алушылардың қолданбалы тәжірибелік жұмыстары емтихан бағасының бір бөлігін құрауы; университет қалашығының ішінде көңіл көтеру және сауда орталықтарының болуы; TOEFL сияқты шет тілі сынақтарына қатысты ақпараттандыру жұмыстары мен тіл үйрету курстарының болуы; электронды кітапханалар мен халықаралық дерекқорларды пайдаланудың қолжетімді болуы; ғылыми мамандандырылған семинарлар мен конференцияларға республикалық және халықаралық деңгейде танылған мамандарды, кәсіпкерлер мен ғалымдарды көптеп шақыру. Бұл қажеттіліктер білім алушылардың наразылығына ең көп оң әсер ететін сапалық қажеттіліктер болып табылады. Бұл қажеттіліктер білім алушылар тарапынан ашық талап етілмейді және күтіліп жатқан жоқ. Алайда бұл қажеттіліктердің қанағаттандырылуы білім алушылардың үлкен наразылығын тудырады және бұл бәсекелестеріне қарағанда университетті, кафедраны ерекше ете түсіп, білім алушыларды тарта түседі. Ал бұл қажеттіліктер қанағаттандырылмаған жағдайда, бұл білім алушылардың наразылығына себеп болмайды.

Ал қалған 3 ескерусіз қажеттіліктер мыналар: кітап қорына бай орталық кітапхананың болуы; оқытушылардың үйрету және байланыс жасау қабілеттерінің жақсы болуы; студенттік кеңсенің жылдам әрі мұқият түрде тиімді жұмыс жасауы. Білім алушылар бұл қажеттіліктердің қанағаттандырылып, қанағаттандырылмағандығын ескерусіз қалдыруда, яғни олар бұл жағдайға разы да емес, наразы да емес. Сондықтан, университет басшылығының қазірше бұл қажеттіліктерді қанағаттандыруды ескерусіз қалдыруына болады.

Осы қорытындыларға сүйеніп ең алдымен негізгі қажеттіліктерді, одан кейін күтілетін қажеттіліктерді, одан кейін тартымды қажеттіліктерді кезегімен қанағаттандыру керек. Осы тұжырымға сүйеніп, аталған қажеттіліктерді қанағаттандыру мақсатында университет пен кафедра жоспар құрып, өздерін дамыту керек. Бұл университет пен кафедраның шектеулі ресурстарын тиімді пайдалануына және бәсекелестеріне қарағанда ерекше болуына көмектеседі.

Қорытындылай келе, бұл зерттеу жұмысы университет пен кафедраға аталмыш бағдарламаның сапасын жақсартуға, бұл бағытта жоспар құрып, ұтымды шешімдер қабылдауларына көмектесетін болады. Сонымен қатар, бұл жұмыстың нәтижелері мен қорытындылары келешекте Бастауышта оқыту бағдарламасының

сапасын білім алушылар тұрғысынан қайта құру үшін, бағдарламаның сапасын көтеру үшін негізгі көрсеткіш болып табылады деп айта аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Peters, J.V. (1999). «Total service quality management». *Managing Service Quality*, 29/1, 6-12.
2. Jiao, J. and Chen, C. H. (2006). «Customer requirement management in product development: a review of research issues». *Concurrent Engineering: Research and Applications*, 14/3, 173-185.
3. Kuo, N. and others (2011). «Identifying critical service quality attributes for higher education in hospitality and tourism: Applications of the Kano Model and importance-performance analysis (IPA) ». *African Journal of Business Management*, 5/30, 12016-12024.
4. Matzler, K. and Hinterhuber, H. H. (1998). «How to make product development projects more successful by integrating Kano's model of customer satisfaction into quality function deployment». *Technovation*, 18/1, 25-38.
5. Harvey, L. (1995). «Student Satisfaction». *The New Review of Academic Librarianship*, 1/1, 161-173.
6. Akhmet Yassawi University. (2017). Official Website of Faculty of Humanity Sciences. Access: 30.12.2017. <http://ayu.edu.kz/faculties/faculty-of-humanities>.
7. Kano, N. and others (1984). «Attractive quality and must-be quality». *Hinshitsu: (The Journal of the Japanese Society for Quality Control)*, 14/2, 39-48.

УДК 371.3

РОЛЬ ФОРМАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ ПРИ ВНЕДРЕНИИ УСОВЕРШЕНСТВОВАННОЙ МОДЕЛИ КРИТЕРИАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ

Койшығараева А.Т., Станишевская Г.А., Огриневич Т.Н.
НИИ ФМН, г. Тараз
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: оқыту, оқу, критериалды бағалау, қалыптастырушы бағалау, проактивті карталар, қалыптастырушы бағалау стратегиялары, қалыптастырушы бағалау әдістері

Ключевые слова: преподавание, обучение, критериальное оценивание, формативное оценивание, проактивные карты, стратегии формативного оценивания, методы формативного оценивания

Keywords: teaching, learning, criterial assessment, formative assessment, proactive maps, strategies of formative assessment, methods of formative assessment

Аннотация

Мақалада Тараз қаласы НЗМ мұғалімдерінің оқыту мен білім беру үдерісінде қалыптастырушы бағалауды пайдалануының рөлі туралы мәселе көтеріледі. Бастапқы нүкте ретінде Назарбаев Зияткерлік мектептеріндегі бағалау моделдері алынған. Мақала авторлары жаңа ұрпақты бағалау стандарттарын енгізу үшін әрбір бағалау моделінің рөлін анықтайды, сондай-ақ, Тараз қаласы мектебіндегі мұғалімдердің жетістіктері мен проблемаларын анықтауға мүмкіндік беретін жүзеге асыру нәтижелерін талдайды. Мақалада авторлардың «Қалыптастырушы бағалау мәдениетін дамыту үшін 100 идея» атты НЗМ ДББҰ «Педагогикалық өлшеулер орталығы» филиалының жобасына қатысу нәтижелері келтіріледі. Мұғалімдердің сабақты жоспарлау және

өткізу арқылы қалыптастырушы бағалауды қолдану дағдыларын жетілдіру жобаға қатысудан күтілетін нәтижелер болып табылады. Жүргізілген зерттеудің көрсетуінше, бағалаудың концептуалды негіздерін білу және түсінуге негізделген қалыптастырушы бағалау, сондай-ақ оқушыға білім беру үдерісінің толыққанды қатысушысы болуға мүмкіндік беретін және сабақтардың сапасын жақсартуға септігін тигізетін түрлі стратегияларды қолдану – критериялды бағалаудың негізін қалаушысы.

Аннотация

В статье поднимается вопрос о роли использования формативного оценивания в процессе преподавания и обучения учителями НИШ ФМН г. Тараз. В качестве отправной точки взяты модели оценивания в Назарбаев Интеллектуальных школах. Авторы статьи определяют роль каждой модели оценивания для реализации стандартов оценивания нового поколения, а также анализируют результаты внедрения, позволяющие определить положительные стороны и обозначить проблемы, с которыми сталкиваются учителя в школе г. Тараз. В статье приводятся результаты участия авторов в проекте филиала Центра Педагогических Измерений АОО НИШ «100 идей развития культуры формативного оценивания». Ожидаемыми результатами участия в проекте стало совершенствование навыков применения формативного оценивания через планирование и проведение уроков учителями. Проведенное исследование показало, что основополагающим в критериальном оценивании остается формативное оценивание, основанное на знании и понимании концептуальных основ оценивания, а также применении различных видов стратегий, что, в свою очередь, способствует повышению качества проводимых уроков и дает возможность ученику быть полноправным участником образовательного процесса.

Abstract

The article raises the question of the role of the use of formative assessment in the process of teaching and learning by teachers of NIS of Physics and Mathematics of Taraz. As a starting point, assessment models of Nazarbayev Intellectual Schools were taken. The authors of the article define the role of each assessment model for the implementation of standards for evaluating a new generation, and also analyze the results of the implementation, which allows identifying the positive aspects and problems faced by teachers of the school in Taraz. The article presents the results of the participation of the authors in the project of the branch of the Center of Pedagogical Measurements of the AEO NIS “100 ideas for the development of a formative assessment culture”. The expected results of participation in the project were improvement of the skills in the use of formative assessment through the planning and conducting lessons by teachers. The study showed that the basis of the criterial assessment is formative assessment, based on knowledge and understanding of the conceptual framework of assessment, as well as the use of various types of strategies, which, in turn, improves the quality of lessons and enables the student to be a full participant in the educational process.

За последние пять лет в Назарбаев Интеллектуальных школах в системе оценивания учебных достижений учащихся произошли существенные изменения: от экспериментальной системы, где акцент делался на оценивании предметных знаний, и интегрированной модели оценивания, которая, по сути, стала революционным шагом в современном образовании и основывалась на том, что преподавание, обучение и оценивание стали тесно взаимосвязаны и представляли собой единый подход к организации учебного процесса. Такой переход позволил учителям индивидуализировать учебный процесс, повысить учебную мотивацию учащихся, развить навык самостоятельного обучения, что, в свою очередь, способствовало всестороннему развитию личности обучающегося. Интегрированная модель критериального оценивания (ИМКО) опиралась на три вида оценивания: формативное, внутреннее суммативное оценивание и внешнее суммативное оценивание. Остановимся подробнее на формативном оценивании, так как именно этот вид оценивания используется учителями на каждом этапе урока и позволяет получать учителю данные об уровне усвоения знаний и навыков по предмету Учебной программы. В течение четверти оценивались отобранные цели обучения. К каждой цели обучения составлялись критерии успеха. Решение о достижении учащимся целей обучения основывалось на

профессиональном суждении учителя и выражалось двумя формулировками: «Достиг» - цель обучения достигнута; и

«Стремится» - учащийся еще стремится и цель обучения не достигнута. Такая форма оценивания, с одной стороны, имела положительные моменты:

- Отобранные цели обучения на четверть соответствовали таксономии Блума, т.е. в первой четверти цели обучения в большей степени были акцентированы на получение знаний и понимания, в то время как в последней – на достижение других навыков, развитие которых зависит от полученных знаний.

- Отобранные цели обучения были внесены в электронный журнал, и ученики и родители могли отслеживать количество достигнутых целей обучения;

- Учащиеся на протяжении всей четверти могли отрабатывать материал и достигать таким образом цель.

Но наряду с положительными моментами существовал ряд проблем, с которыми сталкивались не только учителя, но и ученики. Оцененные цели обучения не всегда давали учителю целостное представление, какой информацией полностью владеет ученик после изучения раздела. Комментарий учителя в журнале к позиции «Стремится» зачастую был очень кратким, что, в свою очередь, не помогало ученику четко определить, по какой траектории необходимо двигаться, чтобы полностью отработать цель обучения и качественно подготовиться к суммативному оцениванию за четверть. И собственно выставление позиции «Достиг» или «Стремится» автоматически превращало формативное оценивание в суммативное, так как подводился некий итог обучения учащегося. Именно эти проблемы стали решаемыми с внедрением в Назарбаев Интеллектуальные школы усовершенствованной модели критериального оценивания.

Усовершенствованная модель критериального оценивания, прежде всего, позволила повысить уровень интереса и мотивации учащихся к обучению. Во-первых, учитель устанавливает ясные и измеримые критерии оценивания, понятные каждому ученику и его родителям. А это позволяет и учителю, и ученику четко представлять, как проходит процесс обучения и на каком этапе находится каждый ученик. Во-вторых, ученики имеют возможность самостоятельно выстраивать траекторию собственного обучения при своевременной поддержке учителя. Такой процесс в своей работе Жером Брунер называет «возведением лесов» [1]. Все это становится возможным, если из урока в урок на каждом этапе учитель правильно подбирает приемы, методы и стратегии формативного оценивания, вовлекая в этот процесс и самого ученика [2].

Если первая модель ИМКО содержала формативное оценивание в виде выставления его результатов в виде «Достиг/Стремится», то усовершенствованная модель критериального оценивания не включает выставление результатов формативного оценивания в явном виде, а содержит только отражение в баллах результатов суммативного оценивания за раздел/четверть. На первый взгляд может показаться, что формативное оценивание в усовершенствованной модели критериального оценивания отсутствует. Но на практике оказалось, что это не так. Ведь суммативное оценивание проводится тогда и только тогда, когда учитель ясно представляет, что его ученики готовы к нему и могут успешно справиться с заданиями. Но как учитель узнает об этом? Вот именно на этот вопрос может дать ответ проводимое

в процессе наблюдения формативное оценивание, основной формой которого выступает наблюдения учителя за деятельностью учащихся в процессе обучения [3]. Таким образом, роль формативного оценивания при внедрении усовершенствованной модели критериального оценивания безусловно возрастает и остается основным в преподавании и обучении. Как следовало первоначально из практики внедрения усовершенствованной модели критериального оценивания ошибочное представление учителей о том, что теперь нет необходимости отслеживать уровень обученности каждого ученика и проводить формативное оценивание привело к первоначальным низким результатам суммативного оценивания и заставило задуматься о том, почему это произошло. Хотя казалось, что раздел изучен и можно провести суммативное оценивание за раздел, но его результаты недостаточно высоки. Не только учителя были в замешательстве, но и учащиеся. Что теперь делать: изучать пройденное повторно, но впереди еще учебные разделы, которые необходимо изучить и нет времени для повторной работы и результаты проведенного суммативного оценивания уже изменить нельзя. Таким образом, складывается впечатление о том, что пропадает мотивация у учителя и у учащихся улучшать знания, так как изменить ничего уже нельзя.

Анализ полученных результатов, совместное обсуждение привело к выводу, что проблема и данная ситуация возникла из-за того, что учителями недостаточно уделялось внимание проведению формативного оценивания и анализу его результатов для дальнейшего планирования уроков. Ведь именно формативное оценивание в различных его видах: наблюдения учителя, самооценивание, взаимооценивание, дает достоверную информацию о том, как проходит обучение каждого ученика и возможность откорректировать преподавание и улучшить обучение [4]. Таким образом, роль формативного оценивания возрастает и необходимость его проведения в практике учителя занимает особую роль, хотя ни в журнал, ни в другие документы учащихся оно не выставляется. Из самой практики возникла необходимость развивать навыки учителей проведения формативного оценивания и повышать его культуру в классе [5]. Ведь именно от качественного и своевременного проведения формативного оценивания зависит успешное обучение учащихся результаты суммативного оценивания.

Таким образом складывалась ситуация для принятия необходимых действий для решения возникшей проблемы. На этом этапе нас заинтересовала программа «100 идей развития культуры формативного оценивания», филиала «Центра Педагогических измерений» АОО НИШ. По определению Стивена Кови: быть проактивным значит действовать, исходя из желаний, побуждений и умений [6]. И наша школа выразила желание принять участие в данном проекте, а именно по направлению «Непрерывное совершенствование процессов обучения и оценивания» с приоритетом: оптимизация урочной деятельности учителя. Ожидаемыми результатами проекта являлись:

- совершенствование навыков планирования и проведения уроков учителей;
- повышение качества знаний и успеваемости учащихся.

Проект представлял собой систему целенаправленной урочной деятельности по развитию культуры формативного оценивания в классе в которой

выполняются пять основных стратегий (по Уильяму Д. и Томпсону М.) на протяжении 24 уроков [7]. Для каждого урока были разработаны проактивные карты, которые как методический ресурс, выступают руководством к действию для учителя, приступающего к разработке краткосрочного плана урока, но никак не подменяют сам план. Как составлены проактивные карты и как с ними работать учителю при организации формативного оценивания представлено в учебно-методическом пособии «Быть проактивным в формативном оценивании».

Остановимся на оценке эффективности применения этого руководства. На протяжении года учителями нашей школы проводилось не только разработка указанных проактивных карт, но и апробация, наблюдение их эффективности и улучшение при необходимости. На первоначальном этапе было проведено входное анкетирование учителей, входящих в фокус-группу. Это были учителя как естественно-математического цикла предметов, так и общественно-гуманитарного. Среди учителей фокус-группы были начинающие и более опытные. Вопросы анкеты, носящие качественный характер, не только позволили оценить понимание учителями важности формативного оценивания, но и дали возможность определить уровень его применения на уроках, а также проблемные места, которые требовали улучшения. В основном, учителя понимали важность и ценность формативного оценивания, но затруднялись в правильной организации на уроке и анализе результатов формативного оценивания, необходимый для дальнейшего планирования уроков. В этом им должны были помочь проактивные карты, что и отметили учителя в своем итоговом анкетировании: проактивные карты дают четкое представление о стратегиях формативного оценивания и помогают не только при разработке плана урока, но и при его анализе; методы формативного оценивания, предложенные в проактивных картах, полезны и довольно просты в применении, но в тоже время очень эффективны. Проактивные карты помогают правильно организовать формативное оценивание на уроке. Такие отзывы были получены от учителей фокус-группы, участвующих в апробации. Наблюдение проводилось не только среди учителей, но и были проанализированы результаты качества знаний учащихся. В классах, в которых учителя применяли при планировании уроков проактивные карты и акцентировали внимание учащихся на стратегиях формативного оценивания при их проведении, учащиеся активно и осознанно участвовали в ходе урока, что показали наблюдения, проводимые во время урока, а также это отразилось на повышении качества знаний учащихся (рисунок 1).

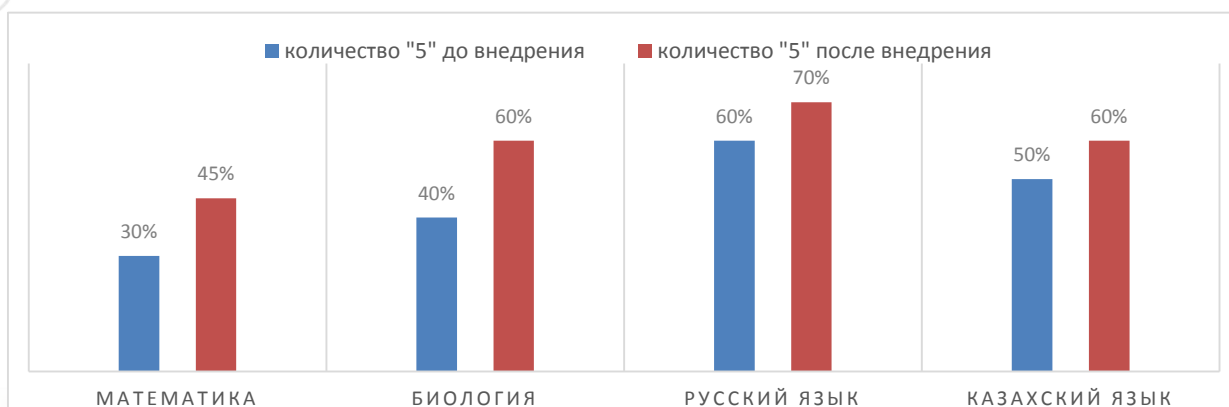

Рисунок 1: Качество знаний учащихся

Таким образом, эффективность применения проактивных карт не вызывает сомнения и подтверждена практикой. Необходимо привлекать к их использованию и других учителей школы. С этой целью был организован внутришкольный курс по развитию и повышению культуры формативного оценивания. Активными участниками курса стали учителя, которых интересовал этот вопрос. Занятия курса проводили учителя-практики, которые непосредственно участвовали в разработке и апробации проактивных карт. В интерактивном режиме учителя школы знакомились с картами, применяли на практике, разрабатывая планы уроков по ним. Использование проактивных карт при совместном планировании, наблюдение, рефлексия проведенных уроков улучшает и совершенствует преподавание и обучение, что и отметили в своих отзывах, обратной связи учителя - участники данного внутришкольного курса. Ведь как говорит Льюис (2002) «Если вы хотите улучшить преподавание, что может быть очевиднее сотрудничества с коллегами в планировании, наблюдении и рефлексии уроков» [8]. что действительно является стимулом в развитии учителя и повышения качества его деятельности.

Литература

1. Руководство для учителя. – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» Центр педагогического мастерства, 2016. 163с.
2. Руководство по критериальному оцениванию для учителей основной и общей средней школ: Учебно-метод. пособие. / Под ред. О.И.Можаевой, А.С.Шилибековой, Д.Б.Зиеденовой. – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2016. 53 с.
3. Лемов Д. Мастерство учителя. Проверенные методики выдающихся преподавателей. МИФ, 2014.
4. Формативное оценивание в начальной школе. Практическое пособие для учителя/ Сост. О.И. Дудкина, А.А. Буркитова, Р.Х. Шакиров. – Б.: «Билим», 2012. 89 с.
5. Блэк П., Уильям Д. (1998) Внутри черного ящика: повышение стандартов через оценки в классе / Inside the black box: raising standards through classroom assessment. King`s College London, School of Education.
6. Кови, Стивен Р. Семь навыков высокоэффективных людей: Мощные инструменты развития личности, 2015.
7. Шилибекова А.С., Зиеденова Д.Б., Есингельдинов Б.Т., Шагатова Д.К., Рисметов Б.А., Койшыгараева А.Т., Сыдыкова Б.К., Абдрахманова М.К., Литвинова А.Г., Айменбетова К.Т., Сулейменова Г.Г., Лишанлаева К.О., Огриневич Т.Н., Станишевская Г.А., Молдабек Э.Ж. Быть проактивным в формативном оценивании: Учебно-методическое пособие/Под общей редакцией О.И.Можаевой. Астана: АОО НИШ, 2018. 73с.
8. Льюис С. (2002) Изучение урока: пособие по обучению учителей. Филадельфия: исследование лучших школ.

УДК 37.0:378; 808, 81-13

КОНЦЕПЦИЯ УЧЕБНИКА НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ ПО МЕТОДИКЕ ТРЁХЪЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ ШКОЛЫ БУДУЩЕГО

Кондубаева М.Р.

Образовательный центр Today Education
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: синергетикалық көзқарас, интеграцияланған технологиялар, синергетикалық принциптер, сызықты емес ойлау, интерактивті әдістер, оқыту, компьютерлік бағдарламалар

Ключевые слова: синергетический подход, интегральная технология, синергетические принципы, нелинейное мышление, интерактивные методы, соизучение, компьютерные программы

Keywords: synergetic approach, integrated technology, synergetic principles, nonlinear thinking, interactive methods, soizucheny, computer programs

Аннотация

Мақалада синергетиканың жетістіктері педагогикалық ғылымның тарихи тиімді тәсілдері мен қағидаттарын, дәлірек айтқанда, жеке дидактиканы ескере отырып, Қазақстан Республикасында үш тілде білім беру жүйесінің жағдайына бейімделген «Орыс тілін оқыту әдістемесі» оқулығының тұжырымдамасы берілген. Оқу процесі: эволюция, уақытша болу, пайда болу және холизм секілді ашық сызықты емес жүйелердегі оқу үрдісінің өзара байланысты аспектілерін талдаудың нәтижесі ретінде қарастырылатын сыни ойлауды қалыптастырудың конструктивті ережелері берілге

Үш тілде білім берудің интеграцияланған технологиясының әдістемелік жүйесі талданады, ол білім алудың білім беру әдістерінің негізгі санаттарында немесе білім беру практикасында дуалды оқытуда тәжірибе жүзінде қолданылатын білімін пайдаланудың рәсімдік аспектісін анықтайды.

Аннотация

В статье представлена концепция учебника «Методика преподавания русского языка», в которой достижения синергетики адаптированы к условиям системы трёхязычного образования в РК с учётом исторически результативных подходов и принципов педагогической науки, точнее частной дидактики. Здесь представлены конструктивные правила становления критического мышления рассматриваются в результате анализа четырёх взаимосвязанных аспектов протекания процесса обучения в открытых нелинейных системах, каковой является процесс обучения: эволюционность, темпоральность, эмерджентность и холизм

Анализируется методическая система интегральной технологии трёхязычного образования, которая раскрывает процессуальный аспект обучения при использовании полученных знаний по основным категориям методики, реализуемым в ситуациях педагогической игры или педагогической практики при дуальном обучении.

Abstract

The concept of the textbook "Technique of Teaching Russian" in which achievements of synergetics are adapted to conditions of system of trilingual education in RK taking into account historically productive approaches and the principles of pedagogical science, more precisely than private didactics is presented in article. Here constructive rules of formation of critical thinking are submitted I am considered as a result of the analysis of four interconnected aspects of course of process of training in open nonlinear systems which training process is evolutionary character, temporalnost, emerdzhentnost and holizm

The methodical system integrated (Latin integral) technologies of trilingual education which raskryat protseesualny aspect of training when using of the gained knowledge of the main categories of a technique realized in situations of a pedagogical game or student teaching at dual training is analyzed.

Введение

Учебник «Методика преподавания русского языка» в условиях трёхязычного обучения подготовлен в соответствии с социальным заказом и ГОСО Республики Казахстан о средних и высшем образовании [1, 2]. Особое внимание уделено научным основам методики преподавания русского языка: лингвистическим, психо-/нейробиологическим, речеведческим, информационно-технологическим. Научные основы с учётом новейших исследований позволили представить общие, инвариантные основы усвоения всех трёх изучаемых языков и специфические особенности русского языка.

Цель исследования

Цель работы: представить адаптированную к системе образования Республики Казахстан интегральную технологию обучения трём языкам на основе достижений русской методической науки и исследований таких известных в мире учёных по методологии прогнозирования будущего, синергетике, самоорганизации и теории познания как Г. Хакен [6], И. Пригожин [7], С.П. Курдюмов, Е.Н. Князева [3], Г.Г. Малинецкий, [4], Н.А. Солодова, М. Минский [13], П.Я. Гальперин [9], И.А. Евин [16], Джон Дьюи [10], Тони Бьюзен [6], Л.П. Федоренко, А.В.Текучёв [14].

Результаты экспериментального исследования

В учебнике реализован коммуникативно-синергетический подход, нацеленный на воспитание и формирование трёхязычной поликультурной личности студента. Разработана методическая система по развитию интеллектуального потенциала студента при самоконструировании речемыслительных способностей и нелинейного мышления с целью развития читательской и в целом функциональной грамотности будущего учителя.

Впервые в методике обучения представлена интегральная (цельная) технология трёхязычного образования [10], которая раскрывает научные основы методики с инвариантными принципами, методами, формами и средствами обучения и реализацию синергетических принципов, определяющих закономерности самоорганизации диссипативной методической системы и являющихся параметрами порядка.

Мы рассматривали обучение конкретной дисциплине, по Е.Н.Князевой и С.П. Курдюмову, как «открытую систему (среду)», которая обменивается энергией, информацией, знаниями в сложной структуре, когда в учебной группе, затем в классе обучающий, осознав своё Я (внутренние интересы, мотивы, цели...), привыкает к самоорганизации сообразно своим способностям. Конструктивные правила нелинейного синтеза рассматриваются нами в результате анализа четырёх взаимосвязанных аспектов протекания процесса обучения в открытых нелинейных системах, каковой является процесс обучения: эволюционность, темпоральность, эмерджентность и холизм. Хотя эти понятия даны только в глоссарии, вся система заданий построена по этой философии, разработанной Е.Н. Князевой. [3] Деятельностный подход реализуется в учебнике из нескольких относительно простых структур: во-первых, из деятельности учёных, готовивших типовую программу и учебник, во-вторых, из деятельности преподавателя вуза, обучающего курсу «Методика преподавания русского языка». Процессуальный третий этап состоит из деятельности, содеятельности студентов или магистрантов, начинающих обучать детей в условиях

педагогической игры и педагогической практики, и деятельности преподавателя вуза, что позволяет сократить время адаптации к профессиональной работе [7,8,9,10].

Остановимся на структуре учебника. В первом и втором разделах учебника изложены научные основы и теория методики обучения русскому языку с учётом знаний обучающихся по системе казахского и некоторого уровня знаний английского языка. Как известно, языки имеют общие универсальные закономерности, поэтому при обучении второму/третьему языку на базе родного или первого языка учитывается транспозиция, т.е. положительное влияние первого на последующий изучаемый язык. Казахский (или русский) язык становится промежуточным, если один из них изучается вторым в зависимости от типа школы. Так создаётся трёхязычный контекст обучения.

Третий раздел посвящён раскрытию основных требований к личности учителя и становлению педагогической этики, и корректировке возможных речевых погрешностей и ошибок при смешении форм, изучаемых трёх языков, что очень важно для создания положительной психологической атмосферы в общении с детьми и всеми обучающимися. Отрицательное влияние, то есть интерференция первого языка на второй изучаемый, обусловило необходимость повышения уровня культуры русской речи будущих учителей-словесников. В этих случаях реализуется сопоставительный принцип обучения языкам. Изучение этого раздела и усвоение его предполагается при выполнении самостоятельной работы студентов под руководством преподавателя (СРСП).

В четвёртом разделе представлена интегральная технология трёх-/полиязычного образования, нацеленная на претворение холистического принципа синергетики. Учитываются при этом все инвариантные компоненты методической системы, начиная с: 1)определения цели, 2)отбора инвариантных принципов [12, 14] и на их основе формулирования подходов [15], которые обобщены в синергетическую методологию для реализации стратегической цели, 3)представления модели трёхязычной личности, 4)с уточнения дидактического материала, типов уроков или занятий и методов обучения, 5)завершая представлением примеров по реализации частнометодических принципов и методов в заданиях с использованием современных средств обучения, являющихся параметрами порядка в самоорганизации системы. Методическая систем обеспечена памятками, трёхязычным глоссарием и тестами различного уровня для самоконтроля.

В учебнике мы логически выстроили систему заданий, которая разработана для тренировки памяти с целью повторения и запоминания от 5 до 10 слов для школы. Десять терминов изучаемой науки в вузе на каждом семинарском занятии, которые для студента должны стать правилом, дадут возможность реализовать потребности для работы. Значит, будущий учитель и преподаватель, научившийся приёмам и методам стимулирования собственной познавательной деятельности и сумевший повысить собственную мотивацию к учению, может научить методам учения и самоорганизации своих учеников. Система самоконструирования личности, по Е.Н. Князевой, выстроена в иерархической последовательности.

Занятия по обучению студентов методике и технологии осуществляются с первой лекции, информационной по содержанию и проблемной по методике

изложения материала. Далее материал усваивается в результате пропедевтических заданий для подготовки студентов к последующим лекциям-беседам по вопросам из УМКДО, затем при аудиторной самостоятельной работе под руководством преподавателя (СРСП) по разделам учебника, а также при проверке и оценивании внеаудиторных самостоятельных работ студентов и проектных заданий, которые осуществляются системно на семинарских занятиях. Таким образом трижды изучается одна и та же ключевая проблема.

Такой подход к учебному процессу давно уже известен. Например, Г.Г. Малинецкий (2008, 6-8) писал и неоднократно повторял на своих семинарах, что во всем мире обычно на лекциях излагаются наиболее важные, узловые моменты читаемого курса, а на семинарах рассматривается весьма небольшой круг наиболее трудных вопросов по сравнению с общим объемом материала, который студент осваивает. Достаточное количество учебников, задачников, хрестоматий, различного уровня компьютерных технологий позволяют студентам гораздо более активно, быстро и успешно осваивать многие курсы, опираясь на свои силы и информационные ресурсы [2].

Заключение

Воспитывая личность учителя-словесника, способного готовить учащихся будущего, 20-50-х годов XXI в., мы использовали идеи саморефлексивной синегетики и самоконструирования С.П. Курдюмова, Е.Н. Князевой, Г.Г. Малинецкого и его коллег [2, 11-12]. Опираясь на исследования по теории самоорганизации и адаптируя материал к казахстанским реалиям и требованиям МОН РК, мы реализовали синергетический подход на основе философии Е.Н. Князевой о синергетически конструируемом мире и будущего человека, и общества.

Учебник разработана так, чтобы студент занимался самообучением и говорил в аудитории до 80% времени, а преподаватель только консультировал и поправлял его. Причём успешный опыт работы связан именно с сокращением времени на информационные лекции. Информационными могут быть три типа лекций: вводная лекция (предмет, цель и задачи курса), обзорная (по самообразованию и синергетике) и заключительная по методической системе [4,15].

Литература

1. Государственная программа функционирования и развития языков на 2011-2020 годы.
2. Назарбаев Н.А. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания /URL: <http://www.akorda.kz> (дата обращения 15.06.2018).
3. Князева Е., Курдюмов П. Синергетически конструируемый мир. Синергетика. Будущее мира и России. Под ред. Малиновского Г.Г. М.: ЛКИ, 2008.
4. Малинецкий Г.Г. Предисловие. Через тернии к звёздам/ «Путь в синергетику.Экскурс в десяти лекциях». М.: ЛЕНАНД, 2015.
5. Солодова Е.А. Новые математические модели образовательных процессов. Синергетика. Будущее мира и России. М.: ЛКИ, 2008.
6. Хакен Г. Самоорганизующееся общество. Материалы Первой международной научно-практической конференции. Т.3. Ч.1. М.: Проспеки, 2004.

7. Пригожин И. Кость ещё не брошена. Синергетическая парадигма. М., 2002.
8. Бьюзен Т. Научите себя думать. Пер. с англ. Минск: Попурри, 2014.
9. Гальперин П.Я. Основные результаты исследования по проблеме «Поэтапное формирование умственных действий». М., 1965.
10. Дьюи Дж. Демократия и образование. М., 2000.
11. Лоусон Э., Прайс К. Управление знаниями. The McKinsey Quarterly, 2003, №2./URL: www.plm.automation.siemtns.com (дата обращения 10.06.2017).
12. Федоренко Л.П. Принципы и методы обучения русскому языку. М., Просвещение, 1964.
13. Марвин М. Фреймы для представления знаний. М., 1979.
14. Текучёв А.В. Методика русского языка в средней школе. М.: Просвещение, 1988.
15. Инновационные технологии в трёхязычном образовании: труды научной школы профессора М.Р. Кондубаевой. Алматы, КазНПУ: Улагат, 2015.
16. Евин И.А. Синергетика сознания. Ижевск, 2008.

УДК 37.01

ОБРАТНАЯ СВЯЗЬ В ОЦЕНИВАНИИ КУРСОВ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ

Кужагулова Ж.М.
ЦПИ НИШ, г. Актобе
КАЗАХСТАН

Касимова Ж.Г.
ЦПИ НИШ, г. Павлодар
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: критерийлік бағалау, жиынтық бағалау, формативті бағалау, бағалау критерийлер, таныстырылым, саралау әдістері

Ключевые слова: критериальное оценивание, суммативное оценивание, формативное оценивание, критерии оценивания, презентация, методы дифференциации

Keywords: criterial assessment, cumulative assessment, formative assessment, assessment criteria, presentation, methods of differentiation

Аннотация

Мақалада орта білім берудің мазмұнын жаңарту шеңберінде мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарында сабақты жоспарлау бойынша таныстырылымды жиынтық бағалау нәтижелерінің талдауы ұсынылған. Авторлар сабақты жоспарлау бойынша таныстырылымды бақылау мен бағалау тәжірибесімен бөліседі, таныстырылым әзірлеу кезінде мұғалімдер жіберетін типтік қателіктерге тоқталып, тренерлерге сабақты жоспарлау бойынша таныстырылым қорғауға мұғалімдерді даярлауды жетілдіру үшін қалыптастырушы қолдау көрсетуге қатысты ұсыныстар береді.

Аннотация

В статье представлен анализ результатов суммативного оценивания презентаций по планированию урока на курсах повышения квалификации педагогических кадров в рамках обновления содержания среднего образования. Авторы делятся опытом наблюдения и оценивания презентации по планированию урока, останавливаются на типичных ошибках, допускаемых

учителями при подготовке презентации, предложены рекомендации тренерам по формативной поддержке учителей для совершенствования подготовки учителей к защите презентаций по планированию урока.

Abstract

The article presents an analysis of the results of summative assessment of presentations on the planning of the lesson in the courses for the upgrading of the qualifications of teaching staff in the framework of updating the content of secondary education. The authors share the experience of observing and evaluating presentations on lesson planning, pointing typical mistakes that teachers allow in preparing a presentation, suggesting recommendations for trainers on the formative support of teachers to improve the preparation of teachers for the presentations viva on lesson planning.

В современном Казахстане идет обновление содержания образования, ориентированное на мировое образовательное пространство. Главная цель – совершенствование педагогического мастерства учителей в контексте обновления образовательной программы и внедрение системы критериального оценивания. На протяжении 2-х лет с 2017-2018 годов авторами проведено наблюдение и оценивание защиты презентаций по планированию урока свыше 8000 учителей. Работали более чем с 60 тренерами НЦПК «Өрлеу» и с тренерами филиала ЧУ «Центр педагогического мастерства» различных областей. Оценивание презентаций по планированию урока проводилось по программам: «Начальные классы», «Математика», «Физика», «Химия и Естествознание», «Биология и Естествознание», «Русский язык и Русская литература», «Казахский язык и Казахская литература», «Русский язык и литература», «Казахский язык и литература», «Английский язык», «Физическая культура», «Художественный труд». Согласно «Правилам организации и проведения процедур оценивания по образовательным программам курсов повышения квалификации педагогических кадров в рамках обновления содержания среднего образования» от 19.04.2017 года, учителя защищают в последний день обучения презентацию по планированию урока по 5-7 минут по критериям «Цели урока», «Активные методы обучения», «Методы дифференциации», «Критериальное оценивание», если продолжительность курсов была 1-2 недели. Если же продолжительность курсов 3-4 недели добавляется критерий «Выводы о влиянии микропреподавания на планирование урока» [1, с. 29-30]. Инструменты, критерии оценивания являются общими для всех учителей.

Наблюдения, интервью, профессиональные беседы с тренерами, анкетирование учителей, анализ результатов оценивания показали, что у учителей наибольшие затруднения возникают при подготовке доказательств по критериям «Методы дифференциации» и «Критериальное оценивание». Доказательства по критерию «Методы дифференциации» в основном сводились только к описанию механизма выполнения. По критерию «Критериальное оценивание» демонстрируется понимание сущности критериального оценивания через использование формативных заданий, предложенных в соответствующих методических руководствах. В большинстве случаев оценивание достижений, обучающихся предусмотрено в плане только в конце урока. При этом некоторые учителя утверждали, что раньше *«не знали и не использовали методы дифференциации»*, *«редко использовали методы дифференциации»*, *«использовали только разноуровневые задания»*, *«сложно разрабатывать критерии оценивания, дескрипторы»*, *«не совсем понимаем разницу между критериями оценивания и дескрипторами»*.

Анализ результатов также показал, что «незачеты» зачастую получают учителя не только за отсутствием доказательств по критериям, но и по обнаружению «плагиата». К сожалению, имеются случаи заимствования краткосрочных планов учителей других регионов, что является нарушением согласно 10 пункту 2 части Правил организации и проведения процедур оценивания. Обнаружение плагиата является основанием для принятия решения «Незачет».

Из анализа полученных результатов, авторы пришли к выводу: во-первых, что в большей степени «незачеты» по критериям выявляются в группах «Художественный труд» и «Физическая культура». Во-вторых, авторы увидели тенденцию того, что большое количество случаев «незачета» по плагиату зафиксировано после прохождения курсов большого количества учителей.

Выявив затруднения, авторы сформулировали гипотезу:

Гипотеза исследования – *если* в процессе подготовки презентаций по планированию урока учителями, будет предоставлена своевременная и адресная обратная связь тренерам по результатам предыдущих курсов, *то* это в целом эффективно повлияет на улучшение подготовки презентаций последующими группами, *так как* в своем преподавании тренеры смогут использовать данные рекомендации.

Объект исследования - процесс оценивания на курсах повышения квалификации педагогических кадров в рамках обновления содержания среднего образования.

Предмет исследования - подготовка педагога к внедрению в своей деятельности обновленного содержания среднего образования.

Цель исследования - разработка рекомендаций для совершенствования подготовки учителей к защите презентаций по планированию урока.

В ходе исследования использовались различные методы исследования: теоретические, практические и обще логические. Теоретические – изучение литературы; практические- наблюдение, интервью, профессиональные беседы с тренерами, анкетирование учителей, описание; обще логические – анализ.

Теоретическую основу исследования составляют труды отечественных и зарубежных авторов, а также документы, имеющие отношение к рассматриваемым проблемам. В теоретическую основу исследования легли утверждения: «обучение, основанное на принципах уровневой дифференциации, предполагает выявление закономерностей взаимодействия всех элементов процесса обучения: обучающегося, обучающего, содержания, форм и методов, средств и целей обучения. Реализуется принцип «субъектно-субъектных» отношений, где ученик ставится во главу учебного процесса, что предполагает повышение уровня знаний школьников по обучаемому предмету» [2, с. 154]. «Формативное оценивание должно быть неотъемлемой частью обучения, а не рассматриваться как дополнительные упражнения или тесты. При этом процесс формативного оценивания не будет стандартизирован, т.е. каждый учитель самостоятельно сможет определять собственную практику формативного оценивания и нести ответственность за ее результаты» [3, с. 13]. «Обратная связь – это процесс сравнения уровня исполнения обучаемого с установленным учебным стандартом. Обратная связь позволяет закрепить то, что было сделано

правильно, и помогает составить план действий по исправлению ошибок. Должна быть конкретной и объективной» [4, с. 5].

Тренерам предоставляется обратная связь по сильным сторонам презентаций по планированию урока и по выявлению областей улучшения подготовки презентаций последующих групп. Помимо этого, использовались обоснования по «Незачетам», предоставленные Центром педагогических измерений Центрам обучения. Учителя, получившие «незачет», нуждаются в обратной связи по результатам защиты презентации. С другой стороны, учителя сами несут ответственность за свое обучение на курсах.

В ходе оценивания курсов, эффективными были проводимые с тренерами индивидуальные и групповые консультации. В ходе групповых консультаций обсуждались со всеми тренерами вопросы по предоставляемым в соответствии с критериями доказательствами. Важно было, по мнению авторов, чтобы у тренеров было единое понимание критериев оценивания, понимания того, какие доказательства необходимы для раскрытия критериев. Для этого использовались во время групповых консультаций закодированные сильные и слабые презентации учителей предыдущих групп. После демонстрации организовывалось обсуждение данных презентаций: выделить сильные стороны, обсудить сильные доказательства, что следует улучшить, каких доказательств было недостаточно, или какие доказательства отсутствуют.

Наблюдения и обратная связь показали, что совместные обсуждения дают возможность обмена опытом между тренерами. Тренеры имели достаточный опыт проведения подобных курсов и им было чем поделиться с коллегами. Тренеры сами отмечали, что затруднения учителей, особенно у учителей однонедельных курсов вызывают предоставление доказательств по критериям «Методы дифференциации», «Критериальное оценивание». Анализ презентаций показал, что зачастую учителя в качестве дифференциации используют разноуровневые задания или предоставление учащимся разноуровневого домашнего задания. Хотя согласно программе изучается несколько методов дифференциации. Из этого авторы предположили, что остальные методы дифференциации не совсем понятны учителям или разобрались в них недостаточно. Поэтому в ходе обратной связи рекомендовано при подготовке презентаций учителями обратит внимание на выбор методов дифференциации, желательно, чтобы при защите были распределены и использованы все изученные методы дифференциации. Следует избегать случаев, когда большая часть группы использует одни и те же методы дифференциации. При защите презентации учителями идет параллельно и обучение и взаимообучение учителей.

Зачастую предоставление методов дифференциации сводится к описанию самого метода или перечислению методов дифференциации без содержания предмета, не совсем понятно, почему выбраны данные методы на данном уроке и что оно дает обучающимся, как поддерживает обучающихся. Предоставляя доказательства по критерию «Методы дифференциации» следует обратить внимание, что необходимо предоставлять обоснование того, почему именно данные методы запланированы, как они способствуют достижению целей каждым обучающимся. В представленных методах следует отражать содержание предмета.

Авторами было проведено анкетирование, котором приняли участие 220 учителей, с целью выявления затруднений. На вопросы «я четко и последовательно использую методы дифференциации», «я не испытываю затруднений при разработке критериев оценивания и дескрипторов к заданиям» из 220 участников выявлено, что затруднение испытывают - 30%. Такие ответы в основном дают учителя, обучающие на однонедельных курсах по предметам «Физическая культура» и «Художественный труд». Проведен анализ проведенных интервью с тренерами. На вопрос «по какому из критериев учителя затрудняются предоставлять доказательства при подготовке презентации по планированию урока?» 98% тренеров ответили: «учителя испытывают затруднения при разработке критериев оценивания, дескрипторов к заданиям, упускают критерий «методы дифференциации», описывают краткосрочный план». Что и подтверждается исследованием авторов.

Наблюдения и анализ защиты презентаций показал, что в большей степени при предоставлении доказательств по критерию «Критериальное оценивание», оно сводится к демонстрации приемов формативного оценивания мотивации или же к использованию формативных заданий, предложенных в соответствующих методических руководствах без адаптации к конкретному классу. Данные формативные задания предложены для учителей в качестве образца для разработки собственных формативных заданий в соответствии с целями урока в конкретном классе. Из анализа результатов защиты, из обратной связи с тренерами, из анкетирования учителей следует, что учителя зачастую испытывают затруднения при разработке критериев оценивания и дескрипторов к заданиям. Наблюдается, что учителя зачастую дублируют критерии и представляют их как дескрипторы. Учителя признаются, что они не видят разницы между критериями оценивания и дескрипторами. В ходе консультаций с тренерами и инструктажа с учителями делается акцент на данные затруднения. Следует обратить внимание учителей, что критерии оценивания вытекают из целей урока и количество критериев оценивания зависит от поставленных целей. Дескрипторы составляются к заданиям, что у каждого задания свои дескрипторы. Рекомендуется повторить с учителями определения понятий: *«критерий оценивания - признак, на основании которого проводится оценка учебных достижений, обучающихся»*, а *«дескриптор – характеристика, описывающая действия при выполнении заданий»* [2, с.5]. Проведенный мониторинг полученных результатов показал, что результаты у учителей по данным критериям улучшаются. Авторы пришли к выводу, что сказывается опыт работы тренеров, нарабатываются свои инструменты и методики работы с учителями.

Особое внимание необходимо уделить такому явлению, как плагиат. По истечении 3-х месяцев со дня начала проведения курсов стал обнаруживаться плагиат. Из числа поставленных «незачетов» большая часть приходится на плагиат. «Плагиат — умышленно совершаемое физическим лицом незаконное использование или распоряжение охраняемыми результатами чужого творческого труда, которое сопровождается доведением до других лиц ложных сведений о себе как о действительном авторе» [6;2]. Плагиат выражен заимствованием краткосрочного плана различных учителей и представление плана как собственную разработку. Также плагиат обнаруживается, если цитируются авторы, или используются материалы из интернета и не делаются

ссылки. При обнаружении плагиата были представлены доказательства заимствования и написаны обоснования «незачета». После процедуры модерации обоснования, при подтверждении «незачета» передаются в Центры обучения. При проведении индивидуальной консультации или профессиональных бесед с тренером, используются данные обоснования, с целью предоставления конкретной и объективной обратной связи тренеру, а тренер в свою очередь учителю. Авторами также было рекомендовано тренерам, во время занятий выделить 30 минут для проверки учителями своих краткосрочных планов по программе «антиплагиат». Наблюдения показали, что не все учителя умеют пользоваться данной программой и раньше не использовали ее для проверки планов. Было рекомендовано тренерам и учителям во время инструктажа не забывать делать ссылки на используемые источники. Данные рекомендации дали хорошие результаты: практически не обнаружен плагиат по результатам оценивания на последующих курсах. Таким образом, для организованные для поддержки тренеров: совместный просмотр закодированных видеопрезентации учителей, анализ слайдов, предоставленных учителями при защите, обсуждение предоставляемых обоснований из Центра педагогических измерений дали свои положительные результаты. Тренеры отметили эффективность и результативность совместных обсуждений по улучшению предоставлению доказательств по критериям «Методы дифференциации», «Критериальное оценивание». Авторы сделали вывод о том, что выдвинутая ими гипотеза подтвердилась. В ходе исследования авторы использовали разработанные Листы обратной связи, которые рекомендуют использовать при обсуждении с учителями презентаций (приложение 1).

Рекомендации

1. Следует раскрыть то, каким образом дифференцированные задания помогают каждому обучающемуся достигнуть целей урока.
2. Представить обоснование о том, почему возникла необходимость в дифференцированных заданиях.
3. Показать взаимосвязь дифференциации на данном уроке с дифференциацией процесса преподавания и обучения на предыдущих или последующих уроках.
4. Рекомендуется планировать оценивание достижений обучающихся в течение всего урока.
5. Предоставлять обоснования использования критериального оценивания в контексте данного предмета, класса или целей урока.

Приложение 1

Презентация	+	-	Рекомендации

Критерий	+	-
Цели урока		
Активные методы обучения		
Методы дифференциации		
Критериальное оценивание		
Выводы о влиянии микропреподавания на планирование урока		

	Ц ели урока	Активные методы обучения	Методы дифференциации	Критериальное оценивание
+				
-				

Литература

1. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». «Правила организации и проведения процедур оценивания по образовательным программам курсов повышения квалификации педагогических кадров в рамках обновления содержания среднего образования». Астана, 2017.
2. Руководство по критериальному оцениванию для учителей основной и общей средней школ. Руководство по критериальному оцениванию для учителей основной и общей средней школ: Учебно-метод. Пособие. / Под ред. О.И. Можаяевой, А.С. Шилибековой, Д.Б. Зиеденовой. – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2016. 56 с.
3. С. Е. Покровская. Дифференцированное обучение учащихся в средних общеобразовательных школах / Пособие для учителей и руководителей школ, практических психологов. Минск, 2002
4. Тим Рассел. Навыки эффективной обратной связи. 2-е издание, Издательский дом «Питер», Санкт-Петербург, 2002.
5. Р.Х. Шакиров, М.Ф. Кыдыралиева, Г.Н. Сахарова, А.А. Буркитова. Формативное оценивание на уроках математики. Практическое пособие для учителя.
6. Бобкова О. В., Давыдов С. А., Ковалева И. А. Плагиа́т как гражданское правонарушение // Патенты и лицензии. — 2016. — № 7.

UDC 371.3

RESEARCH SKILLS DEVELOPMENT THROUGH PROJECT ACTIVITY

Kussainova Mayra, Myrzabayeva Assemgul

International School of Astana

KAZAKHSTAN

Түйінді сөздер: жоба қызметі, зерттеу дағдылары, зерттеу дағдыларын дамыту

Ключевые слова: проектная деятельность, исследовательские навыки, развитие исследовательских навыков

Keywords: project activity, research skills, research skills development

Аннотация

Осы мақала оқушылардың жоба қызметінің негізінде қазіргі заман жағдайында зерттеу дағдыларын дамыту мәселесіне арналған. Авторлар оқушылардың зерттеу дағдыларын дамыту процесін қарастырады, мектептің оқу процесінде жоба қызметін ұйымдастыру және жүзеге асыру қажеттілігін бірінші жоспарға қояды, жобамен жұмысты баяндайды.

Аннотация

Данная статья посвящена проблеме развития исследовательских навыков учащихся в современных условиях на основе проектной деятельности. Авторы рассматривают процесс развития исследовательских навыков учащихся, выдвигают на первый план необходимость в организации и осуществлении проектной деятельности в учебном процессе школы, описывают работу над проектом.

Annotation

This article is dedicated to the problem of development of research skills of the students in modern conditions based on the project activity. The authors are considering the process of development of research skills of students, highlight the need for arrangement and implementation of the project activity in the studying process of the school, and describe the work on the project.

The changes that are happening at the movement in social, economic, and cultural life of the republic of Kazakhstan have a great impact on formation of a new system of education aimed at entering the world space. The process is accompanied by considerable changes in teaching theory and practice of educational process.

Together with the modern knowledge the students also must have established research skills – the skills to see the problems, ask questions, create hypothesis, provide definition to notions, classify, systemize observation skills, implement experiments, formulate conclusions, work with the text, justify your position on different issues [1, p. 26].

At the moment the modernization process in the education system significantly extended arsenal of didactic means and psychological and pedagogical approaches the development of active personality capable of creative transformation of the present.

It is important to note that for implementation of the modern model of education the state program of education development in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020 has been developed whose priority direction is development, introduction and distribution of innovation education projects. Innovation education projects facilitate formation of new criteria, principles and approaches for modernization of the whole education system providing its harmonious development [2].

Due to this, research opportunities of the project activity as a type of education activity in development of research skills of students is becoming especially topical.

The project activity is one of the methods of development education aimed at development of independent research skills facilitating development of creative skills and logical thinking, unifying knowledge obtained in the course of the education process, and uniting for certain vital problems [3, p. 45].

The aim of the research consists in theoretical justification and experimental test of efficiency on the project activity in solution to the problems of development of students' research skills.

In accordance with the aim and tasks intended the set of interconnected and complementary research methods: theoretical analysis of the research and methodical literature, comparative analysis, generalization, modeling, observation, surveying, analysis of the activity products.

The experimental basis of research: international school of Astana city.

Sample of the tested individuals is composed of students aged between 9 and 10, in total 48 students.

The research was implemented in 2017-2018 and consisted of three stages.

On the first stage the research and analysis of scientific literature on the issue of development of research skills a student has been carried out. Conceptual research apparatus has been determined.

On the second stage the levels of development of students' research skills in controlled and experimental groups have been studied, the degree of intensiveness of manifestation of content components of students' research skills have been analyzed.

The third stage of research was devoted to studying the peculiarities of development of students' research skills under conditions of project activity at comparison of the control and experimental groups.

On this stage, we developed and tested the technique of research skills formation within the project activity of students whose major provisions are:

- the content of technique consists of the project activity aimed at detection of patterns by experimental method, explanation of phenomena and solving application problems;

- the process of formation of research skills includes three stages: what's emotional, theoretical and practical, in the course of which the teacher carries out management of the students activities using partially search and research teaching methods;

- formation of research skills is carried out with the use of collective forms of education arrangement and special means of education, which define the sphere of experimental, informational and practical search of students;

- the criterion of formation of research skills through the project activity is correct, full and faced implementation of all activities and operation within the composition closing the project implementation;

- the students purposefully join the project activity whose arrangement is carried out during the classes.

Let's bring the example of one of the project which was arranged within this research-project called "monetary system create it for regulation of exchange of goods and services"

The brief content: in the course of the project implementation the students learn the nature of money, history of its formation, development of monetary system in the world and in the Republic of Kazakhstan, functioning of the financial system of the state.

Interdisciplinary connections are implemented by means of integration with other general educational disciplines: literature, knowledge of the world, mathematics.

Different stages of the project students worked in groups and individually which helped to create atmosphere of cooperation, development of interaction skills in small groups, development of self-assessment skills of their own activities.

The project type:

- by dominating activity: search-research,
- by complexity: interdisciplinary;
- by nature of contacts: intra-group;
- by duration: midterm;
- by participant number: individual-group.

Project stages:

1. Work in accordance with introductory presentation of the project by the teacher.

At this stage students in the course of the game called "carry out the trade" showed their abilities to manage the money. Each student was provided with similar

opportunities, but the result was different. Thus, the teacher was able to bring children to the central idea of the unit.

2. Creation of the hypothesis
3. The problem formulation
4. The purpose formulation
5. The focus group formation
6. Planning the joint actions
7. Search and studying all the scientific literature, internet resources on this issue
8. Conducting a survey and test
9. Analysis of the results obtained
10. Conclusions formulation
11. Project formulation
12. Preparation and implementation of the project presentation

At the research approach the teacher leans on the abilities of use of facts and skills of information processing for solution of the problems and building the connections with new situations.

For example, at studying the topic called "money" the students were given the problem situation. Every student was given 1000 tenge (paper copies of tenge) and two candies and then the task was offered to them: "trade without any limits". By the end of the class, the table of the results all of the trade implemented has been compiled. It became clear that the part of the students had by the end of the lesson both candies and money in total of between 800 and 2100 tenge, and part of students wasn't able to taste the candies and had no money. There were two such students.

On the next lesson, the analysis of this process has been implemented and the central idea of the project called "monetary system created for regulating exchange of goods and services" has been formulated. For implementation of the research students set the following questions: "how money emerged", "history of tenge and other currencies", "the most convertible currency", "what is cryptocurrency", "what is investment", "where to invest money", "positive and negative sides of money", "how we should treat money" and etc. Thus, free directions for this research have been chosen:

- How the monetary system changed over time
- Role of money in life of a person and society
- Monetary system affects development of society

Because of the unit, students could use the knowledge and skills obtained at preparation and implementation of the fair, and were able to explain how money regulate the exchange of goods within the society. They showed their understanding in practice where they took a real part.

For example, some children used the term "barter" and implementation of the fair. Besides, they skillfully advertised their goods and convinced the visitors to buy them.

The result of the fair implemented was charity. On weekend, the students together with their parents bought the products, clothes, in order to help families in need. The children these houses, decided to communicate with children from these families, that is they decided to go to the cinema, park, read and discuss books together with them. The start was initiated, they got acquainted.

After fair children calculated their revenue and said, "This is what this project taught us. We made all the crafts with our own hands, set the prices by ourselves,

depending on the money, resources and time spent. Our honest labor brought good results"

As a result of the research issue of the project activity effect on the development of research skills it was established that the project activity as a form of teaching is an important and effective innovation means of development of students' research skills which makes it possible to open creative and intellectual potential of students, forming and developing research strategies, abilities and skills of students.

Thus, because of the analysis of dynamics research skills development implemented in both groups before and after formative stage of pedagogical experiment we came to the following conclusions:

1. In the experimental group of the tested students the significant changes in development of research skills have taken place: increase in the number of students expressing high or medium level of research skills development happened, and also decrease in the number of students showing low level took place, the indicators of the medium level didn't change, the dynamics of transfer of students tested from the low to the medium, and from the medium to the high level is observed.

2. In the control group of the tested individuals, changes are also observed: the positive dynamics in development of research excuse is noted, that is educational environment of the school facilitate their formation and development. However, according to the results of the statistic data processing, the changes cannot be considered significant.

Thus, based on the results obtained, we can state that the positive dynamics of the research skills development of students is connected with arrangement of the students' project activity.

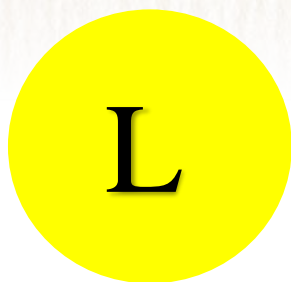
In the course of the pedagogical experiment, the efficiency of the technique of research skills development developed in the project activity of school students has been confirmed.

References

1. Document "Making the PYP happen"
2. Алексеева Л.Н. Исследовательская деятельность учащихся: формирование норм и развитие способностей // Исследовательская работа школьников. № 4. 2003. С. 25-28.
3. Официальный интернет-ресурс Комитета по контролю в сфере образования и науки. Государственная программа развития образования на 2011-2020 годы.
-<http://control.edu.gov.kz/ru/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya-na-2011-2020-gody>
4. Пахомова Н.Ю. Метод учебного проекта в образовательном учреждении: Пособие для учителей и студентов педагогических вузов. М.: АРКТИ, 2005.
5. Рубцов В.В. Проектирование образовательных систем как вид образовательной практики // Образование: традиция и инновации в условиях социальных перемен. М., 1997. С. 31-47.
6. Чечель И.Д. Метод проектов или попытка избавить учителя от обязанностей всезнающего оракула // Директор школы. №3. 1998. С. 11-16.

7. Поливанова К.Н. Проектная деятельность школьников: пособие для учителя. М.: Просвещение, 2008.
8. Матяш Н.В. Психология проектной деятельности школьников в условиях технологического образования / под ред. В.В. Рубцова / Н.В. Матяш. Мозырь: РИФ «Белый ветер», 2000.
9. Симоненко В.Д. Личностно-ориентированный подход в обучении младших школьников: Книга для учителя: Изд-во БГУ, 2001.

УДК 371.3

ВЫБОР ОПТИМАЛЬНОГО СТИЛЯ УПРАВЛЕНИЯ НА РАЗЛИЧНЫХ ЭТАПАХ ЖИЗНЕННОГО ЦИКЛА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ

Ломтева Е.В.

ГБОУ Школа №1557 им. П.Л. Капицы
РОССИЯ

Түйінді сөздер: менеджмент, көшбасшы, білім беру мекемесі, ұйымның өмірлік циклі
Ключевые слова: менеджмент, управление, лидер, образовательное учреждение, жизненный цикл организации

Keywords: management, management, leader, educational institution, life cycle of the organization

Аннотация

Мақалада білім беру ұйымының өмірлік циклінің әр түрлі кезеңдерінде тиімді басқару стилін таңдау мәселелері талданады. Мектептегі басқару қызметінің ерекшелігі, ол шешетін міндеттердің ерекшелігі жетекшіде менеджердің кәсіби дағдылары мен дамудың қажетті бағытын іске асыруға мүмкіндік беретін ерекше жеке қасиеттерінің болуы қажеттілігін тудырады. Басшылық пен көшбасшылық-тиімді басқару парадигмасының маңызды буындары. Мектептің дамуында оның өмірлік циклінің кезеңдерін бөліп, оларды басшылықтың оңтайлы стилімен байланыстыруға болады. Пайда болу мен құлдырау кезеңдеріне жетекші – шабыттандырушы, өсу кезеңінде - көшбасшы-үйлестіруші және тәлімгер қажет. Жоғарыда көрсетілген деректерді пайдалану заманауи білім беру мекемесінің тиімді даму стратегиясын құруға көмектеседі.

Аннотация

В статье анализируются проблемы выбора оптимального стиля управления образовательной организацией на различных этапах ее жизненного цикла. Особенность управленческой деятельности в школе, специфика решаемых ею задач вызывают потребность в наличии у руководителя профессиональных навыков менеджера и особых личных качеств, позволяющих реализовать нужный вектор развития. Руководство и лидерство – важные звенья эффективной управленческой парадигмы. В развитии школы можно выделить стадии ее жизненного цикла и соотнести их с оптимальным стилем руководства. Этапам зарождения и упадка необходим лидер – вдохновитель, на стадии роста-лидер-координатор и наставник. Использование вышеобозначенных данных поможет выстроить эффективную стратегию развития современного образовательного учреждения.

Annotation

The article analyzes the problems of choosing the optimal management style of an educational organization at different stages of its life cycle. The peculiarity of management activities in the school, the specifics of its tasks cause the need for the head of the professional skills of the Manager and special personal qualities that allow to implement the desired vector of development. Leadership and leadership are important parts of an effective management paradigm. In the development of the school, it is possible to identify the stages of its life cycle and correlate them with the optimal management style. The stages of origin and decline need a leader – inspirer, at the stage of growth - a leader-coordinator and mentor. The use of the above data will help to build an effective strategy for the development of modern educational institutions.

Общество и процессы, проходящие в нем, стремительно изменяют системы взаимодействия и функционирования образовательных учреждений. На современном этапе развития мировое педагогическое сообщество активно ищет пути выхода из создавшейся непростой кризисной ситуации. Старые, давно отработанные механизмы, уже не работают, новые же настолько несовершенны, что использовать их на практике достаточно рискованно и не всегда оправдано. Данное положение дел затрудняет возможность получить планируемый результат. Сложившаяся ситуация заставляет искать новые пути решения в областях далеких от педагогических.

Из опыта развитых стран видно, что использование некоторых подходов, реализуемых в бизнесе, способно поднять на качественно новый уровень функционирование социальных институтов, в том числе и образовательных учреждений. Что является важным посылом для выхода из кризисного состояния на современном этапе.

Ни для кого не секрет, что при решении проблем любого учреждения «топовой» является оптимизация работы управленческого звена. Во многом исходя из того, какими профессиональными качествами обладает тот или иной руководитель, каким потенциалом обладает его команда, зависит успех работы организации, ее место в рейтинге, социальный статус учреждения. Высокий уровень показателей определяется и наличием необходимого образования, как профессионально-педагогического, так и в сфере менеджмента. Добавляет успешности наличие компетентности в областях смежных с педагогикой, таких как психология, социология, медицина, юриспруденция, экономика и т.п. Не маловажной деталью является опыт работы участников образовательного учреждения. Добросовестностью в выполнении поставленных задач, законопослушностью, ответственностью, умением принимать решения, креативностью, перспективностью мышления, лидерским началом, а также владением знаний о выборе оптимального стиля управления в зависимости от того на какой стадий жизненного цикла находится управляемая организация.

В последнее время назрела необходимость в формировании нового типа руководителя, в профессиональном кейсе которого, при наличии значимых управленческих качеств должен присутствовать значительный пласт социальных качеств, определяемых политическими, правовыми и нравственными основами. Особенность управленческой деятельности в школе, специфика решаемых ею задач, нестабильная экономическая ситуация в стране вызывают потребность в наличии у руководителя не только профессиональных навыков менеджера, но и особых личных качеств, которые позволят вывести образовательную организацию на принципиально новый уровень взаимодействия с коллективом, убедить последователей в реализации нужного вектора развития.

Функционирование любой организации, а педагогической в значительной мере зависит от ее адаптации к условиям внешней среды. Признаком успешности организации является равновесие внутренних характеристик и внешних изменений среды, которая включает в себя совокупность условий, в которых протекает деятельность организации. Благодаря тому, что равновесие носит динамический характер, возможности организации могут колебаться от

устойчивой положительной динамики к вероятным кризисным состояниям, лишаящую организацию субъективности в принятии решений.

Руководство и лидерство – важные звенья эффективной управленческой парадигмы. Представляют собой координацию взаимодействия членов социальной группы и реализуют процессы социального влияния в коллективе.

Залогом успешного развития и функционирования образовательной организации во многом является такое использование потенциала работников, при котором задействованными оказываются максимальное количество человеческих ресурсов. Это возможно благодаря лидеру.

Современный лидер ориентирует работников на взаимодействие, установление атмосферы открытости, доверия, сотрудничества, стратегической координации, улучшения качества оказываемых услуг, внедрение самоуправления и взаимной ответственности. Все перечисленное на определенных этапах развития превращается в фундаментальную концепцию жизнедеятельности организации. Другие стадии развития организации требуют от лидера отличных функций в руководстве, таких как организация официальных взаимоотношений, координацию работы подсистем, налаживание контактов с социальной средой.

Исходя из того, что в развитии школы, как социальной системы, можно выделить стадии ее жизненного цикла, Левизина О.В. утверждает, что с достаточной степенью достоверности можно прогнозировать какой набор характеристик руководителя и стиль руководства необходим для оптимизации управленческого воздействия. Изучение описанного феномена становится наиболее актуальным в условиях мирового кризиса, когда на смену традиционным управленческим моделям приходят инновационные.

В этой связи интересным представляется изучение феномена лидерства и его корреляция с феноменом управление в генезисе исследовательской мысли.

Лидерство, как объект изучения на протяжении многих лет привлекал к себе внимание ученых. Весомый вклад в изучение лидерства в социологии управления внесли П.Ф. Друкер, К. Клок, Д. Голдсмит, Д.С.Клементьев и др.

В XX веке представители персоналистического подхода в теории черт Н.К. Михайловский, Г. Лебон и другие ученые осуществили попытку выделить качества, которыми обладает лидер и выдвинули предположение, что данные качества могут передаваться по наследству.

Центральной проблеме поведенческого подхода - взаимодействию лидера и последователей посвятили свои работы У.Беннис и Б.Нанус, Р.Блейк, Ж.Блондель, Р.Лайкерт, Дж.Моутон, и др.

На становление ситуационного подхода в 80-е годы XX века оказали влияние труды В.Парето, Ф.Фидлера, Р.Хауза, П.Херси и К.Бланшара. Суть которого заключается в выделении относительности черт, присущих лидерам и сводится к тому, что качественно разные обстоятельства могут потребовать качественно разных лидеров. Именно в рамках этого подхода лидерство начало рассматриваться с точки зрения роли, которую играет лидер в конкретной группе. Ситуационный подход, позволивший установить связь между характером ситуации и особенностями лидерства, в настоящее время признаётся одним из самых перспективных направлений в изучении этого феномена.

Проблемы сравнительного анализа руководства и лидерства нашли отражение в работах отечественных и зарубежных ученых Д.Адаира, Н.П.Беляцкого, Ф.М.Волкова, А.Залезника, А.Т.Зуба, И.Д.Ладанова, Б.Д.Парыгина, С.Т.Смирнова, В.Шеклтона.

В последнее время в России появляется все больше исследований, посвященных проблемам выявления и воспитания лидеров. Наиболее интересными среди них являются труды Т.А.Арефьевой, В.Ю.Котельникова, И.Ларина и М.Беловодской, В.П.Шейнова.

В середине XIX в., наряду с теориями лидерства, возникла концепция жизненного цикла организации. Она представляла собой комплекс идей, включающих в себя процессы наследственности и развития, выживания и вымирания на уровне отдельных индивидов и целых популяций живых организмов. В социальных науках модели жизненных циклов использовались с целью упрощения представления сложных социальных явлений и создания понятных схем и образов в научном мышлении. Так, понятие «жизненный цикл» упоминается зарубежными социологами Д.Р. Хауссером в относительно молодых теориях человеческого развития в социологии и моделях достижения статусов; М. Рилеем в моделях возрастной стратификации и последовательности жизненных событий; Т. Харевеном в теории развития семьи.

Наиболее оптимальной из моделей жизненного цикла, на наш взгляд, является модель Л. Грейнера, в которой организационное развитие рассматривается в рамках пяти стадий эволюции, разделенных короткими периодами «революции» или организационных изменений. Вслед за ней появилось большое количество моделей жизненного цикла, каждая из которых представляла свой вариант развития организации с помощью этапов или стадий организационного роста.

В результате анализа научных исследований по данной теме Г.В. Широкова описывает стадии жизненного цикла организации, на которых осуществляется дифференциация лидерства и руководства. Лидерство в большей степени востребовано на этапах зарождения, роста и упадка, руководство - на этапе зрелости. Выявлены причины, обуславливающие особую потребность в лидерстве на этапах зарождения и упадка (смены состояния) организации, заключающиеся в незавершённости (нестабильности) организационной структуры, а также потребности организации в связующем звене внутренних и внешних подсистем компании. Социальная характеристика каждого этапа развития организации с точки зрения позиции взаимоотношений руководитель-подчиненный, заключающаяся в наличии тесной связи между лидером во главе организации и подчиненными на этапах зарождения и упадка, а также появлением бюрократизации и, как следствие, руководства на стадиях роста и зрелости.

В результате эмпирического изучения образовательных учреждений четко просматривается последовательное изменение типа лидера в процессе развития организации: лидер - вдохновитель соответствует этапам зарождения и упадка, лидер-координатор и наставник - стадии роста.

Таким образом, изучение и анализ основных моделей управления в рамках теории жизненных циклов образовательных организации является, на наш взгляд, как никогда актуальной. Детальная характеристика каждой стадии жизненного цикла организации с позиции взаимоотношений руководитель — подчиненный

позволит определить, какими качествами должен обладать руководитель образовательной организации на каждой стадии ее жизненного цикла, определить стиль управления, организационной культуры, проблем учреждения, системы контроля и т.п. Что в дальнейшем поможет выстроить эффективную стратегию развития современной школы.

Литература

1. Адаир Дж. Эффективный тайм-менеджмент. М.: Эксмо, 2003.
2. Адизес И.К. Стремление к расцвету. Как добиться успеха в бизнесе с помощью методологии Адизеса/ И.К. Адизес; Пер.с англ. – М: Манн, Иванов и Фербер, 2017.
3. Грейнер Л. Е. Эволюция и революция в процессе роста организаций // Вести. С.-Петербур. ун-та. Сер. Менеджмент. 2002. Вып. 4.
4. Друкер П.Ф. Эффективное управление предприятием. М.: Вильяме, 2008.
5. Лавизина О.В. Некоторые аспекты управления жизненным циклом организации, понимаемой как социальная система //Менеджмент в России и за рубежом. 2003. №5.
6. Лебон Г. Психология народов и масс. //Г.Лебон Психология народов и масс/ ИД «Социум», 2016.
7. Якимова Е.В. Харевен Т.К. Последний этап: Исторические аспекты зрелости и старости. // Социальная геронтология: Современные исследования. М.: РАН ИНИО, 1994.
8. Шейнов В.П. Психология лидерства, влияния, власти.:М.:Харвест, 2008.
9. Широкова Г.В. Жизненный цикл организации: концепции и российская практика/ Высшая школа менеджмента СПбГУ, Г.В. Широкова. – 2-е изд. – СПб.: Высшая школа менеджмента, 2008.

УДК 371.146

ИССЛЕДОВАНИЕ УРОКА (LESSON STUDY): ПРЕИМУЩЕСТВА И БАРЬЕРЫ

Марченко Е.А., Хохотва О.И.
Филиал ЦПМ АОО НИШ, г. Усть-Каменогорск
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: кәсіби даму, Сабақты зерттеу, артықшылықтары, кедергілер
Ключевые слова: профессиональное развитие, Исследование урока, преимущества, барьеры
Keywords: professional development, Lesson Study, advantages, barriers

Аннотация

Мақала Сабақты зерттеу тәсілін Қазақстанның бір мектебінде жүзеге асыру арқылы алынған мұғалімдердің тәжірибесіне қатысты зерттеуді сипаттайды. Зерттеу барысында алынған мәліметтер сабақты зерттеу бойынша бірлесе жұмыс жасау мұғалімдердің кәсіби дамуына жағымды әсер ететінін, педагогикалық білімдерімен алмасуға, оқыту дағдыларын қалыптастыруға және ұжымға деген қатыстылық сезімдерін нығайтатынын көрсетеді. Кедергілерге байланысты сараптама келесі мәселелерді көрсете алды: уақыттың, ресурстардың тапшылығы және қарсыластық. Зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы бұл тәсілді енгізудің бастапқы кезеңінде Қазақстан мектебінің кейсіне қорытынды жасауда. Онымен қатар Қазақстан мектептерінде мұғалімдерге Сабақты зерттеуді жүйелі, ұйымдастырушылық және тұлғалық деңгейде енгізуге көмектесу үшін, анықталған кедергілерді жоюға арналған қажетті тетіктерді құрастыру.

Аннотация

Статья описывает исследование по выявлению опыта учителей, получаемого при реализации подхода Исследование урока, которое было проведено в одной из казахстанских школ. Данные, полученные в ходе исследования, показывают, что участие в совместной деятельности по исследованию уроков оказывает положительное влияние на профессиональное развитие учителей, предоставляет возможность обмениваться педагогическими знаниями и приобретать навыки преподавания, усиливает чувство причастности к коллективу. Анализ по отношению к барьерам позволил выявить следующие: нехватка времени, ресурсов и противостояние. Практическая значимость исследования заключается в том, чтобы подвести итоги на начальном этапе внедрения данного подхода в кейс школе в Казахстане. А также разработать соответствующие механизмы по преодолению выявленных барьеров для оказания поддержки учителям по внедрению Исследования урока в школах Казахстана на системном, организационном и личностном уровнях.

Abstract

The article describes experience of teachers involved into Lesson Study practice at a case school in Kazakhstan. The data obtained indicates that participation in joint activities of Lesson Study has a positive impact on teachers' professional development, provides opportunities for exchanging pedagogical knowledge and acquiring teaching skills, strengthens the sense of involvement in the team. Analysis with respect to barriers has revealed the following: lack of time, resources and resistance. The practical significance of the study is to summarize the initial stage of implementation of this approach in the case study school in Kazakhstan and, also, to develop appropriate mechanisms to overcome the identified barriers to support teachers in the implementation of Lesson Study in the schools of Kazakhstan at the system, organizational and personal levels.

Введение. На сегодняшний день Исследование урока (*от англ. Lesson Study*) становится глобальным феноменом в практике школ в качестве инструмента для улучшения преподавания и обучения учащихся. В Казахстане Исследование урока введено в 2012 году в связи с общенациональной реформой в образовании. Также важно отметить, что в 2016 году Казахстан, в лице ЦПМ, стал членом Всемирной Ассоциации по Исследованию урока (*от англ. WALIS*), что является значительным достижением на пути внедрения Исследования урока как подхода к профессиональному развитию учителей в стране [1].

Тренерская практика показывает, что в отдельных школах Исследование урока практикуется в системе уже более трех лет. В связи с этим целью данного исследования является освещение опыта учителей и их точки зрения относительно того, какие преимущества они видят от участия в Исследовании урока, а также с какими барьерами сталкиваются. Практическая значимость данного исследования заключается в подведении итогов определенного этапа внедрения данного подхода в казахстанской кейс школе через презентацию данных и выводов. Выявленные барьеры могут послужить индикаторами к дальнейшим действиям по оказанию поддержки учителям по внедрению Исследования урока в школах на системном, организационном и личностном уровнях.

Обзор литературы: преимущества Исследования урока. В рамках Программ, разработанных ЦПМ АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», Исследование урока рассматривается как коллаборативный, осуществляемый в классной комнате, и направленный на урок метод профессионального развития учителя [6, с.29].

Анализ литературы в период с 2002 по 2018 год показывает, что многочисленные исследования сообщают о положительном влиянии Lesson Study на обучение и повышение благополучия (*от англ. well-being*) отдельных учителей, школьную культуру в целом и помощь педагогам в процессе решения образовательных реформ в различных контекстах [13;14;15].

В обзоре литературы Xu и Pedder (2014) обобщаются такие преимущества, как сотрудничество учителей и развитие педагогического сообщества, развитие профессиональных знаний, практики и мастерства, более пристальное внимание, уделяемое изучению учеников и улучшенное качество преподавания и обучения в классе [6, с.38]. Так, например, исследования, основанные на интервью с учителями и наблюдениях, демонстрируют, что педагоги отмечают влияние Исследования урока на все типы знаний, выделенные Shulman (1986): профессиональные знания и умения, предметные и педагогические знания, а также знания об учащихся и усиление профессионализма [6;7;9]. Далее исследования показывают, что участие в Исследовании урока способствует развитию рефлексивной практики учителя, его критического мышления, так как цикличность структуры исследования урока: спланируй – проведи урок/пронаблюдай – рефлексируй, позволяет учителям увидеть результаты своей рефлексии в действии [6, с.41]. Следовательно, результаты подтверждают, что исследование уроков влияет на развитие учителей-исследователей, говоря словами Schön (1983) и Stenhouse (1975), рефлексивных практиков.

Согласно Xu и Pedder (2014), Исследование урока, как подход к профессиональному обучению и развитию педагогов, оказывает влияние на изменение убеждений учителей, их отношения к преподаванию, как к профессии, на уровень их готовности к внесению изменений в собственную практику преподавания и обучения и уверенности, что, в свою очередь, положительно сказывается на обучении и результатах учащихся [6, с.41]. Помимо этого, современные исследования показывают, что реализация Исследования урока в школе обеспечивает повышение уровня коллегиальности между учителями, совместное принятие решений и распределение ответственности между учителями по вопросам преподавания, что ведет к созданию и росту профессиональных педагогических сообществ [6, с.38].

Таким образом, из анализа литературы следует, что использование Исследования урока является не затратным и эффективным инструментом для профессионального развития педагога и школы в целом, способным улучшить педагогическую практику и качество обучения учащихся. Однако на сегодняшний день литературы, освещающей преимущества, которые видят казахстанские учителя от участия в Исследовании урока, не достаточно. Данное исследование ставит целью заполнить существующий пробел, затронув также вопрос о том, какие барьеры встречаются учителя, практикуя подход в школах Казахстана.

Методология исследования. Согласно Lodico и др. (2006) исследования, в которых недостаточно известно об исследуемом феномене, носят поисковый характер и принимают форму «пилотного проекта» для последующей генерации гипотез в более масштабных исследованиях или экспериментах [8, с.225]. Соответственно, данное исследование основывается на количественной парадигме и имеет форму кейс-стади (*от англ. single case study*), в котором триангуляция осуществляется через сбор данных посредством 30-40 минутных полуструктурированных интервью с 5 учителями в русскоязычной кейс-школе, а также внешним ментором школы, работающим с учителями более двух лет, для подтверждения истинности полученных данных. Кроме этого через анализ школьной документации – рефлексивных отчетов и публикаций учителей, в которых они указывают, чему научились через Исследование урока и какие трудности встретили.

Процесс создания интервью соответствовал семи этапам, рекомендованным Kvale (1996) [4, с.356]. На этапе тематизации и проектирования вопросы исследования, его цели и задачи были переформулированы в вопросы интервью [4, с.356-367] и структурированы вокруг основных тем, определенных в обзоре литературы, включая такие, как польза от участия в Исследовании урока по отношению к себе, ученикам, школе в целом, а также барьеры. На этапе анализа данных интервью были транскрибированы, а затем, используя стратегию выделения, определены темы и подтемы. Далее цитаты учителей были выбраны для описания конкретной темы или подтемы [4, с.368]. Подход к анализу данных основывается на первоначальном индуктивном анализе данных [10] посредством генерации повторяющихся тем [4, с.386], и далее дедуктивным анализе путем сравнения выявленных тем с литературой.

Этические нормы учтены, имена респондентов закодированы с использованием у + номер, что обозначает учителя респондента.

Результаты и дискуссия. В ходе изучения *преимуществ* были определены следующие подтемы: *обмен знаниями, приобретение и практика профессиональных навыков, новый взгляд на учащихся и чувство причастности к коллективу.*

Что касается *обмена знаниями*, то учителя указывают на увеличение их педагогических знаний, в частности на приобретение знаний о новых стратегиях и методах обучения. Например, *«Участие в Исследовании урока дает мне возможность делиться методами и стратегиями с другими учителями, а также перенимать опыт коллег о том, какие подходы наиболее эффективны»* (У1). Также учителя сообщают о приобретении или дальнейшем развитии педагогических навыков, таких как наблюдение и базовые исследовательские навыки. Это можно проиллюстрировать следующей цитатой: *«После прохождения курсов по первому уровню у меня все еще были сложности в проведении анкетирования, наблюдения за учащимися, интервьюировании. Но, я думаю, что приобрела эти навыки через практическую вовлеченность в процесс Исследования урока со своими коллегами»* (У2). Кроме этого, учителя подчеркивают, что участие в Исследовании урока помогло им взглянуть на своих учеников «другими глазами», стать более внимательными к потребностям обучающихся, осознать разнообразие учащихся в своих классах и, следовательно, изменить низкие ожидания по отношению к достижениям учащихся на более высокие, например: *«Участие в Исследовании урока позволило мне осознать, что иногда я планирую слишком низкие ожидаемые результаты для учащихся, т.е. как бы недооцениваю их способности, а они могут больше»* (У4). Также такие отзывы, как: *«Я думаю, в коллективе мы стали чаще разговаривать, особенно на профессиональные темы»* (У3), *«Я думаю, что участие в Исследовании урока позволило нам работать как команда, создало атмосферу сотрудничества, взаимопомощи и взаимответственности»* (У5), *«Раньше я старалась все делать самостоятельно, а теперь научилась доверять коллегам»* (У1) свидетельствует о том, что сотрудничество в командах по Исследованию урока оказало положительное влияние на формирование чувства причастности учителей к коллективу. Поскольку Исследование урока стало не только инструментом непрерывного профессионального развития, но и механизмом взаимопомощи для учителей, работающих в обновленном содержании образования в казахстанских школах. Этот процесс помог учителям лучше узнать друг друга, установить доверительные отношения и создать более гостеприимную школьную атмосферу, которая помогла некоторым *«преодолеть барьер одиночки»* (У2).

Важно отметить, что полученные результаты коррелируют с результатами мировых исследований с 2002 по 2018 годы, обобщенными в рамках данной статьи. Согласно авторам, ключевыми аспектами, которые приветствуются учителями, являются следующие: сотрудничество и развитие педагогического сообщества; развитие профессиональных знаний, практики и мастерства; более четкий фокус на обучение детей, а также улучшения в качестве преподавания и обучения [6, с.38]. Это соотносится с результатами исследований, проведенных после 2013 года. В частности Трагеро и Gómez (2017) отмечают, что участие учителей в Исследовании урока позволило устранить «изолированность» отдельных педагогов через построение культуры взаимообучения в школе [9, с.77]. Warwick и др. (2016) определили, что участие в дискуссиях в рамках

Исследования урока позволило учителям математики приобрести уверенность в том, что они способны вносить изменения в собственную практику [14].

Однако, был выявлен и ряд *барьеров*, включающих в себя *время, нехватку навыков и ресурсов*, а также *противостояние*.

В ходе исследования было установлено, что для того, чтобы Исследование уроков распространилось по школам в Казахстане, требуется эффективное лидерство на всех системных уровнях. Так, например, ключевым препятствием к качественной реализации данного подхода в школе является нехватка *времени*.

По мнению учителей, Исследование урока должно быть интегрировано в школьное расписание с учетом нагрузки учителей, например, в рамках общешкольного методического дня. На данный момент, результаты исследования показывают, что время, затрачиваемое учителями на планирование Исследования урока крайне мало. Следовательно, возникает вопрос о его достаточности. Такие цитаты, как *«мы быстренько спланировали урок»*, *«мы стараемся планировать быстрее»*, указывают на наличие определенной гонки за количеством проведённых уроков-исследований, нежели озабоченность их качеством. А ведь согласно Дадли (2014), чтобы оказать положительное влияние на профессиональное обучение учителей, и, как следствие, на обучение учеников, процесс Исследования урока требует времени и усилий для глубокого критического размышления, планирования и анализа [5, с.14]. Таким образом, данное исследование выносит следующие вопросы для размышления: К чему мы стремимся – к погоне за количественной статистикой и отчетностью о том, сколько исследований урока проводится в школах? Или же к пониманию того, а каково качество этих уроков, и какое влияние оказывает Исследование урока на учителей, учеников и конкретную школу?

Также исследование позволило установить, что ограниченность литературы и *ресурсов* по Исследованию урока на казахском и русском языках является препятствием для учителей. Поэтому необходимы коллективные усилия по разработке методических и практических ресурсов. В противном случае, если деятельность казахстанских учителей будет ограничена двумя источниками информации, участие в Исследовании урока вскоре может быть оценено с позиции *«проводим Исследование урока правильно»* или *«проводим Исследование урока неправильно»* и, таким образом, превратится в очередную нормативную процедуру, нежели в открытый и творческий процесс, который подвержен изменениям и адаптации.

Интересным открытием стало то, что учителя отмечают нехватку человеческих ресурсов и выделяют ключевую роль внешнего ментора для системной организации процесса. Один из респондентов отметил, что: *«Если бы не наш ментор, который подталкивает и направляет нас, не думаю, что мы могли бы систематически уделять внимание профессиональному развитию через Исследование урока»* (У3). Другой респондент указал: *«Я думаю, что мы добились результатов благодаря помощи, поддержки и неравнодушию нашего ментора. Как говорится, нам иногда нужен «пинок», и я рада, что нас подталкивают»* (У4). Следовательно, можно предположить, что учителям требуется ментор, организатор, человек, который будет направлять и мотивировать, и от отношения ментора и его желания помочь зависит успешность работы по Исследованию урока в школе.

Также данные позволили сделать вывод о наличии так называемого *противостояния* (от англ. *resistance*) по отношению к комбинированию процесса преподавания и обучения в школе. Учителя не понимают, для чего использовать «иностранные подходы, когда у нас достаточно своих оставшихся с советских времен» (У4). Так, например, один из учителей отметил: «Я воспитанник советской школы и это все [новые подходы] у нас было. Вспомните Макаренко, Амонашвили...почему их идеи не включены?» (У4).

Полученные данные коррелируют с данными 262 интервью в рамках исследования Fınuar и Kurakbayev (2016), которые изучают концепцию «советское» в рефлексии казахстанских учителей [3] и делают вывод о наличии определенной ностальгии по былым временам. Можно предположить, что данная ностальгия сказывается на чувстве противостояния у учителей и может выступать в качестве определенного барьера для внедрения инновационных подходов, в том числе Исследования урока.

Выводы. Исследование ставило целью определить, какую пользу учителя в кейс школе, практикующие исследование урока более трех лет, видят от участия, а также какие барьеры они встречают.

Важно и отрадно отметить, что Исследование урока обладает огромным потенциалом, способным оказать положительное влияние на обучение учителей внутри и за пределами школы, обмен знаниями, приобретение профессиональных навыков, улучшение знаний об учащихся, а также усиление чувства причастности к коллективу. Полученные результаты показывают, что при условии систематического проведения Исследования урока с затратой временных и мыслительных ресурсов, данный подход может стать мощным инструментом, помогающим учителям преодолевать трудности реформ в сфере образования.

Анализ по отношению к барьерам выявил нехватку времени, ресурсов и противостояние. Считаем, что крайне важно учитывать полученные данные при планировании Исследования урока в школе. Так, например, учителям может быть предоставлено оплачиваемое в рамках учебной нагрузки время для реализации Исследования урока, а также материально поощряться научно-практические публикации. Желательно, чтобы деятельность по проведению исследования уроков была включена в циклограмму школы.

Кроме этого учителя отмечают отсутствие достаточного количества литературы на русском языке, к которой можно обратиться в ходе проведения исследования. Снижение данного барьера требует времени. На сегодняшний день ЦПМ запущена Программа «Исследования в практике учителя», которая предоставляет педагогам новые материалы и ресурсы для эффективного проведения исследований.

Также данные показывают, что для успешной практики Исследования урока в школе важным фактором является наличие грамотного, мотивированного внешнего ментора, способного систематически поддерживать и направлять учителей. Для этого рекомендуем построить профессиональное развитие учителей в школе на основе Исследования урока в качестве главной формы работы, в которую необходимо внедрять такие современные формы обучения как коучинг и менторинг, привлекая для этого внешних экспертов-менторов, например, тренеров ЦПМ.

На основании вышеизложенного можно сделать вывод, что полученные данные коррелируют с результатами международных исследований и указывают, что Исследование урока обладает огромным потенциалом для изменения ценностей и убеждений учителей по отношению к эффективному преподаванию и обучению, необходимым для развития компетенций учащихся 21 века и, следовательно, школьной культуры в целом.

Литература

1. Center of Excellence's official webpage on Lesson Study, Astana, Kazakhstan. www.lessonstudy.kz (21.08.2018)
2. Lesson study in Kazakhstan, Center of Excellence Project, Astana, Kazakhstan: Center of Excellence, 2016.
3. Bridges D. Educational Reform and Internalization: the Case of School Reform in Kazakhstan. (Ed.). UK: Cambridge University Press, 2014.
4. Cohen L., Manion L., Morrison K. Research methods in education. USA and Canada: Routledge, 2007.
5. Dudley P. Исследование урока: руководство. Казахстан, Астана: Центр педагогического мастерства, 2014.
6. Dudley P. Lesson Study: Professional learning for our time. NY: Routledge, 2015.
7. Fernandez C. & Yoshida M. Lesson study: A Japanese approach to improving mathematics teaching and learning. London: Lawrence Erlbaum Associates, Inc, 2012.

УДК 371.3

РАБОЧИЙ ЛИСТ КАК ИНСТРУМЕНТ ОСОЗНАННОГО ВЫПОЛНЕНИЯ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ

Махатпаева А.Т., Биярова С.Б.

НИИШ, г. Усть-Каменогорск
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: саналы оқу әрекеті, жұмыс парағы, оқыту мақсаты, бағалау критерийлері

Ключевые слова: осознанные учебные действия, рабочий лист, цель обучения, критерии оценивания

Keywords: informed training activities, work sheet, training purpose, evaluation criteria

Аннотация

Мақалада студенттердің саналы білім алу қызметін жүзеге асыру үшін сабақтарда жұмыс парағын қолдану идеясы айтылады. Зерттеу жұмысы оқушылар орындайтын тапсырмалардың мақсаты мен күтілетін нәтижелерін түсініп орындаулары үшін құрылған тапсырмалар жүйесін Жұмыс парағында беру қарастырылады.

Аннотация

В статье рассматривается идея использования Рабочего листа на уроках для осуществления учащимися осознанных учебных действий. Исследование сфокусировано на разработку системы заданий в качестве Рабочего листа для понимания учащимися цели и ожидаемых результатов выполняемых учебных действий.

Abstract

The article discusses the idea of using the Worksheet in lessons for students to implement conscious educational activities. The research is focused on the development of a task system as a Worksheet for students to understand the purpose and expected results of the training activities carried out.

Осознанное действие человека – это реализация поставленной цели. Прежде чем действовать, человек осознаёт цель, и для достижения её он предпринимает какие – либо действия. Однако многим людям не хватает сознательного решения задачи, т.е. они действуют, не осознавая цели выполняемых работ.

Особенно эта проблема заметна на уроках. Мы, учителя, в процессе преподавания часто наблюдаем, что многие учащиеся, выполняя учебные действия, не до конца понимают цель выполняемых заданий. Наблюдая за работой учеников, видим, что ученик не всегда понимает, для чего выполняет это задание, и в ходе выполнения этих действий чему он научится. К примеру, учитель планирует к концу урока провести письменную работу: написать эссе по изучаемой теме. Для подготовки ученика к этой работе, т. е. написанию эссе, учитель предлагает учащимся прослушать видеоматериал или аудиоматериал, прочитать текст или обсудить данный материал в паре, в группе, всем классом. К сожалению, цель и важность всех заданий осознают не все ученики. В итоге, как правило, при написании эссе (П1 Создание текстов разных типов и стилей; П3Синтез прослушанного, прочитанного и аудиовизуального материала) многие учащиеся теряются и не знают, о чём писать, т. е испытывают затруднение в синтезе материала. Такая ситуация привела нас к мысли о том, что ученик просто выполнял задания, который учитель предлагал, но не думал о самом ходе работы. **Как помочь ученику осознанно выполнять все учебные действия?** – вот вопрос, над которым мы стали размышлять.

Мы провели анализ таких ситуаций и пришли к единому мнению, что «нужны четкие стратегии для того, чтобы «заставить» учеников думать о самом ходе работы, а не только машинально выполнять» (WhiteandGunstone, 1992). [1;177]. В поиске ответа на этот вопрос мы обратились к коллегам и узнали, что учителя, преподающие другие дисциплины, имеют подобную проблему. Такая ситуация явилось поводом для проведения исследования по данной проблеме.

Для начала мы изучили литературу, в которой рассматривается осознанное выполнение учебных действий учащимися. Если раньше мы понимали под учебными действиями выполнение учащимися какого-либо задания, то С.Г. Воровщикова и Е.В. Орлова в своём труде «Развитие универсальных учебных действий: Внутришкольная система учебно- методического и управленческого сопровождения» [2;118] в процесс учебных действий включили обеспечение возможностей учащегося самостоятельно осуществлять деятельность учения, ставить учебные цели, искать и использовать необходимые средства и способы их достижения, контролировать и оценивать процесс и результаты деятельности. По их мнению, учитель только создаёт условия для развития личности. Позиция исследователей заключается в том, что достижение умения учиться предполагает полноценное освоение всех компонентов учебной деятельности, которые включают: 1) учебные *мотивы*, 2) учебную *цель*, 3) учебные *действия*: преобразование материала, контроль и оценку, 4) рефлекссию.

А по мнению американского исследователя Колба осознанное учебное действие состоит из следующих этапов [3;4]:

- действия (Active Experimentation (AE));
- рефлексии (Reflective observation (RO));
- обдумывание (Abstract Conceptualization (AC));
- решения (Concrete Experience (CE)).

Очень интересно было мнение Колба о том, что учащиеся должны проходить все перечисленные этапы обучения для того, чтобы ученик понимал цели своих действий. Также наше мнение совпало с мнением Пономарёвой Е.А., согласно которой «если ученик осознанно выполняет учебные действия, то путем сознательного и активного участия на уроке у него появляется способность дальше развиваться, что означает умение учиться» [4;15]. Поэтому мы пришли к решению о том, что нужно искать средства, которые направят учащихся к тому, что он не просто будет выполнять задание, но и при этом будет думать над вопросами: как и зачем он делает эту работу?

Работу начали с анализа своих уроков, где главным вопросом было выявление причин неосознанного выполнения учебных действий.

Фокус группой выбрали следующие классы: 8 «А» класс с казахским языком обучения и 8 «Д» класс с русским языком обучения. С каждого класса были отобраны учащиеся «А», «В», «С» с разными уровнями владения языком.

Таблица 1

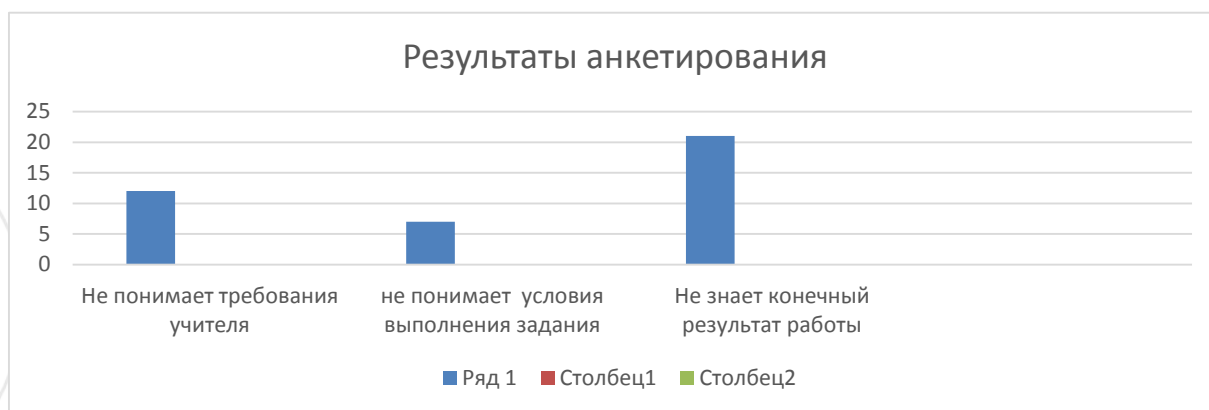
Характеристика учащихся фокус-группы

Ученик А	Высокий: достаточно сформированная связная речь
Ученик В	Средний: недостаточно развито умение связно и последовательно излагать свои мысли
Ученик С	Низкий: владеет набором слов и синтаксических конструкций в ограниченном объеме, а также испытывают значительные трудности в изложении связного высказывания

Для данных учащихся были подготовлены вопросы анкетирования. Цель проведения анкетирования: выявление трудности выполнения учебного задания.

Вопрос:	
<i>Какие трудности ты испытываешь при выполнении заданий? Выбери одно из утверждений</i>	
2	Не понимаю условия выполняемых заданий
3	Не понимаю, как выполнить задание.
4	Не понимаю, для чего и зачем я выполняю задание.

В анкетировании участвовали 40 учеников из двух классов. Из 40 учеников 7 учеников отметили, что, когда не понимают требования учителя, им сложно выполнять задания. 12 учеников затрудняются, когда не понимают условия выполняемых заданий, остальные 21 ученик указали на то, что им трудно выполнять задания, когда не понимают конечный результат работы, т. е не знают, для чего они всё это делают.

Следующей работой было проведение интервью с целью выявления потребности учащихся. В интервью участвовали только ученики фокус группы.

Каждый ученик приглашался отдельно в назначенное время. Учащихся просили откровенно и честно ответить на вопрос интервью:

Какие задания Вам интересно выполнять? Почему?

Таблица 2
Ответы учащихся

Вопрос интервью	Класс	Ответы учащихся
Какие задания Вам интересно выполнять? Почему?	8 А	Ученик А: задания на логику и задания творческого характера Ученик В: задания, после выполнения которых я смог бы сам себя проверить Ученик С: задания с алгоритмом выполнения
	8 Д	Ученик А: задания, цели которых я понимаю Ученик В: задания, в которых можно использовать знания по другим предметам Ученик С: задания с пошаговой инструкцией выполнения

Результаты интервью натолкнули нас на мысль о том, что для понимания цели выполнения каждого задания нужно представить ученику задания таким образом, чтобы он видел конечный результат своих учебных действий, т. е ученику необходимо понять, что каждое выполненное задание на уроке приведёт его к успешному выполнению основного задания для формативного оценивания.

Перед нами встал вопрос: Каким образом это можно было осуществить? Мы **попробовали** распечатать на листочке систему заданий в соответствии с

таксономией Блума, где напротив каждого задания указали цель, алгоритм выполнения (для учащихся, требующих поддержку) и критерии оценивания, которые будут способствовать осознанному выполнению учебных действий.

Образец одного задания

Ф.И	ученика	_____
класс	_____	
Тема: Полеты на Марс: миф или реальность?		
Цель обучения: С1 Понимание устного сообщения\аудио\видеоматериалов		
Задание №1. Прслушайте интервью с казахстанским космонавтом Айдыном Аимбетовым и в группах ответьте на вопросы:		
Как долго длится полет космонавтов?		
Имеются ли доказательства того, что в условиях космоса жизнь может продолжаться?		
Как выглядит Аральское море из космоса? Действительно ли это «великолепие»?		
Цель обучения: понимание содержания видеоматериала		
Критерии оценивания С1:		
ответил на все вопросы;		
соблюдал речевые нормы.		
Рефлекси		
<i>- Что было сложным для тебя в понимании текста? Достиг ли ты цели задания?</i>		

Такое оформление учебного задания было понятно, как учителю, так и ученику. Каждый ученик знал, что он делает и для чего он делает и какому результат он придёт.

Учебный ресурс (задания, тексты, памятки...и.т.д.) поначалу оформляли как раздаточный материал. В итоге получилось, что дети теряли листочки с этими материалами. И на руках у детей скопилось очень много бумаг, в которых сам ребёнок не мог ориентироваться. Далее, материал урока, т.е. систему заданий стали оформлять в виде рабочего листа, т.е. на данном листе мы постарались отобразить весь материал урока.

Таблица 3

Структура рабочего листа

Класс	Тема	Система заданий		
		Цель обучения	Критерии оценивания	Обратная связь

Далее мы стали разрабатывать систему заданий для учеников на каждый урок и дали им название «Рабочий лист».

Рабочий лист

Ф.И. ученика _____ **класс** _____ **дата** _____

Тема: Полеты на Марс: миф или реальность?

Цели урока:

- понимать устное сообщение;
- определить основную мысль текста;
- создать монологическое высказывание.

Задание №1. Прослушайте интервью с казахстанским космонавтом Айдыном Аимбетовым и в группах ответьте на вопросы:

- Как долго длится полет космонавтов?

- Имеются ли доказательства того, что в условиях космоса жизнь может продолжаться?

- Как выглядит Аральское море из космоса? Действительно ли это «великолепие»?

Цель обучения: С1 понимать содержание видеоматериала.

Критерии оценивания:

- ответил на все вопросы: ответил на 1 вопроса,
- ответил на 2 вопроса,
- ответил на 3 вопроса,

Обратная связь

- Что было сложным для тебя в понимании текста? Достиг ли ты цели задания?

Задание №2. Прослушайте интервью второй раз и выполните задания.

1. Определите основную мысль, обращая внимание на манеры общения, темп речи, интонацию главного героя интервью.

Цель обучения: С4 Определить основную мысль текста

Критерии оценивания: определил основную мысль текста:

- ясно сформулировал *тезис*
- в формулировке основной мысли *использованы* слова в прямом значении

Обратная связь**Задание №3**

Создайте монолог по теме «Каждый может стать космонавтом, главное - стремиться к цели».

Цель обучения: Г4 Создать монологическую речь.

Критерии оценивания: использовал примеры из видеоматериала:

- о казахстанском космонавте А Аймбетове;
- отметил манеру общения, темп и интонацию главного героя;
- умело использовал основную идею видеоматериала.

Обратная связь

Такой Рабочий лист был удобен как учителю, так и ученику.

Во-первых, на этом листе ученики видели тему урока, цели урока, ожидаемый результат работы и систему заданий, которые были предоставлены последовательно. Мы считаем, что такое оформление учебного материала даёт

возможность ученику увидеть логическую последовательность изучаемого материала.

Во-вторых, во всех заданиях были указаны цель работы и критерии оценивания с дескрипторами.

В-третьих, после выполнения каждого задания ученик мог проводить самооценку и саморефлексию для дальнейшей работы.

Таким образом, к концу урока каждый ученик имел целостную картину по теме урока. И на этапе рефлексии урока, ученик имея в руках рабочий лист, мог возвращаться к любому заданию для оценки своих учебных действий.

После проведения серии уроков с использованием рабочего листа мы провели повторное интервью для отслеживания результатов исследования.

Таблица 4

Вопросы повторного интервью: Что тебе нравится (не нравится) в рабочем листе?

8 А	<p>Ученик А: Рабочий лист даёт мне возможность самостоятельно выполнять все задания на уроке и вне урока</p> <p>Ученик В: мне легче выполнять задания, когда я знаю, к чему я стремлюсь и, работая непосредственно в рабочей тетради, я экономлю своё время</p> <p>Ученик С: я раньше часто задавал вопросы учителю по поводу выполнения задания, а сейчас нет проблем в понимании цели заданий</p>
8Д	<p>Ученик А: задания, составлены последовательно, и я знаю, что чего должен добиться к концу урока</p> <p>Ученик В: сразу после выполнения задания я могу оценить сам себя по дескрипторам</p> <p>Ученик С: Рабочий лист невольно подталкивает меня к выполнению учебных действий.</p> <p>Я теперь меньше отвлекаюсь на уроке</p>

Результаты интервью убедили нас, что такая форма подачи материала способствует осознанному учебному действию.

Для достоверности выводов исследования (рабочий лист способствует осознанному выполнению учащимися учебных действий) по завершению 2-ой четверти нами был проведен сравнительный анализ результатов СОР 1-ой четверти с результатами СОР 2-ой четверти по четырём речевым навыкам (слушание, говорение, чтение, письмо) в классах, которых мы отобрали в качестве фокус-группы.

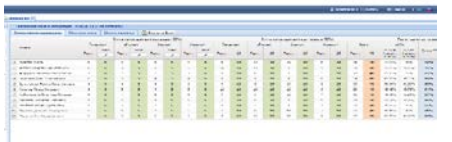
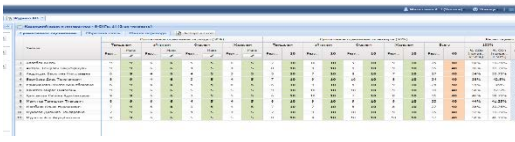
класс	1 четверть	2 четверть
8 Д Язык обучения- русский		

Таблица 5 Анализ суммативного оценивания по разделу (СОР)

Сравнительный анализ СОР показал, что результаты СОР 2-ой четверти намного выше по всем речевым навыкам по сравнению с другими классами по параллели.

Таким образом, рабочая тетрадь, по нашему мнению, способствует к осознанным учебным действиям учащихся. Внедрение Рабочего листа в практику учебного процесса помогло решить следующие задачи:

- ✓ способствованию устойчивому вниманию учащихся на уроке;
- ✓ осуществлению саморегуляции;
- ✓ рациональное использование учебного времени;
- ✓ мотивация учащихся к обучению;
- ✓ самостоятельному обучению.

Опытом использования Рабочего листа поделились с учителями школы через проведение мастер-класса и коучинг-сессий. Идея использования Рабочего листа для осуществления осознанных учебных действий учащимися была воспринята учителями положительно. Пример отзыва учителя математики С.Р.: *«Рабочий лист можно использовать как краткий справочник по теории, сборник задач и заданий. К тому же, ученик имеет возможность самостоятельно отработать весь предоставленный материал по теме, что повышает эффективность обучения ученика».*

При составлении и использовании Рабочего листа в качестве рекомендации мы советуем:

Рабочий лист должен отражать весь материал урока.

- ✓ Композиционное построение Рабочего листа зависит содержания учебного материала, его объема, характера вопросов и заданий.
- ✓ Быть понятной, доступной каждому ученику, содержать дифференцированные задания.
- ✓ Сочетать в себе краткий справочник по теории, сборник задач и упражнений.
- ✓ Задания должны быть представлены в соответствии с таксономией Блума.
- ✓ Иллюстрации в Рабочем листе должны быть обучающими.
- ✓ Необходимо предусмотреть достаточное место для ответов учащихся.
- ✓ В конце каждого задания должны быть критерии оценивания с дескрипторами.

Литература

1. Руководство для учителя, 2016 г. С. 177.
2. С.Г. Воровщиков, Е. В. Орлова Развитие универсальных учебных действий: внутришкольная система учебно-методического и управленческого сопровождения. Москва, 2012. С. 118.
3. Модестов С. Ю. Цикл Дэвида Колба и теория поэтапного формирования умственных действий». Санкт-Петербург, 2017. С.4.
Пономарёва Е.А. Универсальные учебные действия или умение учиться. Москва, 2016. С. 15.

ӘОЖ: 371.3

«САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУ» ТӘСІЛІН ЕНДІРУ АРҚЫЛЫ ЖОҒАРЫ ДЕНГЕЙЛІ СҰРАҚТАР ҚОЮ DAҒДЫСЫН ҚАЛАЙ ДАМУҒА БОЛАДЫ?

Матаева С.Р., Сыздықбаева Р.Г.

Педагогикалық шеберлік орталығы Шымкент қаласындағы филиалы
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: сабақты зерттеу, іс-әрекет, сұрақ қою.

Ключевые слова: исследование урока, практические навыки, эффективность стратегии.

Keywords: lesson research, study, provides.

Аннотация

Зерттеуде «Сабақты зерттеу» және «ашық сұрақ қою» ұғымдарына теориялық негіздеме берілген. Білім беру ұйымындағы оқыту үдерісіне «Сабақты зерттеу» тәсілін енгізу мәселесі қарастырылып, мұғалімдердің сұрақ қою дағдылары зерттеліп, сұрақ қою дағдыларын қалай дамытуға болатыны көрсетілген. Зерттеу тобының эксперименталдық сыныптардың мұғалімдері мен оқушыларын ынталандыру, қолдау әдістері сипатталды. Зерттеу жұмысының аралық нәтижесінде мектепте «Сабақты зерттеу» әдісін оқыту мен оқу үдерісіне енгізуде мұғалімдердің бірлесіп жоспарлау, талдау, рефлексия жасау және сұрақ қою дағдылары талданып, стратегиялардың тиімділігі анықталды. Сонымен қатар, зерттеу нәтижесінде мектеп ұжымының зерттеу тақырыбы бойынша жұмысының келесі кезеңіне өтуді жоспарлау белгіленді. Осы тұста зерттеу тобының келісімімен оқушылардың сұрақ қою дағдысын дамыту мәселесі қолға алынды.

Аннотация

В исследовании дано теоретическое обоснование понятиям «Исследование урока» и «постановка открытых вопросов». Рассмотрены вопросы внедрения подхода «Исследование урока» в учебный процесс школы. Исследованы практические навыки постановки вопросов учителей и описаны пути развития данных навыков. Описаны методы рабочей группы по мотивации и поддержки учителей и учеников экспериментальных классов. В промежуточных результатах исследования определены и проанализированы уровень совместного планирования, анализа, рефлексирования, навыков постановки вопросов учителей рабочей группы и эффективность стратегии. А также, по результатам исследования согласованием рабочей группы было принято решение о переходе на следующий этап – развитие навыков постановки вопросов учащихся.

Abstract

The study provides a theoretical justification for the concepts of "lesson research" and "posing open questions." The issues of introducing the lesson study approach into the school's educational process are considered. Practical skills of asking questions of teachers are investigated and ways of developing these skills are described. The methods of the working group on the motivation and support of teachers and students of experimental classes are described. The interim results of the study identified and analyzed the

level of joint planning, analysis, reflexion, questioning skills of teachers of the working group and the effectiveness of the strategy. And also, according to the results of the study by the coordination of the working group, it was decided to move to the next stage - the development of skills for asking students questions.

*Дұрыс сұрақ қоя білу – ақылдың
немесе көрегендіктің маңызды және қажетті белгісі.*

*Сұрақ өз бетінше мағынасыз болып,
пайдасыз жауапты талап етіп тұрса,
ол адамды мағынасыз жауап беруге итермелеп,
оны сәтсіздікке ұшыратады...*

И. Кант

Қазіргі таңда біздің елімізде жалпы білім саласында тың өзгерістер орын алуда. Жаңа реформалар мен жаңалықтар жүзеге асырылуда. Демек, білім саласы озық әдістемемен толыққанды танысып, сол сияқты даму жолына түсуде. Ол үшін қазіргі заманға сай педагогтарды дайындау үшін түрлі курстық бағдарламалар, тренингтер, кәсіби сұхбаттар, семинарлар және түрлі әдістемелік жұмыстар жүргізілуде. Сонау ХІХ ғасырдың 70-жылдарында Жапонияда бастау алып, осылайша Батыста қолданылатын «Іс-әрекеттегі зерттеу» тәсілінен 70 жыл бұрын қолданыла бастаған әдістің көптеген мектептерде жүргізілуіне модернизацияланған курстарды бітірген мұғалімдер түрткі болуда. «*Lesson Study – мұғалім тәжірибесі саласындағы білімді жетілдіруге бағытталған, сабақтағы іс-әрекеттегі зерттеудің ерекше үлгісі болып табылатын педагогикалық тәсіл.*» (*Lesson Study: Нұсқаулық Пит Дадли. Lesson Study UK www.lessonstudy.co.uk*).

«Сабақты зерттеу» тәсілі бүгінгі таңда білім беру саласында танымал педагогикалық қуатты құралдардың бірі болып табылады. Бұл тәсілдің теориялық негіздері педагог қауымына белгілі әдебиеттерде кеңінен жазылып, түсіндірілгендіктен (Пит Дадли, Тошио Чичибу), сол теорияға сілтеме жасамай бірден осы тәсілдің мектеп тәжірибесіне енгізудегі нәтижелеріне тоқталуды жөн көрдік.

Мұғалімдердің сабақты дәстүрлі бақылау мен қазіргі сабақты зерттеу ұғымдарына көзқарасы өзгерді. Мақсатсыз бақыланған сабақтың пайдасыз екеніне мұғалімдер көз жеткізді. Білім саласындағы реформаның ұсынған «Сабақты зерттеу» тәсілінің қыр-сырын түсінген мұғалімдер оны өз мектептерінің тәжірибесіне енгізе бастады. Нәтиже беретін бұл тәсіл арқылы көптеген педагогикалық, әдістемелік мәселелердің шешімін табуға болатынын педагог қауымы түсінді.

Дегенмен, мұғалімдер зерттеу тақырыбын анықтауда әлі де қиындықтарға кездеседі. Сондықтан зерттеу жүргізуде бір мектепті белгілеп, тәлімгерлік жұмысын жүргіздік.

Осы орайда, біз тәлімгерлікке алған мектеп «Сабақты зерттеу» тәсілін ендіру бойынша зерттеу тақырыбын анықтауда әдістемелік бірлестіктер жұмысын талдауды негізге алды. Талдау нәтижесінде анықталғаны пән мұғалімдерінің оқыту үдерісіндегі әлсіз тұсы сұрақ қою дағдысының төмендігі болып табылды.

Бұл мәселенің өзектілігін анықтау үшін біз мұғалімдердің сабақтарын бақылаудан бастадық. Бақылаулардан байқалғаны – көп жағдайда әңгімені бастап, оны ары қарай байланыстырып жалғастыруда қиындықтың туындауы. Оның себебі сабақ тақырыбында емес, мұғалімнің сұрақтың дұрыс қойылмауында. Мұғалім сұрақты нақты қоймауы оқушының дұрыс түсінбеуіне ықпал етеді. Сондықтан мұғалімдер сұрақ қою техникасын игерулері қажет.

Оқыту мен оқу үдерісінде қарым қатынас құруда сұрақтың рөлі ерекше маңызды. Сонымен қатар, қойылған сұрақ оқушының ойлау деңгейін анықтайтын бірден-бір құрал. Бақылаған сабақтарда қойылған сұрақтың басым көпшілігі жабық, анықтамалық түрде берілді. Зерттеу мәселесі сұрақ қою дағдысын дамытуға бағытталғаны өте орынды да өзекті екенін түсіндік. Сұрақ дұрыс қойылғанда:

- түрлі мақсаттарға жете алады;
- сұхбаттасын қызықтырып, өзіне қажетті ақпарат беретіндей деңгейге жеткізеді;
- сұхбаттасын белсендіріп, монологты тиімді диалогқа ауыстырады;
- ақпарат алу үдерісін қажетті бағытқа бағдарлайды.

Сұрақтар арқылы адам белгісіздікті айқындап, мәселенің шешімін ізденуге бел буады, яғни дұрыс қойылған сұрақтар арқылы мұғалім оқушылардың ізденушілік қабілеттерінің дамуына ықпал етеді. Алисон Кинг айтқандай, «ойлай алатын адам сұрақ та қоя алады» [1], яғни мұғалімдер оқушылардың қойған сұрақтары арқылы олардың ойлау қабілеттерінің деңгейін анықтай алады. Білім алу барысында оқушыларды сұрақ арқылы белсенді диалогке түсуге ынталандырып, коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру, іздену арқылы кез келген мәселені шешу жолдарын табуға үйрету қажет. Демек, тиімді, сапалы сұрақ қоя білу дағдыларын қалыптастыру бүгінгі мектеп үшін өзекті мәселенің бірі болып табылады.

Мұғалімдердің оқыту үдерісінде қолданған сұрақтар мен сұрақ қою дағдыларына байланысты өткізілген зерттеулер көрсеткендей, мұғалімдердің қоятын сұрақтарының кейбіреулері ғана оқушыларды ойлау мен сөйлеуге ынталандыратын «жоғары дәрежелі» сұрақ ретінде ұсынады. Д. Халперн өзінің «Психология критического мышления» (2000 ж) кітабында Тэд Рэгтің мындаған мұғалімдер сұрақтары талдауының келесі классификациясын ұсынды:

- Басқарушылық сұрақтарды сабақ барысында қолданған (мысалы: кім барлық жұмысты аяқтады?) сұрақтардың 57% алса;
- Білім мен түсіне білу қабілетін тексеретін сұрақтар 35% құрайды;
- Оқушыларды сөйлеу мен ойлауға ынталандыратын сұрақтар (мысалы: неге жануарлау үй жануары және жабайы болып екі топқа бөлінеді?) барлық сұрақтардың ішінде тек 8% алып отырады.

Сол сияқты мәселелер біздің тәлімгерлік жүргізген мектебімізде де кездесті. Аталған мәселелерді шешу үшін жұмыс тобы құрылды. Зерттеу жүргізу жұмыс тобының (деңгейлік курсты бітірген, сертификатталған мұғалімдер) келісімімен «Сабақты зерттеу» тәсілін ендіру арқылы мұғалімдердің жоғары деңгейлі сұрақтарды құрылымдау дағдысын дамыту мен оқушылардың оқуға қызығушылығын арттыру» тақырыбы белгіленді. Мектеп зерттеу тақырыбы бойынша жұмыс жоспарын құрды. Осы орайда біздің алдымызда – мұғалімдердің сұрақ қою дағдысын «Сабақты зерттеу» тәсілін ендіру арқылы қалай дамытуға

болады? деген мәселе туындады. Біздің тренерлік қолдауымыздың алғашқы қадамы мұғалімдердің сабақтарын бақылаудан басталды. Бақыланған сабақтардағы мұғалімнің қойған сұрақтарының саны мен сапасы анықталды. Нәтижесінде, мұғалім қолданатын сұрақтарының басым көпшілігі жабық, ойландырмайтын пәнге қызығушылықты арттырмайтын сұрақтар анықталды. Келесі қадам – мұғалімдерге осы мәселеге қатысты коучинг өткізу. Коучинг барысында мұғалімдердің қолданған сұрақтарының сапасы талданды, сол сұрақтарды ашық сұрақтарға айландыру жаттығулары жүргізілді. Коучингке қатысқан мұғалімдердің сабақтары қайта бақыланып, сұрақтарының сапасы бақыланды. Мұғалімнің қойған ашық сұрақтарына оқушылардың әрекеті, белсенділігі назарға алынды. Осылайша мұғалімдердің сұрақ қою дағдысы «Сабақты зерттеудің» екі кезеңі барысында дамытылды. Осы екі кезеңнің өтуі барысында мұғалімдердің сабақтарды бақылау, дерек жинау, талдау, қайта жоспарлау үдерістері біздің бақылауымызда болды. Мұнда мұғалімдердің мәселеге қатысты деректерді жинауы, олардың бақылау дағдыларының деңгейіне байланысты болды. Кей кезде зерттеу тақырыбына қатысы жоқ деректер ұсынылып отырды. Яғни, мұғалімдердің зерттеу тақырыбына қатысты деректерді қалай жинау қажеттігі туралы тренинг өткізілді.

Тренерлердің қолданған стратегияларының тиімділігі оң нәтижесін берді. «Сабақты зерттеу» циклдерінің нәтижелерін талдау үдерісіне қатысу біздің тәлімгерлік жұмысымыздың бағытын айқындап отыруға ықпал етті. Коучинг пен тренинг өткізу барысында мұғалімдердің назарына «Жақсы сұрақтар – идеялардың, қызықты жауаптардың кепілі» деген пікірді ұстандық. Сондықтан әр мұғалім өзінің сұрақ қою шеберлігі туралы жиі ойланып, сұрақ қояр алдында келесі мәселелерді ойдан шығармаған дұрыс болатынын ескерттік: сұрақты қандай мақсатпен қоясыз? Қойған сұрағыңыздың сапасы қандай? Бір сабақтың көлемінде сұрақтарды түр-түрімен мақсатына қарай орынды пайдалануды жоспарлай отырып, ашық сұрақтарды көбірек қолдану керектігі айтылды. Мұғалімді ойландыру тиіс келесі мәселе: «Сұраққа жауап беру үшін оқушыларға ойлануға жеткілікті уақыт берілді ме?» Себебі, асықтыру жауап берушіні сәтсіздікке ұшыратады: ойлары шашыраңқы болады, жауап толық немесе дұрыс болмайды. Керісінше жауап берер алдында ойлануға берілген уақыт оқушыға нақты жауап беруге, өз ойын жинақтап жеткізуге, өз кемшілігін өзі жоюға, жауап беруге оқушыларды толықтыруға мүмкіндік береді. Сондықтан шебер ұстаз бұл мәселелерді есінен шығармауы тиіс.

Сұрақтарды түр-түріне қарай орынды пайдалана білген дұрыс. Мысалы сабақ барысында оқушылардың белсенділігі немесе қызығушылығы төмендей бастаған кезде бағалаушы сұрақтарды қолданған тиімді. Сонымен қатар оқушының айтылған ақпаратқа, сабақ үстінде болған жағдайларға, қарастырған оқиғалар мен құбылыстарға қатысты эмоциясын байқаған кезде де осы сұрақтың түрін қолданған пайдалы. Себебі бұл сұрақтың түрі оқушының жеке көзқарасы мен пікірін, бағасын білдіруге бағытталғандықтан оны ынталандырып, білім алу үдерісіне үңілуге жағдай жасайды. Бірақ бағалаушы сұрақтарды сабақ үстінде тым жиі қолданудан аулақ болу керек, өйткені бала тұрмақ ересек адамдар үшін де өз эмоциясы туралы айтып, баға беру қиынға түседі. Тәлімгерлік жұмысымызда мұғалімдердің жоғарыда аталған жағдайларға назар аударуды ескерттік.

Зерттеу жұмысына қатысқан мұғалімдердің сабақта қойған сұрақтарының сапасының динамикасын бақылауды сұрандық. Мұнда мұғалімдер қолданған сұрақтарының сапасын бағалауда оқушылардың ойлау деңгейінің өсуі негізгі критерий болып табылды. Сонымен қатар, зерттеуде мұғалімдер үшін оқушылардың оқу үдерісінде қойған сұрақтар мазмұнының жақсаруы үлкен жетістіктердің бірі болып танылды.

Зерттеу жұмыс тобы мұғалімдерінің байқауынша оқушылардың да қоятын сұрақтарының сапасы да жақсара бастағанын атады. Өзіміз бақылаған сабақтардың бірінде топтық жұмыс нәтижесінде оқушылардың топ тұжырымын ұсунуда басқа топ мүшесінің сынақтан өткізу сұрағын қойған оқушы бәрімізді таң қалдырды. Мұғалімнің айтуынша ол аса белсенділер қатарына жататын оқушы еместігін назарымызға салды. Ол оқушының қойған сұрағы өзінің мәселесінен туындағанын кейін түсіндік: «Сендердің топтарыңның пікірі дұрыс екендігіне қалай сендіресіңдер, қандай дәлелдерің бар?»-деп сұрақ қою арқылы ол оқушы өзі күмәнданып отырған жауапты тексергісі келгенін сабақтан кейінгі сұхбатында түсіндірді. Бұл бізді қуантып, шабыттандырған жағдай болды. Себебі, зерттеу жұмысының нәтижелері тек мұғалімнің ғана емес, сонымен қатар оқушылардың да сұрақ қою дағдысының дамуына ықпал еткенін анықтадық. Әр циклдің нәтижесін талдау барысында мұғалімдердің тиімді эвалюация жоспарын жасай алуы осындай оң нәтижелердің дәлелі болды. Қайта жоспарлауда талдау мен рефлексия нәтижелері негізге алынды. Сабақ барысында оқушылардың сұрақ қою дағдысын дамытатын тапсырмаларды жоспарлау жайлы тренингтер өткізілді, мысалы: сабақта қарастырылып отырған мәселені талдауда, мәтінмен жұмыс жасауда – сұрақ құрастыру тапсырмалары, оқушының берген жабық сұрағын оны ашық сұраққа айналдыруды өзіне тапсыру сияқты стратегиялар қолданылды. Яғни, тәлімгерлік жұмысымызда осының барлығын ескеруді назарға алдық.

Қорытындылай келе, мұғалімдердің «Сабақты зерттеу» тәсілін ендіру арқылы сұрақ қою дағдысын дамытып қана қоймай, бірлесіп жоспарлауды, талдауды, шешім қабылдауды үйренді. Жұмыс тобын басқару да өз бетінше бір тәжірибе. Тренерлер тарапынан да бірқатар жұмыстар жүргізілді: сабақты бақылау, мұғалімдердің бақылауы мен дерек жинау үдерісін бақылау; коучинг пен тренингтерді бақылау нәтижелеріне сәйкес өткізу. Осындай жүйелі құрылымдалған жұмыс оң нәтижесін беруде. Зерттеу жұмыстарының нәтижелерін жинақтап әдістемелік тәжірибелік жинақ жасау жоспарлануда. Мұғалімдер мен тренерлердің бірлесіп жүргізген зерттеу жұмысын жалғастыра отырып, келесі қарастыратын мәселе оқушылардың сұрақ қою дағдысын дамытуға бағытталған әдістерді қарастыруға арналады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауы. – Астана, 10.01.2018
2. Мектеп басшысы қызметіндегі эвалюациялау үдерісі. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2014

3. Lesson Study (сабақты зерттеу) бойынша мұғалімге арналған нұсқаулық. – Чичибу Т., Ду Тоит Л., Тулепбаева А. - Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ-ның Педагогикалық шеберлік орталығы, 2013
4. Алимов А.Қ. Интербелсенді әдіс-тәсілдерді қолдану. – Алматы, 2015.
5. Туреханова Г.Б. Тиімді сұрақтар қою мақсаты мен техникасы. Әдістемелік ұсыным. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016.
6. Халперн Д. Психология критического мышления. 4-е международное издание. – СПб.: Издательство: «Питер», 2000
7. Гуманитарлық циклдағы пәндер бойынша жоғарғы деңгейдегі сұрақтарды қолдану тиімділігі. Әдістемелік ұсынымдар/А.Ж.Купешова, Н.М.Султанбекова, А.А.Керимбаева – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016. – 32 б.
8. Аминов И.И., Іскерлік қарым-қатынас психологиясы. Мәскеу: «ОМЕГА», 2010.
9. Джон Миллер «Белсенді ойлау. Қарапайым сұрақтар сіздің жұмысыңыз бен өміріңізді қалай түбегейлі өзгертуі мүмкін. Мәскеу: «Манн, Иванов и Фербер», 2014.

ӘОЖ: 371.3

САРАЛАНҒАН ТАПСЫРМАЛАРДЫ БЕРУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАЗЫЛЫМ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛАЙ АРТТЫРУҒА БОЛАДЫ?

Мауытова Ж.Қ.

Ақтау қаласы ХББ Назарбаев Зияткерлік мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: саралау қағидалары, креативтілік қағидасы, шимайлап жазу, жазылым сауаттылығы, іздеу моделі

Ключевые слова: принципы дифференциации, принцип творчества, учебная программа, грамотность, поисковая модель

Keywords: principles of differentiation, principle of creativity, syllabus, literacy, search model

Аннотация

Бұл мақалада саралаудың қағидаларын қолдану арқылы оқушылардың жазылым сауаттылығын қалай арттыруға болатыны туралы айтылған. Тақырыптың таңдалу себебі нақтыланып, белгіленген мәселені шешу жолдары көрсетілген. Мақалада баланың даму деңгейі мен қажеттілігін ескеру үшін ғылыми тұжырымдар келтіріле отырып, саралау қағидаларына негізделген тапсырмалардың түрлендірілу сипаты арқылы қандай нәтижеге қол жеткізу мүмкіндігі турасында сөз болған. Жазылым сауаттылығын жетілдірудің оқушының жеке басының дамуындағы маңызы айқындалып, үлгерім сапасына қалай әсер ететіндігі нәтижелер арқылы көрсетілген. Нәтижелер негізінің деректемелері берілген.

Аннотация

В этой статье обсуждается, как максимально повысить уровень грамотности учащихся, применяя принципы дифференциации. Причина выбора проблемы заключается в том, что проблема показана. В статье основное внимание уделяется уровню и потребностям ребенка, с научными выводами, принципам дифференциации. Качество грамотности продемонстрировано качеством исполнения. Предоставляются детали базы результатов.

Abstract

This article discusses how to maximize student literacy by applying the principles of differentiation. The reason for choosing a theme is specified and ways to solve the problem are shown. The article deals with the possible outcome of the varied nature of the tasks based on the differentiation principles, with scientific conclusions to take into account the level and needs of the child. Significance of literacy literacy has been demonstrated by the student's role in the development of personality and the results that influence the quality of the performance. The results base details are provided.

2017-2018 оқу жылының басында өзім сабақ беретін қазақ тілін бірінші тіл және екінші тіл ретінде оқитын сыныптардағы оқушылардың жазылым сауаттылығын қалай арттыруға болады деген сұрақ мазалады. Ондай қадамға итермелеген бірқатар маңызды **себептер** бар екендігі анықталды:

- ✓ оқушылардың жазылым барысында тақырыптық-тілдік диапазондардағы сауатсыздығы мәселесі;
- ✓ қазақ тілін екінші тіл ретінде оқитын сыныптардағы кейбір оқушылардың тілдік кедергіге тап болып, өз ойларын толық жеткізе алмауы;
- ✓ мәтіндермен жұмыс істеудегі талдау-сараптау дағдысының әлсіздігі;
- ✓ жазылым жұмыстарының құрылымдалған формасының ішінара сақталуын түсінбеуі.

Мұндай қадамның басты себебі L1 сыныптарындағы оқушылар айтылым дағдысына негізделген тапсырмаларда ойын біршама толық, нақты жеткізгенімен, жазылым тапсырмасы кезінде тақырыптың ашылуы шашыраңқы, ойдың жеткізілуі нақты емес, тілдік құралдардың қолданылуы орташадан төмен деңгейде болды. Ал L2 сыныбы айтылымда шектеулі сөздік қорды қолданып, ойын еркін жеткізсе де, жазылымда тілдік көптеген кедергілерге жолыққаны аталған тақырыпты зерттеу объектісіне айналдырудың басты себебі болды. Сонымен қатар, аталған L2 сыныбы жылдың соңында қазақ тілі мен әдебиетінен сыртқы жиынтық бағалау емтиханын тапсыратын болғандықтан, олардың жазылым дағдысын жетілдіру – алдыма қойған басты зерттеу мақсатына айналды. Ал жазылым тапсырмаларын саралаудың белгілі бір қағидасына негіздеу сауаттылық деңгейін арттыра түсетіні белгілі. Осылайша, қазақ тілі мен әдебиетінен сабақ беретін сыныптарымдағы жазылым сауаттылығын арттыру мақсатында **«Сараланған тапсырмаларды беру арқылы оқушылардың жазылым сауаттылығын қалай арттыруға болады?»** деген тақырыпта оқушылардың оқу нәтижесін жақсарту мақсатында іс-әрекеттердің зерттелуі басталды.

Балалық даму биологиялық емес, қоғамдық-тарихи заңдылықтарға бағынады. Сонымен адам дамуының қозғаушы күші – оқыту. Бірақ соңғысы дамуға балама емес, ол жақын арадағы даму аймағын құрайды, алдымен үлкен адамдармен қарым-қатынасы және жолдастарымен ынтымақтастығы ретінде ғана мүмкін болатын оның ішкі үрдістерін қозғалысқа әкеледі. Алайда, соңынан бүкіл ішкі даму барысынан өтіп, олар баланың өз жетістігі болып табылады. **Жақын арадағы даму аймағы** – бұл баланың өзекті даму деңгейі мен ересек адамдардың әсерінен болатын даму мүмкіндігінің арасындағы айырмашылық. Жақын Арадағы Даму Аймағына бағытталып, оқушы үнемі даму сатысында болу керек. Жоспарлау кезеңінде анықталған себептердің негізінде төмендегіше **мақсаттар** қойылды:

- оқушыларға саралаудың жасампаздық қағидатына сай тапсырма беру арқылы жазылымда еркін ойлауды дамыту;

- жазудың зерттеу жазу бағытына көшпес бұрын ақпараттық, хабарламалық жазу формаларын қалыптастыру;

- сөздік кедергілерді жою мақсатындағы дайын сөз оралымдары мен баламалы сөздер, клишелер қолдана білуге дағдыландыру;

- жазылым жұмысының бағалау критерийлерін нақты көрсете отырып, жанрлық, стильдік ерекшелігіне сай құрылымдалған жазылым формасын көрсету.

Жоғарыда аталған **мақсаттардан** төмендегіше **міндеттер** келіп шықты:

- жазылымда ой еркіндігіне шектеу салмау;

- саралаудың жасампаздық қағидасына негізделген сұрақ қою моделіне бағытталған тапсырмалар құрастыру;

- дайын сөз оралымдары мен баламалы сөздер тізбегін, клишелерді ұсыну;

Осы мақсаттардан туатын міндеттерді орындаған соң **күтілетін нәтижелер**:

- Жанрлық, стильдік ерекшелігіне сай орындалған жазылым жұмыстары

- Тақырыптың терең әрі нақты ашылуы

- Лексикалық, грамматикалық формалардың сауатты қолданысы

- Жазылым жұмысының жанрына сай дұрыс құрылымдалуы.

Оқушылардың білімін көтерудің орталық стратегиясы ретінде сауалнаманы пайдалану көзделеді. Үздік тәжірибелер дарынды балалардың проблемалары мен қажеттіліктеріне негізделген балаға бағдарланған оқыту моделдерін пайдалануды талап етеді. Зерттеудің алғашқы сатысы оқушылардан сабақ барысында жазылым тапсырмаларын орындағанда кездесетін қиындықтары туралы сауалнама жүргізуден басталды.

Сауалнама сұрақтары

Жазылым тапсырмасын орындау барысында төменде аталған қай тармақшалар сізге қаншалықты қиындық тудырады?					
Грамматикалық нормалардың қолданысы	1	2	3	4	5
Лексикалық кедергі Талап етілетін сөз саны	1	2	3	4	5
Мазмұны (Тақырыптың ашылуы)	1	2	3	4	5
Байланыстырушы сөздер, қажетті сөз оралымдары, клишелерді табу	1	2	3	4	5
Жазылымның құрылымы	1	2	3	4	5
Жазылымның жанрлық және стильдік ерекшелігіне жазылуы	1	2	3	4	5

Сауалнама әр сыныптан бөлек алынғандықтан, сыныптар бойынша түрліше нәтижелер шықты. L1 сыныптарында оқушылардың басым көпшілігінің жазылым жұмысында қиналатын тұсы: тақырыпты нақты ашу, негізгі ойдан ауытқымау, қарапайым идеялармен қоса күрделі идеяларды ашу болса, жазылымның стильдік және жанрлық ерекшелігіне сай жазуда да нақты мәлімет болмағандықтан, жазылым тапсырмасын орындау қиындығы туады.

Ал L2 сыныбының 9 оқушысы сауалнамада аталған қиындық келтіретін мәселелер қатарына барлық тармақшаларды белгілеген. Бұл осы сынып оқушыларының жазылым сауаттылығының деңгейі орташадан төмен дегенді көрсетеді. Креативтілік қағидасына негізделген шығармашылық тапсырмалар үш деңгейден тұрады: теориялық білімі, стандарттан тыс талдау және синтез. Жазылым тапсырмасын саралауда мен ең бірінші **1. Компрессия арқылы шимайлап жазу** әдісін алдым. Неге? Себебі, тыңдалым, оқылым барысында оқушы бірінші фактілер мен көзқарастарды шимайлап жазып алады. Мәселеге бағытталған аргументативтік эссе жазуда сол жазылып алынған мәліметтерін қолданады. Ақпараттық, хабарламалық жазу формаларын қалыптастырмаған оқушыдан кең көлемді шығармашылық жазба жұмысын күту дұрыс болмас еді. Дж.Ван Тассел Баска: «**Жазуда:** Қабілетті оқушыларды жазуға үйрету бағдарламасы жазу үдерісін шимай дәптер әзірлеуге, қайталауға және толықтыруға, ағымдағы мәселелерде идеялар мен дәлелдерді дамытуға шоғырландыра отырып олардың зерттеу жазу қабілеттерінің дамуына айрықша мән береді. Дарынды оқушылар тиісті даму модельдерін қолдана отырып жазудың хабарлы және ақпараттық сияқты басқа да формаларын қолданып үйренулері қажет. Ересек жастағы оқушылар үшін сүйікті авторларының стилін көшіріп жазу формаларын бақылау үшін пайдалы жаттығу болып табылады» дейді. Оқу бағдарламасының өзінде **Ж5. Оқылым және тыңдалым материалдары негізінде жинақы мәтін (компрессия) жазу** (Оқылым және тыңдалым материалдары бойынша мәтіннің баяндау желісін сақтап, әр бөлігінен алынған ақпараттардан жинақы мәтін (аннотация, тезис) жазу, **Ж3. Жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну** (Мәтін құрылымын сақтай отырып, графиктік мәтіндегі (диаграмма, кесте) деректердің маңызды тұстарын анықтап жазу) деп аталатын мақсат бар. Тілді меңгеруде оқытудағы тілдің синтаксистік құрылымын түсінуге және оның қолданылу жағдайына ерекше көңіл бөлінеді, сол арқылы сөздік қордың және сөздердің өзара байланысын (аналогияны), шығу тегін (этимология) түсінуді қалыптастыру, семантика, лингвистика және тіл тарихын бағалауды дамыту. Осы салаларда тілді оқытудың біріктірілген әдісін қолдануды ұсынады ғалым өз зерттеулерінде. **Шимайлап жазуда** сауаттылықтың жоғары деңгейі күтілмейді, мұнда тақырыптың ашылуына қажетті ақпараттар мен мәліметтер жазылады. Яғни сауалнамада көрсетілген **қажетті клишелердің орынды қолданылуы мен тақырыптың ашылуы** талаптарының орындалуына баса мән беріледі.

Осы жазу әдісін қолданғанда, қысқартып жазу, тезистік үлгіде жазу (қарындашпен жазу) тәсілдерін қолдану арқылы көптеген оқушылар тақырып туралы мәліметті жеткілікті жинақтай алды. Бұл өз кезегінде жазылым жұмысына қойылатын басты критерийлер – тақырыптың мағыналық жағынан толық ашылуы және қажетті сөз оралымдары мен дайын клишелерді тиімді қолдану тиімділігіне әкелді. Әдісті қалай сараладық? Математикалық қабілеті жоғарырақ дамыған балаға берілген мәліметті графикалық кесте түрінде сызуға еркіндік берілді, тек сол жазған мәтінін «сөйлете» алуы тиіс. Ерекше ойлау қабілетіне ие оқушылар осы ақпараттық стендтің өзін белгілі аудиторияға арналған жазба есебінде шебер жазып шықты. Танымдық қабілеттерінің анықталуы бір немесе бірнеше салада дамыған оқушыларға компрессияның қай тәсілін ұсынсақ та, орындауы жоғары деңгейде жүзеге асты. Осыдан шығатын қорытынды – әрбір оқушыға жазылым тапсырмасы аралас ойлау түрлеріне негізделіп сараланып берілсе, өнімділік жоғары болады. Өз кезегінде ол креативтілікке – дәстүрлі емес ойлау жүйесінде жұмыс істеуге қадам бола алады. Бұл әдісті қолдану барысында тапсырмаға берілген кері байланыста нашар нәтижеге қол жеткізіп жүрген зерттеу нысанындағы оқушылар тапсырманың сапасына қатысты құнды ой айтты. Олар тақырып туралы мәліметтерін интерпретациялаудың тиімділігін атап көрсетті. Себебі, жазылым тапсырмасының құр көпірме сөз болып кетпеуі үшін фактілер мен көзқарастардың тізбегімен танысқан жөн. Мұны 3-сыныптың да оқушыларынан алынған әдістің қорытынды-нәтиже тапсырмасынан байқауға болады. Осы алынған қысқа мерзімді нәтижені қалыптастырып, дамыту мақсатында аталған әдісті II, III тоқсанда да жиі қолдандық. Нәтижеде оқушылардың функционалдық сауаттылығы айтарлықтай жетіле түсті, детальға назар аударуға оқып, мұқияттылығы артты. Бұл қалыптасқан дағды жазылымның ең негізгі мағынасының ашылуы мен тілдік мақсаттардың орындалуын жүзеге асыратын құрал болып табылады. I тоқсанның жазылым компонентімен салыстырғанда II, III тоқсандардағы жазылым тапсырмаларының ТЖБ көрсеткіштері орта есеппен 2-3 баллға артты.

2. Келесі таңдап алынған әдіс – оқу бағдарламасындағы **Ж5. Оқылым, тыңдалым және аудиовизуалды материалдар мазмұны негізінде креативті жазу** (8-сыныпта Оқылым, тыңдалым және аудиовизуалды материалдарды негізге ала отырып, сипаттамасы қарапайым, нақты түсініктемесі бар әңгіме жазады, 9-сыныпта Оқылым, тыңдалым және аудиовизуалды материалдар бойынша өзін қызықтыратын тақырыпқа ойын қоса отырып, мәтінді әсерлі жазады, 10 орыс сыныптарында Жазба жұмыстарында афоризмдерді тиімді қолданып жазу) мақсаты аясындағы құрылатын тапсырмаларға байланыстырылды. Алғашқы әдістің заңды жалғасы іспетті бұл оқу мақсаты – еркін ойлайтын, сөздік қоры жеткілікті, баламалы мағыналарды қолдана білетін, тілі бай оқушылардың өз бетінше орындауға арналған тапсырмасына негізделуі қажет. Саралаудың **Креативтілік қағидасы** дарынды балаларға ынтымақтастықта және ортақтаса шығармашыл жұмыс жасау үшін жағдай жасауды ойластырады, оқушылардың ерекше сұрақтар қойып, күтпеген жауап іздеуді үйретуді жүзеге асыруға бағытталған қағида ретінде анықталады. Жасампаздық қағидатының аясында жұмыс істеу:

- белгілі бір қағидаға немесе критерийлерге негізделген модель жобалау немесе құрастыру;

- тапсырмалардың, жұмыс нәтижелері мен бағалаудың баламалы жолдарын дайындау;
- шынайы аудиториялармен ауызша және жазбаша коммуникацияға ерекше көңіл аударылатын тапсырмалар шегін қарастыруы мүмкін.

Дифференциацияланған жоспардың табысты жүзеге асырылуының маңызды құрамдас бөлшектерінің бірі сәйкестікте оқыту стратегиялары мен модельдерін қолдану болып табылады. Шығармашылық жұмыстың ерекшелігін елестете отырып, жасалған жұмыстың күрделілігін арттырылды, жобаның (жазылым тапсырмасының) мақсаты мен бағытын белгіленіп алынды. Өз пәнінің ерекшелігіне қарай Оқытудың үш моделінің бірі Мәселеге бағытталған оқыту моделінің шығармашылық жұмыстағы Іздеу формасы арқылы тапсырма құрастырылды. Осы формаға негізделген жазылым жұмысы зерттеу объектісі болған әр сыныпқа берілгенде, әртүрлі нәтижелерге қол жеткіздік. Бұл тапсырма оқушылардың жас ерекшелігіне қарай әртүрлі қорытындылардың жасалуына негіз болды. Скаффолдингті тиімді пайдалану – оқушыға жеткілікті дәрежеде көмек ұсынумен қатар, мәселені дұрыс анықтап, өз бетінше еркін ізденуіне жол ашатын мүмкіндіктің бірі.

Шығармашылық жұмыстағы «Іздеу» моделі.

Осы модель арқылы жазылым жұмысын орындау оқушылардың 70-тен астам пайызында шығармашылық қабілеттің бар екендігін көрсетті. Бірақ оқушылардың қабілеті әртүрлі болғандықтан, RAFT әдісі арқылы аудиториясы, рөлі, формасын оқушының өзіне таңдату арқылы жазылым тапсырмасы берілді. Бұл әдіс оқушыларға үйреншікті болғандықтан, қабылдауы баяу оқушылар РАФТ аясында **хат, күнделік, монолог** жанрларын таңдау арқылы жазылымды жүзеге асырып отырды. Оқушыны кәсіптік: «шексіз таңдау жасау мәселесі» мен зерттеу/ашуға деген құлшыныс, икемді жоспарлау тәсілімен таныстырғанда, жазылымның сапасы ғана емес, сауаттылығы да артуына мүмкіндік туды. Себебі, ізденіс кезінде оқушылар қажетті сөз оралымдары мен дайын клишелерді, синонимдер мен перифраздарды өздері тапты. Ал ол өз кезегінде дайын берілген тілдік құралдарға қарағанда оқушының есінде ұзаққа сақталатыны сөзсіз. Біздің мақсат та сол – жақын арадағы даму аймағынан ұзақ мерзімді есте сақтау қабілетіне жол ашу. РАФТ әдісі арқылы жазылған жұмыстар сөзіміздің айқын дәлелі бола алады. Ал зерттеудің іздеу моделі арқылы жазылым тапсырмасын

ұсыну шығармашылық қабілеті мол оқушыларға өз әлеуетін барынша ашып көрсететін таптырмас мүмкіндік болды. Олар іздену барысында қолдануға тиіс қажетті сөз оралымдары мен дайын клишелерді, синонимдер мен перифраздарды өздері тапты, ал бұл өз кезегінде ұзақ мерзімді есте сақтау қабілетін қалыптастыратыны белгілі. Іздеу моделі арқылы жазуға дағдыланған оқушылар II тоқсанда белгілі бір жанрға сай стильдік ерекшелігі сақталған шығармалар жазумен шектелсе, III тоқсанда сабақта жасалған глоссарийдегі түсініксіз кейбір қазақтың байырғы сөздерінің этимологиясын зерттеумен айналысты. Мұрағаттарға баруға мүмкіндік болмағанымен, ғаламтордың өзінен керекті ақпаратты іріктеп тауып қолдануға көп күш жұмсалғандықтан, бұл зерттеудің алғашқы қадамы жақсы бағаланды. Дегенмен осы таңдалып алынған әдістердің де жетілдіруге тиіс тұстары болды. Біріншісі – саралаудың бұл қағидасын негізделген тапсырмалар құрастыруға уақыттың көп жұмсалатыны. Екіншіден компрессия жазуда саралаудың жеделдету қағидаты қолданылатындықтан, оқушылардың білімін тереңдетуге көп көңіл бөле алмайтындығы. Әйткенмен, грамматикалық сауаттылықты негізгі сабақ үстінде ішінара жүзеге асыратын болғандықтан, сауаттылыққа негізделген нормалар жиынтығымен қосымша сабақта танысуға тура келеді. Ал өз кезегінде оқушылардың сабақтан тыс шараларының көптігі қосымша сабақтың сапасын төмендетеді. Аталған іс-әрекетті зерттеу, бақылау барысында кітап терапиясы мен синонимдер сөздігін, этимологиялық сөздік пен диалектологиялық сөздікті өз кабинетімде ұсына алмайтыным да сабақ үдерісінің негізгі жетілдіруге тиіс тұстарының бірі болып табылды.

Әдістерді қолдану барысында L1 сыныптарында ТЖБ-ның Жазылым компонентіндегі балл саны II тоқсанда орта есеппен 1-2 баллға артса, III тоқсанда өскен балл саны 3-4-ке жетті. L2 сыныбында СЖБ-ның сынама қорытындысының нәтижесінен сыртқы жиынтық бағалау емтиханының нәтижесі артық болып, аталған сыныптың 100% білім сапасын көрсеткені сөзіміздің дәлелі бола алады.

Қорыта келе, саралаудың белгілі бір қағидасын негізделген тапсырмаларды тиімді ұсыну арқылы оқушылардың жазылым сауаттылығын біршама арттыруға болады. Әрине, талап етілген критерийлердің барлығы толығымен орындалады дей алмаймыз. Бірақ тапсырмалар құрастыруда бірдей талап бергенмен, әртүрлі қабілеті анықталған баланың сол дарынын «пайдалану» бағытында тапсырмалар сараланса, үлгерім сапасы да, оқушының жеке жетістігі мен қызығушылығы да төмендемес еді деген түсінікке келдім. Тек итермелейтін (провоцирующие) практикалық тапсырмалар арқылы ғана оқушылар өздерінің интеллектуалды қабілеттерін, қажыр-қайратын, талпынысын және өздерінің нақты білім деңгейін көрсету мүмкіндігіне ие болады.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші (негізгі) деңгей. Қазақстан Республикасы Педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. Астана, 2015

2. Джойс Ван Тассел Баска Использование стратегий творческого решения проблем и критического мышления в целях подготовки одаренных обучающихся к вызовам 21 века. М: 2003

УДК 372.8:51 М-63

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ РОЛИ МЕНТОРА В ИССЛЕДОВАНИИ УРОКА (LESSON STUDY)

Мирашева К.К.
НИИШ ФМН, г. Семей
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: сабақты зерттеу, Сабақты зерттеуде тәлімгердің рөлі
Ключевые слова: исследование урока, роль ментора в Исследовании урока
Keywords: lesson Study, the role of the mentor in Lesson Study

Аннотация

Бүгінгі күні Сабақты зерттеу Қазақстан мектептері мұғалімдерінің кәсіби дамуының басымды құралдарының бірі болып табылады. Тәжірибе және әдебиет көрсеткендей, мектептерде Сабақты зерттеуді табысты және тиімді іске асыру үшін тәлімгердің сапалы қолдауы қажет. Берілген зерттеудің мақсаты қазақстандық мектептерде «тәлімгердің» қалай тұжырымдалуын анықтау және Сабақты зерттеу аясында мұғалімдердің тәлімгерден күтілетін қолдау деңгейін анықтау.

Зерттеу сапалы парадигмаға негізделген және деректерді жинау әдісі ретінде 87 респонденттің онлайн сауалнамасы пайдаланылды. Талдау қайталанатын тақырыптарды анықтау жолымен, индуктивті контент-талдау арқылы компьютерде жинақталған мазмұнды контентті бұлттарда, ал деректерді пайымдау әдебиеттер призмасы арқылы жүзеге асырылды. Осы зерттеудің практикалық құндылығы, өзектілігі және жаңалығы мұғалімдер тұрғысынан оларға жақсы қолдау көрсету үшін Сабақты зерттеу Бағдарламасына қосымша қандай аспектілерді енгізу керектігі туралы практикалық ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді.

Аннотация

На сегодняшний день Исследование урока является одним из приоритетных инструментов профессионального развития учителей в школах Казахстана. Как показывает практика и литература, для успешной и эффективной реализации Исследования урока в школе, где учителя мало знакомы с данным подходом, необходима качественная поддержка ментора. Целью данного исследования является определить как концептуализируют ментора учителя в казахстанских школах, и сформулировать какой уровень поддержки ожидается от ментора в рамках Исследования урока. Исследование основывается на качественной парадигме и использует онлайн опрос 87 респондентов в качестве метода сбора данных. Анализ осуществляется через индуктивный контент-анализ путем выявления повторяющихся тем (*от англ.:* themes) в генерированных компьютером контентных облаках (*от англ.:* computer-generated word clouds). Интерпретация данных осуществляется через призму литературы. Практическая ценность, актуальность и новизна данного исследования заключается в том, что данные исследования дают возможность сформулировать практические рекомендации о том, какие дополнительные аспекты следует включить в Программу по Исследованию урока, с точки зрения учителей, для оказания им более качественной поддержки.

Abstract

Lesson Study is one of the priority tools for the professional development of teachers in schools in Kazakhstan. As practice and literature show, for successful and effective implementation of Lesson Study in a school where teachers are not well familiar with this approach, qualitative mentor support is needed. The purpose of this study is to determine how the term «mentor» is conceptualized and to formulate what level of support is expected from the mentor in the framework of Lesson Study. The study is based on a qualitative paradigm and uses an online survey of 117 respondents as a method of data collection. The analysis is carried out through inductive content analysis by detecting repetitive themes from computer-generated word clouds. Interpretation of data is carried out through the prism of literature. The practical value, relevance and novelty of this study is that it provides an opportunity to formulate practical recommendations on what additional aspects should be included in the Lesson Study Program, from the teachers' point of view, in order to provide them with better support.

Введение. Начиная с 2012 года, по всему Казахстану осуществляются курсы повышения квалификации педагогических работников по Программам, разработанным Центром Педагогического Мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» [3; 86]. В рамках образовательных Программ одним из эффективных инструментов, способных оказать влияние на профессиональное развитие педагогов, и, следовательно, на улучшение качества преподавания и обучения обозначено Исследование урока (*от англ.: Lesson Study, далее ИУ*).

В 2016 году вступление Казахстана в лице Центра педагогического мастерства (*далее: ЦПМ*) во всемирную организацию по Исследованию урока WALS, а также разработка ЦПМ новой образовательной Программы по Исследованию урока свидетельствуют о приоритетности изучения данного направления. Кроме этого, по данным журнала *Педагогический Диалог* (2018), на сегодняшний день более 90% учителей страны осведомлены о том, что такое Исследование урока и 70% желают принять участие в нем [2].

Что представляет собой Исследование урока? Согласно Fernandez и Yoshida (2012) Исследование урока – это методика профессионального обучения учителей через планирование, проведение и рефлексию урока-исследования, в основе которого находится изучение того, как учится учащийся [10]. Однако моя собственная практика учителя-эксперта Назарбаев Интеллектуальной школы в г. Семей, а также опыт работы как тренера образовательных программ ЦПМ показывает, что для того, чтобы Lesson Study в школе приносил свои результаты и отражался на качестве обучения учащихся, учителям необходима систематическая поддержка более опытного, зачастую внешнего, ментора.

Возникает вопрос: каким, по мнению учителей, должен быть ментор по Исследованию урока? Какую поддержку он может предоставить учителям? Целью данного исследования является поиск ответов на данные вопросы для того, чтобы определить, как концептуализируют понятие «ментор» учителя, обучившиеся в рамках уровневых программ ЦПМ, а также установить, какая помощь ожидается от менторов по Исследованию урока.

Практическая ценность, актуальность и новизна данного исследования заключается в формулировке выводов о том, как концептуализируется понятие «ментор» в казахстанских школах, что может послужить толчком для дальнейших сравнительных исследований. Также освещение мнений учителей дает возможность информировать разработчиков программ курса по Исследованию урока о том, какие дополнительные аспекты следует включить в Программу для оказания более качественной поддержки учителям. Кроме того, для меня, как для учителя-эксперта, данное исследование является основанием для построения собственной траектории работы с учителями общеобразовательных школ в рамках Исследования урока.

Обзор литературы: Исследование урока и роль ментора в нем. Исследование урока пришло в Казахстан в 2012 году как одна из ключевых идей Программ курсов повышения квалификации педагогических работников Республики Казахстан [1;166]. Основоположником Исследования урока считается Япония, где с 1900 года данный вид профессионального обучения учителей используется для достижения *konaikenshu* - профессионального развития педагога (*конайкеншу* – с англ. «профессиональное развитие, рост») [8;9].

Согласно Xu и Pedder (2014) «Исследование урока представляет собой коллаборативный, осуществляемый в классной комнате и направленный на урок, вид (способ) профессионального обучения учителя» [10].

В Казахстане основополагающей теоретической литературой является «Руководство по проведению Исследования урока» Питера Дадли (2014) и Тошия Чичибу (2013). Чичибу (2013) рекомендует казахстанским учителям проводить Исследование урока по третьему сценарию, изложенному в его руководстве, т.к., по его мнению, это наиболее приемлемый путь для начинающих практику Исследования урока. Согласно третьему сценарию учителям школы рекомендуется определиться с общей темой ИУ, составить график проведения ИУ и работать над совершенствованием навыков наблюдения за учащимися трех типов, например, «одаренными, способными или слабыми» [4;33]. Целью ИУ в данном случае является для учителей научиться понимать, как обучаются учащиеся и как они понимают урок [4;33]. В свою очередь Дадли (2014) предлагает проводить интервьюирование учащихся в рамках каждого из циклов Исследования урока. Однако несмотря на то, что в различных источниках процесс Исследования урока варьируется, общими его чертами являются: планирование урока группой учителей в соответствии с целями учебной программы, разработка плана урока, коллаборативное улучшение плана урока, проведение урока-исследования учителем волонтером, наблюдение за уроком и сбор данных, последующая рефлексия, улучшение урока и формулировка выводов [7;17; 4;157].

На сайте www.lessonstudy.kz Хохотва (2016) ссылается на заключения исследователей Xu и Pedder (2014) о том, что применение Lesson Study имеет «положительный эффект по отношению к ряду критериев, а именно: взаимодействие учителей и развитие профессионального сообщества педагогов; развитие профессиональных знаний, практики и профессионализма учителей; фокус на обучении учащихся; улучшение качества преподавания и обучения (в Dudley, 2014, с.38)». Также Xu и Pedder (2014) указывают, что в процессе Исследования урока участники отмечают следующие положительные стороны вовлеченности в данный процесс: «обмен знаниями и ресурсами в области преподавания и обучения; сфокусированные и глубоко мыслящие дискуссии по вопросам организации учебного процесса; регулярные наблюдения за практикой друг друга при посещении уроков; предоставление друг другу конструктивной обратной связи для улучшения преподавания и обмен взглядами о том, как стимулировать более успешное и эффективное обучение учащихся» [10]. Кроме того, Исследование урока в школе положительно сказывается на «повышении уровня коллегиальности между учителями, совместном принятии решений, а также на распределении ответственности между учителями по вопросам преподавания, что ведет к созданию и росту профессиональных педагогических сообществ» [10].

В своей статье «*Воздействие Исследования урока на обучение начинающих педагогов в школах Японии: фокус на роли ментора!*» Чичибу (2016) отмечает, что в каждом сообществе в японских школах присутствует ментор, более опытный коллега, умеющий указать сильные стороны урока, обозначить области для развития и дать рекомендации по улучшению урока. В дополнение, ментор может также выполнять функцию фасилитатора на этапе обсуждения урока [5;157]. Однако, ментору необходимо быть высоко квалифицированным и

обладать обширными педагогическими и концептуальными знаниями для того, чтобы направлять учителя так, чтобы последний сам смог осознать свою область для развития, нежели директивно указывать ему на это. Менторы участвуют при обсуждении, однако стремятся не доминировать, и не высказывать своего мнения на первоначальном этапе обсуждения, для того, чтобы участники чувствовали себя более уверенно. В завершении обсуждения, менторы дают обратную связь по уроку для того, чтобы оставаться сфокусированными [5;157]. Кроме этого согласно Chichibu (2016) менторы могут также давать разъяснительные семинары на нужную учителям тему.

Однако какой видят роль ментора в рамках Исследования урока учителя в Казахстанских школах? И какой уровень поддержки ожидают от ментора? Ответы на данные вопросы будут изучены в рамках данного исследования.

Методология. Так как целью исследования является понимание видения учителей, Evans (2009) указывает на уместность исследования основанного на качественной парадигме [9;114].

Респондентами являются учителя, прошедшие курсы повышения квалификации по уровневому Программам ЦПМ, обучившиеся в группе исследователя.

В соответствии с вопросом исследования, а также на основе его целей и задач был разработан опрос закрытого и открытого типа с помощью сервиса surveymonkey.com. Закрытые вопросы (Тип 1) требовали от учителей указать название школы и ее типа, вовлеченность в Исследование урока ее периодичность, а также указание необходимости поддержки ментора. Данные были использованы для того, чтобы принять решение осуществлять последующий анализ или отказаться от ответа респондента в связи с его не вовлеченностью в Исследование урока. Открытые вопросы (Тип 2) сопровождалась строкой для комментариев.

Таблица 1 содержит вопросы двух типов.

Таблица 1

Вопросы опроса

Тип 1	Тип 2
Укажите школу	Опишите, каким бы Вы хотели видеть своего ментора?
Укажите тип школы	По вашему мнению, какими качествами должен обладать ментор по Исследованию урока?
Знаете ли вы что такое исследование урока?	По вашему мнению, какие функции следует выполнять ментору по Исследованию урока?
Участвовали ли вы в исследовании урока?	Укажите, что Вам не понятно в рамках проведения Исследования урока?
Считаете ли Вы что вам необходима поддержка ментора при проведении Исследования урока?	Укажите, какие вопросы вы бы задали своему ментору в рамках реализации Исследования урока?

Укажите, что следует делать ментору для того, чтобы помочь Вам в успешной реализации Исследования урока?
--

В общем исследование основывается на данных 87 респондентов. Анализ осуществляется через индуктивный контент-анализ [9;129] путем выявления повторяющихся тем (*от англ.: themes*) в генерированных компьютером контентных облаках (*от англ.: computer-generated word clouds*) [6;517], составленных на сайте tagcrowd.com на основе ответов респондентов. Ответы были закодированы вручную, путем распределения цитат по отношению к каждой выявленной теме и закодированы путем присвоения порядкового номера, например: 1.1.1. где первая цифра обозначает тему, вторая цифра – подтему и третья цифра – номер респондента. Цитаты отобраны для того, чтобы охарактеризовать каждую тему. Интерпретация данных осуществлялась через призму литературы.

Результаты исследования. Тематический анализ позволил выявить следующие темы: *Качества ментора, Функции ментора и Поддержка ментора.*

Качества ментора

Анализ позволил определить следующие подтемы, отражающие характеристики ментора, которые, по мнению учителей, являются наиболее важными: *Желание помочь и лидерство, Доброжелательность и Терпение, а также Профессионализм.*

Учителя указали, что:

«Очень важно, когда ментор выполняет свою работу не формально, а на самом деле заинтересован в результате. В этом случае у тебя самого появляется мотивация работать, несмотря на загруженность и нехватку времени» (1.1.11);

«Мне необходим толчок, безусловно. Наш ментор в школе настоящий энтузиаст, я бы сказала, как бы подталкивает нас внедрять инновации» (1.1.24);

«Для меня очень важно наличие лидера. Я не против участвовать в Исследовании урока, однако мне нужно, чтобы кто-то другой проявил инициативу» (1.1.102).

Данные ответы свидетельствуют о том, что зачастую для того, чтобы находиться в «обучающемся» состоянии [1;162], учителям необходимо так называемое распределенное лидерство, при котором один из учителей команды берет на себя ответственность за роль ментора. Следовательно, можно предположить, что ментор ассоциируется у учителей со словом «лидер» и предполагает наличие у учителя организаторских способностей и готовности выступить с инициативой.

Доброжелательность и терпение, а именно умение построить работу так, чтобы учителя чувствовали себя комфортно, а не «под контролем» (1.2.34), была определена как важная характеристика ментора. Прежде всего, учителя отметили, что ментор – будь то школьный ментор или внешний эксперт – не должен «смотреть свысока» (1.2.56). «Ментор должен понимать, особенно если он со стороны, что для нас работа по Исследованию урока является новой. Поэтому нам необходимо время и ментору следует быть терпеливее» (1.2.13).

Учителя отметили, что немаловажным является *«способность ментора ответить на все вопросы так, чтобы было понятно» (1.2.18), т.е. «не только*

знать самому, но и уметь передать знания другим» (1.2.98). Один из респондентов указал: «Я помню к нам в школу пришла группа учителей из координирующей нас школы для того, чтобы оказать поддержку. Не думаю, что у всех [коллег учителей в школе] было желание их особо слушать» (1.2.67). Так, одним из качеств был определен профессионализм, а именно умение передать свои знания, поделиться ими с другими добровольно и с готовностью.

В целом обозначенные темы соответствуют качествам, указанным в Руководстве для Учителя (2015) как основные характеристики, на которых строится культура распределенного лидерства, а именно: уважение, личностные отношения, компетентность и честность [1;163]. Данные качества, в соответствии с опросом, были обозначены как основополагающие для ментора, стремящегося оказать поддержку учителям в школе. Я думаю, что результаты исследования заставляют каждого тренера, ментора или коуча критически задуматься, соответствуют ли его стиль общения с коллегами указанным качествам, и если нет, то над чем следует поработать?

Функции ментора. Среди указанных функций респонденты отметили *Координирующую функцию* и функцию *Научного консультанта*.

Интересно было отметить, что 73 респондентов указали на желание «*продвигаться дальше в Исследовании урока*» (2.1.4). «Я думаю, алгоритм понятен. Литература, проформы тоже имеются. Не хватает глубины. Например, как сформулировать вопрос исследования? Как получать пользу от Исследования урока?» (2.2.31); «*Честно сказать отталкивает формализм, постоянная незаконченность...что-то делаем, а для чего? Идеи не совсем четкие*» (2.1.42).

Таким образом, можно сделать вывод, что ключевые знания у учителей имеются. Далее делаю для себя вывод, что вместо ознакомительных сессий с группами учителей из разных школ я сфокусируюсь на одной школе, где построю систематическую работу согласно плану Исследования урока. Однако для этого, необходимо и самой ответить на затронутые вопросы, разработать отдельную тренинговую сессию относительно вопросов исследования. Например, изучить какие типы вопросов исследования бывают, привести наглядные примеры. Также учителям необходимо помочь в достижении целей, для этого ментору необходимо систематически координировать проект. Конечно, если учитывать, что менторинг это не основная работа, то сил на большой объем работы не хватит. Поэтому опять прихожу к выводу, что «точечное», но качественное координирование одной из групп по исследованию урока может принести пользу и работающим в команде учителям и мне, как ментору.

Поддержка ментора. Интересно отметить, что в ходе анализа было установлено, что учителям необходима систематическая поддержка ментора в школе. При этом 62 из 87 учителей указали, что особенно ожидается поддержка непосредственно внешнего эксперта, т.е. тренера ЦПМ или учителя НИШ.

Основные направления поддержки перекликаются с выводами двух вышеуказанных секций и коррелируют с концепцией учителя лидера в рамках Программ ЦПМ. А именно от ментора, стремящегося оказать поддержку в рамках исследования урока, учителя в школах ожидают умение организовать коллектив и работать по так называемому «коллективному», комплексному подходу к профессионализму, «согласно которому учитель является частью учебного

сообщества (Bolam, McMahon, Stoll и др., 2005), в рамках которого его практика совершенствуется, основываясь на исследованиях и инновациях, инициируемых учителями-лидерами (Frost and Durrant, 2003)» [1;162]. Координируя работу по Исследованию урока, ментор, таким образом, содействует тому, что «знания большей частью формируются самими учителями, нежели механически принимаются» [1;162].

Выводы. Исследование ставило целью ответить на следующие вопросы: какой видят роль ментора в рамках Исследования урока учителя в казахстанских школах? И какой уровень поддержки ожидают от ментора?

Подводя итог, можно сделать следующие выводы. Прежде всего учителя ожидают от ментора наличие определенных личностных качеств, а именно *Желание помочь и лидерство, Доброжелательность и Терпение*, а также *Профессионализм*. Интересно было отметить, что большинство респондентов указывают именно на значимость ментора как личности для того, чтобы построить продуктивную работу, нежели его знания и навыки. От ментора требуется человеческое отношение, умение поддержать и направить, понимание сложности для учителей всех новшеств, интеграцию которых испытывают учителя в школах. В основном, от ментора требуется координирующая функция, нежели обучающая. Как показывает опрос 87 учителей, базовые знания имеются, теперь необходима практическая направленность поддержки, при которой ментор сможет координировать процесс на постоянной основе.

Конечно, для нас – менторов и координаторов, стоит задача охватить как можно больше учителей обучающими тренингами. Однако, в погоне за количеством, может пострадать качество. Поэтому для себя делаю вывод, в текущем учебном году, как ментор, сфокусироваться точно на одной школе, составить с коллегами план реализации Исследования урока и постараться построить работу так, чтобы учителя увидели потенциал Исследования урока для улучшения качества обучения учащихся в Школе нового поколения.

Литература

1. Руководство для учителя. Астана. ЦПМ. 2015.
2. *Педагогический диалог*. №4 (22). 2017. Астана: ЦПМ.
3. Bridges D. (2014). *Educational Reform and Internalization: the Case of School Reform in Kazakhstan*. (Ed.). UK: Cambridge University Press.
4. Chichibu T. (2013). *Lesson Study: a handbook*. Астана: ЦПМ.
5. Chichibu, T. (2016). Impact on lesson study for initial teacher training in Japan: focus on mentor roles and kyouzai-kenkyuu. *International Journal for Lesson and Learning Studies*. 5(2). 155-168.
6. Cidell, J. (2010). Content clouds as exploratory qualitative data analysis. *Area*, 42(4). 514-523.
7. Dudley P. (2014). *Lesson Study: a handbook*. Астана: ЦПМ.
8. Fernandez C. & Yoshida M. (2012). *Lesson study: A Japanese approach to improving mathematics teaching and learning*. USA: Lawrence Erlbaum Associates.
9. Wilson E. (Ed.). (2009). *School-based research: a guide for education students*. London: Sage.
10. Хохотва О.И. (2016). Исследование урока – для чего нам этот инструмент? <http://www.lessonstudy.kz/2018>.

УДК 9.908

ПУТИ РАЗВИТИЯ САКРАЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ

Митрофанова О.А.

КГУ «Школа-лицей №14», г. Темиртау

КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: өлкетану, сакральдық география, патриотизм, мұра

Ключевые слова: краеведение, сакральная география, патриотизм, наследие

Keywords: regional ethnography, sacral geography, patriotism, heritage

Аннотация

Қазіргі уақытта еліміздің қоғамдық дамуы педагогтерден қазіргі өмір жағдайларына бейімделген әлеуметтік белсенді, дербес, шығармашылық тұлғаларды тәрбиелеуді талап етеді. Туған өлкені зерттеу экологиялық-мәдени құндылыққа айналады. Өлкетану материалдарын білім беру үдерісінде пайдалану оқушылардың ойлау, ұлттық сана-сезімді және жеке тұлғаны әлеуметтендіруді қалыптастыру факторы ретінде ерекше маңызға ие. № 14 мектеп-лицейде әзірленген «Мұра» географиясы бойынша жобалау-зерттеу қызметі курсына оқушыларды сабақ шеңберінен тыс, мектептен тыс, қоршаған орта әлеміне шығаратын зерттеу және оқу жобалау технологиялары қолданылады, бұл сайып келгенде, білім беруді жаңғыртуды көздейді. Осындай тәсілдер балаларды оқиғалардың дәйектілігін терең түсінуге, себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға және туған өлкесін көбірек тануға үйретеді.

Аннотация

В настоящее время общественное развитие страны требует от педагогов воспитания социально активных, самостоятельных, творческих личностей, адаптированных к условиям современной жизни. Изучение родного края становится эколого-культурной ценностью. Использование краеведческого материала в образовательном процессе приобретает особую важность как фактор формирования мышления учащихся, национального самосознания и социализации личности. В курсе проектно-исследовательской деятельности по географии «Наследие», разработанной в школе-лицей № 14, используются технологии исследовательского обучения и учебного проектирования, которые выводят учащихся за рамки урока, за пределы школы, в мир окружающей действительности, что, в конечном счете, и преследует модернизация образования. Подобные подходы учат ребят глубоко осмысливать последовательность событий, выявлять причинно-следственные связи и все больше познавать родной край.

Abstract

Currently, the social development of the country requires teachers to educate socially active, independent, creative individuals, adapted to the conditions of modern life. The study of the native land becomes an ecological and cultural value. The use of local history material in the educational process is of particular importance as a factor in the formation of students' thinking, national identity and socialization. In the course of project and research activity in geography "Heritage" developed in the school-Lyceum № 14, uses the technology of research of learning and instructional design, which take students beyond the lesson beyond the classroom, into the world of reality, which, in the end, and pursues the modernization of education. Such approaches teach children to deeply comprehend the sequence of events, to identify cause-and-effect relationships and to learn more about their native land.

Введение. Термин «краеведение» впервые ввел в педагогическую практику историк-методист и школьный педагог В. Я. Уланов в работе «Опыт методики истории в начальной школе». В 1914 г. на учительском съезде данным термином на выступлении оперировал И. Н. Маньков. Тем самым идеи краеведения, их значимость для образования были признаны прогрессивной частью педагогической общественности [1;36]. Термину «краеведение» предшествовали термины «родиноведение», «отчизноведение», «отечествоведение» [2;12].

В академическом словаре русского языка «краеведение» трактуется как «совокупность знаний об отдельных местностях страны, всестороннее изучение отдельных частей страны, преимущественно силами местного населения»[3;256].

Со школьных лет начинается глубинная, внутренняя работа по самопознанию учеником самого себя, своего места и роли в природе. Это проявляется в желании познать свои истоки и родной край. Изучение края следует начинать с деятельности по исследованию природных особенностей территории, также следует понимать, что возникнет дополнительный интерес к истории края, к особенностям жизни людей. Поэтому можно выделить ряд направлений краеведческой деятельности: географическое краеведение занимается изучением природных особенностей края, историческое – прошлое края, памятники истории, литературное – литературу родного края, музыкальное – местный музыкально-исторический материал, лингвистическое – языковые особенности диалектов, существующих в данной местности.

При анализе теоретических основ национального краеведения было выделено три лидирующие позиции, во-первых, педагогическая функция, которая раскрывает краеведение как дидактический принцип. Данный пункт повысит эффективность учебно-воспитательного процесса в образовательных учреждениях, позволит успешно овладевать знаниями о природе и жизни человека. Во-вторых, это обучающая функция. Достигается базовым курсом школьной программы "География родного края", с него начинается изучение географических явлений, процессов и общих закономерностей развития природы и общества в конкретных локальных пределах. Третья функция – научная, которая является важным инструментарием комплексного познания и исследования определенной территории.

Образно говоря, краеведение является живой тканью географической науки, без которой она не может существовать. Отсюда понятно, что теория научного краеведения органически связана с теорией географической науки, прежде всего, со страноведением. Различие между ними состоит не в теории, а в масштабах территориального объекта исследования. Если страноведение исследует территорию страны, то научное краеведение ограничивается территорией ее определенной части - отдельных населенных пунктов, административно-территориальных единиц, естественно этнографических регионов.

Школьное краеведение призвано развить интерес к культуре места, предлагая с помощью современных методов преподавания выйти «за границы учебников». Краеведческая проблематика находится на стыке предметов истории, географии, родного языка и литературы. В своей статье мы предлагаем рассмотреть краеведение в одном из аспектов – при изучении предмета география.

Ключевыми проблемами в данной сфере являются:

- Недостаточность учебного времени на дополнительное образование детей, в частности, на познание краеведения;
- Недостаточное количество часов в учебных программах, останавливающих внимание на вопросах изучения родного края;
- Нехватка времени на чтение литературы у школьников;
- Недостаточное знание технологии исследовательской деятельности у школьников;

- Недостаточное количество материала в библиотеке по краеведению.

Цель исследования является определение возможностей краеведения для оптимизации процесса преподавания географии.

Материалы и методы исследования. Демонстрируется опыт реализации программы по географии «Наследие», разработанной в школе-лицей № 14 и введенной на данный момент среди 8 и 9 классов.

Результаты исследования. Исходя из опыта школы-лицей № 14, в которой была организована совместно с учащимися краеведческая служба, целью которой стало создание многоуровневой модели познания, ориентированной на исследовательскую, проектную, экскурсионную, игровую и иную деятельность учащихся, с помощью этого было достигнуто решение вышеуказанных проблем.

Патриотизм начинается с любви к своей земле, к своему аулу, городу, региону, с любви к малой родине. Особое отношение к родной земле, ее культуре, обычаям, традициям – это важнейшие черты, которые необходимо развивать в детях, начиная со школы. С этой целью в нашей стране были разработаны различные программы и методические рекомендации, такие как программа «Туған жер», программа «Рухани жаңғыру», методические рекомендации по ведению предмета «Өлкетану»: основа культурно-генетического кода», специальный проект «Духовные святыни Казахстана» («Сакральная география Казахстана») и т.п. Для поддержания общей тенденции в модернизации учебного процесса по гуманитарным дисциплинам в средних общеобразовательных школах в школе-лицей № 14 был разработан и внедрен в учебный процесс курс «Мұра-наследие», состоящий из 6 блоков. Программа данного курса составлена на основе государственного стандарта образования, Послания Президента Республики Казахстан от 2 апреля 2017 года, Послания «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» и Послания Президента «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства».

В курсе проектно-исследовательской деятельности по географии «Наследие» используются технологии исследовательского обучения и учебного проектирования, которые выводят учащихся за рамки урока, за пределы школы, в мир окружающей действительности, расширяет их кругозор, область интересов, развивает наблюдательность, учит вдумчиво относиться к явлениям жизни, что, в конечном счете, и преследует модернизация образования. На данный момент курс внедрен среди 8 классов и преследует цель приобщения школьников к общечеловеческим и национальным ценностям, воспитание их культурно-географического познания, уважения к культуре, как своей страны, так и других народов через знакомство с достопримечательностями и культурно-историческим наследием своего края и других городов. Курс развивает патриотические чувства, способствует углубленному изучению и бережному отношению к истории родного края – Карагандинской области; создает условия для формирования историко-географического мышления школьников, развития свободно и творчески мыслящей личности, помогает учащимся получить сумму систематических знаний по географии, истории, казахского языка. Благодаря исследовательскому методу школьники учатся самостоятельно мыслить.

Исследовательский метод работы в курсе «Наследие», под руководством учителя введенный в учебную программу, обучает учеников поиску и анализу материала в архивных записях и мировой литературе, построению гипотезы,

определению способам их проверки, наблюдению, фиксированию фактов, их сравнению, а также доказывать и делать выводы. Здесь достигается наибольшая самостоятельность мысли учащихся, стараясь приблизить их в воображении к «исследовательской деятельности ученого». Используя исследовательский метод в краеведческой работе, учитель пробуждает у учащихся интерес к открытиям, исследованиям, создает творческий подъём.

В дальнейшем полученные знания, факты, гипотезы и собственные выводы под чутким контролем преподавателя оформляются в проектные работы, с которым учащиеся выступают на различных уровнях (город, область и т.п.).

Применение экскурсионного метода в историка - краеведческой работе обычно осуществляется в процессе проведения школьных экскурсий, историко-краеведческих музеев, а также при изучении истории краеведческих объектов, создания школьных экспозиций и фотовыставок под тематикой «Краеведение – национальная модернизация». Также в данный метод входит работа на географической площадке, фенологические наблюдения, встречи с именитыми земляками, краеведческие олимпиады, конференции, школьные краеведческие эстафеты, конкурсы, викторины, выпуск стенгазеты.

Деятельность нашей школы направлена не только на обучение, но и воспитание, широко применяется такой педагогический ресурс, как игра, в форме квест-игры, которая способствует сближению учащихся, раскрытию их внутреннего мира, приближению к знаниям не только через разум, а через чувства и эмоции. Слово «квест» все больше входит в обиход учащихся среднего звена. Квест-игра – это интеллектуальный вид игр на определенные темы по средствам головоломок, загадок и активности участников, обеспечивающее конструктивное времяпровождение, которая является очень популярной на данный момент. Особенностью мероприятия является то, что приходят учащиеся, которые ориентируются на собственный кругозор. И, к примеру, достопримечательности, предложенные на фотографиях для отгадывания, не могут вспомнить или назвать. Важно помнить, что это не экзамен, а развлечение с познавательным компонентом. Поэтому педагог, который занимается с ребятами на станции, доступно и деликатно дополняет ответы ребят о предложенном объекте, тем самым расширяя их познания о родном крае.

Подводя итоги, были сделаны следующие выводы, что использование различных направлений в преподавании краеведения базировалась на личностно - деятельностном подходе к обучению как методологической основе. Разграничив индивидуально-дифференцированное обучение на этапы дифференциации и применения каждом из них модели оптимальных сочетаний форм учебной деятельности, мы добивались повышения уровня возможностей и способностей учащихся. Также подобные подходы учат ребят глубоко осмысливать последовательность событий, выявлять причинно-следственные связи и все больше познавать родной край. В настоящее время происходит восстановление краеведческого направления деятельности общеобразовательных школ.

В качестве рекомендаций, основанных на нашем опыте, предлагаем ввести краеведческие конкурсы, круглые столы, конференции, игры и массовые мероприятия среди учащихся школ города и области.

Литература

1. Пирожков Г. П. Краеведческое образование как составляющая культурологической подготовки специалиста: монография. Тамбов - М. - СПб. - Баку - Вена - Гамбург: Изд-во МИНЦ, 2011.
2. В.Я. Уланов. Опыт методики истории в начальной школе. - Москва, 1917
3. Словарь русского языка, под ред. А.А. Шахматова. - СПб. 1891-1916
4. О краеведческом образовании: (программа развития) / В.П.Зорина, А.В. Ишин, Г.П. Пирожков и др. // Тр. Тамб. центра краеведения. Вып.1: В 3ч. - Тамбов, М.; СПб. Баку; Вена: Нобелистика, 2004.
5. Строев К.Ф. Краеведение: учеб.пособие. Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Просвещение, 1974.

ӘОЖ: 371.3

ҰЛТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯ

Мырзагалиева Е.К.

Алматы облысы Ақсу ауданы Сағабүйен ауылындағы Т.Тоқтаров атындағы орта мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: ұлттық білім, инновация, білім беру.

Ключевые слова: учебный процесс, творческий рост педагога, повышение категорий.

Key words: methodical, creative growth, creativity of teachers.

Аннотация

Жұмыстың негізгі бағыты мектептегі әдістемелік жұмыс жүйесінің құрылымы, жүру барысы, бағыттары, қамтылуы, нәтижелілігі, жетістіктері жайында. Мұғалімдердің кәсіби деңгейін ұдайы көтеріп отыру, олардың теориялық білімі мен әдістемелік білігін үнемі жетілдіру, оқытудың ұлттық инновациялық әдіс-тәсілдерімен таныстыра отырып, шығармашылық жұмыстарына қолдау көрсету, яғни ұстаз біліктілігін шыңдау – нәтижеге бағытталған әдістемелік жұмыстың негізгі міндеті болып табылады. Мектептің әдістемелік жұмысы мұғалімдердің ғылыми-теориялық, жалпы мәдени, психологиялық-педагогикалық дайындығын көтеруге бағытталған жүйелі және ұжымдық жұмыс.

Мектептегі оқу-тәрбие жұмысын басқарудың негізгі саласы – әдістемелік жұмыс. Оған басшылық және бақылау, ұйымдастыру, жоспарлау, әдістемелік көмек көрсету жатады.

Әдістемелік жұмыс жүйесін дамытуға бағытталған тақырыптық семинарлар, жас мамандармен жұмыс, әдістемелік бірлестіктердің апталықтары, ашық сабақтары, күнтізбелік жоспарлар, мұғалімдердің кәсіби біліктіліктерін жетілдіріп отыру, әкімшілік тарапынан алынған бақылау жұмыстарына талдау, аттестация, мұғалімдердің кәсіби шеберлігінің берілген біліктілік санатына лайықтылығын анықтау, санатқа көтеру, шығармашылық есептер, пән олимпиадалары, жаңа келген маманның кәсіби құзырлылық және әдістемелік даярлық деңгейін анықтау туралы мәселелер ортаға салынып отыру.

Мектептегі әдістемелік жұмыстарды тиімді, жүйелі жүргізе отырып, жаңаша жоспарлау, оқу-тәрбие үрдісі мен ұстаздардың шығармашылық деңгейлерінің артуына өз үлесін тигізери анық.

Аннотация

Основное направление работы методическая работа в школе, ее устройство, направления работы, результаты деятельности, достижения. Постоянное повышение профессионализма учителей, повышать их теоретические, методические знания, всегда быть в курсе инноваций в образовании, оказывать всякое содействие и поддержку творческому росту педагога, т.е. достижение педагогом наивысшего результата – это и есть основная цель методической работы в школе. Методическая работа в школе это- целенаправленная работа всего педагогического коллектива по

повышению научно-теоретических знаний, общей культуры, психологически-педагогической подготовки.

Самым главным направлением управления учебным процессом в школе является правильная методическая работа. К ней относятся управление и наблюдение, организация, планирование, оказание методической помощи.

Работы направленные на развитие методической работы в школе: тематические семинары, работа с молодыми специалистами, недели методических объединений, открытые уроки, тематическое планирование, повышение категорий, оглашение результатов проверки дирекции, аттестация, установление соответствия заявлений поданных на повышение категории, повышение категорий педагогов, творческие отчеты, предметные олимпиады, установление методической подготовленности и профпригодности молодых специалистов.

Ведя целенаправленную результативную методическую работу в школе, планируя по новому можно внести свой вклад в повышение результатов учебного процесса и творческого потенциала учителей.

Abstract

The main direction of methodical work in the school, its structure, areas of work, results of operations, dostizheniya. Postoyannoe increase the professionalism of teachers, to improve their theoretical and methodological knowledge, to keep abreast of innovations in education, any assistance and support for creative growth of the teacher, that is. e. achieving the highest teacher rezultata- this is the main objective of the methodological work in shkole. Metodicheskaya work in school eto- purposeful work of all teaching staff to enhance the scientific and theoretical knowledge, general culture, psycho-pedagogical training.

The most important area of management of educational process in the school is the proper methodical work. It includes management and monitoring, organization, planning and provision of guidance.

The work aimed at the development of methodical work at school: seminars, work with young specialists, weeks of methodical associations, open classes, thematic planning, enhancing categories, the announcement of the results of management checks, certification, the establishment of the relevant statements of submitted on upgrading, upgrading of teachers, creative reports, subject Olympiads, the establishment of methodological preparedness and professional suitability of young professionals.

Conducting targeted productive methodical work at school, planning a new way you can contribute to improving the results of the learning process and creativity of teachers.

Білім беру мен ұлттық тәрбиелеудің мақсатын айқындау үшін Жүсіпбек Аймауытовтың айтқан сөзін еске түсірейік: «Мектеп бітіріп шыққан соң бала бүкіл әлемге, өзгенің және өзінің өміріне білім жүзімен ашылған саналы ақыл көзімен қарай білсе – міне білімдендірудің көздейтін түпкі мақсаты осы. Мектеп осы бағытта баланың келешекте жетілуіне мықты негіз салуы керек» деген екен, бұл қазіргі жаңартылғын білім мазмұнына сай келмей ме?

Бүгінгі таңда жас ұрпақты өз халқының тарихын, тегін, салт-дәстүрін, тілін, білімін меңгерген мәдениетті, адами қасиеті мол, шығармашыл тұлға етіп тәрбиелеу – өмір талабы, қоғам қажеттілігі.

Ұлттық салт-сананың өмірдегі қолданбалы көрністері: діни уағыздар, сенімдер, ырымдар, тиымдар, жөн-жоралғылар, рәсімдер, кісілік рәсімдер арқылы іске асырылады. әрбір жеке тұлғаның ұлттық қасиеттері (имандылығы, кішіпейілдігі, сыпайылығы, мәдениеттілігі, сыйласымдылығы, салауаттылығы, тіршілікке бейімділігі, өнерпаздығы, шешендігі, ақынжандылығы, т.б.) ұлттық тәрбиеге байланысты дамиды.

Адамның бойына жақсы адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуы, өнер-білімді игеруі өскен ортаға, тәрбиеге ғана емес, үлгі-өнеге берер ұстазға, отбасындағы тәрбиеге де байланысты. Әрбір халықтың өсіп-өркендеуі үшін әлеумет ортада қалыптасқан рухани, мәдени, саяси құндылықтарды сақтап, дамытып отыруы қажет.

- Ұлттық тәрбиенің негізгі міндеттерінің бірі – үшінші мыңжылдықтың буырқаныстарына жауап беретіндей стратегиялық темірқазығы – Шығыс пен

Батыстың дүниетанымдық типтерін оңтайлы синтездеуде ұлттық құндылықтардың орны мен мазмұнына, мәніне баса назар аударып, оның орны мен маңызын ашып көрсетуге негіз болуы;

- Қазақтың ұлттық тәрбиесін сипаттайтын ұғымдардың мәні ғылыми әлемде қалыптасқан теориялық түсініктермен байланыста ашылып, этнотәрбиенің білімдік ерекшеліктерін анықтауы;

- Ұлттық тәрбиенің өркениеттік құндылықтарды қалыптастырудағы рөлін ашып көрсетуі.

Адам қолымен жасалған әлем шексіз мүмкіндіктер мен өзара байланыстылық дәуіріне қадам басты. Әрбір адам мен әрбір халықтың өз бетінше дербес өмір сүруге, дамуға деген ұмтылысы күшейіп отыр. Сондай-ақ, әрбір халықтың өзінің тарихи, рухани және мәдени төлтума қасиеттеріне бойлауы арта түсуде. Бірақ осындай ұмтылыстар басқа халықтың мүдделеріне нұқсан келтірмеуі тиіс. Сондықтан Қазақстанның өркениет өріне бастар бағыты – адамгершілік-ізгілік қасиеттерге негізделген ұлттық тәрбиеге табан тірейді.

Ұлттық тәрбие мақсаты – ұлттық құндылықтар мен жалпыадамзаттық болып табылатын құндылықтардың үйлесімді дамып, көркейіп, жалпыадамзаттың бүгіні мен келешегіне қызмет етуі.

Қазақ халқының ұлттық тәрбиесі – әлемде теңдесі жоқ тәрбие. Жалпы «ұлттық» деген сөздің астарында елге-жерге, тілімізге, дінімізге деген құрмет жатыр. Ал осы ұлттық тәрбиені бала бойына сіңіруде бастауыш сыныпта атқарылатын жұмыстың орны ерекше. Яғни тәрбие алуды сәби ана құрсағынан бастаса, оны білім теңізінің мектеп атты кемесінде ұлттық құндылықтарымызбен жетілдіру өте маңызды. Балабақша, мектептерге ұлттық тәрбие енгізу арқылы біз ұлтжанды, парасатты ұрпақ өсіретініміз айдан анық. Рухы асқақ, іргесі берік ел боламыз десек, ең бастысы, ұрпақ тәрбиесі мен біліміне сергек қарауымыз қажет. Бұл жөнінде Абай атамыз: «Балаға мінез үш алуан адамнан жұғады: бірінші – ата-анасынан, екіншісі – ұстазынан, үшіншісі – құрбысынан» деген екен. Ұлттық тәрбие атауын алғаш әдеби-педагогикалық оқулықтарға енгізген М.Жұмабаев болды. Ол педагогиканың ұлттық тәрбиеден бастау алатыны жайлы айтқан. «Педагогика» атты еңбегінде былай дейді: «Ұлт тәрбиесі баяғыдан бері сыналып, көп буын қолданып келе жатқан жол болғандықтан, әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет ететін болғандықтан, әрбір тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті»

Оқу мен тәрбие егіз. Оны бір-бірінен бөліп қарауға болмайды. Тәрбиенің өзі күнделікті сабақтың әрбір кезінде-ақ оқушы бойына сіңе бастайды. Қазіргі кезде ұлттық тәрбиенің көздерін, элементтерін бастауыш сыныптарда қазақ тілі, ана тілі, математика, дүниетану, бейнелеу өнері, дене шынықтыру сабақтарында кеңінен қолданудың маңызы артып келеді. Мысалы: математика сабағында ақыл-ой қабілетін дамытатын ойындармен, ән-күй сабақтарында түрлі әуендермен, дүниетану сабағында табиғи денелерді қолдануды және хайуанаттар дүниесін елестететін, дене шынықтыру сабақтарында ұлттық ойындармен, ал еңбекке баулуда түрлі ою-өрнектермен және т.б. танысады.

Қоғамның белгілі қайраткері, ақын М.Шахановтың: «Халықта ең бірінші ұлттық рух болуы керек» дегенін әр кез есте сақтап, еліміздің жарқын болашағы үшін атсалысуымыз қажет. Ол үшін біз, ұстаздар қауымы, оқушыларға салт-

дәстүрлерді жай ғана үйретіп қана қоймай, олардың тәрбиелік түп-тамырын, мәнін, алтын діндегін түсіндіре білуіміз керек.

Ұлы бабамыз Әбу Насыр әл-Фараби: «Адамға біліммен қатар, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың хас жауы» деген екен.

Ұлттық тәрбие мектебі болып табылатын қазақтың мақал-мәтелдері мен аңыз-әңгімелері дүниежүзілік тәжірибеде батыстық ұғымдармен сәйкес келе бермейтіні анық. Қазақи дүниетанымның өзегі – адамшылық. Қазақ: «Жаным – арымның садағасы», «Дүние – қолдың кірі», «Туған елім болмаса, тумай-ақ қойсын Күн мен Ай», «Кісі елінде сұлтан, болғанша, өз елінде ұлтан бол » деп, еліне деген іңкәрлік сезімін қалыптастырады. Халықтық тәрбие өз дәстүрін дінмен бекіте отырып, адам қалыптастырудың қайталанбас мектебін жасаған. С.Торайғыров қазақи пәлсапаны құрайтын он бір мақалды келтіре отырып, «Байқасаң қазақтың өзінде бар, дүниенің генийлігі, пайғамбары» деген екен. Жатқа еліктеу – өзін-өзі қор санау. Бұл ұлттық санасы жетілмеген елде болатын көрініс. Ұлттық мектептің үлгісін қалыптастыруды ұлттық сана мен қазақи кісілікті жан дүниесін қалыптастыру арқылы, әлемдік өркениетке ене аламыз. Әлемдік өркениет бұл – мәдениеттердің бір-біріне кірігуі ғана емес, әр халық мәдениетінің өз болмысын сақтай отырып, әр халықтың өзін-өзі танып-білуі, өркениетті елдер арасында тең дәрежеге жетуі. Ұлттық мектебіміздің философиясы дәстүрлі түркілік өркениетпен тең қарым-қатынаста сұхбат жасай алатындай болуы керек. Мектепте баланың тарыдай болып кірген күнінен таудай болып шыққанына дейінгі аралығында жан дүниесінің ұлттық рухта қалыптасып, оған ұлттық мәдениет, салт-дәстүр сіңіре білген жөн. Әр бала – Алланың ата-анаға тартқан сыйы, табиғаттың ғажайып құбылысы десек, әр баланың мүмкіндігі жоғары- төмендігіне қарамастан, өзінше тұлға ретінде тануымыз жөн. Оның шығармашылық, даралық қасиетін дамытуға, қиялын шарықтатуға ұмтылып, баланың әр жастағы рухани өзгерісі, табиғи тілегін ескеруіміз керек. Ұлттық мәдениет шәкіртті адамгершілікке, парасаттылыққа, жақсы қасиеттерге тәрбиелейді. Жұмысты ұйымдастыра білу мәдениетіне дейін бәрі құнды. Нағыз азамат би билеу, ән айту, сөйлеу, жазу, білім жинау, киіну, тамақтану мәдениеті, қарым-қатынас, тіл мәдениеті тағы басқа мәдениеттерден хабардар болып, білмегенін меңгеруі және осылардың бәрі ең алдымен ұлттық мәдениетті игеруден басталатынын білуі қажет. Қазақстанның дамуына үлес қосатын, әлемдік өркениетке көтерілетін білімді де мәдениеті, парасатты, денсаулығы мықты азамат тәрбиелеп шығару – қоғам, ұстаздар мен ата-аналар қауымының бүгінгі таңдағы баға жетпес міндеті, сондықтан қазақ халқының ұлттық мәдени қайта өркендеуі жағдайында жеткіншек ұрпақты халық дәстүрлері арқылы тәрбиелеудің маңызы зор.

Қазақ халқының ұлы педагогы, этнограф, жазушысы Ы.Алтынсарин өзінің әдеби және педагогикалық еңбектерінде қазақтың фольклорын өте тиімді пайдалана білген. Мәселен, «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш» атты әңгімесі арқылы еңбек етудің маңызы мен өз уақытын зая кетірмеудің мәнін түсіндіреді. Ы.Алтынсариннің ұлағатты сөздері, педагогикалық мұралары халық педагогикасында үлкен орын алады. Оларды қазіргі қазақ халқының ұлттық мәдениеті мен салт-дәстүрінің қайта жаңарту кезеңінде кең мағынада насихаттау арқылы әрбір мұғалім, әрбір сынып жетекшісі бала бойына тәрбиенің ұрығын егеді деп білемін.

Халқымыздың асыл қазынасын сыныптан тыс жұмыстарда тиімді пайдалану, оқушыларды өз ұлтын сүйуге, оның салт-дәстүлері мен мәдениетіне құрмет пен қарауға үйретері сөзсіз.

Оқыту мен тәрбие бүгінгі өмірмен ғана астасып қана жатқан жоқ, тарихтың тұңғышымен астасып жатыр.

Дарынды оқушыға талантты мұғалім қажет. Егер ұстаз өз сабағын жан-тәнімен жақсы көрмесе, оның негізгі білімді жеткілікті түрде білім алушыға беруі мүмкін емес. «Еліміздің, ертеңі-бүгінгі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақтың тағдыры – ұстаздың қолында» деп елбасымыз Н.Ә. Назарбаев айтқандай әр мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отыруы қажет. Білімді, жан-жақты қабілетті ұрпақ: ұлтымыздың баға жетпес қазынасы. Ал қазақ халқының ұлттық тәжірибелері мен тағылымдарының мол қазынасы – халықтық педагогика. Бүгінгі қазақ мектептерінің алдында тұрған басты міндет – оқушының ұлттық сана-сезімін оятып, тәрбиелеп қана қоймай, оның бойына халықтық педагогиканы, ғасырлар бойы қалыптасқан тіл, дін, тәрбие, ұлттық салт-дәстүр, үлгі-өнегені сіңірту, яғни тәрбие беру мен оқыту әдістемелерінің түрі көп. Ұлттық тәлім тәрбиенің іргетасын дұрыс қалай білу мұғалімдердің, ата-аналармен қосылып жүргізген шараларына байланысты, өйткені, бірінші ұлттық тәрбиені ошағы – отбасында, екіншіден, мектепте болғандықтан, ата-ана мен мектеп болып бірігіп жұмыс атқару – біздің басты міндетіміз. Халқымыздың тілін, тарихын, ұлттық дәстүрін, ата салтын ұмыта бастаған бүгінгі ұрпақты тәрбиелеуге ат салысу жалпы ұлтымыздың міндеті. Халқымыздың асыл қазынасын тиімді пайдалану, оның салт-дәстүрі мен мәдениетіне құрметпен қарауға үйретуі сөзсіз. Жас ұрпаққа сапалы біліммен бірге саналы тәрбие беру қай кезде де өзектілігін жоғалтқан емес. Қазірде солай. Арғы ата-бабаларымыз жас өренді елін, жерін сүйуге үндеп, ұлттық салт-дәстүрмен сусындатуды мұрат тұтқан.

Рухани тәрбиемен нұрланбаған адам өзінің алған білімін қара басының пайдасына жұмсап, өз мүддесі үшін адамзатқа апат әкелуі мүмкін. Оның мысалы тарихта аз емес. Тек сол арқылы ғана халқымыздың ғасырлар бойы жинақталған бай рухани мұрасымен жастардың бойына адамгершілік ізгі қасиеттерді қалаыптастырып, сіңіргіп, өзінің Отанына адал азамат етіп тәрбиелеу ата-ана мен ұстаздар қауымына жүктеледі. Оқу мен тәрбиелеудің үлкен ортасы – мектеп екені белгілі. Ондағы жоспарлы тақырыптық сабақтармен қатар, сынып сағаттары, тәрбие сағаттары, пәндік олимпиадалар, ғылыми жобалар оқу мен тәрбиенің ең негізгі, ықпалдастығы болып отыр.

Ұлттық сезім – өзінің ұлттық өкілділігін мойындай отырып, ұлтына деген сүйіспеншілік, жанашырлық, халық мұраларын бағалай білу. Әрбір адам өз Отанына деген мақтаныш сезімі, өз ұлтын терең сүйуі арқылы басқа ұлттарды танып, құрметтеуге тиіс. Ұлттың сана-сезімімен ана тілін білу де, жері елінің тарихына зер салу, төл мәдениетін игеру де туындайды. Ана тілін білмейтін адам өзінің де, ел-жұртының да қадір-қасиетін жетік біліп, бағалай алмайды. Жалпы, патриоттық сезімнің қалыптасуы отбасынан бастау алады. Патриоттық тәрбие, ұлттық намыс, ұлттық сана-сезім рухани байлықтан көрініс табады. Олай болса, рухани байлыққа, ең алдымен, тілімізді, дінімізді, салт-дәстүрімізді жатқызсақ, тіл қазақ болуымыз үшін, дін адам болуымыз үшін, салт-дәстүр ұлт болуымыз үшін қажет. Бүгінгі таңда ХХІ ғасыр табалдырығын еркін аттаған азат ұрпаққа тәлім-тәрбие мен білім беруді жетілдірудің басым бағыттарын айқындап,

педагогика ғылымында ұлттық сананы қалыптастыру көкейкесті мәселелердің бірі болып отырғаны анық. Сондықтан келешек ұрпақты ұлттық, халықтық тұрғыдан тәрбиелеу қажет. Жас ұрпаққа ұлттық тәрбие берудің негізгі бағдарлы идеялары еліміздің Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан – 2030» халыққа Жолдауында былай деп жазылған: «Толық өркениетті ел болу үшін алдымен өз мәдениетімізді, өз тарихымызды боиымызға сіңіріп, содан кейін өзге дүниені игеруге ұмтылғанымыз жөн». Олай болса, басты мақсат – жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзаттық құндылықтар, рухани-мәдени мұралар сабақтастығын сақтай отырып тәрбиелеу.

Ұлттық құндылықтарымызды әлемдік деңгейге шығаруға қабілетті тұлға тәрбиелеу үшін:

- оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру;
- жас ұрпақ санасына туған халқына деген құрмет, сүйіспеншілік, мақтаныш сезімдерін ұялату, ұлттық рухын дамыту;
- ана тілі мен дінін, оның тарихын, мәдениетін, өнерін, салт-дәстүрін, рухани-мәдени мұраларды қастерлеу;
- жас ұрпақ бойында жанашырлық, сенімділік, намысшылдық тәрізді ұлттық мінездерін қалыптастыру сияқты міндеттерді орындағанда ғана басты мақсатқа жетеміз.

Ұлттық тәрбие қазір елімізде орын алып отырған көптеген мәселелерді: ана тілін, ата тарихын, ұлттық салт-дәстүрін білмейтін жастар, тастанды жетім балалар, «қиын» балалар, қарттар үйлеріндегі әжелер мен аталар, нашақорлыққа салынған жастар, тағы басқаларды бірте-бірте жоюдың және олардың алдын алып, болдырмаудың негізгі жолы. Ұлттық тәрбие алған ұрпақ дені сау, білімді, ақылды, ұлтжанды, еңбекқор, сыпайы, кішіпейіл болып өседі. Сондықтан да ұлттық тәрбие – ел болашағы. Қазақ халқының ғасырлар тұңғығынан бері тарихымен біте қайнасып келе жатқан ұрпақ тәрбиелеудегі тәжірибелері бізге сол рухани мәдениет, этикалық, эстетикалық құндылықтарын құрайтын ұлттық әдет-ғұрып, салт-дәстүрлер, әдеби, музыкалық, кәсіби, тұрмыстық фольклорлар мазмұны арқылы жетіп отыр. Сонымен бірге ұрпақ тәрбиесіне, жалпы халықтың рухани дамуына байланысты ұлттық тәлім-тәрбиелік ой-пікірлерді: Қорқыт ата, Әл-Фараби, Қожа Ахмет Иассауи, Мұхамед Хайдар Дулати, Жүсіп Баласағұн, Махмұт Қашқари, Асанқайғы, т.б. қазақ ақын- жырауларының мұраларынан, билер мен шешендердің тәлімдік сөздерінен көреміз.

Осындай ұлылықты, халқымыздың бай саралы да саналы дәстүрлерін еліміздің болашағы – өзіміздің алдымызда отырған ұрпағымызға үйрету ұстаз қауымының бірінші міндеті деп білемін.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ташенова Айгүл Заманбекқызы Шығыс Қазақстан облысы Өскемен қаласы 2002ж
2. Аяған Н.А. Ұлттық тәрбие – құндылық бастауы 2003
3. Ниязбекова К.С.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қаласы, 2000ж
4. Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы. Алматы, 2001.
5. Ниязбекова К.С., п.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ-дың доценті,

РЖА-ның профессоры (Қазақстан, г. Алматы)
http://www.rusnauka.com/5_SVMN_2013/Pedagogica/4_126085.doc.htm
(16.09.2018)

 N

ӘОЖ: 371.3

«КЛИМАТТЫҚ ҚОБДИШАНЫҢ» САБАҚТАРДА ҚОЛДАНУ АЯСЫ ТУРАЛЫ

Нургалиева Г.А.

Астана қаласындағы физика-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйін сөздер: климаттық қобдиша, климаттық өзгерістер, парниктік әсер, оқу-әдістемелік кешен.

Ключевые слова: климатическая шкатулка, климатические изменения, парниковые эффекты, учебно-методический комплекс, парниковые эффекты, учебно-методический комплекс.

Key words: climate Box, climate change, Greenhouse effects, training and methodology complex.

Аннотация

Бұл мақаланың негізгі жаңалығы – дүние жүзінде болып жатқан ғаламдық өзгеріс, соның ішінде климаттың өзгерісінен туындап отырған ғаламдық проблемалар мен оның туындау жолдарын көрсете отырып, осы проблеманың үрдісін азайту үшін, жас ұрпақ қандай үлес қосатынын насихаттайтын «Климаттық қобдиша» оқу – әдістемелік құралының маңызын түсіндіру, сабақ барысында қолдану жолдарын ұсыну, пәндерді кіріктіру мүмкіндігін сипаттау. Назарбаев Зияткерлік мектептерінде және Республика мектептерінде кіріктірілген білім бағдарламаларымен сабақ өткізіледі. Осы сабақ барысында «Климаттық қобдишаны» қолданып, сондағы ақпараттар негізінде пәндер жүргізілсе, нұр үстіне нұр болары сөзсіз.

Бұл оқу-әдістемелік құрал – ғаламтор жүйесі жоқ немесе нашар жұмыс жасайтын аймақтар үшін таптырмас көмекші құрал. Мақалада осы құрал туралы айтылған және қосымша бір сабақтың үлгісі ұсынылған.

Аннотация

Ключевой новизной в этой статье является разъяснение важности учебно-методического комплекса «Климатическая шкатулка», также использование его во время уроков и описание возможности интеграции дисциплин, который способствует глобальным изменениям климата в мире, включая глобальное потепление и способы его возникновения, чтобы свести к минимуму процесс этой проблемы. Проводятся уроки по интегрированным образовательным программам в Назарбаев Интеллектуальных школах и республиканских школах. В ходе урока, используя «Климатическую упаковку» вести дисциплины на основе информации то что здесь, будет лучше чем есть.

Этот учебник является незаменимым инструментом для областей, где нет Интернета или где он плохо работает. В статье приведен пример одного урока.

Abstract

The key novelty in this article is the explanation of the importance of the “Climatic Box” educational methodical complex, its use during lessons and a description of the possibility of integrating disciplines that contribute to global climate change in the world, including global warming and how it occurs, to minimize the process this problem. Lessons are held on comprehensive educational programs in

Nazarbayev Intellectual Schools and republican schools. In the course of this lesson, using the “Climate packaging” and if you conduct disciplines based on information which is there, it will be better than it is.

This tutorial is an indispensable tool for areas where there is no Internet or where it does not work well. The article provides an example of this tool and an example of one lesson.

Қазіргі заманғы қалыптасып отырған климаттың өзгеруі өзекті проблемаларын Біріккен Ұлттар Ұйымы (БҰҰ) адамзаттың аса маңызды ғаламдық проблемаларының бірі ретінде танып отыр. Бұл проблеманың ғаламдық деп танылуы – барлық елдер мен аймақтарда климат өзгерісі салдарының орын алуы, сондықтан климат өзгерісіне жас баладан бастап ересек адамдар және үлкен адамдар өз дәрежелерінде жауапты болып табылады.

Біз – ресурстар мен энергияны, қажетті тауарлар, қызметтерді, яғни көмірсутек шикізаттарын (мұнай, көмір, табиғи газ) толық тұтынушылармыз. Оларды өндеген кезде атмосфераға парниктік газдар бөлінеді, нәтижесінде парниктік газдардың салмағы өсіп, ауа температурасы жоғарылайды. Бұл – біздің табиғатқа қалдыратын көміртекті ізіміз. Біз климатқа түсетін қысымды азайтып, өзіміздің көміртек іздерін төмендету үшін, қажетті білім алуымыз керек.

Назарбаев Зияткерлік мектептері мен жалпы орта білім беру мектептерінің жаңа стандарт жобасында қарастырылып отырғандай, мектеп бітіруші түлек күтулі нәтижелерге қол жеткізуі тиіс. Әрбір оқушы мектеп табалдырығын аттаған сәттен бастап қоршаған орта, ондағы табиғат ресурстары, оларды тиімді пайдалану, қорғау бағытында толық білім алуы қажет. Сол бағытта «Климат өзгеруі» тақырыбы бойынша оқушыларға арналған «Климаттық қобдиша» деп аталатын материалдар жинағы дайындалды.

«Климаттық қобдиша» алғаш рет Ғаламдық Экологиялық Қор (ҒЭҚ) және «Кока-Кола» компаниясының қолдауымен 2014 жылы жарыққа шықты. Материалдар жинағына оң пікірлер білдірілді. Халықаралық нұсқасының тұсау кесері Климаттың өзгеруі жөніндегі БҰҰ конференциясының шеңберінде 2015 жылғы желтоқсанда Париж қаласында өтті.

2016 жылы «Климаттық қобдиша» оқу-ойын материалдарының жинағы Орта Азияның үш елі: Қазақстан, Қырғызстан және Тәжікстан үшін бейімдеуге арналған аймақтық жобасы іске қосылды.

Астана қаласы физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің география пәні мұғалімдері «Климаттық қобдишаны» сабақ барысында қолдана отырып, қалалық және Республика көлемінде өткізілген семинарларда өз тәжірибелерімен бөлісті.

Қобдишаның пәнді жүргізу барысындағы маңыздылығына тоқталып өтсем:

Оқу әдістемелік кешеннің басты міндеті - оқушыларға жаһанданудағы климаттың өзгеруімен байланысты маңызды ақпараттарды қызықты танымдық – ойын түрінде беру болса, мұғалімдерге тақырыптарды мектеп бағдарламасының шеңберінде қолдануға нұсқаулық беру.

Мақсаты – климаттық өзгерістерге байланысты болатын қоршаған ортадағы өзгерістерді анықтау, соның салдарынан болатын әсерлерге баға беру және олардың алдын алу жолдарын ұсыну.

ОӘК жаратылыстану және қоршаған орта пәндері бойынша 1–11-сынып оқушыларына арналған. Климаттық қобдишаның мазмұны ірі 3 бөлімнен тұрады:

- климаттың өзгеруіндегі мәселелер;
- климаттың өзгеруінің табиғат пен адамзатқа әсері;

– климаттың өзгеруіндегі қауіптердің алдын алу жолдарын ұсыну.

Осы ірі мазмұндағы ақпараттық бөлімдердегі тақырыпшалар, біздің пәніміз, яғни географияға өте мол пайдасын тигізуде, себебі физикалық география бөліміндегі атмосфера, литосфера, биосфера және гидросфера тарауларын өткен кезде, әр қабықтың климатқа әсері зор, сондағы өзгерістерді оқушыларға осы әдістемелікте берілген тапсырмалармен байланыстырып беру, қазіргі уақыттағы болып жатқан үрдістердің өміршеңдігін көрсетеді. Мысалы, климат өзгерісі су ресурстарына қалай әсер етеді, су ресурстарының маңыздылығы, климаттың өзгеруі ауыл шаруашылығына қалай әсер етеді, өсімдіктер мен жануарларға қалай әсер етеді, климаттың әсерінен өсімдіктердің басқа аумаққа көшуі, ғаламдық жылыну қауіптері, адамзат пен табиғаттың өзгеріске түсуі т.с.с. Сондай-ақ экономикалық тараудағы транспорттық инфраструктура, табиғат ресурстарының жіктелуі, ауаның ластануы салдарынан елдің шығынға ұшырауы, адам денсаулығының төмендеуі тақырыптарына байланысты тапсырмалар мен ақпараттар алуға болады.

Климаттық қобдиша әдістемелік құралын сабақтарда кіріктіре пайдалану оқушының танымдық қабілетін арттырып, мәселені шеше алу дағдысын қалыптастырады, оқушы кішігірім болса да, климаттың не себептен өзгеріп жатқандығын зерттей отырып, оның алдын алу жолдарын табады, бұл мәселенің шешімін ұсынады, соның барысында болашақта өзі соған үлес қосады.

Биология мен география пәндері негізін құрап тұр дейтін болсақ, әдістемелік құралдарда берілген мәтіндер негізінде математикалық есептер, химиялық реакциялар, заттардың физикалық күйін анықтайтын тәжірибелер, әртүрлі графиктер тұрғызуға болады. Проблемалық сұрақтар негізінде қысқаша шығарма, эссе немесе поэзиямен айналысатын оқушыларға жеке авторлық өлең шумақтарын шығаруға тапсырма берілсе, ал күнделікті шығарылатын қалдықтардан (қағаз, пластик бөтелкелер, пластмасса, мата қалдықтары, т.б.) оқушыларға әртүрлі заттар жасау арқылы технология пәнімен байланыстыруға болады.

Әдістемелік құралдардағы суреттер мен графиктердің, кестелердің сапасы өте жақсы, ақпараттар жаңа, барлық әлемді қамтиды. Қосымша берілген ойын түрлері оқушыларға терминдерді есте сақтауға, интербелсенді сабақ жүргізуге көмектеседі, мысалы, «Географиялық викторина» ойынында тек осы пән бойынша ғана емес, басқа пәнмен географияның кіріктірілген сұрақтарын кездестіруге болады. «Эко Монаполия» ойыны оқушылардың экономикалық сауаттылығы мен логикалық ойлау шеберлігін дамытады. «Карта» сабақта оқушылардың бағдар жасай алуы, климат өзгерісінің жылжу бағытын көзбен көріп зерттеуге тиімді құрал бола алады.

«Климаттық қобдишаны» қолданып өткізілген сабақ үлгісін ұсынамыз:

8 «А» сыныбы; **География**

Сабақ тақырыбы: Өсімдік әлемі мен жануарлар дүниесін қорғау

Сабақтың мақсаты: 8.3.4.5 өсімдік әлемі мен жануарлар дүниесін қорғау қажеттілігін дәлелдеу, қорғау жолдарын ұсыну.

Сабақты жүргізу әдісі: CASE STUDY әдісі, кіріктірілген сабақ (математика, химия, биология, экология, технология) форматы.

CASE STUDY әдісі бойынша қалыптасатын қабілеттер:

1. *Аналитикалық қабілеттер.* Деректердің мәліметтерден айыру шеберлігі, маңызды және маңызды емес ақпараттарды айыра білу, талдау, елестету және оларға қол жеткізу, жетіспейтін ақпараттарды тауып, оларды қалпына келтіру шеберлігі және т.б жатқызуға болады.

2. *Тәжірибелік қабілеттер.* Кейстік зерттеуге өмірдің өзінен алынатын өмірлік жағдаяттарды талдау әдістермен салыстырғанда, оқыту барысында пайдаланылатын басқа әдістер бас-аяғы нақтыланған теорияларға, әдістер мен принциптерге сүйенетін болғандықтан соңғылардың күрделілігі төмен.

3. *Шығармашылық қабілеттер.* Кейде мәселе CASE-тің бір ғана ережесі арқылы шешіле бермейді. Мұндайда бұрынғы дағдылы қисынды жолымен шешілмейтін, альтернативті шешу жолдарын табу (генерация) барысында шығармашылық қабілетті пайдалану өте маңызды.

4. *Коммуникативтік қабілеттерге* пікірсайыстарды (дискуссияларды) пайдалану шеберлігі, өзі ұсынған пікірге өзгелердің көзін жеткізе білу жатады. Көрнекі материалдарды және басқа қажетті деректер мен құралдарды қолдану – топтарға бірлесу, өз көзқарасын қорғау, оппоненттердің көзін жеткізу, қысқа нақты есеп даярлау.

5. *Әлеуметтік қабілеттер.* CASE-тік мәселелерді талқылау барысында, оған қатысушы адамдар өзін-өзі бағалау әдебіне, өзгені тыңдай білу дағдысына, пікірсайыстар кезінде бір пікірді қолдау немесе оған қарама-қарсы пікірдің қателігін дәлелдеу шеберлігіне, солармен бірге жұртшылық алдында өзін-өзі дұрыс ұстауға және т.б. әлеуметтік дағдыларға қалыптасады.

6. *Өзін-өзі саралау қабілеті.* Кейістік жағдаяттарды талдау кездерінде туындайтын пікірталастар келіспеушіліктер мен ортақ пікірлерге келу үдерістерін туындатады. Сол кездерде өзгенің ойын тыңдай білу мен адамның өз пікірін өзгелерге жеткізе алу қабілеттері ашылады. Адам өзінің ойын өзгелерге қалай жеткізе алғандығын немесе ондай қабілетінің жетіспей жатқан жақтарын аңғарып үйренеді.

Осы қабілеттерді қалыптастыру мақсатында оқушылармен жүргізілген сабақтың барысы:

1. *Аналитикалық қабілеттер:* Бұл қабілетті қалыптастыру үшін оқушылар өсімдіктер мен жануарлардың маңыздылығын «Климаттық қобдишадағы» мәтіндерді пайдалана отырып ажыратты. Сол мәтіндердің негізінде ауада оттегінің қалыпты жағдайын сақтайтын фотосинтездің формуласын жазды, **химия пәнінен** өткен білімдерін қолдана отырып, мәтіндердегі гомогенді және гетерогенді қоспаларды ажырата алды.

Өсімдіктер мен жануарлардың жер планетасындағы үлесін анықтауға және адам үшін қажеттілігін анықтауға мәтіндер негізінде құрастырылған **қарапайым математикалық есептер шығарды** (мысалы: **1.** Адамға дем алу үшін бір күнге 600 литр оттегі қажет. Бір аптаға қанша оттегі қажет болатынын есептеп шығарыңыз. **2.** Адам 5 минут дем алмай тұра алады? Қанша секунд ауасыз тұра алатынын есептеңіз. **3.** Белсенді қызмет кезінде кірпі бір минутта 50 рет тыныс алады. Ал 1 сағатта қанша тыныс алатынын шығара аласыз ба? **4.** Жер бетіндегі әрбір адам жылына 5 қылқан жапырақты ағаштан алынатын қағазды қолданады. Біздің сынып үшін жылына қанша ағаш қажет болады?

5. Тамақ ретінде қолданатын етті 1 күнге:
Әйел адамдарға –130-150 г,

ер адамдарға – 150-180 г,
балаларға – 50-80-100 г,
қарт адамдарға – 50-100 г. аралығында жеу дұрыс тамақтану қағидаттарына кіреді. Есептеңіздер: 1 аптада қанша ет қолданатынымызды.

2. Тәжірибелік қабілеттер: «Климаттық қобдишадағы» ақпараттарды қолдана отырып, оған қосымша ақпараттарды жергілікті жердегі климат өзгерістерімен толықтырып, өз пікірлерін айта алды. Қобдишадағы карталар мен графиктерді тамаша қолданып, салыстырды.

3. Шығармашылық қабілеттер: «Климаттық қобдишаның» негізгі идеясы – экологиялық білім негіздерін қалыптастыру. Осы бағытта оқушылар қоршаған ортадағы әрбір тасталған қоқыстардың қаншалықты зиян екенін анықтау үшін **қысқаша математикалық есептер** шығарды (**1.** 2000 т көмір жанғанда (орта қуатты ЖЭС) 1 күнде ауаға 400 т күл мен 120 т күкіртті газ бөледі. Анықтаңыз: 1 аптада қанша күл мен күкіртті газ бөлінеді?

Жауабы: 2800 т – күл; 840 т – күкіртті газ.

2. Біздің климаттық жағдайда жерге тасталған банан қабығы 2 жылда топыраққа сіңеді. Ал пластик заттардың ыдырауы банан қалдығының ыдырауымен салыстырғанда 5 есе уақыт көп керек. Анықтаңыз: пластик заттардың ыдырауына қанша уақыт керек? (Жауабы: 100 жыл)

Өздерінің күнделікті қалдыратын қалдықтармен әртүрлі ауаны ластамайтын құрылғы түрлерін құрастыруға тапсырмалар жасады. Шығармашылық деңгейін тексеру мақсатында берілген бұл жұмыста оқушылардың **технология** және **физика** пәндерінен алған білімдерін қолдануға үлкен мүмкіншілік болды.

4. Коммуникативтік қабілеттерін дамытуға топта жұмыс жасау және оқушылардың өз жұмыстарын қорғауы үлкен мүмкіншілік берді.

5. Әлеуметтік қабілеттер: Оқушылар өз жұмыстарын жасау кезінде «Климаттық қоюдишадағы» басқа да тәжірибелік жұмыстардың жасалу барысымен таныса алды, қосымша өзіміздің мектептегі жоғары сынып оқушыларының жасаған жоба жұмыстарының жасалу жолдарын да арнайы көрсетілген «24 сағат» телеарнасының түсірілімі арқылы көрді.

Телефон қолдану арқылы «Көмірқышқыл газының ізін» анықтау. Оқушылар берілген сайтқа (Samsung – Play market – углеродный след; iPhone – www.calculator.carbonfootprint.com/calculator.aspx?lang=ru) кіру арқылы өздері ауаға бөлетін көмірқышқылының бір бағыт бойынша көлемін анықтады.

Сабақ барысында және басқа сабақтардан (математика, биология, экология, химия) алған білімдерін қорытындылау үшін «Климаттық қобдишадағы» «Географиялық викториналар» ойыны қолданылды.

Ойын «Географиялық викториналар» деп аталғанымен, ондағы сұрақтар барлық пәндермен кіріктірілген.

6. Өзін-өзі саралау қабілеті. Оқушылар сабақ соңында бағалау жүргізді. Бағалау 2 этаптан өтті:

1-кезең: Топтағы оқушылардың өздерін бағалауы:

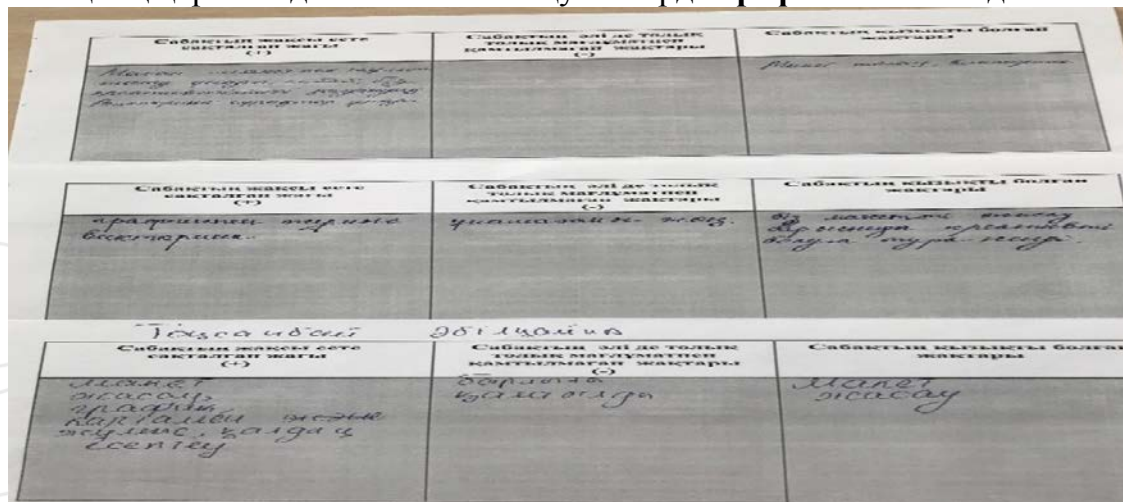
Оқушының ата-жөні		Топтағы оқушыларды бағалау		Топтағы оқушыларды бағалау		Топтағы оқушыларды бағалау		Топтағы оқушыларды бағалау	
№	Аты-жөні	Үй тапсырмасын орындау	Есептер шығару	Группа, көрсеткен жұмыс	Интерактивтік сұрақтар	Мәнет жасау	Қорытынды	№	Аты-жөні
1	Д. Қыдыржан	оң	оң	оң	оң	оң	оң	1	Д. Қыдыржан
2	А. Аманжол	оң	оң	оң	оң	оң	оң	2	А. Аманжол
3	Т. Аманжол	оң	оң	оң	оң	оң	оң	3	Т. Аманжол
4	Т. Аманжол	оң	оң	оң	оң	оң	оң	4	Т. Аманжол
5	Т. Аманжол	оң	оң	оң	оң	оң	оң	5	Т. Аманжол

PS: Оқушының «өте жақсы», «жақсы», «ортанша» және «өмізде сабаққа қатысқан жақ» деп бағалынады.

2-кезең: Топ жұмысын бағалау (топ оқушыларының бағалауы нәтижесінде интерактивті түрде, мұғалім жүргізді):

Топ барлық жұмысты жақсы орындады, критерийге сай	Топ барлық жұмысты жақсы орындады, бірақ жұмысқа барлығы қатыспады	Топтағы жұмыстың орындалуы нәтижелі болмады
3 топтың жұмыс толық топ мүшелерінің қатысуымен іске асты	Жұмыс жақсы орындалды, бірақ 2 оқушы кейбір жұмысқа қатыспады.	-

Сабақтың қорытындысы бойынша оқушылардан **рефлексия** алынды.

Барлық оқушының (24 оқушы) рефлексиясын қорытындылай келсек:

Сабақтың жақсы есте сақталған жағы (+)	Сабақтың әлі де толық толық мағлұматпен қамтылмаған жақтары (-)	Сабақтың қызықты болған жақтары
«Климаттық қобдишамен» жасалған жұмыстар, математикалық есептер, химия пәнінен өткен формулалар, графиктермен жұмыс.	Әдістемелік құрал «Климаттық қобдишаның» топта тек 1 ғана дана болуы.	Макеттер жасау, телефон арқылы көмірқышқыл газының өзіміз қалдырған ізін есептеп шығару, викторина.

«Климаттық қобдиша» оқу-әдістемелік кешені қалалық және республикалық көлемдегі мектептерде кеңінен қолданыс табууда. Сондықтан бұл әдістемелік құралдың берері мол.

Пайдаланылған әдебиеттер

- Бердин В., Грачева Е., Добролюбова Ю., Замолотчиков Д., Константинов П., Рыжова Н., Смирнова Е. «Климатическая шкатулка: Пособие для школьников по теме «Изменения климата», Программа развития ООН в России Москва.
- Владимир Бердин (жетекші автор, 1.1.-1.4, 2.6, 2.8 және 3.5-бөлімдер)

Екатерина Грачёва (3.1, 3.2 и 3.4-бөлімдер)
 Юлия Добролюбова (жалпы редакция, 2.7, 2.9 и 2.10-бөлімдер)
 б.ғ.д. Дмитрий Замолотчиков (2.3-бөлім)
 г.ғ.к. Павел Константинов (1.1, 2.1, 2.4, 2.5, 2.9-бөлімдер)
 п.ғ.д., б.ғ.к. Наталья Рыжова (2.2-бөлім)
 э.ғ.к. Елена Смирнова (жалпы редакция, 3.2, 3.3, 3.4-бөлімдер)
 Қарлығаш Қайырқызы Есімсейіт (Қазақстан бойынша материалдар)
 а-ш.ғ.к. Фируз Иброхимов (материалы по Казахстану)
 Гульмира Кабанбаева (Қазақстан бойынша материалдар)
 Варвара Катаева (4-бөлім)
 Татьяна Николаевна Немцан (Қазақстан бойынша материалдар)
 Гульжан Абеновна Нұрғалиева (Қазақстан бойынша материалдар)
 «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының ұстаздары
 (4- бөлім), «Климаттық қобдиша. «Климаттың өзгеруі»» тақырыбы
 бойынша оқушыларға арналған оқу құралы, Қазақстан Республикасы.
 3. Ғаламтор көзінен: <http://lib.kg/klimaticheskaya-shkatulka/>
 Қырғызстан Республикасы.

4. Ғаламтор
 көзінен: <https://www.niehs.nih.gov/research/programs/geh/climatechange/index.cfm>
 Ғаламтор көзінен: https://www.giz.de/en/downloads/giz2013-en-trainer-manual-sme_small.pdf

ӘОЖ: 37.013(574)

ЗИЯТКЕРЛІК ЖҮКТЕМЕСІ ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕРДЕ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Нурсейтов Д.Ф., Нурсейтова М.Ф.

Павлодар қаласындағы химия-биология бағытындағы
 Назарбаев Зияткерлік мектебі
 ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: ынталандыру, салауатты өмір салты, зияткерлік мектеп, дарындылық, әлеуметтік-психологиялық факторлар.

Ключевые слова: мотивация, здоровый образ жизни, интеллектуальная школа, одаренность, социально-психологические факторы.

Key words: stimulation, healthy lifestyle, intellectual school, endowments, social and psychological factors.

Аннотация

Бұл мақалада зияткерлік мектептің оқушыларын салауатты өмір салтына ынталандыруды қалыптастырудағы ерекшеліктері қарастырылған. Зияткерлік мектептерінің оқушыларының салауатты өмір салтын сақтауға ынталандыруды қалыптастыруға қажеттілік сыртқы (әлеуметтік) және ішкі (тұлғалық) факторлар арқылы айқындалады деп көрсетілген.

Аннотация

Авторы в данной статье раскрывают понятия особенности формирования мотивации к ЗОЖ у школьников в условиях интеллектуальных школ Казахстана. Так же было выявлено, что потребность в формировании мотивации к ведению ЗОЖ у обучающихся интеллектуальных школ

обусловлена как внешними (социальными) так и внутренними (личностными) по отношению к этой цели факторами.

Abstract

The authors of this article reveals peculiarities of the concept of motivation to healthy lifestyle among schoolchildren at the sites of intellectual schools of Kazakhstan. It was found out that the need for motivation towards keeping a healthy lifestyle among students of intellectual schools stems from both external (social) and internal (personal) factors.

Зияткерлік мектептері білім беру мазмұнын байыту арқылы тұлғаның жан-жақты дамуын қалыптастыра отырып, кең ауқымда білім беру қызметтерін көрсетеді. Алайда бұл процесстің оқу-қабылдау ісін қиындататыны анық. Өз кезегінде ол да қатысушылардың денсаулығына әсер етпей қоймайды. Зерттеулердің нәтижесіне көз жүгіртсек, жалпы білім беру мектептерімен салыстырғанды зияткерлік мектептеріндегі шамадан тыс жүктің оқушылардың физикалық, әлеуметтік, психологиялық, рухани жағдайларына әсері үлкен. Қоғамда зияткерлік мектептерінің оқушылары жайлы елдің болашақ зиялы қауымы деген көзқарас қалыптасқан. Дарынды балаларды анықтау әрі оларды одан әрі жан-жақты дамыту қолға алынған. Сонымен қатар осы жолда туындайтын кедергілерді, оның ішінде оқушылардың денсаулық жағдайының ақауларын тиімді болжау және шешу жолдары өзекті мәселе ретінде қарастырылады. Әсіресе, Қазақстан Республикасының зияткерлік мектептері оқушыларының салауатты өмір салтына қызығушылықтарын ояту өте маңызды жұмыс.

Білім беру орындарында денсаулықты сақтау ортасын қалыптастыру – Қазақстан Республикасының білім беру саясатының маңызды бағыттарының бірі. Жалпы білім беру мектептеріндегі құрбыларына қарағанда ауқымды материалдар ағынын игерулеріне тура келетін зияткерлік мектеп оқушыларына қолайлы, денсаулықтарына зақым келмейтін орта ауадай қажет.

Зияткерлік мектептерінің оқушыларының салауатты өмір салтын сақтауға ынталандыруды қалыптастыруға қажеттілік сыртқы (әлеуметтік) және ішкі (тұлғалық) факторлар арқылы айқындалады. Денсаулық сақтау сұрақтарын зерттеу анализі зияткерлік мектеп оқушыларының басым бөлігіне жоғары талаптардың әсерінен үлкен салмақ түседі, нәтижесінде денсаулықтарында кінәраттар пайда болатынын көрсеткен.

Статистикалық мәліметтерге сүйенсек, Қазақстанда соңғы бес жылдың ішінде оқушылардың сырқаттануы 22%-ға, оның ішінде қаназдық – 2,5 есе, тыныс алу жолдары аурулары – 1,5 есе, эндокриндік аурулар мен аскорыту жүйесінің бұзылуы – 1,4 есе, жүйке жүйесі аурулары – 1,5 есе, түрлі жарақаттар, улану, қайғылы оқиғалар – 1,2 есеге артқан. ҚР Денсаулық сақтау жылы деп жарияланған 2002 жылдың өзінде 1 млн 700 мың оқушыны диспансерлеу кезінде 12-18 жастағылардың 44,6%-ының денсаулықтарында ауытқулар бар екендігі анықталған. Қазіргі жағдай одан жақсы емес. Тізімді аскорыту мүшелерінің аурулары бастап тұр, онымен әрбір алтыншы оқушы ауырады. Одан әрі тыныс алу, жүйке жүйесі және қимыл-тірек аппараты аурулары келеді. Жоғарыдағы мәліметтердің көрсетуінше, оқушылардың, әсіресе, зияткерлік мектептердегі оқушылардың уақыттарының көп бөлігі сабақ оқуға кетеді де, денсаулықтарына қауіп туады.

Білім беру жүйесінің міндеттерін анықтайтын әлеуметтік факторлар қоғамның интеллектуалдық, физикалық және рухани дені сау азаматтарға қажеттілігі болуымен байланысты. Бұл мемлекеттің басты құжаттарында да көрсетілген. Қазақстан Республикасының 2016-2019 жылдарындағы білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарламасында мектеп оқушылары арасында салауатты өмір салты мәдениетін қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінген әрі бұл мақсатқа жету үшін нақты қадамдар анықталған [1]. «Ресей Федерациясының 2025 жылға дейінгі демографиялық саясатының концепциясында» былай делінеді: «тұрғындардың денсаулығын жақсарту, әлеуметтік маңызы бар сырқаттардың деңгейін төмендету мақсатында азаматтарды салауатты өмір салтын сақтауға ынталандыруды қалыптастыру бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жағымсыз факторлардың әсері мен олардың алдын алу шараларын, дене шынықтыру жаттығуларымен, туризм және спортпен айналысуды үгіттеу, тұрғылықты мекенге қарамастан демалыс және бос уақытты тиімді ұйымдастыруды, халық денсаулығын жақсартуды көздейтін қоғамдық бастамаларды қолдау механизмін құруды насихаттау арқылы жүзеге асырылады» [2].

Қазіргі таңда салауатты өмір салтын айқындаудың екі жолы қалыптасқан. Біріншісі, дәстүрлі, бәріне бірдей «дұрыс» әрекеттерді реттейді: шылым шегуден және ішімдік пайдаланудан бас тарту, қозғалыс белсенділігін арттыру, қаныққан майлар мен ас тұзын пайдалануды азайту және т.б. Салауатты өмір салты мен халықты жаппай сауықтыруды насихаттауда мұндай бағдарламалардың тиімділігі осы қағидаларды ұстанатын адамдардың санына қарап бағаланады. Жоғарыда келтірілген жолдың кемшілігі, адамдар барлық қағидаларды бірдей ұстанғанымен, олардың әртүрлі тұлғалық морфогенетикалық ерекшеліктерінің болуына байланысты сырқаттану дәрежелері де әртүрлі. Бұл жол жалпы халықтың бірдей қағидаларды ұстанып өмір сүруіне әкелуі мүмкін, алайда бәрінің бірдей дені сау болуына жеткізе алмайды.

Екінші жол адамның белгілі бір өмір сүру ұзақтығы мен өмір сүру сапасына деген қалауының болуына негізделеді. Сондай-ақ, бұл дұрыс әрекет деп саналады. Адамдардың әрқайсысының тұлғалық ерекшеліктері болатындықтан, сәйкесінше, олардың өмір сүру салтында және салауаттылық қағидаларын ұстану дәрежесінде өзгешеліктер болады.

Салауатты өмір сүруді қалыптастыруды көптеген ғалымдар зерттеген. Атап айтқанда, А.А. Ошкина, О.И. Платонова, Н.В. Седых, А.А. Токарев және т.б. мектепке дейінгі балалар арасында салауатты өмір сүру салтын қалыптастыру мүмкіндіктерін іздеген. Н.В. Анушкевич, А.А. Иванова, Р.Н. Терлецкая, Т.В. Яковлева және т.б. балалар мен мектеп жасындағы жасөспірімдер арасында салауатты өмір салтын қалыптастырудағы мәселелерді талдаған. Ф.А. Курбоев, М.К. Салаватова, С.А. Федоткина, Л.Н. Яцковская және т.б. тәлімгерлер мен жастар арасында салауатты өмір салтын қалыптастырудағы кедергілермен айналысқан. Айта кететіні, еңбектерде «қалыптастыру» термині шектеусіз қолданылған, себебі салауатты өмір салтын қалыптастыру процесі онтогенез кезіндегі дамып жатқан тұлғаға әсер ету арқылы жүзеге асады.

Салауатты өмір салтына ынталандыруды қалыптастыру мәселесіне қатысты түрлі көзқарастарға анализ жасай отырып, мынадай қорытындыларға келдік:

1. Құндылықтар бағытын қайта бағалау, оларды деперсонификациялау (жеке тиістілікті жою). Бұл референттік топтардан бөлінумен байланысты. Зияткерлік мектептер жағдайында бұл процесс оқушылардың мамандандырылған мектептерге 7-сыныпта, яғни жасөспірімдік кезеңнің қиындықтары күрделенген шақта ауысуынан көрініс табады.

2. Үлгі болу қызметінің ата-анадан референттік топқа көшуі: ата-аналардың «моральдық» эталон ретінде құнының жоғалуы. Құрдастар тобы қоғамның ішінде құрылады. Сондықтан балалық шақта қалыптасқан құндылық жайлы түсінік жасөспірімдік кезінде де сақталады. Жасөспірімдік кезінде зияткерлік мектебіне түскен оқушылар арасында жаңа референттік топтар құрылады және ол топтар бұл жағдайда білім алудағы жетістіктерге негізделеді.

3. Біздің зерттеуіміз салауатты өмір салтына ынталандыруды Қазақстан Республикасының зияткерлік мектептері оқушылары арасында қалыптастыруды негізделгендіктен, салауатты өмір салтына қажеттіліктің қалыптасу жетістігі оқуға деген дұрыс көзқарасының болуына тікелей байланысты.

4. Сондай-ақ, зерттеулерімізде біз А.К. Громцевамен келісеміз, яғни «тікелей әрекеттің өзіне қатыстырмастан» қатысушыларды белгілі бір қызметке дайындау мүмкін емес [3]. Сәйкесінше, салауатты өмір салтына ынталандыруды қалыптастыру дене шынықтыру сабағында көрініс табуы керек.

5. Мәдени салт-дәстүрмен ұштасқан құндылықтар мен мұраттардың ассимиляциялануы (бірігуі). Зияткерлік мектептеріне түскеннен кейін де орын алуы мүмкін болған үрей, қарсылық, бүлік шығару сатыларынан кейін жасөспірімдердің көпшілігі өздерінің мәдени ортасындағы, мектеп ішіндегі құндылықтардың көбісін мойындайды.

6. Жоғарыда келтірілгендерге байланысты есею мен менмендіктен бас тарту деңгейіне қарай өзара моральдық міндеттер алдыңғы орынға шығады. Дарынды жасөспірім менмендіктен айығады, яғни зияткерлік мектептебі қабырғасындағы жалпыға бірдей қолданылатын бағалау критерийлерін, адамгершілік құндылықтарды өзіне де қолдана бастайды. Сондай-ақ, өзгенің ойымен санаса бастайды.

7. Мамандандырылған мектеп оқушылар арасында салауатты өмір салты мәдениетін орнықтыруға, денсаулық, өзін-өзі ұстау, мотивация негіздері жайлы терең түсініктерін қалыптастыруға қауқары жетеді. Өз кезегінде бұл мектеп түлегінің болашақта үлкен өмірге сіңісіп кетуіне әрі күнделікті тұрмыстан бастап мемлекеттік мәселелерді де шеше алуға зор септігін тигізеді. Оқушылар арасында салауатты өмір салтына ынталандыруды қалыптастырудағы маңызды істердің бірі – білім беру ортасындағы субъектілерді өзара жұмылдырып, салауатты өмір салтын қалыптастыруда мектеп ортасының рөлін күшейту.

Жоғарыда келтірілгендерге анализ жасау арқылы келесідей қорытындылар шығарамыз:

1. Ғалымдар денсаулықты тұлғаның көп қырлы сипаттамасы ретінде қарастырады, оның ішіне тұлғаның ішкі жан дүниесі мен сыртқы ортамен физикалық, психикалық, әлеуметтік және рухани байланысы кіреді.

2. Денсаулық мәселесін шешу кезінде әр адам өз денсаулығына деген көзқарасы, өз ағзасын зерттеуі мен өмір сүру салтын ескеруі қажет. Денсаулықты сақтауда басты рөлді адамның өзі атқарады.

3. Дарынды балалар – мемлекеттің адами ресурстарының дамуының потенциалы, сондықтан мемлекет және қоғам тарапынан дарындылық мәселелеріне алаңдаушылық байқалады. Дарынды балалардың салауатты өмір сүру салты олардың жалпы дамуына тікелей әсер ететін фактор.

4. Салауатты өмір салтын қалыптастыруда физиологиялық және әлеуметтік-психологиялық факторлар ғана емес, денсаулықты бағалау, салауатты өмір салтына ынталандыру, жағдай жасау да маңызды. Ересектік кезеңінде адамның құндылықтарды өзі саналы түрде қалыптастыруы орын алады, тұлғаны жеке дамуы да осы және жасөспірімнің ынталандыруға қажеттілігі осы жерде көрініс табады.

5. Қазақстан Республикасының зияткерлік мектептерінде салауатты өмір салтына ынталандыруды қалыптастыру жүйелілікті қажет ететін процесс, үлкендер мен жасөспірімдер тарапынан ретпен қадамдар жасауды керек етеді.

Бұл зияткерлік мектеп жағдайында денсаулықты сақтауға мүмкіндік береді. Жасөспірім ұстаздардан тиісті мәліметтерді алып, есте сақтап, қорытып, оны нақты іс-әрекеттермен бекітіп, өзін-өзі сезінуін және физиологиялық көрсеткіштерді есепке ала отырып анализ жасайды. Зияткерлік мектептегі білім алу жағдайында жасөспірімнің денсаулық сақтаудың маңызын түсінумен қатар, денсаулықты жақсартуды практика жүзінде игеруі маңызды. Әрине, жоғарыдағы процесстің дамуы белгілі бір педагогикалық талаптардың орындалуы арқылы жүзеге асады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының 2016-2019 жылдарға арналған білім беруді дамыту бағдарламасы, №205 Қазақстан Республикасының Президенті бекіткен жарлығы 1 наурыз 2016 жыл. – <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118>

2. Ресей Федерациясының 2025 жылға дейінгі демографиялық саясаты концепциясы // Образование в документах. – 2007. – № 20. – С. 29–43.

Громцева А.К. Оқушылардың өздегенен білім алуға дайындығын қалыптастыру. – М., Просвещение, 1983 г. – 155 с.

ӘОЖ: 371.3

ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ОҚУШЫНЫҢ БІЛІМДЕГІ ЖЕТІСТІГІНІҢ МҮМКІНДІГІ

**Нурмаганбетова Б.А., Нұрсұлтанова А.С.,
Уразаева К.Е.**

Орал қаласындағы физика математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі,

Орал қаласындағы №42 «Ақ ниет» гимназиясы
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: жетістікті бағалау, өзін-өзі бағалау, кері байланыс.

Ключевые слова: содержания образования, достижениями учащихся, самооценивания.

Keywords: updated program,

Аннотация

Жанартылған білім беру бағдарламасында білім алуға жетістігін оқушының өзіндік баға беруіне маңыз берілген. Білімнің сапалы болуы үшін оқушыда өз біліміндегі жетістікті бағалай алу дағдысын қалыптастыру оқу үрдісінің ең маңызды шарты. Мұғалім оқушы біліміндегі жетістіктерге қаншалықты жетік бақылау жасадым дегенмен сабақ үрдісінің барлық кезеңінде нәтижені тіркеп отыру мүмкін бола бермейді. Мақалада бастауыш және орта мектеп оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, сабақ үрдісінің бөлімдерінде ұйымдастырылған оқушының өзін-өзі бағалау әдістері, оның оқушыға берген мүмкіндіктері мұғалімдер тәжірибесінен баяндалған. Мектеп мұғалімдері үшін бұл мақаланың тәжірибелік маңызы үлкен.

Аннотация

В обновленной программе содержания образования большое значение отводится самооцениванию учащихся для достижения целей. Важным условием получения качества знаний в процессе обучения является умение учащихся оценивать свои достижения. На всех этапах урока учитель не может иметь возможностей вести учёт за достижениями учащихся. Учитывая возрастные особенности учащихся начальной и средней школ в данной статье приводятся примеры из опыта работы учителя по организации различных приемов самооценивания в учебном процессе. Эта статья рекомендована для учителей средней школы.

Abstract

In the updated program of the content of education, the self-evaluation of students for achieving the goals is of great importance. The ability of students to assess their achievements is an important condition for obtaining the quality of knowledge in the learning process. At all stages of the lesson, the teacher is not able to keep track of students' achievements. Taking into account the age characteristics of students in primary and secondary schools, this article gives examples from the experience of the teacher in organizing various methods of self-evaluation in the learning process. This article is recommended for secondary school teachers.

Білім сапалы болуы үшін оқушыда өз біліміндегі жетістікті бағалай алу дағдысын қалыптастыру – оқу үрдісінің ең маңызды шарты. Мұғалім оқушы біліміндегі жетістіктерге қаншалықты жетік бақылау жасадым, дегенмен сабақ үрдісінің барлық кезеңінде нәтижені тіркеп отыруға мүмкіндік бола бермейді. Сол себепті біліміндегі жетістік пен жетілдіруді қажет ететін тұстарын оқушының өзі толықтай бақылауға алу керек деген ойға келдік.

Осы мақсатта әрбір сабақтың соңында кері байланыс парақтарын беріп отырдық. Алынған мәліметтер оқушының білімі туралы белгілі бір дәрежеде ақпарат бергенмен олардың сабақ барысында игерген дағдыларының қандай дәрежеде екендігін нақты аша алмады. Меңгеруге тиісті теориялық білім мен дағдыларға жағымды баға бергендерімен практикалық тапсырмалар орындау барысында білімдеріндегі олқылықтары анықталып жатты. Себебі кері байланыс парағы «иә» немесе «жоқ» жауаптарына негізделіп берілген еді. Оқушылар сол мезеттегі игерген дағдыларына баға береді, ал білімнің қаншалықты және қандай деңгейде бекігеніне баға бере алмайды. Бұдан ұсынылған жауап парағындағы сұрақтар оқушылардың ойын ашып жазуға қажет деңгейде көмек бере алмайтындығын және олардың өз білімдеріндегі жетістіктер мен дағдыларын жоғары бағалайтынына көз жеткіздік. Демек өз еңбегін бағалауда қиындыққа кездесуі және өзінің әлсіз және күшті тұстарын көрсете алмауы проблемалары анықталды.

Өзін-өзі бағалау деген не? Өзінің білімі мен өзінің дағдысы туралы жазу немесе айту, яғни өзінің мықты тұстарына баса көңіл аудару. Оқушыларда өзіне-өзі баға беруде дұрыс айтпай немесе жазбай қалуым мүмкін деп қорқыныш болуы мүмкін. Сол себепті мұғалім оқушыларды өзінің күшті тұстарын сыныптастарының алдында көрсете алатын мүмкіндік екендігін түсіндіре

отырып, сонымен қатар өзінің жұмысына сыни тұрғыдан пікір айта алуға бағыт береді. Осы мақсатта мен оқушыға дайын шаблондар мен тірек сөздер ұсынамын немесе сұрақтар қойылады. Өз ойларын еркін түрде қағаз бетіне түсіруге мүмкіндік беріледі.

Өзін-өзі бағалау не үшін қажет? Доминик Джонс «Өзін-өзі бағалаудың алты қадамы» атты еңбегінде «Өзін-өзі бағалау сіздің жақсы жасаған жұмысыңыз, сәтті орындай алмаған жұмысыңыз туралы ойлануға мүмкіндігіңіз» деп жазған.

Мұғалім оқушының әрбір жетістігін байқай бермеуі мүмкін және сабақ барысында тіркеп отыруға уақыт жеткілікті бола бермейді. Өз жұмысына баға беру оқушылар үшін қиындық келтіруі мүмкін. Алайда оқушылар жетістіктері туралы ойлана отырып, жауапкершілік алады. Өзіндік бағалаудың негізгі мақсаты өзінің жетістіктеріне баса көңіл аудара отырып, алдағы жұмыстану бағытын нақты анықтау, мақсат қою.

Квинслендтің және Окленд университеттерінің оқытушылары Браун мен Харрис өздерінің «Сыныптағы өзін-өзі бағалаудың болашағы: өзін-өзі асыра бағалау құзыреттіліктің негізі» атты зерттеуінде «Өзін-өзі бағалау шынайы бола түседі, егер (Brown & Harris, 2013; Ross, 2006), оқушылар жұмыс нәтижесін бағалайтын бағалау критерилерін өздері құратын болса; осы критерийлерді қалай қолдану керектігін үйретсе; оқушылар бағалаудың дәлдігін арттыратындай басқалардан (мұғалім, сыныптасы) кері байланыс алатын болса; өз жұмыстарын жақсарту үшін басқа да бағалау нәтижелерін қалай қолдану керектігін үйретсе; өзін-өзі бағалауды психологиялық қауіпсіздік орын алса; мадақтау болса; оқушылар сыныптасына өзіндік бағаның себебін түсіндіруге міндетті болса.

Өзін-өзі бағалау – оқушының өзін-өзі реттеуінің бір бөлігі. Біз оқушыны мақсат қою мен бағалай білуге, өзіне берген бағаны өзінің білімдегі жетістігін мониторингілеу үшін қалай қолдануды; өзін-өзі бағалауды жүзеге асыруға жағдай жасайтын әдістерді таңдай отырып, әртүрлі бағалау нәтижесіне көңіл бөлуге үйреткенде ғана оқушыны өзін-өзі реттей алатын тұлғаға айналдыра аламыз» деп жазған.

Іс-әрекетінің әрбір қадамына баға беру және талдау оқушыға өзінің қол жеткізген жетістігімен, білімімен сыныптастарымен бөлісуге мүмкіндік береді. Осы нәтижеге қалай жеткенін, яғни білімі мен дағдысын қалай жетілдіре алғандығын айта алады және кездескен қиындықтар мен проблемаларды да ортаға салады.

Сабақ үрдісінің кезеңдері бойынша оқушы өз біліміндегі және практикалық дағдыны меңгерудегі мықты және әлсіз тұстарын анықтап, талдау жасайды. Жасалған қорытындылардан оқушы оқудағы әлсіз тұстарын жақсарту үшін алдағы уақытта қалай жұмыс істеу керектігіне бағдар алады. Бұл оларға белгілі бір тараулар бойынша ілгерілеу үшін алдына нақты мақсат қоюға бағдар береді. Өзінің оқуы туралы ойлануы үшін мұғалімдер әдетте бағалауды ұйымдастырады. Басқа оқушылардың жұмысына баға беру оқушыға өзінің жұмысындағы олқылықтарды анықтауда көмек болады және оны жақсарту жолдарына бағыт алады. Орындалатын іс-әрекет түріне қарай оқушының ойлауын жазбаша және ауызша түрде білуге және себептерін анықтатып талдау жасатуға болады. Оқушыны басқалардан ерекшелендіретін де осы нәтиже.

Кері байланыс кезеңінде келесідегідей зерттеу сұрақтарын негізге алдық: салыстыра отырып талдау; өзінің жұмысына талдау жасау; неліктен, неге екенін түсіндіру.

Өз білімі мен білігіне талдау жасаудағы маңызды кезеңдер төмендегідей сипат алуы қажет деп шештік: тексеру, салыстыру, талдау; өзіндік рефлексия; түсіну, түзету; келесі кезең тапсырмаларын орындауға ұмтылу.

Блум ұсынған дағдылармен жұмыс жасау барысында жоғарыда аталған зерттеу сұрақтары мен маңызды кезеңдер дағды деңгейіне сай оқушының білім дәрежесіне сәйкес сабақ үрдісінде жүзеге асуы керек. Сол себепті сабақтың әрбір кезеңінің соңында оқушыларға оқу туралы өз ойларын жазбаша және ауызша білдіруге мүмкіндік берілу керек. Күтілетін нәтиже мен сабақ мақсатын анық түсіну үшін сабақ барысында оқушыларды оқу мақсатымен таныстыра отырып, оған жетудің алгоритмін, яғни жетістік критерилерін құруға тарту аса маңызды. Бұл өзін-өзі бағалаудың бөлінбес құрамдас бөлігі болып табылады. Оқушы өзінің алдына мақсат қояды, мақсатқа біртіндеп жету әрекетін орындайды.

Біз өз тәжірибемізде бастауыш сыныптағы оқушы жауапкершілігін арттыру мақсатында өзін-өзі бағалауды ерте жастан жүзеге асыруды мақсат еттік. Бұл дағды бастауыш сыныптың оқу бағдарламасында қамтылған. Ол үшін оқушылар өзін бағалау дағдысын қалыптастыратындай түрлі әдістерді қарастыра бастадық.

Алғашқы сабақты әр мұғалім өзі жоспарлады. Мақсатымыз әр мұғалімнің өзіндік сабақ үрдісін ұйымдастыру әдіс-тәсілдерімен танысу болды.

Мұғалім 2-сыныптың математика пәні сабағында «3 санына көбейту және бөлу» тақырыбына сабақты жоспарлау кезінде жаңа тақырыпты ашу үшін оқулықта ұсынылған суреттерге қарап өз ойларын айтуды ұсынды. Бұл жердегі мақсат бұрынғы білімді қолдана отырып, оқушыларға жаңа тақырып мазмұнын өз бетімен меңгеруге мүмкіндік беру болды. Оқушылар суреттегі скейтбордтарды (қасықтармен алмастырды) берілген шарт бойынша топтау арқылы 3 санына көбейту және бөлу ережелерін тұжырымдады. Көптеген оқушылардың белгілі бір ұғым бойынша ойларын нақты айта алатындығына көз жеткіздік.

Екінші әріптесіміз осы тақырыпты ашу мақсатында ауызша қол соғу арқылы сөздер (ел ел ел, $2*3=6$) айтты. Оқушылар сөздердің саны мен әрптерінің санына қарай көбейту және бөлу амалдарының нәтижелерін айта отырып, ережелерді тұжырымдады. Бұдан осы жастағы оқушылардың көпшілігінің логикалық ойлау қабілеттерінің жүйрік болатындығы көрінді.

Сабақ үрдісінің келесі кезеңінде есептің күрделілік дәрежесін ескере отырып қосуды көбейтумен алмастыру амалдарын топта орындау ұсынылды. Бұл тапсырмалар оқушының білімін түрлендіріп берілген тапсырмаларды орындауға қолдану дағдысын бағалауға негізделген. Мақсаты – тапсырманы орындай отырып оқушы қосуды көбейту амалымен алмастыруға болатындығы туралы нәтижеге келу. Топ жұмысын бақылай отырып, белсенділік танытпаған оқушыны топ атынан есептің шығарылу жолын түсіндіруге тартуды жөн көрдік. Жауап беру қиындығы туындаған жағдайда «оқушы-оқушы» әдісі арқылы сыныптасын көмекке тарттық. Алайда оқушылардың барлығы бірдей көмекке ұмтылған жоқ. Дегенмен өз ойларын қате болса да дәлелді түрде ұсынған және сыныптасына дұрыс бағыт беріп көмектесе алған оқушылар болды. Есептерді шешуде өз ойларын еркін түрде айтуға мүмкіндік бере отырып, оқушының бойында өз білімі мен іс-әрекетті белгілі бір дәрежеде орындау дағдысының қалыптасқандығын

сезінуге жағдай жасай алдық деп ойлаймыз. Себебі келесі ұсынылған есептерді шешуде оқушылар белсенділік танытты (барлығы дұрыс нәтижеге жете алмаса да). Бір-бірінің жұмысын өзіндегі нәтижемен салыстыра отырып тексеріп, баға берді. Мұғалім жетелеуші сұрақтар қоя отырып, есептерді талдауға тартты, өз ойларын айтуға мүмкіндік берді.

Жұптық және топтық жұмыс кезінде оқушы өзінің көшбасшылық қабілетін шыңдай отырып, білімін сыныптастарына дәлелді түрде көрсетуге мүмкіндік алады. Жұпта және топта жұмыс жасауда оқушыға өзінің олқылықтарын жоюға, білімін толықтыруға, білімін сыныптастарына дәлелді түрде көрсетуге мүмкіндік ала алды ма? Теңдіктер мен теңсіздіктерге берілген тапсырманы орындауда 2 «з» сынып оқушысы Галим Нұрмұхаммед топ атынан жұмысты орындау жолын сыныптастарына жүйелі түсіндірді, теңдік пен теңсіздікті айыра алатындығын дәлелдеді. Ол өз ойын толық жеткізе алды. Оқушының топ алдына шығып өз ойын еркін жеткізе алатыны байқалды. Топ жұмысына баға бере отырып, жіберілген олқылықтар мен сәтті тұстарына тоқталды. Бірінің жауабын бірі толықтырып отырды.

Мәтінді есептің шығару жолын талдап, шартын оқушылар өздері құрды. Шешу жолының бірнеше нұсқасын көрсетті. Сондай-ақ осы есепке кері есептер құрастырды.

2 «а» сынып оқушыларына білімді бекіту мақсатында жеке орындауға тапсырмалар берілді. Нәтижені жұпта тексеру ұсынылды. Оқушылар бірін-бірі түстер арқылы бағалады, өз пікірлерін айтты. Топтық жұмыс барысында әр топта белсенділік танытқан балалар болды. Осы жерде Айбат қорғап шықты. Топтар арасында өзара ауызша бағалауды жүзеге асырды.

Сабақ барысында мұғалімдер нәтиженің дұрыс немесе дұрыс еместігін көп жағдайда өздері айтты. Сабақты талдау барысында уақытты үнемдеу мақсатында жасалған әрекет екендігін айтты. Осы негізде оқушыға ойлауға, басқа оқушылардың жұмысымен салыстыра отырып, өзіндік қорытынды жасауға мүмкіндік берудің маңызы туралы ой қозғалды.

Сабақ соңында бір сынып оқушылары өздерін бағалау ағашына стикер жапсыру арқылы, екінші сынып оқушылары екі топқа бөліну арқылы бағалады (бірінші топ – тақырып бойынша сұрақ жоқ деген, екінші топ – сұрағым бар деген оқушылар).

Екінші сабақты жоспарлау барысында оқушыларға 4 санына көбейтудің дайын кестесін қолданып есептер шығартуды жөн көрдік. Сабақ барысының сергіту кезеңінде оқушылар ортаға шығып текшенің көмегімен көбейту кестесін қайталады. Ойын барысында бір ғана оқушы барлығынан бұрын жауап беріп отырды. Сондай-ақ сабақ соңында кері байланыс парағына өз ойларын түсіру қиындық келтірді. Бұл нәтижені өздері қорытып шығарғанда ғана оқушы теорияны еске сақтай алатындығының дәлелі бола алады.

Білімді бекіту сабағында өтілген материалды қайталау мақсатында ауызша есептер мен жауаптары оқушыларға таратылып берілген. «Домино» әдісі бойынша шешімін табу керек болды. Оқушылар бірден есептерді шығарып, дұрыс жауаптарымен сәйкестендіре білді. Мұғалім ұсынған бағалау дескрипторлары бойынша өздерінің жұмысына ауызша баға берді.

Оқушыларға өз білімдеріндегі жетістікті Оқу бағдарламасында ұсынылған Блумның ойлау дағдылары бойынша бағалау ұсынылды. Оқушылар есімі жазылған стикерлерді баспалдақтарға бекітті.

Орта мектеп оқушылары жас ерекшеліктеріне сай олардың әрбір әрекетті саналы, мақсатты түрде орындайтындығымен ерекшеленеді.

9-сынып оқушыларына бұрынғы білімін пайдалана орындай отырып жаңа тақырып мазмұнын ашу үшін жетелеуші тапсырма берілді. Оқушылар топта арифметикалық прогрессияның жасалу ережесін ескере отырып, оның алғашқы п мүшесінің қосындысының формуласын қорытып шығарды. Екі топ жұмыстарының нәтижелерімен таныстырып, дәлелдеулер мен тұжырымдар жасады, формуланы қорытып шығарды. Топта жұмыс жасау өзара ой бөлісуге мүмкіндік бере отырып, ынтымақтастық жағдайын қалыптастырады. Сонымен қатар есепті шешудің түрлі пікірлер айтылып, нәтижеге жетудің тиімді жолын қарастыруға мүмкіндік береді. Мұғалімнің тарапынан сұрақтар қойылып, кері байланыс жасалды.

Теориялық білімді бекіту мақсатындағы практикалық жұмыс барысында өзіндік нәтижелерді қолдана отырып бағалау дескрипторларын жасақтады, жұпта бірін-бірі бағалады. Оқушылар әдетте бір-біріне қолдау көрсетеді. Дегенмен бағалауда жұмысын басқа оқушының жұмысымен салыстыру қаупі сақталады. Сондықтан әр оқушыға олқылықтарды жоюға уақыт бере отырып, олардың білім алудағы траекториясы түрлі болатындығын түсіндіру керек.

Осы жағдайда өзін-өзі бағалау оқушыларға бағыт алуға, мақсат қоюға ықпал болады.

Сабақ соңында өз біліміндегі ілгерілеу мен олқылықтарға ауызша баға берді (білу, түсіну және қолдану дағдылары бойынша). «Талдау» және «Білімді жинақтау» дағдылары бойынша күтілетін нәтиже негізінде мұғалім талдау жасады.

Бұл сабақтардан ерте жастағы оқушылардың белгілі бір мәселе төңірегінде ойлана алатындығын көрдік. Өзіндік қорытынды жасап, ойын толық жеткізе алу дағдысын көп оқушылардан байқадық. Демек ерте жастағы балаларда белгілі бір дәрежеде жауапкершілік ала алады. Кері байланыс кезеңінде «Маған ұнағаны ...» сөз тіркесін бастауыш сынып оқушылары белгілі бір тапсырмалар мен іс-әрекет төңірегінде толықтырса, жоғары сынып оқушылары нақты бағалау критерилерімен байланыстыра айтты. Жұмыс барысында оқушыларға берілген кері байланыс олар үшін қарым-қатынас құралына айналғандығын байқадық.

Нәтижесінде оқушылар өзінің білім алудағы мақсатына, жетістіктері мен олқылықтарына жауапкершілік алды. Тәжірибе көрсеткендей оқушылардың қабілеттері тақырыптарға сай әртүрлі. Сондықтан мұғалім тарапынан көрсетілетін қолдау қажеттіліктерге сай түрлі деңгейде болады. Мұғалім оқушының білім алудағы жетістіктерін анық көріп, тіркеп отыруға мүмкіндігі болады.

Тапсырманы орындауды қарапайым деңгейден күрделіге қарай орындау оқушыға өз қабілеті мен білімін саралай отырып, жоғары деңгейге ұмтылуға жетелейді. Мұндай нәтижені оқушылардың жұмыстану нәтижесінен көре алдық. Оқушы алғашында бағалау нәтижесі мен жұмысына жасалған ескертулер мен талдауларға немқұрайлы қарайтын болып көрінді. Алайда жоғарыда аталған оқу үрдісіндегі іс-әрекет нәтижесінде оның мүлдем басқа тұлға, математика пәнінен қабілеті жоғары екендігіне көз жеткіздік. Қорыта келе, сабақ үрдісіндегі оқушыға

өз жұмысын бағалауға, олқылықты жоюға берілетін уақыт олардың білімдегі жетістігінің мүмкіндігі екендігіне көз жеткіздік.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Доминик Джонс «Өзін-өзі бағалаудың алты қадамы».
  2. Г. Браун, Л. Харрис «Сыныптағы өзін-өзі бағалаудың болашағы: өзін-өзі асыра бағалау құзыреттіліктің негізі».
  3. К. Дайер «Оқушының білім алудағы мүмкіндігін кеңейту үшін сыныпта күнделікті іске асырылатын сегіз қадам».
- Д. Хорган «Өзіндік бағалау жазбаша болуы керек пе?».

ӘОЖ: 574

ҮШІНШІ МЕГАПОЛИСТІҢ ГЕОЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕРІ

Налмишова Қ.Н.

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: рухани жаңғыру, мегаполис, геоэкология, даму стратегиясы.

Ключевые слова: духовная модернизация, мегаполис, геоэкология, стратегия развития.

Keywords: spiritual modernization, megapolis, geoeology, development strategy.

Аннотация

Бұл мақалада Мемлекет басшысы «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» және «үшінші» мегаполисінің қазіргі жағдайы, даму стратегиясы туралы хабарға сәйкес қаланы ілгерілету мақсатында жүргізіліп жатқан жұмыстар мен жұмыс туралы баяндалады.

Аннотация

В этой статье обсуждается о проведенной работе и работе, проводимой в целях продвижения города в соответствии рамках послания с главой государства «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» (Ориентация на будущее: духовное возрождение), и текущее состояние «третьего» мегаполиса Республики Казахстан, стратегия развития в рамках проекта «Smart city» красивого города Шымкента, который имеющий 2000-летней истории.

Abstract

This article discusses the work carried out and the work carried out to promote the city in accordance with the message to the head of state, «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» (Orientation for the future: spiritual revival), and the current state of the "third" megapolis of the Republic of Kazakhstan, the development strategy for the "Smart city" project of a beautiful the city of Shymkent, which has a 2000-year history.

2017 жылы сәуір айындағы Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында келтірілген міндеттерді орындау аясында өзіміздің туған қаламыз Шымкентті танып білу және таныстыру біздің басты мақсатымыз. Туған жер – адам өмірінде киелі орын алады. Нақты осы жер оны елімен, өткенімен және болашақпен байланыстырады. Міне, сондықтан да тіпті балалық шақтан бастап-ақ адамда отанға деген махаббат сезімі оянады. Әрбіріміз үшін: «Отанды сүю – отбасынан басталады». Туған жер, туған көше, туған қала немесе мен үшін туған кент.

Түркістан облысының экономикасын халықының әлеуметтік жағдайын өркендетуге үлесін қосып отырған жеті шағын қаласы: Арыс, Жетісай, Сарыағаш, Түркістан, Ленгір, Шардара, Кентау қалалары бар, ал облыс орталығы Қазақстан Республикасындағы өзіндік тарихы мол көрікті қала – Түркістан қаласы. Шымкент қаласы – Қазақстандағы инфрақұрылымы жақсы дамыған ірі өнеркәсіптік және мәдени орталықтардың бірі. Ұлы Жібек жолы бойындағы керуен жолдарының қиылысында пайда болған бұл шаһар Орта Азиядағы көне қалалардың бірі болып саналады. Шымкент Ұлы жібек жолының бір бөлігінде орналасқан керуен жолдары қиылысында пайда болып, Орта Азияның көне қалаларының құрамына енеді және бай тарих пен мәдениетке ие. Халық саны жағынан Шымкент Алматы және Қарағанды қалаларынан кейін 3-орынды иеленген, тілімен, мәдениетімен, және күнделікті тіршілігінің кейбір аспектілерімен ерекшеленетін 95-тен астам ұлт өкілдерін құрайды. Тағдыр қалайда бір болмасын, әйтеуір өмірін осы керемет көне және заманауи қаламен түйістірген адамдардың көбісі, осы қала туралы ерекше сүйіспеншілікпен айтып, осында өткізген уақыттары туралы жылы әсерлерімен бөліседі. Шымкент туристтердің, өнертанушылардың, тарихшылар мен археологтардың ерекше қызығушылықтарын тудырады. Себебі, Қазақстанның оңтүстігінде сандап табылатын курортты, экзотикалық және тарихи орындарға баратын туристік бағыттар дәл осы жерден басталады. Шымкент қонақтарының қызметіне заманауи қонақ үйлер, әуежай, теміржол және автобус вокзалдары, әлемнің кез келген нүктесімен халықаралық байланыс, тарихи жәдігерлер, табиғи ландшафттың сан түрлілігі мен тамашалығы ұсынылады. Шымкентті Оңтүстік Қазақстанның әйгілі ағашы – аршамен салыстыруға болады. Арша да, қала да тағдыр өзгерістерін өз басынан өткерді.

Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың біздің қаламызға деген ықыласы өзгеше. Олай дейтініміз, әр реттік сапарында шымшаһарға қатысты нақыл сөздер айтып, үшінші қаланың абырой-беделін көтеріп келеді. Н.Ә. Назарбаев кезекті бір сөзінде: «Шымкент –тарихқа тұнып тұрған сәулетті қала, Астана, Алматыдан кейінгі Қазақстанның үшінші қаласы – Шымкент дегенді мен бұрын да айтқанмын. Халқының саны бір миллионға жетерлік қаланың көркі бүгінгісінен де көркем болады», – деген болатын.

Шымкент қаласының 2020 жылға дейінгі даму концепциясында Шымкент қаласының әлеуметтік-экономикалық даму жәй-күйіне салыстырмалы талдау жасалып, негізгі көрсеткіштердің даму динамикасы, өзекті мәселелер және қаланың 2020 жылға дейінгі перспективалары көрсетілген. Даму тұжырымдамасында қала әкімдігінің негізгі мақсаты, яғни республикадағы үшінші ірі қала мәртебесіне лайықты орын қамтамасыз ету, ондағы тұрғындардың қолайлы ортада өмір сүруіне және қоршаған ортаны қорғауға бағытталған. Концепция Елбасының Қазақстан халқына Жолдауларындағы басым бағыттары негізінде дайындалды. Бұл концепцияның түпкілікті мақсаты – Шымкент қаласын тұрғындарға ыңғайлы және қонақтарға тартымды етіп көрсететін республикадағы заманауи мегополиске айналдыру.

Аталмыш концепцияның басты міндеттері:

- қала тұрғындарын толғандыратын негізгі мәселелерді шешу;
- қала тұрғындары мен қонақтарына қажетті инфрақұрылым жүйелерін жетілдіру;

- қалада бизнеске қолайлы жағдай жасау, инвестиция көлемі мен туристердің санын арттыру.

Дегенмен Шымкентті мегаполисқа айналдыру тек басшылардың ғана бас ауыртатын жұмысы емес. Бұл ретте қала тұрғындары шаһардың шаруасына бір кісідей атсалысуы тиіс. Шымкент те көп ұзамай мегаполис қалаға айналатыны анық. Мұнда да «Мегаполис тұрғындары» өмір сүреді. Көптеген ғимараттар тұрғызылып, жаңа құрылыстар жүргізіліп, аумағы кеңейеді. Алайда тұрғындардың мәдениеттілігі де қаламен бірге өсіп отыруы керек. Алдымен өзімізден, яғни қоқысты қоқыс жәшігіне тастап дағдылануымыз керек. Бұл әрекеттер өз кезегінде қаламыздың экологиялық жақсаруына әсерін тигізеді. Шымкенттің дамыған қалалардың қатарына кіруі үшін шаһардағы тұрғын үйлердің шатырына күн көзінен қуат алатын аккумуляторлар орнатылып, велосипед инфрақұрылымын дамыту, сонымен қатар, электр жарығын үнемдеуші шамдардың күнделікті тұрмыста пайдалану қолға алынуда. Ал мен бұл бастамаларды одан әрі қолға алып, қатаң бақылауда ұстауды ұсынамын.

Тарихшы-ғалым Бауыржан Байтанаевтың тың зерттеулерінде Шымкент қаласының тарихы 2000 жылдан асатыны дәлелденген. Әр жыл еншісіне үміт пен сенім толы нақты жоспар, тың бастамалар негізі құрылып, қым-қиғаш шаруалар қолға алынып, көптеген бастамалар жүзеге асырылуда. Яғни қай жағынан алып қарасаңыз да, Шымкент республикадағы үшінші қала атануға лайықты. Өйткені Шымкент қаласының әлеуеті жоғары, дамудың даңғыл жолымен жүріп келеді.

Қазіргі таңда Шымкентті жасыл қалаға айналдыру мақсатында «Шатқал» бағдарламасы қолға алынған еді. Облыс әкімі бұл жөнінде Астана даңғылы бойындағы 25 гектар, Төлеметов көшесіндегі 38 гектар, Тассай тұрғын үй алабындағы 25 гектар, Бозарық шағын ауданындағы 40 гектар аумақта қоғамдық демалыс орындары ашылады деді. Шымкенттің шет жағындағы шатқалдар қараусыз, құм-тас алатын аумаққа айналып кеткен. Ал шетелдік дәстүрде мұндай табиғи ландшафттар ерекше аймақ ретінде саналады. Енді шатқалдар қала тұрғындарының, қонақтарының сүйікті демалыс орталығына айналады. Сонымен қатар, 34 гектарды құрайтын ескі қоқыс полигоны аумағында жаңа саябақ салынады. Бұл күнде Шымкент қаласында жалпы аумағы 300 гектарды құрайтын 8 саябақ бар. Сонымен қатар, 104 көшеде ағаш отырғызылған. Алдағы уақытта «Шатқал» бағдарламасы аясында 47 шатқал пайда болғанда жалпы орманды алқап көлемі 16 мың гектарға жетеді деп жоспарлануда.

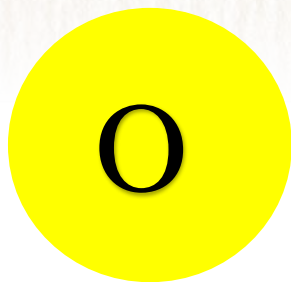
Шымкент қаласы жыл өткен сайын кеңейіп, еліміздің ірі экономикалық, аграрлық қаласына айналууда. Менің қалам – 2000 жылдық тарихы бар Қазақстандағы ең көне, табиғаты әсем қала. Елбасы Оңтүстік өңіріне келген әр іссапарында Шымқаланың дамуы мен атқарылған істеріне егжей-тегжейлі мән беріп, түрлі салтанатты ашылуларға куә болып, қаланың әлеуметтік-экономикалық, индустриялық дамуына оң баға беріп келеді. Соның арқасында Шымкентті Астана мен Алматыдан кейінгі үшінші қала деп тануы тегіннен-тегін болмаса керек. Үкіметтің арнайы қаулысымен қала аумағының жаңа шекарасы айқындалып, қаланың даму жоспары қайта бекітілді. Бас жоспар аясында қала құрылысына да жанды өзгерістер енгізілді. Көптеген архитектуралық жобалар мақұлданып, қала халқы санының артуына байланысты көпқабатты тұрғын үйлер массиві қолға алынды. Бас жоспарға сәйкес Ордабасы, Сайрам және Төлеби аудандарының қалаға іргелес жатқан 40 елді мекен және сондағы 150 мыңға жуық

халық қала құрамына кірді. Шаһар аумағының ауданы 117 мың гектар жерге ұлғайтылды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Н.Ә. Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы 13 сәуір 2017 ж.
2. Н.А.Назарбаев «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Жолдауы 10 қаңтар 2018 ж.
3. Қ.Налмишова «Шымкент қаласының географиясы» Алматы «Географиядан атаулы мектеп» 2012ж.
4. Шымкент қаласының әкімдінің ресми сайты www.shymkent.gov.kz
5. А.Молдиярқызы «Шатқал шаһар көркі» – «Шымкент келбеті» қоғамдық-саяси газеті №1(1540) 5 қаңтар 2018 ж.
6. Д.Айбар «Шымкент мәдени астана болуға дайындалуда» – «Шымкент келбеті» қоғамдық-саяси газеті №1(1540) 5 қаңтар 2018 ж.
7. С.Қанат «Мегаполис мүмкіндіктері «Шымкент әлеуеті де дәулетті қала болмақ» – «Шымкент келбеті» қоғамдық-саяси газеті №27 (1463) 7 сәуір 2017 ж.
8. «Шымкент келбеті» қоғамдық-саяси газетінің ресми сайты www.shymkala.kz

ӘОЖ: 37.01 Д 79

СЕМЕЙ ҚАЛАСЫ НАЗАРБАЕВ ЗИЯТКЕРЛІК МЕКТЕБІ ЖАТАҚХАНАСЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАР ӨМІРІН ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫ АРҚЫЛЫ ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Омарбаева К.Т., Дулатова Г.Е.

Семей қаласындағы физика-математикалық бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: толық күнді мектеп жағдайындағы жатақхана, жатақханадағы оқушы өмірі, тәрбие беру, тұрмыс жайлылығы, сабақтан тыс уақытты тиімді өткізу.

Ключевые слова: рациональное использование внеурочное время, болме тұрғындары үшін жағымды психологиялық климат, оптимальды орта. Общежитие в условия школы полного дня, жизнь учащегося в общежитии, комфортность проживания, психологический климат, оптимальная среда для жителей одной комнаты.

Keywords: A dormitory in the conditions of a full-time school, a student's life in a dormitory, upbringing, comfortable living, rational use of after-hours, psychological climate, optimal environment for residents of the same room.

Аннотация

Берілген мақала толық күнді мектеп жағдайындағы жатақханада тұратын оқушылар өмірінің жайлылығын ұйымдастыру туралы зерттеу жұмысымыз негізінде жазылған. Зерттеу қорытындылары арқылы жатақхана жұмысын тиімді ұйымдастыру тәжірибесі күнделікті өмірде қолданылып келеді. Оқушылардың жатақханадағы тұрмыс жайлылығын анықтау арқылы өмір сүру жағдайларын жақсарту мақсатында сауалнамалар, сұхбат, пікір алмасу, бақылау әдістері арқылы алынған ақпараттар сарапталып, нәтиже көрсеткіштері кесте, графиктер түрінде берілді. Негізгі сұрақтар оқушының мектеп жатақханасындағы өмірі, орта жағдайларының жайлылығы, болме тұрғындарының арасындағы қарым-қатынас дәрежесі, кикілжің жағдайлардың туындауы, оның себептері сияқты сұрақтар қамтылған. Тәрбиеленушіден түскен әрбір ұсыныс, тілек шешімсіз қалмауы, талаптар, өзгерістер енгізу оқушылар қауымымен бірлесе отырып қабылдануы баяндалды. Бұл тәрбиеленушілердің жатақхана өміріне өздерінің еркін қатыса алатындығына, «оқушы дауысының» шешімдер қабылдауда басты рөлі бар екендігіне көздерін жеткізеді. Сараптама қорытындыларына талдау жасау арқылы, туындаған мәселелер мен осы күнге дейін шешімін тапқан сұрақтар бойынша ақпарат берілді. Зерттеу нәтижелері гендерлік бағытта ашылып көрсетілгені, сол сияқты жас ерекшелігіне байланысты көрсеткіштердің қамтылуы зерттеудің маңыздылығын арттырады. Оқушылар, ата-аналар және тәрбиешілермен (триангуляция) әртүрлі әдістер арқылы жүргізілген зерттеу жұмысы нәтижелерінің берілуі мақаланың ұтымды бөлігі болып табылады. Мақала соңында зерттеуден шыққан қорытынды мен болашаққа жоспарланатын мақсаттар берілген. Мақала орта мектеп жағдайында толық күнді мектеп жатақханасы қызметкерлеріне әдістемелік септігін тигізеді деп сенеміз.

Аннотация

Статья основана на исследованиях авторов об организации комфорта для учеников, проживающих в общежитии в условиях школы полного дня. Предоставлены опыт эффективной организации работы общежития через результаты исследования. В целях улучшения условий жизни учащихся в общежитии была проанализирована информация, полученная с помощью

анкетирования, интервью, неформальных бесед и методов контроля и результаты представлены в таблицах и графиках. Основными вопросами включающие в анкетировании являются такие вопросы, как жизнь студента в общежитии, комфортность проживания и окружения, степень взаимоотношений между соседями в одной комнате, возникновение конфликтных ситуации и их причины. В статье сообщается о том, что каждое предложение, пожелание ученика неостается безответа, а обсуждается и принимается решение согласованно со студенческим сообществом. Это например доказывает, что ученики имеют возможность свободно участвовать в организации жизни общежития и играют важную роль в принятии решений «голоса учащихся». Анализируя результаты исследования, были предоставлены информации о проблемах и вопросы, которые до того момента были решены. Значимость исследования повышается тем, что результаты исследования раскрыты в гендерном ракурсе, а также в разрезе возрастных особенностей. В статье предоставлены данные полученные путем исследования учащихся, родителей, а также воспитателей – метод триангуляции - что является еще одной особенностью статьи. В конце статьи сделаны выводы по результатам исследования и определены цели на будущее. Мы надеемся, что эта статья предоставит методологическую помощь педагогическим работникам общежития в условиях школы полного дня.

Annotation

The article is based on the authors' research on the organization of comfort for the pupils living in a dormitory at full-time school. The results of the research show the experience of effective organization of dormitory work. In order to improve the living conditions of pupils in the hostel, the information obtained through questionnaires, interviews, dissertations, and control methods has been analyzed and the results are presented in tables and graphs. The main issues included in the survey are issues such as student life in a dormitory, the comfort of living and environment, the degree of relationships between neighbors in the same room, the occurrence of conflict situations and their causes. The article states that each proposal, the desire of the student does not remain unrequited, and the decision is discussed and made in coordination with the student community. This proves, for example, that students have the opportunity to freely participate in the organization of the dormitory's life and play an important role in the decision-making of "the voice of the students". Analyzing the results of the study, the authors provided information on the problems and issues that had been resolved until that moment. The significance of the study is increased by the fact that the results of the study are disclosed in the gender rakus, as well as in terms of age characteristics. The article provides data obtained through the study of students, parents, and teachers - the method of triangulation - which is another feature of the article. At the end of the article conclusions are drawn from the results of the study and goals for the future are defined. We hope that this article will provide methodological assistance to the teaching staff of the hostel in a full-time school.

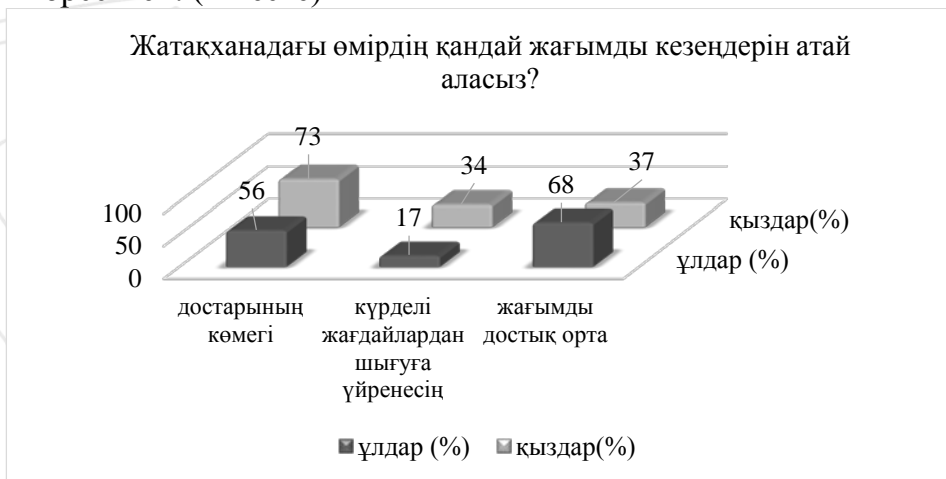
Қазіргі таңда толық күнді мектептер тәжірибесі елімізде кеңінен дамуда. Орта буын оқушыларының мектеп жанындағы жатақханада тұруы, әлі де зерттеуді қажет ететін толық ашылмаған тақырып екені анық. Зерттеу тақырыбына сай әдебиеттермен танысу барысында мектеп жасындағы оқушылардың жатақханадағы өмірін бақылау қорытындылары туралы отандық ғылыми мақалаларды, зерттеулерді іздестіру қиындыққа соқты. Тақырыпқа сай мақалаларды Ресей және шетелдік ғылыми әдебиеттерден де аз кезіктірдік. Дегенмен, кейбір дереккөздерде көрсетілген тұжырымдарды толық күнді мектеп жанындағы жатақханадағы оқушылар өміріне де қатысты деп қарастыруға болады. «Жатақханадағы студенттерді бейімдеу үрдісі өмірдің әртүрлі аспектілеріндегі заманауи қоғамдағы әлеуметтік өзгерістермен тікелей байланысты. Бейімделудің негізгі компоненті – **жаңа әлеуметтік орта, жаңа ұжым, білім беру қатынастары жүйесі** және студенттердің бейімделу процесіне оң және теріс әсер ететін жаңа рөл.» [1, б. 1] (аударма). «Жатақхана студенттер үшін тұрғын үй, күнделікті өмірден тыс күндізгі және түнгі демалыс үшін орын болуымен қатар, **тәрбие беру құралы ретінде** де маңызды.» [2, б. 1] (аударма).

Назарбаев Зияткерлік мектептері жатақханасында тұратын оқушылар отбасынан, туыстарынан ерте бөлек тұруға жол бастаған жасөспірімдер болып табылады. Жасөспірім жастағы оқушылардың жатақхана өмірі тәжірибесі болашақ студенттік өмірге дайындық ретінде де маңызды болары хақ.

Жатақханада тұратын балаларға бөлме тұрғындары, жатақхана ұжымы, отбасы ортасы, пән мұғалімдері, оқушылар қауымы, сыныптастар сияқты бірнеше орта әсер етеді. Оқушының өмір сүру жағдайын ата-анасы жасаса, жатақханаға орналасқан уақыттан бастап бұл мәселені оқушының талап-тілегі мен ата-ананың сұранысын ескере отырып, жатақхана ұжымы, педагог қызметкерлер жетекшілікке алады. Оқушының толыққанды оқу үрдісіне көңілін аудару үшін оның тұратын бөлмесі, ондағы жағымды психологиялық климат, оптимальды орта қалыптасуы қажет. **Зерттеудің негізгі мақсаты:** оқушылардың жатақханадағы тұрмыс жайлылығын анықтау арқылы өмір сүру жағдайларын жақсарту. **Зерттеу әдістері:** сауалнамалар, бейресми әңгімелесу, сұхбат, пікір алмасу, бақылау, сараптау. Мақалада біз оқушылардан және ата-аналардан алынған жауаптарға жүгінеміз. Сауалнама қорытындылары жатақхана жұмысын қайта қарауға, реттеуге, өзгерістер енгізуге қолданылады.

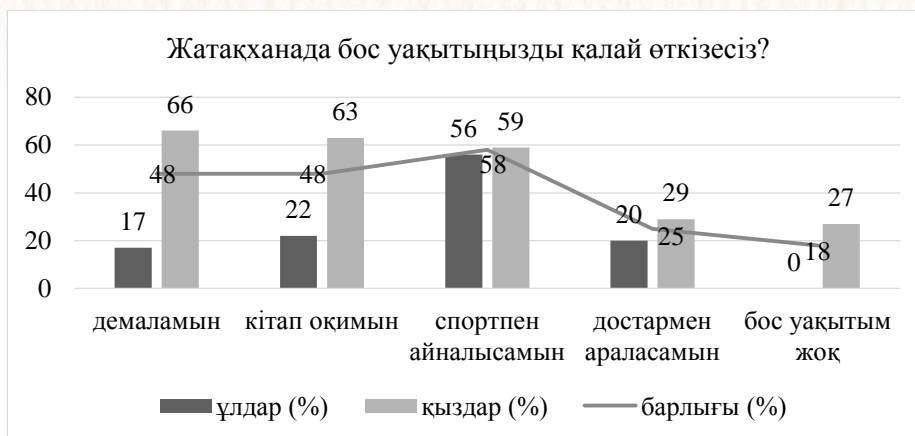
2017-2018 оқу жылының қыркүйек айында жүргізілген сауалнамаға 41 ұл (36%), 73 қыз (64%), барлығы 114 оқушы қатысты. Респонденттердің 34% - бірінші жыл жатақханада тұратын оқушылар болып табылады.

«Жатақханадағы өмірдің қандай жағымды кезеңдерін атай аласыз?» сұрағына респонденттердің басым көпшілігі жағымды достық ортаның (68% ұлдар) қалыптасуы мен достардың көмегіне (56% қыздар) жүгінетінін жатқызған. Әртүрлі сыныпта оқитын оқушылар жатақхана қабырғасына жақын танысып, бір-бірінің ерекше қасиеттерін, мінез-құлқын біледі, хоббилерімен танысып, үйренеді, өздеріне достар табады. Сол сияқты күрделі жағдайлардан шығуда жол табуға (17% ұлдар мен 34% қыздар) жатақхана өмірінің тигізер әсері бар екенін де атап көрсеткен. (1-кесте)

1-кесте

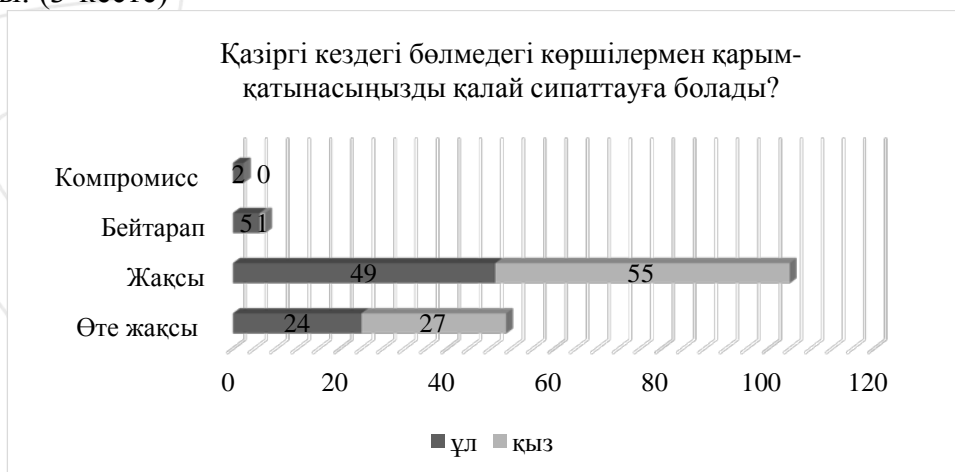
Жатақханада тұратын оқушының күнделікті уақыты мектептен үйге қайтатын жолға кетпейді. Бұл жатақханада тұратын оқушының өзіне арнайтын бос уақыты болады. **«Жатақханада бос уақытыңызды қалай өткізесіз?»** сұрағына берген барлық респонденттердің жауабын алатын болсақ, пайда болған бос уақытты оқушылардың 58% спортпен айналысуға жіберетінін қуантарлық көрсеткіш деп есептейміз. Сол сияқты, демалуға және кітап оқуға әрқайсысы жеке 48% көрсетуі, 25% достармен араласуы да жатақханада тұратын оқушының өзіне арнайтын бос уақытын тиімді пайдаланатынын байқатады. Дегенмен, қыздардың 27%-ы (жалпы 18%) «бос уақытының жоқтығын» білдірген. (2-кесте).

2-кесте

Келешекте уақытты тиімді пайдалану және жоспарлау, тайм менеджмент тақырыптарын жоғарғы сынып оқушылары көмегімен ұйымдастыру қажет деп қорытындылаймыз.

«Бейімделу жаңа ұжымда жаңа нормаларды қабылдау қиындықтарымен, белгілі бір мәртебені қалыптастырумен және қолдаумен байланысты. Бейімделу процесі тұлғааралық қатынастар жүйесіндегі мәртебені, рөлдік мінез-құлықты түсінуді талап етеді.» [1, б. 1]. **«Қазіргі кездегі бөлмедегі көршілермен қарым-қатынасыңызды қалай сипаттауға болады?»** сұрағына жауап қорытындысынан байқағанымыздай, бір бөлмеде тұратын оқушылар арасында қарым-қатынас «жақсы» және «өте жақсы» деген бағалар басым көрсеткішті алып тұр. Бұл бір бөлмеде тұратын оқушылар арасында түсіністік дәрежеде қарым-қатынастың, комфорттық жағдайдың қалыптасқандығы деп жорамалдауға болады. (3-кесте)

3-кесте

Дегенмен ұлдардың 20% және қыздардың 17% бұл сұраққа жауап бермеген. Бұл көрсеткіштер әліде бір бөлмеде тұратын оқушылар арасында мәселелердің орын алатындығын, қарым-қатынастарда әлі де шешетін сұрақтар барлығын көрсетеді. Бұл сұрақтарға негізгі себептер: бірге тұратын оқушылар темпераменттерінің сәйкес келмеуі, мінез-құлық ерекшеліктері, басқа сыныпта оқитын оқушылармен тұруы, отбасы тәрбиесінің негізгі құндылықтар айырмашылығы, әлеуметтік жағдайы т.б.. Бірге тұруда мәселелер туындаған оқушылар бойында толеранттылық, адамгершілік тәрбиелеу жұмыстары жоспарға енгізіліп, жыл бойында жүргізіледі.

Скотт Гринберг «Tips for first year college students» атты мақаласында кикілжің (конфликті) жағдайлардың алдын алу үшін бірінші курс студенттеріне бөлмеде тұрудың келесі негізгі ережелерін құруды ұсынады: жатақханаға қажетті заттардың тізімін жасау, тұрмыстық сұрақтарды шешуде бөлмедегі басқа тұрғындардың көзқарасымен санасу, үй тапсырмасын ерте орындау, мүмкіндігінше қоғамдық жұмыстарға белсене қатысу т.б.. [3, б. 7]. (аударма). Байқауымызша, қыздар бөлмеде тұру ережелерін құрастырып, тазалықтың сақталуына, бір-бірін сыйлау, келісу және төзімділік танытуға ұмтылады. (кесте 4)

4-кесте

Оқушыларды бір бөлмеге бөлу әр жылы әртүрлі принциптер бойынша жүргізіледі. 2016-2017 оқу жылында жатақхананың ашылған уақытында бір бөлмеге әртүрлі жастағы оқушылар орналастырылды. Әсіресе, 7-10, 8-11, 9-12 сынып оқушылары бөлмеге бірге қоныстандырылды, себебі жоғарғы сынып оқушылары тұрмыстық сұрақтарды шешуде көмектеседі, тәжірибе алмасады деп күтілді. Бір бөлмеде қазақша және орысша оқитын оқушылардың аралас болуына да көңіл аударылды, бұл тәрбиеленушілердің тілдік компетенциясының дамуына септігін тигізеді деп есептелді және жыл соңында бұл шешімнің дұрыстығына көзіміз жетті. Жартыжылдық уақытта жоғарғы сынып оқушыларының өзінен кішілерді қамқорлыққа алғандығы, көмек көрсетуі, кеңес берулері туралы оқушылардың өз ауыздарынан естідік, әрі бірнеше мәрте куәгері болдық. Қыздардың шаш күтімі, өріп беруі, сабақ бойынша көмектері жиі байқалса, ұлдар арасында киімді күту, үтіктеу, спорттық ойындарға, гитара үйренуге баулу жиі орын алады.

2016-2017 оқу жылы соңындағы сауалнамада оқушылардың бір бөлмеде өз жасындағы балалармен тұруды ұсынды, мұны оқушылар көзқарастың жақындығы, қызықтыратын тақырыптардың ұқсастығы, бір-бірін түсінуде ыңғайлылығы және сабаққа дайындалуда тиімділігі себептерімен түсіндірді. 2017-2018 оқу жылында оқушылар бір бөлмеде бір жастағы құрбылар-құрдастар принципімен орналастырылды.

5-кестеде көрсетілгендей, «Бөлмеде тұратын оқушылардың жас мөлшеріне көзқарасыңыз қандай?» сұрағына 13 жастағы және 18-19 жастағы ұлдар өз

құрдастарымен тұруды сабаққа дайындалуға ыңғайлы деп түсіндірді. 7-сынып оқушылары жаңа оқыту жүйесіне бірлесе отырып бейімделуді алға тартса, 12-сынып оқушылары емтихандарға, ғылыми жобаларға дайындықта құрдастарының өзара көмегінің зор екендігіне тоқталды. Дегенмен, 8-9-сыныптағы қыздар өздерінен жоғары оқитын қыздармен тұру ыңғайлы деп шешті, себебі тұрмыстық сұрақтарды шешуде, сабақ бойынша кеңес алуға ыңғайлы деп жауап берді. 10-12-сынып оқитын қыздар өз құрбыларымен тұрған сабақ жүктемелерінің және оған дайындалуға кететін уақыттың бірдей екендігін, төменгі сынып оқушыларының бос уақытының көптігі бір бөлмеде тұрған жағдайда кедергі жасайтындығын себептер қатарына келтірді.

Зерттеулер нәтижесіне сай, 2018-2019 оқу жылында 7-8-9 сынып оқушыларын аралас орналастыру, ал 10, 11, 12 сынып оқушыларын мүмкіндігінше өз құрдастарымен орналастыру дұрыс деп шешілді.

Зерттеулер бір жақты ғана емес, триангуляция принципіне сай оқушылар-ата-аналар және тәрбиешілер қауымының ой-пікірін ескерумен қатар жүргізілді. Сауалнамаға 88 ата-ана қатысты.

«Жатақхана жұмысына баға берсеңіз» тапсырмасына берілген жауапар:

Жаксы жақтары	%	Кемшіліктері	%
Барлық жағдайлар жасалған	87	Төменгі сынып оқушылары бөлмеде жоғары сынып оқушыларына сабақ қарауға кедергі жасайды	14
Сабақ қарау, оны қадағалау	72	Әлсіз интернет	37
Уақтылы демалу	68	Ата-аналардың жатақхана өміріне араласуы аз (2017 ж қаңтар)	15
Күн тәртібі дұрыс ұйымдастырылған	80		
Тәртіпке, ұйымшылдыққа тәрбиелейді, іс-шаралар өткізіледі.	52		

Ата-аналар ұсыныстарынан келесі шешімдер жүзеге асырылды:

Ұсыныстар	Шешімдер
Сынып оқушыларын жасқа байланысты бөлек орналастыру (2017 ж)/35%	Мектептің психологиялық қызметімен бірлесіп жоспарлау
Психологиялық сағаттар көп өткізу/18%	Жұмысқа «Практик-психолог» біліктілігі бойынша мамандар алынды.
Ата аналармен байланысты күшейту/23%	Ата-аналарды жатақхана өмірінің белсенді мүшелері болуына баулу.
Оқушыларды қаланың көрнекті жерлеріне апарса/48%	Қаланың тарихи-мәдени орындарына саяхат (Тарихи ескерткіштер күні, Мұражай түні, театр, киноға бару, саяхаттар, проектілер)
Жаңа компьютерлер/34%	Жатақхананың МТБ жаңарту және тапсырыс беру.
Жоғары сынып оқушылары 23.00-де үй жұмысын қараса/18%	Жоғарғы сынып оқушыларының күн режимін қайта қарау (бөлмеде 22.00 дейін, жұмыс зонасында – 23.00 өзбетімен дайындыққа рұқсат беру)
Кинокештер/28%	Айына екі рет жұма сайын кинокештер жатақхана кеңесі мүшелері арқылы ұйымдастыралады.

Жалпы зерттеуден шығатын қорытынды:

1. Толықкүнді мектеп жағдайында жатақханадағы оқушы өмірін тиімді ұйымдастыру әлі терең зерттеуді қажет ететін тақырып.

2. Жасөспірім жастағы оқушылардың жатақханадағы өмірі болашақ студенттік шаққа жақсы тәжірибе береді.

3. «Оқушы дауысы» арқылы жатақхана жұмысына үнемі жаңартулар, өзгерістер енгізу тәрбиеленушінің бойында белсенді мүше ретінде сенімділікті ұялатады.

4. Ата-аналар комитетімен тығыз жұмыс жасау жатақхана жұмысын сауатты жүргізудің кепілі болып табылады.

Болашаққа жоспар:

1. Кәсіби даму мақсаты мен тәрбие жұмысы бағыттары тақырыптарын нақтылау.

2. Оқушылардың жас ерекшелігін ескере отырып тақырыптарды таңдау (7-сынып-бейімделу, 11-12-сынып кәсіби бағыттау т.б.).

3. Баланың жеке маршрутын ата-анамен, куратор-ұйымдастырушымен, тәрбиешімен және оқушымен бірлесе отырып жасау.

4. Жас жеткіншектердің белсенділігін арттыру және көшбасшылық құндылықты тәрбиелеу мақсатында оқушылар жетекшілік жасайтын клубтар жұмысын дамыту.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Михалёва Н.М., Адаптация студентов в условиях общежития. – <https://nsportal.ru/npo-spo/...i.../adaptatsiya-studentov-v-usloviyah-obshchezhitiiya> (04.07.2018 ж)

2. Михалёва Н.М., Процесс адаптации студентов в условиях проживания в общежитии, <https://infourok.ru/statya-adaptatsiya-studentov-v-usloviyah-prozhivaniya-v-obschezhitii-797714.html> (11.07.2018 ж)

3. Е. Н. Погодина, Адаптация к студенческой жизни: анализ частоты и причин конфликтов в общежитии. - <http://psycom.ucoz.ru/fr/0/7298476.pdf> (06.09.2018 ж)

4. Браун Т.П. Адаптация студентов к условиям обучения в вузе как фактор активного взаимодействия личности с образовательной средой // Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова. 2007. Т. 13. № 3. С. 20-26.

Михалева А.Б., Будищева М.О. Адаптация первокурсников. Северо-Восточный федеральный университет им. М.К. Аммосова Якутск, Белинского 58, 677000 SWorld – 17-29 March 2015 - <http://www.sworld.education/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/march-2015> (15.08.2018 ж)

UDC 371.3

GRAMMAR SCHOOLS AND OTHER 4-YEAR HIGH SCHOOLS: DIFFERENCES IN STUDENT PROFILES AND SCHOOLS' SOCIAL CAPITAL

Rogošić Silvia

Faculty of Teacher Education, University of Zagreb
CROATIA

Түйінді сөздер: дарынды балаларға арналған жоғары мектеп оқушылары, 4-жылдық жоғары мектеп оқушылары, оқушылар профильдері, мектептердің әлеуметтік капиталы

Ключевые слова: ученики средних школ для одаренных детей, ученики 4-летних старших школ, профили учеников, социальный капитал школ

Keywords: grammar school students, students of other 4-year high schools, differences, student profiles, schools' social capital

Аннотация

Осы зерттеудің мақсаты дарынды балаларға арналған жоғары мектептер мен 4-жылдық жоғары мектептер арасындағы өзгерістерді зерделеу болып табылады. Атап айтқанда, оқу жетістіктерін (жоғары мектептегі орташа баға, былтырғы оқу жылындағы орташа баға және мемлекеттік емтихан тапсыру барысындағы баға), әлеуметтік жағдайды (әрбір отбасы мүшесінің білім деңгейіне қатысты адами капитал, отбасы қатынастары мен отбасының қаржы капиталына қатысты отбасы әлеуметтік капиталы), оқу бағдарламасын таңдау барысындағы ынтаны (оқушылар ынталанған дәрежеде және таңдалған мамандық бірінші, екінші, тіпті үшінші орында болған дәрежеде), мектептерде қолжетімді әлеуметтік капиталды (сыныпта басқа оқушылармен және мектеп персоналымен қатынастар сапасына қатысты) зерделейді. Осы мақсат үшін сапалы талдау жүргізілді. Загреб университетінің студенттері (429 студент) сұхбаткер болды. Тең емес ауытқулардың t-критериялар әдісі пайдаланылды және нәтиже орташа есеппен дарынды балаларға арналған жоғары мектеп түлектерінің ата-аналары білімдірек болғанын, қаражат жағдайы жақсырақ екенін, отбасы әлеуметтік капиталының жоғарырақ деңгейін және алдыңғы жылдарда жоғары үлгерім деңгейін көрсетті. Ал бұл әлеуметтік өндіріс теориясына сәйкес келеді (Бурдьё, 1986). Дегенмен, жоғары мектептердің әлеуметтік капиталындағы айырмашылықтар зерделенбеді, сол себепті, осы зерттеуге сүйене отырып, біз оның әлеуметтік теңсіздіктің азаюы мен артуындағы рөлі жайлы болжам жасай алмаймыз.

Аннотация

Целью данного исследования является изучение различий между учащимися старшей школы для одаренных детей и учащимися 4-летней старшей школы касательно: учебных достижений (средняя оценка в старшей школе, средняя оценка в предыдущие годы обучения и оценка при сдаче государственного экзамена), социального положения (человеческий капитал, который касается уровня образования каждого члена семьи, семейный социальный капитал, который касается семейных отношений и финансового капитала семьи), мотивации при выборе программы обучения (то есть, той степени, в которой учащиеся мотивированы и той степени, в которой выбранная специальность стоит на первом, втором или даже третьем месте), социальный капитал, доступный в школах (касательно качества отношений с другими учащимися в классе и персоналом школы). Для этой цели был проведен количественный анализ. Респондентами были студенты Загребского Университета (429 студентов). Был применен метод t-критерий неравных

отклонений и результат показал, что выпускники старшей школы для одаренных детей, в среднем, имели более образованных родителей, более благоприятное финансовое положение, более высокий уровень семейного социального капитала и более высокую успеваемость в предыдущие годы обучения, что соответствует теории социального воспроизводства (Бурдьё, 1986). Однако различия в социальном капитале высших школ не был изучен, и поэтому, основываясь на данном исследовании мы не можем делать предположения о его роли в уменьшении/увеличении социального неравенства.

Abstract

The aim of this research was to examine differences between students who attended grammar schools and those who attended other 4-year high schools with respect to: educational achievements (average grade in high-school, average grade in the previous year of study, and grade on the state graduation examination), social background (human capital which refers to the level of education of family members, family social capital which refers to the quality of family relationships and financial capital), motivation in selecting the program of study (i.e. the extent to which students were intrinsically motivated and the extent to which the faculty they enrolled was their first, second or even third choice), social capital available in schools (refers to the quality of relationships with other students in the classroom and school employees). For that purpose a quantitative research was employed. Sample includes students of the University of Zagreb (N=429). Welch t-test was applied and the results show that former grammar school students, on average, have more educated parents, better financial situation in the family, a higher level of family social capital and better grade-point average in the previous year of study which is in accordance with the theory of social reproduction (Bourdieu, 1986). However, differences in social capital of high schools were not observed so on the base of this research we cannot make assumptions on its role in reducing/increasing social inequalities.

1. Introduction

Sociological research in the area of education mostly focus on examining the relationship between social background (possession of various types of capital: social, human, financial, cultural, etc.) and educational achievements of individuals. In doing so, researchers mostly follow Bourdieu's (1986) or Coleman's theory (1988). Bourdieu claims that socio-economic status (economic capital and parents' education) is an important determinant of educational success and those students whose parents are of a higher socio-economic status more frequently have higher educational achievements as opposed to their colleagues whose parents are of a lower socio-economic status, which enables socio-cultural reproduction. On the other hand, Coleman claims that social capital (quantity and quality of relationships in which we are involved) can lower the negative influences of low socio-economic status on educational achievement, which contributes to social mobility (Mikiewicz, Torfi, Gudmundsson, Blondal & Korczewska, 2011). Research around the world (e.g. Van de Werfhorst, Sullivan & Cheung, 2003) confirm that mechanisms in the function of socio-cultural reproduction are often observed in transitional periods in education (such as enrolment into college or selection of high school). Research conducted in Croatia yielded similar results. For example, research conducted by Baranović, Jugović & Puzić (2014) showed that individuals of a higher socio-economic status more frequently opt for grammar schools while Doolan (2008) concludes that they more frequently select more prestigious professions and faculties. Contrary to that, mechanisms of social mobility are more frequently present in non-transitional periods of education for instance when differences in educational achievements of individuals of various social profiles are examined while attending the same high school or programme of study. For instance, the research conducted by Rogošić (2016) showed that social capital, more significantly than human capital (family members' levels of education), predicts success during college and is positively related. Accordingly, individuals from families with a low level of human capital can, with the help of social capital (quality family relationships and relationships

within educational institutions), achieve high educational attainment, and have a chance for realizing a higher social position than their parents realize. This research, which is based on Coleman's theory of social mobility and Rogošić (2016) operationalization of various forms of capital, was conducted in order to identify factors that support social mobility, i.e. contribute to social reproduction.

2. Purpose of Research

The aim was to examine differences between students who attended grammar schools and those who attended other 4-year high schools with respect to: educational achievements (average grade in high-school, average grade in the previous year of study, and grade on the state graduation examination¹), social background (human capital which refers to the level of education of family members, family social capital which refers to the quality of family relationships and financial capital), motivation in selecting the program of study (i.e. the extent to which students were intrinsically motivated and the extent to which the faculty they enrolled was their first, second or even third choice), social capital available in schools (refers to the quality of relationships with other students in the classroom and school employees). The following hypotheses is set according to previous research:

1. There are significant differences in student profiles and schools' social capital between former grammar school students and former students of other 4-year high schools. Former grammar school students have higher level of high school social capital, higher level of family social capital, better grades (in school and during the study) and higher socio-economic status.

3. Methodology

Sample and Data Collection

The research sample includes students of eight faculties of the University of Zagreb (N=429). 77.7% of students have completed grammar schools and 22.3% of students completed other high schools. Students voluntarily agreed to participate in the research and data was collected using a questionnaire. The research comprised 25% men and 75% women who were between 22 and 29 years of age, on average 24 years of age.

Operationalisation of Variables and Instruments

Key concepts used in the research (educational achievements, human capital, financial capital, motivation in selecting the program of study) are operationalized² according to Rogošić (2016; 2018). As Rogošić (2018) mentioned, for measuring social capital (available in family and in school), two scales created by Rogošić (2016) were used: (1) *Quality of family relationship scale* and (2) *Quality of relationships in high school scale*. Questions which aimed at testing social capital (of the family and educational institutions) were constructed in the way the participants had to mark the extent to which they agreed with the statements (they were offered answers on a five-point Likert scale). Factor analysis of the mentioned scale (1) resulted in two factors: *Relationship with parents* and *Relationship with other family members* and the factor analysis of scale (2) resulted in two factors: *Relationship with teachers and students* and *Relationship with the school's support staff*.

¹ The state graduation examination is an obligatory final exam which grammar school students take upon completion of their final, fourth year of high school. Students of vocational and art schools take the state graduation examination only if they plan to continue their education at one of the higher education institutions. Based on the results of the state graduation examination, one can objectively and fairly evaluate knowledge of each student and obtain a comparative mark of all students in the Republic of Croatia, which allows for the continuation of education or employment.

² The operationalization of variables is also shown in Table 1

Analysis of Data

Welch t- test was used to examine the existence of significant differences between former grammar school students and those who attended other 4-year high schools. Also, descriptive statistics was calculated for all variables used, separately for each of the sub-samples (former grammar school students and former students of other 4-year high schools) in order to get a detailed insight into the differences in arithmetic means between the mentioned sub-samples.

4. Findings

Table 1 shows the results of the Welch t-test of differences in student profiles and school social capital between former grammar school students and those who attended other 4-year high schools.

Table 1. Welch ANOVA test of differences in student profiles and school social capital between

Former grammar school students and those who attended other 4-year high schools.

Variables	Subsamples	M	SD	Welch t-test			
				df ^y	df ^w	F	p
Average grade in high-school	OSS	4,320	589	1	149,995	945	342
	GSS	4,260	570				
Grade on the state graduation examination	OSS	4,082	595	1	123,019	743	368
	GSS	4,154	647				
Selection of the programme of study (first, second, third choice...)	OSS	1,420	735	1	167,776	843	332
	GSS	1,500	813				
Intrinsic motivation in selecting program of study	OSS	4,380	862	1	151,476	096	760
	GSS	4,410	844				
Grade point average in the previous year of study	OSS	3,730	640	1	176,487	3,340	048
	GSS	3,880	746				
Mother's education	OSS	3,940	1,288	1	204,023	22,839	000
	GSS	4,850	1,728				
Father's education	OSS	4,040	1,406	1	179,723	13,701	000
	GSS	4,750	1,694				
Other family members with a higher education	OSS	550	806	1	133,276	3,081	120
	GSS	420	655				

Monthly expenditure of student	OSS	1531 04	960,257	1	168,293	522	445
	GSS	1618, 32	1065,17 8				
Sum of family monthly income	OSS	2,77	1,051	1	173,411	11,054	000
	GSS	3,22	1,204				
Relationship with school support staff	OSS	2,098	949	1	164,367	669	390
	GSS	2,186	1,041				
Relationship with teachers and students	OSS	3,263	828	1	158,710	4,208	830
	GSS	3,465	856				
Relationship with parents	OSS	3,284	738	1	174,997	3,247	054
	GSS	3,456	843				
Relationship with other family members	OSS	3,076	901	1	151,413	009	925
	GSS	3,086	905				

df^b=degrees of freedom between groups; *df^w*= degrees of freedom within groups

Results show that there are statistically significant differences between former grammar school students and former students of other 4-year high schools at the level of mother's education ($p < 0,001$), at the level of father's education ($p < 0,001$), sum of family's monthly income ($p < 0,001$), quality of relationship with parents ($p \leq 0,01$) and grade-point average in the previous year of study ($p < 0,05$). Grammar school students, on average, have more educated parents, better financial situation in the family, a higher level of family social capital and better grade-point average in the previous year of study.

5. Discussion and Conclusion

In this case, in accordance with Bourdieu's theory, individuals of a higher socio-economic status attend more prestigious schools with more challenging programmes (i.e. grammar schools) and later have better grades in college than their colleagues who attended other schools. Although this research involved students (former grammar school students and students of other 4-year high schools who have successfully continued their education at the tertiary level) the fact is that in Croatia there were 95% grammar school students who have successfully enrolled desired programs of study while between 65 and 73% of students who have completed other 4-year high schools (depending on the programmes completed) successfully enrolled a programme of study (Ristić Dedić & Jokić, 2015). We can conclude that when choosing a high school, socioeconomic status and social capital probably work in the function of social reproduction as individuals of a higher socioeconomic status more frequently enrol the best high schools, which enable successful enrolment into college and high social status in the future. These findings are in the line with the previous research where in transitional periods of education (characterized by enrolment into high school or college) are dominated by mechanisms of social reproduction. Differences in social capital of high schools were not observed. However, both former grammar school students and former students of other vocational high schools evaluated the relationships

with other students and school employees as average, while relationships with school support staff was evaluated below average. Future research should examine the impact of different types of capital on educational success.

References

1. Bourdieu, P. (1986). The Forms Of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (p. 241-258). New York: Greenwood.
2. Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, 94 Supplement: Organizations and institutions: Sociological and economic approaches to the analysis of social structure, 95-120.
3. Mikiewicz, P. , Torfi, J., Gudmundsson, J. G., Blondal, K. S. & Korczewska, D. M. (2011). *Social capital and education: Comparative research between Poland and Iceland, final report*. Wroclaw: University of Lower Silesia.
4. Van de Werfhorst, H.G., A. Sullivan & Cheung (2003). Social class, ability and choice of subject in secondary and tertiary education in Britain. *British Educational Research Journal*, 29(1), 41–62.
5. Baranović, B., Jugović, I. & Puzić, S. (2014). Važnost obiteljskog podrijetla i roda za uspjeh iz matematike i odabir srednje škole. *Revija za socijalnu politiku*, 21(3), 285-307.
6. Doolan, K. (2009). *My Dad Studied Here Too: Social Inequalities and Educational (dis)Advantage in a Croatian Higher Education Setting* (doctoral thesis). Cambridge: Cambridge University.
7. Ristić-Dedić, Z. & Jokić, B. (2015). *Postati student u Hrvatskoj*. Zagreb: Agencija za znanost i visoko obrazovanje
8. Rogošić, S. & Baranović, B. (2016). Social Capital and Educational Achievements: Coleman vs. Bourdieu. *Center for Educational Policy Studies Journal* 6(2), 81-100.
- Rogošić, S. (2016). Socijalni kapital i obrazovna postignuća studenata nastavničkih fakulteta Sveučilista u Zagrebu [Social Capital and Educational Achievements of Students Studying at the Faculties of Teacher Training at the University of Zagreb]. Unpublished doctoral dissertation, University of Zagreb, Croatia.

УДК 37.012.8

НАШИ ПЕРВЫЕ ШАГИ В ИССЛЕДОВАНИИ УРОКА

Садыкова Г.Н., Бакытжанова С.А., Батырова Г.Б.,

Исмагулова Г.В.

НИИ ФМН, г. Уральск

КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: Зерттеу, жоспарлау, үстелдерді орнату әдісі, фокус -топ, сабақты өзіндік талдау, диалогты оқыту, жоғары және төменгі сұрақтар, пікір, рефлексия.

Ключевые слова: Исследование, планирование, метод постановки парт, фокус-группа, самоанализ урока, диалоговое обучение, вопросы высокого и низкого порядка, отзыв, рефлексия.

Keywords: research, planning, method of school desks position, focus group, lesson introspection, dialogue learning, high and low order questions, response, reflexion.

Аннотация

Данная статья посвящена актуальной на современном этапе проблеме: исследованию урока и построению содержательного диалога на уроке. Особое внимание уделено проблеме постановки вопроса и формулированию ответа на уроках математики, русского языка, физкультуры, физики. Приводится обоснование мысли о том, что метод Lesson Study помогает учителю совершенствовать педагогическую практику, через развитие коммуникативных навыков. В качестве ключевого доказательства используются наблюдения фокус- группы, и обратная связь, как от учителя, так и от ученика. В статье обобщён практический опыт учителя математики – волонтера и приведён анализ мнений учителей, исследующих урок.

Аннотация

Бұл мақала қазіргі кезеңдегі өзекті мәселенің мәселенің бірі: сабақты зерттеу және сабақта мағыналы диалогты құруға арналған. Математика, орыс тілі, дене шынықтыру және физика сабақтарында негізінен сұрақ қою және жауапты тұжырымдау мәселелеріне ерекше назар аударылады. Lesson Study әдісі мұғалімге коммуникативтік дағдыларды дамыту арқылы оқыту тәжірибесін жетілдіруге болады деген пікірге негізделген. Дәйекті дәлел ретінде фокус-топтарды бақылау және мұғалім мен оқушының кері байланыстары пайдаланылады. Мақалада математика пәні мұғалімінің практикалық тәжірибесі жинақталған және сабақты зерттеген мұғалімдердің пікірлерінің сараптамалары ұсынылған.

Abstract

This article is devoted to the problem relevant at the present stage: lesson research and creation of substantial dialogue at the lesson. Special attention is paid to the problem of question and answer formulation at the lessons of Mathematics, Russian, Physical Education and Physics. Justification of the thought that Lesson Study method helps teachers to improve their teaching through the development of communicative skills is given. Observations of focus group, feedback from both teachers and students are used as the key proof. Practical experience of Mathematics teacher-volunteer is generalized in the article and analysis of opinions of the teachers investigating a lesson is provided.

1. Введение. Учитель на протяжении всей практики тщательно отбирает новые методики, технологии, стратегии оценивания знаний учащихся и новых

форм проведения уроков для того, чтобы его ученикам было комфортно на уроках, и они могли получить достойное образование. Одним из эффективных подходов анализа и исследования уроков с последующим его улучшением является «Lesson Study».

Lesson Study – это педагогический подход, представляющий собой особую форму исследования в действии на уроках, направленную на совершенствование знаний в области учительской практики. Это цикл, включающий не менее трех уроков, совместно планируемых, преподаваемых, наблюдаемых и анализируемых группой учителей. Используя LS, учителя могут на демократической основе проводить исследование и изучение урока, влиять на качество обучения. При подходе LS можно увидеть ошибки учащихся и учителей, понять, как их избежать и повысить качество преподавания и обучения. [1, с.2]

Согласно П. Дадли методика подхода «Lesson Study» эффективна, поскольку помогает учителям:

- увидеть обучение детей, подтверждающееся более явно в различных проявлениях и деталях, чем это обычно возможно;
- увидеть разницу между тем, что, по мнению учителя, должно происходить во время обучения детей, и тем, что происходит в реальности;
- понять, как планировать обучение, чтобы оно в результате максимально удовлетворяло потребностям учащихся;
- реализовывать подход Lesson Study в рамках профессионального сообщества учителей, приоритетной целью которого является помощь учащимся в обучении и профессиональное обучение членов группы.

На протяжении нескольких лет в нашей школе были созданы микрогруппы, обучение в которых ведут сертифицированные учителя, прошедшие курсы по «Lesson Study» у японского профессора Хироюко Куно. В этом году наша группа работала по теме «Использование «Lesson Study» с целью усовершенствования методики преподавания учителей разных предметов (с фокусом на диалоговое обучение)».

Была определена цель нашей работы: предоставить практическую поддержку учителям по вопросам исследования своей педагогической практики и в построении содержательного диалога на уроке.

Работа фокус - группы строилась по следующим шагам:

1. Обучение учителей приемам и методам подхода Lesson Study.
2. Предоставление слушателям курса конструктивной обратной связи.
3. Способствование и поддержка учителя в применении приёмов диалогового обучения.
4. Подготовка материала для участия и презентации своих педагогических исследований на форуме Time to Shine.

Выбор темы по диалоговому обучению оправдан своей актуальностью. Диалоговая форма обучения является одним из путей совершенствования, как урока, так и методики преподавания самого учителя. Обучая навыку вести диалог, учитель развивает коммуникативные навыки учеников.

При планировании серии уроков мы придерживались следующих немаловажных компонентов урока:

- ✓ совместное составление плана урока.
- ✓ поиск и подбор заданий к уроку.

- ✓ обсуждение урока с детальным рефлексивным самоанализом учителя.
- ✓ обратной связью от ученика «голос ученика».

Для планирования уроков мы собирались вместе, обсуждали каковы цели урока и как можно их достичь. Первый урок, совместно с фокус - группой учитель построил на приёмах диалогового обучения: вопросы - ответы, групповая работа. Во время посещения урока проводилось наблюдение за классом, и особое внимание уделялось трём исследуемым ученикам. При наблюдении урока мы разделились по методам «Lesson Study» и на протяжении всех уроков не просто наблюдали, а проводили мини-исследование урока. После каждого урока проводили обсуждение и анализ урока, каждый из нас делился тем, что увидел в процессе исследования урока.

2. Исследовательская часть. Самоанализ проведенного урока

При планировании урока математики на тему: «Решение прикладных задач на применение теоремы синусов и косинусов» были учтены рекомендации по дальнейшему использованию приёмов диалогового обучения. Решение прикладных задач способствовало развитию творческих навыков учащихся. На каждом этапе урока осуществлялась постановка учебных задач, сочетались разные формы работы на уроке: индивидуальная, групповая, парная. Работа в парах, позволило учащимся работать в диалоге ученик – ученик. В диалоге учитель – ученик корректировались ответы учащихся, тем самым подталкивая их к повышению уровня знаний. Наблюдаемые ученики, стали увереннее задавать вопросы высокого порядка: ученик «В» задал более пяти вопросов, ученик «С» также подтянул свой уровень до трёх вопросов. После серии проведенных уроков с наблюдением фокус группы я пришла к выводу, что диалоговое обучение необходимо, для того чтобы понять, как обучились и чему они обучились учащиеся. Учащийся может быть активен, если осознает цель обучения и его необходимость. Наиболее эффективным методом в последнее время является диалоговое обучение. И важно помнить учителю, что необходимо создавать такую ситуацию на уроке, чтобы ученики по времени говорения занимали первое место. Только тогда учитель добьется большего успеха от учеников. Надо давать ученикам возможность высказывать свое мнение и тем самым вызывать их заинтересованность на уроке. В дальнейшем буду продолжать развивать речь учащихся через диалог.

Отзыв к проведенному третьему уроку в рамках исследования урока «Lesson Study» тренера.

Планирование данного урока также складывалось после обсуждения итога предыдущего урока. На этом уроке учителем было продолжено диалоговое обучение. Учитель настроил учащихся на выполнение большого объёма работы. Учащиеся принимали активное участие в разборе задания домашней работы, в выполнении заданий у доски, самостоятельном выполнении заданий. Работа в группах проходила активно, наблюдался небольшой рабочий шум. При наблюдении за работой учеников «А», «Б», «С», отмечено, что учащиеся работают на уроке очень активно, принимают также активное участие в работе групп, выявляют ошибки товарищей, помогают их устранить. Учащиеся умеют работать в группе, проверяли друг у друга умение применять теоремы, а также умение пользоваться инженерным калькулятором, помогали товарищам

преодолевать трудности в ходе решения заданий. Учитель применяла работу в парах, что способствовало диалоговому обучению учеников. В процессе урока учитель обращала пристальное внимание на корректировку вопросов - ответов учеников, используя карточки для поддержки. При обсуждении урока учитель отметила важность диалогового обучения. В процессе понимания того чему обучились ученики необходимо диалоговое обучение. Ученики «А», «В», «С» с удовольствием задавали вопросы, количество задаваемых вопросов увеличилось на 3 уроке, качество ответов тоже. Нами было отмечено, что ученик «С» задавал вопросов меньше, но эти вопросы были обдуманными, на некоторые из них «С» давал ответы сам. На этом уроке деятельность учеников представляет рост развития диалогового обучения.

Метод Lesson Study позволил по-новому увидеть, проанализировать урок, обратить внимание на моменты, которым не уделяешь большого внимания в процессе урока. Но главное, мы увидели прогресс учеников «А», «Б», «С» в построении диалога.

Рекомендации: Активизировать внимание класса путём исправления и дополнения ответов, связать вопросы с примерами из жизни, давать возможность учащимся задавать вопросы учителю и отвечающему.

3. Выводы. При подведении итогов нашей узкой целенаправленной работы, учитель - волонтер высказал своё мнение: «Исследуя свое преподавание через подход «Lesson Study», я взглянула на свой урок другими глазами, данные рекомендации фокус – группой помогли мне найти тот оптимальный баланс на уроке, который способствовал простому доверительному диалогу с детьми. Мне самой лично понравился метод «постановки парт»: он точно отражал и показал мою деятельность с классом и с каждым учеником в отдельности. Творческая группа поддерживала меня на каждом уроке, я чувствовала рабочую обстановку, направленную на взаимопонимание, взаимоуважение и взаимодействие».

Наша команда учителей, пройдя все этапы, намеченные при планировании исследовательской работы, считает, что в дальнейшем уроки, проведенные учителем «А», были направлены на развитие исследовательских навыков учащихся. В процессе цикла уроков формировались умения учащихся вести диалог, строить исследовательские беседы друг с другом. Использование на уроках диалоговой беседы формирует у учащихся новый тип мышления, которые способствует тому, что учащиеся могут смело принимать решения, делать выводы и самовыражаться. Задачей диалогового обучения является формирование межличностного взаимодействия, представляющего собой близкую к реальной жизни ситуацию (урок, учитель), мешающих им проявить себя на личностном и межличностном уровнях.

В результате работы нашей группы удалось построить серию уроков, смогли исследовать эти уроки, пронаблюдать развитие диалога на уроках.

Использование такого подхода к проведению урока повлияло не только на содержание урока, но и на формирование умений, навыков учащихся. Отмечалось повышение эффективности учебной деятельности, как учителя, так и учащихся, что способствует развитию исследовательских навыков, формирует самостоятельность суждения, содействует диалогу учитель + ученик, поддерживает как учителя, так и ученика, взаимодействует навыку сотрудничества. При формулировании вопросов развиваем критическое

осмысление материала. Обсуждая наши итоги, мы ещё раз убедились в том, что все методы «Lesson Study», использованные при исследовании урока, являются мощным стимулом обучения учителей через сотрудничество, их овладение дает возможность изменения урока, направленных на успешное обучение учеников. Каждый проведенный урок являлся частичкой нашего совместного творчества.

Задача, которую мы поставили: продолжить работу по исследованию урока в следующем учебном году, где попытаемся использовать другие методы и приемы, которые повысили бы самостоятельность суждений и размышлений учащихся, фокус-группа решила объединиться с другими микро-группами и сосредоточить долгосрочные перспективы на реализации подхода Lesson Study.

Литература

1. <http://www.lessonstudy.kz>
2. Lesson Study UK www.lessonstudy.co.uk
3. <http://zkoipk.kz/ru/2016smart1/2465-conf.html>
4. <http://cpi.nis.edu.kz/public/281014/KV2Urus.pdf>
5. Бекова Д М, учитель английского языка Ибраева С Ж, учитель русского языка и литературы Реймер И В, учитель биологии КГУ «СШ № 23». Статья: Lesson Study: как способ совершенствования практики преподавания и обучения.
6. Мадеева Ирина, Насыгазы Болат, Салтыбаева Жанна «ПРЕИМУЩЕСТВА И ТРУДНОСТИ ПРОЕКТОВ ACTION RESEARCH И LESSON STUDY АОО “НАЗАРБАЕВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ШКОЛЫ”» 2016 год conferences.nis.edu.kz/wp-content/uploads/2017/01/NIS-Conference-2017-Madeyeva-Nassygazy.pdf
7. Lesson Study: как способ совершенствования практики преподавания и обучения.
<https://koncept.ru/metodicheskaya-kopilka/obmen-opytom/2163-statya-lesson-study-kak-sposob-sovershenstvovaniya-praktiki-prepodavaniya-i-obucheniya.html>

УДК 371.3

СИНЕРГЕТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ПРАКТИКЕ ФОРМАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ ОБУЧЕНИЯ УЧИТЕЛЕЙ

Сарсенбекова А.А.

Пилотная школа №16, г. Петропавловск
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: синергетика, өзін-өзі ұйымдастыру жүйелері, пайда болған қасиеттер

Ключевые слова: синергетика, самоорганизующиеся подсистемы, эмерджентные свойства

Keywords: synergetic, self-organizing subsystems, emergent properties

Аннотация

Мақала педагогикадағы синергетиканың феноменін зерттеуге арналған. Автор синергетиканың мәнмәтінінде мұғалімдерді оқыту мен зерттеу тәжірибесінде екі тәсілді кіріктіру арқылы қажетті толық негіздеме береді: тұлғаға бағытталған және синергетикалық. Автор «тренер-мұғалім», «тренер-қоғамдастық» сияқты жүйе бөліктері ашық, өзіндік анықтайтын және өзіндік ұйымдастыратын жүйелер тәрізді қарастырылады деген қорытындыға келеді. Оларды қарастыру формативті бағалау тәжірибесіне әсер ететін факторларды анықтауға мүмкіндік береді.

Мақалада синергетикалық үрдістерді зерттеушілер көзқарастарының сараптамалары және олардың білім беру үрдісіне әсерлері берілген.

Ұсынылған мәселе аз зерттелгендіктен жаңашылдығы бар және ары қарай зерттеуді қажет етеді, бірақ мақалада автор тәжірибелік қадамын жасаған - мұғалімдерді формативті бағалауда тренердің педагогикалық тәжірибесіндегі синергетикалық үрдістердің әсерін бақылау сараптамасы. Автор мақаланы жандандыру және өзектілігін көрсетуде өзінің бақылауын рефлексивті журналдағы жазбаларының ашып жеткізе білген.

Қорытындысында автор екі тәсілдің кіріктірілуі бағалау қағидаттарын негіздеу жағдайы ретінде қарастырып, мәселелерді анықтап қана қоймай, сонымен қатар оны жетілдірудегі стратегияларды іздестіру жолдарын береді.

Аннотация

Статья посвящена изучению феномена синергетики в педагогике. В контексте синергетики автором дается полное обоснование необходимости рассмотреть синергетические процессы в практике преподавания и обучения учителей посредством интеграции двух подходов: личностно-ориентированного и синергетического. Автор приходит к выводу, что такие подсистемы как «тренер-учителя», «тренер-сообщество» рассматриваются как открытые, самоопределяющиеся и самоорганизующиеся системы. Рассмотрение их позволит выявить факторы, влияющие на практику формативного оценивания.

В статье приведен анализ взглядов исследователей синергетических процессов и влияния их на образовательные процессы.

Данная проблема малоизучена, что представляет новизну и необходимость дальнейшего изучения, однако в статье автором сделан практический шаг – анализ наблюдения влияния синергетических процессов в педагогической практике тренера на формативное оценивание учителей. Автор подкрепляет свои наблюдения записями из рефлексивного журнала, что делает статью живой и актуальной.

В заключении автор приводит мысль, что интеграция двух подходов выступает как условие обоснования принципов оценивания, обнаружения не только проблем, но и поиска дальнейших стратегий по ее улучшению.

Abstract

The article studies the phenomenon of Synergy in Pedagogy. In the context of Synergy, the author gives a complete justification of the need to consider the synergetic processes in the practice of teaching and teacher education through the integration of the two approaches: student-centered and synergistic. The author concludes that such subsystems as "coach-teacher" and «coach-community" are regarded as open, self-defined and self-organizing systems. Studying the systems will identify factors influencing the practice of formative assessment.

The article gives an analysis of the views of synergetic process researchers and their impact on the educational processes.

This problem is studied a little, that where the novelty and the need for further study is. However, the author made a practical step in the article: analysis of observation of synergetic processes influence in teaching practice on formative evaluation of teachers. The author supports his observations of the reflective journal, making a living and relevant article.

In conclusion, the author gives the idea that the integration of the two approaches stands not only as a condition of justification of the assessment principles, but also to the search for further strategies to improve them.

Новая парадигма казахстанского образования, основанная на гуманистическом, личностно-ориентированном подходе, модифицирует его содержание, позволяя рассмотреть личность как самоорганизующуюся систему [2;2], для изучения которого необходимо рассмотреть синергетические процессы в практике преподавания и обучения учителей. Интеграция педагогики и метанауки синергетики дает новый импульс в тренерской практике обучения учителей, изменяя фокус формирующего оценивания, не как структурного [5;3] его составляющего, а как основу целостности педагогического процесса.

Это стало отправной точкой в моей практике оценивания, поскольку необходимо было собственное понимание практики эксперта, а именно: *логики понимания и логики обучения*. Эти две составляющие ЛП и ЛО, на мой взгляд, и

образуют основу профессиональных умений и качеств, необходимых эффективному эксперту, и развивают профессиональный (деятельностный) интерес, который, в свою очередь, способствует погружению в глубину, а именно:

- что дает в практике эксперта **понимание логики**;
- насколько важно уметь представлять **логику обучения**.

Анализируя современные теории обучения о метапознании, главный тезис которых – как важно научить думать, - я пришла к выводу, что в практике эксперта необходимым станет увидеть развитие профессионального уровня тренера: *от знаний и понимания до практики управления*. Знание и понимание как управлять этими двумя составляющими становится ценным в поддержке развития деятельности тренера.

В контексте синергетики личность тренера, учителя рассматривается как самоопределяющаяся, открытая и самоорганизующаяся система, для которой, по мнению Якушевой [12], характерны эмерджентные (внезапно возникающие) свойства. Именно появление таких внезапных свойств позволяет не только пронаблюдать «рождение» новых факторов, оказывающих влияние на практику формативного оценивания, но и рассмотреть внутренние самоорганизующиеся подсистемы педагогического процесса, такие как: **«тренер-учителя»**, **«тренер-сообщество»**. Рассмотрение необходимо для социально-психологической и педагогической поддержки личностного потенциала, правильной интеграции принципов синергетики и формативного оценивания.

Синергетика как новая область в педагогике рассматривает принципы и закономерности самоорганизации педагогических систем. В современной науке немало трудов, посвященных науке синергетике и изучению синергетических процессов в педагогике. Основателем синергетики, по праву, считается профессор Штутгартского университета Герман Хакен, который в 1973 году на первой конференции по сложным системам представил свой доклад, впоследствии ставший программным, и обозначил новое направление – **синергетика**. [11;406].

Термин «синергетика» происходит от греческого «*synergeia*» - «содружество», «сотрудничество» и акцентирует внимание на согласованности взаимодействия частей при образовании структуры как единого целого [9;456].

Более развернутое определение понятию «синергетика» предлагает Новейший философский словарь: «...современная теория самоорганизации, новое мировидение, связываемое с исследованием феноменов самоорганизации, нелинейности, неравновесности, глобальной эволюции, изучением процессов становления «порядка через хаос» (И. Пригожин), бифуркационных (раздвоение) изменений, необратимости времени, неустойчивости как основополагающей характеристики процессов эволюции» [7;618].

Глазун М.А., Старостенков М.Д [3;47-48] отмечают, что применение законов синергетики к процессу образования дает шанс вывести его из равновесного состояния, так как в настоящее время процесс образования является очень статичным и практически неспособным к эволюционному развитию.

По мнению Бабич И.Н. [1.] использование идей синергетики в педагогике как «методологической парадигмы» позволяет рассматривать следующие составляющие: использование идей синергетики в моделировании и прогнозировании развития образовательной среды гимназии; дидактические

аспекты адаптации идей синергетики в содержании образования; применение идей синергетики к управлению учебно-воспитательным процессом.

Таким образом, изучение синергетических процессов в педагогике позволяет проанализировать *логику понимания и логику обучения* тренеров и учителей, в контексте которых можно проследить как формативное оценивание влияет на качество обучения самоорганизующихся подсистем «*тренер-учителя*», «*учитель-учителя*» и др.

Для более глубокого изучения субъектного опыта и наблюдения за изменениями и влияния этих синергетических процессов на качество оценивания следует использовать личностно-ориентированный подход.

Личностно – ориентированный подход четко представлен в Луриевском подходе [12] современной концепции метапознания, под которым подразумевается то, как мы понимаем оценку и регуляцию собственных познавательных процессов. В своей практике оценивания я опиралась на этот подход, определяя главные его ценности - *использование субъектного опыта тренера (Таблица 1)*. Понимание в целом тесно связано с личным опытом субъекта и осуществляется на базе прошлого опыта, знаний, правил и других знаний (о своих возможностях, факторах понимания и т.п.).

Понимание является основным компонентом процесса учения [10;134]. Это очень важное условие, которым, на мой взгляд, должен вооружиться эксперт. Суть его заключается в том, что полную оценку деятельности тренера как раз и дает актуализация его опыта, она помогает «увидеть» логику понимания и введение нового знания тренером. Поэтому, оценивая практику обучения тренера, я обозначила для себя, **что** я хотела исследовать, и **как** эта теория личностно-ориентированного обучения усиливает качество и доказательство оценки эксперта. Итак, в рамках этого подхода я хотела увидеть личностную идентичность тренера. Это позволяет оценить логику понимания и логику обучения тренера.

Таблица 1
Идентификация тренера

Личностная идентификация тренера X1		Личностная идентификация тренера X2		Мои наблюдения	Выводы и рекомендации
сильные стороны	слабые стороны	сильные стороны	слабые стороны		
с группой установлено взаимопонимание, необходимый контакт	тренер придерживается демократического стиля общения, однако часто принимает либеральный характер (не умеет направить	демократический стиль, плавно переходящий в авторитарный, это помогает регулировать процесс обучения, способствует	не всегда выслушивает до конца мнения учителей в обсуждении, отсюда выводы делает сама	тренеры умеют владеть аудиторией, поддерживают обучение формативной оценкой, однако не всегда ФО дает ориентир	как эксперт я должна учитывать эти сильные и слабые стороны, именно они помогут мне в

	внимание учителей на фокус обучения)	выработке ответственности		на дальнейшее погружение умеют держать аудиторию в нужном фокусе.	практике оценочной деятельности, это может означать, что мне нужно хорошо изучить «западающие» индикаторы, а для тренеров предложить метод. приемы (рефлексивные методики), на одном из занятий тренер использовала их и отметила, что они были полезны для оценивания
--	--------------------------------------	---------------------------	--	---	--

В контексте синергетического подхода появилась необходимость поменять фокус для рассмотрения других самоорганизующихся подсистем: «учитель-тренер», «учитель-учителя» и др. Буданов [3;285-304] отмечает влияние и важность синергетических процессов для последующего развития обучения: новая научная парадигма переносится из состояния равновесия в состояние неустойчивости, умение находить новые пути в условиях неопределенности.

Основные понятия синергетики	Понятия педагогики	Мои наблюдения
-------------------------------------	---------------------------	-----------------------

Самоорганизация	<p>Это процесс или совокупность процессов, происходящих в системе, способствующих поддержанию оптимального функционирования, содействующих самодостраиванию, самовосстановлению и самоизменению данного системного образования</p>	<p>① Взаимотч. М.У. Сложные доброжелат. М. согласует свои действия с группой</p> <p>② Группа активно не пугает дискомфорта, барьеров в обучении.</p>
Состояние неустойчивости и нелинейной среды	<p>Неопределенность и возможность выбора, способность к которому следует считать жизненно важным качеством человека, находящегося в критических ситуациях, аномальных условиях существования и выживания</p>	<p>Тренер предлагает задания, неясно и нечетко выделяя цель Одна мысль, при этом, опережает другую</p> <p>① нечетко дает задания обобщенно, LESSON STAGE</p> <p>② в процессе дополнит-но подх. в группы и еще раз дает задания, что не-ко от них берет от первоначальной версии.</p>
Хаос	<p>Возникновение ситуаций неопределенности, отсутствие единого решения и подхода, проблемная ситуация, неорганизованные и спонтанные устремления обучаемого</p>	<p>Мои выводы. ① ставит задачу, затем его еще и еще раз объясняет при этом добавляется еще и другие действия.</p> <p>② Однако, учителя не знает дискомфорта в этой, отчужденности своего тренера лучше представит еще раз.</p> <p>В практике я использовала прием хаотической мысли, психологический тренинг «ком»</p>
Бифуркация	<p>Альтернативные развилки веера возможностей Критический момент неопределенности будущего развития</p>	<p>Тренер не опирается на три критерия при рефлексии отчетов учителей Отсюда неопределенность будущего развития практики</p>

		<p>Все сводится к обсуждению</p> <p>мои наблюдения не отработаны учителем не отработаны навыки рефлексивной оцен. собственной деятельности.</p> <p>Бурное обсуждение + эмоции ведут к обсуждению доказательств к обсуждению.</p> <p>мои наблюдения с тренером провести беседу по занятию. Предложить наблюдения. Предложить SWOT-анализ собствен. деят.</p> <p>Ресурс предполагает обсуждение.</p> <p>Взаимотч. рефр. отг. Отсутствие критериев сводит взаимное оценивание к обсуждению. Нет обоснования как и зачем я применила эту методику, почему ожидаю какой-то результат моих наблюдений и т.д.</p>
<p>Аттрактор</p>	<p>Относительно устойчивые возможные состояния, на которые выходят процессы эволюции в открытых нелинейных средах; видимо, можно судить о некой предопределенности будущего, т. е. о том, что будущее состояние системы как бы «притягивает, организует, формирует, изменяет» ее настоящее состояние</p>	<p>1) Взаимотч. Му.ч. Сложные доброты, М. согласует свои действия с группой</p> <p>2) Группа активна, не пугает дисконформата, барьеров в обучении.</p>
<p>Флуктуация</p>	<p>Постоянные изменения, колебания и отклонения порождают состояние нестабильности, неравномерности</p>	<p>Тренер вводит учителей в это состояние в ситуацию, когда не придерживаются четких ответов, «готовых рецептов»</p> <p>Работа по ресурсу «Оказание поддержки обучающимся»</p>

Эти наблюдения позволили выделить одну особенность: самоорганизующиеся подсистемы «тренер-учитель,» «учитель-учителя» изменяют друг друга, влияют друг на друга. Так, я отмечаю, что на синергетические процессы надо обратить самое пристальное внимание, потому что они могут повлиять на оценочную деятельность в системной и развивающейся деятельности эксперта. Это может означать одно: синергетические процессы влияют на формативное оценивание практики учителей и тренеров, предоставляя

дальнейшие качественные изменения в ней. В приведенной таблице 2. на основе наблюдения приведен анализ влияния синергетических процессов на формативную оценку практики преподавания тренеров и обучения учителей.

Таким образом, если личностно-ориентированный подход позволил отследить *логику понимания* тренеров, то *синергетический подход* позволил пронаблюдать *логику обучения* тренеров.

Таблицы идентификации тренера и влияния синергетических процессов в педагогической практике тренера в рамках обозначенных подходов стали основой моей практики эксперта и выступили как условие обоснования принципов оценивания, обнаружения не только проблем, но и поиска дальнейших стратегий по ее улучшению.

Литература

1. Бабич И.Н. Синергетический подход в обучении и воспитании в школе в результаты эксперимента. Сайт С. П. Курдюмова, 2013
2. Буданов В.Г. Синергетические стратегии в образовании. Синергетика и образование. М.: РАГС, 1996
3. Буданов В.Г. Трансдисциплинарное образование, технологии и принципы синергетики // Синергетическая парадигма: Многообразие поисков и подходов / Сб. ст. отв. ред. В.И. Аршинов и др. М.: Прогресс-Традиция, 2000. С. 285-304.
4. Глазун М.А., Старостенков М.Д. Синергетика и проблемы обучения студентов иностранному языку. Журнал «Новые технологии в образовательном процессе». № 5. 2006.
5. Кэри, Фольц и Аллан Метапознание. Carey, Foltz Allan, 1983.
6. Михайлова Е. Технология формирующего оценивания как средство обеспечения качества индивидуальных учебных достижений школьников. Автореферат дисс. на соискание ученой степени кандидата педагогических наук, Братск, 2013. С. 23.
7. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. Мн.: Изд. В.М. Скаун, 1998.
8. Руководство для учителя. Третий базовый уровень. Астана, 2012 г. С.143.
9. Словарь иностранных слов. 15-е изд., испр. М.: Рус. яз., 1988. 608 с.
10. Скворцова Ю.В. Метакогнитивные компоненты педагогического мышления Дис. канд. психол. наук: Ярославль, 2005.
11. Хакен Г. Синергетика: пер. с англ. М., 1980.
12. Шимамура А.П., Печенкова Е. В., Беркли, США «Лобные доли и регуляция познавательной активности», «Метапозавательная регуляция по А.Р.Лурию» <http://vprosvet.ru/smi-o-nas/> Центр психологической помощи «Просвет».

УДК 51.7

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ СТРАТЕГИИ ЧТЕНИЯ НА УРОКАХ ХИМИИ

Сахиева А.К.
НИИ ФМН, г. Уральск
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: функционалды сауаттылық, оқылым стратегиялары, химия, зерттеу
Ключевые слова: функциональная грамотность, стратегии чтения, химия, исследование
Keywords: functional literacy, reading strategies, chemistry, research

Аннотация

Мақалада NIS-Program жүзеге асыру барысында оқушылардың функционалды сауаттылығын арттыру мақсатында оқылым стратегияларын қолдану тиімділігі қарастырылады. Қарастырылған сұрақты жоспарлау және жүзеге асыру оқушылардың кілт сөздерді түсіну, мазмұнды болжау және мағыналы концептуалды карталарды құру механизмдер арқылы мәтінді талдау дағдыларын дамытуға бағытталған. Зерттеудің ғылыми- практикалық жаңашылдығы ретінде, мәтінмен жұмыс жасауда функционалды сауаттылықты қалыптастыру үшін педагогикалық әдістерді анықтау болып табылады. Оқылымның бірнеше тиімді стратегиялары арқылы, 9 сынып оқушыларына практикаға бағытталған тапсырмаларын құру және енгізу әрекеттері жұмыстың мағыздылығын айқындады. Сабақтың әр түрлі кезеңдеріне қолданылатын оқылым стратегияларына кәсіби баға беріліп және ғылыми-жаратылыстану бағытындағы оқу үрдісіне кейбір ұсыныстар жасалды. Зерттеуді орындау үшін материалдар жасақталып және нәтижелілігін айқындайтын сынақтар жасалды. Оқушылар арасында өткізілген тест, сауалнамалар және зерттеу барысында жүргізілген рефлексивті жазбалар нәтижелері бойынша оқылымның функционалды сауаттылық критерийлерінде маңызды өзгерістер байқалып, ұзақ мерзімді жоспардың «Атом құрылысы» тарауы бойынша жасақталған тапсырмаларға енгізілген стратегиялардың тиімділігі дәлелденді.

Аннотация

В данной статье рассматривается эффективность использования стратегий чтения для обеспечения функциональной грамотности учащихся в рамках реализации NIS-Program. Планирование и осуществление рассматриваемого вопроса направлено на развитие умений анализировать текст через такие механизмы, как понимание ключевых идей текста, предугадывание содержания и соединение смысловых концептуальных схем. Научно-практической новизной исследования, является определение педагогических подходов для формирования функциональной грамотности при работе текстами. Значимость данной работы заключается в разработке и внедрении практико-ориентированных заданий для учащихся 9 классов через ряд эффективных стратегий чтения. Дана профессиональная оценка стратегиям чтения применяемым на разных этапах урока и приведены некоторые рекомендации к учебным занятиям естественнонаучного профиля. Для осуществления данного исследования были разработаны материалы и тесты для оценки результативности исследования. По результатам тестов и опросов среди учащихся, а также рефлексивных записей в течении реализации исследования, были отмечены значимые изменения по критериям сформированности функциональной грамотности чтения и подтверждена эффективность стратегий для разработанных заданий по разделу долгосрочного плана «Строение атома».

Abstract

This article examines the effectiveness of the use of reading strategies to ensure the functional literacy of students in the framework of an NIS-Program. The planning and implementation of the issue is aimed at developing skills to analyze the text through speech mechanisms such as understanding key ideas of the text, predicting the content and connecting conceptual schema. The scientific and practical novelty of the study is defining of pedagogical approaches for the formation of functional literacy while working with texts. The importance of this work lies in the development and implementation of practice-oriented tasks for the 9th grade students through a series of effective reading strategies. The professional evaluation was given to the reading strategies applied at different stages of the lesson and some recommendations are given for science-oriented subject sessions. For the implementation of this study, materials and tests were

developed to evaluate the effectiveness of the study. According to the results of tests and interviews among students, as well as reflective records during the implementation of the study, significant changes were noticed in the criteria for the formation of functional reading literacy and effectiveness of strategies for the developed tasks on the long-term plan unit "The structure of the atom" was confirmed.

Расширение информационного пространства, интернационализация рынка труда и требования к рабочим метам повысили важность функциональной грамотности. Одним из стратегических задач школ NIS является создание обучающей среды, способствующей формированию функционально грамотных учащихся[1;3]. Развитию компетентностей предшествуют навыки функциональной грамотности, которые включают в себя: способность человека грамотно взаимодействовать с внешним миром, умения использовать информацию и целенаправленно управлять своей деятельностью. Функциональная грамотность является базовым уровнем для формирования навыков чтения и письма, а грамотность чтения- это чтение с целью поиска информации для решения конкретной задачи или выполнения определенного задания [2;3].

Проблема формирования функциональной грамотности чтения на уроках химии является актуальной необходимостью подготовки грамотных учащихся, способных самостоятельно работать с информацией и использовать ее для достижения поставленных целей. Предпосылками к возникновению проблемы формирования грамотности чтения, были результаты итоговых оцениваний, которые показали что часто учащиеся 10 классов не показывают глубокое понимание химических закономерностей и понятий. Это связано с тем, что учащиеся недостаточно внимательно читают вопросы. и не могут отвечать на вопросы, требующие понимания и анализаинтерпретации теоретического материала. В ходе обсуждений учащиеся в подавляющем большинстве ответили, что не понимают суть и не знают как ответить на сложные вопросы. Одной из причин данных результатов может быть то, что в классно-урочной системе центральную роль занимал учитель, как источник разъяснения новой информации, а учащиеся будучи зависимы от учителя не использовали свой мыслительный потенциал на уроках.

Ученые университета штата Иллинойс Ч. Тимоти и С. Шанахан изучали функциональную грамотность чтения подростков в трех предметных направлениях: химия, история и математика [3;40]. Ученые выяснили, что содержание текстов по химии имеют высокую степень лексической нагрузки и требуют работы над терминологией для более глубокого усвоения материала. Кроме этого очевидно, что учащийся владеющий навыками осмысленного чтения текстов должен владеть навыками целеполагания, планирования, декодирования и обработки информации. Другой ученый в области изучения стратегий чтения Б. Абрастер [4;246] описывает такие необходимые навыки чтения рефлексивного характера, как оценка важности информации, вывод результатов и обобщение. По мнению Б.Клигера [5;12], быть ученым означает грамотное умение находить решение через аналитическое чтение. В связи с этим возникла необходимость более тщательного теоретического и практического изучения методических подходов в применении стратегий чтения на уроках химии.

В центре данного исследования- стратегии, используемые до, в течении и в конце чтения учебных текстов. Вопрос исследования звучал как: какие стратегии

чтения будут эффективны в формировании функциональной грамотности на уроке химии? Целью было обозначено оснащение учащихся 9 класса стратегиями чтения, которые помогут им развивать навыки понимания и осмысления содержания текстового материала. Кроме того, исследование было направлено на содействие исследований в области естественно- научной грамотности и предоставления данных об эффективности выбранных стратегий в рамках изучения целей по разделу «Строение атома» NIS-Program 9 класса.

Ранее проводившиеся исследования расширяли понятие грамотности чтения, вводя такие важные признаки, как «способность понимать требуемые обществом языковые формы выражения». Эти признаки выводили за рамки буквального понимания процесса чтения и ставили перед исследователями новые задачи [6;1]. Г. А. Рудик [7;263] указывает, что функциональная грамотность – это способность использовать навыки чтения и письма в условиях взаимодействия с социумом, то есть это тот уровень грамотности, который делает возможным полноценную деятельность индивида в социальном окружении. Если в ранние времена функциональная грамотность подразумевала овладение базовыми навыками чтения и письма для решения бытовых проблем, то на сегодняшнем этапе термин определяет меру овладения умениями и навыками для уверенной деятельности в обществе и профессионального роста.

Содержание текстов химии особенно трудны для самостоятельного чтения и понимания из-за мультимодального представления информации. М. Макгриден [8;229] объясняет, что предварительная и последующая работа с текстом способствует к более осмысленному чтению и пониманию материала.

Иногда в старшей школе учителя технических предметов не всегда уделяют достаточное внимание отработке навыков функционального чтения, считая что они уже усвоены в начальной школе. Тем не менее, систематическое закрепление навыков осмысленного чтения способствует развитию самостоятельности в обучении, что ведет к успешной работе с более емкой информацией в дальнейшей образовательной траектории развития обучаемого.

Целью любого исследования в действии на базе школы, является модернизация, переосмысление практики, посредством непрерывного выявления проблемы, сбора данных, их анализа и практических действий. Рассматриваемое исследование проводилось согласно этапам Стрингера [9;84-132], включающие: обзор (look), осмысление (think) и действие (act). На первом этапе были собраны данные о текущей ситуации через опрос, далее разработаны материалы к урокам, и на заключительном этапе осуществлен план и обработаны результаты исследования.

Теоретической базой исследования в практике была модель И.Ф. Герберта [10;1]. Немецкий философ и педагог большое внимание уделял познавательному развитию учащихся и создал единую для всех предметов дидактическую систему, где обучение строится через переход от описания наблюдений к аналитическому обучению по средством разъяснений и обобщений. Данная система состоит из пяти ступеней: ясность/подготовка, ассоциация (презентация), система (обобщение) и метод (применение). Первый этап включает в себя подготовку к изложению материала, второй- мобилизацию памяти и мышления, следующий- обобщение и систематизацию, четвертый - выполнение различных задач. На основе данной системы были созданы краткосрочные планы и учебные материалы

для уроков по разделу «Строение атома» для оценки эффективности применения некоторых приемов и стратегий.

Этапы развития данного исследования были согласованы с руководителями школы и родителями учащихся согласно этическому кодексу проведения исследований АОО «Назарбаев интеллектуальные школы» [11;3]. В исследовании участвовали 24 учащихся двух классов классов (экспериментальная и контрольная группа) с одинаковым уровнем предметных знаний и умений. Материалы к урокам были разработаны на основе рекомендованных ресурсов NIS-Program, а смысловая структура текстов включала критерии информативности, познавательности, последовательности изложения и лингвистической нагрузки с учетом возраста участников. Учащиеся были вовлечены в три этапа работы над текстом через приемы прогнозирования, маркировки тестов, анализ в группах и графическое обобщение.

Целью предтекстовых стратегий является постановка целей, актуализация знаний, установка к чтению через антиципацию- представление явления в сознании до их восприятия в реальности. К тексту «Движение электронов в атоме» были предложены вопросы, в ходе обсуждения которых учащиеся определили необходимость в получении новых знаний, а в таблице «Знал, знаю, хочу узнать» соотносили знакомое и новое, что помогло определить познавательные интересы учащихся. Несмотря на то, что образование ковалентной и ионной связей изучается впервые, учащиеся по выделенным словам и рисункам прогнозировали о том, как могут возникать связи между частицами. Стимуляция интереса к теме «Кристаллические решетки веществ» выполнялась при работе с истинными и ложными утверждениями. Таким образом, этап подготовки по Герберту состоял из внедрение набора приемов предчтения к дальнейшему осознанному чтению и пересмотру понимания темы и создания ситуации необходимости более детального чтения текста.

На этапе презентации, стратегии во время чтения необходимы для установления связей в сознании учащихся между понятиями и процессами через понимание прочитанного. Раздел «Строение атома» включает в себя сложные вопросы об строении веществ, поэтому были применены поэтапные приемы в виде приемов «Инсерт» и «Взаимное чтение», позволяющие плавно и непринужденно усвоить предметное содержание. Если первый прием представляет собой маркировку теста для дальнейшего анализа, то «Взаимное чтение» это деятельность в виде диалога в группах для детального смыслового чтения текстов.

Вопросы и задания на этапе обобщения были нацелены на обсуждение, расширение и интерпретацию прочитанного материала. Учащиеся разработали свое видение о причинно- следственных отношений между типами связей и их свойствами через концептуальные карты [12;1] и обобщили главные идеи в графической форме [13;107].

На начальном и конечном этапе исследования были реализована диагностика формирования функциональной грамотности через тесты, опросы и интервью. В качестве критерий оценки выступали мотивационный, когнитивный и оценочный компоненты, а также определен допустимый и оптимальный уровни сформированности функциональной грамотности.

Мотивационный компонент характеризуется как мотивация и проявление эмоционального интереса к чтению. Результаты опроса показали отсутствие существенной разницы в ответах учащихся, с разницей в 4 % в пользу экспериментальной групп. В качестве определителя уровня когнитивной компетенции был предметный тест, первая часть проверяла стандартные знания, умения и навыки, вторая – умения анализировать данные и заключительное – высказывание суждений на основе прочитанного. Сравнительный анализ итогов предварительного и итогового тестов показал улучшение на 3,2 и 16 % в контрольной и экспериментальной группах. Допустимый и оптимальные уровни сформированности функциональной грамотности были определены через соотношение итогов тестов к шкале процентного содержания баллов суммативного оценивания, по модели критериального оценивания [14;24]. Число учащихся, показавших оптимальный уровень в экспериментальном классе, выросло на 25 %, в другом остался неизменным (8,3%). Проверка работ показала, что учащиеся смогли нарисовать диаграммы «точек и крестов» для ковалентных соединений и установить соответствие, но допускали ошибки при интерпретации таблиц о физических свойствах и диаграмм кристаллических строений веществ. Итоги интервью учащихся для оценочного компонента, показали неоднозначные результаты. Из всего числа участников 80% указали, что задание «Взаимное чтение» было увлекательным, так как они изучали каждую деталь и обсуждали. Больше половины указали, что маркировка текста помогла им быстро найти ответы в вопросах и обобщить текст. Однако приемы прогнозирования, обобщения в виде концептуальных карт показались учащимся сложными и непонятными. На вопрос о самостоятельной работе по анализу текстов, трое ответили «да», остальные ответили «в зависимости от сложности темы», что указывает на необходимость применения приемов поддержки в обучении учащихся через работу над текстом.

Наряду с положительной тенденцией в экспериментальной группе по итогам предметных тестов, можно говорить о частичном решении проблемы улучшения навыков анализа и необходимости поиска дополнительных стратегий по работе с текстами.

Исследование позволило определить дальнейшие направления в изучении данного вопроса. Одним из них является изучение приемов поэтапного формирования навыков работы с не сплошными текстами в 7-9 классах, что будет способствовать более легкому освоению сложного содержания старшей школы. Вторым вопросом исследования может быть влияние навыков чтения на профессиональную ориентацию и учебные достижения учащихся в старшем звене, а результаты исследования будут являться отправной точкой для внедрения изменений в собственную практику учителей среднего звена.

Очевидно, что исследование внесло изменения в практику собственного преподавания в виде применения точных инструкций для концептуальных карт, систематическая работа по анализу несплошных текстов и создание атмосферы взаимообучения и саморегуляции в обучении.

В качестве помощи учителям химии в целях совершенствования процесса формирования функциональной грамотности данное исследование рекомендует:

развивать умения учащихся работать с информацией целенаправленно используя стратегии чтения на трех этапах урока;

внедрять в практику разнообразных приемов («Взаимное чтение», «Инсерт», концептуальные карты), предусматривающие развитие сообразительности, нестандартность мышления и критическую оценку информации;

применение заданий практического характера, для понимания значимости прочитанного в жизненных ситуациях.

Основным выводом исследования является необходимость методической работы по внедрению стратегий чтения в обучение, так как понятие функциональной грамотности лежит в основе всей деятельности человека как в период его обучения в школе, так и в будущем.

Литература

1. Стратегия развития АОО «Назарбаев интеллектуальные школы» до 2020 г. / Утверждена решением Высшего Попечительского совета от 18 апреля 2013 года/. С.3.
2. Логвина И., Рождественская Л. // Книга для учителя. II-III степень обучения. 2012. С. 3-6.
3. Shanahan, T., & Shanahan, C. (2008). Teaching disciplinary literacy to adolescents: Rethinking content-area literacy. *Harvard Educational Review*, 78(1), 2008. С .40.
4. Armbruster B.B. Science and reading *The Reading Teacher*. 46, 1993. С 346.
5. Clingar A.F. Process utilized by high school students reading scientific text// Doctoral dissertation. UMI No. 3623811, 2014. С .12.
6. Ковалева Г.С., Красновский Э.А. Новый взгляд на грамотность. //Русский язык издательский дом “Первое сентября” <http://rus.1september.ru/article.php?ID=200501401> (15.06.18).
7. Рудик А. А. Жайтапова С. Г. Функциональная грамотность – императив времени. Стог,2014. С.263.

УДК 372.8

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ЧЕРЕЗ ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТРУД

Сейтмолдинов Д.Н.

ЦОП АОО «НИШ», г. Астана
КАЗАХСТАН

Жолдасбекова С.А.

ЮКГУ им. М. Ауезова, г. Шымкент
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: көркем еңбек, оқу пәні, көркемдік білім, пән мазмұнын жаңарту.

Ключевые слова: художественный труд, учебный предмет, художественное образование, обновление предметного содержания.

Keywords: artwork, academic subject, art education, updating of subject content.

Аннотация

Мақалада STEM және STEAM моделі арқылы Қазақстан мектептеріндегі білім беру мазмұнын жаңарту жағдайындағы «Көркем еңбек» пәнінің мазмұндық аспектілері қарастырылады. Оның жас ұрпаққа эстетикалық тәрбие жүйесіндегі ролі негізделді. Пәннің артықшылығы мен кемшіліктеріне салыстырмалы талдау берілді. «Көркем еңбек» пәні арқылы «көркемдік» білім беру мүмкіндіктері анықталды. Пәндерді оқытуды жетілдіру бойынша алдын-ала болжамдар жасалды. «Көркем еңбек» пәнін оқыту үдерісі оқушылар мен мұғалімдерге стандарттық оқу жоспарында белгіленген техника немесе технологиялар шеңберінде жұмыс объектісін таңдау еркіндігін беріп, саралау мен индивидуализациялау қағидаттарына негізделді. Ол шығармашылық өнімнің өмірлік белсенділігінің бүкіл циклін меңгеру арқылы – идеяның пайда болуынан бастап оның жүзеге асырылуына дейін оқушылардың ғылыми-зерттеу дағдылары мен эксперименталды әрекеттерін дамытуды көздейді.

Аннотация

Рассматриваются содержательные аспекты предмета «Художественный труд» в контексте обновления содержания школьного образования в Казахстане по моделям STEM и STEAM. Обосновывается его роль в системе эстетического воспитания подрастающего поколения. Анализируются его плюсы и минусы, возможности художественного образования через предмет «художественный труд». Делается прогнозы по совершенствованию предметного обучения. Процесс обучения предмету «Художественный труд» строится на принципах дифференциации и индивидуализации, предоставления учащимся и педагогам свободы выбора объекта труда в рамках заложенных в типовом учебном плане техник или технологий. Предусматривает возможность развития исследовательских навыков и экспериментальной деятельности учащихся в процессе освоения всего цикла жизнедеятельности художественного продукта - от появления идеи до претворения её в жизнь.

Abstract

The content aspects of the subject "Art work" are examined in the context of updating the content of school education in Kazakhstan by STEM and STEAM models. He substantiates his role in the system of aesthetic education of the younger generation. Analyzed are its pros and cons; b the possibility of "artistic" education through artistic work. "Predictions are being made to improve subject teaching. The process of teaching the subject "Artistic work" is based on the principles of differentiation and initialization, giving students and teachers the freedom to choose the object of work within the framework of the techniques or technologies laid down in the standard curriculum. It provides for the development of research skills and experimental activities of students in the process of mastering the entire cycle of life activity of an artistic product - from the appearance of an idea to its implementation.

Вхождение Казахстана в международное образовательное пространство, научно-технические и социально-экономические преобразования, изменение ценностных ориентаций потребовали обновления содержания художественного образования в школе в перспективе интеллектуальной инвестиции в будущее.

Особенность завтрашнего дня в том, что именно конкурентоспособность человека становится фактором успеха нации. Поэтому любому казахстанцу необходимо обладать набором качеств, достойных XXI века. И среди безусловных предпосылок этого выступают такие факторы, как компьютерная грамотность, знание иностранных языков, культурная открытость [1], которые сегодня являются органичными составляющими художественного образования.

Обновление содержания школьного образования в Казахстане согласно международным требованиям осуществляется в настоящее время по моделям STEM (*Science+Technology+Engineering+Mathematics*) – через совершенствование обучения по предметам естественно-математического цикла и STEAM (*STEM+Arts*) – через обучение по гуманитарным предметам - языкам, литературе, визуальному и музыкальному искусству и т.д.

Подчеркнём, STEM в рамках обновления содержания сегодня используется при определении методологии в области образования и выборе

учебного плана в школах с целью повышения конкурентоспособности в области развития науки и технологий. STEM-образование ориентировано на развитие рабочей силы, интересов национальной безопасности и иммиграционной политики. Составляющими STEMTEC стали наука, технологии, инженерия и математика, начало которым в педагогическом образовании положено в университете штата Массачусетс в Амхерсте, который был основан в 1998 году. [2].

Смысл обновления содержания образования состоит в том, что выпускники школы, обучающиеся по моделям STEM и STEAM, усваивают не только предметные знания, но приобретают навыки добывания новых знаний и развивают умения переносить их в практическую деятельность для решения тех или иных проблем. В процессе реализации названных образовательных моделей у учащихся появляется необходимость в овладении такими навыками, которые в перспективе позволят им анализировать и оценивать информацию, любую ситуацию, идеи. Становятся личностно значимыми такие качества как инициативность, любознательность, готовность к изменениям, коммуникабельность. Развиваются креативное и критическое мышления, навыки коммуникации и сотрудничества. Формируется гармонически развитая личность.

Обновление содержания основного среднего образования по модели (STEM+Arts) вызвало к жизни появление в типовом учебном плане образовательной области «Технология и искусство», в состав которой органично входят учебные предметы «Музыка» и «Художественный труд». Оба предмета в соответствии с государственным общеобязательным стандартом поэтапно вводятся в систему школьного образования с 1 сентября 2017 года.

Говоря об обновлении содержания, остановимся на содержательных аспектах предмета «Художественный труд». Данный предмет интегрирует в себе содержание двух учебных предметов – «Изобразительное искусство» и «Технология», учитывает новейшие достижения в развитии техник и технологий обработки различных материалов: пищевых продуктов, конструкционных и текстильных материалов и др., ориентирует на расширение спектра интересов учащихся.

Содержание предмета «Художественный труд» включает пять сквозных образовательных линий:

- 1) визуальное искусство;
- 2) декоративно-прикладное творчество;
- 3) дизайн и технология;
- 4) культура дома;
- 5) культура питания [3].

Ожидаемые результаты по освоению каждой образовательной линии в образовательной программе представлены в виде системы целей обучения, которые служат основой для овладения предметным содержанием.

Приведём примеры построения обучения на принципах дифференциации и индивидуализации. Так, изучение лоскутной мозаики, предусмотренное мобильной программой «Художественный труд» в 5 классе в разделе «Дизайн и технология», охватывает широкий диапазон различных лоскутных техник: пэчворк, квилт, курак и др. Из их многообразия учащиеся имеют право свободного выбора объектов труда и художественной техники. Могут

самостоятельно разработать их дизайн без указания учителя, пользуясь лишь авторитетными источниками информации, ненавязчиво им рекомендованными.

Или, например, предусмотренный образовательной программой процесс создания костюма на куклу (или мини-манекен) позволяет изучить процессы проектирования и создания изделия, минуя при этом процессы примерки на фигуре, сокращая затраты времени и материалов. Учитывая возрастные особенности учащихся 5-х классов, предполагается, что ознакомление с процессом моделирования позволит учащимся получить представление о целостном процессе создания одежды и посылно участвовать в нем в игровой форме.

Упрощенный подход к обучению и изготовлению плечевых изделий на основе цельнокроеного рукава в 7 классе в разделе «Дизайн и технология» способствуют уменьшению количества примерок, хорошей посадке швейного изделия на фигуре подростка в период физиологических изменений. Школьницы научатся приемам преобразования (трансформации), модификации и переделки одежды, усвоят терминологические понятия «одежда», «костюм», «аксессуары», «бижутерия», «культура одежды», научатся способам декорирования и переделки швейных изделий, ознакомятся с нетрадиционными способами ношения одежды.

От класса к классу учащиеся научатся изготовлению одежды в этно-стиле (головной убор, жилет), приемам народного кроя.

Инновационным подходом в освоении содержания программы «Художественный труд» является предоставление возможности учащимся 9 класса изготовления модной, современной одежды, простой в крое и изготовлении, с сокращением количества примерок.

Образовательная программа «Художественный труд», построенная на гендерном подходе в содержательном аспекте варианта для мальчиков. предусматривает объекты труда различного назначения, различной степени технологической сложности и направленности. Примером тому служат ударно-шумовые музыкальные инструменты в 5 классе, модели транспортных средств в 6 классе, макеты архитектурных объектов в 9 классе, которые по желанию учащихся можно дополнить элементами ландшафтного дизайна.

Весьма полезными и увлекательными видами работ для мальчиков станут разработка роботов из модульных деталей из различных материалов, монтажные работы по их сборке. А также экспериментирование по созданию подвижных частей робота. Воспитанию интереса к национальному прикладному искусству будет способствовать изготовление предметов быта (торсык, дастархан, мини-кебеже, ожау, посуда из дерева и т.п.), развитию конструкторского мышления детей поможет разработка настольных игр.

Совершенно очевидно, спектр заложенных в программе предмета «Художественный труд» объектов труда как для девочек, так и для мальчиков разнообразен, подобран по нарастающей степени сложности и преемственности различных видов работ. Объекты труда планированы в соответствии с линейно-концентрическим принципом. Их изготовление предполагает использование имеющейся в школах материально-технической базы, если на данный момент нет возможности её модернизации.

Вместе с тем нами выделены соответствующие плюсы и минусы предмета «Художественный труд» (таблица 1).

Таблица 1

Плюсы и минусы предмета «Художественный труд»

Плюсы	Минусы
<p>1. Интегрированное содержание, обеспечивающее решение задач не только предметного характера, но и личностное развитие учащихся</p> <p>2. Направленность на формирование: -художественно-технологических знаний, умений и навыков в различных видах творческой деятельности; -образного мышления, пространственного воображения, художественных, проектных, конструкторских способностей</p> <p>3. Индивидуализация и дифференциация обучения</p> <p>4. Разнообразие видов художественно-творческой деятельности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>изобразительные</i> – живопись, графика, скульптура; • <i>конструктивные</i> – архитектура, дизайн; • <i>декоративные</i> – разные виды декоративно прикладного искусства; • презентации; • экскурсии; • мастер-классы. <p>5. В процессе выполнения учащимися различных видов деятельности осуществляется:</p> <ul style="list-style-type: none"> • освоение базовых знаний по видам, жанрам и направлениям искусства; • развитие навыков: -исследования в области искусства и технологий; -творческого мышления в процессе решения предметных задач; -преобразования материалов, применения инструментов и технологий; -проектирования объектов, моделирования и экспериментирования; презентации, обсуждения и защиты творческих работ; -арт - менеджмента; применение полученного опыта в жизненных ситуациях 	<p>1. Недостаточный объём часов на изучение предмета</p> <p>2. Необеспеченность квалифицированным кадровым педагогическим составом</p> <p>3. Слабая подготовка и переподготовка специалистов по сквозным образовательным линиям предмета «Художественный труд»</p> <p>4. Коммерциализация художественных учреждений дополнительного образования</p> <p>5. Обучение в художественных учреждениях дополнительного образования доступно не всем детям, особенно из сельской местности</p> <p>6. Недостаточное финансирование учебно-материальной базы и материальное стимулирование педагогических кадров</p>

Из анализа таблицы 1 видно, что плюсов к изучению учебного предмета «Художественный труд» значительно больше, чем минусов, которые так или иначе могут быть разрешимы. Следовательно, предмет «Художественный труд» имеет право на существование в современной школе. Он занимает свою нишу в художественном образовании современных школьников. И, безусловно, служит достойной заменой традиционным предметам «Технология» и «Искусство», лучшие достижения которых сохранены и интегрированы в названном новом предмете эстетического цикла. Содержательная наполненность предмета «Художественный труд» связана с преобразующей, творческой, социально мотивированной деятельностью учащихся, направленной на создание конкретного продукта, гармонично сочетающего в себе функциональные и эстетические свойства (единство пользы и красоты).

Литература

1. STEM-образование. - <https://www.robo.house/ru/stem-osvita-copy> (15.07.2018г.)
- 2 Н.А. Назарбаев. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания. -<http://kzmet.gov.kz/ru/pages/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya> (14.07.2018г.)
3. Типовая учебная программа по предмету «Художественный труд» для 1-4 классов уровня начального образования. Астана, 2016 г.

ӘОЖ: 37.013.2:82(574)

АБАЙ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ӘЛЕМІНДЕ

Смагулова Р.А., Көпбосынов Б.К.

Шымкент қаласындағы физика-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: Абай шығармашылығы, қазақ халқының өмірі мен мәдениеті, өнері мен тарихы, философиялық тұнық ойлар, жаңаша білім беру, өскелең ұрпақ, ішкі рухани сезім, сабақта оқып-үйрету, сабақтастық, пәнаралық байланыс.

Ключевые слова: творчество Абая, жизнь и культура казахского народа, искусство и история, философские идеи, новое образование, грядущее поколение, внутреннее духовное чувство, преподавание на уроках, непрерывность, межпредметная связь.

Keywords: Abay's creativity, life and culture of the Kazakh people, art and history, philosophical ideas, new education, future generation, inner spiritual feeling, teaching in the classroom, continuity, interdisciplinary link.

Аннотация

Абай шығармашылығы уақыт озған сайын дәуір талабына сай әр қырынан өсіп, өркендеп отыратын асыл мұра болып, ұрпақтар санасынан ерекше орын алады. Адамды сүйіп, адамды құрметтеуге үндеген кеменгер ақын поэзиясының түпкі негізі – адам, толық адам. Бұл баяндамада жаңаша білім берудің, қазақ тілі мен әдебиеті пәнін жаңаша оқытудың әдіс-тәсілдері мен оның нәтижелері туралы, білім берудің соңғы жылдардағы үрдістеріне сай Абай шығармаларын кез келген сабақта пайдалану мүмкіндігі мол екені баяндалған. Ұстаздар өздерінің ұзақ жылғы жеке іс-тәжірибелері мен содан түйген ой-пікірлерін ортаға салған. Мұғалімдердің жұмысы өмір бойы жаңа ізденістер мен талаптардан тұратынын дәлелдеуге тырысқан.

Аннотация

Творчество Абая – огромное литературное наследие и играет важную в формировании личности. Человек – главная тема в поэзии Абая, через которую великий поэт призывает к любви и уважению. В статье освещены значительные произведения работы Абая, которые можно использовать на любом уроке в соответствии с требованиями современного образования, новые подходы к преподаванию казахского языка и литературы. Также в этой статье учителя делятся своими многолетними опытами, личными переживаниями и идеями. Педагоги пытались показать, что работа учителя постоянно совершенствуется и педагог находится в поиске инновационных методов обучения, не забывая при этом о жизненных ценностях и приоритетах в воспитании через образование.

Abstract

Abay's Art is the huge literary heritage and plays an important role in the formation of personality. The person is the main subject in Abay's poetry, the great poet using this figure invites to love and respect. Prominent pieces of Abay's work, which can be used at any lesson according to requirements of modern education, new approaches to teaching Kazakh and literature, are covered in this article. The teachers share the long-term personal experience and their ideas in the article as well. The teachers tried to show that the work of the teacher is constantly improved and the teacher is always in search of innovation methods of teaching, and at the same time keeping main life values and priorities in education in mind.

Абай шығармашылығы уақыт озған сайын дәуір талабына сай әр қырынан өсіп, өркендеп отыратын асыл мұра болып, ұрпақтар санасынан ерекше орын алады. Адамды сүйіп, адамды құрметтеуге үндеген кемеңгер ақын поэзиясының түпкі негізі – адам, толық адам.

Назарбаев Зияткерлік мектептерінің Кіріктірілген Білім беру бағдарламасына сәйкес Абай шығармаларын кез келген сабақта пайдалану мүмкіндігі мол. Өйткені Абай шығармаларының тақырыбы әр алуан және құнды. Сабақты Абай өлеңдерімен ұштастыра жүргізу, оның шығармаларының құндылығын, өміршендігін айқындай түседі.

Ақынның данышпандығы сонша, табиғатпен терең араласып, оны құшағына тұтас қамтып алған сияқты. Сөйтіп, бізді табиғатпен барынша байланыстырады. Ол өзін қоршаған күйін, жанды бояуын, іңкәр сәттерін күшті ақындық шеберлікпен көз алдыға әкеледі. Сонымен қоса, Абай табиғат пен туған халқының әлеуметтік жағдайын бірге бейнелейді. Оның сыни көзқарасы «Қыс», «Қараша, желтоқсан мен сол бір екі ай» өлеңдерінде үстем тап өкілдерінің қаталдығын, дүниеқорлығын, сарандығын осы мезгілдердің суықтығымен, бет қарытар аязымен қатар көркем аша білген.

Оқушылар «Дүние бір қалыпта тұрмайтынын, адамның қуаты, ғұмыры бір қалыпта тұрмайтынын», яғни бұл жалған дүниенің мәңгілік еместігін, уақытты дұрыс пайдалану керектігін ақынның барлық мұраларынан айқын аңғара алады. Олар Абайды оқу арқылы өздерін рухани күш, ақыл-парасатпен толықтырады.

Менің өмір бойғы ұстаздық мақсат-міндетім – Абай Құнанбайұлы өлеңдері мен әндерінің шығу тарихын «Абай жолындағы» ақын өмірімен байланыстыра отырып зерттеу және оның ішкі сезімінен туған әр туындысының үлкен тарих екенін шәкірттеріміздің санасына сіңдіру. Абай өлеңдері мен әндерінің шығу тарихынан мәлімет беру арқылы «Абай жолы» эпопеясының мазмұнын меңгерту, Абайдың ұлылығын, даналығын, сазгерлігін зерттеуге ынталандыру, оның шығармалары арқылы өскелең ұрпақ бойында адамгершілік, адалдық, білімге құштарлық, еңбекқорлық сияқты ішкі рухани сезімдерін қалыптастыру болатын.

11-сыныпта әдебиет пәнін оқыту барысында «Абай жолы» эпопеясындағы Абай өлеңдері мен әндерінің шығу тарихына оқушылар үлкен қызығушылық

танытты. Олар әуелі Абайды ән шығаруға итермелеген мынадай себептерді анықтап алды: әнге деген құштарлық, адам өміріндегі әннің атқаратын қызметін жете түсінуі, ән өнердің бір түрі екендігін сезінуі.

Оқушылар содан кейін қазақ өлеңі мен әнінің көркемдік қасиетін, адам сезіміне әсер етер күшін Абай өз өлеңдерінде асқан шеберлікпен суреттейтініне көз жеткізді: «Жүрек тербеп, оятар баста миды», «Ұйықтап жатқан жүректі ән оятар», «Әннің де естісі бар, есері бар», «Құлақтан кіріп бойды алар», «Әнді сүйсең, менше сүй». Бұл өлеңдерде ақын құр ән тыңдаушы ғана емес, соншалық ынтыққан өнерімен өзіне зор ләззат, қуат алушы. Ән арқылы ол өткен өмірін еске түсіреді. Тағы да қайшылықты күндерін елестетеді.

Оқушылар Абайдың лирикалық шығармалары ғашықтықтан, махаббаттан келіп шыққандығын терең талдау жасай отырып, сондай ішкі нәзік сезімінен шыққан «Сегіз аяқ», «Бойы бұлғаң», «Қор болды жаным», «Көзімнің қарасы», «Айттым сәлем, қалам қас», «Желсіз түнде жарық ай», т.б. лирикалық өлеңдеріне, сондай-ақ, аударма өлеңдерінің ішіндегі «Қараңғы түнде тау қалғып», «Татьянаның хаты» деген өлеңдеріне өзі ән шығарғандығын анықтады. Қазақтың халық әндерін сүйсіне бағалаған ақын өз әндерін де құр айғайға емес, ойшыл адамның мұңды сырын шертуіне лайықтап жазғандығын түсінді.

«Абай жолын» оқыта отырып, Абайдың кең тараған әндерінің шығу тарихына оқушылармен бірлесе отырып, география пәнімен сабақтастыра отырып, зерттеу жүргіздім.

1. Аралтөбе – Бөрлі тауларымен қанаттас жатқан бөктер. Бұл жерде Абайдың қыстауы болған. Абайдың ақындық еңбегіндегі ең өнімді кезең – осы қыстауда тұрған жылдары. Аралтөбеде «Көзімнің қарасы», «Татьяна әні» дүниеге келсе, Бөрлі тауында «Сегіз аяқ» әні жазылған.

2. Қазақ даласында өнер шыңы болып, өлең, ән тауы болып орнаған Абай өлеңдерінің тағы бір атамекені – Ақшоқы. Пушкиннің Татьянасы мен Абайдың Қаламқасы боп сыр шертісіп табысқан алтын ұя – Ақшоқы. Кейде «Қараңғы түнде тау қалғып», кейде «Желсіз түнде жарық ай» болып сәуле шашқан Ақшоқы.

3. Шілікті кезең – суы мол, табиғаты аса көркем, ғажайып өңір. «Абай жолындағы» осы жердің суреттелуі – ең таңдаулы үлгі десе де болғандай.

4. Қарауыл өзенінің тарихқа бай өлкесі – Ақжар. Мұны «Тоғжанның Ақжары» деп те атайды. Тоғжанның ауылы осы Ақжарда жазға салым және күзде жайлайды екен. Осыған байланысты «Желсіз түнде жарық ай» әні 1888 жылы дүниеге келген. Ол өлең ақынның табиғат көріністерін, махаббат сырларын кестелі тілмен айшықтаған әлем поэзиясындағы шоқтығы биік туындыларының бірі.

5. Шаған өзеніне жалғасқан ақ таулардың бірінде «Қоңыр әулие» деген үңгір бар. Бір боранда аң аулап жүрген Абай ауырып, адасып сол ауылға кездеседі. Ауырып жатқан Абайды Тоғжан бір түн бойы күзетеді. Кейін Аққозының шешесі жолатпай қояды. Ақын он бес күндей осы үйде жатады. Тоғжанға арнап «Айттым сәлем, қалам қас» әнін шығарған дейді.

«Айттым сәлем, қалам қас» – Абайды дүниежүзі әдебиетінің өресіне көтерген туындыларының бірі.

Өлеңде қын жастықты, сұлулықты, ғашықтықты жырға қосып, бірін-бірі сүйген екі жастың сүйіспеншілігін, ішкі сезімдерін ашып көрсетеді. Кейіпкер монологы арқылы оның жан-жүрегін, кіршіксіз ақ махаббатын сөйлетеді.

Сөзімнің соңында оқушылар қазіргі уақытта ақынның 27 әнінің 36 нұсқасы нотаға түсірілгенін, Абай әнін зерттеп, нотаға түсірген А.Жұбанов, А.Затаевич, Б.Ерзакович, Л.Хамиди секілді сазгер-ғалымдар, сондай-ақ Абайдың «Тор жорға», «Май түні», «Абай желдірмесі» күйлерін жеткізген Ғ.Сармурзина, Абай әнін қазақ халқына таратушы Ә.Шәбденұлы, жары Әйгерім, Дәрмен, Ә.Қашаубаев, М.Ешекеев, Ж.Кәрменов, Р.Стамғазиевтар туралы көптеген тарихи мәліметтермен танысты, Абай әндерін тұшына тыңдады.

Абай өмірін 20 жылдан аса зерттеген, ол туралы «Абай жолы» эпопеясын жазған, өз өмірін Абайға арнаған Мұхтар Әуезовтің: «Мен Абай өмірінің тек шөміштей бөлігін зерттедім» дегені сияқты мен де Абайдың көңілге жылу, жүрегіңе махаббат сезімін ұялататын әндерінің шығу тарихының бір бөлшегіне ғана үңіле алдым. Абай жан дүниесін өз ұлтының тыныс-тіршілігімен байытса, келешек ұрпақ ұлы ақынның даналыққа толы шығармаларымен сусындайтынын аңғардым. Бұған А.Жұбановтың мына сөздері: «Өзінің табиғаты, рухы жағынан Абай әндері ұлттық сипатта, қазақ халық музыкасының дәстүрінде шығарылған. Абай қазақтың музыкалық қорын байытты... Көргені, білгені көп, рухани жағынан Абай тек ән шығарып қойған жоқ... Ол өмір шымылдығының музыкамен ашылып, музыкамен жабылатынын, дүниеде музыкасыз ешбір кезең жоғын айтып кетті...» және абайтанушы Ж.Ысмағұловтың мына пікірі дәлел бола алады: «Абайдың даналығы – сан қырлы, көп мағыналы, өмірдің өзіндей нақты және ақиқат, ақын мұрасы ойға кемел, мәнге терең, кейінгі талай ұрпақтарға ғибрат боларлықтай, тағылымдық маңызы зор дүниелер».

Абай – адамзаттың ғұмыр бойы игеріп түйсінетін тұтасқан бір ғажайып әлемі. Абай мұраларын жас ұрпаққа парасатты ой, зерделі санамен оқып-үйрету – әр ұстаздың қасиетті парызы. Сөзімді қорытындылай келе, Абай шығармаларын мектепте төмендегідей жолмен енгізуді ұсынуды жөн көрдім:

- Абай шығармаларын сабақ кезінде оқушылардың өзіне сыни тұрғыдан талдату
- Сабақ барысында сергіту үшін оның әндерін тыңдату
- «Абай жолын» оқыту кезінде оқушыларға Абайды өздері қалаған қырынан зерттеуге жұмылдыру
- Шәкірттеріміздің Абай туралы ізденуіне жағдай жасап, олардың азғантай да болса жазған еңбектерін жария ету

Пайдаланылған әдебиеттер

1. М.Әуезов. Абай жолы. Роман-эпопея. 4 томдығы. А., «Ана тілі», 1997 ж.
2. М.Әуезов. «Әр жылдар ойлары». А., 1958.
3. Абай. Екі томдық шығармалар жинағы. А., «Жазушы». 1986.
4. «Қазақтың әншілік өнері» А. «Өнер» 1999 ж. 170- б.
5. Ж.Ысмағұлов. «Абай: ақындық тағылымы» А., 1994.
6. «Абай тағылымы. Әдеби-сын мақалалар мен зерттеулер». А., «Жазушы», 1986.
7. А.Жұбанов. Замана бұлбұлдары. А., «Жазушы», 1975

ӘОЖ: 371.3

ҰЛТ МӘДЕНИЕТІНІҢ ҚАЙНАР БҰЛАҒЫ

Серкешбаева Г.Н.

Ж.Мусин атындағы Көкшетау жоғары
қазақ педагогикалық колледжі
ҚАЗАҚСТАН

Түйін сөздер: ұлттық тәрбие, қайнар бұлақ, халық ауыз әдебиеті, ата-ана, жас ұрпақ, отбасы, рухани құндылық, тәлім-тәрбие, ұлттық дүниетаным, діл, тіл, салт-дәстүр, тарих.

Ключевые слова: национальное воспитание, народная литература, родители, поколение, семья, духовные ценности, воспитание, национальное мировоззрение, менталитет, язык, традиции, история.

Key words: national education, folk literature, parents, generation, family, spiritual values, education, national world view, mentality, language, traditions, history.

Аннотация

Халық ауыз әдебиеті – барша ұлт мәдениетінің қайнар бұлағы болуымен қатар, халық тарихының дәстүрлі дүниетанымының жинақталған алтын қоры әрі рухани жан дүниесінің айнасы. Қай халық болмасын өзінің тамырын танып, ұлттық келбетін айқындауда ең алдымен дәстүрлі дүниетанымның таусылмас қазынасы фольклорға жүгініп жатады. Бұл ұлтымыздың рухани көкжиегін кеңейтуде ұлттық болмысымызды толыққанды қалыптастыруда ерекше маңызды.

Аннотация

На сегодняшний день казахский народ в период своего национального, культурного возрождения обращается к народным истокам в воспитании нового молодого поколения. В данной работе идет речь о значении воспитательного воздействия на примере народных традиции.

Abstract

Today kazakh people during their national, cultural background refers to national sources in the education of young generation. In this article says about significance of educational influence on example people' s tradition.

Ұлттық тәрбие – тұнып тұрған асыл қазына, өсиет, өнеге. Әр халықтың ғасырлар бойы ұрпақ тәрбиесіне негізделген өзіндік педагогикасы бар. Бүгінгі таңда қазақ халқының ұлттық мәдени қайта өркендеуі жағдайында жеткіншек ұрпақты халық дәстүрлері арқылы тәрбиелеудің маңызы зор. «Адамзат ұрпағымен мың жасайды» дегендей, ұрпақ тәрбиесі қай кезде де басты мәселе болған. Қазақ халқы – рухани зор байлықтың мұрагері. Бүкіл әлемдік өркениетте үлкен орын алатын ұлы ғұлама Әбу Насыр әл-Фараби «Тәрбиесіз берген білім өте қауіпті» деген болатын [1,13]. Жалпы адамзаттық тұрғыдан қарағанда тәрбие мақсаты – әрбір жеке тұлғаны жан-жақты жарасымды етіп тәрбиелеу. Олай болса, келешек ұрпаққа білім-ғылым нәрін егумен қатар, өз халқымыздың тағылымдарын үйретудің мәні зор.

Бүгінгі күні баршамыз болып «Болашақ – жастардың қолында!» деп ерекше екіпінмен ұрандатып жүргенде, сол болашағымызды нұрландыра жастарымызды ел тізгінін ұстауға лайықты етіп тәрбиелеп жатырмыз ба?! Қазір жасөспірімдерге берілетін тәрбие қандай болса, ертеңгі ел болашағы да сондай болары хақ

Балғын шыбықтың түзу өсуі оның бағып-қағуында емес пе?! Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, «Балам дейтін жұртың болмаса, жұртым дейтін бала

кайдан шықсын! Балам деп қағып, оқытып, адам қылғаннан кейін, жұртым деп танымаса, сонда өкпелеу жөн ғой» [2,21].

Бүгінгі жас ұрпақтың салауатты, тәрбиелі жақсы азамат болып қалыптасуы бүкіл қоғам, отбасы, білім мекемелерімен тікелей байланысты. Біріншіден, ұлттық болмысымызды, яғни ділді, рухты қалыптастыратын ұлттық өмір сүру әдісін, өмір сүру философиясын ұғынуымыз керек. Иә, өмір сүру әдісі салт-дәсүрді тудырса, салт-дәсүр ділді, тіл ұлттық келбетті, ұлттық тәрбиені айқындайтынын әрбір ұрпақ бойына дарыту керек. Қазақ халқының өмір сүру қағидасында «Малым – жаным садағасы, жаным – арым садағасы» деген немесе амандық сұрасқанда «армысың» дейтін сөзі бар. Міне, дана қазағым жанынан арды жоғары қойғаны осының дәлелі.

Бала – отбасының айнасы. Отбасындағы түрлі кикілжің, ұрыс-керіс баланың дұрыс дамуына психологиялық кері әсерін тигізеді.

Осыған орай, «Бала әдетті жасынан тамызықтап жинайды. Бала айтқанды емес, көргенін істейді» деген қағиданы әрқашан естен шығармауымыз керек.

Бүгінде жасөспірімдер арасында туындап жатқан сан түрлі жүрек сыздатар жағдайлар ата-аналардың бала тәрбиесіне аса мән бермеуінен, өз міндеттерін толық сезіне алмауынан туындап отырғаны жасырын емес.

«Ата-анадан өсіп бала тараған, жақсы-жаман болса, бала солардан» деген Жүсіп Баласағұнидың дана сөзін әрбір ата-ана жадында ұстаса ләзім [1,17]. «Қызға қырық үйден тыю, қалса қара күннен тыю» деп данагөй халқымыз тегін айтпаса керек-ті. Қазіргі таңда қазақ қыздарының бойындағы жат қылықтардың белең алуы – осы ұлттық тәрбиемізді аяққа таптап, жоғарыда айтылған даналық сөздерге мән бермейтіндігінің салдары.

Қаймағы бұзылмаған қазақ ұлтын сақтап қалу үшін ең бірінші ұлттық тәрбиемізді және тілімізді дамыту керек. Ол үшін Абай айтқандай, жарлық пен байлық қолында барлар бірігіп, ұлт тәрбиесінің дамуына, өсіп өркендеуіне бар күштерін жұмсап, оның ауыр жүгін арқалап, мүмкіндігінше атсалысса, бүгінгі таңда ұрпақ тәрбиесі, ұлт мәселесі басты мәселеге айналмас еді.

Қазақ халқының тәрбиесін халықтың өмір сүру әдісі, қоршаған орта және осы қоршаған ортада өмір сүру философиясын айқындаған. Ал өмір сүру философиясы халық ауыз әдебиетінен бастау алатыны сөзсіз.

Халық ауыз әдебиеті – барша ұлт мәдениетінің қайнар бұлағы болуымен қатар, халық тарихының дәстүрлі дүниетанымының жинақталған алтын қоры әрі рухани жан дүниесінің айнасы. Қай халық болмасын, өзінің тамырын танып, ұлттық келбетін айқындауда ең алдымен дәстүрлі дүниетанымның таусылмас қазынасы фольклорға жүгініп жатады. Бұл ұлтымыздың рухани көкжиегін кеңейтуде, ұлттық болмысымызды толыққанды қалыптастыруда ерекше маңызды.

Ұлы дариядай шалқыған мол да, құнарлы қазақ фольклорының жанрлық құрамы да аса күрделі, көрікті әлем. Салт-дәстүр жырларын басқа жанрлардан ерекшелейтін ең басты сипат отбасымен тікелей байланысты болып келуінде, яғни адамның дүниеге келуінен бастап, ер жетіп үй болуы, ақыры өмірмен қоштасар сәттегі бақилық сапарына дейінгі аралықты өлеңмен өрнектеп, өнермен әрлеп отырған.

Ата-бабаларымыз «Ата көрген оқ жонады, шеше көрген тон пішеді» деп бекер айтпаған. Бұл ұрпақ тәрбиесінің ең алдымен отбасынан басталатынын

меңзейді. Сондықтан, әрбір ата-ана баласы ес біліп, етек жиғаннан бастап, оған ата-ананың ұрпағы алдындағы қарызын өтеуді көздеп, тәрбиесін біртіндеп күшейтеді.

«Ел болам десең, бесігіңді, тағылымыңды түзе» деп Мұхтар Әуезов айтқандай [3,327], бесік тәрбиесінің бала тәрбиелеудегі басты қадам екені баршамызға аян. Біріншіден, бесіктің бала денсаулығына пайдасы өте зор. Бесікте тербелген баланың ми жасушалары анағұрлым толық жетіліп, ақыл-ойы, тілі жақсы дамиды. Бесікте жатқан баланы бесіктен шешкен кезде ол керіліп, созылады. Денесінің әртүрлі күйде болуы оған демалыс сыйлайды, бала таза болып қана қоймай, жұқпалы аурулардан да аман болады. Бесік жасалған ағаш баланың жүрек қағысының, тамақ қуысының, тыныс алу мүшелерінің дұрыс қалыптасуына зор ықпалын тигізеді. Бесіктің жүйелі тербелісінен баланың ми қыртысы дұрыс қалыптасады. Осы арқылы баланың жүйке жүйесі жақсы дамиды. Бала салмақты, сабырлы болып өседі. Бесікке бөленген баланың ұйқы безі дұрыс қалыптасып, салауатты болып өседі.

Бесік жыры – тұрмыс-салт жырларының ең басты түрі. Әлемде бесік жырын айтпайтын халық жоқ. Халық педагогикасының мәйегіне айналған бесік жырында халықтың төл тарихының, дәстүрлі мәдениетінің, ежелгі наным-сенімінің, дүниетанымының көрінісі бар [4,18].

Бесік жырын барша халық ұлттық тәрбиенің кәусар бұлағы деп таниды. Әлем халықтарының бесік жырлары әр елде әртүрлі аталғанымен, атқаратын міндеті, мазмұн байлығы, поэтикалық құрылымы мен саз-әуені жағынан үндесіп жатады. Бесік жырының басты қызметі – бесік тербелісіне ыңғайлас сазды әуен, ырғақты сөзбен баланы тыныштандыра отырып, оның жан жүйесі мен санасына ұлттық тәрбиенің алғашқы нәрін сіңіреді.

Баланың тілі шыға бастаған кезінен бастап тілашар, тіл ұстарту, өнеге, өсиет секілді ата-ананың өтеуге тиісті міндеттерін жан-тәнімен дерлік өтеу қажет. Әсіресе, баланы жасына қарай тәрбиелеуге ата-ана ерекше көңіл бөлген.

Халқымыздың тәрбиелік құралдарының, яғни, күнделікті қолданылатын өнеге түрлерінің бірі – тыйым сөздер. Бұл – балалар мен жастарға «жирен жаман әдеттен» дегендей жаман істерден сақтандырып, жақсылыққа еліктеу, бейімдеу мақсатымен шыққан таза халықтық педагогикалық ұғым. Міне, осы арқылы теріс мінез, орынсыз қимылдардан сақтандырып отырған. Халық ұғымында үлкеннің жолын кесу – әдепсіздіктің, қолды төбеге қою – ел-жұрттан безінудің, асты төгу – ысыраптың белгісі деп таныған және ондай ерсі істерге қатаң тыйым салған.

Мұхаррам – араб тілінде «тыйым салынған» деген сөз. Ертеде шығыс елдері наурызды «мұхаррам» деп те атаған. Оның мәнісі әрбір адам жыл бойы табиғатты ластамауға, тәртіпсіздікке жол бермеуге, ұрлық жасамауға, ғайбат сөйлемеуге тағы басқа жағымсыз істер жасамауға уәде беріп, серт байласқан. Демек, мұсылман елі әдептілік, адамгершілік, пәктік сияқты асыл қасиеттерді дарытатын, дамытатын, ұлықтайтын ұлт ретінде ерекшеленген.

Қазақта «Жеті атасын білмеген жетесіз» деген мақал бар. Өмір тәжірибесі мол халқымыз кейінгі ұрпаққа жеті атасын білуді міндеттеген және оны жатқа айтқыздырып, санасына сіңірткен. Мұның әлеуметтік зор мәні болған. Оның себебі, біріншіден, әр адам жеті атаға дейін жақын туыс саналады. Екіншіден, қазақ халқы жеті атаға дейін қыз алыспаған. Сондықтан, әр қазақ баласы өз ата-

тегін білу тектілік әрі ұлттық тәртіп пен жөн білудің бір саласы болып саналған. Ата-тек деген сөз де осыдан шыққан.

Қазақта ақ бата деген киелі сөз бар. Ақ тілеудің белгісі – ақ бата. «Батамен ел көгерер» дегендей, әрбір қазақ жиын-тойда, отбасында батасын беріп ұрпағын өсірген. Бата – кез келген жерде айтыла бермейтін қасиетті де киелі, рухани ұғым.

Ақ бата дидактикалық негізге құрылған. Ерлік, өнер, өмір жолына, ұзақ сапарға аттанар алдында әдейі барып тілейтін бата болады. Мұны жас талапкерге арналған бата деп атайды. Ал күнделікті астан кейін берілетін батаны дастарқан батасы деп атайды. Бұл батаның маңызы өте зор. Үлкен кісілер немесе кез келген адам біреудің қайырымдылығы мен жақсылығы, ізгі қызметі үшін де бата береді. Бата көркем сөзбен, өлеңмен, шешендік тілмен, ерекше әсермен қол жайып айтылады.

Шешендік сөз – халық ауыз әдебиетінің жанры, ғибраттылық мәні, өнегелі ой-тұжырымы бар, айырықша тапқырлық танытатын нақыл сөз. Мұндай шешендік сөздерге нәр беретін, оның өзегі болатын – тауып айтылатын ұтымды, өткір жауап, қағытпа сөз (реплика). Шешендік сөз – ойды ұтымды, ұтқыр тілге орамды, жарасамды етіп жеткізуімен құнды. Сондай-ақ, танымдық, тәрбиелік маңызы зор. Халық поэзиясының ықшамды нақыл сөз үлгісіндегі келетін кестелі сөз [5,43].

Міне, осындай ұлттық дүниетанымымызды әрбір ұрпақ санасына сіңіртеп, отбасында ұлттық құндылығымыз насихатталып жүзеге асырылса, ұлт болашағы жарқын болары сөзсіз.

Қазақ халқы баланың айтқанды қағып алатын ұғымтал кезі жеті мен он бес жас аралығы деп тұжырымдап, жан-жануар, табиғат заңдылықтарын түсінетін, игеретін кезі дәл осы тұс деп қарап, балаларға тәрбие мазмұнын ауырлатып, сезімдік танымнан, ақылдылық танымға қарай баптайды. Сондықтан, ұл мен қызға ортақ жүргізілетін еңбекті сүю, өнер білімге әуес болу, адал, ақ көңіл болу, үлкенді құрметтеу, парықсыз болмау, үнемшіл болу, өтірік айтпау, кешірімшіл болу сияқты толып жатқан тамаша ұлттық түсі қою тәрбиелерден тыс ұлдарын қайсарлыққа, алуан түрлі сайыс өнеріне баулыса, қыздарын әдеп-ибаға, әсемдікке, өнерлі болуға баулиды. Әр отбасы өзінің ұрпағын ақылды, өжет, көрегенді етіп тәрбиелеуін жеке отбасының қажеті деп қарамай, ұлтының, отанының ертеңі, болашағы тұрғысынан өзінің қоғамдық борышы деп қараған.

Ұрпақ гүлденсе, ел жаңарады. Көрегенді ұрпақтан дана халық тарайды. Міне, сондықтан да ұрпақ тәрбиесі – ел алдындағы зор міндет. Ол үшін алдымен, әрбір отбасында ұлттық тәрбиенің негізі қаланса және мектеп бағдарламасына ұлттық тәрбиеге қатысты пән енгізілсе, яғни баланың даму деңгейіне орай жүйелі жүргізілсе, ұрпақ тәрбиесі дұрыс жолға қойылған болар еді.

Ұлттық тәрбиенің негізін білмейтін ата-аналарға да осы пән сабақ болары сөзсіз. Яғни әрбір ұрпақ ұлттық сана-сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, ар-ожданы мол, қоғамға тигізер пайдасы зор жеке тұлға болып қалыптасары сөзсіз. Сонда ғана «Болашақ жастардың қолында!» деп ұрпақ алдында да ұялмай айтар едік.

Қазақ дүниені жалған деп, ұрпақ тәрбиесін ерлік деп есептеген. Сондықтан, ерлікке балайтын өнегелі ұрпақ өсіру – қоғамның, ата-ананың, ұстаздың парызы, негізгі міндеті екенін басты назарда ұстағанымыз жөн. Ендеше, Қазақстанның дамуына үлес қосатын, әлемдік өркениетке көтерілетін білімді де мәдениетті,

парасатты, денсаулығы мықты ұрпақ тәрбиелеп шығару үшін алдымен, ұлттық тәрбиемізді, яғни ділімізді, рухымызды, тілімізді және салт-дәстүр мен тарихымызды ұрпақ санасына сіңірейік.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жарықбаев Қ. Ақылдың кені. – Алматы: Жазушы, 1991. – 13, 17-бб.
2. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 21-б.
3. Әуезов М. Адамдық негізі – әйел // Таңдамалы шығармалар жинағы. – Алматы: Жазушы, 1997. – 327-б.
4. Қоңыратбаев Ә. Қазақ фольклорының тарихы. – Алматы: Жазушы, 1991. – 18-б.
5. Ғабдуллин М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. – Алматы: Рауан, 2013. – 43-б.

ӘОЖ: 37:82.512.122

А.БАЙТҰРСЫНҰЛЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ БАЛАЛАРДЫ ДАМУ ИДЕЯЛАРЫ

Сәрсембина Б.Қ.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
«Мектепке дейінгі балалық шақ» республикалық орталығы
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: ғылым, білім беру, ұлттық сана, ұлттық рух.

Ключевые слова: наука, образования, национального самосознания, национальный дух.

Key words: psychology : education, civilization, national consciousness, national spirit.

Аннотация

Мақалада А.Байтұрсынұлының ғылыми-танымдық маңызын жоғалтпаған еңбектеріндегі зерттеу нәтижелері мен қорытындылары талданады.

Ұлы ұстаздың ғылыми еңбектері мен оқулықтарындағы балаларға арналған тапсырмалары зерделеніп, балаларды даму идеялары ұсынылады. Осыған сәйкес зерттеу жұмысында «Әліпби» оқулығының мәтінінде берілген тапсырмалардың құндылығы баяндалады.

Мақаланың ең маңызды тұжырымдары А.Байтұрсынұлының балаларды даму идеяларын оқу мен тәрбие берудегі зерттеу жұмыстарында қолдану. Бұл зерттеудің ғылыми-практикалық жаңалығы баланың жан-жақты жетілген тұлға болып қалыптасуына негізделген тәрбие жүйесіне ұсыныстар беру.

Аннотация

В статье анализируются результаты и выводы исследования не потерявших научно-познавательную значимость в научных трудах А.Байтұрсунова

Изучены задания для детей в учебниках Великого учителя, представлены идеи развития детей. В соответствии с этим в исследовательской работе излагаются ценности заданий, изложенных в тексте учебника «Букварь».

Наиболее важные выводы статьи использование идей А.Байтұрсунова развития детей в исследовательской работе в обучении и воспитании.

Научно-практическая новизна этого исследования заключается в том, чтобы дать рекомендации по системе воспитания, основанной на становлении ребенка всесторонне развитой личностью

Abstract

This article analyzes the outcomes and conclusions of Akhmet Baitursynov's works which still preserve their scientific and cognitive significance.

Furthermore the tasks for children in the profound teacher's scientific works and textbooks are explored and the ideas for child development are also presented. The corresponding study describes the value of the assignments given in the "Alipbi" textbook.

The most important findings of the article contain the application of Baitursynov's child development ideas in the research works of education and development. Scientific and practical novelty of this research is to provide recommendations to the educational system based on the child's formation as a mature adult.

Рухани жаңғырудың басты құндылықтары ұлттық рух, ұлттық кодпен мазмұндалатындағы айқын. Ұлттық код – ана тілі, әдебиеті, ұлттың тарихы, мәдениеті мен салт-дәстүрі екендігі сөзсіз. Ұлттың рухы ұлт мүддесі жолындағы істерден көрінсе, мемлекеттің мәртебесі ұлттық санасы жоғары тұлғалар арқылы пайымдалады.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев: «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында: «Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерге шекеден қарамауға тиіс. Керсінше, заман сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық – рухани тамырынан нәр алмаса, ол адасуға бастайды» деп ұлттық рухани құндылықтардан алыстамау тұжырымдарын атап көрсетті. [1,1]

Елбасының рухани жаңғыру идеясы Ұлы дала тұлғаларының мұраларындағы рухани құндылықтарды зерделеуде ерекше маңызы зор. Әлихан Бөкейханның «ұлтқа қызмет ету білімнен емес, мінезден» деген даналығы тәрбиесі зор адамды қалыптастыру мәселесін көтереді.

Алған білімін елінің, адамзаттың игілігіне жұмсайтын адамдарды дара тұлға деп айтамыз. Ұлттық білім беру ісі дара тұлғаларымыздың өмірлік мақсаты болды. Сондай тұлғалардың бірі – А.Байтұрсынұлы қазақтың ағартушылық тарихында ұлттық мектебінің, ұлттық жазуының қалыптасуында өзіндік із қалдырды.

А.Байтұрсынұлының әдебиет танытқышы, әліпби реформасы, оқыту әдісі халықтың санасын оятты.

А.Байтұрсынұлының ұстаздық қызметі 1859-1909 жылдар аралығында Ақтөбе, Қостанай, Қарқаралы уездерінде ауылдық мектептерде, екі кластық училищелерде өтеді. Сонымен қатар Ұлы даладағы оқу ағарту ісін дамытуға, ауыл мектептерінде балалар қазақша сауатын ашуына, оқу ана тілінде жүргізілуіне аянбай еңбек етеді.

А.Байтұрсынұлының «Әліпби» реформасы 1924 жылы Орынборда өткен қазақ білімпаздарының бірінші съезінде талқыланады.

Бұл съезде А. Байтұрсынұлы: «...Жақсы әліпби болу үшін біріншіден тілге шақ болу керек, өлшенбей тігілген киім ұқсап олпы-солпы болып, басы артық әріптері көп әліпби қолайсыз, екіншіден, жазуға жеңіл болу керек, әрі сүгіреттері көп болса жазуды қиындатады, үшіншіден, баспа ісіне қолайлы болу керек, төртіншіден, жақсы әліпби оқушыға үйренуге қолайлы болу керек – міне осы төрт қасиетті негізге алып, жақсы әліпби түзу керек» деп баяндайды. Осы съезде латын әліпбиіне көшу туралы сөз қозғалады.

Латын әрпіне көшудің маңызы туралы Н.Төрекұлұлы баяндама жасайды. Баяндамада баспахана ісінде латын әрпіне ыңғайлылығы айтылады.

Ұлттың келешегі үшін латын әліпбиін қабылдау қажеттігін баяндаған Нәзір Төрөкұлұлы болды. «Жаңа әліпби неге керек?» деген еңбегінде Нәзір Төрөкұлұлы араб тарихын зерттеуші Жорж Зейданның зерттеулерін айта келіп, араб жазуы Ислам дінінің пайда болуынан бір ғасыр бұрын шыққандығына тоқталады. Сондай ақ түрлі әліпбилердің тарихын зерделей келе, «Бізге қандай әліпби керек?» деген зерттеуінде: «Латын әліпбиінің майданы кең. Мұнымен кеңірек майданға шығамыз» деп латын әліпбиіне көшудің тиімділігін айтады.

Тұңғыш рет Ұлы даланы мекендеген халықтар үшін қазақ ғаріпіне лайық жазу тәртібін енгізу, «Әліппе» жазу, оқыту әдістерін көрсетуді қолға алды. «Әліпби» реформасы арқылы ана тілінде оқытудың тиімді әдістеріне назар аударып отырып, ұлттық мектептегі білім беру ісіне ерекше назар аударды.

А.Байтұрсынұлының «Әліпби» оқулығы 1912-1925 жж. аралығында 7 рет қайтадан басылып шыққан [2, 20].

1926 жылы А.Байтұрсынұлы жаңа «Әліпби» оқулығын жазды. Бұл оқу құралы қазіргі заманғы оқулықтарға ұқсас суреттермен берілген кітап болды. Жаңа әліпбе кітабы Қызылорда, Ташкент қалаларындағы баспалардан шыққан. Жаңа оқулықтың құндылығы: «Қазақ тілінде басылған кітаптардың көрсеткішінде» (Қызылорда, 1926 ж) «Жаңа құрал. Қазақ тұрмысына үйлесімді сүгіреттері бар. Емлесі жаңа. Қазақстан білім ордасы мектептерде қолдануға ұйғарған. «Әліпби» мазмұны қазақ жағдайына қарай, Мемлекет Білім Кеңесінің жаңа программасына үйлесімді болып шыққан. Әңгімелері балалар үшін қызық, жеңіл, заманға лайық. «Әліпби» көңілдегідей болып шыққан» (Білім кеңесі) деп атап көрсетілді [3, 101 б.].

XX ғасырдың басында жаңа зиялы ұрпақты тәрбиелеуде А.Байтұрсынұлының ғылыми еңбектерінің маңызы зор.

Зерттеудің мақсаты – А. Байтұрсынұлының ғылыми-танымдық маңызын жоғалтпаған еңбектеріндегі зерттеу нәтижелері мен қорытындыларын өскелең ұрпақ тәрбиесіне қолдану.

Зерттеудің өзектілігі – «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясы аясында алған білімін елінің, адамзаттың игілігіне жұмсайтын жеке тұлғаны тәрбиелеуде Ұлы дала зиялыларының маңызын жоғалтпаған ғылыми еңбектеріндегі ағартушылық көзқарастарын зерделеу.

Зерттеу мәселелері – А. Байтұрсынұлының балаларды дамыту идеяларын қазіргі заманда зерттеу жұмыстарында қолдану.

Зерттеу методологиясы – мұрағат құжаттарын, ғылыми еңбектерді зерделеу, сұрау арқылы балалардың пікірін талдау.

Зерттеудің ғылыми-практикалық жаңалығы – бұл зерттеудің ғылыми-практикалық жаңалығы баланың жан-жақты жетілген тұлға болып қалыптасуына негізделген тәрбие жүйесіне ұсыныстар беру.

Талдау:

- А.Байтұрсынұлының қазақ балаларына арнап жазған оқу құралының мәтіндері қазақ ауылының тұрмыс-тіршілігіне қатысты шағын әңгімелерден құралды.

- Қазақ балаларына арнап жазған оқу құралының мәтіндеріндегі Қожанасыр, Алдаркөсе әңгімелері, аңыз-әңгімелер, шешендік сөздер, ақын-жыраулар шығармаларын, А.Құнанбайұлының өлеңдерін, Ы.Алтынсариннің

әңгімелерін, орыс ақындарының аудармаларын қолдану арқылы оқу-білімге, адамгершілікке тәрбиелеу, баларды дамыту.

Зерттеу нәтижелері:

- мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар, оқыта білетін мұғалім;
- бастауыш мектептерде: оқу, жазу, дін, ұлт тілі, ұлт тарихы, есеп, жағрапия, шарауа-кәсіп, жаратылыс (тану) пәндері жүретін болсын;
- бастауыш мектептер миссионерлік саясаттан аулақ болуы керек;
- халық сауатын ана тілінде ашуы керек, атап айтқанда бастауыш мектеп бес жылдық болсын, алғашқы үш жылда балалар ана тілінде, кейінгі екі жылда орысша оқысын;
- «Әліпби» (1912 ж) Дыбыс пен әріпті оқыту дидактикасында;
- жеке сөздерді оқытудан қысқа мәтіндерді оқумен жалғастырды;
- мысалы, ар, ара, оз, Ораз, озады;
- оқуды, жазуды, сөйлеуді тез үйретеді;
- екі сөзден құралған жаттығулар арқылы жаңылтпаштар құрастыруға тапсырма берумен баланың тілін дамыту, шағын мәтінен күрделі мәтінге ауысқан.

Тұжырымдар:

- ұлттық код, ұлттық рух туралы арнайы дәрістер мектеп қабырғасынан бастап оқылуы тиіс;
- балаларды дамыту үшін тарихи тұлғалар туралы кітаптар, әдеби шығармаларды көбірек оқыту;
- бала бос уақытта өзі ұнататын іспен айналысуы керек;
- балалардың зеректік қабілетін дамытатын, әңгімелері балалар үшін қызық, жеңіл, заманға лайық оқулықтармен оқыту.

Халық мұғалімінің идеяларында ұлттық мүддеге сай болу, мемлекетшіл санамен тұлғаларды тәрбиелеу мәселесі жазылған. А.Байтұрсынұлы «Тіл құралы» еңбегінде: «Біздің жасынан орысша я ноғайша оқыған бауырларымыз сөздің жүйесін, қисынын нағыз қазақша келтіріп жаза алмайды, я жазса да қиындықпен жазады. Себебі жасынан қазақша жазып дағдыланбағандық. Орысша оқығандар орыс сөзінің жүйесіне дағдыланып үйренген» деп жазады.

1929-1939 жылдар аралығында белгілі ғалымдар В.Ф.Асмус, Б.М. Гранде, Т.М.Левит, Е.Д.Поливанов, К.Н. Державин және т.б. басшылығымен Мәскеуде басылып шыққан әртүрлі ұлттардың тілдері мен әдебиетіне, олардың көрнекті өкілдеріне арналған он бір томдық сирек кездесетін ғылыми құндылығы жоғары библиографиялық көрсеткіш «Әдебиет энциклопедиясында» А.Байтұрсынұлын биіктен бағалады.

Осы энциклопедияда: «А.Байтұрсынов аса көрнекті қазақ ақыны, журналисі және педагогі. Ол қазақ емлесінің реформаторы, грамматиканың және қазақ әдебиеті теориясының негізін салушы» деп жазған.

А.Байтұрсынұлының ғылыми еңбектері, мұғалімдерге арналған әдістемелік құралдары, балаларға арналған оқу құралдары жас буынның рухты болып жетілуіне, рухты істің басшысы ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Замануи білім беру жүйесінде, өскелең ұрпаққа білім мен тәрбие беруде А.Байтұрсынұлының ғылыми еңбектеріндегі зерттеу қорытындыларын, идеяларын қолданудың маңызы зор.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Нұрсұлтан Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». /Егемен Қазақстан.-26.04.2017 ж.
2. Байтұрсынов А.Тіл тағылымы - Алматы: 1992 ж.
3. Сыздықова Р. Ахмет Байтұрсынов. /Қазақ әдебиеті.-1986.-6 қаңтар
4. Байтұрсынов А. «Әліб-бій» (Жаңа құрал). Қызылорда.-1926 ж.
5. Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш -Алматы: Атамұра, 2003 ж.

UDC 371.3

ENGAGING ENGLISH LANGUAGE LEARNERS THROUGH INQUIRY-BASED LEARNING

Shotkina Maral

International School of Astana
KAZAKHSTAN

Түйінді сөздер: зерттеуге негізделген оқу тәсілі, белсенді қолданылатын тәсіл, топпен жұмыс, мұғалімнің ролі

Ключевые слова: Inquiry-Based Learning Approach, традиционный метод, работа в группах, роль учителя

Keywords: Inquiry-Based Learning Approach, traditional method, group work, teacher's role

Аннотация

Ғылым мен техниканың дамыған заманында ағылшын тілін білу өте маңызды. Ағылшын тілінің деңгейі табысты адамның маңызды компоненттерінің бірі. Мектептің алдында жаңа қиындықтар тұр. Дәстүрлі оқу процесінде мұғалім оқу процесінің негізі болғандықтан, жаңа педагогикалық технологиялар қажет етіледі. Ағылшын тілін оқытудағы белсенді қолданылатын тәсілдердің бірі – зерттеуге негізделген оқу тәсілі.

Бұл зерттеу балаларға екінші тілді оқыту тәсілдерінің тиімділігін зерттейді және салыстырады. Зерттеуге 2 «А» және 2 «В» сыныптарынан 42 оқушы қатыстырылды. Қатысушылар 2 топқа бөлінді, эксперименталды және бақылау топтары. Бірінші сабақтың тақырыбы «Demonstrative pronouns» сілтеу есімдіктері. Жаңа тақырыпты меңгеру мақсатында 5 сабақ жүргізілді. Бірінші, 2 «А» сыныбы бақылау тобы болды және олар дәстүрлі оқыту тәсілімен оқытылды. 2 «В» эксперименталды топ болды және олар зерттеуге негізделген оқу тәсілімен оқытылды. Екінші тақырып «Prepositions of place» предлогтар. Жаңа тақырыпты меңгеру мақсатында 5 сабақ жүргізілді. Қазір 2 «А» сыныбы эксперименталды топ болды және олар зерттеуге негізделген оқу тәсілімен оқытылды.

Екі топ та зерттеуге дейін деңгейлері тексерілді. Зерттеудің нәтижесінде зерттеуге негізделген оқу тәсілімен оқытылған оқушылар дәстүрлі тәсілмен оқытылған балаларға қарағанда жоғары көрсеткіш көрсетті. Оқушылардың зерттеуге негізделген оқу тәсіліне деген көзқарасын білу мақсатында анкета жүргізілді. Көп оқушылар зерттеуге негізделген оқу тәсіліне деген оң көзқарастарын білдірді. Осы зерттеу тиімді оқыту тәсілін анықтауға маңызды зерттеу. Зерттеудің нәтижесі оқушыларға, оқытушыларға және ата-аналарға маңызды болады.

Аннотация

В современном мире, где научно-технический прогресс стремительно растет, знание английского одним из важнейших компонентов успешного человека. Школа сталкивается с новыми проблемами: необходимы новые педагогические технологии, поскольку в традиционной учебной среде учитель находился в центре учебного процесса. Одним из методов активного обучения, который используется в последнее время при преподавании английского языка, стал Inquiry-Based Learning Approach. В данной статье исследуются и сравниваются два метода преподавания английского языка как второго языка. (Inquiry-based learning и метод «PPP» - Presentation, Practice and Production).

В исследовании участвовали 42 ученика 2 «А» и 2 «В» классов. Учащиеся были разделены на две группы: один экспериментальный и один контрольный. Первой темой уроков было «Указательные местоимения». Вторая тема была «Предлоги места». Для изучения каждой темы учителем было проведено пять уроков. Сначала, 2 «А» класс был контрольной группой, и уроки проводились традиционным методом преподавания, а 2 «В» класс был экспериментальной группой, и уроки у них проводились Inquiry-based learning. А потом 2 «А» класс был экспериментальной группой, уроки у них проводились через Inquiry-based learning, а 2 «В» классе был контрольной группой, и уроки проводились традиционным методом преподавания.

В обеих группах (экспериментальные и контрольные) перед началом изучения тем и после изучения тем учащиеся писали тесты. Результаты исследования показали, что учащиеся, которые изучили новые темы через Inquiry-Based Learning, показали выше результаты, чем те, в которых исследователь вел уроки по традиционному методу «PPP».

В конце исследования учителем была проведен опрос учащихся о том, какие уроки им больше понравились: уроки, построенные на методе «PPP» или Inquiry-Based Learning. Как показали результаты опроса, большинство учащихся высказались за Inquiry-Based Learning. Это исследование имеет решающее значение, так как его целью было выявить наиболее подходящий метод преподавания английского языка как второго, который обеспечивает успешную среду обучения учащимся в современных условиях. Результаты этого исследования могут быть полезны учителям и родителям.

Abstract

In the modern world, where scientific and technical progress is growing rapidly, knowledge of the English language is one of the most important components of a successful person. The school faces new challenges: new teaching technologies and approaches. One of the methods of active learning, which has recently been used in teaching English, is the Inquiry-Based Learning method. This study investigates and compares two methods of teaching English (Inquiry-based learning versus Traditional PPP Approach) on young learners' acquisition of English as a second language.

A total of 42-second grade students from 2 A and 2 B were involved in the study. The participants were divided into two groups: one experimental and one control. The first lesson topic was "Demonstrative pronouns". The second lesson topic was "Prepositions of place". To practice every topic, the researcher conducted five lessons. Firstly, Class 2A was the control group, they were taught by traditional teaching method, class 2 B was the experimental group, and they were taught by the Inquiry-Based Learning Approach. Then, Class 2A was the experimental group and they were taught by the Inquiry-Based Learning Approach. Class 2 B was taught by traditional teaching method.

Both groups (experimental and control) were measured before and after they were exposed to learning of the new language. The results showed that students who were instructed through inquiry-based learning were achieved higher score than the ones, who were instructed through the traditional method. Finally, a questionnaire was conducted to explore students' attitudes toward the inquiry-based teaching and the traditional PPP Approach. It was found that most students were in favor of the inquiry approach. This is study is crucial to find out which teaching method is the most appropriate for today's students and provide successful classroom environment for learning English as a Second language. The findings of this study would be found relevant to students, teachers and parents.

1. Introduction

The world is changing at a rapid pace and driven by developments in science and technology. Together with the changes, new expectations appeared towards education system. It is not enough to provide information to students, but rather to prepare active learners, 21st century students for a Global Society. (UNESCO, 1998). For many years, the traditional teaching style of teaching English has been dominant. Critics claimed that this teacher-centered method was very didactic and based on the assumption that the teacher was the main agent in the learning environment.

Alternatives to this model, a number of different teaching techniques have emerged. One of the approaches that educators are now encouraged to implement is Inquiry-Based Learning. The aim of this study is to compare the Inquiry-Based Learning with the traditional PPP approach on young learners' acquisition of English as a second language. This study also indicates the benefits of Inquiry-Based Learning in teaching English as a second language.

2. Literature Review

Over the decades, educators have been committed to finding a way to help learners to acquire more productive and interactive language skills. The traditional PPP approach of teaching English (passive learning) consists of ‘discipline, listening, obeying, repeating, and reproducing’ (Menon, Care International, 2008). Teachers make all the decisions concerning the curriculum, teaching methods, and the different forms of assessment.

In a traditional PPP classroom, students are passive, receptive, trusting, and unquestioning learners. Duckworth (2009) states that teacher-centered learning actually prevents students’ educational growth. Teachers used to be the major vehicle to present the material and deliver instruction. In other words, teacher centeredness approach can be defined as a teaching style in which instruction is managed and controlled by the teacher. (Richards & Schmidt, 2010).

Indeed, PPP approach offers such a comfortable and safe sequence where the teacher presents the target language, then it is practiced in the form of spoken or written exercises in a very controlled way, and finally it is used in freer practice activities. This sequence might be quite a confidence- building framework and useful structure for teachers to follow but it gives students few opportunities for communication, and some of them might find this way to language learning boring and unchallenging (Spratt, Pulverness and Williams, 2011). Harmer (1997) declares that the PPP procedure is the teacher-centered framework and more suitable for low-level language learners.

Therefore, language researches agree that moving from teacher- centered whole class traditional methods towards more student-centered methods of language teaching one of the most important necessities of educational systems (Davis & Wilcock, 2005). Finding new and innovative methods that truly enhance the learning process and achieve a win-win for both students and teachers skill was crucial.

One of the approaches that educators are now encouraged to implement is Inquiry-Based Learning. Developed in the 1960s, Inquiry-Based Learning has become a part of education. “Inquiry is the dynamic process of being open to wonder and puzzlements and coming to know and understand the world” (Galileo Educational Network, 2004).

In Inquiry-Based Learning, students do not sit passively to take notes as with other approaches; on the contrary, they take an active role in choosing the topics they are learning and developing the outcomes of their own investigations. Learning through inquiry, students are involved in their learning by formulating questions, investigating widely and then building new understandings, meanings and knowledge.

3. Inquiry-Based Learning Approach in teaching English as a Second Language

This teaching approach has primarily been applied to the teaching in science and math. However, IBL approach offers great opportunities for language learning. Teaching English as a second language through inquiry is becoming more prevalent (Making the PYP Happen, International Baccalaureate Organization, 2014). Instructors implement the inquiry technique to work on students' vocabulary growth, to explore the grammatical structures, to develop critical thinking, decision-making and communicative skills.

Going through the different steps of the cycle and using the target language in a meaningful context, students formulate new questions, write reports on their new findings and achievements, discuss their conclusions with other members of their group.

Undoubtedly, in Inquiry-Based Learning the teacher's role is crucial. According to Brown (2000), educators can help students become successful language learners with activities that encourage more communication in oral and written forms, motivate them to dip deeper into the subject and become critical, creative and independent learners. Teachers play the role of "provocateur" finding creative ways to introduce students to ideas, contributing and extending ideas. Teachers model how to question and how to carry out an investigation.

Also, as Dr. Edmunds points out, teachers should guide students and support learners' inquiry process when they encounter difficulties. In IBL classroom, teachers guide students through a sequence of inquiry stages in asking questions, investigating, creating, discussing and reflecting (Arauz, 2013).

With students at the center of their learning, teachers monitor students' progress and learning. They constantly become part of the group by walking around the class, interacting with the students, talking to them, asking questions and making suggestions instead of just sitting down at their desks.

Undoubtedly, Inquiry-based learning involves students working in pairs or groups. Stevens (2006) supports collaborative inquiry as an effective tool for learning. By inquiring in teams, students are expected to teach others and learn from others, work collaboratively in developing language skills and deepening their understanding of a particular subject area.

Also, students benefit from cooperative inquiry academically and socially. Academic research shows that inquiry-based learning improves student achievement and narrows the gap between high- and low-achieving students (GLEF, 2001). In addition, through teamwork and communication, students build positive relationships with their classmates and develop positive self-esteem.

4. Method

The research sought to measure the effects of teaching methods (Traditional Versus Inquiry-based learning) on young learners' academic performance.

Participants

A total of 42-second grade students from 2 A and 2 B were involved in the study. The participants were divided into two groups: one experimental and one control. The first lesson topic was "Demonstrative pronouns". The second lesson topic was "Prepositions of place". To practice every topic, the researcher conducted five lessons. Firstly, class 2A was the control group and they were taught by traditional teaching method and class 2 B was the experimental group and they were taught by the Inquiry-Based Learning Approach. Then, class 2A was the experimental group and they were taught by the Inquiry-Based Learning Approach and class 2 B was taught by traditional teaching method.

In the PPP classroom, where the researcher explained the meaning and the rules of the new material (demonstrative pronouns and prepositions of place). Next, learners completed sentences with the new words, and finally learners used the target words in freer practice activities. Mostly, learners just listened to the teacher and worked alone.

On the contrary, in IBL classroom, learners inquired the new structures in groups, made suggestions, discussed and compared their answers. Through inquiry in groups,

learners developed communicative, critical thinking, creative and collaborative skills. Teacher guided her students through a sequence of inquiry stages in asking questions, investigating, creating, discussing and reflecting.

Instruments

Both groups (experimental and control) were measured before and after they were exposed to learning of the new language. The results showed that students who were instructed through inquiry-based learning were achieved higher score than the ones, which were instructed through the traditional method. Finally, a questionnaire was conducted to explore students' attitudes toward the inquiry-based teaching and the traditional method.

4. Results

It was found that most students were in favor of the inquiry approach. This is study is crucial to find out which teaching method is the most appropriate for today's students and provide successful classroom environment for learning English as a Second language. The findings of this study would be found relevant to teachers and parents.

Table 1

Pre and Post-Test Scores of the experimental and control groups on teaching "Demonstrative Pronouns"

	PPP Approach- Control (2 A)	Inquiry-Based Learning Approach Experimental (2 B)
Pre-test	Mean 2/10	Mean 1/10
Post-test	Mean 7/10	Mean 9 /10

In overall comparison of control and experimental groups, there was significant difference between two groups. Results revealed that Inquiry-Based Learning Approach had significant effect on the achievement of the understanding and use of demonstrative pronouns.

Table 2

Pre and Post-Test Scores of the experimental and control groups on teaching "Prepositions of Place"

	PPP Approach- Control (2 B)	Inquiry-Based Learning Approach- Experimental (2 A)
Pre-test	Mean 1/10	Mean 2 /10
Post-test	Mean 6/10	Mean 9 /10

In overall comparison of control and experimental groups, there was significant difference between two groups. Results showed that Inquiry-Based Learning Approach had significant effect on the achievement of the understanding and use of prepositions of place.

Table 3

To explore students' attitudes toward the inquiry-based teaching and the traditional method, a questionnaire was conducted.

	PPP Approach	Inquiry-Based Learning Approach
(2 A)	20%	80%

(2 B)	15%	85%
-------	-----	-----

They preferred inquiry teaching rather than expository lecturing, and considered this pedagogical method to be effective. Twenty students (80%) from 2 A and eighteen students from 2 B (75 %) found Inquiry-Based Learning Approach more attractive. They stated that with IBL Approach they themselves discover new language by thinking critically and creatively, comparing and developing language skills. They were active, risk-takers, caring and reflective participants of the learning process. Only four students from 2 A and five students from 2 B preferred PPP Approach. They liked the way their teacher presented and explained the new language.

5. Conclusion

The main purpose of this research was to compare two methods of teaching (Inquiry-Based Learning versus traditional PPP approach) on young learners' acquisition of English as a second language. The results revealed that the two groups (lessons based on two different approaches and traditional PPP approach) acted noticeably on the understanding and use of demonstrative pronouns and prepositions of place.

Nevertheless, there was a difference between the mean scores of two groups. Based on the results of the research, Inquiry-Based Learning Approach is attractive and more effective than traditional PPP approach in teaching English.

An old adage states: "Tell me and I forget, show me and I remember, involve me and I understand" This is the essence of inquiry-based learning. Children are born with an innate sense of wonder and curiosity. From birth, babies are little scientists. They explore, observe and discover the wonders in the world. Moving students forward in their paths of intellectual curiosity and understanding is one of the great challenges of Inquiry-Based Learning.

References

1. Arauz P. E. Inquiry-based learning in an English as a foreign language class: A proposal // *Revista de Lenguas Modernas*. No.19. 2013. P. 479–485. <https://revistas.ucr.ac.cr/index.php/rlm/article/view/14031/13337>
2. Brown H.D. *Principles of Language Learning and Teaching* (fourth edition). New York: Longman, 2003.
3. Davis C. & Wilcock E. Developing, implementing and evaluating case studies in materials science // *Euro. J. English Edu.* No.30. 2005. P. 59–69.
4. Duckworth E. Helping students get to where ideas can find them // *The New Educator* No.5 (3). 2005. P.185-188.
5. Galileo Educational Network. What is inquiry? Inquiry & ICT // Retrieved July 12, 2004 from <http://www.galileo.org/inquiry-what.html>
6. GLEF (George Lucas Educational Foundation). (2001). Project-based learning research. Edutopia online. Retrieved July 12, 2004 from http://www.glef.org/php/article.php?id=Art_887
7. J. Harmer. *How to Teach English* (Second Edition) // Pearson Education Limited, 2007.
8. International Baccalaureate Organization. Programme standards and practices. UK: International Baccalaureate Organization. Retrieved from 2004 <http://www.ibo.org/globalassets/publications/become-an-ib-school/programmestandardsandpractices.pdf>

9. Menon // Care International, 2008.
10. Richards J. C. & Schmidt R. Longman dictionary of language teaching and applied linguistics (4th Ed.) // London: Longman, 2010.
11. Spratt, Pulverness & Williams // Cambridge University Press, 2011.

УДК 372.8

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ПАМЯТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ В 9 КЛАССЕ

Шерубаева Ш.М.
НИИ ХБН, г. Актау
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: мәтінді есте сақтау тәсілдері, ақпарат, қысқа мерзімді жады, ұзақ мерзімді жады, әдістер

Ключевые слова: приемы запоминание, информация, кратковременная память, долговременная память, методы, приемы

Keywords: techniques memorization, information, short-term memory, long-term memory, methods, techniques

Аннотация

«Жақсы жадыдан гөрі оқушы үшін не маңызды болуы мүмкін?» Оқу үшін есте сақтаудың маңызы анық. Жады басқа психикалық процестермен бірге оқу іс-әрекеті процесінде ақпаратты алу, сақтау және қайта өңдеу, сондай-ақ қайта шығару үшін жауапты болады. Және «қыз жады» қысқа деп кім айтты? Шын мәнінде, әйелдердің естелігі ерлерден гөрі, жасына қарамастан жақсы. Бұл Кембридж университетінің ғалымдары белгілеген факт. Оқушылардың қысқа мерзімді жұмыс жады бар. Адамның қысқа мерзімді жады компьютердің жедел жадына ұқсайды – ағымдағы жұмыста қолданылады және компьютерді өшіргенде толығымен өшіріледі. Қысқа мерзімді жадтан ұзақ мерзімге қалай өту керек? Сондықтан мен өзімнің зерттеу жұмыстарыма арналған тақырыпты «9-сыныпта орыс тілі сабағында есте сақтауды дамытудың тиімді әдістері» деп белгіледім. Мәтінді есте сақтау тәсілдерін қолдану оқушыларға тек орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында ғана емес, сонымен қатар қазақ және ағылшын тілі сабақтарында білім сапасын арттыруға көмектесті. Атқарылған жұмыс қорытындысы бойынша оқушылардың сөздерді, фразаларды, мәтіндерді тез есте сақтауы, сондай-ақ келесі параметрлер бойынша көрсеткіштер жақсарғаны анықталды: мәтінді тындау; оқушылардың назарын аудару; қиял; сөздік қорын толықтыру; көпфункционалды сауаттылық және оқырман дағдылары. Қорытындылай келе, жұмысты орындау барысында мен қойылған мақсатқа қол жеткізгенімді атап өткім келеді; мәтінді есте сақтау тәсілдерін қолдана отырып, оқушыларда есте сақтауды дамыту.

Аннотация

«Что может быть важнее для ученика, чем хорошая память?» Значимость памяти для учения очевидна. Память в совокупности с другими психическими процессами несет ответственность за получение, сохранение и переработку, а также воспроизведение информации в процессе учебной деятельности.

И кто сказал, что "девичья память" коротка? На самом деле, память у женщин лучше, чем у мужчин, причем вне зависимости от возраста. И это факт, установленный учеными Кембриджского университета. У учащихся кратковременная рабочая память. Кратковременная память человека похожа на оперативную память компьютера – используется в текущей работе, и при выключении компьютера полностью стирается. Как из краткосрочной памяти перейти в долгосрочную? Поэтому тему для своей исследовательской работы я обозначила как «Эффективные методы для развития памяти на уроках русского языка в 9 классе».

Применение приемов запоминания текста помогло учащимся повысить качество знаний не только на уроках русского языка и литературы, а также на уроках казахского и английского языков. По итогам проделанной работы выяснилось то, что учащиеся быстрее запоминают слова, фразы, тексты, а также улучшились показатели по следующим параметрам: слушание текста;

повышение концентрации внимания учащихся; воображение; пополнение словарного запаса; многофункциональная грамотность и читательские навыки.

В заключение хотелось бы отметить, что в ходе выполнения работы мне удалось достичь поставленной цели, а именно: развитие памяти учащихся с применением приемов запоминания текста.

Abstract

“What could be more important for a student than a good memory?” The importance of memory for teaching is obvious. Memory in conjunction with other mental processes is responsible for obtaining, saving and processing, as well as reproduction of information in the process of learning activities. Who said «girl memory» is short? In fact, the memory of women is better than that of men, regardless of age. This is a fact established by scientists at Cambridge University. Students have short-term working memory. Short – term human memory is similar to the RAM of the computer-is used in the current work, and when you turn off the computer is completely erased. How to move from short-term to long-term memory? Therefore, the topic for my research work I have designated as “Effective methods for the development of memory in the lessons of the Russian language in grade 9”.

The use of methods of memorizing the text helped students to improve the quality of knowledge not only in the lessons of Russian language and literature, as well as in the lessons of Kazakh and English languages. The results of the work revealed that students quickly memorize words, phrases, texts, as well as improved performance on the following parameters: listening to the text; increasing the concentration of students; imagination; vocabulary; multi-functional literacy and reading skills. In conclusion, I would like to note that in the course of the work I was able to achieve this goal: the development of students ' memory with the use of techniques of memorizing the text.

Актуальность. В современном образовательном пространстве преподаватели языковых предметов при обучении навыков чтения сталкиваются с такой проблемой: у учеников наблюдается трудности в запоминании и интерпретации текста на уроках русского языка и литературы как второго. Актуальность проблем запоминания в современном мире, с постоянно увеличивающимся объёмом материала не подлежит сомнению. В связи с этим, возникла острая необходимость в использовании разных эффективных методов для запоминания текстов.

Цель: определить, насколько влияет использование приемов запоминания текста на успеваемость учащихся.

Вопросы:

- 1) определить наиболее эффективные методы запоминания текста для учащихся;
- 14-15 лет учитывая возрастные особенности и половые различия;
- 2) подобрать приемы запоминания текстов в зависимости от типа восприятия учащихся;
- 3) внедрить приемы запоминание текста в качестве важной части каждого урока.

Гипотеза:

используя разные методы учителя смогут выявить наиболее эффективные приемы запоминание текста, что поможет учащимся излагать текст на высоком уровне

Методы исследования: опрос, наблюдение, сравнительный анализ, тестирование.

Новизна: насколько мне известно, подобных исследований, в котором применяется приемы запоминание текста с учетом возрастных особенностей, полового отличия и типов восприятие учащихся не проводилось.

Джордж Галифакс сказал: «Что может быть важнее для мудреца, чем хорошая память?» Я хочу перефразировать эту цитату и спросить у вас: «Что может быть важнее для ученика, чем хорошая память?».

Значимость памяти для учения очевидна. Память в совокупности с другими психическими процессами несет ответственность за получение, сохранение и переработку, а также воспроизведение информации в процессе учебной деятельности. И кто сказал, что "девичья память" коротка? На самом же деле, память у женщин лучше, чем у мужчин, причем вне зависимости от возраста. И это факт, установленный учеными Кембриджского университета.

У учащихся кратковременная рабочая память. Кратковременная память человека похожа на оперативную память компьютера – используется в текущей работе, и при выключении компьютера полностью стирается. Кратковременная память позволяет запоминать полученную информацию на короткое время, от нескольких секунд до нескольких минут, после чего мы её забываем. Долговременная же может сохранять информацию на часы, недели или даже всю жизнь, это зависит от важности и частоты воспроизведения полученной информации.

Как из краткосрочной памяти перейти в долгосрочную? Тренировка долговременной памяти неразрывно связана с самим процессом её работы: запоминание полученной информации, сохранение её в памяти и воспроизведение.

Поэтому тему для своей исследовательской работы я обозначила как «Эффективные методы для развития памяти на уроках русского языка в 9 классе».

Согласно некоторым исследованиям, у 70% учеников 9-х классов наблюдается преобладание логических механизмов запоминания. Лучше всего запоминание происходит при помощи слуха.

На своих уроках я заметила, что не все учащиеся одинаково принимают участие в учебном процессе. Некоторые учащиеся пассивны, быстро забывают пройденный материал. Общаясь с другими учителями, выяснилось, что учителя сталкиваются с аналогичными проблемами на своих уроках. Это натолкнуло меня на мысль исследовать данную проблему и попытаться найти пути решения: помочь развить память учащихся на уроке. Овладение учебным материалом требует от подростков более высокого уровня учебно-познавательной деятельности, чем в младших классах. Им предстоит усвоить научные понятия, системы знаков. Новые требования к усвоению знаний способствует постепенному развитию теоретического мышления, происходит интеллектуализация процессов восприятия, развивается способность выделять главное. В своем исследовании хотела выяснить, могут ли различные методы для развития памяти повысить успеваемость учащихся.

Сначала составила план исследования: 5 шагов к исследованию практики в действии.

- 1.Посвящение себя - Призыв к исследованию
- 2.Планирование исследования - Вопросы и ответы
- 3.Осмысление опыта - Данные и анализ
- 4.Начинание заново - Новые и улучшенные вопросы
- 5.Улучшение практики - Уроки из опыта

Согласно плану исследования, в течение нескольких уроков я проводила наблюдение за учащимися.

Всего в исследовании принимало участие 10 учащихся 9 класса. Учащиеся с большим интересом отнеслись к данной идее. Провела беседу с этими учащимися об их вовлечении в исследование и заручилась их согласием. Для того чтобы подтвердить свои предположения, привлекла школьного психолога вести наблюдение со стороны, также было проведено анкетирование учащихся на выявление видов памяти:

1.Какой материал запоминается Вами лучше: прочитанный про себя или прослушанный?

2.Как лучше запоминаются движения при заучивании физических упражнений или практических действий: в зрительной форме (когда смотрите, как показывают движения) или мышечно-двигательной (когда сами повторяете движения)?

3.Какой материал запоминается легче, быстрее конкретный (формулы, иностранные слова и т.п.) или отвлеченный (рассуждения, трактовка терминов и т.п.)?

4.Как отчетливо вспоминаются и переживаются воспоминания о перенесенном Вами горе или радости?

5.Были ли случаи, когда на вопрос преподавателя не удалось дать ответ, но он всплыл в памяти сразу же после того, как Вы сели на место?

6.Можете ли Вы вспомнить внешний вид человека, его манеры поведения, с которым вчера случайно ехали в транспорте?

Результаты анкеты:

1.В первом случае у шестерых учащихся зрительный тип памяти, у четырех – слуховой.

2.В втором случае у семерых учащихся зрительный тип памяти, у троих – двигательный.

3.У пятерых учащихся хорошо развита образная память, у пятерых - словесно-логическая.

4. У шестерых учащихся хорошо развита эмоциональная память.

5. У троих учащихся плохо развита оперативная память.

6.У двоих учащихся хорошая произвольная память.

На первом этапе своего исследования я рассмотрела уровень развития логической и механической памяти у детей выше указанных категорий. При проведении диагностической работы полученные результаты свидетельствуют о том, что у школьников преобладает логический механизм запоминания. Это можно объяснить тем, что логическое запоминание основано на понимании внутренних логических связей между отдельными частями материала.

Начала поиск эффективных методов, которые можно использовать для развития памяти на уроках русского языка. Мной были использованы интернет ресурсы, методическая литература. Обращалась к коллегам, чтобы они поделились методами, которые используют в своей практике. После определения индивидуальных видов памяти, начала приемы для развития памяти на уроках русского языка.

Сначала основным приемом запоминания является **многократное прочитывание** всего материала. Затем обучающиеся начинают чередовать

прочитывание с произведением. Важнейшим приемом осмысленного запоминания является **деление текста на смысловые части**. Членение на части обучающиеся используют при заучивании больших текстов. Так, для удержания в памяти какого-то текста большое значение имеет **составление плана**.

Начала активно применять эти методы на уроке и одновременно вела наблюдение за учениками, насколько данный вид деятельности эффективно влиял на их работу в классе. Результаты наблюдения продолжала фиксировать в рефлексивном журнале. В ходе сбора информации убедилась, что результаты моих наблюдений совпали с результатами сбора данных школьного психолога.

Правильно подобранные методы для развития памяти эффективно повлияли на успеваемость учащихся. Также важно определить при выборе способа запоминания текста:

Какого типа текст (какой сложности, тематики).

Насколько подробно необходимо вам его запомнить.

На какое время.

Результаты исследуемых учащихся по внутреннему суммативному оцениванию (навык чтение)

	Ученик	I четверть	II четверть	III четверть	IV четверть
	Ученик 1	6	7	5	9
	Ученик 2	7	10	8	10
	Ученик 3	7	8	7	9
	Ученик 4	6	8	7	9
	Ученик 5	7	10	8	10
	Ученик 6	7	8	6	10
	Ученик 7	6	8	8	9
	Ученик 8	7	7	8	10
	Ученик 9	7	8	7	9
0	Ученик 10	6	7	7	8

В конце исследования брала еще одну анкету – обратную связь

№	Вопросы	Ответы учащихся	
		да	нет
1	Является ли для Вас многократное прочитывание материала основным приемом запоминания?	8	2
2	Является ли для Вас деление текста на смысловые части основным приемом запоминания?	6	4
3	Является ли для Вас составление плана основным приемом запоминания?	9	1

Применение приемов запоминания текста помогло учащимся повысить качество знаний не только на уроках русского языка и литературы, а также на уроках казахского и английского языков.

По итогам проделанной работы выявилось то, что учащиеся быстрее запоминают слова, фразы, тексты, а также улучшились показатели по следующим параметрам:

- слушание текста;
- повышение концентрации внимания учащихся;
- воображение;
- пополнение словарного запаса;
- многофункциональная грамотность и читательские навыки.

В заключение хотелось бы отметить, что в ходе выполнения работы мне удалось достичь поставленной цели, а именно: развитие памяти учащихся с применением приемов запоминания текста.

По моему мнению, этот проект должен расширяться. Необходимо делиться своим опытом с коллегами других школ города, страны и вселять в них уверенность, что каждый учитель, решая маленькую проблему, может внести значительный вклад в дальнейшее развитие и совершенствование всей системы образования.

Литература

1. Трейси и Росс Эллоуэй. Приемы и техники для развития памяти. 2014 г. Матюгин И.Ю. Методы развития памяти, образного мышления, воображения. 1996.
2. Матюгин И.Ю. Как запоминать словарные слова. 1997.
3. Гарри Лорейн, Джерри Лукас. Развитие памяти. Классическое руководство по улучшению памяти. 1974.
4. Руководство для учителя. ЛУШ. 2016.
5. Роджер Сайп. Развитие мозга. Как читать быстрее, запоминать лучше и добиваться больших целей. 2014.
6. Как быстро и хорошо запомнить текст. <https://4brain.ru/blog/%D0%BA%D0%B0%D0%BA>
7. Развитие памяти у старших школьников: особенности и способы. <http://kartinamira.info/selfactualization/4001-razvitie-pamyati-u-starshix-shkolnikov-osobennosti-i-sposoby>

T

ӘОЖ: 377.6:94(574)

**ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДЕГІ ҚАЗАҚСТАН ПӘНІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ
ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ**

**Тұрарбеков Д.М., Турганбаева А.О.,
Сыздықова Р.Р.**

**Астана, Орал қалаларындағы Назарбаев Зияткерлік мектептері
ҚАЗАҚСТАН**

Түйінді сөздер: жазылым, тілдік дағды, бағалау критерийлері, жиынтық бағалау, кері байланыс, эссе, талдау

Ключевые слова: письмо, языковые навыки, критерии оценивания, суммативное оценивание, обратная связь, эссе, анализ

Keywords: writing, language skills, assessment criteria, summative assessment, feedback, essay, analysis

Аннотация

Берілген мақалада Қазіргі әлемдегі Қазақстан пәнінде оқушылардың жазылым дағдыларын дамуы туралы қарастырылған. Тәжірибеде Қазіргі әлемдегі Қазақстан пәнін екінші тілде оқытын оқушылардың жазылым дағдыларының төмен болуының себептері мен дамуы жолдарын сабақты зерттеу арқылы қарастырады. Зерттеу барысында берілген өзіндік тәжірибелерін жетілдіруге қаншалықты тиімді болғаны анықталып, жетілдіру қажеттігіне назар аударылады. Алынған нәтижелерге сүйеніп, жазылым дағдыларын дамуы барысындағы нәтижелер қаралып негізделген ұсыныстар беріледі.

Аннотация

В данной статье рассматривается развитие письменных навыков учащихся по предмету Казахстане в современном мире. В практике рассматриваются причины и пути развития письменных навыков учащихся со вторым языком обучения, через уроки исследования по предмету Казахстан в современном мире. В исследовании основное внимание уделяется тому, насколько эффективно он должен улучшить свой собственный опыт и сосредоточиться на необходимости их улучшения. Основываясь на полученных результатах развития письменных навыков, предлагаются обоснованные предложения.

Abstract

This article discusses the development of students' writing skills at the lessons of Kazakhstan in the Modern World. The practical part examines the problems and ways of developing the writing skills of students, with a second language of instruction, through the Lesson Study. The study explored how effectively the teacher should improve her own experience and focus on the need for improvement. Based on the results obtained, substantiated suggestions for the development of writing skills are offered.

Қазіргі әлемдегі Қазақстан пәнінде оқушылар Қазақстанның даму идеологиясы мен ұлттық мүдделерді жүзеге асыру мақсатында саяси, экономикалық, әлеуметтік, өркениеттік ұстанымдарын түсінеді, әрі елді өркендету жөнінде өзіндік азаматтық позициясын қалыптастырады. Осы

мақсаттарды жүзеге асыру үшін алдымен оқушылар өз ойын түсінікті жеткізіп жаза алуы маңызды. Сонымен қатар бұл пәнде сыртқы бағалау емтихандары жазбаша, мәтінмен жұмыс, эссе болғандықтан, оқушыларда жазылым дағдыларын дамыту қажет.

Жазылым туралы тоқталатын болсақ. «Жазылым» термині «жазу» деген мағынаны емес, «жаза білу», «ойыңды басқа біреуге түсінікті болу үшін, қағаз бетінде сауатты жеткізе білу» дегенді білдіреді. Жазылым жұмысының сәтті шығуы ең алдымен сөздік қордың мол болуына тікелей байланысты. Сөздік қор оқылым арқылы келеді. Бұны танымал адамдардың мынадай сөзі арқылы дәлелдеуге болады. «Жазу – біздің ойымызды тілге аударушы» (Byren) дегендей сабақта оқушылар өз ойын еркін жазбаша жеткізе алатындығына көз жеткізу керектігі тағы бар. Себебі жазылым жұмыстары арқылы оқушылар тоқсандық жиынтық жұмыстарда, сыртқы бағалауда бағаланып келеді.

Тәжірибеде жүзеге асыру туралы ойланғанда:

Бір ай көлемінде екінші тілде оқитын 11-сыныптарындағы сабақтарды бірлесе жоспарлап, сабақты өткізіп, өзара сабақтарға қатыстық. Өткізілген бірнеше сабақтарда берілген тапсырмалардан бірнеше үзінді:

А) «Менталды карта» арқылы «экономика» ұғымын түсіндіреді. Мақсаты: Топпен менталды карта арқылы «экономика» ұғымын түсіндіреді. Оқушылар бірлесе критерийлер экономика ұғымын талдау, менталды картаны безендіруі, қорғай алуы таңдап алынды.

Осы тапсырманың нәтижесі: оқушылар «Менталды карта» дайындау болды. Өздерінің шағын зерттеулерін презентациялады, алайда картаны дайындауда негізгі ойларды жазуда қиналғаны байқалды.

Ә) «Салыстыру кестесі» тапсырмасы. Мақсаты: әлем елдері мысалдары қамтылған ресурстар негізінде сыныптық талқылау арқылы салыстырмалы түрде экономиканы басқарудың түрлерін сипаттайды және оны басқарудың маңыздылығын дәлелдейді.

Елдер	Экономиканы басқару түрі	Маңыздылығы
1.		
2.		
3.		

Тапсырманың нәтижесінде: оқушылар топпен қосымша материалдарды қолдана отырып, 3 елдің мысалында талдайды, салыстырады. Сондықтан оқушылар пікірталасқа түскілері келді. Алайда үш-төрт сөйлемнен кейін қазақшалары бітіп қалады, жазылымдары да толық ашылмағаны байқалды.

Б) «11.4.1.2 Қазақстан экономикасының дамуына әсер ететін факторларды анықтау» мақсаты «Экономиканың дамуына әсер ететін факторлар» тақырыбында PEST талдауын жасау тапсырмасымен жұмыс жасалды. Мақсаты: Қазақстанның экономикалық дамуына әсер ететін немесе әсер ету керек негізгі факторларды анықтау. Оқушылар Қазақстанның экономикалық дамуына әсер ететін немесе әсер ету керек негізгі факторларды анықтау, PEST талдауын жасауда жазылымды нақты дәйектермен, мысалдармен ұсынуы керек болған. Алайда оқушылар жазылымда топпен жұмыс жасаса да, жалпылама нақты ұсыныстар болмағандығы байқалды. Жоғарыда көрсетілген үш мысалға қарап мұғалімнің, яғни біздің өз жұмысымызға, оқушыларымызға көңіліміз толмағанын байқауға болады.

Неліктен мәселе туындап отыр? Жазылым дағдыларын қалай дамытуға болады? Әрбір сабақтан кейінгі әріптестермен бірлесе талдай келе төмендегідей проблемаларды анықтадық :

- тілдік кедергі;
- сөздік қорының аздығы;
- жазылым дағдыларының қалыптаспауы.

Екінші тілде оқитын 11-сыныптарды бірлесе зерттеуге кірістік. Әр оқушының интеллектуалдық қабілеті мен қажеттіктерін зерттей бастадық. Мектеп педагог-психологымен бірлесе отыра бірнеше зерттеу әдістемесін таңдап алдық.

1. Амтхауэр «Интеллектуалдық сынақ» (Amthauer, 1988) – адамның ойлау қабілеті, жағдайды түсінуі, оған бейімделуі, мәселелерді шешу мүмкіндіктерін анықтауға мүмкіндік берді.

2. Гарднер «Көпшіл интеллект тесті» (Gardner, 1996) бойынша оқушылардың психо-диагностикалық карталарын дайындадық. Ол карталар жұмысты ұйымдастыру барысында жақсы көмектесті. Себебі, мүмкіндіктеріне қарай тапсырма беру, қызығушылықтарына қарай топтық, жұптық тапсырмалар беруде көмегі тиді.

3. Кеттелл «16 факторлық жеке сауалнама әдісі» (Cattell, 1982) – жеке тұлғаның зияткерлік, пайымдық, көшбасшылық сияқты қабілеттерін анықтадық.

4. Сонымен қатар, бақылау, әңгімелесу әдістері де көптеп қолданылды. Себебі, тәртіптілік, адалдық, жауапкершілік сынды қасиеттерін анық көруге болады.

Зерттеу нәтижесінде төмендегідей қажеттіліктер анықталды :

- ✓ жеке ерекшеліктерін сәтті әлеуметтендіру;
- ✓ дүниені позитивті қабылдау;
- ✓ мотивацияны жоғарлату;
- ✓ өздігінен реттелу;
- ✓ өзара конструктивті әрекеттесу;
- ✓ ақпараттық-коммуникативтік технологиялармен жұмыс;
- ✓ топта жұмыс істеу.

Жоғарыда көрсетілген қажеттіліктердің көпшілігіне жауап ретінде, жүзеге асыру мақсатында интербелсенді оқыту (interactive learning) әдістері таңдалынып алынды. Әрине ол анықтаудың түрі, әдіс-тәсілдерін сыныптың ерекшелігіне сай таңдап алынды.

Біз неге интербелсенді оқыту әдістерін таңдап алдық?

Басқа әдістерге қарағанда оқушылар оқу үрдісінің толыққанды қатысушысы, оның білімі мен білігі оқудың негізі болып табылады. Оқушылар тек мұғаліммен ғана емес, бір-бірімен кеңінен әрекеттесуіне және оқу үрдісінде белсенділігінің басым болуына бағытталған [1]. Бұл 11-сынып оқушыларының психологиялық және интеллектуалдық ерекшеліктеріне, яғни сыртқы-ішкі қажеттіліктеріне жауап бере алатын оқытудың түрі. Оған дәлел интерактивті жаттығулар мен тапсырмалар, дәстүрлі жаттығулар мен тапсырмалардан негізгі айырмашылығы оларды орындаған кезде оқушылар өткен материалды бекітіп қана қоймай, жаңа материалды оқып біледі.

Оқытудың интерактивті әдістерінің бірнеше артықшылықтарын атап көрсетейік, олар:

1. Оқушы белсенді болып табылады. Себебі, интеллектуалдық және физикалық тұрғыдағы белсенді ойындар болып табылады.

2. Оқушылар пассивті монологты білім алу үдерісінің барлық қатысушыларының → белсенді пікір алмасуына ауыстырып, пассивті тандаушылардан → белсенді қатысушыға айналады.

3. Бұл әдістер, дәстүрлі тәсілдеме кезінде жасырын болатын оқушылардың потенциалын белсенді етіп, оқыту барысында вербалды және вербалды емес қатынас жасаудың барлық қолжетімді түрін пайдаланады [4].

Жоғарыда айтылған артықшылықтарды бекіте түсетін интербелсенді әрекеттесудің тәсілдеріне тоқтала кетсек. Өз тәжірибемізде плюрализм, диалог, тандау еркіндігі, рефлексия, кері байланысты ұсыну т.б кеңінен қолданылды. Жүзеге асыру формасы ретінде шығармашылық тапсырмалар, шағын топтағы жұмыс, жұптағы жұмыс, жаттықтыратын ойындар (рөлдік, іскерлік), дебат, конференция, презентациялар жүргізілді.

Біраз уақыт ішінде оқушылар біршама жетістіктерге жете алды. Нәтижесінде:

А) Оқушылардың танымдық, шығармашылық қызметтері белсенді дами түсті. Оған дәлел ретінде орыс тілді оқушылар Қазіргі әлемдегі Қазақстанда болып жатқан оқиғаларды қазақ тілді БАҚ-тан шолу жасауды үйренді. Яғни, пәнді өмірмен байланыстыра білу дағдылары қалыптаса бастады.

Ә) Оқу үрдісінің нәтижелігі жоғарылай бастады. Яғни пәннің көздеген мақсаты орындала бастады. ҚӘЖ пәнінің ең басты мақсаттарының бірі – іс-әрекеттегі патриотизмді дамытуды келесі дәйектен көре аламыз: осыған дейін оқушылар түрлі қоғамдық, саяси тақырыптарды талдаған кезде тек оппозиция тарапынан ғана сөйлеп, барлық жүйені жоққа шығарған болса, енді оқушылар осы проблемалардың шешу жолдары мен механизмдерін ұсына бастады.

Б) Оқушылардың жазылым дағдылары біршама жақсарды. Яғни қазақша сөйлеуде ілгерілеу байқалды. Интербелсенді әрекеттесудің таңдалынып алынған, сабақ барысында жүйелі қолданылған әдіс-тәсілдері – дебат, конференция, рөлдік, іскерлік ойындар, рефлексия, кері байланысты ұсыну, презентациялау, шешу жолдарын табу т.б нәтижеге бағытталған іс-әрекет болды. CLIL (content and language integrated learning) пән мен тілді кіріктіріп оқыту әдістемесі көмектесті. Оқушылардың жазу мәдениетін қалыптастыру және ой өрісін дамытуға бағытталған әдіс-тәсілдерді қолдану нәтиже бере бастады. Олар:

1. Эссе
2. Кейіпкерге хат (тарихи тұлға)
3. Бейнеролик(дыбыссыз көрсету, оған сценарий жазу)
4. Рефлексия (білгім келеді, білдім, білемін)
5. Сөйлемді аяқта ...
6. Сәйкестендір
7. Жүгіртпе парак (даталар, оқиғалар, тұлға туралы т.б.)
8. Пән диктанты (тарих, география) терминдермен жұмыс
9. Суретке комментарий жазу (оқушының өз ой-пікірі), сипаттама беру

Нәтижесінде: оқушылардың жазылым ғана емес, айтылым, оқылым, тыңдалым дағдылары жақсы дами бастады. Бірақ пәннің тілдік дағдыларды меңгерту бөлімінде оқушы эссе жазуда (жазба жұмысында) ойын нақты, жүйелі, сауатты түрде жеткізе білуі керек деген талап көрсетілген. Көбінесе оқушылардың

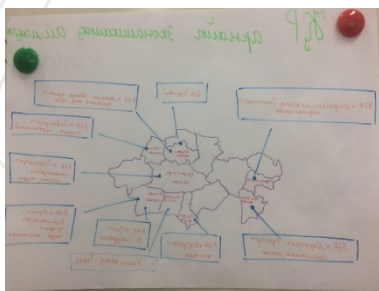

бойында жаза алмаймын деген қорқыныш болғанын байқадық. Жазба жұмысын бастамас бұрын әр мұғалім кейбір ұйымдастыру жұмыстарына баса назар аудара бастадық. Әр оқушымен жеке жұмыс жасалып, бағыт берілді. Біздің пән үшін жазылымда эссе жазуға ерекше назар аударылады.

Эссені сауатты, ойын дәлелді түрде қалай жаздыруға болады? Тілдік дағдыларды (соның ішінде жазылым) қалай жүзеге асырамыз? деген сұрақтарға жауап іздедік. Әріптестеріммен бірлесе пәннің ерекшелігіне сай эссе алгоритмін жасадық. Олар: 1) ұстаным; 2) дәлел-дәйек; 3) тұжырым. Шағын зерттеуден кейінгі рефлексия: Нәтижесінде эссе құрылымы мен эссеге дейінгі дайындық кезеңдерінде орындалатын тапсырмалардың түрлерімен таныстық. Бұған дейін оқушыларға эссе жазуға тапсырма бергенде шынымен тапсырмалардың жүйелілігіне көңіл бөлінбегендігі аңғарылды.

Зерттеулердің нәтижесі ретінде тәжірибемізге ұсыныс ретінде енгізілген жұмыстардың нәтижесін қайдан көре алдық?

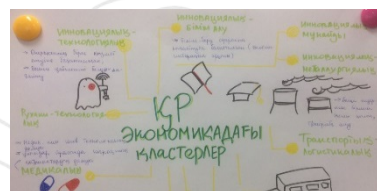
Оқушыларға тоқсанның соңында жиынтық бағалауда эссе жұмысы болды. Тәжірибемдегі эссе алды дайындық кезеңін төмендегі әдістер арқылы жүргіздік:

а) талдау әдістері арқылы тақырыпты жан-жақты талқылау, мәтіндегі негізгі оймен жұмыс, мәтін соңындағы сұрақтарға жауап беру т.б.

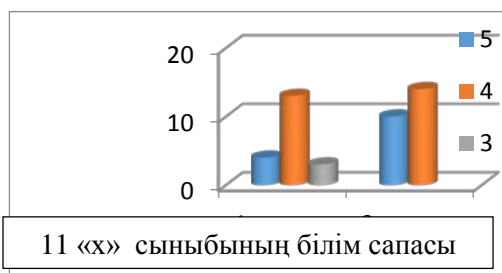
ә) жинақтау әдістеріне арналған жұмыс түрлері: инфографика, кесте, сызба нұсқа құру, қысқаша тезис құру, резюме жасау т.б. Осы жұмыстардың нәтижесінде оқушылар біршама жақсы эссе жазатындығы байқалды. Әрине бұл ұдайы процесс

төрт ай көлемінде болды. Бұл нәтижені 3-тоқсанның суммативтік бағалауында байқай алдық.

Сабақта жасалған
постерлер

мақсатына толық жете

11 «х» сыныбының білім сапасы

Бірақ пәннің тілдік қойған

жоқпыз. Эссе жазуда тұжырым, қорытынды бөлімдерін және аргумент пен факті орынды пайдалану мәселесіне шешу жолдарын табу мақсатында әріптесіммен бірлесіп оқушылардың эссе жазуда тұжырым, қорытынды бөлімін жақсарту үшін келесі әдіс-тәсілдерді тәжірибемізде кеңінен қолдануды бастадық. Олар:

- талдау формалары SWOT, GAP, PEST, Форсайт;
- пәндік лексика, тірек сөздер мен қолданылатын тіркестер;

Оқушылардың жас және танымдық ерекшеліктеріне сай талдау, бағалау, зерттеу және жоспарлау дағдыларын қалыптастыратын әдіс-тәсілдер мен тапсырмалар қолданылды. Мысалы, аналитикалық эссе, SWOT, PEST, GAP талдаулары және форсайт (болашақты бағдарлау).

Бұл жұмыстар 4-ші тоқсанда да жалғасып отыр. Оқушылар бірінші тоқсанмен салыстырғанда академиялық тілде эссе жаза білетіндіктерін дәлелдеді.

Көп оқитын адам ғана жақсы жаза алады. (Самуэл Джонсон) Жазу құмырашының балшығы секілді пайдаға асқанша бірнеше түзетулерден өтеді.

(Walsh) демекші бірнеше түзетулерден өткеннен кейін оқушылардың жазбаша жұмыстары нәтижелі бола бастағанын байқадық. Болашаққа жоспарланған жұмыстар жеткілікті. «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек» делінген «Қазақстан – 2050» стратегиялық бағдарламасында. [9]. Бүгінгі күн талабына сай жан-жақты дамыған, өмірге реалистік тұрғыдан қарайтын, жан дүниесі сұлу, рухани бай, сезімтал, терең біліммен қаруланған оқушы тұлғасын сомдау үшін қажырлы еңбек қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бим-Бад Б.М. Педагогический энциклопедический словарь. – М., 2002
2. Екінші тілде оқытылатын пәндер бойынша оқыту процесін ұйымдастыру жөнінде ұсыныстар.-Астана, 2013
3. Dale L., Wide Van Der As., Tanner R., CLIL Skills, 2010.
4. Жақыпов С.М. Жалпы психология негіздері. – А., 2012
5. Нуракаева Л.Т., Шегенова З.К. CLIL әдісіне негізделіп құрастырылған сабақ үлгілері. – Астана, 2013.-51
6. Аленова Б. Б. Іс әрекеттегі зерттеу: Пән мен тілді кіріктіріп оқытудың тиімді әдіс-тәсілдері//Молодой ученый. - 2016. - №10.4.
7. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Бірінші (ілгері) деңгей. Екінші басылым. ПШО, 2015 ж
8. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Білім беру бағдарламасы, NIS-Program «Қазақстан тарихы (Қазіргі әлемдегі Қазақстан)» пәні бойынша оқу бағдарламасы. Жоғары мектеп (11-12 сыныптар)
Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2012 жылғы 14 желтоқсандағы «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы

ӘОЖ: 371.3

ТӨҢКЕРІЛГЕН ОҚЫТУ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗ БЕТІНШЕ БІЛІМ АЛУЫНА ЖАҒДАЙ ЖАСАУ

Үнбаева С.И., Тлеуов Қ.Қ.

Ақтау қаласындағы химия-биология бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі,

Педагогикалық шеберлік орталығының Ақтау қаласындағы филиалы
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: төңкерілген сынып, төңкерілген оқыту,
Ключевые слова: перевернутый класс, перевёрнутое обучение,
Keywords: flipped classroom, flipped learning

Аннотация

«Төңкерілген оқыту» - интернетті қолдана отырып, сабақты видео түрінде көрсетуге негізделген педагогикалық методика. Қазақстанның білім беру жүйесінде бұл жаңа методика түрі болып табылады. Қазақстан Республикасының Ақтау қаласындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінде (кейіннен басқа НЗМ) зерттеу және оны іске асыру 2015-2017 оқу жылдары басталды. Зерттеудің негізгі мақсаты Қазақстандық мектептерде бұл әдісті қолданудағы артықшылықтар мен кемшіліктерді білу болатын. Осы уақытта дейін студенттерге ІТ технологияның әсері жайлы көптеген зерттеулер жүргізіліп, олардың барлығы ІТ технологиядан студенттер өздеріне қажетті тиімділікке жете ала ма деген сұрақ төңірегінде қарастырылды. Зерттеу барысы «іс-әрекетті зерттеу» ағымында жүзеге асырылып, мұғалімдер бірінші рет өз практикаларында 80 видео дайындау арқылы «Төңкерілген оқыту» методикасын қолданды.

Зерттеу мақсаты - «Төңкерілген оқыту» қолданудағы артықшылықтар мен кемшіліктерді білу мен бұл әдіс түрі мектептің педагогикалық бағытындағы (математика, биология, физика) пәндеріне қандай өзгеріс пен тиімділік алып келетінін зерттеу. Негізінде зерттеу еліміздегі тек 22 НЗМ мектептеріне әсер етуі қажет. Дегенмен мектептерде ІТ технологияны пайдалану соңғы жылдары арта түсті. Технологияның әсері әлі күнге дейін практикада зерттеліп, артықшылықтары мен кемшіліктері қарастырылуда. Зерттеудің өзектілігі: «Төңкерілген оқыту» методикасын қолданудың себептері көп болғанымен, ең бастысы, оқушылардың ұялы телефонға қажеттілігін тиімді пайдалану арқылы жаратылыстану бағытындағы пәндерді оқуға болатынын түсіндірді.

Қорытындылай келе, зерттеуші мұғалімдер аталған методиканы қолданудан көптеген оң әсер алды. Бұл әдіс түрін практикада іске асыру нәтижесінде оқышылардың оқу қабілетін арттыра алғандарына көздері жетті. Математика, физика, биология пәндерінде «Төңкерілген оқыту» методикасын пайдалану жақсы нәтиже берді деген қорытындыға келді. Зерттеушілер «Төңкерілген оқыту» қолданудың артықшылықтарын байқады: Интернет желісінде басқа да видеосабак түрі көп болса оқушылар өз мұғалімін есту мен көру сабақты қабылдауға үйреніп қалған, сондықтан да өздері үшін ғана түсірілген видеосабакты қабылдау оқушылар үшін тиімді; оқушылар тайм-менеджментті тиімді пайдаланып уақыттарын үнемдейді. Сондай-ақ, түсірілген видеосабакты кез-келген жерде қарай алады (тіпті ауырып емханада жатса да, басқа қалада жүрсе де және т.с.с.); дарынды оқушылар өз бетімен оқу арқылы зерттеу жұмысымен айналысуы мүмкіндік бар; кейбір оқушылар өздерінің жасқаншақтығынан түсінбеген тақырыбы жайлы көп сұрақ қоюдан қысылуы мүмкін. Видеосабакты өз бетінше үйде қайта қарау арқылы меңгеруге мүмкіндік береді, отбасы мүшелерімен бірге оқитын болса, сабаққа деген қызығушылығы артады; видеосабактар әр түрлі конкурстарда жүрген, ауруханада емделіп жатқан оқушылар үшін таптырмайтын оқу материал.

Қолжетімді ұялы телефон, компьютер арқылы сабақтан тыс жүрсе де, сабақ барысынан қалмай меңгеруіне көмектеседі; алдығы материалды ұмытып қалған жағдайда да, қайталау арқылы еске түсіріп, есте сақтау қабілетін дамыта алады; оқушылар видеосабақтар арқылы әр түрлі математикалық есептер шығарудың жолдарын қарастырып, ең тиімді шешімін таба алады. Сол арқылы сабаққа деген мотивациялары артады; видеосабақты ағылшын тілінде түсіру оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттырып, тыңдалым дағдыларын дамытты. Видеосабақтарды қайталап көру арқылы терминологияға мән беріп, қабілеттерін арттырды.

Аннотация

«Перевернутый класс» - педагогический подход, который основан на показах видео на уроках и использовании интернета. Этот метод рассматривают как новую педагогику в Казахстанской системе образования. Исследование и внедрение начались в 2015-2017 учебном году в Назарбаев Интеллектуальной Школе города Актау (далее НИШ), Республики Казахстан. Главная цель исследования состояла в том, чтобы узнать проблемы и преимущества использования этой обучающей техники в казахстанских школах. Даже при том, что было много исследований в области воздействия технологий IT на успех студентов, что обеспечивают только общую картину, которая помогает ответить на вопрос: может ли студенческий успех получить выгоду из использования технологий IT, но они не обеспечивают понимание причины. Исследование было проведено на платформе «изучения в действии», где учителя практиканты реализовывали «Перевернутый класс» педагогический подход впервые в их практике, готовя 80 видео уроков.

Цели исследования: узнать проблемы и преимущества использования «Перевернутый класса»; исследовать, что эффективно и какие потребности могут быть изменены в педагогической сфере (математика, биология, физика) уроков в этой школе. По сути, его влияние может распространиться только на школы в сети НИШ, у которой есть 22 школы по всей стране. Использование технологий в школах существенно увеличилось за последние несколько лет. Воздействие таких технологий все еще исследуется практикой и представляет собой несколько проблем и возможностей. Новизна работы: Было много причин осуществления «перевернутого подхода», и один из них должен был использовать эффективность зависимости студентов от мобильных телефонов для обучения и изучения научных предметов.

Результаты исследования показали, что идея преподавать математику, биологию, физику при помощи видео уроков была успешной. Исследователи заметили, что есть преимущества использования перевернутого класса: студенты слушают и смотрят за уроками своего учителя, и это сильно им помогает, даже при том, что в интернете есть много видео уроков, студенты привыкают видеть учителей и их уроки. Важно смотреть за видео уроками, сделанными только для них, а не для всех; студенты используют эффективный тайм-менеджмент и экономят время. Они наблюдают за видео уроками, когда они идут домой или приезжают в школу на автобусе. Кроме того, они могли наблюдать и узнать о новом материале из любого места. (студенты из больницы, студенты, которые поехали в другой город для участия в различных событиях); у талантливых и одаренных студентов есть шанс развиваться их собственным темпом исследования; некоторые студенты чувствуют себя, неловко задавая много вопросов во время урока. Они могут не желать расстраивать учителя и просить объяснить новый материал снова. Для таких студентов материалы видео помогают учиться и узнать ответы, которые они хотели знать; интерес студентов к предмету увеличивается, когда они учатся вместе с членами семьи; видеоматериалы - полезный ресурс для студентов, специально для тех, которые пропустили уроки из-за участия в различных конкурсах, по болезни, из-за погодных условий. Они могли легко наблюдать за уроками, используя их мобильные устройства или компьютеры, и оказываться в невыгодном положении; студенты также извлекают выгоду из пересмотра видео уроков, если они не поняли или забыли предыдущий материал урока. Этот ресурс особенно полезен для трудных тем, если студенты хотят вспомнить материал, у них будет доступ к нему; студентам дают возможность экспериментировать с различными методами, чтобы решить математические проблемы. Это увеличивает уровни мотивации среди студентов и часто приводит к обсуждению достоинств каждой используемой техники; создание видео уроков на английском языке также помогло учителям улучшить свой уровень английского языка, таким образом, они могли наблюдать за собой во время видеурока и сделать анализ речи и языка. Видео, снятые на английском языке, помогли улучшить языковой уровень студентов. Видеуроки дают студентам возможность повторно наблюдать за уроками и обратить внимание на темп терминологии, который им соответствует.

Abstract

The Flipped classroom is a pedagogical approach which is based on shooting video lessons and the use of the Internet. This method is considered as a new pedagogy in Kazakhstani education system. Research and implementation took place in 2015-2017 academic year at Nazarbayev Intellectual School of

Aktau city (further referred as NIS), Kazakhstan. The main purpose of the research was to find out the challenges and advantages of using this teaching technique in Kazakhstani schools. Even though there were much researches on the impact of IT technology on students achievement, they only provide an overall picture that helps to answer the question of whether student achievement may benefit from the use of IT technology, but they do not provide an insight into the reason why this might be the case. Research was done in the framework of “action research”, where practitioner teachers implemented “the flipped classroom” pedagogical approach for the first time in their practice by preparing 80 video lessons. The purpose of the research: to find out the challenges and advantages of using “the Flipped classroom”; exploring what is working and what needs to be modified in teaching science (math, biology, physics) lessons at this school. The use of technology in schools has increased dramatically over the last few years. The impact of such technologies are still being researched by practitioners and present several challenges and opportunities. Novelty of the study: There were many reasons of implementing flipped classroom and one of them was to use efficiently the students love to mobile phones for teaching and learning science subjects.

Researchers have noticed that there are advantages of using the flipped classroom: students hear and watch their teacher’s lessons and it helped them a lot, even though in the internet there are a lot of video lessons, students get used to see their teachers and accustomed to her/his lessons. It is important to watch the video lessons only made for them, not for all; students use effective time management and save time. They watch video lessons when they go home or come to school by bus. Moreover, they could watch and learn new material from any place. (sick students from hospital, students who went to another city for participating in different events); talented and gifted students have a chance to develop by their own study rate; some students feel uncomfortable asking many questions during the lesson. They also may not want to upset the teacher and ask for the new material to be explained again. For such students video materials help to learn and find out the answers they wanted to know; students’ interest in the subject increases by learning together with the family members; video materials are a useful resource for students – especially for those that have missed lessons due to participating in different contests, illness and weather conditions. They could easily watch the lessons using their mobile devices or computers and not be disadvantaged; students also benefit from re-watching video lessons if they did not understand or forgot the previous lesson material. This resource is particularly useful for the hard and difficult topics, so if students want to recall the material, they would have access to it; students are given an opportunity to experiment with different techniques to solve mathematical problems. This increases motivation levels amongst students and often leads to a discussion on the merits of each technique used; creating the video lessons in English also helped teachers to improve the level of the English language so they were able to watch themselves conducting the lesson and make an analysis of their speech afterwards. The videos have been produced in English that has helped to improve the students’ language level. The videos give the students an opportunity to re-watch the lessons and pay attention to the terminology at the pace that is appropriate to them.

«Адамзат үшін ХХІ ғасыр – жаңа технологиялар ғасыры болмақ,
ал осы технологияларды жүзеге асырып, өмірге енгізу, игеру
және жетілдіру – бүгінгі жас ұрпақтың еншісінде...
Ал жас ұрпақтың тағдыры – ұстаздардың қолында»
Н.Ә. Назарбаев

Оқыту мен оқу үдерісінде АКТ оқушыларға ғылыми ұғымдарды түсінуге және олардың тез қабылдауына мүмкіндік беріп, мұғалімдерге сабақ беруде көмектесетін маңызды құрал болып отыр. Мұғалімдерге бұл үдерістің тиімділігін арттыруда нәтижесін көрсетіп отырған педагогикалық әдістің бірі – «төңкерілген оқыту».

«Төңкерілген оқыту» – интернетті қолдана отырып, сабақты видео түрінде көрсетуге негізделген педагогикалық әдіс. Қазақстанның білім беру жүйесінде бұл жаңа әдіс түрі болып табылады. [1, 4 б] АКТ-ның оқыту мен оқу үдерісіне ықпалы жайлы зерттеулер өте көп, алайда бұл мақала зерттеу деректерімен қатар, шынайы тәжірибеге негізделген. Зерттеу барысында зерттеуге ұсынылған дерек жинау әдістері мен құралдары қолданылды. [2, 22 б]

Оқыту тәжірибемізде оқушылардың сабақты қабылдау қабілетінің әртүрлі екендігін және бір уақытта барлық оқушы материалды меңгеріп ала алмайтындығын байқаймыз. Сонымен қатар, мұғалім уақыты сабақта санаулы болғандықтан, барлық оқушыға тиісті деңгейде көңіл бөле алмауы мүмкін. Осы мәселені шешуде «төңкерілген оқыту» әдісімен танысып, қолдану қажеттілігі туындады. Аталаған әдіс арқылы оқушы өз қажеттілігіне қарай кез келген уақытта сабақ материалдарын бірнеше рет қайталап, есте сақтауына мүмкіндік туады. Алғашқы қадам, жоспарлаудан басталды. Содан кейінгі жұмыс оқу мақсаттарына сәйкес жаңа материалмен танысу үшін оқушыға ресурс ретінде бейнежазбаға түсіріп, www.youtube.com сайтынан ашылған каналға жіберу болды. Осылайша, «төңкерілген сабақ» әдісі арқылы мұғалім мен оқушының уақытын үнемдеп, материалдарды қайталау арқылы оқыту үдерісін жақсартумен қатар, оқушылардың механикалық есте сақтау қабілетін арттыруға болатындығы байқалды. Бұл оқушылардың биологиялық терминдерді ұзақ уақыт естерінде сақтап, тапсырмаларды тез, әрі қатесіз орындай бастағанынан көрініс тапты. Төңкерілген оқу әдісін қолданған кезде оқушылар өз оқуына өздері жауапты болып, тақырып мәнін өз бетімен меңгеріп, түсініп және өз бетінше бағалай алатын педагогикалық әдіс түрі екеніне көзіміз жетті.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Орта мектеп пен колледждер және жоғары оқу орындары үздік оқытушыларының видеосабақтары мен видеолекцияларын интернетте орналастыру керек» деп атап өткеніндей [3], бұл әдіс арқылы жолдау міндетін орындаумен қатар, педагогикалық қоғамдастық аясында пәндердің оқу мақсаттары бойынша электронды білім беру ресурстарының көбеюіне, мұғалімдердің де кәсіби дамуына ықпал ететіне сенімдіміз.

Тәжірибеде нақты қалай пайдалану жолына келсек, алдын ала сабақ тақырыбын бейнежазбаға түсіріп, www.youtube.com сайтындағы жеке каналға жүктеп, жүктелген бейнежазбаның сілтемесі оқушыларға (электронды пошта, чат немесе әлеуметтік желілер арқылы) жіберіледі. Оқушылар үй тапсырмасы ретінде негізгі материалды өз бетімен қарап, меңгере алады, ал түсініксіз болған сұрақтарының жауабын келесі күнгі сабақта мұғалім, сыныптастарымен талқылап, алған білімдерін бекітеді. Қабілеті жоғары оқушылар тапсырмаларды орындау барысында қатесіз орындай алады. Сонымен қатар, талқылау мен тапсырмаларды орындау кезінде басқа оқушылардың да осы оқу мақсатына жетуіне ықпалын тигізе алады. Осылайша, бұл әдісті қолдану арқылы оқушылардың есте сақтау қабілетін арттыру, коммуникативтік дағдыларын дамыту, тақырып мәнін өз бетімен меңгеруіне жағдай жасауға, саралап оқытуды тиімді іске асыруға болатындығын байқадық.

Бейнежазбаны қалай түсіруге келетін болсақ, қазіргі технологиялар күннен-күнге жаңарып отырғанына байланысты алуан түрлі бағдарламалар арқылы түсіруге болады. Бейнежазбаларды түсіруге тиімді болатын бірнеше бағдарлама мен сайттарды ұсынамыз:

Camtasia Studio (ресми сайты: <https://www.techsmith.com/video-editor.html>)

Виртуалды интербелсенді тақта – www.educrations.com

iMovie (ресми сайты: <https://www.apple.com/ru/imovie/>)

Төңкерілген сабақ түрін қолданғанда міндетті түрде оқушы жасы ескерілуі қажет. Себебі, әр сыныптағы оқушы жастары әркелкі, соған сәйкес қабылдау ерекшеліктері де өзгеріп отырады. Жоғары сыныптарға күрделі терминдермен түсіндіріп, әр терминге анықтама беріп отырудың қажеті жоқ. Алайда төменгі сынып оқушылары сабақты тез ұғынып алулары үшін жан-жақты, толықтай таныстыруды қажет етеді. Оқу пирамидасы бойынша төңкерілген сабақ түрін оқушылармен бірге талқылайтын болсақ, төмендегі графикте көрсетіліп тұрғандай, кемінде 50%-ға дейінгі ақпаратты бір видеосабақ арқылы жеткізе аламыз [4, 72 б]. Нақтырақ айтқанда, видеосабақта дәріс түрінде айтылатын ақпарат та болады, оқушылар оны қайталап оқи алады, әр оқушының қабілетіне байланысты аудио-визуалды қабылдау да жүреді. Ал видеосабақтан алған білімдері негізінде талқылау мен тәжірибе жүргізу, жұптық және топтық жұмыстарды жүргізу арқылы тиімділігін одан әрі арттыруға болады.

Талқылауды төмен және жоғары дәрежелі сұрақтарды қою арқылы өткізіп, оқушылардың деңгейлік топтарға да бөлуге болады. Себебі, сұрақ қою маңызды дағдылардың бірі, дұрыс қойылған сұрақ оқытудың тиімді құралына айналады және де оқушының оқуына қолдау көрсетіп, оны жақсарта және кеңейте алады [5, 84 б].

Төңкерілген сабақ әдісінің тәжірибеде нәтижесі көру мақсатында оқушылардан сауалнама алынып, өз пікірлерін беру сұралды. Сауалнама нәтижесі бойынша 100% оқушылар видеосабақтарды қолдады. Оқушыларға «төңкерілген оқыту» әдісінің ұнайтынын сабақ барысымен бірге каналға жүктелген видеосабақтардың көрсетілім саны күнделікті өсіп отырғанынан да байқадық. Бұл видеосабақтарды оқушы бір рет қана емес, қызығушылықпен бірнеше қайтара қарайтынын көрсетті.

Мысал ретінде бірнеше оқушының жазып қалдырған пікірлерімен бөліскіміз келеді:

«Мен мұғалімнің түсіріп жүрген видео сабақтарын үзбей қараймын, себебі, мұғалімнің даусын естіп, түрін көру арқылы сабақты үй жағдайында да тез, әрі сапалы меңгере аламын. Және де алдағы келе жатқан сыртқы жиынтық бағалау емтиханына дайындалуға мұғалімнің видео сабақтары бірден-бір көмекші құрал болып табылады»

Жазира, 10-сынып оқушысы.

«Видео сабақтардың бір жақсы тұсы – кез келген жерде, өзіңе қолайлы уақытта, (тіпті автобуста да) қарап, сабаққа дайындалуға болады. Өз басым сол арқылы уақытымды үнемдеймін»

Нұрлан, 9-сынып оқушысы.

«Маған видео сабақтар ұнайды, себебі, азғантай уақыттың ішінде жаңа тақырыпты тез меңгеріп алуға болады. Өзіме қызықты болған жоғары сынып сабақтарын да қарап, биология пәнінен өз білімімді арттырып жүрмін»

Мөлдір, 8-сынып оқушысы.

Қорытындылай келе, әрдайым ізденісте жүретін және жаналықты жатырқамай іс-тәжірибесіне енгізетін әріптестерімізге «төңкерілген оқыту» әдісін тиімді қолданып, педагогикалық қауымдастық аясында идея мен тәжірибе бөлісуге шақырамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Тлеуов К.К, Жумабаев Р.Н., Конырбаева Ж.М., Унбаева С.И., Тайбазаров Н.Ә. «Төңкерілген оқыту» әдісін оқыту үдерісінде тиімді қолдану. Әдістемелік нұсқаулық. Астана. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы. 2018 ж.

2. «Мұғалім тәжірибесіндегі зерттеу» мектепішілік кәсіби даму курсының білім беру бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Астана. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы. 2018 ж.

3. Н.Ә. Назарбаев. «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері». Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 10.01.2018 ж. Астана.

4. «Мектептегі мұғалім көшбасшылығы» Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Астана. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы. 2016 ж.

5. «Тиімді оқыту мен оқу» Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Астана. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы. 2016 ж.

УДК 371.3

КОМПЕТЕНЦИИ И КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ОБРАЗОВАНИИ

Васильков А.В., Никонорова Е.И.
ГБОУ Школа №1557 им. П.Л. Капицы, Россия,
РОССИЯ

Түйінді сөздер: білімі, дағдылары, қабілеттері, қызметі, құзыреттілігі, біліктілігі, құзыреттілік моделі, оқу үдерісі

Ключевые слова: знания, умения, навыки, способности, деятельность, компетенции, компетентность, компетентностная модель, образовательный процесс

Keywords: knowledge, ability, acquirements, activity, competences, competence, competence model, educational process

Аннотация

В статье дается и обосновывается определение компетенций и особенности его использования в контексте образования и развития. Сделана попытка раскрыть понятие компетенции, посредством включения в него знаний, умений, навыков, способностей, деятельности. Определение основано на концептах, сформулированных учеными - педагогами и психологами. Обосновывается необходимость построения компетентностной модели в образовательном процессе. Акцентируется деятельность доминанта компетенций и компетентности.

Аннотация

Мақалада білім мен даму контекстінде оны пайдаланудың құзыреттіліктері мен ерекшеліктерінің анықтамалары берілген. Білімдерін, қабілеттерін, дағдыларын, қабілеттерін, іс-әрекетін қосу арқылы құзыреттілік тұжырымдамасын анықтауға әрекет жасалды. Анықтау ғалымдар - педагогтар мен психологтардың тұжырымдамаларына негізделген. Оқу үрдісінде құзыреттілік моделін құру қажеттілігі негізделген. Құзыреттілік пен құзыреттілік басым болып табылады.

Abstract

In article definition the competences and the competence. Its results of educational process and development. The educational process can be the competence model of specialist referring this. Make it that activity is dominating idea of the competence and the competences.

В настоящее время существует множество различных определений компетенций. Разные организации и эксперты по компетенциям формулируют собственные определения этого понятия. Но большинство определений - это всего лишь вариации двух тем, которые отличаются источниками происхождения:

- *Описание рабочих задач или ожидаемых результатов работы.*

Эти описания ведут свое происхождение от национальных систем обучения, в которых компетенции определяются, как способность специалиста действовать в соответствии со стандартами, принятыми в организации.

- *Описание поведения.*

Эта тема возникла в деятельности исследователей и консультантов, специализирующихся в области эффективного управления.

Различные определения поведенческой компетенции - это разные вариации одного, по сути, определения: «компетенция - это основная характеристика личности, обладатель которой способен добиться высоких результатов в работе».

Подход в развитии человеческих ресурсов (Human Resources Development - HRD) и профессионально-техническом образовании и обучении (Vocational Education and Training – VET) основан на ряде факторов. Во-первых, скорость технологических инноваций в продуктах и процессах наряду с демографическими изменениями, увеличивает важность адаптационного и производственного обучения. Эта потребность ведет ко второму глобальному фактору: обновление традиционной образовательной системы. В-третьих, особенно в Европе, политика пожизненного образования, придающая особое значение неофициальному и неформальному обучению, привела к появлению таких инициатив как Карта личностных навыков (Personal Skills Card) и Европейская система аккредитации навыков (European Skills Accreditation System), с целью идентифицировать и проверить приобретенные компетенции. Во многих странах ЕС образовательные и обучающие системы стали проверять «неформальные» навыки. Особенность такой политики связана с четвертым фактором, моделью «Social Europe»: начинать с изучения результатов, независимо от способа их приобретения, и в меньшей степени ориентироваться на время, проведенное в образовательных учреждениях. Это является ключевым для обеспечения широкого доступа к обучению и построению «карьерных лестниц» для тех, кто имел меньше возможностей для систематического образования и обучения, но, тем не менее, развил компетенции, на основе собственного опыта. Пятый фактор, также связан с целями европейской политики «обучения на основе жизненного опыта» и является ключевым компонентом подхода, основанного на компетенциях для того, чтобы объединить традиционное образование, профессиональное обучение и обучение на основе личного опыта. Шестым фактором, детально разработанным в Европейской стратегии занятости (European Employment Strategy), является потребность в постоянном развитии навыков и квалификации рабочей силы и обеспечении мобильности трудовых ресурсов через формирование общих контрольных уровней профессиональной компетентности [1].

Компетенции. Дадим наиболее общее, по мнению авторов данной статьи, определение понятию компетенций.

Компетенции – это развитые и/или сформированные способности, являющиеся результатом деятельности и/или результатом процесса образования (как формы деятельности), позволяющие индивиду осуществлять определенную деятельность на соответствующем уровне требований и соответствий.

В сформулированном определении используются несколько ключевых терминологий, которые в свою очередь требуют пояснения в преломлении образования.

Основопологающим смыслом содержанием является – способности и деятельность (действия). Дадим расширенное обоснование их применения, а также содержание опорной терминологии.

Способности, индивидуальные особенности личности, являющиеся субъективными условиями успешного осуществления определённого рода деятельности. Способности не сводятся к имеющимся у индивида знаниям, умениям, навыкам. Они обнаруживаются в быстроте, глубине и прочности овладения способами и приёмами некоторой деятельности и являются внутренними психическими регулятивами, обуславливающими возможность их приобретения. Врождёнными являются анатомо-физиологические особенности, выступающие как предпосылки возможного развития способностей, сами же способности формируются в процессах осуществления разнообразной деятельности, в сложной системе взаимодействий индивида с др. людьми.... Способность, проявляемая в осуществлении некоторой конкретной деятельности, имеет комплексную структуру, складывающуюся из разнообразных компонентов. С этим связано широко распространённое явление компенсации: при относительной слабости или даже отсутствии одних компонентов высокая способность к осуществлению некоторой деятельности достигается развитием других компонентов. Этим же объясняется наблюдаемое различие в сочетаниях личностных и физиологических характеристик лиц, проявивших высокий уровень развития способностей к какой-либо одной определённой деятельности [2].

В самом общем случае способности делят на общие и специальные и выделяют следующие виды специальных способностей: учебные и творческие, умственные и специальные, математические, конструктивно-технические, музыкальные, литературные, художественно-изобразительные, физические способности, парапсихологические (экстрасенсорные).

Кроме этого способности подразделяют по уровням: репродуктивный, продуктивный (творческий).

Кроме видов и уровней способностей их важно подразделять по стадиям развития: задатки, способности, одаренность, талант, гениальность.

В педагогической психологии принято следующее определение способностей:

Способности - индивидуально-психологические особенности человека, проявляющиеся в деятельности и являющиеся условием успешности ее выполнения.

От способностей, как было замечено выше в статье, зависит скорость, глубина, легкость и прочность процесса овладения знаниями, умениями и навыками, но сами они к ним не сводятся. На основе анализа психологической литературы по проблеме способностей можно выделить следующие признаки наличия способностей к какому-либо виду деятельности.

Таблица

Признаки наличия способностей

Признаки наличия способностей, к какому-либо виду деятельности					
Высокий темп обучения	Широта переноса,	Энергетическая	Индивидуальное	Высокая мотивация,	

соответствующей деятельности	которая состоит в том, что, обучившись применению операций в одной ситуации, человек способен легко применить ее в других аналогичных ситуациях	экономность выполнения данной деятельности	своеобразие выполнения деятельности	стремление к этой деятельности, иногда вопреки обстоятельствам
Индивидуальные особенности человека обуславливают индивидуальный стиль деятельности				

Существуют различные подходы к определению способностей:

Таблица

Подходы к определению способностей

Способности				
Рубинштейн С.Л. «Это закрепленная в индивиде система обобщенных психических деятельностей. В отличие от навыков, способности – результаты закрепления не способов действия, а психических процессов («деятельностей»), посредством которых действия и деятельности регулируются».	Платонов К.К. «Качество личности, определяющее успешность овладения определенной деятельностью и совершенствование в ней. Способности подструктура личности, наложенная на ее	Петровский А.В. «Это такие психологические особенности человека, от которых зависит успешность приобретения знаний, умений, навыков, но которые сами к наличию этих знаний, умений, навыков не сводятся»	Гиппенрейтер Ю.Б. «Индивидуальные психологические особенности человека, которые выражают готовность к овладению определенными видами деятельности и к их успешному осуществлению»	Чудновский В.Э. «Индивидуальные психологические особенности личности, являющиеся условиями успешного выполнения определенной деятельности»

	остальные основные подструк- туры»			
Различные подходы к определению способностей				

Глубокий анализ проблемы способностей был дан в ряде работ [3, 4]. Согласно развитой в них концепции, врожденными могут быть лишь анатомо-физиологические и функциональные особенности человека, создающие определенные предпосылки для развития способностей, называемые задатками. Задатки весьма многозначны, они лишь предпосылки развития способностей. В развитии способностей они входят лишь как исходный момент. Способности, развивающиеся на их основе, обуславливаются, но не предопределяются ими [5].

Рассмотрим содержательность следующей опорной терминологии, раскрывающей целеполагание в статье.

Знания [6] - составляют ядро содержания любого образовательного процесса, будь то познание теории, или познание жизнедеятельности. На основе знаний формируются умения и навыки, умственные и практические действия; знания являются основой нравственных убеждений, эстетических взглядов, мировоззрения. Без необходимого объема и уровня знаний не может развиваться и/или сформироваться соответствующая компетенция.

Кроме этого, знание - это результат нашей познавательной деятельности независимо от того, в какой форме эта деятельность совершалась: чувственно или внечувственно, непосредственно или опосредованно; со слов других, в результате чтения текста, при просмотре кино или телефильма и т.д. Этот результат познания человек выражает в речи, в том числе искусственной, жестовой, мимической и любой другой. Следовательно, всякое знание есть продукт познавательной деятельности, выраженный в знаковой форме. Знание противоположно незнанию, неосведомленности, отсутствию представлений, о чем или о ком-нибудь [7].

Необходимо отметить, в соответствии с содержанием данной статьи, что именно в профессиональной деятельности достаточно много знаний, не выражаемых в знаковой форме, но сущность знания от этого не изменяется: знания – это результат деятельностного акта.

С развитием информационных технологий и информационного общества одной из групп компетенций необходимых в любом виде профессиональной деятельности, любого специалиста является работа с информацией.

Приходит осознание того, что знания являются специфической формой информации, формой приобретаемой в процессе актуализации информации [8, 9]. Весь цикл образования специалиста должен быть построен таким образом, чтобы происходила постоянная актуализация информационного потока. Другими словами, чтобы будущий специалист, находился в нужное время, в нужном месте информационного пространства, информация имела бы форму, в которой индивид готов ее воспринять, напрягая свои деятельностные, понимающие усилия, т.е. актуализировать информацию до уровня собственных знаний. Только в этом случае, в случае появления собственных, личностных знаний продолжится процесс формирования на их основе умений, навыков, способностей, компетенций.

Умения, навыки [6]. Непосредственными целями любой образовательной дисциплины являются усвоение субъектом образовательного процесса системы знаний и овладение определенными умениями и навыками. При этом овладение умениями и навыками происходит на базе усвоения действенных знаний, которые определяют соответствующие умения и навыки, т.е. указывают, как следует выполнять то, или иное умение или навык.

Необходимо наиболее четкое представление смысла таких понятий как умения и навыки, что позволит разобраться в вопросе о путях и механизмах их формирования в процессе прохождения образовательного цикла и выхода в нем на компетенции.

Но как раз здесь открываются некоторые противоречия. Некоторая часть психологов и педагогов считают, что умение - более высокая психологическая категория, чем навыки. Другая их часть придерживаются обратной точки зрения: навыки представляют более высокую стадию овладения физическими упражнениями и трудовыми действиями, чем умения.

Одни авторы под умениями понимают возможность осуществлять на профессиональном уровне какую-либо деятельность, при этом умения формируются на базе нескольких навыков, характеризующих степень овладения действиями. Поэтому навыки предшествуют умению.

Другие авторы под умениями понимают возможность осуществлять какое-либо действие, операцию. По их понятию, умение предшествует навыку, который рассматривается как более совершенная стадия овладения действиями.

И в том, и в другом случае, умение и навык есть способность совершать то или иное действие. Различаются они по степени (уровню) овладения данным действием.

Умение-это способность к действию, не достигшему наивысшего уровня сформированности, совершаемому полностью сознательно.

Навык-это способность к действию, достигшему наивысшего уровня сформированности, совершаемому автоматизировано, без осознания промежуточных шагов.

Умение-это промежуточный этап овладения новым способом действия, основанным на каком-либо правиле (знании) и соответствующим правильному использованию знания в процессе решения определенного класса задач, но еще не достигшего уровня навыка. В последующем процессе практического использования этого знания оно приобретает некоторые операциональные характеристики, выступая в форме правильно выполняемого действия, регулируемого этим правилом.

Навыки-это автоматизированные компоненты сознательного действия человека, которые вырабатываются в процессе его выполнения. Навык возникает как сознательно автоматизируемое действие и затем функционирует как автоматизированный способ его выполнения. То, что данное действие стало навыком, означает, что индивид в результате упражнения приобрел возможность осуществлять данную операцию, не делая ее выполнение своей сознательной целью.

Это значит, что когда мы формируем в образовательном процессе способность субъекта совершать какое-то действие, то сначала он выполняет это действие развернуто, фиксируя в сознании каждый шаг совершаемого действия.

То есть, способность выполнять действие формируется сначала как умение. По мере тренировки и выполнения этого действия умение совершенствуется, процесс выполнения действия свертывается, промежуточные шаги этого процесса перестают осознаваться, действие выполняется полностью автоматизировано - у субъекта образуется навык в выполнении этого действия, т.е. умение переходит в навык.

Но в ряде случаев, когда действие сложное, и его выполнение состоит из многих шагов, при любом совершенствовании действия оно остается умением, не превращаясь в навык. Поэтому умения и навыки различаются еще в зависимости от характера соответствующих действий.

Если действие элементарное, простое, используемое широко при выполнении более сложных действий, то его выполнение формируется обычно как навык, например, навык письма, чтения, устных арифметических действий над небольшими числами и т.д. – это наиболее характерно для общего образования. Если же действие сложное, то выполнение этого действия, как правило, формируется как умение, в состав которого, входит один или несколько навыков - характерная черта профессионального образования.

Таким образом, термин "умение" имеет два значения:

Как первоначальный уровень овладения каким-либо простым действием. В этом случае навык рассматривается как высший уровень овладения этим действием, автоматизированное его выполнение: умение переходит в навык.

Как способность осознанно выполнять сложное действие с помощью ряда навыков. В этом случае навык-это автоматизированное выполнение элементарных действий, из которых состоит сложное действие, выполняемое с помощью умения.

Мы опять встречаемся с понятием способности деятельности, через понятие действия.

Но здесь необходимо учитывать важность понимания системности человеческих действий и решающем ее влиянии на процесс освоения новых действий. Проявление этого влияния обнаруживается в фактах взаимодействия навыков, в частности, переноса приемов исполнения и сенсорного контроля действия [9].

Что же такое в конечном итоге деятельность компетентного специалиста?

Деятельность компетентного специалиста – это определенный стиль деятельности. Синонимом «компетентному специалисту» служит термин «профессионал», предполагающий, что «профессиональный» в своей области деятельности специалист не может быть по определению некомпетентным.

Стиль деятельности - это взаимосвязанная совокупность индивидуальных особенностей, способов и характера осуществления определенной деятельности, как правило, предполагающей взаимодействие с людьми и выступающей как динамический стереотип.

Таблица

Особенности индивидуального стиля деятельности

Особенности индивидуального стиля деятельности				
Устойчивая система	Эта система обусловлена	Эта система является	Это те особенности	Устойчивая система

приемов и способов деятельности	определенным и индивидуальными личными качествами	средством эффективно приспособления к объективным требованиям	стиля деятельности, которые обусловлены типологическими свойствами нервной системы человека	приемов и способов профессиональной деятельности, сформированная как результат профессиональной деятельности и образовательного цикла
Особенности индивидуального стиля профессиональной деятельности				

Другими словами, стиль деятельности – это сформировавшаяся динамическая система действий индивида. И если данный индивид компетентный специалист, то его действия основываются на необходимых и достаточных компетенциях.

Компетентностный подход в образовании. Приведем еще раз развернутое определение понятия компетенций, но уже конкретно для образования, необходимое для дальнейшего рассмотрения аспектов формирования компетентности в рамках компетентностного подхода в процессах образовательного цикла.

Компетенции – это развитые и/или сформированные способности, являющиеся результатом деятельности и/или результатом процесса образования, позволяющие индивиду осуществлять определенную деятельность на соответствующем уровне требований и соответствий.

Возможна следующая формулировка самого процесса развития и/или формирования компетенций:

$$3(Y+H+Y') \rightarrow C \rightarrow K$$

где

Z – знания;

Y – умения;

H – навыки;

Y' – умения в контексте сложных действий, включающие основополагающие умения и навыки;

C – способности;

K – компетенции.

Заметим, что при отсутствии способности, или не возможности ее развить или сформировать, возможно, механическое запоминание (формальные знания), выработка некоторых умений, основанных на этих формальных знаниях, проявление некоторых навыков. Как следствие, данный специалист способен выполнять функции виды деятельности, но это будет происходить или с массой ошибок, или не оптимально, или с постоянным изменением целей деятельностной задачи (адаптация к достижимому). Это обуславливает низкий уровень компетентности специалиста, т.е. суженый спектр сформированных компетенций, или недостаточный уровень развития необходимых компетенций.

Основой технологии, позволяющей выйти на качественный процесс в образовании является парадигма средообразования. Необходимо создание среды для развития и/или формирования компетенций.

Но среда-это, прежде всего, система. Без системного подхода невозможно сформировать ни отдельные образовательные процессы, ни образовательную среду в целом. Основой системного подхода в образовании является модель деятельности в образовательном процессе.

В заключении... Компетенции – это способности, развитые и сформированные не только в знаниевой среде качественного образования и на его основе, но более сформированные и развитые при непосредственной деятельности в соответствующих процессах, и только деятельность, является необходимым условием трансформации компетенций.

Литература

1. <http://www.hr-portal.ru/node/14330>
  2. <http://bse.sci-lib.com/article105426.html>
  3. Б.М. Теплов Способности и одарённость//Психология индивидуальных различий. Тексты. М.: изд-во Моск. Ун-та, 1982.
  4. Б.М. Теплов Избранные труды: В 2 т. М., 1985.
  5. В.Н. Дружинин Психология общих способностей. СПб.: Питер, 2002. 368 с.
  6. http://www.ido.rudn.ru/psychology/pedagogical_psychology
  7. Л.М. Фридман Психопедагогика общего образования. Пособие для студентов и учителей. - М., Издательство "Институт практической психологии", 1997. 288 с.
  8. А.В. Васильков Знания – актуализация информации. / Под ред. А.Г. Чернышова, Сборник статей, В.1. 2008. 163 с.
  9. А.В. Васильков Актуализация информации как сущность управления знаниями. Библиоковедение, 2009. № 2. с.32-36.
- Л.Б. Ительсон Лекции по общей психологии. Мн., 2000.

УДК 371.3

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ И ГЕОГРАФИИ

Воронцова Е.А., Митрофанова О.А.
КГУ «Школа-лицей № 14», г. Темиртау
КАЗАХСТАН

Түйінді сөздер: құзыреттілік, функционалдық сауаттылық, заманауи технологиялар
Ключевые слова: компетенция, функциональная грамотность, современные технологии
Keywords: competence, functional literacy, modern technologies

Аннотация

География және математика сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту жаңа білімді игеруде қолданылады, ұйымдастырушылық, зияткерлік және басқа да біліктерді, соның ішінде оқу-жаттығу қызметін өз бетінше жүзеге асыра білуді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Аннотация

Развитие функциональной грамотности на уроках географии и математики используются при освоении новых знаний, позволяют формировать организационные, интеллектуальные и другие умения, в том числе умение самостоятельно осуществлять деятельность учения.

Abstract

The development of functional literacy in geography and mathematics lessons are used in the development of new knowledge, let you create organizational, intellectual and other skills, including the ability to independently carry out activities of teaching.

Введение. Одним из интеллектуальных умений, которые обеспечивают развитие личности учащегося, и адаптации имеющихся и полученных знаний, умений и навыков для выполнения конкретной работы являются развитые компетенции. К одному из ключевых понятий в современном образовании относится развитие пространственного мышления, под которым понимается вид умственной деятельности, который обеспечивает создание и оперирование пространственными образами в процессе решения различных практических и теоретических задач.

Функциональная грамотность рассматривается, как способность использовать все постоянно приобретаемые в жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач. Умение свободно оперировать знаниями, представлениями необходимо для эффективного процесса обучения, обеспечивает в ходе познания выделение в объектах и явлениях действительности пространственных свойств и отношений (формы, величины, направления, протяженности и т. п.), создание на этой основе пространственных образов и оперирование ими в процессе решения математических и географических задач.

Цель: развитие функциональной грамотности учащихся на уроках математики и географии.

1. Методы и материал исследования

Задание по математике

Необходимо наклеить плитку на пол ванной комнаты, который имеет форму прямоугольника размерами 230 см на 140 см. В магазине 2 вида плитки размером 20 см на 30 см и 25 см на 25 см. Какую выгоднее купить плитку и почему, если цена первой плитки за 1 штуку 80 тг, а второй 85 тг? Плитки можно располагать произвольно.

- 1) Чему равна площадь пола ванной комнаты?
- 2) Чему равны площади каждой плитки?
- 3) Сколько плиток 1 вида необходима купить и сколько это будет стоить?
- 4) Сколько плиток 2 вида необходимо купить и сколько это будет стоить?

Задание по географии

«Чудесные приключения Нильса с дикими гусями» С. Лагерлеф

Первыми попрощались с Нильсом вишневые и яблоневые деревца. Они кивали ему вслед, наклоняя головы в пышных белоснежных шапках, как будто хотели сказать:

- Дальше нам нельзя! Ты думаешь, это снег на наших ветках? Нет, это цветы. Мы боимся, что их прихватит утренним морозом и они облетят раньше времени... Потом отстали пашни. С ними остановились на месте и села. Ведь в селах живут крестьяне. Куда же им уйти от полей, на которых они возвращают

хлеб! Зеленые луга, где паслись коровы и лошади, нехотя свернули в сторону, уступая дорогу топким мшистым болотам. А куда подевались леса? Еще недавно Нильс летел над такими густыми чашами, что за верхушками деревьев и земли не было видно. Но сейчас деревья будто рассорились. Растут вразброд, каждое само по себе. Буков давно и в помине нет. Вот и дуб остановился, точно задумался, - идти ли дальше. Но березы и сосны тоже испугались. Они скрючились и пригнулись к самой земле, будто хотели спрятаться от холода. А солнце катилось по небу и не уставало светить. - Не понимаю, - сказал Мартин, - летим, летим, а вечер все никак не наступит. До чего же спать хочется! - И мне спать хочется! - сказала Марта. - Глаза слипаются. - Да и я бы не прочь вздремнуть, - сказал Нильс. - Смотри-смотри, Мартин, вон аисты на болоте спят. Тут, в Лапландии, все по-другому. Может, здесь вместо луны всю ночь солнце светит? Давай и мы привал устроим.

Задание 2.1

1) Назовите, над какими природными зонами летел на гусе Нильс:

- А) полупустыня, степь, широколиственные леса, смешанные леса,
- Б) степь, широколиственные леса, смешанные леса, тайга.
- В) широколиственные леса, смешанные леса, тайга, лесотундра.
- Г) пустыня широколиственные леса, тайга, лесотундра

2) Определите сторону света в которую летели Нильс и Мартин:

- А) юг
- Б) север
- В) запад
- Г) восток

3) Назовите время года в которое совершается путешествие Нильса и Мартина:

- А) зима
- Б) весна
- В) лето
- Г) осень

В настоящее время одной из ключевых задач современного образования является обеспечение школьникам умения учиться, способности к саморазвитию и самосовершенствованию. Все эти качества определяются путем сознательного, активного присвоения учащимися социального опыта. При этом знания, умения и навыки формируются, применяются и сохраняются в тесной связи с активными действиями самих учащихся.

Задание по географии

1. Найдите связь между флорой и растительностью:

1) полтавская флора	А) люцерна, карагана и другие виды древесной растительности
2) африканская флора	В) миндаль, платан, туркестанский клен
3) торгайская флора	С) широколиственные древесные и вечнозеленые лиственные растения
4) среднеазиатская и средиземноморская флора	Д) вечнозеленая субтропическая растительность
5) ангарская флора	Е) платан, грецкий орех, самшит, тополь

2. Установите правильную последовательность чередования озер на территории Казахстана в направлении с севера на юг:

- 1) оз. Койбаган
- 2) оз. Акжайкын
- 3) оз. Керей
- 4) оз. Карасор
- 5) оз. Большой Аксуат
- 6) оз. Каракойын

Задача по математике

В палаточном лагере на площади в 1 га за 1 месяц отдыхают 3,5 тыс. туристов. За сутки один невоспитанный турист может: 1) сжечь 1 м³ древесины; 2) оставить на дереве автограф площадью 1дм²; 3) сломать до 10 молодых деревьев.

1) Какой вред могут принести лесу невоспитанные туристы за весь сезон отдыха, если невоспитанных приходится 60% общей массы?

2) Какие меры стоит предпринять, чтобы снизить наносимый лесу вред?

3) Рассчитать затраты на организацию предпринятых мер по существующим в обществе расценкам.

Для обеспечения продуктивности формирования функциональной грамотности школьников учитель использует «субъект субъектные», личностно ориентированные, развивающие образовательные технологии, такие как:

– проблемно-диалогическая технология освоения новых знаний, позволяющая формировать организационные, интеллектуальные и другие умения, в том числе умение самостоятельно осуществлять деятельность учения;

Задание по географии:

Редактирование- это одна из форм на уроке, которую можно практиковать. И здесь формируется задача для учащихся не в том, чтобы уличить в ошибке соседа по парте, а чтобы помочь ему улучшить работу, развитие внимательности.

1. Континентальность климата (становится все больше) - возрастает с запада на восток при удалении территории океана	Заменить слово
2. Гранит одна из самых распространенных горных пород. Это магматическая _____ (глубинная) порода	Вставить слово.

Задача по математике

Ваша фирма оказывают услуги населению по ремонту жилья. Фирме выдаётся пакет документов:

- 1) Заказ на выполнение услуг по ремонту комнаты.
- 2) Прайс-лист цен строительных материалов.
- 3) Прейскурант цен на стоимость услуг.
- 4) Заказ на выполнение услуг по ремонту квартиры.

Комната имеет пол прямоугольной формы со сторонами 5м и 3,5м. Высота 2,5м. Необходимо выполнить следующее работы:

а). Сделать навесные потолки. Для выполнения работы используют плитку квадратной формы со стороной 50 см, по периметру – бордюр.

б) Наклеить на стены обои. Используются обои шириной 50см, длина рулона 10 м.

в) Выложить ламинат. Предлагается произвести настил пола, используя плитки, имеющие форму прямоугольника (размеры дети должны узнать заранее).

Во время работы постарайтесь применить свои знания на практике, на первый план должно выступить математическое содержание работы, не забывайте об экономии материалов. Составьте прейскурант цен.

Вам необходимо подсчитать:

- 1) количество материала, необходимое для выполнения ремонта,
- 2) стоимость материалов;
- 3) стоимость выполненных работ.

– технология формирования типа правильной читательской деятельности, создающая условия для развития важнейших коммуникативных умений;

Задание по географии

Расскажите о природных условиях на основе предложенного определения.

Выделите слова и словосочетания, смысл которых вы можете разъяснить и дополнить примерами.

Природные условия- это тела и силы природы, которые на уровне развития производительных сил существенны для деятельности человеческого общества, но не участвуют непосредственно в производственной и непроизводственной деятельности.

Задача по математике

Для строительства гаража можно использовать материалы двух типов для фундамента: бетонный или фундамент из пеноблоков. Для фундамента из пеноблоков необходимо два кубометра пеноблока и три мешка цемента. Для бетонного фундамента необходимо 2 тонны щебня и 20 мешков цемента. Кубометр пеноблоков стоит 16500 тысяч тенге, щебень стоит 3000 тенге за тонну, а мешок цемента стоит 1300 тенге.

1. В какую сумму встанет фундамент из бетонный?
2. В какую сумму встанет фундамент из пеноблоков?
3. Что выгоднее?
4. Что лучше и безопаснее?

– технология проектной деятельности, обеспечивающая условия для формирования организационных, интеллектуальных, коммуникативных и оценочных умений

Задание по географии.

Прочитайте отрывок из рассказа писателя Марка Твена. Напишите шуточный «список о погоде» Южной Америки:

1) для приветствия спортсменов на территории Южной Америки, которые прибыли для участия в соревнованиях.

2) на открытии выставки «Сад и огород»

Задача по математике – машина?

Семья из четырех человек собралась в путешествие из города Караганды (Казахстан) в город Казань (Татарстан, Россия) на автомобиле Toyota Highlander. С 2,7-литровым мотором Toyota Highlander достигает скорости в 100 км/ч за 10,3 сек. и потребляет 10 л/100 км. Расстояние составляет 2099 км (по территории Казахстана около 980 км, остальное по территории России) Заправляться можно бензином двух видов: АИ-92 (стоимость 137 тенге и 38 рублей за литр) и АИ-95(стоимость 151 тенге и 41 рубль за литр).

95. • Рассчитать, в какую сумму встанет проезд, если заправляться АИ-92 и АИ-95.

• Какой вид бензина выгоднее (не только с точки зрения экономичности, но и износостойкости двигателя).

• Рассчитать, каким видом транспорта экономичнее добраться до пункта назначения: поездом, самолетом или машиной (собрать недостающие данные из средств массовой информации).

• Какой вид топлива на сегодняшний день более безопасный, экологически чистый и экономичный?

2. Результаты исследования

В ходе проведенного исследования по повышению уровня функциональной грамотности учащихся повысился уровень самостоятельности учащихся при выполнении заданий, ученики научились применять знания и умения как в практических, так и в учебных ситуациях, так и для поиска новой информации.

Был проведен опрос учащихся до исследования и после по следующим вопросам:

1. На уроке тебе интересно выполнять задания:

А) работать с учебником

Б) решать задачи с практическим применением

В) выполнять задания в группе

Г) самому придумывать вопросы и задания

Д) составлять графики, схемы и рисунки к заданиям, модели на компьютере

2. Важным при выполнении заданий для тебя является:

А) консультация учителя

Б) совместное выполнение с одноклассниками

В) на задания не должно уходить много времени

Г) задания должны быть интересны, с различными персонажами

Д) связь заданий с жизнью

Опрос показал следующие результаты:

До исследования:

1 вопрос:

А) 7%

Б) 30%

В) 37%

Г) 20%

Д) 40%

2 вопрос

А) 70%

Б) 34%

В) 37%

Г) 40%

Д) 53%

После исследования:

1 вопрос:

А) 3%

Б) 52%

В) 58%

Г) 45%

Д) 60%

2 вопрос

А) 65%

Б) 60%

В) 52%

Г) 51%

Д) 92%

Таким образом, выполнение заданий, приведенных в данном исследовании, позволяет повысить интерес учащихся к предмету, повысить их функциональную грамотность.

Заключение. По результатам развивающего обучения выделяются следующие особенности, помогающие в качестве усвоения предмета с самого начала задать систему понятий, которая воспроизводит изучаемый объект в качестве целостной системы в её существенных свойствах и отношениях.

Используя современные технологии в структуре наших уроков, мы можем:

- 1) вовлекать учащихся в процессы познания окружающего мира;
- 2) направлять на развитие понимания процессов развития современного мира, умение применять полученные знания и навыки в окружающей действительности;
- 3) развивать взаимодействие сотрудничества «ученик-учитель» и коммуникативные навыки «ученик-ученик», «ученик-учитель-ученик».

Развитие функциональной грамотности позволяет ученику понимать и воспроизводить материал самостоятельно, что приводит к постановке правильных целей и задач в своей деятельности на уроке.

Литература

1. Вершловский С. Г., Матюшкина М.Д. Функциональная грамотность выпускников школ // Социологические исследования. 2007. №5. С. 140-144.
2. Толстова Ю. Н. Школа - вуз: разрыв увеличивается? // Социологическое исследование. 2005. № 8. С. 144.
3. Кайкенова Ж. К. Методологические основы формирования навыков системного подхода к решению проблем // Информационно-методический журнал «Білімдегі жаңалықтар». 2006. № 1. С.10-13.
3. Перминова Л. М. Минимальное поле функциональной грамотности (из опыта С.-Петербургской школы) / Педагогика. 1999. №2. С. 26-29.

 Z

ӘОЖ: 372.881.1

САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУ: ФИЗИКА ЖӘНЕ МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕ ҚАБІЛЕТТІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АЙТЫЛЫМ ДАҒДЫСЫН ДАМЫТУ

Зинуллина С.А., Тажигалиева З.Т., Конурова А.М.

Орал қаласы физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік
мектебі
ҚАЗАҚСТАН

Түйінді сөздер: сабақты жоспарлау, сабақты талқылау, сабақты бақылау, бірлесе жоспарлау, сабақты зерттеу, айтылым дағдысы, жазбалар, ортақ проблема, жетістікке жету, сабақты жақсарту, сабақ сәті, пікірін тыңдау, пікірімен санасу, сырттай жазба жазу, сөзге шеберлік

Ключевые слова: планирование урока, обсуждение урока, наблюдение урока, совместное планирование, исследования урока, навык говорения, общая проблема, улучшение урока, обмен мнениями, ораторское искусство

Keywords: Lesson plans, lesson observation, post lesson discussion, joint planning, lesson study, speaking skills, making notes, identify common problems, lesson improvements, lesson time, listening to opinions, sharing opinions, correspondence recording, speaker.

Аннотация

Бір сыныпқа сабақ беретін математика, физика, қазақ тілі пәні мұғалімдерінің бірлесе жұмыс жасауы, сабақты жоспарлауы, бақылауы, талқылауы – оқытуды жетілдірудің негізі. Бұл пән мұғалімдері үшін сабақты жақсартудың бірден-бір жолы – сабақты зерттеу тәсілі. Бұл тәсілге пән мұғалімдері сабақ сәтінде туындаған проблемадан келіп, оны шешудің жолдарын бірлесе жұмыс жасау арқылы жету қажеттілігінен туындап отыр. Сабақты зерттеу тәсілі арқылы бірлескен пән мұғалімдері зерттеп отырған оқушылардың өз бетінше ойлануына және олардың айтылым дағдысының жетілуіне бақылаудан туындаған жазбалар арқылы жетуге болады деген сенімде.

Аннотация

Данная статья представляет собой совместную работу учителей математики, физики и казахского языка в исследовании обучения через совместное планирование, наблюдение и анализ. Исследование уроков было проведено с целью улучшения обучения и преподавания. Для возникшей проблемы в преподавании учителя определили пути ее разрешения через совместную работу. Благодаря проведенному анализу уроков учителя-предметники добились улучшения навыков говорения у учащихся, а также навык высказывания своих мыслей академическим языком.

Abstract

One of the basics of learning is the collaborative work of teachers, for example, Math, Physics and Kazakh language teachers, who teach at the same class. They may plan the lessons together, observe each other's lessons and discuss it. It can lead to Lesson Study - the way to improve the process of learning. They come up to this approach because of the problems or student needs that can be identified during the learning or teaching process. In this way, subject teachers can assure that learners are able to reach own thinking and improve their speaking skills.

Сабақ үдерісінде оқушының жеке тұлға болып қалыптасуына, сондай-ақ мұғалімінің кәсіби тәжірибесінің жетілуіне түрткі бірден-бір әрекет *Lesson study* жобасы аясында жүргізілген зерттеу сабақтары. Әлем тәжірибесіне сүйене отырып, *Lesson study* үдерісін жүргізудің біздегі мақсаты – физика және математика пәніне қабілетті балалардың айтылым дағдысын дамыту.

Математика, физика, қазақ тілі пән мұғалімдерінің ынтымақтаса жұмыс жасауына кіріктірілген бағдарламаның өзіндік орны бар. Кіріктірілген бағдарлама – топтағы пән мұғалімдерінің зерттейтін әрекеттерінің нақты мақсаты мен міндеттерін айқындап берді. Мақсат пән мұғалімдерінің ортақ проблемасына байланысты жүзеге асты.

Сабақты зерттеу барысында ең алдымен бір сыныпқа сабақ беретін пән мұғалімдері ретінде өзімізді толғандырып жүрген сұрақтарды талдадық. Сұрақтан туындаған мәселелердің шешімін оқу бағдарламаларындағы оқу мақсаттарынан іздестіре жүйелеуге кірістік. Сайып келгенде, пән мұғалімдерінің талқысынан ортақ тақырып, ортақ іс-әрекеттер жүйесінің тізбесі пайда болды. Сабақ беріп жүрген сыныптардың ортақтығынан туындаған тақырып: «8 А сыныбы оқушыларының айтылым дағдысын дамыту үшін оқушылардың өз бетімен түсіндіру әдісі тиімді ме?» Тақырып төңірегінде топ мұғалімдері мынадай зерттеу мақсаттарын басты назарда ұстандық. Олар:

- әр сабақ барысында жетістікке жетуі үшін А, В, С оқушыларының жетістік критерийін құру;
- өз бетімен түсіндіру барысында айтылым дағдысының жетілу әрекетін зейін қоя қадағалау;
- барлық оқушының тапсырманы орындау сәтінде академиялық сөйлеу дағдыларының жетілуіне тиімді орта қалыптастыру.

Осы мақсаттар арқылы күтілетін басты нәтиже мынадай: орындаған тапсырмасын түсіндіру барысында оқушының академиялық сөйлеу дағдылары жетіледі.

Сабақты зерттеуге кіріспес бұрын алдымен топ мұғалімдері бірнеше әлем және қазақстандық мұғалімдердің зерттеу әрекеті бойынша оқулықтар мен әдістемелік кітаптарын парақтап, таныстық. Оның ішінен біз өзекті етіп қарастырған сұрақ аясындағы еңбектерді сараладық, тиімдісін алдық. Жапондық оқымысты Т.Чичибудың бірнеше авторлардың бірігуімен жазған еңбектері, педагогикалық шеберлік орталық кітапханасының бірнеше әдістемелік кітапшаларын қала берді, Питт Дадлидің кең ауқымда түсінік берген оқулығын үнемі басты назарда ұстадық. Еңбектерді оқи, талдай келе, біздің көзіміздің жеткені – Lesson Study әр елде зерттеушілердің тарапынан өзінше зерттелуі. Сондай-ақ, сабақ сәтіндегі жеке тұлға төңірегінде шешімін таба алмай жүрген сұрақтың жауабын тауып беретін бақылау үдерісі екендігі. Шетелдік ғалымдардың еңбегіне сүйенсек, Lesson Study – мұғалімді дамытатын үдеріс. [4, 96].

Зерттеу барысында басты нысанаға алған 8-сыныптың деңгейін анықтадық. Өйткені бір сыныпта әртүрлі деңгейдегі оқушылар болуы әбден мүмкін. Бұл жағдайда зерттеуші мұғалім ретінде жаңа сабақты меңгертуде топ мұғалімдері бәріне даяр болдық. Сонымен, сабақты зерттеу әдісі жоспарлы түрде мынадай қадамдардан тұрды. Олар:

- физика, математика, қазақ тілі сабақтарының қысқа мерзімді жоспарларын бірлесе жоспарлау;
- сабақ сәтінде айтылым дағдылары «жоғары», «орташа», «нашар» оқушыларды басты назарда ұстау, сұхбат барысында сабақ бойынша олардың пікірін тыңдау, пікірлерімен санасу;
- өтілген сабақты уақытылы талқылау;
- талқылаудан туындаған пікірлерді қатерге ала отырып, келесі болатын жаңа сабақтың жоспарын құру.

Lesson study зерттеу сабағының алғашқы қадамында топ мұғалімдері алдына сабақты бірлесе жоспарлау мен сабақты сапалы өткізу мәселесін қойды. Содан соң сабақ барысында зерттеп отырған тақырыбымызға байланысты кездесуі мүмкін сұрақтар мен оған ықтимал жауаптар нұсқасын және күтілетін нәтижелерді даярлап, зерттейтін оқушыларды деңгейіне қарай бөліп алдық. Алдымен сабақты математика пәнінен бастадық. Математика пәнінде бақылаушылар оқушының сабаққа қатысын, олардың тапсырманы орындау әрекетін, оны өз бетімен түсіндіру барысындағы тілдік дағдыға берілген сөздерді пайдалана отырып, айту, жеткізу дағдысын зерделей бақылады. Әр бақылаушы өзі бақылайтын оқушысын шынайы түрде білу мақсатында сырттай жазба жүргізді. Сабаққа кірерде әр бақылаушыға сабақ беруші мұғалім талқыдан туындаған арнайы кесте парағын ұсынды. Бақылаушы мұғалім сол пәннің мазмұнына қарай сол жазбаны бақылаушы оқушының әрекеттерін зерттей отырып жазба жазды. Қорытындысында, әр пән мұғалімі сабақ жоспарының картасын құрастырды. Төмендегі кесте математика пәні бойынша бақылаудан туындаған жазба:

Сабақ бөлімдері	Мазмұны	Күтілетін нәтиже	Оқушыны зерттеу нәтижесі
Үй тапсырмасын тексеру	Салыстыру, бағалау.	Теңсіздіктерді шешу алгоритмін білуі	Кейбір оқушылар үшін теңсіздіктерді шешу алгоритмін математикалық тілде айта алу дәрежесі әлі де жетілдіруді қажет ететіндігі байқалды.
Жалпы қайталау	Квадрат теңсіздік шешудің графиктік әдісі функцияның қандай қасиетіне негізделген?	Оқушылардың өз білімдерін академиялық тілде дұрыс баяндай алуы	Материалды қайталау барысында М., Г. және Ә. деген оқушылардың өз білімдерін математикалық тілде еркін жеткізе алатындықтары байқалды.
	Квадрат теңсіздікті графиктік әдіспен шешу алгоритмі.		
	Квадрат теңсіздік шешудің интервалдар әдісі		

	<p>функцияның қандай қасиетіне негізделген?</p> <p>Квадрат теңсіздікті интервалдар әдісімен шешудің алгоритмі.</p>		
Жеке жұмыс	Оқушы берілген шартқа байланысты теңсіздіктің шешімін түсіндіріп, схемасын салады.	Оқушылардың есепті қалай шешуге болатындығы туралы ойларын айта алуы	Сыныпқа берілген ортақ тапсырма бойынша оқушылар өз пікірлерін жеткізуге тырысты, бір-бірін толықтырып отырды. Кейбір оқушыларға (А.,Н.,Ә.) академиялық тілде сөйлеу бағытында мұғалімнің қолдауы көбірек қажет.
Бағалау критерийін құрастыру	Оқушы берілген сөз тіркестерін қолдана отырып, бағалау критерийін құрастырады	Оқушының бағалау критерийін дұрыс құрастыруы	Көмекші сөз тіркестері берілгендіктен оқушылар бағалау критерийлерін сауатты құрастырып шықты.
Есептер шығару	Оқушы есепті тақтада шығарады және шығару жолын түсіндіреді	Сабақта алған білімін қолдана білуі	Тақтаға шыққан оқушылардан есепті шығару барысында өз қадамдарын баяндап отыру талап етілді. Тақтаға бақылауға алынған оқушылар шақырылды. Бақылаудағы А. және В. оқушыларымыздың айтылым дағдысы «орташа», ал бақылаудағы С.-ның айтылым дағдысы «жоғары» екендігі көрінді.
Рефлексия	Оқушы сабақ тақырыбын меңгеру дәрежесі туралы қорытынды жасайды	Оқушылар өздерінің тақырыпты меңгергендігін саралауы	Өз қорытындыларын баяндаған оқушылар сабақ бойына қолданылған терминдерді, сөз тіркестерін, сөйлем

			құрылымдарын қолданғандығы байқалды. Оқушылардың математикалық тілде сөйлеу дәрежесінің алдыңғы сабақтарға қарағанда орта деңгейде жоғарылағаны байқалды.
--	--	--	---

Төмендегі кесте физика пәні бойынша бақылаудан туындаған жазба:

Сабақ бөлімдері	Мазмұны	Күтілетін нәтиже	Оқушыны зерттеу нәтижесі
Үй тапсырмасын тексеру	Миға шабуыл: Әр оқушыға сандар (1-12) үйлестіріліп берілді. Экран арқылы өз сандарына сәйкесті сұрақтарға жауап беру. Сыныптастары тыңдап, қажет жағдайда толықтыру.	Сұрақтарға физикалық тілде дұрыс жауап береді.	Кейбір оқушылардың академиялық тілде сөйлеу дағдыларының жоғары екендігі байқалды.
Топтық жұмыс	1-топ: Жазық айнамен бірнеше тәжірибе көрсету	Топта өзара бірлесе, берілген уақытқа сай, екі жазық айна көмегімен бұрышқа байланысты неше кескін алуға болатынын көрсетеді. Екі жазық айнаны параллель орналастырған жағдайда не байқауға болатындығын сипаттайды.	Кескін тұрғызу кезінде геометрия пәнімен байланыс байқалды. Тәжірибелерді көрсету барысында сипаттап түсіндірген кезде бақылаудағы «С» оқушысы жеткілікті деңгейде, физикалық тілде айта білді. Кей оқушыға мұғалім қолдауы қажет.
	2-топ: Жазық айнада кескін тұрғызу	Жазық айнадан тура, жалған, өлшемдері тең	

		кескін пайда болатындығын біледі.	
	3-топ: Жазық айнаның қолданылуы. (Оқушыларға тапсырмаға сәйкесті бірнеше суреттер бере отырып, қолданылу аумағының кең екендігін жеткізеді)	Жазық айнаның тұрмыста, медицинада, ғылыми приборларда, т.б. түрлі салаларда қолданылуын толық түсіндіреді.	
Бағалау	Топтар алдын ала құрастырылған бағалау критерийлеріне өз критерийлерін ұсынып толықтырады және өзара бағалау жоспарланды.	Топ басшысы топ мүшелерімен ақылдасып, бағалау критерийіне сүйене отырып, әділ бағалайды.	Топтар «қосымша ақпараттың болуы» деген критерий ұсынды. Сауатты құрастыруға тырысты.
Демонстрация	Жазық айнадағы кескін қасиетін зерттеу. (өлшемдері бірдей екі балауыз шам, шыны плантина, сызғыш, сіріңке, ақ парак)	2-топ түсіндірген мәліметтерді пайдалана отырып, жазық айнадан кескін тұрғызу кезінде жалған екендігіне көз жеткізеді.	Оқушылар тәжірибені бақылап, жазық айна әрқашан жалған кескін беретіндігін жан-жақты түсіндіре білді.
Рефлексия	Оқушы сабақ тақырыбын меңгеру дәрежесі туралы қорытынды жасайды.	Сабақ бойына қолданылған физикалық терминдерді дұрыс меңгергендіктері н саралайды.	Оқушылардың академиялық тілде сөйлеу дәрежесі сәл болса да артқандығы байқалды.

Төмендегі кесте қазақ тілі пәні бойынша бақылаудан туындаған жазба:

Сабақ бөлімдері	Мазмұны	Күтілетін нәтиже	Оқушыны зерттеу нәтижесі
Сабақ басы. Қызығушылықты ояту. Топқа бөлу.	Мағынаны тану үшін топ атаулары су туралы мәлімет ұсынылады. Оқушылар су	Сабаққа зейіндері шоғырланады. Арнайы терминдер	О. деген оқушы сабаққа тиянақты әзірленіп келген. Ұсынылған сөздер мен сөз тіркестерін айтылым

	<p>экологиясы туралы түсінігін молайтады. Әр топтан бір оқушы шығып өз тобына берілген анықтаманы оқиды. Сабақ тақырыбын болжайды, оқу мақсаттары мен жетістік критерийі оқушылармен бірге талқыланады.</p>	<p>сөздігі: өзендер, көлдер, сұйықтық, батпақтар, жер асты суларының өлшемдері. Айтылым үшін пайдалы тіркестер: менің ойымша, пікірімше, сайып келгенде т.б. сөз бен сөз тіркестерін сабақтың барысында пайдаланады.</p>	<p>барысында екеуін ғана сауатты қолданды. А. оқушының сөз саптауы ерекше болды. Терминдерді орынды қолданды. Мақтауды ұнатады. Көптеген оқушылардың сөз саптауы жоғары деңгейде.</p>
<p>Сабақ ортасы Тыңдалым және тыңдалымнан кейін болатын тапсырмалар топтамасы.</p>	<p>Тыңдалған мәселе бойынша пікірін білдіру. Тапсырма сипаттамасы: Жер беті суларының экологиялық жағдайын тыңдайды, ондағы мәселені анықтауы тиіс. Талқы сұрағы ұсынылады. «Су экологиясының ластануына адам кінәлі...»</p>	<p>Тыңдалымда көтерілген мәселені анықтайды.</p> <p>Оқушылар пікірін еркін береді, талқыға қатысады.</p>	<p>Е. деген оқушы ойын еркін бере алмады./бақылаушыдан қысылған секілді/ Айтар ойы анық болмады. Тыңдалымнан кейін болатын тапсырмаларды жазбаша жылдам, сәтті орындады.</p>
<p>Сабақ соңы Рефлексия</p>	<p>«Нысана» мақсаты: кері байланыс алу Сипаттамасы: Оқушылар нысанаға өз белгілерін қояды. Суреттер бойынша жүзеге асады. Мұғалім әрекеті: мұғалім оқушыларға рефлексия парағын</p>	<p>Оқушылар сабақта өздерін қалай сезінгенін айтады, кері байланыс береді.</p>	<p>Оқушылардан алынған сұхбат барысында аңғарғаным, тақырыпқа байланысты сұрақ қоямын да, оны оқушыға соңына дейін айтуға уақыт бермеймін екен. Осы ойды үлкен мәселе етіп, келесі сабақ жоспарында басты назарда ұстауға тырысамын.</p>

	үлестіреді, толтыру бойынша нұсқаулық береді.		
--	---	--	--

Lesson Study сабақты зерттеу әрекетін арнайы қадамдармен жүргізе келе, «Сабақты зерттеу математика, физика, қазақ тілі пәні мұғалімдеріне не берді?» деген сұрақ жауабын былайша жүйеледік:

- таңдап алынған зерттеу тақырыбы пәннің ерекшелігіне қарамастан оқушының айтылым дағдысын жетілдіреді;
- бақылауға алынған оқушының сөздік қоры және өз бітінше тапсырманы түсіндіру әрекеті қалыптасты;
- математика, физика, қазақ тілі пәндері бойынша бірлесе жоспар құру, сабақ үдерісінде шешімін таппай жатқан сұрақтардың жауабын айқындап берді;
- сабақтың сәтті тұстарын өзге мұғалім өз практикасында пайдаға асыра алады;
- зерттеу барысында кейбір оқушылардың өзіндік қырлары: сөзге шеберлік, жағдаяттан қисынды шыға білу, тапсырманы жылдам орындау секілді қабілеттері молайды;
- оқушылардан сұхбат ала отырып, бақылаушылар оқушы пікірін есепке ала, сабаққа оқушының көзқарасымен қарау дағдысы қалыптасты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Кэтрин С.Льюис Сабақты зерттеу тәсілінің негізгі элементтері//Педагогикалық диалог//Ақпараттық – әдістемелік журнал/№ 4. (22) 2017. 18-19б.
2. Обыденкина Л.В., Акимова Т.А. Исследования урока как средство развития мотивации учителя//Педагогикалық диалог//Ақпараттық – әдістемелік журнал / № 4. (22) 2017. 70-71б.
3. Питт Дадли Lesson Stady: Нұсқаулық / 2011 Lesson Stady бойынша мұғалімге арналған нұсқаулық – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2013 -5-22 б.